

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ
І ВИКЛИКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Матеріали
Міжнародної науково-методичної конференції
(Суми, 29-30 травня 2020 року)

Суми
2020

УДК: 341-044.247:37.013
Ц62

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Завгородня В. М., канд. юрид. наук, доцент
Куліш А. М., д-р юрид. наук, професор, заслужений юрист України
Плотнікова М. В., канд. юрид. наук, доцент
Самойленко Є. А., канд. юрид. наук, доцент
Славко А. С., асист. кафедри МЄПЦПД СумДУ
Чурилова Т. М., канд. юрид. наук, доцент
Швагер О. А., асист. кафедри МЄПЦПД СумДУ
Шмігель Міхал, д-р істор. наук, доцент

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради Навчально-наукового інституту права СумДУ (протокол № 9 від 18 червня 2020 р.)

Ц62 Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції: матер. Міжнар. наук.-метод. конф. (Суми, 29-30 травня 2020 р.) / ред. колегія : В.М. Завгородня, А.М. Куліш, та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2020. – 272 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, викладачів закладів вищої та фахової передвищої освіти, вчителів шкіл, виголошені в рамках Міжнародної науково-методичної конференції «Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції», присвяченої актуальним питанням європейських студій, педагогіки, політики, історії та права і проведеної в рамках реалізації освітнього проєкту «600115-EPP-1-2018-1-UA-EPPJMO-MODULE Впровадження в Україні цінностей Європейського Союзу», що співфінансується Виконавчим агентством ЄС з освіти, аудіовізуальних засобів та культури (напрямок Модуль Жана Моне програми Erasmus+).

ЗМІСТ

Панель 1. Аксіологічний вимір Європейського освітнього простору

Viti Domenico THE TEACHING OF AGRI-FOOD LAW. FOOD SECURITY, FOOD SAFETY, AND FOOD QUALITY BETWEEN MARKET AND PUBLIC POLICIES	13
Вайс К. В. ФУНКЦІОНУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ ТРЕТЬОГО ВІКУ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ	15
Давидова Ж. В. ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	17
Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ПОСИЛЕННЯ ОСВІТНЬОЇ МІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ ДО КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ	18
Єрескова Т. В. КОМУНІКАЦІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ПАТЕРНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	19
Кремена О. А. ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР	21
Курліщук І. І. АКТУАЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ АКСІОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	22
Кожем'якіна О. М. САМОРЕАЛІЗАЦІЙНА ДИНАМІКА ЯК ЦІННІСНИЙ ВЕКТОР ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	24
Малюк К. В. ВИЩА ОСВІТА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ: ШЛЯХИ ЗБЛИЖЕННЯ	25
Мішеніна Т. М. АКСІОЛОГІЧНІ ДЕСКРИПТОРИ МОВОЗНАВЧОЇ Й ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ НА ІНФОРМАЦІЙНІЙ ПЛАТФОРМІ	27
Накашидзе І. С. ДО ПИТАННЯ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКУ ІНТЕГРАЦІЮ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОСВІТИ	28
Одарченко В. І. РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ЕВОЛЮЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	30
Приходько В. В., Чернігівська С. А. ПРО ДЕКЛАРОВАНІ І ДІЙСНІ ЦІННОСТІ РОЗВИТКУ СПОРТУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ)	31

Пусепліна Н. М. РЕАЛІЗАЦІЯ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ.....	34
Сагірова А. С. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ТУРИЗМ».....	36
Селегєєв С. С. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СВОБОДИ СЛОВА НА ЗАНЯТТЯХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ.....	38
Снагощенко Л. В. РОЗВИТОК УЯВЛЕНЬ ПРО ЦІННОСТІ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ (ВІД АНТИЧНОСТІ ДО РЕНЕСАНСУ).....	39
Снагощенко В. В. ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ.....	41
Стояцька Г. М. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ЦІННІСНЕ НАДБАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ТА НАУКОВОГО ПРОСТОРУ.....	43
Мухіна Г. В., Глушкова Г. М. ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ КОГНІТИВНИХ СТРАТЕГІЙ СТУДЕНТА.....	45
Топчій О. С. ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ МІГРАЦІЇ.....	47
Utkina M. S. ACADEMIC INTEGRITY IN THE CONTEXT OF VALUE-BASED APPROACH IN EDUCATION.....	48
Ухналь О. М. ФОРМУВАННЯ АКсіОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ.....	49
Ягулов В. В. АКсіОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ У ПЕДАГОГІЦІ.....	51

Панель 2. Роль освіти у формуванні ціннісних основ солідаризації розділених суспільств

Біла С. О. ПОШИРЕННЯ ІДЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ У ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОСНОВ СОЛІДАРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	54
Voiko A. E. THE CONCEPT OF VALUE ORIENTATIONS IN MODERNIZED NON-FORMAL EDUCATION.....	56

Бородкіна І. Л., Бородкін Г. О. ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОСТУПНОСТІ НАВЧАЛЬНИХ ЕЛЕКТРОННИХ-РЕСУРСІВ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.....	58
Бурчак С. О. ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКЦІЙ-КОНСУЛЬТАЦІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ ОСВІТЯН.....	60
Гресь Н. М. ОСВІТА НАСЕЛЕННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	62
Демченко О. П. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ: АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ.....	63
Дрозд Л. В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	66
Задорожня Ю. О. ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	68
Zamora O. M., Shcherbyna T. V. THE NEW UKRAINIAN UNIVERSITIES CONCEPT: DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL COOPERATION AND GLOBAL POSITIONING.....	70
Ілляхова М. В. АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ МОДЕЛІ ОСВІТИ.....	71
Карпеченкова Г. В. РОЛЬ ВЕТЕРАНА АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ, ЩО ВІДБУВАЛАСЬ НА СХОДІ УКРАЇНИ, У ФОРМУВАННІ ПАТРІОТИЧНЕЙ ЦІННОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	73
Кравчук Л. В. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ НОРМИ ЯК ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ ЛЮДИНИ.....	75
Кулініч О. А. КУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ МОЛОДИХ ФАХІВЦІВ У МІЖНАРОДНМУ БІЗНЕСІ.....	77
Кунденко Я. М. ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ ТА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОСНОВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	79
Литовченко О. В. НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІЛІ І ЦІННОСТІ.....	81
Мачуський В. В. РОЛЬ ЦЕРКВИ В ЗАЛАГОДЖЕНІ МІЖЕТНІЧНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ.....	82
Мнищенко К. В. РОЛЬ МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	84
Мунько А. Ю. ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ.....	85

Pecheniuk A. P. HISTORICAL AND CULTURAL CONSCIOUSNESS AS A BASIS OF RURAL TOURIST DEVELOPMENT	87
Peiró Paula EU'niversitas Excellence for all Europeans!	88
Плецан Х. В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ	90
Поклад І. М. РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЦІННОСНИХ ОСНОВ ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ	92
Протасова А. С. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ	94
Птахіна О. М. ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ	95
Semenets-Orlova I. A. CITIZENSHIP PATRIOTISM AS A NEW MODEL OF PATRIOTISM IN UKRAINE: SOCIAL SCIENCE EDUCATION OPPORTUNITIES	97
Семчук Н. О. ДІАЛЕКТИЧНА ЄДНІСТЬ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ТА ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДІВ В ОСВІТІ	99
Серняк О. І. РОЛЬ ОСВІТИ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА ТА ОСВІТИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ІНСТИТУЦІЙНИХ АУДИТОРІВ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	100
Супрун Д. М. ВИКЛИКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ – ОБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	101
Сухова Н. М. ЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ: ВИКЛИКИ МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА	104
Трещов М. М. ВПЛИВ ОНЛАЙН ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	106
Угрімова І. В., Замула О. В. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РІВНЯ В УКРАЇНІ	108
Ушмарова В. В., Єсьман І. В. ВИХОВАННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	109

Fedorenko N. I. DEVELOPMENT OF SOCIAL AND COMMUNICATION COMPETENCIES OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION (ON THE EXAMPLE OF THE DEPARTMENT OF SOCIOLOGY OF STATE UNIVERSITY KYIV NATIONAL ECONOMICS UNIVERSITY NAMED AFTER VADYM HETMAN)	112
---	-----

Цуркан В. Б. ПРОБЛЕМАТИКА ВИЩОЇ ОСВИТИ І НАУКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	113
---	-----

Панель 3. Цінності ЄС: історичний, правовий, політичний та педагогічний контексти

Блудова Ю. О. ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВИТИ НА ОСНОВІ БАЗОВИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНОЇ БАЗИ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЗВО	116
---	-----

Бондар Н. А. ЮРИДИЧНА ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	118
--	-----

Бутенко В. О., Бутенко О. О. ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР	120
---	-----

Вовчаста Н. Я., Рак Т. Є., Шелюх О. М. ІНШОМОВНА ГОТОВНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК У МАЙБУТНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	121
--	-----

Геєць І. В., Дудченко О. С. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	123
---	-----

Гніда Т. Б. ПРИЙНЯТТЯ СЕБЕ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ	125
---	-----

Гончаренко А. В. ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ЦІННОСТЕЙ У ВІДНОСИНАХ ЄС–АЗЕРБАЙДЖАН У КОНТЕКСТІ ПРОГРАМИ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА (2009–2017 рр.)	127
--	-----

Горбатюк М. В. ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ВІННИЦІ НА ШЛЯХУ ДО УТВЕРДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ	129
--	-----

Дікова-Фаворська О. М. СУСПІЛЬНИЙ ЗАПИТ НА ФОРМУВАННЯ СВІДОМОГО УЯВЛЕННЯ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ	133
--	-----

Іванюк І. В. ВИКОРИСТАННЯ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ПРИ ФОРМУВАННІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ	134
--	-----

Казимир Я. В. ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ	137
---	-----

Кеда М. К., Петровська Ю. М. ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВИТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ	139
---	-----

Кіхтенко Я. В. ЕТАПИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	141
Конопля В. О. ПЕРЕВАГИ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ І ВИКЛАДАЧІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	143
Кордунян І. В. ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА	144
Лебедева Я. В. МУЛЬТИКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	146
Ліончук О. П. ВІД ГАДЯЦЬКОЇ УГОДИ 1658 РОКУ ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС 2014 РОКУ – ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ	147
Лобода Д. О. ЦІННІСНО-ПЕДАГОГІЧНІ РЕЛЕВАНТИ ПІДГОТОВКИ «ІДЕАЛЬНОГО ПРАВИТЕЛЯ» ДОБИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕНЕСАНСУ	149
Малетов Д. В. ПРАКТИКА ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ «СУД ВСТАНОВЛЕНИЙ ЗАКОНОМ»	151
Малишевська В. О. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	153
Нітенко О. В. РОЛЬ АКсіОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ В ВИКЛАДАННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМ ВІЙСЬКОВИМ ДИПЛОМАТАМ	155
Павленко І. О. ГЕНЕЗА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	156
Павлюк Л. Д., Дудник Л. В. ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ У ПІДГОТОВЦІ УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТЯН	158
Панкратова В. О. ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ	159
Петренко Н. О. ТЬЮТОР У СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	161
Пилипенко Н. В., Аксьонова С. В. ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	163
Попова А. П. БАЛАНС ЦІННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАХИСТІ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ	164

Porieva V. O. POLITICAL VALUES OF THE EU IN THE NGOs WORK IN FORMATION AND IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL POLICY: ON CZECH REPUBLIC EXAMPLE	166
Радіо М. В. ПЕРЕДВИБОРНА КАМПАНІЯ У FACEBOOK УКРАЇНСЬКИХ ПАРТІЙ ТА ЇХ ЛІДЕРІВ (2019 рік)	169
Репін Д. А. ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	171
Славко А. С. ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ ЯК СКЛАДОВА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД	173
Стогова О. В. ЦІННОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРА ПРАВА	176
Твердохліб Я. В. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	178
Хоменко А. В. ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ	179
Цирулик С. С. ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ВПЛИВУ ЦІННОСТЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ	181
Шокорова Д. Г. ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	183
Яблонська Т. М., Булатевич Н. М. ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ	185
Янішевська К. Д., Івахнюк Т. В., Будко Г. Ю. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА ПРАВНИЧОЇ ГАЛУЗІ	188
Янова В. М. РОЛЬ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА В ФОРМУВАННІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	190

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

Алексєєва О. Р. ЕМПАУЕРМЕНТ-ПЕДАГОГІКА ЯК ТРЕНД ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	193
Бевз Т. А. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ СУМЩИНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВИБОРУ	195

Бериславська О. М. ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО КОМПОНЕНТУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЗА ПРОГРАМОЮ "ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВІ ВІДНОСИНИ".....	198
Бобренко І. В. ПОЛІПШЕННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПРИ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	200
Вдовиця О. О. КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ, РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ.....	202
Волошина О. В., Свиначик А. М. ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН.....	204
Гриньова М. В. СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСТ ТА СПІЛЬНОТ ЗАСОБАМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРТИЦИПАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	207
Гуляєва Л. П. РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У РОЗБУДОВІ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ДОСВІД АКАДЕМІЇ ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН І ТУРИЗМУ.....	208
De Palma Laura THE ROLE OF THE UNIVERSITY IN THE EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT – THE PROJECT SULANET.....	210
Дьяченко М. П. ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДО РОБОТИ В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	212
Зоц І. О. ПИСЬМЕННИК І СТУДЕНТ: КОМУ ЗАВТРА ФОРМУВАТИ УКРАЇНСЬКУ ЕЛІТУ.....	214
Ільїна О. О. ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	216
Ільченко Б. В. СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ В ПОРЯДКУ ДЕННОМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 2030: ПРОСВІТНИЦЬКИЙ АСПЕКТ.....	218
Кабусь Н. Д. ПОТЕНЦІАЛ РІЗНИХ ВИДІВ ПРАКТИКИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП.....	220
Казанчук І. Д. ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	222
Козаченко Л. А., Костирко А. Г. АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК КРИТЕРІЙ ЯКОСТІ ОСВІТИ.....	224

Коношко А. В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	227
Кучмеев О. О. ОСВІТА ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	228
Маковоз О. С. ЦІЛЬОВІ ПОКАЗНИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	230
Мелех Н. В. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ	232
Миронова М. І., Миронов Ю. Б. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	234
Недайхліб О. В. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПОХОВАННЯ ЯК УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ	237
Петрова І. А., Донцова О. С., Желавська О. О. ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ЕКСПЕРТІВ-ТОВАРОЗНАВЦІВ ІЗ ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА ВАРТОСТІ ПОСЛУГ	239
Піддубцева О. І. ОСОБЛИВОСТІ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	242
Полякова О. М. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ: ПРАГНЕННЯ Й РЕАЛІЇ	243
Самойленко Є. А. ЕКОЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА В СИСТЕМІ ОСВІТИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: НАУКОВА ДОКТРИНА І ДОСВІД ІНДІЇ У ВИМІРІ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА	245
Складановська М. Г. ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ	248
Славко О. О. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ	250
Стрельник В. В., Демченко А. М., Мироненко А. О. ПРАВОВЕ ПОЄДНАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	252
Токар А. А. УДОСКОНАЛЕННЯ БЕЗПЕКОВОЇ ЧАСТИНИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	254
Харинович-Яворська Д. О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЕКЗОГЕННИХ ЗМІН	255

Хмілевська А. О. ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ ІНДУСТРІЇ 4.0 У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ	256
Чистякова Л. О. ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ПРОЄКТІВ У ЕКОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	259
Чурилова Т. М. ПАРАЮРИДИЧНА ПРАКТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСИЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД.....	261
Яковлева-Мельник Н. Г ВПРОВАДЖЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ ЗА УМОВ БРАКУ КОШТІВ І ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	263
Семеновська Л. А. ДІАЛОГІЧНИЙ ХАРАКТЕР НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНО-СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ	264
Dubrovina I. I. Moskalenko T. O. THE PROBLEM OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL COMPETENCE OF THE TEACHERS AS A CHALLENGE OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESS	267
ПІСЛЯМОВА	271

THE TEACHING OF AGRI-FOOD LAW. FOOD SECURITY, FOOD SAFETY, AND FOOD QUALITY BETWEEN MARKET AND PUBLIC POLICIES

Viti Domenico

*Professor of Chair of International and Comparative Agri-Food Law
University of Foggia, Italy*

Ukraine can be in the future the agri-food powerhouse of Europe. The fabled black soil (“chernozem”) makes the vast Country potentially a major player in the international market of agricultural commodities. Such humus rich soil has been a blessing for the building up of such a unique culture¹; since the Middle Age even from Scandinavia and further away the land around the Dnepr river has attracted farmers and merchants. Such agricultural wealth unfortunately has also brought predators; the extermination during the Stalin’s rule of the kulaks was not just a humanitarian tragedy but also the annihilation of one of the greatest technical know-how reservoir and culture on agriculture Europe ever had. A few years later, during WWII, the outrageous behaviour of the German Army, against any law of war, furtherly devastated the best farming land in Europe; probably, together with the American Mid-West, the most productive in absolute.

I am quite optimistic regarding the chances Ukraine can get in the future to develop a huge agri-business sector; the river fourth biggest waterway of the Continent and the enchanting harbour city of Odessa could have for Europe the same role that the mighty Mississippi and New Orleans historically has had to make the United States in one of the main breadbasket of the World. Ukraine does not still feel itself belonging to positions like those sustained by the Cairns Group, whose Australia and Canada are members; it lacks unfortunately the right infrastructure and business expertise to successfully compete in a free market. Ukraine is investing in education to train “green” managers able in the Agri-food sector; still a bureaucratic attitude slows down any reformistic view. No way, furthermore, Ukraine can fund the agricultural sector like the European Union and the United States do.

The *Rada* now is finally taking brave steps to modernize the farming sector; facing also the intricate problems of liberalizing the market of farmland, that for long time has remained anchored to an atypical property right system, with a sort of eminent domain by the State in most of the agricultural land. Teaching Agri-Food Law, with a strong international and European perspective, can support such big move of Ukraine to affirm itself in the role that geographically and historically the wonderful Country rightly

deserves. It is still a topic with a timid presence in the Ukrainian Academic system; I believe it can become a useful tool for the young generations to understand the strength and the potentiality of an economic sector which I think all the Ukrainian citizens must be proud.

Agricultural Law has had a long history related to the scientific exceptionalism; that has been because the farm has been considered an enterprise much weaker in the market than the other firms. For Food Law there has been a different pattern related to emerge itself as a topic taught at University level; it has been linked to different scientific grounds, like the so called “consumerism” or to the general trend of the legal systems to widen the rules related to public rights, like the protection of health and environment². There is however a trend, further and further, to teach legal rules of the whole food chain, in courses of Agri-food law.

Food Law indeed has emerged both as food security and food safety; food security of course is also as a main issue of agricultural policies being an important choice in the developed Countries, especially after WWII, for the building up of an extended and expensive system to sustain farmers. The model was framed by Henry A. Wallace, Vice-President during the long presidency of Franklin Delano Roosevelt, who envisaged especially in the agri-food business a strong presence of the public powers. His ideas became part of the U.S. legal system; being the Commodity Credit Corporation the example of the government’s presence in the economy, assuming that the demand of agricultural products could not be enough to determine correct prices of the commodities, therefore involving the Government in the main agri-food goals. Basing its policies on the so called “Commerce” and “Supremacy” clauses of the American Constitution, the Federal Government started to overcome the previous free market-oriented policies in agriculture. Henry Truman, political successor of Franklin D. Roosevelt, although skeptical on the visionary position of Wallace, who even was his adversary in the Presidential campaign, confirmed the public-private collaboration in the farming system, enacting in 1949 the so-called “Permanent Legislation”. It is interesting to note that, since the beginning, such at-

---

¹ I like to remember that the notorious Ukraine economist and pedagogist Bohdan Dmytrovych Hawrylyshyn came from a farming background.

---

² The protections by the legal systems of the consumers, considered, as the farmers in the Agricultural Law, the weak part of the Agri-food sector.

tempts of a regulated governance of the agri-food market was connected to the management of the environment, because the Tennessee Valley Administration, started during the Roosevelt's Presidency, was an pivotal administrative body which regenerated a vast area where irrational logging and cropping had brought together environmental and agricultural distress.

The intellectual connection between the "New Dealers" and the European post-War establishment can be traced in that giant protagonist who was Jean Monnet; I am therefore happy this Congress in the framework of a programme that the European Union has named after him, because he was indeed one of the most brilliant mind Europe ever had, whose intellectual and acting story all European students should learn more and more. During the brutal conflict Jean Monnet, a French citizen, represented the British government in the negotiations for military deals with the American federal administration; he was of course also part of the French Resistance, so independent-minded to welcome in Algiers Charles De Gaulle, against the wishes of Roosevelt, although he often tried to cope with the nationalistic standings of the strong minded General.

As Founding Father of the European Community, Jean Monnet was culturally influenced by the useful connections between economic and political powers; agriculture, so related to geo-political strategy and having players, especially the farmers, reluctant to a direct political involvement, was a perfect field where a technocratic way of governance, under the strict control of democratic institutions, could be enacted, with an hint of neo-corporatist shade. The elitist choice made by the French Government since the first government of the General De Gaulle was later highly strengthened in the Fifth Republic, which had as important protagonist the highly profile figure of Edgard Pisani, chosen by De Gaulle as Minister of Agriculture, who died not long ago after a long and fruitful life³.

Pisani during his life was an example not just of a technocrat but of an intellectual who could master the intricacies of high administration, as he had the opportunity to show even at very late age, as Governor of the New Caledonia. In France, moreover, in the specific field of Agri-Food law, it is important to remember the work and thought of Louis Lorvellec, unfortunately deceased too early, with his intelligent and intellectually sharp research, mainly done in Academics but having a durable influence on public policy decisions. Prof. Lorvellec built an intellectual bridge between Europe and the United States; he collaborated especially with the Drake Agricultural Law Center, for many years directed by Prof. Neil Hamilton⁴. The intellectual covenant between such prominent scholars brought to organize, for several years, both in Nantes

and in Des Moines, summer schools that, have trained generations of lawyers specialized in agri-food issues.

In such stimulating theoretical scenario, several legal experts of the Agri-food chain articulated relationships between Private, Commercial law and Public Law. General issues of Constitutional Law were also concerned; first related to just agriculture and later to the whole agri-food sector. The framing of a singular nexus of market and public dirigisme has characterized some of the features of Agri-food Law.

It is worth to note that the parallelism between American and European attitude to the agri-food sector has continued even in more recent time. Since the Presidency of Bill Clinton there has been a progressively attempt to make market rules to prevail over an agriculture too much managed from the top, both in the U.S.A. than in the E.U., anyway the agri-food sector has remained an intriguing blend between public and private rules; maybe even an endeavour to put together the so called "two capitalisms" when agri-food chain is concerned⁵.

In Italy Agricultural Law courses have had a long presence in the University Faculties, both in Legal and Agricultural Departments, with a few characteristics which have made the "Italian Model of Agricultural Law", framed in an early time by Giangastone Bolla, who founded the International and Comparative Institute of Agriculture Law in Florence and later especially by the prominent "School of Pisa" an important topic to research and teach; since long time Italian scholars of Agri-food law have culturally influenced, at international level, quite a number of legal scholars⁶.

Agricultural Law has imposed methodological problems, produced in the Italian legal culture a dense debate because the idea of the Legal System is framed by the University scholars; the autonomous position of the Agricultural Law finally was full justified by the Article 2135 of the Civil Code, that had no equivalent in the previous Code of 1865⁷. In Italy, too, in the last years attention has developed to study the agri-food chain; public law rules have started to cover the topic, more and more, both from Italian and European Union legal sources⁸.

⁵ Using the suggestive intuition of Michael Albert.

⁶ The supporters of the exceptionalism of Agricultural Law as well as the didactic autonomy of it were opposed by the deniers of that. Finally, as the Civil Code was in force in 1942, the Agricultural Law started to be recognized as an autonomous branch of law, not just for teaching but also for the scientific reason. That was a major achievement for a topic that until that time was considered or part of the Private Law or in the vast area of Commercial Law and with many connections with Administrative Law.

⁷ That Article was in the Fifth Book, which was dedicated to the Labour and Enterprise. A farmer should be considered an entrepreneur and therefore had the same general legal requirements of the other entrepreneurs that meant an organization, the professionalism and the production of goods or services aimed to the market.

⁸ In the market of food the attention of the Public Powers, at International and National levels, from food security to food safety has reshaped the teaching; considering issues even broader than the already relevant and important topics related to health and contracts.

³ It is possible the sustain he had, for France and Europe, a similar role Wallace embodied for the American agri-food sector.

⁴ A very learned professor moreover a farmer himself, past President of the American Agricultural Law Association; an Iowan as Henry. A. Wallace was.

It seems an emerging new field of legal studies, with the analysing the power balances of the democratic institutions and the materializing of a role for the scientific community in the decisions' process of technical rules. Inside the potential struggle between economic and political institutions, in a globalized market of food, the presence of independent or semi-independent Authorities and NGOs makes the Agri-Food law a creative field to experience modalities of teaching at the Law Schools (*The debate related to Genetically Modified Organisms is an example of a sensitive problem in which students could be involved in a process of education to citizens' awareness*). International cooperation among Universities could contribute to create networks to facilitate exchange of best practices and knowledge in innovative teaching methodologies. Ukraine, with its enormous potential and with its vibrant civil society, should be a privileged and an ideal area where to encourage the spreading of such a fascinating topic like Agri-food Law.

Acknowledgements

I am very glad to contribute to the important Congress the University of Sumy has organized on a relevant topic. I am grateful to all the organizers and especially to Prof. Vladyslava Zavorodnia, who kindly invited me for a presentation about the teaching of Agri-Food Law. There has been in the last few years an increasing collaboration between the University of Foggia and the University of Sumy; our University was glad to host, thanks to the Erasmus programme, for several months, Dr. Maryna Utkina. Miss Utkina gracefully accepted to be a lecturer at a seminar for international students organized in Foggia by the Sustainable Land Management Network, a project funded by the European Union which has connected in a scientific agreement some universities of Austria, Bulgaria, Italy, Poland, Spain with its headquarter at the Agrarian University of Nitra, Slovakia, where Prof. Anna Bandlerova, former Vic-Rector of that University, has promoted an outstanding close-knit team of young researchers and teachers of Agri-Food law.

ФУНКЦІОНУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ ТРЕТЬОГО ВІКУ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

Вайс К. В.

магістр

Ужгородський національний університет

Система європейських цінностей формувалась не одне століття. На їх генезу вплинули події Реформації, Відродження, Великої Французької революції тощо. Вони змінювались і модернізувались, набували інших акцентів. У ХХ ст. головний акцент було зроблено на таких цінностях, як права і свободи людини. Головні цінності ЄС відображені у Преамбулі до Хартії основних прав Європейського Союзу, прийнятій у 2000 р. [5]. До них відносять перш за все людську гідність, свободу, рівність та солідарність, з яких витікає й все інше.

На нашу думку, для покращення якості освіти та реалізації її європейських цінностей надзвичайно важливою є реалізація концепції «Lifelong Learning» (тобто освіта протягом всього життя), суть якої може трактуватись як постійне цілеспрямоване опанування нових знань для їх практичного використання в умовах суспільства, ґрунтованого на економіці знань. Однак, ми хотіли б зауважити, що незважаючи на економічне спрямування концепції освіти протягом всього життя, ця ідея надзвичайно важлива і для культурного й естетичного розвитку людини як особистості.

За шкалою ООН старим населенням вважається тоді, коли частка людей у віці понад 65 років складає більше 7 %. В Україні, станом на 2017 р., вона досягнула 15,9 %, а серед сільських жителів – 19,8 %. Тому населення оцінюється як дуже старе [3, с. 5].

Освіта для дорослих та людей похилого віку активно модернізується під егідою ЮНЕСКО. Внаслідок кооперації з цією структурою, в Україні було сформовано програму сталого розвитку в освіті, що передбачає і навчання людей протягом усього життя. Ця програма багато в чому спирається на освітній план ООН «Освіта 2030». Erasmus+ також передбачає розвиток освіти для людей літнього віку, зокрема програмою Grundtvig, яка надає можливості для отримання якісної освіти для дорослих на основі Європейської співпраці.

Старші люди за 50 також можуть вчитися завдяки Університетам третього віку (УТВ). Такі заклади пропонують різноманітні варіанти навчально-розвиваючої активності: напівформальні лекції, фізичні вправи, гуртки за інтересами, зокрема курси комп'ютерної грамотності чи іноземної мови. На сьогодні розрізняють французьку та британську модель такого університету, загальна кількість таких установ, що входять до Міжнародної асоціації університетів третього віку складає понад 25 тис.

В Україні Університети третього віку успішно функціонують в Києві, Ковелі, Дніпрі, Львові, Ужгороді, Полтаві тощо. Вони характеризуються фінансуванням з боку держави чи приватних організацій, широким залученням молоді та волонтерів, формальними вимогами до вступу (здебільшого пенсійне посвідчення та кілька фото) та відсутністю сурових оціночних іспитів (ймові-

рно, щоб в разі провалу такого іспиту не демотивувати літню людину).

Доведено, що вихід на пенсію – це складний психологічний момент, який супроводжується змінами в оточенні та стилі життя. Пенсіонер може втратити відчуття значимості та жагу до життя. Навчання літніх людей в Університетах третього віку допомагає їх кращій соціальної адаптації, заповненню прогалів в знаннях (наприклад, в галузі ІТ чи іноземних мов), подоланню самотності та збільшенню інтелектуальної комунікації як з ровесниками, так і з молоддю, якої інколи не вистачає особам похилого віку.

Загалом причини вступу цих людей до УТВ можна звести в одну – це подолання невдоволеності від життя. Остання причина навчання особливо актуальна в Україні. Зокрема, згідно з даними сайту *GlobalAgeWatchIndex* за 2015 рік, Україна за рівнем якості життя людей літнього віку займає 73-є місце із 96 країн. Немає сенсу порівнювати Україну з країнами Західної Європи, Америки чи Азії в силу величезної ментальної різниці, історичного минулого чи економічної складової. Однак вагомим є приклад сусідніх країн із колишнього соціалістичного табору, з якими Україна має багато спільного. Для прикладу, Словаччина у цьому рейтингу посіла 40 місце, Угорщина – 39, а Польща – 32 [1]. Інша статистика оперує ще більш похмурими даними, згідно з якими Україна посідає перше місце у світі з поширення депресії, особливо серед людей пенсійного віку [2, с. 76].

Однак, не зважаючи на безкоштовність навчання в Університеті третього віку, кількість їх студентів в Україні є не надто значною. Однією з головних причин цього виступає невелика кількість самих таких освітніх закладів (а також викладацького складу) в порівнянні з потенційними студентами. Складовою цієї проблеми виступає й слабка їх популяризація. Як засвідчують результати соціально-демографічного обстеження «Літні особи в Україні: умови життя та соціальне самопочуття» (2013 р.), поінформованість щодо діяльності «Університетів третього віку» в Україні на даний час є вкрай недостатньою. Не більше однієї третини опитаних літніх респондентів знають про існування в країні таких інституцій. Очікувано, найінформованішими є молодші контингенти літніх людей. При цьому, поінформованість жителів міських поселень відчутно перевищує таку серед селян [4, с. 117].

Ще однією причиною слабкої популярності даної ідеї в Україні може виступати відсутність сенсу навчання в такому віці. Для значної кількості людей похилого віку «європейські цінності» та «освіта протягом всього життя» звучать як туманні і незрозумілі вислови, і не несуть таку привабливість як вкорінені роками

цінності Радянського Союзу – безкоштовне задоволення потреб першої необхідності та стабільна рівність. Наслідком радянської дійсності стало те, що освіта стала репрезентувати соціальну значимість та розглядалась перепусткою у світ високих зарплат і престижних посад. Диплом як доказ отримання освіти став набагато важливіший за саму освіту. Через подібне бачення освіти як шляху до кращої роботи для більшості населення після виходу на пенсію в ній відпадає будь-який сенс.

Скептичними залишаються і погляди населення на якість національної вищої освіти. До найбільш болючих проблем сучасної вищої освіти в Україні традиційно відносять відсутність гарантій влаштування на добре оплачувану роботу за результатами навчання, високий рівень корумпованості, завищена кількість університетів, відставання національної системи вищої освіти від закордонних вузів, недостатнє фінансування вузів (особливо це стосується напрямків, які особливо потребують якісного обладнання – медицина, прикладна фізика, хімія тощо). Для багатьох актуальним є і завищені ціни на навчання та проблема невизнання українських дипломів за кордоном. На жаль, мають місце і суто особистісні та непрофесійні фактори на зразок нетерпеливого ставлення до людей похилого віку, відсутність адаптації навчальної програми, критичне ставлення до цієї ідеї загалом тощо.

Останньою в списку, але не по значенню, є і проблема традиційності, боязні суспільного осуду. Багато хто із старших людей просто не бажає відвідувати такі заклади через несприйняття подібної ідеї серед його оточення. Поширення тверджень типу «Ти вже застарий/-а для цього» або стереотипних уявлень про відсутність можливостей розуму навчатись чомусь новому у похилому віці суттєво гальмує процес популяризації ідеї «освіти протягом всього життя».

На нашу думку, реалізація європейських цінностей в Україні прямо залежить від реалізації програми «освіта протягом усього життя» серед усіх вікових категорій населення. Необхідним є формування розуміння якісної освіти як обов'язкової складової не тільки професійного розвитку, але й особистісного зростання та соціальної інтеграції. Покращення довіри до національної системи вищої освіти серед населення та більш активні дії з роз'яснення причин та особливостей функціонування Університетів третього віку є необхідними умовами для збільшення кількості студентів віком 50+. Перемога європейських цінностей в Україні, серед яких рівність у здобутті освіти та шанобливе ставлення до людей різного віку, потребує розкриття повного потенціалу Університетів третього віку.

Література

1. Global rankings table. URL: <https://www.helpage.org/global-agewatch/population-ageing-data/global-rankings-table/>
2. Каркач А. В. Університет третього віку: соціокультурні детермінанти споживання освітніх послуг літніми людьми. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2016. Вип. 71. С. 76–89.
3. Концепція діяльності центрів освіти третього віку в Україні., Київ: УІРФР, 2017. 115 с.

4. Курило І. О. Освіта для населення третього віку як сучасний демоекономічний імператив. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 114–119.

5. Хартія основних прав Європейського Союзу // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524

ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Давидова Ж. В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський міжнародний медичний університет

Сучасні глобалізаційні процеси в освітньому просторі визначаються тенденцією до розширення та поглиблення міжнародних контактів. Запровадження інноваційних реформ в українську освіту сприяло визнанню її високої якості у професійній підготовці іноземних фахівців. Такі об'єктивні процеси обумовили зростання кількості іноземних студентів, які бажають здобувати вищу освіту в Україні. Зараз, за даними УДЦМО, ця цифра складає 75605 осіб зі 154 країн світу. Біля 23 % усіх іноземних здобувачів вищої освіти – громадяни Індії, решта студентів приїждять з Марокко, Туркменії, Нігерії, Туреччини, Китаю, Єгипту, Ізраїлю, Узбекистану тощо. Найпопулярнішими спеціальностями серед іноземних студентів є медичні, які складають 45 % від усіх.

Для багатьох університетів інтернаціоналізація освітньої діяльності є стратегією, що має першочергове значення. Глобальні виклики у розвитку системи вищої освіти вимагають забезпечення умов для її інтернаціоналізації як на національному так і на рівні окремого закладу вищої освіти. Під інтернаціоналізацією вищої освіти розуміється процес інтегрування міжнародних, міжкультурних та глобальних вимірів у педагогічну систему вищої освіти [2].

Забезпечення високого рівня якості підготовки фахівців для зарубіжних країн у вітчизняних університетах значною мірою визначається успішністю організації навчання та соціокультурній й інформаційній адаптації іноземних студентів.

Сучасними вітчизняними та іноземними науковцями досліджено деякі аспекти соціокультурної та академічної адаптації іноземних студентів (В. Головка, Л. Данильченко, Л. Кайдалова, Н. Матвєєва, Г. Онищенко, Д. Радик, Н. Руденко, А. Савельєв, І. Штеймільлер, Е. Palmer, Р. Pederson, D. Rhein, С. Ward, G. Willson та інші), інтернаціоналізації вищої освіти (А. Вербицька, Л. Горбунова, М. Прадівлянський, Г. Прісовська, Н. Росол, О. Шаповалова, А. Borza, С. Crişan-Mitra, S. Guri-Rosenblit, V. Naidoo, P. Peterson та інші). Але ціннісному аспекту у підготовці іноземних студентів у закладах вищої освіти України приділяється недостатньо уваги.

Процес адаптації студентів-іноземців в освітньому середовищі вишу – це складний, багаторівневий про-

цес. Складність перш за все виявляється в тому, що він не може бути уніфікованим для студентів з різних країн, оскільки вони належать до різних культур, мають різні ціннісні орієнтації, походять з різних соціокультурних середовищ.

Приїжджаючи на навчання до іншої країни, студенти-іноземці опиняються у новому соціокультурному середовищі. У своїй навчальній діяльності вони мають долати складнощі, пов'язані з одночасним інтенсивним вивченням нової мови, предметів обраного ними напрямку навчання, а також пристосування до нового соціокультурного середовища, що оточує їх у повсякденному житті та полікультурного освітнього середовища. Інформаційна перенасиченість на всіх рівнях у навчальній діяльності і поза нею на початку процесу адаптації призводить до емоційного перенапруження та стресового стану.

Для того, щоб процес соціокультурної адаптації іноземних студентів був ефективним, його слід розглядати як цілісне гуманістичне полікультурне виховання, що передбачає особисто-діяльнісний підхід із включенням у соціально й особисто значущу діяльність. Ця діяльність має охоплювати різні види інформаційно-пізнавальної діяльності (інтелектуальний розвиток); морально-практичної діяльності (моральний розвиток); художньо-естетичної діяльності (естетичний розвиток).

Важливим завданням ЗВО є врахування особистісних цінностей, притаманних певній національності, при організації освітнього процесу для забезпечення ефективної адаптації студентів. Так дані дослідження, проведеного австралійськими вченими, продемонстрували значущість певних цінностей для іноземних студентів східних країн [1, с.1810]. Так, для студентів з Індії найбільшу значущість мають цінності самоефективності (повага, самоповага, самозадоволення, теплі стосунки з іншими людьми, безпека), а гедоністичні цінності (радість та насолода життям, веселощі) займають найнижчі позиції. Для студентів з Китаю ціннісна картина має майже протилежний вигляд.

Ці особливості мають бути враховані при організації інтернаціоналізованого освітнього процесу, і для певних національних груп побудована певна освітня траєкторія.

Міжнародним центром ЮНЕСКО з технічної та професійної освіти розроблено рекомендації щодо ціннісного навчання, спрямованого на гармонізацію відносин у полікультурному освітньому середовищі та подальшій професійній діяльності [3]. Центральними цінностями визначаються цінність людської гідності та гідності праці. Серед інших цінностей, що є важливими для гармонійного співіснування та розвитку, є здоров'я та гармонія з природою, правда та мудрість, любов та співчуття, креативність, мир та справедливість, сталий розвиток, національна єдність та глобальна солідарність, глобальна духовність. Набуття вказаних ціннос-

тей сприяє індивідуальним змінам та особистісному зростанню, що є необхідним підґрунтям розвитку та єднанню глобального суспільства в цілому.

Таким чином, ціннісний аспект є важливим компонентом у підготовці іноземних студентів у закладах вищої освіти. При організації освітнього процесу для іноземних здобувачів освіти мають бути враховані національні особливості особистісних ціннісних орієнтацій. В цілому освітній процес має бути спрямований на формування та розвиток ціннісних орієнтацій для гармонізації умов для навчання та співпраці у глобалізованому полікультурному просторі.

Література

1. Arambewela R. The role of personal values in enhancing student experience and satisfaction among International postgraduate students: an exploratory study / R. Arambewela, J. Hall. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 29 (2011) Pp. 1807-1815.
2. Knight J. Updating the definition of internationalization. *International Higher Education*. 2003. № 3. URL: <https://ejournals.bc.edu/index.php/ihe/article/view/7391/6588>
3. Learning To Do: Values for Learning and Working Together in a Globalized World: An Integrated Approach to Incorporating Values Education in Technical and Vocational Education and Training. Manila: Asia-Pacific Network for International Education and Values Education, 2005. 208 p.

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ПОСИЛЕННЯ ОСВІТНЬОЇ МІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ ДО КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ

Довганик Н. М.

кандидат історичних наук, доцент

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Чалюк Ю. О.

кандидат економічних наук, доцент

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

З кожним роком кількість студентів, які обирають навчання за кордоном збільшується. Найпопулярніший напрям для отримання іноземної освіти – Польща, Чехія, Німеччина, Австрія. Основна мета для українців не тільки здобувати європейську освіту, але залишитись працювати в європейських країнах з остаточним проживанням на її території. Але не завжди рівень освіти за кордоном вище, студентам не потрібно здавати ЗНО для вступу, навчальний рік починається пізніше, триває менше, мала кількість університетів, які надають емігрантам можливість безкоштовного навчання за кошти бюджету країни. Багато українських студентів, які обрали освіту за кордоном говорять про таке явище, як культурний шок [1, с. 385-387].

На першому етапі студент відчуває ейфорію, піднесення від подорожі за кордон на навчання, нова країна, нові емоції. Цей період триває від декількох тижнів до півроку.

На другому етапі студент починає відчувати дискомфорт, ворожість, іноді агресивне ставлення корінного населення до себе, через впевненість, що мігрант в майбутньому може зайняти його робоче місце.

На третьому етапі студент долає кризовий стан різними методами, шукає друзів серед співвітчизників, з'являється почуття гумору.

На четвертому етапі студент звикає до умов та правил нового середовища, приймає звичаї нової країни, почуття суму та туги за Батьківщиною починає зникати.

Після навчання за кордоном студент відчуває вкорінення в місцевій культурі, з'являються нові соціальні зв'язки (можливе укладання шлюбу з іноземцем і постійне проживання на території іншої країни), університети своїм випускникам надають можливість працевлаштування або стажування в компанії після навчання.

Кількість українських студентів за кордоном (дані ЮНЕСКО) варіюються від 13285 (1999 рік) до 44945 (2018 рік). За 19 років їх кількість збільшилась у 3,5 рази. Дані аналітичного центру CEDOS [2, с. 212-218] засвідчують зростаючу динаміку числа студентів з України у державах-членах ЄС з 2009 р. по 2015 р. (129 %).

Європейські країни надають пільги для випускників ВНЗ. Наприклад, надається період на пошук роботи після закінчення ВНЗ: в Австрії та Франції – 6 місяців, Польщі – 1 рік, Німеччині – 1,5 роки. Саме такі перспек-

ктиви приваблюють українських студентів. В 2016 року Європарламент прийняв директиву, яка зобов'язує усіх членів ЄС (крім Великої Британії, Данії, Ірландії) дозволити іноземним студентам залишатись в країні на 9 місяців з метою працевлаштування та самореалізації. Українську молодь цікавлять: Німеччина, Фінляндія, Франція, Чехія. Ці країни надають українським студентам стипендії або гранти на навчання (1992–2019 рр.). 1000 українців отримали стипендії по програмі Fulbright в США [3, с. 498-502].

За даними дослідження «Молодь України – 2018» 55 % українців хочуть виїхати за межі України (17 % планують емігрувати найближчим часом, 38 % – розглядають тимчасову міграцію). Основні причини відсутності в Україні умов для працевлаштування – 58 %, демократії та законності – 56 %, 48 % – кращої заробітної плати, 34 % – анексія Криму та воєнні дії на Донбасі, бачать загрозу життю членам своєї сім'ї – 18 % [1, с. 297-298].

Освітня міграція має і позитивні сторони для країни походження мігранта: поліпшення якості освіти та отримання закордонного досвіду.

Студенти Київського політехнічного інституту та Львівської політехніки зацікавлені у навчанні за кордоном (67 %). Є частина студентів, які вважають це нереальним: КПІ (9 %), Львівської політехніки (16 %). Країни міграції – Польща, Німеччина, Великобританія, США. Серед студентів Львівської політехніки популярний напрям міграції – це Польща (29,4 %) та Великобританія (29,0 %). Студенти КПІ обирають Німеччину (46 %) та США (26 %). Реальну можливість навчатись у Польщі мають 49,8 % студентів КПІ та 67,8 % студентів Львівської політехніки. Студенти звертали увагу на

територіальну близькість країн, мовний бар'єр, вартість навчання, наявність пілг, стипендій, безкоштовних програм, наявність гуртожитку [4, с. 65-68].

Популярністю користується Польща. В Україні відбувається активна рекламна кампанія вступу до ВУЗів Польщі, популярним стало співробітництво між університетами України та Польщі: ліберальні умови вступу, можливість вчитись безкоштовно, особливо при наявності Карти поляка (соціальні стипендії, допомога у харчуванні та проживанні, зарахування на безкоштовне навчання за високі результати та досягнення у навчанні, спорті), а також спрощена система подачі документів через Інтернет, web-сайт установи.

Звичайно, більшість українських студентів вчаться на контрактній основі і покращують фінансову складову освітньої сфери Польщі, але факт "українізації вищої освіти" викликає негативне ставлення у польському суспільстві. Соціологічні дослідження показують, що 28 % студентів після навчання планують залишитись у Польщі, 29 % переїхати в іншу країну ЄС, 36 % не вирішили, а 95 % хочуть повернутись на батьківщину.

Отже, надзвичайно важливо звернути увагу на освітні міграції громадян України та запровадити ефективні механізми боротьби та протистояння зростаючим потокам освітньої міграції молоді з України до держав-членів Європейського Союзу. До цих механізмів на наш погляд, належить запровадження в Україні дуального навчання та активне використання ліцензованих, валідованих та франчайзингових програм отримання подвійних дипломів. Можливості одночасного отримання двох і більше дипломів різних країн зростають у ході реалізації освітніх програм із застосуванням електронного навчання і дистанційних технологій.

Література

1. Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи, 2018. 396 с.
2. Садова У. Я. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання. Львів: ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», 2019. 263 с.
3. Спуріна С. О. Тенденції освітньої міграції та її вплив на інституційне середовище в Україні. *Вісник Мукачівського держ. ун-ту*. 2019. № 1. С. 496-505.
4. Смалійчук Г. В. Освітня міграція в умовах трансформації ринку праці: значення та особливості регулювання. *Економіка*. 2014. № 26. С. 64-70.

КОМУНІКАЦІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ПАТЕРНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Єрескова Т. В.

кандидат соціологічних наук, доцент

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Усі держави-члени ЄС зацікавлені у тому, щоб використовувати увесь потенціал освіти і культури не тільки у якості рушійної сили для економічного зростання, створення робочих місць, а й як інструмента підвищення соціальної згуртованості у Європі та закріплення європейської ідентичності у всьому її різнома-

нітті. Для чого розробляються ініціативи, спрямовані на сприяння розвитку європейського освітнього простору, які ґрунтуються на принципах освітньої мобільності, доступності якісної освіти для кожного незалежно від соціально-економічного становища, єдиних принципах організації освітнього процесу [1]. Ефективність цих

ініціатив неможлива без заохочення співпраці між усіма суб'єктами освітнього процесу в Європі. Саме тому у європейському освітньому просторі так багато уваги приділяють формуванню відповідних комунікаційних компетентностей на усіх рівнях: державних інституцій (через створення міждержавних комісій, наприклад *Commission European Education Area*, яка розробляє ініціативи для сприяння створенню Європейської освітньої зони, яка б дозволила всім молодим людям отримати найкращу освіту та навчання та знайти роботу по всій Європі); неурядових організацій (наприклад, Європейська організація освітніх досліджень, *EERA*), програм мобільності і т.п. Саме тому, формування комунікаційних компетентностей є одним з основних патернів європейського освітнього простору, як детермінанти колективної соціальної поведінки щодо імплементації європейських цінностей у національні системи вищої освіти.

Підґрунтям для успішності вищеозначених завдань є розвиток мультикультурних комунікацій, які передбачають плюралістичні моделі соціальної взаємодії в межах полікультурних соціумів. Це викликано не лише тим, що міжкультурні комунікації є достатньо стійким атрибутом сучасних держав, проблема діалогу культур та ціннісних орієнтацій зі сфери теоретичного осмислення переходить до сфери практичного вирішення, а й тим, що подібні комунікаційні компетентності полегшують взаємну комунікацію між етнонаціональними спільнотами, обмін цінностями й культурними надбаннями [2-3].

Проте, аналіз процесів, які відбуваються у вітчизняному освітньому просторі свідчить про існування певної дихотомії щодо ефективної реалізації комунікативних компетентностей суб'єктів освітнього простору. З одного боку, вітчизняна система вищої освіти сприяє і створює певні умови для активізації інтеграції у європейський освітній простір, з іншого – суб'єкти вітчизняного освітнього простору (причому на різних його рівнях – від закладу вищої освіти до конкретного викладача або студента), навіть маючи бажання й зацікавленість, не використовують надані можливості (я вже не кажу про самостійний пошук відповідних можливостей). На мою думку, це пов'язано з певними комунікаційними стратегіями взагалі, й комунікаційними компетенціями, зокрема, які сформувалися і панують у сучасному вітчизняному освітньому просторі.

Спираючись на теорії соціальної комунікації (С.Дітца, Ч.Бергера, Дж.Уолтера та ін.) можемо констатувати, що природа ефективної реалізації комунікативних компетентностей знаходиться у площині "соціальна взаємодія – соціальний діалог – соціальна довіра". Ефективна комунікація призводить до становлення нових соціальних відносин, які, у свою чергу, формують можливості соціального діалогу між ними [4]. У якості такої ефективної комунікаційної стратегії я маю на увазі соціальну активність суб'єктів освітнього простору. Процес ефективної соціальної

активності передбачає як "діалог" між різними суб'єктами, які по-різному усвідомлюють свою відповідальність та участь у реалізації принципів європейського освітнього простору, так і "форму" цього діалогу.

Сьогодні в українському освітньому просторі спостерігаються три основні форми соціальної активності – згода (у вигляді сприйняття соціальних реалій, які не завжди однозначно оцінюються суб'єктами, що, найчастіше, виражається у пасивному спостережанні за діями інших); включеність (у вигляді потенційної можливості залучитися до процесів, але, переважно, ця можливість сприймається суб'єктами лише як "соціальний фон", з неодмінним оцінюванням ресурсів, корисності, доцільності подібних активностей для себе); участь (у вигляді реальної реалізації зацікавленими суб'єктами власних задумів у дії). Зрозуміло, що досить суттєво впливає на це стан соціальної невизначеності, яким сьогодні характеризується українське суспільство. І мова йде не про декларацію або нормативно-правове закріплення європейської орієнтації української держави, а про формування свідомої підтримки цього вектору членами українського соціуму (маю на увазі можливість та бажання уточнювати світоглядні орієнтири, формувати нові стилі професійного життя тощо).

За цією логікою у процесі дослідження комунікаційних компетентностей як патерну сучасного освітнього простору можна визначати ключові стратегії формування комунікаційних компетентностей (пасивна, активна, інтерактивна) та їх основний зміст. Визначення стратегій формування комунікаційних компетентностей стало можливим на підставі застосування теорії Ч. Бергера, яка спрямована на дослідження того, яким чином використовується комунікація для досягнення розуміння між соціальними групами [5]. Пасивна стратегія формування комунікаційних компетентностей полягає у ненав'язливому спостереженні за діями або реакціями інших на відстані. Активна стратегія – звертання до третьої сторони за інформацією з оцінки доцільності певних дій або реакцій стосовно певних можливостей. Інтерактивна стратегія – безпосередня соціальна активність, своєрідний соціальний зондаж власних можливостей, можливостей середовища, інших суб'єктів і, виходячи з цього, прогнозування результатів власних дій щодо певних можливостей). Проте проблема полягає у тому, що ці стратегії формування комунікаційних стратегій не є системними, вони, скоріше за все, є ситуативними та утилітарними (на відміну від європейського освітнього простору, де домінує інструментальна стратегія). І, відповідно, сформовані таким чином комунікаційні компетентності ускладнюють, а іноді роблять неможливими, ефективну реалізацію суб'єктами освітнього простору власного потенціалу.

Підсумовуючи, хочу звернути увагу на те, що у вітчизняному освітньому просторі комунікаційні компетентності найчастіше розглядаються як здатність соціального суб'єкта до роботи у команді, аргументовано доносити

власну думку, вести дискусії і т.п. (іншими словами, у контексті особистісної характеристики). Проте, вміння ефективно соціально комунікувати – це базова активність як для сучасного освітянина, так і здобувача освіти. Саме тому, запровадження у освітні програми, програми підвищення кваліфікації відповідних блоків

щодо запровадження інструментальної стратегії формування комунікаційних компетенцій суб'єктів освітнього простору, сприятиме подоланню певних соціальних бар'єрів на шляху до ефективної інтеграції у європейський освітній простір.

Література

1. Towards a European Education Area. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_en
2. Єрескова Т. Національна самосвідомість у контексті мультикультурних практик в Україні. *Культурологічна думка*. 2018. № 14. С. 60-67.
3. Єрескова Т. Мультикультурні практики як форма соціальної активності у сучасному українському соціумі. *Від мультикультуралізму до транскulturності: проблема збереження цінностей цивілізованого співіснування: монографія* / В.Судакова, Н. Отрешко та інші. К., 2018. С. 232-246.
4. Єрескова Т., Мазурик О. Соціальна активність сучасного українського соціуму: форми, ресурси, наслідки. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Соціологія. 2016. № 3(30). С. 70-77.
5. Гриффін Э. Коммуникация: теория и практика. Харьков: Гуманитарный центр, 2015. 688 с.

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Кремена О. А.

студентка

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Об'єднання Європи та поширення цього процесу на Схід, запроваджує появу нового спільного освітнього й наукового простору, формування єдиних сталих стандартів та критеріїв. Загальновідомо, що Україна у 2005 році приєдналася до Болонського процесу, який мав на меті формування єдиного європейського освітнього простору. Також це стосується осучаснення вищої освіти під європейські стандарти.

У сучасному суспільстві вища освіта повинна відігравати пріоритетну роль та сприяти соціальному розвитку своєї держави. Відповідно до Указу Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17.04.2002 р. № 374, освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. Згідно цього, потрібно вдосконалення системи вищої освіти, що було б результатом підвищення ефективності її діяльності та гарантувати якість вищої освіти [1].

Питання, що стосується євроінтеграції України та участі у Болонському процесі, розглядали досить багато науковців, зокрема О. Андрієвська, В.Андрейцев, В. Байденко, В. Гуменюк, О. Ельбрехт, Г. Коваль, І. Сікорська та інші.

19 червня 1999 року в м. Болонья міністрами освіти 29 європейських країн було підписано Болонську декларацію [2]. В Декларації були узгоджені спільні вимоги, стандарти та критерії національних систем вищої освіти. Також цим актом країни-учасниці домо-

вилися про формування єдиного європейського освітнього та наукового простору.

Метою Болонського процесу є створення Європейського простору у сфері вищої освіти. Формування цього простору є ключовим шляхом сприяння мобільності та працевлаштування громадян, що дозволить розвивати континент в цілому. Обраний курс дає змогу досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти.

Ідеї та цілі, що формували зміст Болонського процесу, були ініціативно прийняті українським освітнім суспільством. Наша країна проявила інтерес до дій за напрямом Болонського процесу і співпрацювала з усіма країнами Європи. Згідно цього, у перебігу формування Болонського процесу можна виділити декілька знакових етапів інтеграції української вищої освіти у європейський простір:

– затвердження загальноприйнятної та порівнянної системи вчених ступенів. Запровадження додатка до диплому;

– впровадження системи двох ключових навчальних циклів: додипломного та післядипломного. Щоб отримати доступ до другого етапу навчального циклу, необхідно успішно завершити перший – додипломний рівень. Результатом закінчення другого етапу навчального циклу є отримання вченого ступеня магістра та/або кандидата наук;

– запровадження нової системи оцінювання – системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS);

– сприяння мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою забезпечення студентам доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних послуг; забезпечення визнання та зарахування часу, який вчитель, дослідник чи член адміністративного персоналу провів у європейському навчальному закладі проводячи дослідження, викладаючи та виконуючи відповідну до свого фаху роботу, зі збереженням їхніх законних прав; сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій; просування необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти, зокрема щодо розробки навчальних планів, співробітництва між освітніми закладами, схем мобільності та інтегрованих навчальних, дослідницьких і виховних програм [2].

За період приєднання України до Болонського процесу було реалізовано достатню кількість важливих кроків, які дали змогу наблизити вищу освіту до європейської. Одне з головних, це початок формування відповідної законодавчої бази, що є початком осучаснення освіти. Прийнято низку державних актів, з відповідними змістовними наповненнями, що містять орієнтацію на міжнародні параметри та стандарти. Але все ж таки деякі не доопрацювання та протиріччя мають місце в цьому процесі: дублювання деяких нормативних актів [3].

На нашу думку, такі напрями розвитку української вищої освіти дають поштовх для подальшого покращення стану освіти та науки в майбутньому. Процес інтеграції української освіти в європейський освітній простір набирає обертів і на сьогодні немає інших альтернатив як євроінтеграція вищої освіти.

Література

1. Про національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. *Офіц. вісн. України*. 2002. № 16
2. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19 червня 1999 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525
3. Аналітичний звіт Болонського Секретаріату-2009: резюме і оціночний лист, що підготовлені на основі Національного звіту із запровадження положень Болонського процесу. URL: <https://mon.gov.ua/ua>

АКТУАЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ АКСІОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Курліщук І. І.

кандидат педагогічних наук, доцент

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Сьогодні актуальним завданням вищої школи в Україні залишається питання створення відповідного здоров'язбережувального освітнього середовища закладів вищої освіти, яке сприятиме індивідуальному і професійному розвитку особистості, розкриттю її творчого потенціалу і забезпечить всебічну підтримку процесу успішної самореалізації. Це вимагає постійних змін у підходах до організації освітнього процесу в закладах вищої освіти, що, в свою чергу, характеризуються зміцненням аксіологічних тенденцій в освітньому просторі. Безсумнівно, в останні роки філософія української освіти поступово трансформується і змінює свої орієнтації. Посилюється її глобалізація й інтегрованість з цінностями Європейської системи освіти, зокрема поступово зростає рівень інтелектуалізації виховання молоді, посилюються демократичні та загальні гуманістичні тенденції в освіті. За таких умов ефективність роботи сучасних закладів вищої освіти починає вимірюватися не лише якістю освіти, а й безпекою і захищеністю здоров'я всіх учасників освітнього процесу. Освітнє середовище закладу вищої освіти активно починає виконувати функції збереження та зміцнення здоров'я особистості, сприяє формуванню

гармонійно розвиненого, фізично досконалого фахівця з відповідальним ставленням до власного здоров'я та здоров'я оточуючих як до найвищої цінності у демократичному суспільстві. Очевидно, що саме освітнє середовище відіграє значну роль у розвитку особистості, а через це і суспільства в цілому.

Уточнюючи категоріально-понятійний апарат нашого дослідження, зазначимо, що під «освітнім середовищем навчального закладу», ми вслід за М.В. Братко розуміємо «багатосуб'єктне та багатопредметне системне утворення, що має можливості цілеспрямовано впливати на професійно-особистісний розвиток майбутнього фахівця, забезпечуючи його готовність до професійної діяльності та/або продовження навчання, успішного виконання соціальних ролей та самореалізації у процесі життєдіяльності [2, с. 14-15]. Відповідно у цьому контексті важливим стає пріоритетність здоров'яформуючого вектору освітнього середовища навчального закладу.

Так, сьогодні на систему української вищої освіти покладений ряд важливих функцій серед яких найчастіше виділяють освітню (в широкому сенсі, як навчальну, виховну, розвивальну та соціалізаційну), професій-

но-економічну, технологічну, гуманістичну, культурну, соціального захисту і контролю [1; 4; 8], а також функцію формування культури здоров'я та здоров'язбереження [3; 5; 6].

Розглядаючи питання ціннісних орієнтацій освітнього середовища закладу вищої освіти, ми поділяємо позицію Л. Ордіної та О. Ярмоли [7], щодо необхідності виділяти кілька взаємопов'язаних блоків цінностей, а саме цінності соціально-виховного спрямування, культурно-національні цінності, художньо-естетичні цінності, здоров'яформуючі цінності та духовно-моральні цінності. На нашу думку, здоров'яформуючі цінності є ключовим компонентом усієї системи цінностей, оскільки базуються на цінності людського здоров'я (фізичного, психологічного, соціального), і представляють собою систему знань з формування, збереження й зміцнення здоров'я, здорового способу життя і загальної системи оздоровлення та спрямовані на виховання культури здоров'я, самоорганізацію здоров'язбережувальної поведінки, уміння протистояти несприятливим впливам зовнішнього середовища. Лише міцне здоров'я дасть можливість майбутньому фахівцю реалізувати свій творчий потенціал, забезпечить гармонійний розвиток особистості.

В умовах сьогодення до системи вищої освіти висуваються вимоги перегляду змісту освіти, методичного забезпечення освітнього процесу, змін у ставленні до проблем формування культури здоров'я студентської молоді як еліти нації, а це можливо лише за рахунок створення здоров'язбережувального освітнього середовища, тобто такого середовища, яке інтегруючи певну сукупність умов, серед яких слід зазначити гігієнічні, медичні, психолого-педагогічні, організаційні, навчально-виховні, управлінські тощо, буде забезпечувати збереження здоров'я всіх суб'єктів освітнього процесу, а також популяризувати і пропагувати ідеали здорового способу життя як засобу досягнення фізичного, емоційного, інтелектуального, соціального і духовного комфорту.

Формування здоров'язбережувального освітнього середовища у контексті проблеми аксіологічного прос-

тору закладу вищої освіти постає як складна педагогічна система, що охоплює:

- створення здоров'язбережувальної парадигми здобуття освіти з урахуванням безпечних і нешкідливих умов навчання і професійного розвитку і вдосконалення кожної особистості;

- широке застосування здоров'язбережувальних технологій навчання та валеологічних технологій педагогічної взаємодії;

- комплексну програму з підтримки, збереження і зміцнення здоров'я всіх учасників освітнього процесу;

- поєднання методик забезпечення медичного, психолого-педагогічного супроводу і підтримки студентської молоді на кожному з етапів навчання у закладі освіти;

- підтримку умов емоційного, фізичного, соціального комфорту всіх учасників освітнього процесу;

- постійний моніторинг і діагностику стану їх здоров'я;

- реалізацію програм просвітницької діяльності та активного залучення до суспільних акцій і державних програм спрямованих на популяризацію, просування і підтримку здорового способу життя серед населення країни;

- формування загальної культури здоров'я, підвищення рівня здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців;

- контроль координації взаємодії закладу вищої освіти з іншими суспільними та державними організаціями охорони і підтримки суспільного здоров'я, спортивними організаціями тощо.

Таким чином, в умовах освітніх реформаційних змін в Україні, що відбуваються на тлі активних процесів Європейської інтеграції, питання здоров'я, здорового способу життя та здоров'язбереження у колах студентської молоді є пріоритетними. Функціонування здоров'язбережувального освітнього середовища у закладі вищої освіти дасть змогу зміцнювати здоров'я майбутніх фахівців та формувати їх загальну культуру здоров'я, забезпечить дієву профілактику в зміцненні здоров'я та популяризацію і поширення здорового способу життя серед населення країни.

Література

1. Ахновська І. О. Теоретичні засади формування освітнього середовища в контексті економіки знань. *Економіка і організація управління*. 2018. Вип. 4. С. 26-34. DOI: 10.31558/2307-2318.2018.4.3
2. Братко М.В. Освітнє середовище вищого навчального закладу: функціональний аспект. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2015. № 1-2 (46-47). С. 11-17.
3. Дмитрук В. С., Ковальчук В. Я., Гребік О. В. Формування культури здорового способу життя студентської молоді як актуальна проблема сьогодення. *Молодий вчений*. 2015. № 1 (2). С. 199-202
4. Заредінова Е. Р. Освітнє середовище вищого навчального закладу: наукові підходи до трактування структури. *Вісн. нац. авіац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2017. Вип. 2(11). С. 54-58. DOI: 10.18372/2411-264X.11.12552
5. Іщук О., Цьось А. Теоретичні та методичні основи формування здоров'язберігальної компетенції студентів закладів вищої освіти. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2018. № 4 (44). С. 21–28. DOI: 10.29038/2220-7481-2018-04-21-28
6. Луканьова С.М., Бойчук Р. Р., Селіверстов С.І., Лютик М.Д. Формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів ВНЗ в умовах комп'ютеризації навчання. *Молодий вчений*. 2017. № 3.1 (43.1). С. 198-201.

7. Ордіна, Л. Л., Ярмола О. В. Формування ціннісних орієнтацій студентів у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. 2018. № 4(24). С. 16-19.

8. Орлова Л. Д. Створення сприятливого освітнього середовища у вищому навчальному закладі. *Витоки педагогічної майстерності*. 2015. Вип. 16. С. 231 – 237.

САМОРЕАЛІЗАЦІЙНА ДИНАМІКА ЯК ЦІННІСНИЙ ВЕКТОР ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Кожем'якіна О. М.

*кандидат філософських наук, доцент,
Черкаський державний технологічний університет*

Одним з провідних критеріїв ціннісних змін сучасної європейської культури є відчутна трансформація освітнього простору, що зумовлюється загальними тенденціями формування відкритого суспільства, подальшої демократизації, поваги до прав людини, розвитку міжнародного співробітництва. Важливою умовою становлення самодостатньої демократично зорієнтованої особистості є насамперед самореалізаційна стратегія, що вдало реалізується в європейському освітньому просторі, базуючись на пріоритетах розширення свободи вибору, відчуття особистої захищеності та незалежності (матеріальної, інтелектуальної, соціальної тощо).

Започатковане Р. Інглхартом у масштабному проєкті «Всесвітній огляд цінностей» ґрунтовне дослідження ціннісної динаміки постмодерної доби ілюструє поступовий перехід від пріоритетів *матеріалістичних* цінностей, з їх наголосом на економічній та фізичній безпеці, до цінностей *постматеріальних*, коли на перший план виходять саме цінності самореалізації та якості життя (переважно в екологічному, етичному та естетичному вимірах) – кращої освіти, толерантності, довіри, відповідальності, турботи про природу, відкритості до змін тощо [1]. Окрім того, ціннісний профіль сучасності в цілому вимальовується в залежності від тривалості та рівня економічного розвитку країни: цінності виживання переважають в бідних країнах, цінності самореалізації – в високорозвинених.

Загалом самореалізаційна трансформація суспільства стає умовою людського розвитку, що в інституційному вимірі сприяє демократизації та розширенню прав. Вочевидь, однією з суттєвих умов суспільної самореалізації стає успішна індивідуальна самореалізація, що уможливується шляхом посилення дієвості громадянського суспільства та наявності потужного соціального капіталу. Саме ціннісне підґрунтя з перевагами традиційних чи емансипаційних (секулярно-раціональних) цінностей визначає підстави культури довіри: самореалізаційна динаміка сприяє активному включенню широкого кола мас у політичний процес, якщо ж в пріоритетному становищі традиційні цінності виживання, тоді цілком прийнятними (та навіть бажаними) є авторитарні методи управління та тотальний конформізм [1, с. 412].

Пріоритетними мають стати саме ті цінності, що уможливають відповідальне та узгоджене співіснування у безпечному середовищі (соціальному, природному, культурному, економічному, політичному та ін..), особливо враховуючи численні кризи, що супроводжують людство останнім часом (екологічну, економічну, фінансову, політичну (біополітичну), екзистенційну тощо). Водночас відбувається зміщення акцентів з домінування колективних цінностей та дисципліни до цінностей особистості та свободи вибору. Загалом визнання значущості власної суб'єктивності стає можливим завдяки ціннісно усвідомленим «трьом китам» особистісного розвитку – *свободи, творчості, відповідальності*, що постають актуальними орієнтирами у європейських освітніх стратегіях.

Відтак сучасний світ демонструє динаміку компетентнісної затребуваності у поєднанні так званих чотирьох «К»: креативності, критичного мислення, командної роботи та комунікабельності, що уможливають становлення гармонійно розвиненої особистості зі значним творчим потенціалом, здатної до активної та відповідальної співдіяльності з іншими. В зв'язку з комунікативним та антропологічним поворотом на перший план виходять проблеми можливостей людини трансцендувати себе, визначити особистісний потенціал самореалізації у комунікації з іншими, відображаючи рефлексивний, творчий, прогностичний, діалогічний, екзистенційний, феноменологічний аспекти самовідношення, саморозвитку та самовизначення, що вдало відображено у цілях Болонського процесу.

Екзистенційний ракурс ціннісного підґрунтя сучасної освіти у життєвих стратегіях особистісної самореалізації визначає детермінанти свободи, толерантності до невизначеності та несхожості, відкритості новому досвіду, життєвої активності, особистісного визнання, прагнення до вдосконалення тощо.

Варто звернути увагу на громадянську активність як один з проявів самореалізаційної динаміки в контексті демократизації суспільства, що дає можливість не лише помічати та розуміти недосконалості суспільства, а й всебічно сприяти виправленню цих недосконалостей та недопущенню проявів елементів суспільної руйнації (корупції, злочинності, зловживання владою та ін..). Так формується культура довіри, що передбачає накопи-

чення соціальних взаємин, кодифікованих в правила на основі позитивного досвіду довіри та соціальної надійності, ілюструючи поведінкову динаміку від позицій не-критичного «робити як усі» до позиції усвідомленого «робити як слід» [2].

Таким чином, в руслі гуманістично-екзистенційного переформатування освітніх стратегій вектор самореалізації постає як вільний вибір себе шляхом пізнання своєї власної сутності та дієвої активності по самостворенню, фундаментальною умовою чого постає довіра до себе у співпричетності з довірою до інших та світу. Цінності самовираження сприяють гуманістичній трансформації модернізаційних процесів, ілюструючи процес людського розвитку з акцентуванням на пріоритетному формуванні суспільства, в якому центральне місце посідають люди [1, с. 13]. Відтак в новій гуманістичній культурі плюралістичного суспільства переважають ідеали свободи вибору, довіри, толерантності, визнання та відповідальності, що увиразнює значущість культурного розмаїття з пріоритетами гуманістичності, а не егоцентричності.

Самореалізація виявляється творчим актом створення потенційного для-себе-буття у конструктивно-сутнісному буття-із-вільним-пізнаним-собою, актуалі-

зуючи народження думки про самого себе як ключову подію буття в наявному соціокультурному просторі. Процес самореалізації, відтак, глибоко пов'язаний з розмаїттям ауто-визначальних процесів, підвалинами яких є довіра до себе як одночасно реалізація вищої потреби у самовдосконаленні та фіксація активного саморозгортання смислів – самопізнання, самоцінності, самовизнання, самоприйняття, самовитворення тощо.

Відтак ціннісна динаміка самореалізації виявляє суттєві зрушення в бінарних опозиціях колективності / суб'єктності, минулого / майбутнього, безпеки / самореалізації, міфологізації / реалістичного переконання, заборон / свободи, пасивності / активності, монологічності / діалогічності, культурної одноманітності / культурного розмаїття, що знаходить яскраве відображення у трансформації компетентнісної основи освітнього процесу сучасної Європи. Інформаційне суспільство, зважаючи також на загрози нових технічних залежностей та екологічних викликів, створює нові, нечувані раніше можливості для творчості, активності, дієвої співпраці та саморозвитку, провокуючи людину та спільноти на самореалізацію в перспективах самовдосконалення.

Література

1. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития / Рональд Инглхарт, Кристиан Вельцель: [пер. с англ. М. Коробочкина]. М.: Новое издательство, 2011. 464 с.
2. Кожем'якіна О. М. Цінність довіри у філософії особистісної та суспільної самореалізації. *Гуманітарні студії. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 29. С. 61-71.

ВИЩА ОСВІТА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ: ШЛЯХИ ЗБЛИЖЕННЯ

Малюк К. В.

студентка

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Очевидним фактом в сучасній системі зовнішньо-політичних пріоритетів України є активізація співробітництва з європейським співтовариством. Не зважаючи на численні економічні, соціальні й політичні проблеми, Україна все ж намагається втілити в життя власну зовнішньоекономічну стратегію, основою якої є європейський вибір, перспективна мета входження до ЄС. Європейська інтеграція наразі набуває в Україні якісно нового змісту: з декларативного зовнішньополітичного курсу вона поступово перетворюється на комплексну внутрішню політику реформ. На цьому етапі надзвичайної важливості набуває громадська думка щодо євроінтеграції, адже саме рівень підтримки певного інтеграційного вектора є невід'ємним компонентом успішної політики євроінтеграції та європеїзації суспільства загалом. І тому, зараз набуває важливого значення виховання молодого покоління, що буде захищеним та мобільним на ринку праці, здатним робити особистий духовно-світоглядний вибір, матиме необ-

хідні знання, навички та компетентності для інтеграції в європейське й світове суспільство. Саме це є однією з головних завдань вищої школи – розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та професійних компетентностей.

Україна, базуючись на загальноєвропейських та світових підходах до становлення освітнього процесу, надає важливого значення проблемі якості освіти, проголошуючи її національним пріоритетом та передумовою національної безпеки держави, дотримання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту. Одним з таких підходів є сприяння зближенню України та ЄС у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу, впровадження міжнародного співробітництва між вищими навчальними закладами, а також, безпосередньо, розширення можливостей вищих навчальних закладів.

Зближення України та ЄС у сфері вищої освіти – це тривалий та кропіткий процес, який потребує чимало зусиль як з боку держави, так і конкретно закладів вищої освіти, бо не достатньо ухвалити рішення, закон тощо, потрібно діяти. Розглянемо процес адаптації освітнього процесу, а саме на рівні законодавства, що саме було вже зроблено й планується розробити, щоб цей процес діяв. В першу чергу, необхідно закріпити це на законодавчому рівні. Так були внесені зміни до Закону України «Про вищу освіту», що стосуються переходу на триступеневу систему вищої освіти: трирічний бакалаврат, дворічну магістратуру і чотирирічну програму підготовки для отримання наукового ступеня.

Ухвалено розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти». Концепція має на меті об'єднати навчання та роботу в професійній і вищій освіті, та передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочих місцях, не залежно від їх форм власності та спрямованості, для набуття певної кваліфікації.

Звичайно, при покращенні освітнього процесу не менш важливу роль грає й середня освіта, тому з вересня 2018 року розпочато впровадження реформи й в цій галузі під назвою «Нова українська школа». Ключова зміна буде стосуватися розуміння підходів до навчання та змісту освіти. Мета створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й вміння застосовувати їх у житті, виховати особистість шляхом засвоєння досвіду і ціннісних орієнтацій суспільства та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини.

Також був оприлюднений та закріплений законом «Про освіту», список компетентностей, яких набуватимуть учні, що складався з урахуванням «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя». Для належного оцінювання якості освіти та дослідження динаміки розвитку Україна приєдналася до Програми міжнародного оцінювання учнів PISA-2018, яка проводиться під керівництвом Організації економічного співробітництва і розвитку. Програма спрямована на оцінювання систем освіти в різних країнах світу на підставі тестування 15-річних учнів, що дасть можливість до 2021 року оцінити рівень підготовки школярів відносно інших країн-учасниць Програми. За допомогою даної Програми, ми зможемо побачити досконалість проведених реформ та зробити висновки, щодо покращення засобів і цілей досягнення поставленої мети.

Та одним із найголовніших досягнень є те, що Україна продовжує брати участь у програмах ЄС із

підвищення спроможності та академічної мобільності Erasmus+, що є інструментом обміну кращими освітніми практиками європейських країн. За 2015-2017 роки здійснено понад 7200 академічних обмінів, а в 2018 році Україна отримала фінансову допомогу від ЄС у розмірі 5 мільйонів євро, що дає ще більшу можливість вдосконалювати дану сферу [1].

Ми бачимо, що було дійсно багато чого зроблено і воно дійсно працює. В першу чергу, хочемо зосередити увагу на Erasmus+ – найбільшій Програмі Європейського Союзу у сфері освіти, професійної підготовки молоді та спорту, яка запланована на 2014-2020 роки. Завдяки даній програмі можлива розробка та впровадження проектів міжнародної співпраці на основі багатосторонніх партнерств закладів вищої освіти (ЗВО), включаючи неакадемічних партнерів, заради зміцнення зв'язків між ЗВО та суспільством і бізнесом, посилення системного впливу на розвиток суспільства в цілому. Це проекти співпраці партнерів на основі обміну досвідом і кращими практиками різних країн світу з метою підтримки реформ задля підвищення якості вищої освіти, зближення і зрозумілості систем вищої освіти у всьому світі. Створення союзів, що спрямовані на зміцнення інноваційного потенціалу Європи та на заохочення інноваційної діяльності у сфері вищої освіти, бізнесу та більш широкого соціально-економічного середовища, які налаштовані досягти одну або декілька цілей. Створення партнерств, що спрямовані на підтримку розвитку, передачу та впровадження інноваційних практик, а також реалізацію спільних ініціатив щодо розвитку співробітництва та обміну досвідом на європейському рівні. А також, важливим є те, що дана програма надає експертну підтримку впровадження реформ у вищій освіті задля досягнення системного та інституційного розвитку [2].

Все це надасть змогу молоді підвищити рівень ключових компетентностей, покращити свій професійний розвиток, що зробить їх конкурентно спроможними на ринку праці, залучитись до демократичного життя в Європі, активного громадянства, міжкультурного діалогу, розширить ринок праці, який вийде за межі власної держави.

Взаємне визнання академічних та професійних кваліфікацій, дипломів та сертифікатів про освіту, участь у міжнародних проектах, програмах і спільних наукових дослідженнях. Використання досвіду провідних вищих навчальних закладів і наукових установ країн Європейського Союзу сприятиме поглибленню наявних зв'язків та налагодженню нових контактів між навчальними закладами Європи. Підтримка одного у процесі розвитку, не тільки у сфері освіти, а й у всіх сферах людської життєдіяльності повинно працювати під одним гаслом – єдина Європа – єдині ми.

Література

1. Освіта. *Євроінтеграційний портал*. URL: <http://eu-ua.org/yevrointehratsiia/osvita>
2. Про програму Європейського Союзу – ERASMUS+. *National Office Erasmus+ UA*. URL: <https://erasmusplus.org.ua/erasmus/pro-prohramu.html>

АКСІОЛОГІЧНІ ДЕСКРИПТОРИ МОВОЗНАВЧОЇ Й ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ НА ІНФОРМАЦІЙНІЙ ПЛАТФОРМІ

Мішеніна Т. М.

*доктор педагогічних наук, професор
Криворізький державний педагогічний університет*

Освітній простір на сучасному етапі становить інформаційно-пізнавальну константу, оскільки засобом інформаційних технологій надаються знання, аналітичне оброблення яких дозволяє сформуванню предметної компетентності майбутніх фахівців (М. Жалдак, Ю. Машбіц, Є. Полат). Інформаційна освітня платформа з огляду на широкі можливості щодо обсягу інформації; напрямів, за якими здійснюється запит, висуває низку вимог до їх ефективного оброблення: по-перше, така парадигма передбачає суттєве збільшення часу, орієнтоване на самостійне оброблення галузевої інформації шляхом застосування засобів технологізації розумової праці; по-друге, обсяг інформації передбачає її наукову класифікацію, а також аксіологічну оцінку задля подальшого ефективного її використання як у професійній діяльності, так і в житті (апріорне й апостеріорне наукове знання, що є результатом науково-дослідницької й пізнавальної діяльності за принципом урахування досвіду засвоєння галузевого наукового знання).

Окреслене питання актуалізує модернізацію підготовки майбутнього вчителя філологічних спеціальностей, який нині має в потоці мовно-літературної інформації визначити такі тематичні орієнтири, які б відтворювали картину світу, суголосну із задекларованими аксіологічними й моральними цінностями цивілізації.

Фахова підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей передбачає формування й розвиток мовно-комунікативної і літературознавчої предметних компетентностей (О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, Т. Донченко, І. Зимня, О. Куцєвол, О. Семенов, Т. Симоненко, Г. Шелехова).

Аксіологічні характеристики філологічного знання апелюють до філософських категорій, естетичних і моральних цінностей, де фундаментальне і прикладне філологічне наукове знання орієнтоване на пізнання об'єктивної дійсності, її філософське осмислення, ціннісне рефлексування. У такий спосіб мовно-літературна інформація сприяє не лише підвищенню естетичного порогу у сприйнятті світ через знакову (мовну) систему, вид мистецтва – художню літературу, але й формує рамку світосприйняття через відповідні конкретно-чуттєві кореляти. Аксіологічні дескриптори мовно-літературної інформації у такий спосіб пов'язані з соціокультурною (передбачає актуалізацію соціокультурної практики; демонстрацію зразків методично доцільних способів розв'язання практичного завдання – постановка й рішення завдання на оволодіння способами розв'язання практичного завдання), культурологічною (знання особ-

ливостей національної та загальнолюдської культури, володіння духовно-моральними основами життя людини, окремих етносів, культурологічних основ сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, їх вплив на світ; домінування соціокультурних норм спілкування) й аксіологічною (визначає специфічний різновид духовної діяльності, процес осягнення навколишнього світу, отримання й нагромадження знань про систему цінностей та ідеалів, формування уявлень про закони гармонійності) компетентностями майбутніх філологів.

Оскільки сучасний інформаційний освітній простір відтворює постмодерний життєвий дискурс, що визначає світоглядну й антропологічну специфіку:

– несформованість цілісного й однозначного світоглядного і морально-етичного дискурсу (відчуття нецілісності світу; кліповість як шлях пізнання реальності;

– формування полісемантичної моделі реальності (ланцюжкові і тематично суголосні гіперпосилання, миттєвий перехід від однієї інформації до іншої на основі ключових слів, висловів, тем; має місце пропозиція тематичної інформації, не пов'язаної з нею як за змістовими характеристиками, так і за ідейним навантаженням (становить некорисну, зайву, беззмістовну інформацію);

– формування у свідомості майбутнього філолога двох реальностей (інформаційної – передбачає миттєве перетворення, анулювання, поєднання трансльованої мовно-літературної інформації, реальної, яка поєднує відносне й абсолютне знання, репрезентує об'єктивну й суб'єктивну залежність уявлень про світ.

Інформаційна платформа становить своєрідну організаційно-технологічну основу сучасного інформаційного співтовариства, тому мораль, що має соціокультурну детермінацію, розглядається в тісному взаємозв'язку з економічною, суспільно-політичною й моральною метою розвитку полікультурного суспільства [1; 2].

Отже, актуальною є проблема вибору моральних пріоритетів під час оброблення мовно-літературної інформації в межах гіперпростору, який характеризується не лише її полісемантичною надмірністю, що уможлиблює одночасне відтворення реальностей різних культурних світів, але й констатує певний моральний плюралізм, що нівелює певною мірою внутрішню потребу аналізувати моральні вчинки чи зусилля до їх осмислення і визначати цю внутрішню роботу як моральний імператив.

Викладене вище дозволяє зробити узагальнення: розвиток комунікацій в інформаційному просторі зумовлює асиміляцію і формує вимір світоглядної

інтерсуб'єктності в рамках культурної взаємодії представників культур (зі своїми цінностями, смисловими інтерпретаціями, культурою й історією розвитку); у процесі сприймання й оброблення мовно-літературної інформації аксіологічна детермінанта апелює до виявлення негативної тенденції певного нівелювання, усереднення і спрощення культури, тим самим актуалізує критичний аналіз предметної інформації.

Відповідно, ознайомлення із квінтесенцією людської думки, втіленої у виді мистецтва – художній літературі, мовній системі (на рівні мовних норм і комунікативно-стилістичних ознак мовлення) передбачає рефлексивну трансформацію норм моралі шляхом внутрішнього переживання, яке інтеріоризується і стає внутрішньою потребою. Такий філософсько-світоглядний процес достатньо тривалий у часі, оскільки потребує переосмислення ціннісних установок, а також зіставлення поданого морального рішення зі своїм життєвим моральним імперативом. Складні внутрішні трансформації дозволяють у подальшому здійснювати об'єктивне оброблення наданої інформації, її зіставлення з альтернативними позиціями. Іншими словами, сформованість ціннісних орієнтацій, а також уміння застосовувати діяльнісну, верифікаційну, кумулятивну і проблемну модель змістового наповнення наукового філологічного знання про світ дозволяє продукувати майбутньому вчителю інформацію, яка не відтворюється в готовому вигляді в Інтернеті.

Прикладом можуть слугувати такі завдання на кваліфікаційну тестову ситуацію:

1. Прокоментуйте біблійну фонову основу, до якої апелюють українські письменники (Т. Шевченко, П.

Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні», І. Франко «Мойсей», О. Кобилянська «Земля», І. Багряний «Сад Гетсиманський», Л. Костенко «Маруся Чурай»).

2. Розмежуйте поняття *добро / зло; правда / неправда* у художніх творах українського письменства періоду реалізму. Зіставте уявлення про задані поняття в зарубіжній літературі аналізованого напрямку (ступінь узагальнення, ступінь відображення сутності поняття; емпіричне й теоретичне наукове знання про розглядуване поняття).

3. Схарактеризуйте художньо-естетичний потенціал образотворчих засобів письменника. Подайте їх характеристику шляхом зіставлення традиційного і новаторського бачення естетичного фону дійсності. Розкласифікуйте принципи художнього письма.

4. Корпусна лінгвістика. Зіставте словникові статті й супровідні екземпліфікації національних словників. Прокоментуйте розвиток уявлення про поняття *добро / зло; правда / неправда; істина / хибність*.

Наведіть ряд іменників, які відтворюють уявлення про розглядуване поняття (синонімічний, антонімічний, гіпонімічний ряди).

У змісті фахової підготовки майбутніх філологів інформаційна платформа переорієнтовує предметну підготовку на самостійне оброблення мовно-літературної інформації з урахуванням полікультурного дискурсу. Аксиологічні дескриптори визначають як рівневі константи світоглядних орієнтирів аналізованих текстів, так і апелюють до переосмислення біографічного шляху засобом інтеріоризації моральних імперативів, відтворених у художніх текстах; дефініційних характеристиках понять, які становлять понятійний апарат сучасного розуміння моралі.

Література

1. Бейко О. Освіта – основний чинник розвитку цивілізації. *Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. / за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. Київ: Вид-во УАДУ, 2001. С. 83-85.

2. Луговий В.І., Таланова Ж.В. Міжнародні й раціональні стандартні класифікації освіти: концепція і реалізація. *Педагогіка і психологія*. 2013. № 1. С. 15–25.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЄВРОПЕЙСКУ ІНТЕГРАЦІЮ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОСВІТИ

Накашидзе І. С.

*кандидат філологічних наук,
Дніпровський національний університет залізничного
транспорту імені академіка В. Лазаряна*

В основі європейського інтеграційного процесу в освіті лежать три важливі документи: Велика хартія університетів (1988), Лісабонська конвенція (1997) про визнання кваліфікацій для системи вищої освіти європейського регіону, Сорбоннська декларація (1998) про узгодження структури системи вищої освіти в Європі.

У зв'язку з курсом на європейську інтеграцію Україна чітко окреслила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, активно здійснює модер-

нізацію освітньої системи у контексті вимог Болонського процесу. Це сприятиме підвищенню в Україні європейської культурної ідентичності та входження до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища.

Перший крок до інтеграції української освіти до Європейської був зроблений у 1999 р., коли Верховна Рада України ратифікувала Лісабонську конвенцію щодо визнання кваліфікації з вищої освіти в європей-

ському регіоні. Значною подією у цьому процесі стало підписання Україною Болонської декларації 19 травня 2005 р. у норвезькому місті Берген на Конференції міністрів освіти країн Європи. Україна приєдналася до Болонського процесу, зобов'язавшись внести зміни в національну систему освіти та приєднатися до роботи над визначенням пріоритетів у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Пропозиції, які виконуються в рамках Болонського процесу, зводяться в основному до шести ключових позицій:

1. Уведення двоциклового навчання.
2. Запровадження кредитно-модульної системи.
3. Контроль якості освіти.
4. Розширення мобільності.
5. Забезпечення працевлаштування випускників.
6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти.

Детально ці позиції розглядаються у наукових працях В. Бабака, Ф. Ващука, Є. Пінчука та інших.

Принципи Болонської декларації на сьогодні є предметом жвавих дискусій серед фахівців. Як і в Україні, в західноєвропейських країнах існують різні точки зору на необхідність модернізації освітніх систем. Є. Пінчук виділяє такі основні причини неприйняття цієї системи:

1. Національні системи освіти в європейських державах створювалися століттями і є достатньо консервативними.

2. Існує небезпека руйнування усталених традицій і унікальності освітніх систем.

3. Модернізація освіти відповідно до принципів Болонського процесу в кожній країні вимагає значних фінансових витрат при скороченні фінансування соціальної сфери.

4. Досягнення зів'язаності освітніх стандартів і програм, загальних принципів Болонської декларації у побудові професійної підготовки фахівців.

5. Бакалаврат передбачає підготовку однієї спеціальності протягом 3 – 4 років, що знижує рівень освіти і соціальну захищеність випускників ВНЗ.

6. Гармонізація і адаптація освітніх програм, їх приведення у відповідність з загальноєвропейськими стандартами можуть призвести до ослаблення автономності і свободи, чим так дорожать університети у всьому світі. [2, с. 117].

Проте, незважаючи на суперечливе ставлення у суспільстві та серед освітян до Болонської системи, Україна поступово просувається у напрямку приведення законодавства, освітніх стандартів до цієї системи. Одним з першочергових завдань сучасної освіти є оновлення змісту освіти, пошук, створення та застосування найефективніших сучасних форм і методів навчання для забезпечення високої якості знань студентів. Приєднання до Болонського процесу визначило

реформаторські кроки України до європейської інтеграції у сфері вищої освіти.

Міністерство освіти і науки сьогодні активно реформує систему освіти, адаптує методику викладання до західних стандартів у контексті руху всієї держави в Європейське співтовариство. На думку Ф. Моїсєєвої та В. Усачова, "Україна не повинна сліпо копіювати західні стандарти у сфері освіти, а ретельно відбираючи прийнятні методики, удосконалювати і покращувати свою систему освіти, диверсифікуючи європейські методики навчання для інтеграції в Європейський освітній простір" [1, с. 39]. Ми погоджуємось із цією думкою, адже "сліпе" копіювання сприяє нівелюванню здобутків української системи освіти, її ідентичності та унікальності. Запозичуючи зарубіжний досвід і запроваджуючи європейські стандарти вищої освіти, необхідно усвідомлювати, що далеко не все із зазначеного слід механічно переносити на наш ґрунт. Зокрема, занадто вузьку професійну спеціалізацію, суто механічне, винятково через тестування оцінювання знань студентів, повну свободу відвідування, точніше невідвідування навчальних занять тощо.

Дослідники, які займаються проблемами приєднання української вищої освіти до Болонського процесу, застерігають від відмови від фундаментальних курсів на користь спеціальних, скорочення частки гуманітарної освіти в технічних закладах тощо. "У цьому вони вбачають втрату надбань національної системи освіти, яка завжди мала на меті розвиток гармонійної, духовно багаті особистості, що спирається на фундаментальні знання і здатна орієнтуватися в складних суспільно-економічних проблемах" [3, с. 56].

Це у свою чергу може призвести до зниження якості вищої освіти та зниження привабливості вищої освіти. Ми зараз вже бачимо цю тенденцію, коли значна частина випускників шкіл виїздить за кордон навчатись. До речі, однією з причин є не налагоджений процес академічної мобільності, що є одним із принципів Болонської декларації. Тому на державному рівні необхідно розвивати та впроваджувати механізм можливості мобільності, отримання дипломів європейською зразка.

На сьогодні немає і не може бути іншої альтернативи як продовжувати рухатися на Захід, співпрацювати з європейськими країнами та інтегруватися у європейську спільноту. Сфера освіти є важливою та основоположною складовою на шляху до реалізації цивілізаційного вибору нашої держави. Очевидно, необхідно створити такі умови й стимули, щоб кожний абітурієнт, науковець і фахівець високої кваліфікації був зацікавлений реалізувати свої здібності й талант у себе на Батьківщині. Створення європейського простору вищої освіти сприятиме високій конкурентоспроможності знань і умінь українських громадян.

Література

1. Моїсєєва Ф.А., Усачов В.А. Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2014 № 1. С. 36-40.
2. Пінчук Є.А. Модернізація вищої школи України в умовах інтеграції в європейський освітній простір. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2009. № 2. С.112-120.
3. Хан Є. Інтеграція України у європейський простір вищої освіти як складова цивілізаційного вибору. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2015. № 3(126) . С. 54-57.

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВИТИ В ПЕРІОД ЕВОЛЮЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Одарченко В. І.

кандидат педагогічних наук, доцент

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Сучасне суспільство вимагає нової якісної системи освіти, що відповідатиме положенням постіндустріального соціуму. Тому, на сьогодні найважливішим аспектом є перетворення застарілої системи вищої освіти на нову, що ґрунтується на знаннях, компетенціях, педагогічних новаціях, умінні організувати індивідуальну систему діяльності та розвивати професійну компетентність, легкій адаптації до трансформаційних викликів. Окреслені стратегічні орієнтири вимагають формування професійно-компетентного фахівця, реалізацію особистості індивіда у процесі його професійної підготовки, який зможе мобільно та креативно реагувати на будь-які зміни, здійснювати ефективне розв'язання ситуацій засобами комунікації [1].

Оновлення і реформування вищої освіти є важливим завданням сучасного українського суспільства. Вважається, що кардинальна зміна можлива лише з урахуванням традицій національної школи з творчим поєднанням сучасних здобутків європейської освіти. Осучаснення вищої освіти є не лише простою передачею накопиченого в минулому обсягу знань, але й його адаптація до потреб сучасної людини 21 ст., до потреб ринку з метою розв'язання назрілих соціально-економічних або суспільно-політичних перетворень.

Виходячи з опрацьованих літературних джерел, зазначимо, що сучасна вища освіта, під впливом суспільних змін та потреб українського суспільства, повинна базуватися на: розширенні комунікативних засад у навчальному процесі; висококваліфікованих педагогічних працівниках; новітній технологічно оснащених базі; впровадженні у зміст вищої освіти новітніх технологій та світових інноваційних досягнень; людиноцентризмі та елітності; самоорганізації та саморозвитку особистості; навчанні впродовж життя; поглибленому чуттєво-емоційному сприйнятті ділових відносин [1].

Глибокі зміни в політичному, соціально-економічному розвитку Української держави спричинили усвідомлення необхідності становлення професійної освіти на інноваційних засадах. Тому, головна ідея реформування системи освіти на сучасному етапі

розвитку полягає в спроможності проведення її на основі ринкових економічних реформ й розбудови демократичної держави та громадянського суспільства.

Отже, підготовка фахівця має супроводжуватися створенням комфортних умов для реалізації його потенціалу в сучасному світі, й, відповідною має бути зворотна реакція суспільства – шанування державою талановитої молоді.

Зазначимо, що особливої уваги вимагає суттєве вдосконалення змістовного компоненту вищої освіти. А саме, зміст освіти здобувачів в умовах навчання в ЗВО має включати все необхідне для задоволення різноманітних потреб і бути спрямованим на забезпечення формування і розвитку їх особистості. На увазі треба мати формування їх наукового світогляду, переконань, допомогу в самоактуалізації, самовизначенні, самореалізації та самоутвердженні у професійній діяльності як творчої та всебічно розвиненої особистості.

Для покращення освітніх послуг вищої школи необхідно вдосконалити навчальну систему, а саме визначити освітньо-інноваційну технологію з внутрішньо-організованим змістом, де є чітка послідовність, структура, зміст тощо. Така система має допомагати здобувачам освіти стати як суб'єктом учіння під час навчання, так і суб'єктом власного особистісного розвитку.

Забезпечення якості освіти європейського рівня передбачає й оцінювання здобувачів освіти з послідовним використанням оприлюднених критеріїв, правил і процедур. Оскільки результати оцінювання мають значний вплив на майбутню кар'єру молоді важливо, щоб оцінювання завжди проводилося професійно, і при цьому бралися до уваги існуючі знання про процеси тестування та екзаменаційні процеси [3].

Сучасна вища освіта в Україні має усі шанси ввійти в групу кращих світових освітніх центрів, для цього необхідно постійно вивчати досвід європейських країн, створити відповідну законодавчу базу й активно залучати зацікавлені сторони партнерства до вирішення освітніх проблем, оновити зміст та структуру вищої

освіти, створити систему забезпечення її якості, а також забезпечити конкурентоспроможність фахівців на національному та європейському ринку праці. Саме тому, участь у міжнародних проєктах у сфері вищої освіти позитивно впливає на організацію навчального процесу та на ефективність освітніх програм. Зазначимо, що подальший розвиток вищої освіти неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів та навчальних програм підготовки кваліфікованих кадрів з урахуванням національних особливостей [2].

Отже, співробітництво, взаємний обмін інформацією, практикою та досвідом в галузі вищої освіти з європейськими країнами сприятиме еволюціонуванню сучасної системи освіти української держави, підвищенню кваліфікації майбутніх фахівців, у відповідності з реаліями сучасного ринку праці, а також необхідності створення національних механізмів з метою покращення прозорості та визнання кваліфікацій і компетенцій молодого спеціаліста.

Література

1. Парпан У.М. Правова природа вищої освіти в Україні: теоретико-правовий вимір: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Національний ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2018. 455 с.
2. Супрун В.В. Актуальні проблеми професійної та фахової передвищої освіти України на шляху до євроінтеграції. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України*. 2018. URL: <https://cutt.ly/5ud4GV2>
3. Ткачук Т. А. Забезпечення якості вищої освіти: на шляху до європейських стандартів. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України*. 2018. URL : <https://cutt.ly/>

ПРО ДЕKLAROVANІ І ДІЙСНІ ЦІННОСТІ РОЗВИТКУ СПОРТУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ)

Приходько В. В.

доктор педагогічних наук, професор

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

Чернігівська С. А.

кандидат наук з фізичного виховання та спорту

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

На початку вересня 2019 р. Кабінет міністрів України ухвалив постанову, в якій було зазначено: «Утворити Міністерство культури, молоді та спорту України, реорганізувавши шляхом перетворення Міністерство інформаційної політики та поклавши на утворений центральний орган виконавчої влади завдання та функції Міністерства культури і Міністерства молоді та спорту, що ліквідуються» [2]. Міністерство діяло до березня 2020 р. і було розформоване як таке, що не виправдало себе. Однак за нетривалий термін діяльності воно дало достатньо приводів для роздумів щодо дійсних намірів і справ, і при цьому не всі оцінки є схвальними. Але ж негативний результат – це теж результат: «По їхніх плодах ви пізнаєте їх. Бо хіба ж виноград на тернині збирають, або фіґи із будяків?» (від Матвія 7:16).

Очевидно, що вказане Міністерство, разом з Міністерством освіти і науки України, це саме ті центральні державні установи, які мали забезпечувати ціннісно-орієнтований підхід до виховання через спорт, виробляти адекватні відповіді на виклики євроінтеграції.

«Я і моя команда в Міністерстві культури, молоді і спорту встигли виконати тільки 10-20 % від задуманого. Я впевнений, що для того, щоб реформи стали незворотними і всі відчули результат, потрібно не менше півтора років», – сказав в своєму інтерв'ю тодішній міністр В. Бородянський. Від додав, що прийняте рі-

шення про наступне розділення Міністерства не дозволило реалізувати намічене: «Це відкине нас мінімум на рік від старту змін у всій гуманітарній сфері. Спорт знову буде розглядатися не як частина гуманітарного простору держави. Саме це і спричинило сьогоднішнє нерозуміння впливу спорту на виховання та створення культурного простору, а також на формування держави» [1].

То що ж таке намічало керівництво Міністерства у царині спорту і чи нам варто засмучуватись, що заплановане вдалось виконати лише на 10-20 %? «Наше завдання, – казав В. Бородянський, – зробити міністерство ефективним. Ми звикли розглядати спорт просто як спорт, але це частина культури, модель поведінки і елемент залученості у життя суспільства. Треба тільки правильно ним користуватися». Раніше, як зазначає журналіст-автор інтерв'ю з міністром, ефективність українського спорту оцінювали за кількістю медалей. У нового міністра інший підхід – він хоче робити ставку на масовий спорт [3].

В. Бородянський: «Не вважаю, що кількість медалей це єдине мірило ефективності роботи Мінспорту. Я зустрівся з В. Шуміліним, який був віце-президентом федерації плавання. Мені сподобалася його думка про те, щоб у нас були не тільки медалі і ми бачили як наші спортсмени завойовують ці нагороди в різних країнах, а щоб жителі інших країн дивилися, як наші спортсме-

ни завойовують міжнародні медалі в Україні, щоб ми проводили міжнародні спортивні змагання у себе вдома на найвищому рівні. Мені здається, одним із завдань можуть бути здорові діти. Це юнаки і дівчата, які вчаться взаємодіяти один з одним, змагатися почесному і виростають в самодостатніх людей. Ще одним завданням може бути показник масовості. Наприклад, скільки людей займаються спортом і як часто. Я пропоную подумати, щоб трохи ширше подивитися на завдання міністерства та індустрії» [3].

Зауважимо, що з жовтня 2019 р. В. Шумілін почав працювати у новому Міністерстві у якості заступника міністра, відповідального за спорт. Тож, аби зрозуміти цінності/бачення одного з керівників міністерства щодо спорту, потрібно подивитись на те, що написано у відповідних засадничих документах, за підготовку яких і відповідав В. Шумілін.

Очевидно, що базовим з низки документів Міністерства слід вважати Стратегію розвитку спорту і фізичної активності України до 2032 року [8], тож виконаємо змістовний аналіз визначальної частини змісту цього документу, аби зрозуміти на які саме цінності орієнтувались його автори. Планування розвитку сфери, фахівці якої працюють на різних рівнях її ієрархії, починається з розробки так званої стратегічної платформи (СП). СП має містити соціально-економічний аналіз і SWOT-аналіз, визначення і вибір конкурентних переваг, а також визначення концепції (бачення) розвитку і стратегічних цілей [5, с. 8].

Зрозуміло, Стратегія, яку формують у 2019-2020 рр., має враховувати особливості внутрішньої політики в Україні, яка полягає у всілякому сприянні практики децентралізації влади, як це має місце в країнах Євро-союзу. «Призначення СП в тому, щоб збалансувати взаємно суперечливі вимоги для досягнення результатів як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі. Вона поєднує різні галузеві і компонентні перспективи. Вона фокусується на конкурентних позиціях, яких регіон прагне досягти і концентрує обмежені ресурси розвитку для досягнення визначених стратегічних цілей. Нарешті, вона забезпечує контроль й убудованість в ієрархічно вищі стратегії і плани розвитку» [5, с. 8].

Натомість, аналіз змісту Стратегії свідчить, що тема децентралізації влади взагалі не врахована. У розділі «Про стратегію» серед п'яти основних векторів державної політики (ДП) в тій її частині, яка присвячена спорту, ми знаходимо лише наступний: «Впорядкування галузі та зміцнення горизонтальних зв'язків» [8, с. 3]. Але таке обмеження державної політики є недоречним у контексті умов розвитку сфери спорту, що склались.

Дане твердження не є перебільшенням, якщо прочитати інші вектори Стратегії:

- якісні зміни в спорті вищих досягнень – це передбачається робити без урахування децентралізації?;

- розвиток спортивної інфраструктури за міжнародними стандартами – і це також?;

- створення індустрії спорту, поштовх супутнім галузям (економічний ефект, соціальна політика) – і це?

Отже, чотири з п'яти векторів, що торкаються спорту (п'ятий присвячений фізичній активності), взагалі не передбачають участі областей як партнерів, але ж саме в областях зосереджені основні грошові кошти і кадри фахівців. Звідси, чи можна без областей визначити, за планами тодішнього заступника Міністра В. Шуміліна, цитуємо, «від 25 до 40 пріоритетних видів спорту для їх розвитку» [10]. Але і раніше такі види визначали «в центрі», а областям лише доручали забезпечувати розвиток визначених без них видів!

В умовах децентралізації варто спитати керівництво областей, розвиток яких видів вони вважають для себе перспективним. Тоді, можливо, Тернопільська область, яка виховала чемпіона світу 2019 р. Дмитра Підгрушна, визначить для себе, як пріоритетний олімпійський вид спорту, біатлон. Адже тут вже підготовлені Олена Підгрушна, Анастасія та Олександра Меркушіни, імена яких відомі далеко за межами України [9]. І так точно в кожній з областей. Ми ж можемо припустити, якщо не така вже й потужна з точки зору фінансів і кадрів область обере як пріоритетний лише один вид спорту і спрямує всі можливі ресурси на його розвиток на рівні кращих сучасних вимог (стан тренувальної і змагальної бази, науково-методичного супроводу силами своїх фахівців, кадрів провідних медичних закладів, тощо), а інша більш потужна область сама обере декілька видів і зосередиться на їхньому розвитку, це дасть суттєвий поштовх прогресу спорту вищих досягнень в країні.

Але для цього у розділі «Про стратегію» її авторами повинно бути, з розумінням поданого далі, написано приблизно так: «Впорядкування галузі за рахунок вдосконалення як горизонтальних, так і вертикальних зв'язків». Це має покликати потребу в адресній, цілеспрямованій діяльності як національних федерацій з видів спорту, так і органів влади на місцях. Приміром, виникне потреба у підготовці договорів про плідну співпрацю між ними; розробці якісно іншого рейтингу визначення кращих федерацій і областей з розвитку спорту; розробці федераціями нової системи проведення національних змагань для різного віку, частина з яких має бути відкрита для участі іноземних спортсменів і т. п.

Зауважимо, розвиток спорту в Україні в умовах децентралізації влади вже отримав своє наукове обґрунтування [серед іншого, це джерело 6]. І зовсім не переконує пояснення у розділі «Про стратегію», що з «вересня по листопад 2019 р. Офісом розробки гуманітарної політики України, спільно з Міністерством культури, молоді та спорту України було проведено 18 фокус-груп та 3 стратегічні сесії за участі більше 300 представників спортивної спільноти, на яких обговорювались проблеми сфери, шляхи їх вирішення та

вектори політики в напрямку «Спорт». Залучення громадськості у визначенні Стратегії важливе, але такий підхід не має затуляти потребу професійної компетентності учасників команди розробників: тут масовість шкідлива, це не показник якості важливого документу.

Адже зовсім не випадково автор підкреслює, що: «Стратегія повинна ґрунтуватися на глибоких наукових дослідженнях та певних фактичних даних, тобто вона не може бути безпідставною... Досягнення стратегічних цілей... можливе лише з урахуванням належної оціночної діяльності щодо ризиків, витрат або вигод, можливостей, кількісних та якісних показників результативності регуляторних актів і т. д. Основними вимогами до такої оціночної діяльності є: об'єктивність, економічна обґрунтованість, відповідність ринковим вимогам, залучення експертів до певних оціночних дій, мінімізація витрат держави на врегулювання господарських відносин. Правильна (адекватна) оцінка покликана позитивно впливати на швидкість та чіткість реалізації державної регуляторної політики» [4, с. 34].

Розробники чернетки вказаної Стратегії відзначають: «Україна має мати концепцію збільшення рівня фізичної активності, якості підготовки спортсменів високого рівня, розвитку інфраструктури та індустрії спорту на довгі роки, яка буде враховувати інтереси всіх верств населення, вікових категорій, гендерних груп, соціальних статусів, матиме інклюзивний підхід і надаватиме рівні можливості» [8, с. 3], але концепція прихована. Хоча можна здогадатись, в концепції, згідно з якою розроблена Стратегія, тема децентралізації влади відсутня. Відтак, наступну тезу з розділу «Про стратегію», а саме: «Безумовно, існуючі ресурсні обмеження вимагають концентрації на обмеженій кількості пріоритетних видів спорту, фінансово підтримуваних державою, що призведе до значного підвищення успішності і престижу нашої держави у цих видах спорту» [8, с. 4] потрібно розуміти так, що і надалі розвиток спорту забезпечуватиметься «фінансовою підтримкою з державного бюджету». Правда, далі йде теза, що треба: «Створити необхідні стимули для інвестування в спортивну інфраструктуру. Це сприятиме підвищенню частки культурного, креативного продукту, спорту і туризму до 12–14 % ВВП». Але відповідні розрахунки за часом і темпами залучення фінансів, а також законодавче і нормативне забезпечення, яке підкріплює, уможлиблює дані щодо відсотків зростання інвестицій, відсутні, а отже ця теза голослівна.

Наступний розділ Стратегії має назву «Мета впровадження стратегії до 2032 року». Для конкретизації, «Мета» подрібнена авторами на 15 пунктів. Але аналіз засвідчує, що деталізація мети лише переконує в неувазі розробників Стратегії до співпраці з науковцями і недооцінки ними ролі спортивної науки в обґрунтуванні подальших шляхів розвитку спорту в Україні, в розробці інноваційних технологій для спорту, тощо. Відтак, тема науки в «Меті» взагалі відсутня, а отже виключена з орієнтирів подальшого розвитку сфери спорту.

Наступним кроком за схваленням так сформульованої мети, якби це сталося, був би занепад вітчизняної спортивної науки, роль якої автори Стратегії не розуміють (В. Шумілін: «Ми прийшли з бізнесу» [10]), що є неприпустимим в процесі євроінтеграції України.

Отже, за 2020 р. Стратегією, зміст якої аналізуємо, було передбачено:

«1) закінчити законодавчі процеси, які створять нормативну базу для побудови європейської системи спорту в Україні;

2) для основних суб'єктів розпочати освітні програми перехідного періоду та розроблені дорожні карти переходу;

3) дати старт перших програм з плану реалізації «Стратегії до 2032 року» [8, с. 5].

Щодо пункту першого. У Стратегії не визначені які саме законодавчі процеси мають бути закінчені або прийняті (мабуть мова йде про потрібні для розвитку спорту Закони України?). Зауважимо, 2020 рік є вкрай вдалим для започаткування реформ у спорті, адже саме у високосний рік, рік проведення чергових літніх Олімпійські Ігор і потрібно робити назрілі зміни. Але що мається на увазі під «європейською системою спорту»? Якщо мова про найбільш важливе, то це безумовно фінансування спорту. В Європі поширена система, коли розвиток спорту підтримують перед за все місцеві органи влади (табл. 1). Якщо б керівництво Міністерства схилилось до європейських цінностей, то чому ним була взагалі проігнорована політика децентралізації влади, а отже пошук діалогу з місцевою владою?

Таблиця 1. Співвідношення обсягів фінансування фізичної культури і спорту між рівнями влади в європейських країнах (В.В. Приходько, 2018)

Країна	Частка уряду, %	Частка місцевих органів влади, %
Німеччина	2	98
Велика Британія	5	95
Швейцарія	8	92
Швеція	10	90
Фінляндія	15	85
Данія	16	84
Франція	23	77
Іспанія	24	76
Італія	43	57
Португалія	46	54

Щодо пункту другого. Які саме освітні програми потрібні (тобто, для кого, якої спрямованості і змісту) і хто зможе забезпечити реалізацію «освітніх програм перехідного періоду»? Як передбачається отримати достатнє, в значній частині або відсутнє на тепер або ж ще не повне знання, яке має бути потім подане і засвоєне слухачами освітніх програм?

Щодо пункту третього. У випадку провалу перших пунктів, обов'язково, буде провалено і вказаний вище

третьої пункт. Адже в усі наступні роки не вдасться використати в повній мірі той якісний «розбіг», використовуючи термін з легкої атлетики, який має бути конвертований в потужний стрибок «вперед і вгору» (це відома метафора Президента В.О. Зеленського). Найближчий рік, коли спробу можна буде повторити, це зміна чергового олімпійського циклу аж у 2024 р., але це вже відбудеться не за каденції існуючої влади.

Як бачимо, процвітанню нашого суспільства, яке орієнтується на демократичний ідеал у своєму прямованні до співдружності європейських народів, заважають об'єктивні та суб'єктивні руйнівні процеси в окремих сферах суспільного життя. Це, насамперед, корумпованість влади, її безвідповідальність, відсутність дієвого механізму контролю народу за обраними

ним представниками, бюрократизований державний апарат, слабкість громадянського суспільства, все ще низький стан економіки і зuboжіння населення [7].

У якості *резюме* зазначимо наступне. По-перше, про декларовані і справжні цінності керівництва міністерства не співпадали, а отже вони були суттєво відмінні від цінностей європейських. По-друге, в керівництві поважного міністерства, яким було Міністерство культури, молоді та спорту України, опинились недостатньо професійні особи, яким було не до снаги забезпечувати європейський вектор розвитку фізичної культури і спорту в Україні. І, по-третє, зовсім непогано, що вони встигли виконати свої плани лише на 10-20 %.

Література

1. Бородянський розказав, скільки знадобиться часу для успішної реалізації реформ. URL : <https://newsone.ua/news/politics/borodjanskij-rasskazal-skolko-ponadobitsja-vremeni-dlja-uspeshnoj-realizatsii-reform.html>.
2. Кабмін створив Міністерство культури, молоді та спорту на базі МІП. URL: <https://detector.media/infospace/article/170402/2019-09-03-kabmin-stvoriv-ministerstvo-kulturi-molodi-ta-sportu-na-bazi-mip/>.
3. «Кількість медалей – не єдине мірило ефективності роботи». Що відомо про нового Міністра спорту. URL : https://ua.tribuna.com/tribuna/blogs/nicefootball/558866.html?utm_source=ukr.
4. Малига В. Стратегія як основа реалізації державної регуляторної політики. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Випуск 61. С. 30-36.
5. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Скорочена версія. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації. Проект Європейського Союзу «Підтримка політики регіонального розвитку України». 105 с. URL: https://regionet.org.ua/files/04.RD_Strategies_Methodology_Kashevskiy_UA.pdf.
6. Приходько В.В. Формування сучасної системи підготовки спортсменів : монографія. Дніпро: Інновація, 2019. 384 с.
7. Сахань О.М., Шевчук Н.В. Європейські цінності як запорука процвітанню суспільства: Український вибір. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. № 2 (37), 2018. С. 177-196.
8. Стратегія розвитку спорту і фізичної активності України до 2032 року. Draft. URL: <https://drive.google.com/file/d/1TJ4JDgLSvQAFN8yC9CUoMMxFUUmzTn1l/view?fbclid=IwAR1FXVVM07VeerPfpA1qjpWaY1-xBZPh2QuldiO2OQtGs8A4fpXILr4fKfo>.
9. Тернопільському біатлону – 45! URL: <http://nova.te.ua/statti/32928/>.
10. Шумілін В.О. Усе в спорті має відповідати світовим стандартам. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-sports/2844637-use-v-ukrainskomu-sporti-mae-vidpovidati-svitovim-standartam-zam-ministra-mkms.html>.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЦІНІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Пусепліна Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Вітчизняна педагогічна думка в умовах реформування освіти характеризується появою інноваційних підходів у поєднанні з багатьма традиціями і досвідом українського народу. У цьому контексті актуальним є реалізація ціннісно-орієнтованого підходу, оновлення і збагачення засобів підготовки вчителя до виховної роботи в загальноосвітній школі.

Проблему підготовки вчителя до виховної роботи, де мета виховання та особистісно орієнтоване його здійснення розглядається на основі суб'єкт-суб'єктних

відносин учителів і учнів досліджували І. Бех, А. Бойко, В. Кремень, В. Сластьонін, О. Сухомлинська, Г. Троцько та ін. Наповнення виховання етнотрадиційним змістом і сучасними досягненнями педагогічної науки й практики розглядали науковці А. Алексюк, Н. Кичук, В. Кузь, М. Стельмахович, В. Сухомлинський та ін. Оптимальне поєднання у підготовці до виховної роботи педагогічної теорії і практики, навчальної і наукової діяльності, внутрішньої і зовнішньої взаємодії із соціу-

мом вивчали О. Абдулліна, Н. Бібик, І. Гавриш, С. Золотухіна, О. Савченко та ін.

Реалізацію ціннісно-орієнтованого підходу у процесі підготовки майбутніх учителів досліджували С. Гончаренко, М. Гриньова, О. Дубасенюк, Н. Кузьміна, А. Сбруєва та ін.

О. Дубасенюк розглядає ціннісні орієнтації як сукупність знань та переконань, що визначають спрямованість особистості, її світогляду, систему цінностей і моральних норм, а також внутрішня основа відношень людини до різних цінностей матеріального, морально-го, політичного і духовного порядку. Ціннісні орієнтації – відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, схильність у наданні переваги певним цінностям у різних життєвих ситуаціях, спосіб розрізнення особистісних явищ і об'єктів за рівнем їхньої значущості для людини [2, с. 12].

За визначенням Т. Калюжної, формування ціннісних орієнтацій – процес достатньо складний, має певну тимчасову протяжність, не передбачає нав'язування, навпаки, припускає делікатність в становленні аксіологічних позицій та включає наступні етапи: пред'явлення цінностей вихованцеві; усвідомлення ціннісних орієнтацій особистістю; ухвалення ціннісної орієнтації; реалізація ціннісних орієнтацій в діяльності і поведінці; закріплення ціннісної орієнтації в спрямованості особистості і перехід її в статус якості особистості, тобто в свого роду потенційний стан; актуалізація потенційної ціннісної орієнтації, що полягає в якостях особистості вчителя [3].

Оскільки, аналіз та узагальнення наукових досліджень, вітчизняних і зарубіжних джерел дозволяють стверджувати, що переосмислення освітньої концепції сучасного музею базується на аксіологічно-антропоцентричному підході, безпосередньо пов'язується з реформуванням освіти на засадах індивідуалізації, гуманізації та співробітництва, формування суб'єкт-суб'єктних відносин у виховному процесі, вважаємо, що саме музей має виконувати роль унікального освітньо-виховного центру передачі наукового, художнього, історичного досвіду поколінь, діалогу культур, створення необхідних умов для самореалізації особистості та реалізувати на практиці ціннісно-орієнтований підхід у підготовці майбутнього вчителя.

У сучасних реаліях європейського вибору України роль музеїв різних профілів у підготовці вчителя до виховної роботи постійно зростає, оскільки їх діяльність має вирішувати завдання духовного наповнення внутрішнього світу дитини, збагачення національної аксіосфери й загальнокультурного досвіду, недопущення нівелювання і розчинення національного в уселюдських досягненнях.

Т. Белофастова, розглядаючи функціонування музею у системі „музей – культура”, „музей – суспільство” та „музей – особистість” визначає його як соціально-культурний центр, призначення якого полягає в акуму-

люванні, зберіганні і трансформації національної та світової історико-культурної спадщини [1, с. 1].

М. Нагорський розглядає сучасний музей як невід'ємну складову навчальних освітніх закладів, де на основі гуманістичних педагогічних принципів реалізуються його виховні можливості. У зв'язку з цим основоположним завданням співпраці музею і освітньо-виховного закладу вчений визначає забезпечення входження особистості у світ культури як необхідну умову виховання [4, с. 3].

Проаналізувавши передумови виникнення та етапи становлення музейно-педагогічної діяльності, зазначаємо, що її сучасною основою є аксеологічна концепція, сутність якої полягає у формуванні ціннісного ставлення до культурно-історичної спадщини. Об'єднуючи цілісну систему різноманітних форм роботи з аудиторією, музеї мають бути осередком виховання, освіти та культури, джерелом творчості, тому актуалізується потреба професійно-педагогічної підготовки музейного фахівця і, водночас, майбутнього вчителя, здатного здійснювати виховання засобами музейно-педагогічної діяльності, розробляти і впроваджувати нові програми, експериментувати в пошуках форм, методів роботи з дітьми, здійснювати соціально-психологічні дослідження тощо. З позицій сучасного розуміння особистісно-соціальної природи виховання, вважаємо музейно-педагогічне середовище вагомим чинником і своєрідним суб'єктом виховання.

Нами виявлена необхідність використання у виховній роботі освітнього потенціалу музею з урахуванням наступних педагогічних закономірностей:

- педагогічно доцільно організована музейно-педагогічна діяльність забезпечує активне формування багатопланових міжособистісних відносин і ефективний перебіг виховного процесу;

- вплив музейно-педагогічного процесу на внутрішню сферу особистості (на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії) сприяє досягненню загальної мети виховання;

- цілеспрямований вплив на вербальні і сенсорно-рухові процеси вихованців, що лежать в основі їхньої свідомості і практичних дій, оптимізують духовне, моральне, естетичне, трудове і фізичне самотворення особистості.

Здійснення музейно-педагогічної діяльності як компонента виховання базується на загальнопедагогічних принципах, зокрема: педагогічної підтримки соціалізації і культурної ідентифікації особистості; забезпечення єдності загальнолюдського і національного, залучення учня до простору культури; сприяння становленню особистості, особливо в індивідуальному ціннісному самовизначенні.

Взаємодія музеїв різних профілів й закладів освіти спонукає до пошуку нових напрямів та вдосконалення форм і методів виховної роботи з аудиторією, підвищує соціально-культурну роль музею у суспільстві, перетворює його на осередок культурного дозвілля та

творчості. Розширення напрямів роботи музею зі шкільною, студентською аудиторією збагачує його педагогічні можливості, сприяє взаєморозумінню людей різних поколінь, залучає молодь до вічних духовних цінностей, поглиблює виховний вплив на особистість.

Переконані, що використання освітнього потенціалу музеїв різних профілів у підготовці майбутніх учите-

лів до виховної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах є реалізацією ціннісно-орієнтованого підходу, одним із дієвих засобів формування у підростаючого покоління потреби у творчому самовираженні, спілкуванні з історичною спадщиною та світом мистецтва, природи тощо.

Література

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.06 «Теорія, методика і організація культурно-просвітньої діяльності» К., 2003. 20 с.
2. Дубасенюк О.А. Психолого-педагогічні чинники ціннісно орієнтованої підготовки майбутніх учителів. *Ціннісні орієнтації навчальної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у контексті сучасних вимог до освіти: наук.-метод. зб.* / [за заг. ред. О.А.Дубасенюк, В.І. Слінчук]. Житомир, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. 2008. С. 11-19.
3. Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійнопедагогічної освіти: монографія. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 128 с.
4. Нагорский Н. В. Музейная педагогика и музейно-педагогическое пространство. *Педагогика*. 2005. № 5. С. 3–12.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ТУРИЗМ»

Сагірова А. С.

*кандидат економічних наук, доцент
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»*

Сфера туризму визнана у країнах ЄС та в багатьох країнах світу однією з найважливіших. Туризм породжує так званий «невидимий експорт» послуг – залучає валюту туристів, що відвідали країну до національного бюджету, створює нові робочі місця. Туристичні об'єкти, перевезення туристів та їх розміщення у готелях, організація харчування та розваги – це сфери діяльності, що тісно пов'язані між собою, формують мультиплікативний ефект економічного зростання як на місцевому (регіональному) рівні, так і на рівні національної економіки.

Туризм та рекреацію визнано в Україні пріоритетними сферами розвитку національного господарства. Це формує запит на підготовку в українських університетах студентів за спеціальністю «Туризм». В процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю «Туризм», важливо надати майбутнім спеціалістам наступні (перерахуємо найбільш важливі з них):

– здатність комплексно розв'язувати складні професійні задачі та практичні проблеми туризму і реакції як в процесі навчання, так і в процесі роботи, що передбачає застосування теорій і методів системи наук, які формують туризмознавство, і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов;

– здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та

форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;

– здатність працювати та надавати якісні послуги у сфері туристичних послуг та у всіх сферах, пов'язаних з обслуговуванням туристів (готельно-ресторанний бізнес, сфера трансферу туристів та екскурсійне обслуговування, організація групових та персональних туристичних турів, ін.);

– здатність самостійно знаходити (та позиціонувати) на місцевому/регіональному рівні нові туристичні об'єкти, включати їх у вже існуючі туристичні маршрути, або ж – створювати нові туристичні маршрути;

– здатність розробляти, просувати, реалізовувати та організовувати споживання туристичного продукту;

– здатність забезпечувати безпеку туристів у звичайних та складних форс-мажорних обставинах;

– здатність здійснювати моніторинг, інтерпретувати, аналізувати та систематизувати туристичну інформацію, уміння презентувати туристичний інформаційний матеріал;

– здатність визначати індивідуальні туристичні потреби, використовувати сучасні технології обслуговування туристів та вести претензійну роботу;

– здатність до співпраці з діловими партнерами і клієнтами, уміння забезпечувати з ними ефективні комунікації;

– здатність працювати у міжнародному середовищі на основі позитивного становлення до несхожості до інших культур, поваги до різноманітності та мультикультурності, розуміння місцевих і професійних традицій

інших країн, розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці.

Сьогодні основною проблемою вищої освіти є розрив між теорією, яку студенти отримують в навчальному закладі і практичними навичками, яких чекають від них роботодавці і ринок праці. Ці недоліки в підготовці майбутніх фахівців, як показує Європейський досвід, може вирішити система дуального освіти, що поєднує в навчальному процесі теоретичну і практичну підготовку. Перевагою дуального навчання є те, що освітні програми максимально наближені до запитів виробництва. Це, як наслідок, забезпечує високий відсоток працевлаштування випускників, підготовлених в повній відповідності з вимогами роботодавців.

Дуальна освіта давно практикується в університетах країн ЄС. Європейський досвід у сфері дуальної освіти слід запровадити і в Україні. Особливе значення дуальна освіта набуває під час підготовки спеціалістів у сфері «Туризм». Для того, щоб бізнес-структури на основі взаємовигідного партнерства з вищими навчальними закладами отримували готових фахівців, навчених за їхніми вимогами, розробляються програми дуального навчання для вищих шкіл, університетів. Такі програми комбінують теорію і практично апробовані ноу-хау. Студенти отримують дуальні знання в двох різних навчальних закладах: практичні фази навчання проходять на підприємстві, теоретичні знання – освітніх установах, інститутах або академіях. Чергування практики і теорії триває протягом всього процесу навчання. Цим алгоритмом дуальна система і відрізняється від класичної, тобто, більш високим вмістом практичних знань і навичок. Дуальні системи навчання в першу чергу використовуються в таких областях, як економіка, техніка і соціальне забезпечення. На наш погляд, для студентів спеціальності «Туризм» європейський досвід буде актуальним і перспективним.

Переведення студентів на дуальну систему навчання проводиться тільки з 3 курсу. Це пояснюється тим, що до цього часу студенти повністю вивчають цикл загальноосвітніх дисциплін, набувають базові знання за фахом і приступають до вивчення профільюючих дисциплін, які формують основні професійні знання, навички та вміння. В цьому випадку дуальна система стає для студентів полігоном, на якому перевіряється якість отриманих знань, закріплюється теоретичний матеріал, формуються практичні навички та вміння, що дуже важливо в контексті вимог компетентнісної моделі підготовки фахівців [1, с. 56].

Професійна підготовка студентів у рамках дуального навчання реалізується через договори спільної діяльності, які передбачають: активну участь роботодавців у процесі підготовки фахівців; створення належних умов для проведення всіх видів практик студентів (наявність лекційних аудиторій, спеціалізованих лабораторій на підприємствах); залучення провідних фахівців підприємств до викладання частини профільних дисциплін і професійних модулів; проведення майстер-

класів провідними фахівцями підприємств; проведення круглих столів, спільних навчальних семінарів за участю викладачів ВНЗ та фахівців базових підприємств.

Таким чином, дуальна система підготовки значно підвищує професійну мобільність випускників. Передбачає принципову зміну організації навчального процесу, на основі раціонального поєднання протягом усього навчального року теоретичної підготовки та розширеної виробничої практики на підприємствах і в організаціях. Впроваджується принцип індивідуалізації практичної підготовки та наближеності її змісту до реальних умов. А саме, максимальної орієнтації завдань на практику, курсових та дипломних робіт на умови господарювання і вимоги підприємств і організацій – майбутніх потенційних місць працевлаштування випускників [2, с. 91]. На зміну механічного заучування навчального матеріалу прийшли розробка проектів, самостійний пошук рішень. В процесі навчання домінує діяльність учня, а не викладача. Педагог стає тьютором (Tutor), тобто наставником, помічником. Це дозволяє нейтралізувати різний вихідний освітній рівень учнів однієї навчальної групи, які закінчили школи різного типу [3, с. 119].

Зокрема, у м. Маріуполь (що є прифронтовою зоною) і входить до Приазов'я, дуальна освіта сприятиме розвитку таких видів туризму як: культурно-історичний туризм (на прикладі старогрецьких сіл, розташованих біля м. Маріуполь – пос. Сартана, Ялта та ін.); промисловий туризм; екстремальний туризм; гастрономічний та винний туризм; рекреаційно-лікувальний туризм на узбережжі Азовського моря та ін.

Під час організації дуальної освіти у сфері туристичного бізнесу, зокрема – під час перебування студентів на практиці – викладач може застосовувати дистанційний контроль та консультування студентів. Адже можливості ІТ-технологій, скайп та відео-зв'язок дозволяють забезпечити постійну комунікацію викладача та студента.

Під час проведення практичних занять в аудиторіях, після проходження практики, студенти можуть представити набуті навички та практичний досвід у академічній групі під час проведення «ділових ігор», створення ситуацій «мозкового штурму» для теоретичного розгляду професійних питань туристичного бізнесу.

Важливим для набуття студентами компетенцій у сфері «Туризм» є поєднання дуальної освіти із проведенням конкурсів студентських наукових робіт, конкурсів на «Кращий туристичний маршрут», розгляд запропонованих студентами нових туристичних маршрутів на місцевому рівні (зокрема – у місті Маріуполь та на території Приазов'я).

Навички, отримані студентами під час дуальної освіти у сфері «Туризм» дозволять молоді орієнтуватися у практичній діяльності, віднайти нові напрями розвитку сфери туристичних послуг. Для студентів за спеціальністю «Туризм», що навчаються у ДВНЗ

ПДТУ – досвід дуальної освіти країн ЄС сприятиме освоєнню цілісного туристичного потенціалу м. Маріуполя, прилеглих до міста Маріуполь сіл та

населених пунктів, а також туристично-рекреаційного потенціалу регіону – Приазов'я України.

Література

1. Камербаев А.Ю, Кашук Л.И. Для подготовки кадров новой формации. *Современное образование*. 2012. № 2. С. 55-57.
2. Полянин В.А. Образовательная система дуального формата и профессиональное самоопределение педагога. *Образовательные технологии*. 2010. № 2. С. 68-96.
3. Б. Тидеманн. Дуальная система – немецкая форма профессионального образования. *Образование и наука*. 2011. № 6 (85). С. 112 – 123.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СВОБОДИ СЛОВА НА ЗАНЯТТЯХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Селегєєв С. С.

викладач

Комунальний заклад «Харківський вищий коледж мистецтв»

Свобода (зокрема думки та слова) є однією із головних цінностей Європи. Право людини на вільне вираження своїх поглядів та переконань забезпечують такі міжнародні нормативно-правові документи, як «Загальна декларація прав людини» [2, статті 18 і 19] та «Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод» [3, статті 9 і 10]. Ця норма міститься і у Конституції України [4, стаття 34]. Безперечно, без свободи слова не можливо побудувати справжнє демократичне суспільство та стати повноцінною частиною європейського культурного простору.

У закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти України особливим предметом для розвитку демократії, виховання таких цінностей, як права людини, верховенство права, толерантність і т. д., є інтегрований курс «Громадянська освіта». Він вивчається учнями 10 класу (або студентами початкових курсів) в обсязі 70 годин на рік (2 години на тиждень) [1, с. 8].

Незважаючи на те, що цей предмет було запроваджено лише з 2018 – 2019 навчального року, вже з'явилася значна кількість різноманітних теоретичних робіт й літератури практичної спрямованості. Наприклад, активно проблемами методики навчання громадянської освіти займаються відомі українські дослідниці О. І. Пометун та Т. О. Ремех [5; 6; 7]. Однак ще залишаються питання, які потребують детального розгляду.

У даних тезах здійснено спробу поділитися своїми міркуваннями та запропонувати певні методичні засади формування культури свободи слова на заняттях громадянської освіти.

Якщо поняття «свобода думки», «свобода слова», «свобода вираження поглядів» є більш-менш зрозумілими, то на терміні «культура свободи слова» зупинимося детальніше. Під культурою свободи слова ми розуміємо набір певних правил, суспільних норм, яких потрібно дотримуватися при висловлюванні власних думок та переконань. Тобто викладач (учитель), розг-

лядаючи дане поняття, слухаючи думки студентів (учнів), проводячи дискусії з різних питань, повинен пояснювати: що свобода не означає всюдозволеність; що будь-яка свобода (зокрема і слова) має певні межі; що говорячи, ми можемо когось образити (а образити – це погано); що потрібно бути толерантним; що потрібно вміти аргументувати свою точку зору тощо.

Першою і найважливішою умовою успішного формування культури свободи слова у закладах освіти (і як наслідок у державі загалом) є демократичний, а не авторитарний, педагог. Лише той викладач (учитель), який розділяє та поважає цінності, які виховує у своїх студентах (учнях), може це робити по-справжньому. Тому, на нашу думку, викладачу (вчителю) громадянської освіти потрібно почати в першу чергу з себе та свого предмету. Треба намагатися створити таку певну демократичну атмосферу, де діти будуть залюбки висловлюватися, дискутувати, виступати з конструктивною критикою, і при цьому – Вас слухати (як і розумом, так і серцем), поважати, відчувати довіру.

Кожний педагог, ми вважаємо, повинен давати можливість студентам, учням вільно висловлювати свої думки про його роботу. Це варто робити особливо у конфліктних ситуаціях (для пошуку порозуміння). Також можна попросити написати свої враження, зауваження, побажання у кінці навчального семестру або року; можна це зробити у вигляді анкети, яку заздалегідь підготувати. З одного боку даний крок сприятиме демократичності, а з іншого надасть багато матеріалу для самоаналізу та професійного зростання.

Відповідно до програми інтегрованого курсу «Громадянська освіта» поняття «свобода слова» розглядається у розділі «Світ інформації та мас-медіа». Хоча, безумовно, не можна його обійти і при вивченні розділу «Права та свободи людини», а також розділу «Демократичне суспільство та його цінності» [1].

Особливо цікавими з погляду формування культури свободи слова є заняття з таких тем, як «Демократична держава», «Школа (коледж) – простір демокра-

тії», «Лобювання інтересів та корупція», де справді у дітей часто виникає багато питань і бажання взяти участь в обговоренні.

Вміння висловлювати власну думку, її аргументувати добре розвиваються при написанні різноманітних есе, рецензій, публіцистичних статей. Правильно й продуктивно організовані дискусії, можливість виступати перед аудиторією, задавати питання також, звісно, сприяють формуванню культури свободи слова. Тим паче програма курсу дозволяє проведення великої кількості різних практичних занять, ігрових форм (наприклад, цікавий майданчик свободи слова можна організувати під час практичного заняття в ігровій формі «Вибори до органів місцевого самоврядування»).

Окремо варто сказати про навчання культурі ведення діалогу та дискусії. Адже справді ці речі у сучасному світі є дуже важливими та необхідними. Однак, як і під час навчальних занять, у повсякденному житті, так і на рівні держави загалом (у політиці, при обговоренні питань органами місцевого самоврядування, екологіч-

них проблем тощо) часто не вистачає саме розумної та конструктивної розмови. Окрім усних бесід, порад, зауважень, можна розробити певні правила ведення діалогу та дискусії, які роздрукувати на окремому аркуші та повісити на дошці або в іншому місці кабінету. Таким чином, буде можливість у слушний момент до них звертатися.

Отже, свобода думки та слова є дуже важливими цінностями будь-якої європейської країни. Ці цінності, як і багато інших, необхідно починати виховувати ще з малечку (зокрема у закладах освіти). Втім, формувати у юних громадян потрібно не просто свободу слова, а саме культуру свободи слова. Чудовим предметом для такого завдання є «Громадянська освіта». Під час вивчення цього інтегрованого курсу є можливість не тільки пояснити значення даних понять, але й за допомогою правильної організації практичних занять, творчих робіт, дискусій можна успішно розвивати у студентів, учнів культуру висловлювання власних думок та переконань.

Література

1. Громадянська освіта : навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Офіційний сайт Міністерства освіти та науки України / Міністерство освіти та науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
2. Загальна декларація прав людини : Декларація від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України» / Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 04 листопада 1950 р. // База даних «Законодавство України» / Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Пометун О. І., Ремех Т. О. «Громадянська освіта» – новий курс старшої школи: особливості змісту та методики. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Теорія і методика формування громадянської компетентності старшокласників в умовах інноваційного розвитку сучасної гімназії»: тези доповідей* (м. Київ, 18 жовтня 2018 р.). Київ: Педагогічна думка, 2018. С. 6-16.
6. Пометун О., Ремех Т. Практичний довідник учителя громадянської освіти: методичний посібник. Київ, 2018. 96 с.
7. Пометун О. І., Ремех Т. О. Оцінювання учнів із громадянської освіти в контексті компетентнісного підходу. *Український педагогічний журнал*. 2019. Випуск 1. С. 86-97.

РОЗВИТОК УЯВЛЕНЬ ПРО ЦІННОСТІ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ (ВІД АНТИЧНОСТІ ДО РЕНЕСАНСУ)

Снагощенко Л. В.

*магістрантка Навчально-наукового інституту фізичної культури,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка*

У нинішніх умовах модернізації національної системи освіти України та інтеграції її в європейський простір, що супроводжуються створенням нової освітньої парадигми, особливої актуальності набула проблема уявлень про цінності та ціннісні орієнтації. Адже однією з базисних категорій для побудови нової парадигми процесу соціалізації особистості, за нашим переконанням, може стати категорія цінності. «Цінність» відноситься до ряду когорт таких загальнонаукових

понять, методологічне значення якого особливо велике.

Сьогодні утвердження у молодого покоління «нової системи цінностей, котра ґрунтується на національній гордості та гідності», виховання почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції є одним із найважливіших пріоритетів всіх соціальних інститутів і визнано загальнодержавною проблемою [1]. У Постанові Верховної

Ради України від 23 лютого 2017 року № 1908-VIII Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему: «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді» звернено особливу увагу на формування системи ціннісних орієнтацій молоді, яка має здійснюватися на засадах практико-орієнтованого підходу на основі урізноманітнення форм роботи з молоддю з метою виховання самостійної особистості, відповідальної за власне життя та життя країни, активного члена громадянського суспільства [4].

Нині чимало наукових робіт присвячено проблемі формування духовних цінностей. Автори цих досліджень як вітчизняні так і зарубіжні науковці – І. Бех, Л. Божович, А. Бойко, С. Вітвицька, О. Вишневський, М. Казакін, А. Нікора, Н. Нікандров, Ж. Омельченко, Н. Розов, О. Сухомлинська, А. Суцценко, Н. Трофімов та ін.

Проте, метою нашого дослідження є ретроспективний аналіз розвитку уявлень про цінності, ціннісні орієнтації в історії педагогіки.

Цінність як наукова категорія аналізується в різних галузях знання, зокрема, філософії, соціології, психології, педагогіці, зокрема етнопедогогіці тощо. Педагогічна наука розглядає цінності у зв'язку з поняттями освіта, навчання, виховання, розвиток особистості. Сьогодні, коли українське суспільство переживає складний період переходу до цінностей нової епохи, хоча цей пошук здебільшого спирається на старі парадигми мислення, українське суспільство переосмислює систему загальнолюдських цінностей, й звертається до історичного минулого розвитку цінностей.

В епоху античності Сократ, Платон, Аристотель визнавали ідеал гармонійної, всебічно розвиненої людини. Тоді ж виникла нова ціннісна категорія – краса (ідеал прекрасного), звернена до духу і тіла людини. Вона істотно доповнила уявлення про гармонійно розвинену особистість. Так, Сократ (469-309 р. до н. е.) висунув вчення про норми моральної поведінки [3, с. 52]. Сократ вчив, що найвищою чеснотою є знання. Він високо цінував людину як мислячу, внутрішньо вільну особистість, поведінка якої визначається рішенням розуму. Вчення Сократа було продовжено його учнем Платоном (427-343 р. до н. е.), що висунули вимогу про виховання особистості через позитивний приклад «прекрасне виховується на прекрасному» [3, с. 56].

Філософ і вчений Давньої Греції Аристотель (384-322 р. до н. е.) розробляв проблему етики. Для позначення моральних понять ним було введено термін «етичний». Саме він дав визначення етики як вчення про моральність, яке по суті зберігається у філософській літературі і до теперішнього часу [3, с. 74].

У VI ст. Прокопій Кесарійський (VI ст.) виділяв такі основні ціннісні орієнтації слов'ян, які відображали особливості виховання: загострене почуття общинності

та справедливості; релігійність; стійка віра у Верховного Бога; моральність тощо.

Михайло Грушевський вважав, що в Україні-Русі існувала вже перша Академія наук – досить широке коло висококультурних людей, що їх зібрав навколо себе Ярослав Мудрий. Їхню колективну працю – першу збірку законів під назвою «Руська правда» – літопис приписує князю, який, очевидно, був автором ідеї. Ці закони діяли всюди, куди сягала влада Ярослава, вони вивчалися в школах, а положення церковного статуту щодо моралі та подружніх взаємин зберегли своє значення аж до XV ст. При навчанні в XI столітті використовувались твори із всесвітньої історії, переклади уривків із творів Аристотеля, Платона, Сократа, Епікура, Пултарха, Софокла, Геродота та інших учених античного світу.

Чільне місце в навчально-виховному процесі займало патріотичне виховання, а образи билинних героїв сприймалися як моральний ідеал, модель громадської поведінки

Педагогічним пам'ятником кінця XI століття є «Повчання дітям» Володимира Мономаха. У цьому творі велике значення надається вихованню у дітей ініціативи і працьовитості, праця розглядається як основа успіху, честі людини. Наголошується на заохоченні дітей до діяння прикладом власного життя батьків тощо. У «Повчанні» вперше в Європі обґрунтовано необхідність переходу від релігійно-аскетичного виховання до практичних завдань повсякденного життя [2].

У XVI-XVII ст., у зв'язку з католицькою експансією, надзвичайно посилилась роль православної релігії в становленні духовних цінностей українського суспільства. Культурне відродження на Україні відбувалося в надзвичайно складних умовах: чужоземне загарбання, соціальне, національне та релігійне гноблення тощо. Потреба протиставлення польсько-католицькій експансії своєї вітчизняної системи духовних цінностей реалізується через діяльність православних братств. Їх роль у формуванні духовно-моральних цінностей молоді, і українського народу загалом, важко переоцінити. П. Ямчук зазначає, що першорядної уваги в діяльності православних братств заслуговують «школи та друкарні» як новітні засоби боротьби за людину, засоби поширення думок найкращих полемістів і мислителів-захисників православ'я [6, с. 137-138]. Братські школи стають осередками, через які транслюється і розвивається українська національна духовна традиція, зберігається національна ідентичність.

Коліскою європейського Відродження виявилася Італія. Боротьба італійських міст за незалежність, пробудження почуття причетності до єдиного етносу породили духовний рух, який висунув ідеї громадянського виховання (Л. Б. Альберті (1404-1472), В. да Фельтре (1378-1446), Г. Гуарін (1374-1460) та ін.). Італійські гуманісти вважали, що найкращий шлях виховання нової людини – вивчення класичної греко-римської культури. Як зразок педагогічних ідей розгля-

далися ідеї Квінтіліана. Серед італійських гуманістів Відродження виділяється Томазо Кампанелла (1568-1639). Він провів 27 років у в'язниці, де написав ряд трактатів, в тому числі «Місто сонця». В утопії викладені педагогічні ідеї про те, якою повинна бути людина міста Сонця, зокрема вільною від таких пороків, як лінь, хвастощі, хитрість, злодійкувато, крутість тощо.

В епоху Відродження на перший план в освіті висувається моральне виховання, де велике значення надається позитивному прикладу. Людина, її внутрішнє багатство і гідність ставляться в один ряд з Істиною, Добром і Красою. Саме Людина в цей час виявляється центральним пунктом всієї системи цінностей, її головним носієм, концентруючи в собі самій, у своїй творчій діяльності етичні та естетичні ідеали століття [6, с. 32]. Ці ідеї активно розвивали педагоги-гуманісти Франсуа Рабле (1483-1553), Мішель Монтень (1553-1592) та інші. Між ідеалами Відродження і реальними умовами європейського виховання і освіти існувало величезне

протиріччя, хоча ідеї Відродження справили благотворний вплив на розвиток не лише школи й педагогіки, але й на ціннісні орієнтації в цілому, тобто трактування гуманістичної освіти як програми духовного, громадського, фізичного становлення особистості. Разом з тим вони не могли бути скільки-небудь повно здійснені. Нерідко ці ідеї носили утопічний характер. Ідеї орієнтації на цінності гуманізму розглядали педагоги, філософи мислителі багатьох європейських країн – Італії, Німеччини, Франції, Іспанії та ін.

Таким чином, розглянувши погляди просвітителів, провідних учених в історії педагогіки можна зробити висновки, що цінності виступали в якості близької чи далекої мети (ідеалу), прагнучи до її досягнення, суспільство, представники соціальних верств, окремі особистості, відчували справжню потребу, продиктовану історичним запитом в процесі розвитку культури, цивілізації.

Література

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Національна ідея у становленні громадянина-патріота України. URL: <http://library.ippro.com.ua.php/suchasna-metodika-vichovnoyi-diyalnosti>.
2. Гусак П. М., Мартіросян Л. А. Історія педагогіки України. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1996. 164 с.
3. Краткий педагогический словарь / сост. Л.А. Карпенко Л.А; под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд., расшир., испр. и доп. Ростов-н/Д.: Феникс, 1998. 436 с.
4. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему: «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-19>
5. Розов Н.С. Философия гуманитарного образования. М., 1993. 190 с.
6. Ямчук П. Братські школи та їхня роль у формуванні релігійно-духовного світогляду українців доби пізнього Середньовіччя та Бароко. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 1. С. 134-139.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Снагощенко В. В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Глибокі соціальні, духовні, економічні зрушення, що відбуваються на початку XXI століття в Україні, суттєво змінюють вимоги до рівня професіоналізму, інтелектуальних, соціокультурних, моральних якостей вчителя. Відомо, що саме через діяльність педагога реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки, збереження і примноження культурної спадщини.

Особливу місію в цьому процесі виконують учителі, зокрема учителі історії, діяльність яких пов'язана із відродженням вітчизняної історії та культури, формуванням історичної свідомості, національних і загальнолюдських цінностей.

Музей – це унікальний, насичений високою силою інформаційної і емоційної взаємодії простір, побудований на принципах діалогу розділених у часі і просторі

культур. Завдяки своїм сутнісним рисам він має виняткові можливості впливу на особистість, формування її світогляду та духовності. Знані педагоги минулого Б. Грінченко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, визначаючи чинники позитивного впливу на процес професійної підготовки майбутнього вчителя, наголошували на тому, що духовність є не лише важливою складовою особистості вчителя, але й найвищою цінністю.

Сучасні дослідження педагогічно-музеезнавчої літератури свідчать про те, що музеї позитивно впливають на якість освіти (Л. Данилова, В. Дукельський, Ю. Омельченко, А. Сейненський, Б. Столяров, В. Ходецький, М. Юхневич, Г. Уїллемсон, К. Патцвал (K. Patzwall), С. Скривен (S. Screven), К. Шрайнер (K. Schreiner) та ін. При цьому музеї педагогічних закладів вищої освіти як додатковий ресурс професійної

підготовки майбутнього вчителя є духовно-інтелектуальним компонентом освітнього середовища, яке наповнюють архівні матеріали, автентичні речі, аудіовізуальні засоби тощо. Невипадково метод особливих «музейних» уроків визнаний експертами Ради Європи як один із основних методів викладання історичних дисциплін у середній школі, а екскурсії в музей розцінюються як діалогічна форма історико-культурної освіти.

Унікальні можливості музею полягають у специфіці музейної, інформації, тобто в тому, що вона ґрунтується на справжніх предметах з їх багатющим історико-культурним контекстом. Розкриття історико-культурного контексту пам'ятника допомагає краще зрозуміти минуле, конкретно уявити собі образ думок людей попередніх епох, їх систему цінностей. Оскільки в музейному предметі втілюється зв'язок з ціннісними орієнтаціями людей тієї чи іншої епохи. В музеї можна простежити історичну мінливість системи цінностей певного часу, зокрема, естетичних поглядів та ідеалів. Привносячи цінності минулого в сучасне суспільство, музей сприяє і формуванню системи нових, цінностей на їх основі.

Музейна педагогіка – це наукова дисципліна, що інтегрує знання з музеєзнавства, педагогіки, психології, яка вивчає історію освітньої діяльності музею, вплив музейних форм комунікації на аудиторію, використовує музейно-освітнє середовище з метою розробки і впровадження нових методик, музейно-педагогічних програм у практичну діяльність [7, с. 9].

Якісні зміни в суспільстві, пов'язані з його історичним розвитком, відображаються у музейно-освітній діяльності.

Цінностями в науковій літературі називають предмети (явища, їх властивості), які необхідні людині в якості засобів задоволення потреб та інтересів [5, с. 31]. Будучи особистісним утворенням, цінності, тим не менш, повинні формуватися не лише у відповідності з нормами моралі, але і виходячи з вимог професії.

Аналіз наукової літератури з проблем ціннісних орієнтацій показав, що поняття мотив і цінність тісно пов'язані між собою, оскільки характеризують напрям активності суб'єкта. Для професії педагога (викладача), на відміну від інших видів діяльності, обов'язковою умовою є позитивна характеристика мотивів і цінностей, їх позитивна значимість з точки зору моральних норм суспільства. Тому ми вважаємо, що професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя, насамперед учителя історії, вимагає формування в нього саме ціннісних орієнтацій на здійснення навчально-виховної діяльності.

Поняття ціннісна орієнтація було введено американським педагогом В. Томасом (1863-1947 рр.) і польсько-американським соціологом Ф. Знанецьким (1882-1958 рр.), які розглядали ціннісні орієнтації як установки особистості, що визначають спрямованість її поведінки.

У педагогіці ціннісні орієнтації трактуються як вибіркова, відносно стійка система направленості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей [4, с. 357]; вибіркоче ставлення до сукупності матеріальних, соціальних і духовних благ та ідеалів, що розглядаються як об'єкти мети й засоби для задоволення потреб особи чи соціальної групи [3, с. 485]; найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда [8, с. 292]; вибіркоче ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, система її установок, переконань, переваг, що виражається в поведінці [6, с. 485], а також ціннісне ставлення, що характеризує взаємозв'язок об'єктного і суб'єктного, зовнішнього та внутрішнього й визначає спрямованість особистості на ціннісні об'єкти (М. Казакіна); сполучний елемент свідомості і самосвідомості (С. Чудновський); вербалізовані і усвідомлені суб'єктом ідеологічні, політичні, моральні, естетичні основи оцінювання об'єктів (В. Гінецинський) та ін.

Педагогічна аксіологія визначає ціннісні орієнтації як систему відносин людини до соціальної дійсності. В основі функціонування ціннісних орієнтацій лежать цінності. Вони відображаються в свідомості індивіда, його ставленні до навколишньої дійсності і проявляються в поведінці та діяльності.

В основі наведених дефініцій «ціннісна орієнтація» лежить філософське розуміння сутності зазначеної категорії, де предметом розгляду виявляються не лише відносини людини з об'єктивними сферами і принципами її існування, але і сам механізм її внутрішньої свідомої діяльності, його духовно-вольова організація і моральна природа. Поняття ціннісна орієнтація у філософії розглядається у взаємозв'язку з такими ціннісними категоріями як норма, мораль, цінність, моральність (М. Каган, П. Розов, В. Плотников та ін.).

Ми вважаємо, що ціннісні орієнтації ґрунтуються на знаннях про цінності професійно-педагогічної діяльності; виявляються в ціннісному відношенні майбутнього вчителя до педагогічної теорії, освітньої практики, особистості учня, власної особистості як суб'єкта професійної діяльності; проявляються в ціннісній поведінці, що регулюється професійними цінностями. Ціннісні орієнтації є своєрідним «інструментом» побудови життєвого плану майбутнього вчителя. Проте, будь-який студент формує ціннісну свідомість, лише з набуттям професійного педагогічного досвіду. Ось чому необхідно, якомога раніше, залучати майбутніх учителів історії до навчально-практичної діяльності в музеях.

На нашу думку, не можна розглядати загальні та професійно-педагогічні ціннісні орієнтації як самостійно існуючий феномен. Для педагога важливо розуміння того, як етнічні, національні і загальнолюдські цінності суспільства можна співвідносити з цілями і завданнями виховання кожної конкретної людини. Отже, ціннісні орієнтації повинні скласти найважливішу основу стратегії освіти [2, с. 40].

У педагогічній професії ціннісні орієнтації конкретизуються, кожен молодий учитель визначає, які характеристики педагогічної діяльності він вважає найбільш важливими; які можливості для самореалізації він вбачає в своїй професії; чи дає вподобана робота матеріальну забезпеченість та інше [1, с. 52].

Діяльність майбутнього вчителя по формуванню ціннісних орієнтацій відбувається в кілька етапів:

На першому етапі відбувається нагромадження історичного й художньо-культурного досвіду, емоційних вражень від спілкування зі справжніми образами, що виникають в уяві у процесі ознайомлення з музейними предметами, чуттєвого досвіду пізнання минулої дійсності, тактильних відчуттів, а також досвіду самопізнання, пізнання особистих можливостей, свого творчого потенціалу тощо. І, як наслідок – здобутий особистістю результат – доповнення, до власного морального, естетичного, інтелектуального розвитку.

На другому етапі відбувається усвідомлення музею як культурно-історичного феномену; формування образу музею як потенціалу соціокультурної освіти у самосвідомості суб'єкта пізнання чи організатора навчально-виховного процесу;

На третьому – осмислення способу предметно-дисциплінарного змісту реалізації засобами музейної технології, що відбувається у поєднанні почуття, розумової рефлексії, мислення, професіоналізму. На цьому етапі створюється передумова до справжнього діалогу з культурно-історичними цінностями.

Важливим є те, що на кожному етапі у майбутнього вчителя виробляються конкретні уявлення про істотні цінності навчально-виховної діяльності, практичної значущості для суспільства професії вчителя.

Включаючись в основні напрямки музейної роботи, беручи участь у різних формах популяризації вчительської професії, в майбутнього вчителя поступово формується ціннісне ставлення до культурно-історичної спадщини, національно-культурних традицій, комплекс духовно-моральних якостей, позитивне ставлення до збереження спадщини минулих поколінь, а також підвищується рівень сприйняття музейного предмета.

Дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених підтвердили, що музейна педагогіка репрезентує один із перспективних напрямів сучасної педагогіки вищої школи. Музейно-педагогічний підхід сприяє поповненню історичних знань, формує ціннісні орієнтації, розвиває навички історичного мислення. Музейні предмети й специфічні методи впливають на формування наукового світогляду молоді людини, професійне самовизначення, самовиховання, саморозвиток, духовне збагачення й раціональне використання дозвілля.

Отже найбільш затребуваними і перспективними, на сьогоднішній день, на нашу думку, є професійне спрямування взаємодії музейної педагогіки та студентства на основі університетських програм з метою вдосконалення професійної підготовки студентів та формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів.

Література

1. Ахияров К.Ш. Формирование ценностных ориентаций будущих учителей. *Педагогика*. 2002. № 3. С.50-54.
2. Борытко Н.М., Моложавенко А.В., Соловцова И.А. Методология и методы психолого-педагогических исследований: учеб. пособ. для студ. вузов. Москва: Академия, 2008. 320 с.
3. Гіптерс З.В. Культурологічний словник-довідник. Київ: ВД «Професіонал», 2006. 328 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 512 с.
6. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
7. Снагощенко В.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя історії засобами музейної педагогіки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 20 с.
8. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В.В. Радула. Київ: «ЕксОб», 2004. 304 с.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ЦІННІСНЕ НАДБАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ТА НАУКОВОГО ПРОСТОРУ

Стояцька Г. М.

кандидат філософських наук, доцент

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Безсумнівною цінністю Європейського освітнього простору, його надбанням та суттєвою особливістю є багаторічні напрацювання стандартів та культури академічної доброчесності. І це проявляється навіть не лише у визначенні тих явищ, які складають її сутність та закріпленні у етичних кодексах університетів, наукових товариств, видавничих та наукових консорціумів

тощо. Головне надбання академічної спільноти щодо академічної доброчесності – це загальне узгоджене, солідаризоване ставлення вчених, викладачів та здобувачів освіти до того, що є принципами академічної доброчесності, цілковито свідоме та відповідальне їх прийняття.

Варто розуміти, що таке узгоджене ставлення навіть у найбільш розвиненому суспільстві було б нездійсненним без напрацювання реально діючих механізмів, які б унеможливлювали безкарність за порушення принципів академічної доброчесності. Але варто також розуміти, що покарання/безкарність в даному випадку не розглядається як розвинена система каральних чи превентивних заходів або їх відсутність. Давно з очевидністю доведено, що найбільш ефективно система функціонує, врівноважується та забезпечує справедливість там, де вона будується на принципі «win-win» – ситуації безпрограшності для всіх сторін процесу. Адже забезпечення та підтримка академічної доброчесності процес складний, синтетичний. Він включає не лише повагу до діяльності, до здобутків інших, забезпечення умов для оптимального функціонування наукового та освітнього процесу, але й нормативне (подекуди на інституційному, подекуди на законодавчому рівні) його забезпечення.

Розглянемо основні причини недотримання принципів академічної доброчесності в українському академічному (освітньому та науковому середовищі). Вочевидь, найбільш поширеними з них є зарегульованість академічної діяльності, командно-адміністративний стиль мислення тих, хто керує процесом, часто гіпертрофовано надмірні вимоги до діяльності, та – ніде правди діти – окремі загальні та локальні інституційні норми, що мають мало спільного із здоровим глуздом. В академічному середовищі в нашій країні часто висувуються такі вимоги до освітнього та наукового процесу, які є просто нездійсненними з огляду на ресурс часу, що відводиться на їх виконання. А гонитва за показниками виявляється єдиним критерієм, на який зважають у ході підготовки наукових досліджень. Для сфери вищої освіти, з огляду на запровадження формули розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти (згідно з Постановою КМУ від 24 грудня 2019 р. № 1146), ця гонитва тепер обумовлена зважанням на порядковий номер в одному з міжнародних рейтингів (QS World University Rankings, The Times Higher Education World University Rankings або Academic Ranking of World Universities – World Top 500 Universities) [1].

Вже зараз очевидно, що розумного балансу між кількісними і якісними показниками наукових досліджень, як невід'ємної складової академічної доброчесності, не вийде, адже ситуації «перемоги без програшу» в даному випадку не забезпечено.

Аби проілюструвати важливість розмежування різних оціночних параметрів щодо наукових досліджень, варто зосередитись на відмінності між оцінкою досліджень на мікрорівні та макрорівні, оскільки оцінка досліджень може стосуватися найрізноманітніших даних. Насамперед, йдеться про: 1) оцінку окремих дослідників у співбесідах, процедурах перебування на посаді та заяв на отримання грантів; 2) оцінки дослідницьких

груп та університетських департаментів у місцевих або національних навчальних заходах. Саме тут йдеться і про оцінки університетів з боку урядових установ, які повинні виділяти фінансування, або, навіть, оцінки цілих країн з міжнародної порівняльної точки зору.

Тому: 1) оцінка на мікрорівні стосується поглибленої оцінки окремих дослідників та дослідницьких груп; 2) оцінка на макрорівні стосується оцінки цілих наукових установ та країн.

Ідея об'єднання наукометричних показників з персональною експертною оцінкою відіграє ключову роль у суперечках щодо відповідних метрик. У Лейденському маніфесті щодо наукових метрик (наукометрії) [2], наприклад, стверджується, що «кількісна оцінка повинна підтримувати якісну експертну оцінку», і це також є одним з керівних принципів, висунутих на сьогодні як метричні правила. Однак, співвідношення між наукометричними показниками та експертною оцінкою принципово відрізняється на мікро- та макрорівнях, що призводить до різних вимог щодо відповідального використання наукометрії на них обох.

1) На мікрорівні наукометристи, в цілому, рекомендують покладатися на експертну оцінку для поглибленого аналізу, наприклад, індивідуального дослідника. Вирішальна роль експертної оцінки при розрахунку впливовості вченого підкреслюється у Лейденському маніфесті, який рекомендує базувати оцінку окремих дослідників на якісному оцінці їх портфеля [1: 5]. Незважаючи на те, що наукометричні показники можуть надати цінну інформацію, вони не в змозі забезпечити всебічну перспективу діяльності дослідника. Таким чином, у дослідженні на мікрорівні ці показники повинні використовуватися лише для підтримки експертної оцінки. Індикатори можуть, наприклад, використовуватися для узагальнення потенційно корисної інформації про роботу дослідника та для привернення уваги до його досягнень. Використання наукометричних показників для підтримки експертної оцінки іноді називають інформованою експертною оцінкою.

2) Щодо оцінки досліджень на макрорівні, то варто відзначити що жоден оцінювач не має всебічного огляду всіх дослідницьких заходів, які відбуваються в установі або в країні, не кажучи вже про досвід, необхідний для проведення поглибленої оцінки всіх цих заходів. На макрорівні значення експертної оцінки, таким чином, не полягає в детальній оцінці окремих дослідницьких заходів. Натомість в цьому процесі мають збалансовано та обґрунтовано поєднуватись різні частини інформації, які разом забезпечують загальну картину макрорівневої впливовості наукових досліджень. Деякі з цих відомостей можуть бути надані за допомогою якісних показників, що впливають, наприклад, від експертної оцінки, проведеної на нижчих рівнях агрегації, а інша інформація може бути отримана з кількісних показників, наприклад, показників, що базуються на бібліометричних даних.

Наукометристи докладають багато зусиль для розробки більш складних показників, однак, водночас вони стверджують, що показники повинні бути простими і прозорими. Ця парадоксальність підкреслена у Лейденському маніфесті, де зазначено, що «нормалізовані показники потрібні», аби «враховувати відмінності в галузі публікацій та цитування», а також, щоб аналітичні процеси були «відкритими, прозорими і простими». «Майже неминуче нормалізований показник є менш простим і менш прозорим, ніж ненормалізований показник, що створює напругу між різними рекомендаціями, розробленими в рамках Лейденського маніфесту. Різниця між оцінкою досліджень на мікрорівні та макрорівні дає вказівки щодо того, як подолати подібні протиріччя» [3, с.288]. Але, варто зауважити, що гонитва за показниками призводить до нехтування принципами академічної доброчесності у країнах, де традиції є не досить стійкими та тривалими і де не забезпечено оптимальних умов для проведення досліджень та впровадження відповідних принципів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що складний процес забезпечення академічної доброчесності у європейському освітньому та науковому просторі базується на принципах: розумного балансу між часовими затратами на проведення наукового дослідження та його якістю та ефективністю (що для України, на жаль, наразі є майже недосяжним); на безумовній цінності відкритої науки (основи якої в Україні лише починають запроваджуватись); на університетській автономії без «феодалізації», коли правила та норми контролю, прийняті в окремих закладах, напряму кореспондуються із забезпеченням умов для здійснення ефективного дослідження; прямого стимулювання зацікавленості вченого у процесі наукового пошуку та результатах наукової діяльності. Лише в такий спосіб забезпечення інтенсифікації наукових пошуків не суперечитимуть світовим та європейським стандартам академічної доброчесності – безумовному надбанню Європейського освітнього простору.

Література

1. Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності. постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1146 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF>
2. Бібліометрія: Лейденський маніфест для наукометрії. *Філософська думка*. 2017, № 6. С.93-98
3. Стояцька Г.М. Інформаційні технології та індикатори рівня наукового розвитку. *Інформаційні технології в освіті та науці. Збірник наукових праць*. Випуск 11. Мелітополь, 2019. С.287-290.
4. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету. К.; Таксон, 2016. 234 с.
5. Воскобойникова-Гузєва О. В., Копанєва В. О., Костенко Л. Й. Наукове декларування в е-середовищі університету. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2017. Вип. 23. С. 192-198.

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ КОГНІТИВНИХ СТРАТЕГІЙ СТУДЕНТА

Мухіна Г. В.

кандидат педагогічних наук

Донецький юридичний інститут МВС України, м. Кривий Ріг

Глушкова Г. М.

кандидат філологічних наук, доцент

Донецький юридичний інститут МВС України, м. Кривий Ріг

В умовах, коли пандемія COVID-19 змінює всі сфери людського життя, педагогам необхідно звернути увагу на задоволення освітніх потреб здобувачів вищої освіти, майбутніх фахівців у різних сферах знання в інший (відмінний від традиційного) спосіб. Карантин став викликом для всього українського суспільства. Система вищої освіти в Україні не стала винятком, і тому саме дистанційна освіта (далі ДО) стає помітною складовою цієї системи як найбільш перспективна, зручна та інтегральна форма одержання знань у нових умовах.

У довідкових виданнях ДО визначають як форму навчання на відстані, «за якої «доставка» навчального матеріалу та навчальна взаємодія педагога і студентів відбувається за допомогою сучасних технічних засобів

(телебачення, радіо, комп'ютерної мережі)» [1, с. 142]. Проте це визначення тільки одного різновиду ДО.

Одразу зазначимо, що в теорії ДО виокремлюють два різновиди такої освіти: освіта, що базується на освітній комунікації на відстані через кореспонденцію, та освіта, що базується на технологіях телекомунікації забезпечує освітню комунікацію на відстані через трансляції. Якщо для першого різновиду притаманною є переважно самостійна форма набуття знань, то для другого різновиду характерною постає віртуальна імітація аудиторії і робота над здобуттям знань разом із викладачем (синхронно чи асинхронно).

Асинхронне дистанційне навчання потребує самостійного планування або планування за допомогою викладача, визначених ним дедлайнів і т.ін, й таке

навчання може відбуватися через електронне листування, телевізійні уроки, навчальні блоги, сайти тощо. Тоді як синхронне дистанційне навчання – це «прямий ефір», студент контактує через засоби зв'язку безпосередньо з викладачем, який організовує дистанційну комунікацію (телекомунікаційні технології використовуються для реалізації таких адміністративних функцій, як організація ділових зустрічей, дискусійних груп, тощо).

Організувати педагогічне спілкування в умовах дистанційного навчання можливо через відео-, аудіо- зв'язок, спілкування в чаті тощо. Для цього сьогодні використовується, наприклад, відкрите програмне забезпечення для проведення веб-конференції BigBlueButton. Ця система має інтеграцію з Moodle і дозволяє застосовувати відповідні елементи в дистанційному курсі для проведення вебінарів із здобувачами вищої освіти. Крім цього, відмінними особливостями цього програмного забезпечення є не тільки спілкування викладача через аудіо/відео зв'язок, а й демонстрація презентацій, відеоматеріалів, інструментів інтерактивної дошки тощо. Чат-система дозволяє організувати дискусії і ділові ігри в режимі реального часу, під час спілкування учасники освітнього процесу мають можливість обмінюватися текстовими повідомленнями, які можуть бути доступні як усім учасникам дискусії, так і окремим учасникам за вибором.

Тут зауважимо, що останнім часом спостерігається зближення двох різновидів ДО, адже так чи інакше виші намагаються організувати очні заняття, створювати навчальні групи, які потім прикріплюють до заочного факультету тощо. Все це в підсумку свідчить про прагнення в той чи інший спосіб зберегти природну потребу в особистому спілкуванні, адже спілкування з комп'ютером, є значно менш емоційним, ніж спілкування з викладачем в аудиторії. Нестача спілкування може спричинити виникнення емоційно-психічного дискомфорту, психологічного стресу, зниження якості навчання тощо. Тоді як саме педагогічне спілкування на дистанційних платформах у реальному часі дозволяє викладачу не тільки передавати інформацію, а й передавати емоції, емоційно впливати на здобувачів вищої освіти. Така взаємодія дозволяє підтримати й підбадьорити студентів. Навіть коли викладач надсилає смайлик, добрі слова, то це для студентів виявляє людськості. Це спричиняє розуміння здобувачем вищої освіти, що він є активним учасником спільного навчального процесу.

Хоча головними завданнями викладача для досягнення успіху у викладанні дистанційного курсу, на думку вченого-педагога Мура, є створення умов, за яких взаємодія учасників навчального процесу організовується з мінімальним втручанням у діяльність студентів [2, с. 2], не менш важливим завданням є грамотне спілкування зі студентом, адже навчання – це, перш за все, спілкування, що відбувається між викладачем та учнями, які взаємодіють, у процесі якого відтворюють-

ся та засвоюються знання та досвід (у тому числі й досвід творчої діяльності), накопичені людством [3].

Ще раз акцентуємо увагу на тому, що процес навчання не є виключно процесом передачі певної інформації освітнього характеру. ДО, будучи підсистемою освіти, має своїм філософським підґрунтям гносеологічний, аксіологічний та екзистенційний принципи. Незважаючи на ті чи інші класифікації освіта виконує різноманітні функції, аналіз яких найбільш повно подано в дослідженнях О.І. Субетто. Це такі функції, як соціально-відтворювальна, функція просвітництва, функція соціалізації особистості, функція формування мотивації особистості до самопізнання та самонавчання, функція формування «людини культури», функція створення і відтворення культури спілкування і прийняття рішень, функція забезпечення конкурентоспроможності людини на ринках праці, функція інтелектуального онтогенезу тощо [4].

Таким чином, навчальний процес як основну мету має формування світогляду того, хто навчається, тобто є націленим на формування образу світу й образу себе в цьому світі, а це стає можливим тільки за умови сумісної діяльності, що є неможливою без спілкування.

Інтернет – як технічний засіб ДО є етично нейтральним. А в освітньому процесі все залежить від того, якої світоглядної системи ми дотримуємося. Через це особливо значущою постає фігура викладача, тьютора, наставника. Саме викладач, маючи високий рівень ерудиції, добре знаючи культурні традиції, психологію, педагогіку формує високорозвинену інтелектуальну особистість того, хто навчається.

Не можна залишити поза увагою й такий момент ДО як обрання тим, хто навчається власних комунікативних стратегій. Когнітивну стратегію розуміють як «сукупність дій, здійснюваних тим, хто навчається, для того, щоб зібрати, усвідомити й повернути одержану інформацію таким чином, що вона стає значущим для цієї особи знанням» [5, с. 396]. Найбільш значущими стратегіями у процесі ДО є стратегії орієнтації, відбору, повтору, опрацювання, організації, метакогнітивні стратегії. Той, хто навчається, часто виявляється неспроможним вибудувати всі ці стратегії без допомоги викладача. І тут знов повертаємося до необхідності комунікації між тими, хто навчається, і викладачем.

Ще одним значущим моментом видається нагальна потреба майже щоденного оновлення змісту навчального матеріалу, а це оновлення має бути співмірним із людиною і суспільством [6], таким, що не протирічить принципам збереження всього живого на планеті.

У зв'язку із застосуванням ДО, істинним є твердження, що здатність будь-якого вишу пристосуватися до нових технологій є головною властивістю, що визначає його успіх. Проте необхідно враховувати, що проблема полягає не тільки в тому, щоб пристосувати якусь конкретну технологію до потреб навчання. Важливо вміти керувати пов'язаними з цим організаційними змінами, розуміючи, що технологія – це не нейтра-

льний інструмент, а філософська культура з її цінностями, яку необхідно не тільки зрозуміти, але й узяти до уваги. Для всебічної реалізації можливостей ДО необхідно використовувати такі технології, які об'єднують, а

не ізолюють викладача і студентів один від одного, бо в основі освітнього процесу завжди знаходиться й буде знаходитися людський фактор.

Література

1. Педагогика: Большая современная энциклопедия / [сост. Е. С. Рапцевич]. Мн.: «Соврем. слово», 2005. 720 с.
2. Moore M. G. Education: Three types of interaction. *The American Journal of Distance Education*. 3 (2). 1989. Pp. 1-6.
3. Дьяченко В. К. Коллективный способ обучения. Дидактика в диалогах М.: Народное образование, 2004. 352 с
4. Субетто А. И. Образовательное общество как форма реализации стратегии развития образования в XXI веке. «Академия Тринитаризма». М., Эл № 77-6567, публ.13946, 27.10.2006.
5. Малышко А. А. Философские аспекты процессов дистанционного образования. *Вестник МГТУ*. Т.10. 2007. № 3. С.394-398.
6. Фотина О. В. Дистанционное образование: философские основания и анализ определений. *Открытое и дистанционное образование*. 2017. № 3. С. 17-25.

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ МІГРАЦІЇ

Топчій О. С.

асистент кафедри політичних технологій

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Освітня міграція – переміщення осіб різних вікових груп (здебільшого молоді) для отримання освітніх послуг. Україна є експортером освітніх мігрантів, що спричиняє відтік інтелектуального потенціалу та молодих фахівців. Це стримує розвиток національної економіки.

Існують такі види освітньої міграції: праця в дослідницьких та технологічних центрах, стажування, підвищення кваліфікації, читання авторських курсів та навчання, післядипломна робота [1, с. 36-37].

Важливо визначити критерії класифікації освітньої міграції, до яких можна віднести наступні її ознаки: мета, тривалість перебування в іншій країні, географічна ознака, напрям переміщення, учасники міграції, ознака законності, механізм регулювання, форма організації. Ідентифікувавши критерії, необхідно здійснити класифікацію освітньої міграції. Визначимо такі її основні типи:

- освітня міграція з метою отримання освіти та підвищення кваліфікації;

- *тимчасова*, тобто перебування на території (в країні, регіоні, місті) розташування закладу освіти відповідно до термінів навчання з подальшим поверненням на батьківщину;

- *постійна*, тобто перебування на території (в країні, регіоні, місті) для отримання наукового ступеня та роботи у країні перебування;

- *внутрішня* міграція – переміщення до навчальних закладів у межах країни;

- *зовнішня* (міжнародна) міграція – переміщення до навчальних закладів за межі своєї країни [2, с. 221-224];

- *макрорегіональна* – переміщення до навчального закладу з іншою системою освіти;

- *еміграція* – виїзд до країни навчання;

- *імміграція* – в'їзд до країни навчання;

- *освітні мігранти* як учасники міграції: учні, абітурієнти, студенти, слухачі, стажери, аспіранти, докторанти;

- *легальна*, тобто в'їзд до країни та перебування на її території без порушень законодавства;

- *нелегальна*, тобто порушення законодавства приймаючої країни (найчастіше відбувається неофіційне працевлаштування);

- *врегульована правом* – наявність систем упорядкування міграційних та освітніх відносин;

- *саморегульована* – стихійні переміщення осіб з метою отримання освіти, які основані на внутрішніх переконаннях та індивідуальних перевагах;

- *організована*, тобто здійснюється за допомогою спеціальних програм для академічного обміну. Організація освітньої міграції відбувається на міжнародному, державному, приватному рівнях [3, с. 117-118];

- *індивідуальна*, тобто здійснюється самостійно за бюджетні кошти, стипендії, гранти або ж за рахунок самофінансування.

Багато науковців вважають виїзд української молоді за кордон позитивним фактором, що сприяє міжкультурній комунікації та співпраці. Негативний фактор, українська молодь залишається за кордоном назавжди. Країнами-конкурентами України на міжнародному ринку освітніх послуг є Росія і Польща. В 2016 році Польща випередила Україну, реалізуючи стратегію інтернаціоналізації вищої освіти [4, с. 24-27]. Польща так само як і Україна втрачає людський капітал через виїзд поляків у країни ЄС, США та Канади. Українські студенти у Польщі займають перше місце серед іноземних студентів. Одним з чинників зростання освітньої міграції української молоді є академічна мобільність, що дозволяє брати участь у програмах Еразмус+, Горизонт-2020 [5, с. 36-37]. Враховуючи ці сучасні тенде-

нції, принципово важливо ідентифікувати основні детермінанти освітньої міграції населення України до країн-членів Євросоюзу.

По-перше, важливо вказати, що міграція освіти позитивно впливає на Україну, якщо українські громадяни отримують якісну освіту за кордоном та повернуться в Україну після закінчення навчання.

По-друге, сусідні країни (переважно Польща) проводять активну політику використання освітнього та трудового потенціалу молодих українців на своєму ринку праці, у соціально-трудовах відносинах країн Євросоюзу.

По-третє, в Україні необхідно істотно збільшити бюджетні асигнування на освіту і науку, а також врегулювати з країнами Євросоюзу питання взаємного визнання подвійних дипломів про освіту та порівнянності кваліфікацій.

По-четверте, доцільно передбачити можливість участі населення України в багатьох видах діяльності, які українські громадяни поєднують або змінюють протягом свого життя.

По-п'яте, принципово важливо надати українській молоді право першого робочого місця та запровадити державне субсидювання цієї юридичної норми.

По-шосте, до соціальних факторів освітньої міграції належать соціальні дисбаланси, асиметрії через поділ суспільства на бідних та багатих, а також соціальна девіантність – зростання жебрацтва, безхатченків, алкоголізму, проституції, депресивних станів з наслідками суїциду.

По-сьоме, соціально-психологічна зневіра у краще майбутнє, песимістичні настрої змушують молодь залишати батьківщину.

По-восьме, запровадження в Україні візового режиму перетину кордонів країн-членів Європейського Союзу та уведення в українську практику електронних біометричних паспортів.

По-дев'яте, до важливих чинників посилення освітніх міграційних потоків українського населення належать інформатизація та діджиталізація українського суспільства, глобальний розвиток соціальних мереж, використання електронних носіїв інформації, сучасне швидке і зручне авіа, автобусне та залізничне сполучення.

Література

1. Ромашова Я. В., Філатов В. М. Специфічні ознаки освітньої міграції та її місце в структурі міграційних потоків. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. С. 35-47.
2. Павліха Н. В., Степанюк Н.А. Становлення освітньої міграції в умовах глобалізації. *Глобалізаційні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 219-225.
3. Чалюк Ю. О. Особливості соціальної політики ЄС. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 5. Ч. 1. С.115-118.
4. Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. Концепція глобальної освіти в історичній ретроспективі. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. № 1. С. 22-29.
5. Chaliuk Y.O., Dovhanyk N.M. Social partnership of Ukraine with the EU within the European regions and cross-border clusters. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 4 (16). С. 33-38.

ACADEMIX INTEGRITY IN THE CONTEXT OF VALUE-BASED APPROACH IN EDUCATION

Utkina M. S.

PhD in Law

Sumy State University

T. Fishman, the editor of the book “The Fundamental Values of Academic Integrity” [1, p. 15] gave the quotation of Youngsup Kim (International Center for Academic Integrity Conference Participant 2008) noted that “academic integrity is a way to change the world. Change the university first; then change the world”. It almost goes without saying that academic integrity is important. More than important, academic integrity is critical to every complexion of the educational process: beginning from the moment a child embarks on formal learning in preschool, through to defending the Ph.D. thesis.

It is more and more important to give students the right understanding of the phenomenon of “academic virtue”. This is due to the fact that sometimes we have its wrong understanding. According to this not always

academics, scholars or students adhere to the principles of academic integrity. Academic integrity should receive a great deal of attention at Universities. I am persuaded that one of the problems in the abovementioned area that students and academics come from a variety of backgrounds and cultural settings, thus they have different perspectives on academic integrity.

I can use my own experience from foreign countries and compare them to Ukraine. Thus, during my scientific internship in Slovakia and Latvia, it was made the next observations. Students and academics while writing their scientific articles do not use the Internet, they use libraries. The next example that all students' works are checked for academic plagiarism, even structured abstracts. This position is correct because of students'

responsibility and quality preparation of materials. In my opinion, in some ways, the Internet simplified our lives, but we used to use it for scientific work and forget about necessary principles. I am sure that every member of an academic community – each student, institution/university member, and administrator – is responsible for safeguarding the integrity of its scholarship, teaching, and research.

Six main values of academic integrity usually are determined as follows :

1. honesty which is a necessary basis for teaching, learning, research and work, and a necessary prerequisite for the full realization of trust, justice, respect, and responsibility;

2. trust. It is a necessary basis for academic work. Only with trust to the scientific results of others, we can justify our own research and carry it out with confidence;

3. fairness. It is a key factor to consider in the formation of ethics commissions. Important components of fairness are the ability to predict, transparency, clear and reasonable expectations;

4. respect. It is mutual and requires a demonstration of respect for oneself and others. Respecting oneself means acting virtuously in the face of difficulties. Respect others – appreciate differences of opinion and adequately assess the fact that their own ideas often have to be questioned, refuted, tested and to improve;

5. responsibility for the principles of integrity is both personal responsibility and a common cause. Each

member is an academic community – each student, faculty member, administration representative, is responsible for compliance principles of academic integrity in teaching, learning, and implementation of scientific research;

6. courage. To be courage means to act according to one's own convictions. As a mental ability, courage develops only in such an environment in which you can try it.

Thus, adherence to the academic integrity by pedagogical, scientific-pedagogical, and scientific workers is provided by: references to sources of information in the case of the use of ideas, statements, information; compliance with copyright law; providing reliable information about research results and own pedagogical (scientific-pedagogical, creative) activity; control over the observance of academic integrity by students.

At the same time, adherence to academic integrity by students is provided as follows: independent performance of educational tasks, tasks of current and final control of learning outcomes (for persons with special educational needs this requirement is applied to take into account their individual needs and opportunities); references to sources of information in the case of the use of ideas, statements, information; compliance with copyright law; providing reliable information about the results of their own educational (scientific, creative) activities.

References

1. Fishman T. The Fundamental Values of Academic Integrity. URL: <https://docplayer.net/121167068-The-fundamental-values-academic-integrity.html>

ФОРМУВАННЯ АКсіОЛОГіЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ

Ухналь О. М.

аспірантка

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

В умовах аксіологічного підходу оновлюється сама історична наука і викладання її основ у закладах: загальної середньої освіти і вищої освіти. Закономірно піддається перегляду методологія історії, оновлюється і розширюється зміст функцій історичної науки. Наші потреби в історичній самосвідомості і цивілізаційному самовизначенні вже не можуть бути реалізовані без аксіологічного підходу, що потребує звернення до вітчизняної історіографічної спадщини чи зарубіжного досвіду. Необхідний вихід на нову якість, інший рівень історії. Згідно цієї точки зору, оскільки об'єктом історичного дослідження виступає минуле людського суспільства, то наукове його вивчення буде обов'язково включати в себе певне відношення вченого до предмету дослідження. Таке відношення відображає цінніс-

ний підхід до об'єкта і виражається в оціночних судженнях [2, с. 167].

Спрямованість освіти переважно на засвоєння системи знань, що була донедавна традиційною й виправданою, вже не відповідає сучасному соціальному замовленню. Сьогодні вся система освіти підпорядкована вирішенню найактуальнішої проблеми – підготовки самостійної, ініціативної, відповідальної, мислячої людини, здатної взаємодіяти з іншими у ситуації, що швидко змінюється, реалізувати себе у полікультурному та багатоетнічному середовищі, шанувати загальнолюдські цінності й розуміти виклики часу. В наш час треба готуватися до нових реалій, що надає життя: постійно змінюватись, навчатись імпровізувати та шукати натхнення.

Настає час оновленої особистої відповідальності та чудової можливості взяти свою долю у власні руки. Тому це не тільки освітнє завдання, а й суспільна необхідність. Саме гуманітарні дисципліни взагалі та історія зокрема відіграють найважливішу роль у цьому процесі [3, с. 34].

У змісті сучасної шкільної історичної освіти важливо розв'язати проблему поєднання формаційного, цивілізаційного і культурологічного підходів через визначення ціннісної оцінки подій, процесів, вчинків. Аксиологічний підхід сприяє реальному поступу в розв'язанні проблеми прогностичної функції історії як науки, де основна роль належить оціночним судженням. Враховуючи вищесказане, потрібно сказати, що зазначити, що всі новими підходами повинні вміти володіти молоді вчителі історії.

Здобутком останніх років є звернення до нетрадиційних у нашій історичній науці методологічних підходів і принципів. Предметом наукових зацікавлень є психоісторія, що націлює на вивчення психічної мотивації історичних процесів, розуміння вчинків людей, як аксиологічний аспект в історії. Таке відношення відображає ціннісний підхід до об'єкта і виражається в оціночних судженнях, за своєю сутністю передбачає оцінку події, явища, особи, до яких вони відносяться [4, с. 155].

Аксиологічний підхід в історії розвиває в учнів та студентів уміння критично оцінювати події, факти, риси або характеристики, дає можливість визначати їхню важливість, корисність, цінність, значення, допомагає приймати справедливі та правильні рішення. Проблема цінностей пов'язана безпосередньо з проблемами моралі й торкається питань ціни людського життя, ціни суспільного прогресу.

Аксиологічний підхід сприяє вихованню загальнолюдських, національних, морально-етичних цінностей. Формується судження стосовно даних подій. Формулювання оціночних суджень – один із найбільш складних рівнів мислення, що базується на розумінні, аналізі, синтезі і сприяє формуванню аксиологічної компетентності у майбутніх учителів історії. Аксиологічні компетентності – це основа формування власної системи моральних і духовних цінностей.

Аксиологічний підхід є: цілісним способом вивчення становлення особистості в єдності соціального та екзистенційного; можливістю введення в дослідницький простір таких феноменів як цінність, переживання,

ідеал, духовне піднесення, віра тощо; реальністю, умовою для вивчення не абстрактної, а конкретної людини в певних історико-культурних умовах життя, у повсякденних формах існування, зокрема в освіті, як у невіддільному атрибуті людського буття й у конкретних геокультурних умовах [5, с. 110].

Аксиологічний підхід як сукупність принципів смислу життя, залучення оцінки до розумової діяльності, перегляду обґрунтування етичних критеріїв, зв'язків пізнання не тільки з інтелектом, а й з волею, визначає раціональне і духовне ставлення до світу, до людини і потребує звернення до рефлексії різноманітного буття людини, у якому вона живе і рухається шляхом освітньо-культурного зростання. Дані принципи аксиологічного підходу є визначальними на уроках історії як і в закладах загальної середньої освіти так і у закладах вищої освіти.

Аксиологічний підхід є компонентом полікультурної компетентності, що має на меті формування емоційної культури саморозвитку в полікультурному середовищі та представлений базовими загальнолюдськими і демократичними цінностями, які характеризуються сформованістю в учнів визнання універсальності основних прав і прав людини, поваги до людської гідності та свободи, соціальної, культурної, релігійної та політичної різноманітності, відчуття довіри до демократичних інститутів і процесів, усвідомлення важливості громадянського діалогу у полікультурному суспільстві, солідарність та повага до особистості [6, с. 213].

Формування аксиологічної компетентності – необхідність виробити вміння висловлювати ставлення до подій та постатей. Ідеї аксиологічного підходу може бути розкритим через систему аксиологічних принципів, до яких належать: рівноправність усіх поглядів у межах єдиної гуманістичної системи цінностей (при збереженні різноманітності їх культурних і етнічних особливостей); рівнозначність традицій і творчості, визнання необхідності вивчення і використання минулого і можливості відкриття в теперішньому і майбутньому; рівність людей, соціокультурний підхід щодо формування цінностей; діалог замість байдужості чи взаємозаперечення. Аксиологічний підхід є визначальним аспектом кожного уроку історії. Формування духовних, моральних, естетичних та інших цінностей на уроці історії є основним завданням у формуванні особистості. Орієнтація на цінності – це сучасне і майбутнє педагогіки України і взагалі європейського суспільства.

Література

1. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія. Київ: Генеза, 1996. 367 с.
2. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління як чинник забезпечення національних інтересів України: аналітико-інформаційні матеріали. К.: Державний довідник проблем сім'ї та молоді, 2003. 191 с.
3. Ващенко Л. М. Система управління інноваційним процесом в загальній середній освіті регіону. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. К. 2006. 455 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Навч. посіб. К.: Академвидав, 2004. 352 с.
5. Крижко В. В. Антологія аксиологічної парадигми освіти. Навч. посібник. К.: Освіта України, 2005. 440 с.

6. Ткачова Н. О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі: монограф. Луганськ: Луган. нац. пед. ун-т імені Т. Шевченка; Харків: Вид-во «Каравела», 2006. 300 с.

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ У ПЕДАГОГІЦІ

Ягупов В. В.

доктор педагогічних наук, професор

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

Аксіологічний контекст сучасної філософії освіти України, з одного боку, і формально, у тому числі на законодавчому рівні, ні у кого в педагогічному середовищі не викликає сумніву, а з іншого – на поведінково-діяльнісному та підсвідомому рівні, у т.ч. у достатньо авторитетних дослідників і науковців створює методологічні проблеми, хоча на сучасному етапі розвитку українського суспільства соціальні цінності мають гуманістичну спрямованість і відповідно мають позитивно впливати на освітню систему в цілому. Водночас слід пам'ятати про те, що «У країнах пострадянського простору духовні сутнісні сили людини, випестувані історією розвитку цивілізації, перетворились у реальність віртуальну. Їх витіснили гроші, хоча у багатьох їх вистачає лише на елементарне виживання. Бідні й обездолені про високі матерії можуть тільки мріяти. В інших – їх надлишок, й вони вважають, що можуть купити все, навіть здоров'я, душу й совість. Ми стали жорстокими і злими. Ми розучились працювати, повстали один проти одного й намагаємось вижити, забуваючи про те, що треба жити, а не виживати, працювати, а не красти (чи брати хабарі), любити й поважати батьків і Батьківщину, оберігати й розвивати національну мову і культуру, а не нав'язувати народу чужі символи» [1, с. 4-5]. У цьому висловлюванні і біль, і діагноз нашій системі цінностей, і актуальність проблеми ціннісного ставлення до учня (студента, слухача) в освіті, коли їх особистість і майбутні життєві і професійні цінності та перспективи є найголовнішою цінністю українського освітнього простору.

Весь парадокс полягає у тому, що проблемі педагогічної аксіології присвячено велику кількість досліджень у різних сферах науки, написано велику кількість монографій, підручників, навчальних посібників, посібників і науково-популярних видань. Достатньо відзначити, що лише інтернет-ресурси пошукової системи Google пропонують понад 120 000 посилань на термін «педагогічна аксіологія», що свідчить про те, що нині активно обґрунтовуються аксіологічні принципи в освіті, аксіологічний підхід у педагогіці та педагогічних дослідженнях, розробляються практикоорієнтовані аксіологічні технології, що покликані вбудувати їх у систему педагогічної науки і забезпечувати їх впровадження в освітню практику загальноосвітньої школи та вищої освіти.

Слід наголошувати, що ціннісний вимір має стосуватися всіх сфер людського буття. Наприклад, автори монографії «Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України» [5] представили результати дослідження трансформації ціннісної системи українського суспільства та визначено її вплив на процеси модернізації. Особливу увагу науковці приділили досвіду модернізації українського суспільства, приклади проектів модернізації різних країн світу та можливості їх впровадження в Україні. Авторами запропоновано цінності-медіатори для активації створення цінностей, що властиві успішним модернізаційним проектам, водночас проаналізовано різноманітні сторони модернізації, зокрема, такі: потенціал економічних орієнтацій населення; ціннісні орієнтири виробничого сектора; соціальний капітал як один з ресурсів модернізації; механізми формування громадянської активності в Україні; бар'єри на шляху модернізації вищої освіти.

Такий підхід не є унікальним, а навпаки закономірним і характерним для європейського простору, у т.ч. й освітнього. Так, у польській педагогічній думці, яка за багатьма аспектами – ментальними, культурними, близька нам, науковці і педагоги орієнтуються на етичний буквар (Elementarz etyczny) Карла Войтили (Karol Wojtyła) [11], в якому викладені розв'язання основних проблем етики, зокрема такі: ставлення до задоволення; справедливість і любов; значення обов'язку.

Польські науковці досліджують широкий спектр аксіології в педагогіці, зокрема такі: цінності в сфері освіти на початку XXI століття (Михайловська Данута Анна (Michalowska Danuta Anna) [10]; сутність цінностей та їх значення в освіті (Коволік Петро, Поспехи Лідія (Kowolik Piotr, Pośpiechy Lidia) [9]; цінності, людина, виховання (Чіхон Владислав (Cichoń, Władysław) [8]; аксіологічні аспекти процесу виховання (Бласяк Анна (Błasiak Anna) [7]; аксіологія в підготовці педагогів (Косткевич Янина (Kostkiewicz Janina) [6] та ін.

Отже, аналіз польських науково-педагогічних джерел – наших найближчих друзів у Європі – показує, що цінності в освіті відіграють надзвичайно важливу роль, бо це результат визначення якостей і властивостей предметів, явищ і процесів, що задовольняють освітні потреби й прагнення суб'єктів освіти, сприяють їх смисловій самореалізації в ній. Цінності в освіті визначають ціннісні орієнтації її суб'єктів, яка є комплексом

духовних детермінант їх діяльності, а також відповідних соціально-психологічних настанов щодо цілей, смислу, змісту та результатів освіти в українському суспільстві. Ціннісні орієнтації суб'єктів освіти – це їх освітні настанови, які породжені етичним вибором ролі, смислу та призначення освіти в суспільстві. Е. Фромм визначав їх «системою орієнтації і поклоніння» [4].

Освіта визначається таким групами цінностей:

1. Внутрішніми цінностями функціонування освіти в суспільстві, де головною цінністю є індивідуальність учнів (студентів, слухачів) в європейському освітньому просторі.

2. Зовнішніми цінностями, що індукуються (іноді нав'язуються) освіті суспільством, державою, певними соціальними групами.

3. Інструментальними цінностями освіти, які зумовлені ступенем одержання особистістю соціального, інтелектуального, символічного капіталу в результаті її набуття.

4. Цінностями, які продукуються в освіті: вільна і відповідальна особистість; формування та закріплення світоглядних настанов, поглядів і цінностей загальнолюдського та професійного спрямування.

Смисл цінностей в освіті полягає насамперед у тому, що вони формують систему значень, принципів, норм, канонів та ідеалів, які визначають цінність освіти в суспільстві, регулюють взаємодію суб'єктів в освітній сфері і формують ціннісний компонент у структурі навчальної діяльності тих, хто набуває певну освіту, педагогічної діяльності викладачів. Це пов'язано з таким фактом, що цінності, по-перше, формують найголовніше для кожної особи та фахівця – їх ставлення до світу, до речей, до діяльності, інших людей і до самого себе; по-друге, визначають в освіті поведінку і смисл діяльності її суб'єктів, ставлення, з одного боку, педагогів до педагогічної діяльності, до її смислу і результатів, з іншого – учнів (студентів, слухачів) до набуття освіти, навчальної діяльності та її смислу та основного результату. У зв'язку з цим у педагогічних дослідженнях одним із основних їх цілей має бути з'ясування ціннісної сфери суб'єктів освіти – педагогів і тих, хто набуває певну освіту – учнів (студентів, слухачів).

Але результати опрацювання інтернет-ресурсів пошукової системи Google показують, що вона пропонує понад 79 400 посилань на термін «мотиваційно-ціннісний компонент», на поняття «ціннісно-мотиваційний компонент» набагато більше – 166 000, тобто переважна більшість науковців достатньо об'єктивно розуміє смисл і призначення цінностей у людському бутті, спілкуванні, поведінці та діяльності, а на «мотиваційно-ціннісний критерій» – понад 185 000 (а на поняття «ціннісно-мотиваційний критерій» – 175 000), що свідчить про не усвідомлення, на жаль, багатьма науковцями ролі цінностей у бутті, спілкуванні, поведінці та діяльності особи, у т.ч. і педагогічної та навчальної діяльності суб'єктів освіти.

Отже, суттєва частина науковців не усвідомлює роль цінностей в поведінці та діяльності особи, бо вони на перше місце ставлять мотивацію, а не цінності, наприклад, набуття освіти. Це свідчить про те, що вони не усвідомлюють того факту, що цінності формують мотивацію набуття освіти, а не мотивація – цінності. Наприклад, таку «смыслову логіку» маємо в дисертації В.М. Галузьяк «Мотиваційно-ціннісні детермінанти індивідуального стилю педагогічного спілкування» [2]. Хоча дисертант водночас правильно наголошує про роль цінностей педагога: «Мотиваційно-ціннісна підструктура відіграє детермінуючу роль щодо поведінкової і **синтезує мотиваційні диспозиції педагога** (виділ. наше) (професійно-ціннісні орієнтації, генералізовані мотиви досягнення, афіляції і домінування та особистісні конструкти), які зумовлюють формування в свідомості педагога когнітивно-емоційних оціночних структур, крізь призму і на основі яких він сприймає та оцінює ситуації педагогічної взаємодії, прогнозує можливі варіанти їх розвитку та наслідки застосування тих чи інших способів спілкування, вибирає відповідні способи і прийоми педагогічної взаємодії» [2, с. 4].

Таким чином, в українському науковому просторі існує проблема щодо об'єктивного розуміння цінностей освіти та вирішальної ролі цінностей для суб'єктів педагогічної та навчальної діяльності – педагогів і учнів. У зв'язку з цим необхідні фундаментальні та прикладні наукові дослідження щодо з'ясування ролі, смислу, призначення та специфіки прояву цінностей на різних рівнях освіти. В.Г. Кремень слушно наголошує, «Щоб розпочати творення і відтворення інноваційної, сучасної, творчо-суб'єктної системної системи освіти, необхідна їй нова філософія, в якій свідомість, суб'єкт – первинні» [3, с. 273]. Сучасна філософія освіти в Україні згідно з європейськими освітніми цінностями має виходити не лише з людського менталітету, способу мислення, а й зі «зміни... ціннісних орієнтацій, способів діяльності, поведінки і способу життя як в індивідуально-особистісному, так і в суспільному масштабі. Звичайно, найважливішими засобами розв'язання цих проблем є культура, освіта, філософія, мистецтво, наука. Проте, для цього вони самі повинні зазнати зміни, зблизивши предметний зміст науково-освітньої діяльності з **аксіологічною спрямованістю** (виділ. наше), ввівши антропологічні та гуманістичні критерії й оцінки результатів своєї діяльності» [3, с. 282].

Висновок: аналіз наукових джерел показує, що аксіологічний контекст сучасної освіти в Україні є предметом дослідження багатьох науковців, але водночас має місце неоднозначне розуміння її аксіологічної спрямованості. Аксіологічний вимір вітчизняній системі освіти у педагогічних дослідженнях має сприяти вирішенню таких її відповідальних завдань:

- розвитку та вдосконаленню методологічної культури та компетентності дослідників у педагогіці;
- формуванню, розвитку та вдосконаленню ціннісної свідомості учнів (студентів, слухачів) – ціннісних

знань, мотивів, спонукань, ідеалів, орієнтацій, ставлень, настанов;

– розвитку та вдосконаленню ціннісної свідомості самих педагогів – ціннісних знань, мотивів, спонукань, ідеалів, орієнтацій, ставлень, настанов;

– формуванню, розвитку та вдосконаленню емоційно-почуттєвої сфери учнів (студентів, слухачів) як громадян і фахівців – любові й поваги до людей, людського буття та життя, милосердя та доброти, справе-

дливі та толерантності, почуття власної гідності та поваги інших та результатів їх діяльності;

– гуманізації взаємин, культури педагогічної взаємодії, педагогічного спілкування суб'єктів освітнього простору – педагогів і учнів (студентів, слухачів) та оцінювання результатів їх діяльності;

– оволодіння загальнолюдськими, національними та професійними цінностями тими, хто набуває певну освіту.

Література

1. Андрущенко В. А., Андрущенко В. П., Савельєв В. Л. Конституціоналізація освітнього простору Європи: аксіологічний вимір: наукове видання. К.: «МП Леся», 2014. 460 с.
2. Галузяк В. М. Мотиваційно-ціннісні детермінанти індивідуального стилю педагогічного спілкування: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. К., 1998. 17 с.
3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі: монографія. К. : Знання України, 2018. 523 с.
4. Фромм, Э. Психологія і релігія. Сумерки богів / Составитель : А. А. Яковлев. М. : Политиздат, 1989. С. 143-221.
5. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України: кол. моногр. / [Балакірєва О.М., Геєць В.М., Сіденко В.Р. та ін.]; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2014. 340 с.
6. *Aksjologia w kształceniu pedagogów* / red. J. Kostkiewicz. Kraków: Oficyna Wydawnicza «Impuls», 2008. 354 s.
7. Błasiak Anna. *Aksjologiczne aspekty procesu wychowania*. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna IGNATIANUM, 2009. 212 s.
8. Cichoń Władysław. *Wartości, człowiek, wychowanie: zarys problematyki aksjologiczno-wychowawczej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1996. 180 s.
9. Kowolik Piotr, Pośpiech Lidia. *Istota wartości i ich znaczenie w edukacji*. *Nauczyciel i Szkoła*. 2009. № 3-4 (44-45). S. 21-33.
10. Michałowska Danuta Anna. *Wartosci w swiecie edukacji na poczatku XXI wieku*. URL: <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/7748/1/Michalowska.pdf>.
11. Wojtyła K. *Elementarz etyczny*. Lublin-Kraków : Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej «Gaudium», Wydawnictwo Św. Stanisława BM, 1999. 64 s.

Панель 2. Роль освіти у формуванні ціннісних основ солідаризації розділених суспільств

ПОШИРЕННЯ ІДЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ У ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛADOVA ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОСНОВ СОЛІДАРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Біла С. О.

*доктор наук з державного управління, професор
Національний авіаційний університет*

Пандемія COVID-19 привнесла кардинальні зміни як до системи викладання у вищій школі, так і до системи соціально-економічного розвитку усіх країн світу. Університети та інші заклади освіти в умовах карантину, викликаного COVID-19, перейшли до системи дистанційного навчання, з використанням можливостей ІТ-технологій. На рівні ж національної економіки країн, ще наприкінці 2019 – на початку 2020 рр. виникла та з настанням карантину посилилась тенденція щодо переходу до «закритості» національних ринків, до «неопротекціонізму» у зовнішньоторговельній політиці. Ці тенденції стрімко посилюються в умовах COVID-19, що логічно призвело до закриття багатьох видів бізнесу, зокрема – у сфері послуг (туризм, громадське харчування, транспортні логістичні послуги та ін.), до економічної стагнації та падіння темпів економічного розвитку національної та світової економіки. Серед наслідків – зростання безробіття, падіння доходів бізнес-структур та домогосподарств, зростання бідності та інших процесів, що розділяють суспільство. Такі тенденції негативно вплинули на суспільний розвиток всіх країн світу.

Тренд щодо зменшення доходів домогосподарств, зменшення прошарку середнього класу та загальне збідніння населення як розвинутих країн світу, так і країн, що розвиваються – слід назвати однією з тенденцій розвитку світової економіки у перші два десятиріччя XXI ст. З настанням COVID-19 проблема бідності почала стрімко загострюватися. Державна політика розвинутих країн світу (у т.ч. країн ЄС та США) на початку 2020 р. сконцентрувалась на цільовій фінансовій допомозі малому та середньому бізнесу та найбіднішим верствам населення. Водночас, вирішити проблему стратифікації населення за доходами, усунути негативні прояви бідності тільки за рахунок фінансової державної допомоги вже найближчого часу буде неможливо. Це пов'язано з переходом країн до нового технологічного укладу «Індустрії 4.0», до цифрової економіки та панування ІТ-технологій, за яких втрачуть свій сенс традиційні для XX ст. – солідарна система пенсійного забезпечення, «8-годинний робочий день», буде переглянута система оплати праці та традиційна

система соціального захисту населення. Контури нового суспільного устрою країн з ринковою економікою в умовах панування цифрової економіки та ІТ-технологій ще формуються, водночас, стає зрозумілим, що у новому суспільстві новою має бути і роль бізнесу у вирішенні соціальних проблем суспільного розвитку.

Саме тому, вже сьогодні в університетах України (та інших країн світу) доцільно готувати студентів, що вивчають економічні та споріднені з ними гуманітарні дисципліни до нових реалій майбутнього. Однією із складових цього процесу є популяризація у вищій школі ідей соціальної відповідальності бізнесу та долучення бізнес-структур (малого, середнього та великого бізнесу, ТНК та ТНБ) до вирішення системних соціальних, екологічних, економічних, безпекових та ін. проблем суспільства. Для реалізації цього завдання, в університетах України доцільно ввести як обов'язкову для вивчення навчальну дисципліну про роль соціальної відповідальності бізнесу (а також – фізичних осіб та держави) у вирішенні системних проблем суспільства (голод, бідність, дотримання гендерної рівності та недопущення будь-якої дискримінації, допомога особам з обмеженими фізичними можливостями, допомога безробітним, людям похилого віку та багатодітним сім'ям, вирішення проблем екологізації виробництва, забезпечення безпеки життєдіяльності людини тощо). Адже саме ігнорування цих проблем призводить до розділення суспільства, загострює соціальне протистояння та породжує соціальну та політичну нестабільність.

Соціальна відповідальність бізнесу (СВБ), або ж – корпоративна соціальна відповідальність (КСВ), з англ. «Corporate Social Responsibility» (CSR) – це концепція економічної діяльності бізнес-структур. На початковому етапі існування КСВ, переважно, відносили лише до діяльності великих фірм, ТНК та ТНБ [1]. Дотримання бізнес-структур ідеології соціальної відповідальності передбачає добровільну та самостійну корекцію повсякденної практики ведення бізнесу, орієнтацію виробництва товарів та послуг з урахуванням соціальних, екологічних та безпекових наслідків діяльності бізнесу, з урахуванням дотримання інтересів консолідованого

розвитку суспільства. Соціальна відповідальність бізнесу (у т.ч. фізичних осіб та держави) – сприяє солідаризації суспільства.

В процесі підготовки студентів – майбутніх фахівців з економіки, у т.ч. у сфері міжнародних економічних відносин, в університетах України слід популяризувати принципи соціальної відповідальності як юридичних, так і фізичних осіб, наголошувати на необхідності впровадження у повсякденну бізнес-діяльність майбутніх фахівців – економістів такі принципи як: спрямування підприємницької діяльності на забезпечення сталого розвитку суспільства; розробку стратегії та реалізацію тактики ведення бізнесу таким чином, щоб бізнес постійно дбав не тільки про прибутки, але й про позитивний соціальний ефект своєї діяльності, про якість та безпеку продукції (послуг), які він виробляє на постає на національний та світовий ринок.

У XXI ст. роль соціально-відповідального бізнесу буде неухильно зростати. Адже держава вже не спроможна буде вирішити всі проблеми суспільства самотійно. Зокрема, соціально-відповідальний бізнес має гарантувати своїм працівникам офіційне працевлаштування, сплату всіх податків, піклування про сім'ї своїх співробітників та про співробітників, які досягли пенсійного віку. Без практичної реалізації нового статусу соціально-відповідального бізнесу не варто сподіватися на солідаризацію розділеного суспільства країн світу у XXI ст.

Існуюча практика розвитку бізнесу свідчить про посилення тенденцій до поляризації суспільства за доходами, що загострює проблему розділення суспільства. Так, за оцінками міжнародних фінансових організацій (Світовий Банк, МВФ та ін.), у 2018 р. обсяги світового багатства розподілялися вкрай нерівномірно. Кількість фізичних осіб, що у 2018 р. проживали на планеті Земля (доросле населення віком від 16 років і вище), доходи яких на душу населення перевищували 50 млн. дол. США на рік – становило 168 тис. осіб; у групі доходів від 10 до 50 млн. дол. США на рік перебувало – 1,8 млн. осіб; у групі доходів від 5 до 10 млн. дол. США на рік – 3,7 млн. осіб; від 1 до 5 млн. дол. США на рік – 41 млн. осіб (у масштабах світової економіки, в цілому). Водночас, на 47 млн. осіб мільйонерів та мільярдерів (доходи яких перевищували 1 млн. дол. США на рік) у 2018 р. припадало понад 43,9 % світового багатства (158,3 трлн. дол. США). Лише 9,8 % населення світу – біля 499 млн. осіб, мали щорічні доходи на рівні від 100 тис. дол. США до 1 млн. дол. США. Ця соціальна страта населення Землі (9,8 %) володіла у 2018 р. приблизно 38,9 % світового багатства, вартість якого – понад 140,2 трлн. дол. США. Майже третина населення Планети Земля – 32,6 % (1,661 млн осіб) станом на 2018 р. мали щорічні доходи у межах від 10 тис. дол. США до 100 тис. дол. США, що становило біля 15,5 % світового багатства (понад 55,7 трлн. дол. США). Але найбільш чисельна група населення світу – 2 млрд 883 млн осіб (біля 56,6 % всіх мешканців Землі) мала щорічні

річні доходи менше 10 тис. дол. США на рік. Отже, на найбільшу за обсягом соціальну страту населення Землі (56,6 % населення світу) у 2018 р., що позиціонується як період економічного піднесення світової економіки, припадало лише біля 1,8 % від загального обсягу світового багатства (вартістю 6,3 трлн. дол. США) [2; 3]. Такий розподіл багатства у світі свідчить про тенденцію до зменшення прошарку середнього класу та до збільшення прошарку «бідного населення» в усіх країнах. Ще одна тенденція – стрімке «ужимання» елітного прошарку населення Землі (1,8 %), яке володіє понад половиною світового багатства. Варто припустити, що тенденція до концентрації та централізації капіталу, і, відповідно – обсягів багатства в руках невеликого прошарку населення світу у третьому десятиріччі XXI ст. буде зберігатися. У свою чергу, така поляризація суспільства та зменшення прошарку середнього класу логічно призведе до подальшого загострення соціальних протиріч у суспільстві, до «розділення» суспільства країн на полярні соціальні страти, що породжує ризики та загрози економічній та національній безпеці країн. Підтвердженням цього є масові соціальні та «вуличні протести», що суттєво почастішали у 2018- 2019 рр., учасники яких вимагали збільшення доходів, надання соціальних гарантій та стабільного і достойного пенсійного забезпечення без зростання віку виходу людини на пенсію (як приклад – «жовті жилети», Франція (2019 рр.)).

За прогнозними оцінками UNICEF (песимістичний сценарій), під впливом пандемії COVID-19, кількість бідного населення (за критерієм абсолютної бідності) в Україні може зрости з 37,8 % (2019 р.) до 43,6 % (2020 р.) від загальної кількості населення, що проживає на території України [4]. За умови збільшення прошарку бідного населення, в Україні посиляться розділення суспільства, зростуть ризики настання соціальних протестів, що може призвести до «точкової» (у т.ч. регіональної) соціальної дестабілізації суспільства. Для уникнення такої ситуації бізнес має активно долучитись до вирішення соціальних проблем, перейти до моделі соціальної відповідальності ведення бізнесу. Саме тому – підготовка студентів економічних спеціальностей, їх виховання та популяризація ідей соціальної відповідальності бізнесу нині набуває надзвичайної актуальності. Адже нинішні студенти вже завтра будуть працювати у бізнес-структурах, стануть топ-менеджерами та будуть визначати стратегію та бізнес-поведінку фірм на національному та світовому ринку. Солідаризація українського суспільства сприятиме реалізації євроінтеграції України.

Сучасна система вищої освіти володіє традиційними методами (технологіями) навчання: лекція, практичне заняття, лабораторне заняття, індивідуальне заняття – під час проведення яких доцільно наводити приклади з успішної практики застосування соціальної відповідальності бізнесу (у т.ч. соціальної відповідальності фізичної особи) у їх повсякденній поведінці та

діяльності. Водночас, на нашу думку – найбільш придатні для поширення ідей соціальної відповідальності у системі вищої школи інноваційні технології навчання, до яких належать такі методи інтерактивного навчання як: проблемні лекції, міні-лекції, робота зі студентами у малих групах (для конкретизації вивчення окремих напрямів однієї теми), семінари-дискусії, кейс-метод (метод аналізу конкретних ситуацій), презентації, ділові ігри та ін. Саме потенціал інтерактивного навчання у вищій освіті дозволяє надати студентам – майбутнім фахівцям навички та знання щодо необхідності дотримання етичних норм у бізнес-поведінці фірми; надати знання про важливість поваги до інтересів та забезпечення безпеки клієнтів, партнерів та суспільства в цілому; сформувані знання та навички про необхідність дотримання у бізнес-діяльності норм національного законодавства та міжнародного права, дотримання прав та свобод людини; дотримання екологічних стандартів та соціальних норм у веденні бізнесу.

Виховання у студентів, що вивчають економічні дисципліни та отримують освіту у закладах вищої освіти I, II, III та IV рівня акредитації – соціальної відповідальності як стандартної норми поведінки передбачає комплексне розуміння необхідності впровадження соціально-відповідальних трудових практик у бізнес-діяльності; необхідність забезпечити захист навколиш-

нього природного середовища та здійснювати екологізацію виробництва. У студентів слід виховувати потребу у дотриманні доброчесної ділової бізнес-практики та ведення чесної конкуренції; дотримання прав та інтересів споживачів, гарантування безпеки їх життя та здоров'ю; навички щодо забезпечення активної участі бізнес-структур у житті суспільства (у т.ч. шляхом розвитку благодійності, меценатства, спонсорської допомоги). Кожен студент – економіст має усвідомити необхідність бути особисто соціально-відповідальним перед суспільством, особисто сприяти в процесі діяльності бізнесу переходу до сталого, екологічно-безпечного та соціально-солідаризуючого розвитку.

Без масової популяризації та поширення у суспільстві ідей соціальної відповідальності бізнесу та соціальної відповідальності поведінки фізичних осіб у їх повсякденній діяльності, у тому числі – за допомогою викладання спеціального курсу «Соціальна відповідальність бізнесу» в університетах, під час підготовки студентів – майбутніх фахівців у сфері економіки – вже найближчого часу варто очікувати подальше «просідання» суспільної довіри до всіх державних інституцій, не спроможних одноосібно, без підтримки бізнесу, вирішити нагальні проблеми суспільного розвитку та відновити солідаризацію розділених суспільств.

Література

1. David Chandler. Strategic Corporate Social Responsibility: Sustainable Value Creation. UK: SAGE Publications, Inc, 2016. 488 с. (4th Edition).
2. Global Wealth Report 2018. Research Institute. October 2018. Thought leadership from Credit Suisse Research and the world's foremost experts. URL: <https://fpmag.net/wp-content/uploads/2019/11/global-wealth-report-2018-en.pdf>
3. The top 1% own 45% of all global personal wealth; 10% own 82%; the bottom 50% own less than 1%. URL: www.cadtm.org/The-top-1-own-45-of-all-global-personal-wealth-10-own-82-the-bottom-50-own-less
4. Вплив Covid-19 на бідність в Україні. Звіт: «Боротьба з COVID-19 в Україні: початкові оцінки впливу на бідність» URL: <https://cutt.ly/Xuf7S36>

THE CONCEPT OF VALUE ORIENTATIONS IN MODERNIZED NON-FORMAL EDUCATION

Boiko A. E.

Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Value orientations serve as an indicator of maturity and formation of the personality, a person's attitude to material and spiritual values, the system of attitudes, self-regulation of behaviour, and so on. To a special extent, the transformation processes in the value system of society are reflected in the representatives of the younger generation, who, faced with the lack of clear socio-value guidelines, experience a state of uncertainty and demoralization [6, p. 236].

Non-formal education plays a special role in solving these problems as a social institution of education and development of children and students – an integral part of the educational space, which contributes to the formation of personality, the disclosure of its creative potential;

education of socially significant qualities and formation of values, moral guidelines.

Analysis of recent publications has shown that the study of the problem of developing value orientations of the individual is devoted to the study of such sciences as philosophy, sociology, culturology, psychology and pedagogy. The urgency of this issue and the need for out-of-school education has led to the study of the problem of developing of student's value orientations in institutions of non-formal education.

The purpose of the paper is to analyse the theoretical approaches to defining the concept of student's value orientations in institutions of non-formal education.

Analysis of modern scientific sociological, psychological and pedagogical literature has

demonstrated that the definition of “value orientations” is quite ambiguous.

In sociological works of L. Antilogova and I. Popova values are considered as generalized ideas that act as ideals, stereotypes of social and individual consciousness and function as ideal criteria for assessing and orienting the individual and society. In turn, value orientations, according to I. Surina, are a reflection in the human mind of the values that are recognized by person as strategic lives [7].

From a psychological point of view, value orientations are a component of the personality structure, which reflects the life experience gained by the individual in personal development and is the core of consciousness, from which the individual makes decisions on important life issues. Consequently, the Encyclopaedia of Education defines value orientations as a relatively stable system of interests and needs of the individual to a certain hierarchy of life values in different essential situations, a way to distinguish personal phenomena and objects by their level of significance for man” [3, p. 991].

We agree with this definition of value orientations as a regulator of motivation for life activity. However, we note that this interpretation does not reveal the relationship between individual and social aspects in the structure of value orientations.

Understanding of value orientations, according to A. Zdravomyslov, as important elements of the internal structure of personality, enshrined in the life experience of the individual and the whole set of one’s experiences [4, p. 202], in our opinion, does not fully reveal the mechanism of formation of human value orientations.

The decisive role of the social factor in the formation of value orientations is emphasized in the scientific works of A. Dontsov, who defines value orientations as person’s semantic attitudes realized in the process of socialization and formulated in terms proposed by society [2, p. 12]. The scholar considers socialization not only as an acquisition of life experience, but also as a process of self-development, the result of individual activity in society.

In the studies of V. Alekseeva and A. Tytarenko, value orientations are defined as derived from the values of social groups, which limits the influence of the internal structure of personal values on their formation. The individual in choosing values is guided not only by the general principles of society, but also considers their own needs. V. Shahrai concludes that value orientations are expressed in moral and ethical ideals, beliefs, principles, feelings, spiritual values, perceived and experienced by the individual, performing in his life, orientation, regulatory, design functions.

Therefore, on the one hand, psychological and pedagogical research focuses on the stability and social

significance of value orientations, and on the other hand, they represent a focus on certain values in specific situations. Students have their own set of life values, some of which are crucial for them, and others are insignificant, that is, a hierarchy of values is developed.

In the context of our study, we rely on the position of I. Bekh that the system of personal values is an adequate indicator of a developed personality. Furthermore, the individuals have these values as their own qualities. It is important that the level of ownership of them was such that it is possible to deploy them in real life. Personal growth and dependence on how a certain personality is combined with the generally accepted system of spiritual values. The latter acts as the internal instance in which the mentioned unity is carried out, as a process of acquiring the meaning of social requirements [1, p. 26]. Person with developed value system, as scholar emphasizes, is an effective carrier of moral norms, which can be relied on by another person in solving one’s own spiritual and practical problems, understanding what is universal, essential, and what is derivative, wasteful [1, p. 25].

Moreover, the hierarchy of value orientations plays a key role in the formation of professional competence. According to the E. Klimov researcher, each defined professional group is characterized by its content of activity, its own system of values [5, p. 130]. We agree with the opinion of L. Kobernyk that the system of value orientations has special importance in the activities of professions type of human-human, acquiring in this case the character of a central element in the structure of their professional image of the world. Such types of professional activity are areas of existence and development of universal values. It is here that the values of altruism and creativity are applied, which add meaning to this activity [8, p. 236]. The formation of student’s value orientations in non-formal educational institutions in this context plays a crucial role for our research.

We can conclude that the problem of forming the value orientations of the growing individual is especially relevant in today’s socio-economic conditions, when there is a loss of moral and spiritual landmarks of Ukrainian society. To solve this problem, the key role plays institution of non-formal education as an institution of children’s development in their free time. In the scientific literature, despite an extensive study of the problem, there is still no single point of view on the definition of value orientation. However, the most important aspect of value orientations can be considered that they are a certain regulator of personal activity, which allows students to correlate their personal needs, interests and goals with socially significant norms of society.

References

1. Bekh I. D. *Vykhovannia osobystosti* [Education of personality]. Kyiv: Lybid, 2008.
2. Dontsov A. I. K probleme tsennosti subekta kollektivnoi deiatelnosti [To the problem of values of person of group activity]. *Voprosy Psikhologii*, 1979. № 3, P. 29.

3. Kremen V. H. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008.
4. Zdravomyslov A. G. *Potrebnosti. Interesy. Tsennosti* [Needs. Interests. Values]. Moscow: Politizdat, 1986. 224 p.
5. Klimov E. A. *Obshchechelovecheskye tsennosti glazamy psykhologa-professioveda* [General human values through the point of view a psychologist]. *Psykholohycheskyi Zhurnal* 1993. 14 (4). Pp. 130–136.
6. Kobernyk L. O. *Psykholohichni osoblyvosti tsinnisnykh orientatsii studentiv vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv* [Psychological features of value orientation of pedagogical universities student]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seriya № 1*. Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova, 2008. № 23. Pp. 235-241.
7. Surina I. A. *Tsennostnye oryentatsii kak predmet sotsiologicheskogo issledovaniia* [Value orientations as a subject of sociological study]. Moscow: Institut molodezhi, 1999. 184 p.

ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОСТУПНОСТІ НАВЧАЛЬНИХ ЕЛЕКТРОННИХ-РЕСУРСІВ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Бородкіна І. Л.

кандидат технічних наук, доцент

Київський національний університет культури і мистецтв

Бородкін Г. О.

старший викладач

Національний університет біоресурсів і природокористування

Нові концепції суспільного облаштування, визначені Копенгагенською декларацією про соціальний розвиток [1], базуються на тих засадах, що сучасне суспільство повинно розвиватися на основі толерантності, терпимості, засудження дискримінації, поваги до людського розмаїття, рівності можливостей, солідарності та безпеки. Адже головна мета соціального розвитку – створення „суспільства для всіх”, в якому забезпечується захист та повна інтеграція в соціум усіх верств населення, в тому числі й осіб з обмеженими можливостями здоров'я. В основі такої інтеграції знаходиться концепція цілісного підходу, яка передбачає, перш за все, рівний доступ до здобуття якісної освіти. Цей принцип доступності є провідним в сучасній соціальній політиці. Він сформульований на засадах дотримання прав людини і визначає одним з пріоритетних завдань сприяння забезпеченню рівних можливостей для осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Цей принцип соціального устрою переносить акценти з медичних аспектів інвалідності, піклування про таких осіб, захисту та надання їм допомоги в адаптації до навколишнього середовища на реформування самого соціуму, що має прилаштовуватися до потреб кожного індивіда. Цю ж задачу можна поставити і перед розробниками найрізноманітніших інформаційних, навчальних та інших електронних ресурсів, які все ширше використовуються в різноманітних засобах дистанційного та онлайн навчання.

Якщо простежити еволюцію створення веб-сайтів, веб-сервісів та інших електронних інформаційних ресурсів, то можна помітити, що спочатку основна увага приділялась тому, щоб вони хоча б просто працювали. Наступним кроком "еволюції" таких ресурсів став їх зовнішній вигляд та привабливість для користувачів, ну а потім поступово стали орієнтуватися і на зручність використання.

Сьогодні ж основна увага приділяється такому новому аспекту як "доступність". Зумовлено це тим, що зараз електронні ресурси переглядають не тільки з великих моніторів в спокійній обстановці, а й зі смартфонів в автобусах, що рухаються, і ноутбуків в галасливих кафе, а серед користувачів з'являється все більше пенсіонерів і людей з обмеженими можливостями.

Створений у 1996 році Консорціум Всесвітньої Павутини (World Wide Web Consortium, W3C) на одній із зустрічей запропонував проект стандартів і інструкцій із застосування знаків, логотипів, персонажів бренду, їх шрифтового і колірної виконання, а також правильного розміщення на різних носіях для поліпшення доступності ресурсів мережі Інтернет. На сьогодні всі популярні браузерери мають налагоджування доступності та підтримку розмітки WAI-ARIA для надання можливості повноцінного використання Інтернету людям з фізичними обмеженнями (порушення роботи органів зору та опорно-рухового апарату). Однак, існує і протилежна тенденція. Так, постійно зростає використання на різноманітних ресурсах просунутих і складних для користувача інтерфейсів. Для того, щоб робота з такими інтерфейсами була доступна людям з обмеженими можливостями, які користуються спеціальними допоміжними технологіями, має бути забезпечена їх коректна взаємодія з засобами навігації. Однак, більшість сучасних технологій цього не передбачають.

Наприклад, при перетягуванні елементів по екрану (так звана технологія drag-and-drop) ця функція недоступна користувачам, які можуть використовувати тільки клавіатуру. Навігація за допомогою однієї лише клавіатури може бути ускладнена навіть на відносно простих сайтах. Застосування на сайтах технологій динамічних веб-сторінок і подібних до них призводять до того, що вміст сайту оновлюється з плином часу

або після будь-яких дій користувача. Це оновлення може виявитися недоступним для сліпих користувачів, або користувачів, які погано бачать і використовують програми екранного доступу.

Для України проблема доступності навчальних ресурсів є особливо значущою. За даними Мінсоцполітики України наприкінці 2016 року кількість дітей з інвалідністю в Україні становила 153,5 тис. осіб, при цьому спостерігається тенденція збільшення кількості учнів в інклюзивних класах. За 2012-2017 роки кількість дітей з інвалідністю зросла майже на 20 тис. осіб. Станом на 2018/2019 н.р. в Україні загальну середню освіту здобували:

- 11 866 учнів в інклюзивних класах;
- 6 230 учнів в спеціальних класах;
- 37 787 учнів в спеціальних школах;
- 12 115 учнів з особливими освітніми потребами

на індивідуальній формі навчання.

Сьогодні в еру існування інформаційного суспільства, масової комп'ютеризації людям з обмеженими можливостями (вадами зору, слуху, руховими обмеженнями тощо) доступ до віртуального інформаційного світу стає одним із найважливіших джерел інформації та навчання. Таким чином постає питання забезпечення доступності інформаційно-освітніх ресурсів для всіх категорій користувачів. Цього можна досягти, використовуючи до створення інформаційних ресурсів універсальні підходи.

У 1997 році група осіб на чолі з Роном Мейсом зробила сім принципів універсального дизайну (Universal Design) [2] – стратегії, спрямованої на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікації, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного використання. Основним призначенням універсального дизайну є забезпечення максимального комфорту, який повинен бути присутнім в усіх сферах нашого життя.

До принципів універсального дизайну відносяться:

– **Рівність та доступність середовища для кожного:** Дизайн має бути легким у сприйнятті для людей з різним рівнем можливостей.

– **Гнучкість використання:** Дизайн повинен влаштовувати багато осіб, їх потреби і можливості.

– **Простота та інтуїтивність використання:** дизайну повинна бути притаманна простота та інтуїтивно зрозуміле використання продукту та послуги.

– **Доступно викладена інформація:** дизайн має сприяти ефективному донесенню до користувача необхідної інформації, незалежно від його можливостей сприйняття або зовнішніх умов.

– **Терпимість до помилок користувачів:** дизайн зменшує можливі наслідки несподіваних і ненавмисних дій.

– **Низький рівень фізичних зусиль:** дизайн має сприяти дієвому та зручному використанню з мінімальним рівнем стомлюваності.

– **Наявність необхідного розміру, місця простору:** Дизайн має враховувати наявність необхідного розміру і простору незалежно від стану та мобільності користувача.

В Україні вже зроблені певні кроки у напрямку до формування певної системи, спрямованої на забезпечення доступності. Однак проблема доступності електронних інформаційних та навчальних ресурсів для людей з особливими потребами, особливо для людей з вадами зору, все ще залишається достатньо великою проблемою. На сьогодні в Україні не існує єдиних стандартів, вимог або методичних рекомендацій, які регламентують порядок розробки ресурсів, адаптованих для людей із обмеженими можливостями. При цьому слід враховувати, що поняття «людина з обмеженими можливостями» загальне і веб-ресурс повинен бути пристосований для людей з всіма типами порушень – зору, слуху, моторики, порушення опорно-рухового апарату, проблеми сприйняття тексту/інформації (дислексія, деменція). Єдине, чим можна користуватись, – це норми та рекомендації міжнародного рівня та закордонний досвід із створення відповідних веб-сайтів та веб-сервісів.

За результатами аналізу принципів Універсального дизайну в контексті їх застосування до розробки освітніх та інформаційних ресурсів можна запропонувати наступні основні вимоги до розробки ресурсів, доступних для людей з обмеженими можливостями.

1. Заповнення атрибутів та надання альтернативного тексту з чітким описом зображення та його функції для всіх графічних елементів, що мають недекоративну функцію.

2. Всі аудіо- та відеоматеріали повинні мати субтитри.

3. Таблиці, розміщені в освітніх ресурсах, повинні бути гранично простими, з чітко зазначеними рядками і стовпчиками заголовків, з чіткою відповідністю комірок таблиці заголовкам.

4. Сторінки інформаційно-освітнього ресурсу мають бути адаптовані для перегляду без прив'язки до кольорів, вони повинні містити елементи, які дозволятимуть обирати найзручніший режим перегляду (це може бути, наприклад, кнопка зміни режиму перегляду).

5. Вся важлива інформація повинна мати текстовий аналог, тобто слід надавати опис зображень і елементів фону.

6. Всі основні сторінки освітнього ресурсу повинні бути не довше двох-трьох екранів.

7. Розмір шрифту повинен збільшуватися в два рази. При збільшенні на сторінці не повинна з'являтися горизонтальна смуга прокрутки.

8. У середині головного контенту не повинно бути сторонніх вставок.

9. Коефіцієнт контрастності повинен бути не менше 7 до 1.

10. Користувач повинен мати можливість вибрати кольори переднього плану і фону, наприклад: чорний на білому, білий на чорному, темно-синій на блакитно-му або коричневий на бежевому.

11. Навігація по ресурсу повинна бути організована так, щоб будь-які дії можна було здійснювати тільки засобами клавіатури, без обмеження за часом.

12. Повністю незрячі люди для роботи використовують спеціальні програми зчитування з екрану (скрін-рідери). Для забезпечення їх нормальної роботи потрібно:

- надавати текстову альтернативу для всіх важливих нетекстових елементів;
- надавати текстові мітки та підказки для елементів введення інформації;
- забезпечити повну керованість і доступність сайту з клавіатури;
- забезпечити правильне використання семантичних областей, заголовків та інших елементів;
- забезпечити текстове дублювання інформації, коли для індикації або надання інформації використовується колір;

– забезпечити врахування особливостей сприйняття контенту;

– забезпечити можливість надання додаткових засобів навігації сторінкою [3].

13. Для підтримки користувачів, що страждають дальтонізмом, повинні бути передбачені альтернативні візуальні засоби. [3].

14. Користувачам з порушеннями слуху потрібно обов'язкове надання текстової альтернативи для аудіоконтенту.

Створення електронних інформаційних та навчальних ресурсів з урахуванням всіх вимог доступності розробник надає суспільству не просто ресурс, яким можуть користуватися люди з порушеннями зору або моторики, а ресурс, який залишатиметься працездатним продуктом для всіх відвідувачів, незалежно ні від яких об'єктивних та суб'єктивних умов. Такий ресурс усуває бар'єри, які заважають людям із певними видами порушень ним користуватись і, таким чином, під час взаємодії з ним усі користувачі знаходяться в рівних умовах.

Література

1. Копенгагенська декларація про соціальний розвиток. Прийняті 01.01.1995 // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505.
2. Доступність та універсальний дизайн: навчально-методичний посібник. Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. К. 2013. 128 с.
3. Доступність державних веб-сайтів для людей з інвалідністю / Державне агентство з питань електронного урядування України. 2018. URL: <http://ud.org.ua/biblioteka/prezentatsiji/298-dostupnist-derzhavnikh-veb-sajtiv-dlya-lyudej-z-invalidnistyu>.

ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКЦІЙ-КОНСУЛЬТАЦІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ ОСВІТЯН

Бурчак С. О.

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Розвиток творчості майбутніх учителів математики в умовах педагогічного університету зумовлює необхідність трансформації освітньої діяльності здобувачів вищої освіти. Нам імпонує думка О. Пометун і Л. Пироженко, які стверджують, що величезний вплив на розвиток творчості особистості, опанування й розуміння начального матеріалу, підвищення пізнавальної активності й пізнавального інтересу мають інтерактивні методи й технології, бо вони, крім свідомості, спрямовуються і на волю, і на почуття, і на практику суб'єкта навчання [2].

Одним із різновидів інтерактивних лекцій, використовуваних під час реалізації авторської моделі виступає лекція-консультація, яка в основному використовується в процесі опрацювання теми, що носить переважно практичний характер. Під час такого заняття здобувачі мають можливість поставити запитання педагогові зразу ж після повідомлення основного ма-

теріалу. На відповіді можна відвести аж до 50 % навчального часу. Наприкінці лекції викладач має сформулювати висновки, провівши стислу дискусію і визначити правильні відповіді.

Під час проведення експериментальної роботи використовувалися різні варіанти лекцій-консультацій, серед яких:

- лекція за отриманим опорним конспектом;
- лекція в режимі «online».

Лекція за отриманим опорним конспектом використовується у випадку, коли необхідно висвітлити значний масив освітньої інформації, спрямувавши майбутніх учителів математики на самостійне опрацювання рекомендованих лектором літературних джерел. Як правило, таке лекційне заняття проходить у вигляді коментування запропонованого лектором опорного конспекту, під час якого можливі відповіді на поставлені запитання, вільне обговорення проблем тощо. Ме-

тодіко проведення лекції-консультації за отриманим опорним конспектом передбачено наступні аспекти:

– опорний конспект має містити: тему, план, список основної й додаткової літератури, ключові поняття теми;

– назви математичних і методичних праць, що використовуються на лекції-консультації, прізвища їхніх авторів;

– перелік завдань, розв'язання яких сприятиме активізації пізнавальної діяльності здобувачів на лекційному занятті, скеровуванню в потрібне русло їхньої самостійної роботи;

– провідні положення теми, на які майбутнім педагогам слід обов'язково звернути увагу.

Серед переваг окресленої форми лекції-консультації, як показала практика її упровадження в освітній процес педагогічного університету, виступають: економне використання навчального часу, навчання здобувачів виділяти проблему й швидко шукати способи її розв'язання, розвиток умінь критично опрацювати літературні джерела тощо.

Лекція-консультація в режимі «online» спрямована на повідомлення матеріалу, його усвідомлення, розуміння й обговорення вже в процесі заняття. Здобувачі мають право ставити питання лектору в так званому «прямому ефірі», розгортати дискусію, обмін власними думками. У зв'язку з цим, і викладач, і майбутні вчителі повинні швидко оцінювати ситуацію, що склалася, реагувати, концентрувати увагу, швидко і точно формулювати запитання, вести дискусію, відстоювати і грамотно аргументувати свої ідеї. Основна дидактична цінність лекції-консультації в режимі online» полягає в сприянні розвитку дивергентного мислення майбутніх учителів математики (швидкості, гнучкості й легкості генерування ідей).

Проводилися лекції указанного різновиду переважно на старших курсах навчання майбутніх педагогів (серед здобувачів 3-4 курсів підготовки бакалаврів та в процесі підготовки магістрів), оскільки для швидкої адаптації слухачів, умінь швидко виокремити й поставити запитання на лекції, як показує досвід, у здобувачів вищої освіти, що навчаються на 1-2 курсах поки ще бракує досвіду.

Зауважимо, що методика проведення лекції-консультації не обмежує використання на ній творчих (креативних) методів. Навпаки, як показує власний досвід, використання різноманіття активних методів навчання (метод придумування, метод «Якби...», метод гіперболізації, метод аглютинації, метод «мозкового штурму», метод синектики, метод «морфологічного аналізу», метод інверсії, кейсовий метод та ін.) робить таку лекцію більш цікавою та ефективною.

Наведемо приклад лекції-консультації в режимі «online» під час вивчення теми: «Організація позакласної та факультативної роботи з математики в закладах середньої освіти».

План лекції

1. Позакласна робота з математики в закладах середньої освіти.

2. Форми і методи проведення позакласної роботи в школі.

3. Факультативні заняття в закладах середньої освіти.

4. Методика організації і проведення факультативів.

5. Гуртки й методика їх проведення в школі.

6. Інші види позакласної роботи в школі.

Ключові поняття: позакласна робота з математики, факультативні заняття в школі, гуртки, екскурсії, олімпіади, вечори й тижні математики, математична газета, методика організації позакласної роботи в школі.

Наведемо приклад системи запитань, які найчастіше ставлять здобувачі вищої освіти на лекції-консультації в режимі «online» з указаної теми:

– як цікаво і неформально організувати позакласну роботу з математики, щоб подолати нудьгу і схоластичність, оскільки це все є «обов'язковий захід»?

– які інноваційні технології допустимі під час організації позакласних заходів з математики?

– як розподілити змістове навантаження під час проведення тижня математики в школі?

– які засоби дозволяють пожвавити позакласні заходи для учнів, які надмірно захоплені комп'ютером, Інтернетом та соціальними мережами?

– чи можна для сучасних школярів під сам організації позакласної роботи використовувати матеріали літературних джерел, опублікованих декілька десятиліть тому?

– чи існує різниця в методиці організації позакласних заходів з математики в сільській і міській місцевості?

До обговорення окреслених та інших питань, що виникли під час лекції-консультації, можуть також підключатися майбутні педагоги. Під час таких консультацій актуалізується передовий педагогічний досвід, аналізуються і обговорюються основні фахові видання України, спогади власного шкільного життя здобувачів тощо.

Отже, організована в такий спосіб лекція сприяє підтриманню інтересу до навчання математики, робить особистісно значущим процес набуття майбутніми учителями теоретичних знань і практичних умінь, у тому числі й з методики навчання математики.

Література

1. Бурчак С. О. Методика навчання математики в основній школі : навчально-методичний посібник. Суми : видавництво «Ярославна», 2014. 176 с.

2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: навч.пос. К.: Видавництво. А.С.К., 2004. 192 с.

ОСВІТА НАСЕЛЕННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Гресь Н. М.

ст. викладач

Сумський національний аграрний університет

Споживча освіта є однією з головних форм пристосування людей до нових і швидкозмінних умов життя, заснованого на принципах ринкової економіки. Актуальність змісту споживчої освіти полягає в необхідності формування раціонального споживчого мислення, що ґрунтується на законах споживання та природній потребі людини в якісному й безпечному добробуті, природному прагненні до поліпшення якості особистого та суспільного життя.

Норми міжнародного права, зокрема Хартія захисту споживачів, схвалена Резолюцією Консультативної Асамблеї Ради Європи від 17.05.1973 р. містить п'ять розділів, відповідно до основних прав споживачів: а) право споживачів на захист і допомогу; б) право на компенсацію в разі збитків; в) право на конSUMERську інформацію; г) право на конSUMERську освіту; ґ) право на представництво та консультацію [1].

Право на освіту передбачено також в переліку прав споживачів, що містяться в «Керівних принципах ООН для захисту інтересів споживачів» (резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 248 від 09.04.1985 р.), які зокрема були підписані Україною. Параграфи 31- 32 даної Резолюції передбачають, що уряди повинні розвивати і сприяти розвиткові загальних інформаційних та освітніх програм для споживачів, беручи до уваги культурні традиції людей, яких вони стосуються. Освіта споживачів повинна ставати, де це виправдано, складовою частиною основних навчальних програм освітньої системи, бажано як компонент уже чинних навчальних предметів [2].

Отже, право на споживчу освіту передбачає право на набуття знань і умінь, які дозволяють споживачеві постійно, протягом всього життя підвищувати освіченість в частині відстоювання своїх прав споживача, а також впливу на сфери виробництва та реалізації товарів і послуг. Урядам країн належить розробляти та заохочувати розроблення загальних програм просвіти та інформування споживачів з метою забезпечення можливості для населення діяти як свідомі споживачі, здатні компетентно вибирати товари та послуги і обізнані зі своїми правами та обов'язками.

Правам споживача в країнах Європейського союзу (далі ЄС) приділяється особлива увага, саме на споживача зорієнтоване виробництво, якість товарів і послуг. Цілями споживчої політики ЄС відповідно до ч. 1 ст. 169 Договору про функціонування Європейського Союзу є охорона здоров'я, безпеки та економічних інтересів споживачів, а також підтримка права споживачів на інформацію, просвіту та права на створення

організацій для захисту інтересів споживачів. Одним із компонентів формування політики Європейського союзу у сфері захисту прав споживачів є навчання споживачів-конSUMERська освіта, яка вже має певну історію. Вже у 1975 році Європейська рада міністрів освіти ухвалила резолюцію щодо споживчої освіти у початковій і середній школі, резолюція 1995 року, стосувалася інформування та освіти споживачів та містила рекомендації щодо навчання протягом усього життя, розширила цілі навчання дорослих споживачів. Відповідно до статті 153 Угоди про створення ЄС, з метою сприяння інтересам споживачів і забезпечення високого рівня захисту Союз робитиме внесок у захист здоров'я, безпеки та економічних інтересів споживачів, а також сприятиме реалізації їх права на отримання інформації, навчання та на організацію для захисту своїх інтересів. Це означає, що навчання з питань захисту прав споживачів зараз є частиною загальної справи захисту прав споживачів; воно стало правом споживачів, а також метою, якої мають спільно досягнути Європейський Союз і держави – члени ЄС. Не в останню чергу навчання з питань захисту прав споживачів повинне братися до уваги у межах здійснення інших типів політики та діяльності Союзу, зокрема у сфері освіти чи професійного навчання.

Сучасні європейські інформаційні кампанії із захисту прав споживачів передбачають навчання дорослих, зокрема розвиток інструментів освіти через мережу Інтернет для споживачів – дорослих, навчання підлітків, збільшення потенціалу громадських організацій, навчання фахівців з питань захисту прав споживачів, навчання вчителів та представників громадських організацій, використання нових ефективних програм.

Підписавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони, ратифіковану Верховною Радою України у вересні 2014 року [3] Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити високий рівень захисту прав споживачів та досягти сумісності між системами захисту прав споживачів України та ЄС.

Однією із важливих сфер секторальної співпраці ЄС та України, що передбачена Угодою про асоціацію, є захист прав споживачів (глава 20 Розділу V "Економічне та галузеве співробітництво"). Метою такого співробітництва є забезпечення високого рівня захисту прав споживачів та досягнення сумісності між українською та європейською системами захисту прав споживачів.

Згідно ст. 5 Закону України «Про захист прав споживачів» держава створює умови для здобуття споживачами потрібних знань з питань реалізації їх прав», але при цьому закон не містить детальних механізмів щодо навчання споживачів. Вважаємо, що з метою розв'язання означеної проблеми, а, по суті, зміцнення прав споживачів, особлива увага повинна приділятися питанню застосування заходів превентивного характеру, спрямованих, в першу чергу, на підвищення правової грамотності та обізнаності споживачів про їх права та механізми захисту цих прав. На нашу думку, освіта споживачів повинна стати обов'язковою частиною основної програми навчання у системі освіти, переважно як один з розділів навчальних дисциплін.

Програми просвіти та інформування споживачів повинні охоплювати такі важливі аспекти захисту інтересів споживачів: здоров'я, харчування, запобігання захворюванням, що причиняють харчові продукти; безпеки, пов'язані з продуктами; маркування товарів;

відповідне законодавство про механізм компенсації та установи і організації щодо захисту прав споживачів; інформація про одиниці мір та вагів, ціни, якість,

умови кредитування та наявність товарів першої необхідності; при необхідності – забруднення навколишнього середовища. Україна повинна заохочувати організації та інші зацікавлені групи, зокрема засоби масової інформації, створювати просвітні та інформаційні програми, особливо для груп споживачів з низьким рівнем доходів.

Сьогодні питання правової освіти населення, зокрема, у сфері споживчого законодавства набуває особливої актуальності. Освіта споживачів повинна бути системною, консолідованою з органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями споживачів. Вона потребує постійного удосконалення і цілеспрямованого підходу з урахуванням питань технічного регулювання як інструменту для захисту прав споживачів. Зазначене передбачає низку цілісних заходів економічного, правового та організаційного характеру. Освічені, впевнені споживачі будуть сприяти стимулюванню конкуренції, поліпшення якості товарів і послуг, що надаються, вдосконалення функціонування внутрішнього ринку по всій Європі, що, в кінцевому підсумку, в рівній мірі буде йти на користь як споживачам, так і бізнесу.

Література

1. Хартия защиты потребителей, принята 25-й сессией Консультативной Ассамблеи Европейского Союза в 1973 г.: Рез. № 543. URL: <http://asbestadm.ru/economy/potreb/>

2. Резолюція 39/248 Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів»: Прийнята 9 квітня 1985 р. на 106-у пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН. URL: <https://www.unian.ua/consumers/356993-rezolyutsiya-generalnoji-asambleji-oon-kerivni-printsipi-dlya-zahistu-interesiv-spojivachiv.html>

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ: АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Демченко О. П.

кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Сучасні виклики для системи вищої освіти України щодо інтеграції в європейський контекст зумовлюють зміну цілей, змісту, форм і методів підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю. Вітчизняні вчені, зберігаючи національні педагогічні традиції, водночас усвідомлюють актуальну потребу реформатування вищої освіти відповідно до освітніх стандартів провідних країн світу та Європи (Я.Болюбаш, С.Василенко, В.Волович, Г.Карпенко, А.Кузьмінський, Н.Лазаренко, К.Левківський, В.Полонський, М.Степко, Ю.Сухарніков, І.Тимошенко та ін.). Поділяємо думку дослідників [6], що швидкі темпи інформатизації та глобалізації сучасного суспільства впливають на професійну діяльність фахівців усіх галузей, а відповідно на їх підготовку в системі вищої освіти. Це зумовлює

необхідність вивчення та імплементації передусім європейського досвіду в освітній процес педагогічного університету, налагодження партнерський контактів з обміну досягнення в цій царині.

Серед інших напрямів реформування цієї освітньої ланки вагомою вважаємо розробку теоретичних засад і впровадження методики формування творчого, інноваційного, демократичного педагога, здатного створювати індивідуальну траєкторію зростання для різних категорій дітей. З огляду на це, особливої уваги потребує переосмислення професійних цінностей, усунення спрямованості освітнього процесу на засвоєння студентами теоретичних засад і опанування ними методами навчання й виховання так званих «типових» дітей, розвиток яких відповідає умовній віковій нормі. Обсто-

юємо напрям професійної педагогіки, спрямований на розробку теоретико-методичних засад підготовки педагогів до роботи з обдарованими дітьми (О. Антонова, В. Демченко, Л. Корецька, Д. Корольов, Л. Радзіховська, Л. Руденко, Р. Семенова, Г. Тригубець, В. Ушмарова, Н. Федоров, М. Шемуда О. Черншов та ін.).

У свою чергу, переконані, що в рамках освітнього процесу сучасної педагогічного ЗВО необхідною і можливою є організація спеціальної підготовки всіх майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю до розвитку обдарованості дітей, починаючи з вихователів закладів дошкільної освіти. Така робота повинна здійснюватися на основі загальнокультурної та загальнопедагогічної підготовки, яка є базовою, але, в той же час, недостатньою для успішної професійної діяльності з розвитку обдарованості дітей. Майбутні педагоги повинні набути відповідних компетентностей, отримавши додаткові знання в сфері обдарованості та розвиваючи спеціальні професійні якості, які дозволять своєчасно помітити в дитини прояви обдарованості, ідентифікувати її як потенційно талановиту, зрозуміти внутрішній світ, бажання і проблеми, забезпечити умови для розвитку загальних і спеціальних здібностей.

За нашими висновками, *підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до роботи з обдарованими дітьми* є системою, частиною загальної підготовки, цілеспрямованим і спеціально організованим процесом, що передбачає оволодіння студентами гуманістичними професійними цінностями та усвідомлення необхідності спеціальної роботи з обдарованими дітьми, засвоєння системи інтегрованих філософських і психолого-педагогічних знань у сфері обдарованості, набуття комплексу професійних умінь, наявність фасилітативної позиції та абнотивності, розвиненість емоційного інтелекту, професійних і соціально зумовлених якостей. *Мета підготовки* – формування в студентів готовності до роботи з обдарованими дітьми як інноваційної, творчої професійно-педагогічної діяльності, гуманістично орієнтованої полісуб'єктної взаємодії вихователя в культурно-освітньому просторі з обдарованою особистістю та іншими його суб'єктами, в ході якої створюються умови для стимулювання активності дитини з проявами обдарованості та досягнення нею успіхів у різних видах діяльності, розвитку загальних і спеціальних здібностей, реалізації творчого потенціалу та самоствердження в колективі однолітків [4].

Проводити таку роботу в педагогічних ЗВО слід комплексно, вивчаючи й адаптуючи позитивний зарубіжний досвід підготовки педагогів до роботи з пошуку та розвитку здібних і талановитих дітей.

По-перше, необхідно проаналізувати концептуальні підходи щодо розв'язання цього питання та започаткувати підготовку педагогів обдарованих дітей як окрему спеціалізацію чи додаткову спеціальність. Тобто, в закладах освіти має працюва-

ти спеціально підготовлені фахівці, в коло посадових обов'язків яких входить ідентифікації дітей як одарованих, їх психолого-педагогічний супровід, створення розвивального простору для особистісного зростання та самореалізації, забезпечення сприятливих умов для переходу дитячої обдарованості з потенціалу особистості в сталу характеристику. Так, у коледжах і університетах низки країн ЄС, також Австралії, Ізраїлю, Росії, США та ін. розроблені та реалізуються програми підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю такого напрямку, серед яких є магістерські / докторські студії.

Наразі, дотримуючись законодавчого поля [5] та виходячи з автономії ЗВО, в межах освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти (галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, 05 Соціальні та поведінкові науки та ін.) можна започаткувати підготовку майбутніх фахівців соціономічного профілю як координаторів / консультантів у роботі з обдарованими дітьми двома способами: введення відповідної спеціалізації як «складової спеціальності, що визначається вищим навчальним закладом та передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти»; введення нових перспективних професій, зокрема, «андрагог», «тьютор», «модератор», «фасилітатор» тощо.

По-друге, впроваджувати спеціальні форми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації (школи, курси, тренінги, воркшопи, майстер-класи, семінари тощо) для педагогів, які працюють з обдарованими дітьми і вже мають вищу освіту, але прагнуть підвищити свій професійний рівень у сфері обдарованості та набути спеціальну компетентність з розвитку дітей з різними видами обдарованості. Так, Європейською радою з високих здібностей (ЕСНА) для вчителів були відкриті стаціонарні міжнародні курси, діяльність яких поширюється на всю Європу, і зараз вони функціонують в низці країн (Австрії, Великобританії, Угорщині, Німеччині, Швейцарії та ін.). На 11-й конференції було презентувано нову програму ЕСНА для отримання ступеня магістра з навчання обдарованих дітей у Німеччині та Голландії [9].

Такі форми можна створювати в рамках вищої та післядипломної, формальної й неформальної освіти [5]. Для вчителів-практиків, які працюють з обдарованими дітьми, відповідні органи управління освітою повинні створити можливості для проходження міжнародних курсів, стажувань у країнах, які мають успіхи в сфері розвитку обдарованості. На рівні держави варто було б ініціювати можливість відкриття в Україні стаціонарних міжнародних курсів, започаткованих ЕСНА.

По-третьє, вдосконалювати форми й методи організації освітнього процесу в педагогічних ЗВО, використовуючи світові досягнення. У досвіді роботи викладачів українських педагогічних вишів [1; 2; 8 та ін.] використовуються інтерактивні, діалогічні, пробле-

мні методи й прийоми в підготовці здобувачів вищої освіти. Вважаємо, з одного боку, що необхідно зберігати такі національні освітні традиції й активно впроваджувати їх у систему підготовки творчих педагогів обдарованих дітей. З другого боку, в контексті створення загальноєвропейського простору вищої освіти виникає необхідність налагодження партнерських контактів, вивчення вже усталених напрямів такої роботи в ЗВО розвинених країн світу, звернення до зарубіжного досвіду організації вищої педагогічної освіти та його імплементація в різні етапи навчання й виховання студентської молоді.

Одним з інтерактивних методів підготовки майбутніх педагогів, здатних до демократичного спілкування, є філософський діалог, методика якого детально описана у працях Хельског Хансен Г'юро (Норвегія) [10]. Використання філософського діалогу, розв'язання проблемних / суперечливих питань у процесі підготовки майбутніх педагогів обдарованих дітей сприятиме розв'язанню важливих завдань: засвоєнню студентами демократичних цінностей; набуттю навичок демократичного спілкування; виробленню фасилітативної позиції; розвитку критичного мислення; вихованню професійних якостей, необхідних для розв'язання складних педагогічних ситуацій, пов'язаних з особистісним становленням обдарованих дітей тощо [3; 7].

Алгоритм його проведення був презентований викладачам українських закладів вищої педагогічної освіти в межах міжнародного проекту «розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Норвегії, Україні та Палестині». Методика «філософський діалог» Хельског Хансен Г'юро [10] є системою вправ: А. Опитування; Б. Відображення досвіду; С. Заяви, аргументи та причини; D. Критерії та погляди; E. Тлумачення та розуміння; F. Емоції та ставлення; G. Етика та моральні дії; H. Людина в контексті пропонованого питання; I. Існування і просвітління. Автор пропонує чіткий алгоритм виконання кожної вправи, який передбачає:

розв'язання суперечливих педагогічних питань і ситуацій, аналіз дискусійних думок щодо навчання й виховання дітей, впровадження інновацій в освіті. Проте рекомендації дослідниці беруться за основу і творчо екстраполюються в науково-методичний контекст дисципліни, вносяться невеликі методичні зміни відповідно до її специфіки та завдань конкретної теми. До того ж, сформульовані для обговорення питання трансформуються з суто філософських у філософсько-педагогічні. Будь-яке питання про виховання й навчання, про педагогічні факти має філософське підґрунтя, відповідь на яке потребує пошуку фундаментальних причин, відповідної аргументації та обґрунтування.

У контексті підготовки майбутніх педагогів обдарованих дітей викладачі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського і Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка розробили різні види філософських вправ і апробували на практичних заняттях з педагогічних дисциплін [3; 7].

Отже, одним з напрямів реформування вітчизняної системи вищої освіти в умовах євроінтеграції є розробка на рівні теорії та впровадження в практичній діяльності педагогічних ЗВО спеціальної підготовки майбутніх фахівців до роботи з обдарованими дітьми. Для реалізації такої мети необхідно вивчати й адаптувати досвід зарубіжних країн щодо введення спеціальних посад коуча / наставника обдарованих дітей та підготовки здобувачів вищої освіти до такого виду професійної діяльності; впровадження системи підвищення кваліфікації, перекваліфікації, сертифікації педагогів, які працюють з цією категорією дітей; використовувати інноваційні технології та методи, які забезпечать формування в студентів якостей, необхідних для ідентифікації проявів обдарованості та розгортання потенціалів обдарованої дитини в умовах ЗДО і школи.

Література

1. Голук О. А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування освіти України. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських національних стратегій: збірник науково-практичної конференції викладачів та студентів інститутів педагогіки, психології та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 1-2 квітня 2015 р.); ред. Г.С.Тарасенко. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. Вип.4.С. 437-440.
2. Григорович О., Демченко О., Роук Н. Формування інноваційної культури педагога як стратегічна мета національної системи освіти. Рідна школа. 2018. № 9-12 (1060). С.32-39.
3. Демченко О., Лимар, Ю., Турчина, І. Використання філософських вправ у контексті підготовки творчих педагогів обдарованих дітей. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2019. № 27 (2). С. 310- 317. URL: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2019-27.310-317>.
4. Демченко О.П. Підготовка майбутніх творчих педагогів обдарованих дітей у контексті євроінтеграції. Молодий вчений. 2019. № 5.2 (69.2). С. 47-52
5. Про освіту: Закон України 5 вересня 2017 року № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Лазаренко Н. І. Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних змін. Actual question and problems of development of social sciences: Conference Proceedings. Kielce: Holy Cross University. Pp. 172-175.

7. Лимар Ю., Демченко О., Турчина І. Використання філософського діалогу у формуванні навичок демократичного спілкування майбутніх педагогів. Інноваційна педагогіка : зб. наук. праць. Одеса, 2019. Вип. 16. Т. 1. С. 110-114.

8. Стахова І. Особливості використання інноваційних освітніх технологій у процесі формування природничої компетентності майбутніх учителів початкових класів. Педагогічний пошук: Збірник наукових праць студентів і молодих вчених. Випуск 8. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. С.129-136.

9. Hartas D. Lindsay G., Muijs D. Identifying and selecting able students for the NAGTY summer school: emerging issues and future considerations. High Ability Studies. 2008. Vol. 19 (1). DOI: 10.1080/13598130801980265

10. Helskog, Guro Hansen. Philosophising the Dialogos Way toward Wisdom in Education. Between Critical Thinking and Spiritual Contemplation. London: Routledge Publishing Ltd. 2019. 272 p.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дрозд Л. В.

*Старший викладач кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка*

В даний час актуальним стало питання про впровадження інклюзивного навчання в систему вищої освіти України. Наприкінці другого десятиріччя ХХІ століття вже ніхто не сумнівається у важливості інклюзивної освіти. Саме вона сприяє створенню дійсно рівноправного, демократичного суспільства. Адже коли всі діти навчаються разом, то й інклюзивність перестає вважатися чимось особливим, а стає нормою життя.

Інклюзія це включеність в життя суспільства, це умова для реалізації творчого потенціалу особистості. Поза суспільством неможливий розвиток особистості і реалізація його творчого потенціалу. Необхідно відзначити, що під інклюзивною освітою розуміється процес забезпечення доступності в отриманні освіти для всіх студентів з особливими потребами, створення безбар'єрного освітнього середовища для них [2, с. 11].

Міжнародний досвід показує, що перші спроби створення інклюзії в системі освіти не завжди були успішними (Австралія, Великобританія, Німеччина, Данія, Італія, США, Швеція). Так, зарубіжні дослідники виявили ряд труднощів: 1) неготовність суспільства до даного процесу, нездатність і небажання активно взаємодіяти з інвалідами або особами, що мають обмежені можливості здоров'я; 2) негативне сприйняття педагогами своєї нової ролі і покладеної відповідальності; 3) відсутність системи спеціальних освітніх послуг та умов для осіб з ОПФМ. Незважаючи на це в міжнародному співтоваристві достатній час апробується інклюзія: в Данії з 1969 року вводиться інклюзивна освіта; у Канаді інклюзивна освіта зародилася у кінці 1960-х років; з 1977 року в Італії поступово ліквідуються спеціальні навчальні заклади для дітей з ОПФМ, а діти навчаються в загальноосвітніх школах; з кінця 1970-х років польські освітяни почали звертати увагу на те, що спеціалізовані школи не можуть повною мірою задовольнити потреби дітей з особливими освітніми потребами; в США відсутні корекційні школи тощо [1, с. 331]

Важливо розуміти, що в Україні особи з обмеженими можливостями здоров'я навчалися завжди, наприклад, до цієї категорії студентів відносять осіб з соматичними захворюваннями: захворювання серця, нирок та ін. Невірно говорити про те, що увага інвалідам стали приділяти лише в початку 90-х років. Питаннями інклюзивної освіти в нашій країні займалися Л. Андрушко, В. Бондар, Т. Євтухова, І. Іванова, А. Колупаєва, В. Ляшенко, М. Малофєєв, В. Синьов, О. Савченко, М. Сварник, О. Столяренко, А. Шевчук, М. Шеремет та інші, які присвячували свої праці аналізу залученості дітей з особливими потребами до навчання. Безумовно, зміна суспільної парадигми і бурхливий розвиток технічних засобів сприяли розширенню можливостей для навчання осіб з обмеженими психофізичними можливостями [3].

Згідно ЮНЕСКО, інклюзивний підхід є основоположним елементом руху за освіту для всіх, основною метою якого виступає реструктуризація освітніх установ відповідно до потреб людей з обмеженими можливостями здоров'я. У зв'язку з цим інклюзія виступає процесом обігу та реагування на різноманітність потреб усіх учнів через збільшення участі в навчанні, культурах і співтовариствах і скорочення відмови від вступу до навчального закладу і виключення з нього. Інклюзія як форма «соціального підходу до інвалідності» викликана необхідністю зміни загальної системи освіти, що виключає існуючі в ній бар'єри, що дозволяють кожному інваліду бути повноправним учасником академічної та соціального життя професійного освітнього закладу. Розвиток інклюзивних процесів, «що включають» людей з обмеженими можливостями здоров'я в систему загальної та професійної освіти на рівних, створює всі умови для компенсації дефекту і його наслідків [4].

Однією з основних складових соціалізації людей з обмеженими можливостями здоров'я є забезпечення в подальшому їх суспільно корисної зайнятості, що обумовлено необхідністю отримання ними конкурентосп-

роможних професій, де необхідною умовою є створення в освітній установі універсального безбар'єрного середовища, що дозволяє забезпечити повноцінну адаптацію інвалідів до умов сучасного суспільства

Професійна підготовка студентів з обмеженими можливостями здоров'я базується і на особистісно-орієнтованому підході, який дозволяє і дає можливість більш повної реалізації внутрішніх ресурсів на основі взаємодопомоги, співпраці суб'єктів освітнього процесу. Даний підхід орієнтований на досягнення певних цілей, таких як, розвиток індивідуальних, пізнавальних, творчих, професійних здібностей інвалідів; виявлення і використання їх індивідуального досвіду; надання допомоги в саморозвитку, самоорганізації і самореалізації в житті. Саморозвиток є безперервним процесом, при якому протягом життя особистості змінюються цілі і способи його здійснення.

Індивідуальне здоров'я людини на 49-53 % залежить від його способу життя, 18-22 % – від спадкових факторів, 8-10 % – від рівня медичного обслуговування, 17-20 % – від стану навколишнього середовища. Гарне здоров'я становить головну цінність кожної людини. Здоров'я – це стан рівноваги (баланс) між адаптаційними можливостями (потенціалом здоров'я) організму і постійно мінливих умов середовища [9].

Здоров'я людини формується в кількох сферах (природній, соціальній, індивідуальній), що впливають на його безпеку життєдіяльності, самореалізацію, самоорганізацію, спрямованих на оптимальне існування в навколишньому середовищі. Прагнення до збереження здоров'я, його безпеки, активної діяльності і довгого життя є однією з найважливіших потреб і функцій людини на всіх етапах його життєдіяльності. Саме потреба в безпеці, слідуючи безпосередньо за фізіологічними потребами властивими всього живого, є основою здоров'я, так як безпека – це, перш за все, прагнення захищати своє життя, життя близьких, здійснювати розумну діяльність [8, с. 120].

До завдань інклюзивної освіти в закладах вищої освіти відносять:

- створення рівних умов для включення всіх студентів в освітній процес;
- розробку нового підходу до викладання, який буде більш гнучким для задоволення різних потреб студентів;
- розвиток соціальних відносин студентів через безпосередній досвід взаємодії;

- створення сприятливих соціально-психологічних умов для подолання «вторинних» дефектів, що виникли внаслідок інвалідації;

- створення умов для особистісного, інтелектуального і соціального розвитку осіб з ОПФМ [7].

Велика частина осіб з обмеженими можливостями мають ряд особливостей:

- вони часто повільніше своїх однолітків сприймають інформацію;
- зв'язок з родиною у них набагато сильніший, ніж у інших студентів, причому роль батьків і їх психологічні особливості роблять великий вплив на процес інклюзії;
- найчастіше особи з ОПФМ мають сформовану позицію «безпорадного», яка формується в сім'ї, вони потребують опіки і піклування з боку дорослих;
- для них властиві маніпулятивні реакції;
- їх «Я-концепція» має відмінні риси: при компенсаторно завищеній самооцінці у них спостерігається негативне відношення до себе, низький рівень самоповаги і самоінтересу [6, с. 84].

Для реалізації інклюзивної освіти в Україні слід створювати не тільки матеріальну, технічну базу, а й впроваджувати комплексний психолого-медико-педагогічний супровід студентів з обмеженими можливостями здоров'я та інвалідністю [5].

Психологічний супровід повинен здійснюватися протягом усього навчання. У довузівський період супровід включає в себе професійну орієнтацію абітурієнтів в залежності від нозології та інтересів. При професійній орієнтації школярів з обмеженими можливостями здоров'я, слід наполягати на виборі професії по їх фізіологічних і психологічних особливостях і здібностях. Інклюзивна освіта, що включає в себе сучасні підходи і соціально-педагогічні особливості навчання студентів з обмеженими можливостями здоров'я на основі їх самоорганізації, адаптації, реадаптації і соціалізації в суспільстві, визначає їх готовність використовувати наявні знання, вміння і навички для реалізації себе в подальшій професійній діяльності.

Таким чином, для реалізації інклюзивної освіти повинна сформуватися налагоджена інфраструктура спеціальної психолого-педагогічної допомоги; необхідно створення корекційного блоку, що доповнює і тісно пов'язаний з загальноосвітнім. Психологічна підтримка і супровід виражаються у виявленні індивідуально-психологічних особливостей кожного студента, визначення його умінь, орієнтація на зону найближчого розвитку та перспективу вдосконалення професійних навичок.

Література

1. Бахарев А. В. Разработка модели инклюзивного образования: международный опыт. *Знание. Понимание. Умение*. 2014. № 2. С. 330-335.
2. Исаевская Е. В. Современные подходы инклюзивного обучения студентов в условиях профессионального образования. *Молодой ученый*. 2016. № 16.1 (120.1). С. 11-15.
3. Кугуенко Н. Ф. Світовий досвід інтегрування дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітні навчальні заклади. Джерело педагогічних інновацій / Управління освіти адміністрації Слобідського району Харківської міської ради. URL: kominternovskiy-ruo.edu.kh.ua.

4. Санина Е. И., Жиганова О. М. Модель инклюзивного обучения в высшей школе. *Современные проблемы науки и образования*. 2017. № 2. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=26239>.
5. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
6. Фоминых Е. С. Психолого-педагогическое сопровождение девиктимизации студентов с ограниченными возможностями здоровья в системе высшего профессионального образования. *Перспективы науки*. 2013. № 10. С. 82-88.
7. Хамініч С. Ю., Переверзева О.В. Инклюзивна освіта в контексті інноваційного розвитку України. URL: http://confcontact.com/2013_03_15/35_Haminich.htm.
8. Холл Дж., Тинклин Т. Студенты-инвалиды и высшее образование. *Журнал исследований социальной политики*. 2004. Том 2. № 1. С. 115-126.
9. Шахненко В. І., Шевченко В. Т. Здійснення інклюзивної освіти як педагогічна проблема: історія, сучасність і перспективи розвитку. Джерело педагогічних інновацій / Управління освіти адміністрації Слобідського району Харківської міської ради. URL: kominternovskiy-ruo.edu.kh.ua.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Задорожня Ю. О.

студентка

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

На сьогоднішній день однією з актуальних проблем є реформування в галузі вищої освіти і створення міжнародної привабливості європейської освіти. Перспективою інтеграції європейських систем вищої освіти є створення єдиного європейського навчального плану, а світоглядною основою європеїзації стала ідея формування єдиного міжнаціонального співтовариства.

В контексті створення європейського простору вищої освіти більшість європейських документів визначає Болонський процес не як єдину уніфіковану систему освіти, а як об'єднання 46 національних систем, які розвиваються по спільно узгодженим принципам [2, с. 102].

Саме тому модернізація вищої освіти України слід розглядати в двох аспектах: національної стратегії соціально-економічного розвитку України та інтеграція вищої освіти країни в європейський простір [2, с. 102].

В свою чергу, формуючи європейський простір вищої освіти, вчені, політики визначили основну мету та критерії відповідності освіти, що мають міжнародний вимір. Вони охоплюють якість, формування довіри, сумісність, мобільність, порівняння кваліфікацій, рівнів освіти та привабливість. Основною умовою відповідності, мобільності, сумісності та привабливості в європейському просторі вищої освіти є її якість. Забезпечення якості освіти має міжнародний вимір і здійснюється на основі взаємоповаги та довіри [4, с. 163].

Модернізація вищої освіти України вимагає змін у системі законодавчого і нормативно-правового регулювання вищої освіти з урахуванням вимог європейської системи стандартів та сертифікації, які сприятимуть розвитку національних культурних цінностей, демократії і гуманізму як основних чинників функціонування громадянського суспільства [1, с. 63]

Багато науковців вивчає питання розвитку вищої освіти в процесі євроінтеграції, а саме: В. Кремень,

Н. Сидорчук, Є. Сірий, Поступна, Л. Овсянкіна, Ю. Грищук, В. Рябенко, О. Чвирова, Н. Воевутко, В. Шинкарук та інші.

Як слушно зазначає В. Кремень, «модернізуючи освіту, маємо по-новому відповісти на ряд запитань: чого навчати, як учити, на чому вчити, скільки вчити...». На сьогодні недостатньо, щоб освіта відповідала вимогам сучасності, вона має випереджати розвиток суспільства [5, с. 29].

Загальна ідеологія модернізації вищої освіти має бути спрямована на підвищення її ефективності і конкурентоздатності, її сутність полягає в «... збереженні минулого, його очищенні від деформацій і осучасненні у відповідності зі світовим досвідом» [5, с. 372]. Модернізація освіти може розглядатися як зміни, що підтримують і забезпечують динамічний розвиток освіти відповідно до цілей реформ, як створення та реалізація моделей випереджувального розвитку освіти адекватних до потреб суспільства, визначення напрямів «прориву» і зосередження зусиль на досягненні поставленої освітніми реформами мети. Процес модернізації освіти можливий лише після реформування її основ відповідно до вимог часу [6, с. 36].

На сьогоднішній час можна виділити три причини реформування освіти. Першу причину реформування освіти можна вважати загальною або глобальною, оскільки освіта в усіх без винятку країнах пов'язана з цивілізаційними змінами. Цивілізаційні зміни породжуються еволюційним розвитком людства, оскільки розширення і поглиблення людського інтелекту в певні історичні періоди призводить до таких винаходів людського розуму, які кардинально змінюють світ і наше уявлення про нього. Саме у такій точці біфуркації, внаслідок інноваційних змін суспільному розвитку, відбувається міжцивілізаційний зсув, що стає причиною, зокрема, транснаціональних змін і, як наслідок, – реформування й модернізації сфери освіти як най-

більш масового соціального інституту формування й розвитку людського інтелекту та людських ресурсів [7, с. 37].

До другої причини реформування освіти можна віднести соціально-економічні трансформації, що відбуваються у різний час у різних країнах. Зміна політичного устрою, механізмів господарювання, формування фінансових ринків призводить до необхідності реформування освіти як найбільш масового соціального інституту розвитку людського капіталу, формування суспільної свідомості і свідомості кожного громадянина суспільства.

До третьої причини реформування освіти в окремії країні можна віднести її наміри щодо приєднання до певного інтегрованого економічного й освітнього простору, зокрема, європейського [6, с. 37-38].

Реформування освіти в Україні, яке розпочалося після проголошення нею незалежності, зумовлено відразу трьома причинами: значними соціально-економічними трансформаціями в країні, зміною векторів у політичному, соціальному та економічному розвитку держави, поширенням глобалізаційних та інтеграційних процесів у світі, бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Обравши європейський вектор розвитку, практично через невеликий історичний проміжок часу від проголошення незалежності, Україна приєдналася до Болонського процесу, що також викликало не лише значні зміни у змісті й організації вищої освіти, а й вплинуло на усі інші ланки освіти [6, с. 38].

Складність реформування й подальшої модернізації освіти в Україні з позиції освітології полягала у

тому, що сфера освіти в Україні не мала можливості реформуватися поступово. Освіта мала одразу відреагувати не тільки на значні соціально-економічні трансформації у самій країні, а й на історичні цивілізаційні зміни, враховувати глобалізаційні та інтеграційні процеси, реагувати на процес інформатизації суспільства, впроваджувати вимоги Болонського процесу [6, с. 38]. Одним із ключових завдань модернізації вищої освіти є забезпечення її якості, побудова ефективної освітньої системи вищих навчальних закладів з дієвою економікою та управлінням, яка відповідає б як запитам сучасного життя, потребам розвитку країни, суспільства, держави, так і потребам і інтересам особистості [6, с. 44].

Деякі дослідники виокремлюють провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції, а саме демократизації і варіантності вищої освіти; універсальності вищої освіти; відповідності вищої освіти світовим стандартам; добровільності та діалогічності; гармонійної організації освітнього середовища; стимулювання студентів до самооцінної діяльності, рефлексії, філософствування, пізнання самого себе тощо [8, с. 382].

Отже, українська вища освіта повинна швидко та якісно адаптуватися до вимог європейської освіти, що в свою чергу буде сприяти підвищенню якості освіти, визнання українських документів про освіту, можливість стати першокласним спеціалістом, перспективи працевлаштування, рівноправ'я українських навчальних закладів на ринку освітніх послуг.

Література

1. Парпан У. М. Провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції. *Lex Portus*. 2018. № 1. С. 62-73.
2. Мазараки А. А. Модернізація вищого образования в Украине в контексте Европейской интеграции. *Финансы: Теория и Практика*, 2008. № 2. С. 102-104.
3. Бабій С. Основні напрями модернізації освіти: тенденції та перспективи. *Вища освіта України*. 2014. № 1. С. 28-33.
4. Мартиненко С. Європейський простір вищої освіти: тенденції розвитку та пріоритети. *Освітологія*. 2013. Вип. 2. С. 163-167.
5. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. К.: *Знання України*. 2010. 670 с.4.
6. Сисоєва С. Освітні реформи: освітологічний контекст // *Освітологія*. 2013. Вип. 2. С. 36-45.
7. Доннелли К., Ризви С., Барбер М. Накануне схода лавины. Высшее образование и грядущая революция пер. с англ. Н. Микшиной) // *Вопросы образования*. 2013. № 3. С. 152-229.
8. Овсянкіна Л. А. Перспективи розвитку сучасної освіти у контексті євроінтеграції // *Вища освіта України*. Додаток 2 до № 3. Т. I (26). 2011. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». С. 382

THE NEW UKRAINIAN UNIVERSITIES CONCEPT: DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL COOPERATION AND GLOBAL POSITIONING

Zamora O. M.

PhD, Associated professor

Sumy State University

Shcherbyna T. V.

PhD, Associated professor

Sumy State University

Globalization is one of the determining features of the modern world and every phenomenon we meet in everyday life, starting with ideas or finances and ending with public policy and educational processes. Universities are actively involved in these processes by engaging in various forms of international academic work.

It is important that they play the role of leaders both in education and in research and technology, while making a significant contribution to the economic development by stimulation of their members self-improvement (for example, European Commission Employment and Science Honors HR AWARD), creation of expert and scientific environment, providing consulting services to the real sector (for example, the US Extension Services Advisory System from land-grant universities), playing the role of research engine, and forming the active citizenship [1].

Global trends in educational development emphasize the need to revise the concept of organization of educational activities in Ukraine, as competition in this area is constantly increasing.

The basic principles of world reforms in the field of education should be the foundations of new Ukrainian Universities philosophy, including: validity of scientific researches and their connection with the demands of industry, human centricity and ethics, willingness for systemic changes in all spheres of their university, and a sense of the reality to education quality standards [2]. All things mentioned should result in changing the role and conditions of the university's survival from domestic-oriented and budgetary financing to international ones.

In practice, these principles will lead to increasing the flow of foreign students, the involvement of foreign teachers and scholars, high positions in world and national rankings, high-level research capable of attracting grants and other funding, and most importantly – recognition of employers and successful employment of graduates.

The generally accepted definition of internationalization was formulated by J. Knight as "a process of purposefully providing higher education of international, intercultural or global dimension with the aim of improving the quality of education and science for all students and employees of higher educational institutions, as well as making a significant contribution to society" [3, p. 2].

Therefore, the main principles of the new concept of internationalization of Ukrainian higher education institutions should include:

- participation in international ratings and quality of higher education;
- quality assurance in accordance with international standards;
- international accreditation and image of the university;
- internal corporate philosophy and environmental quality;
- the designed strategy of universities internationalization;
- web site and presence in media space;
- development of international cooperation;
- recognition of study abroad experience;
- students and teachers' academic mobility;
- joint programs, dual and dual diploma programs;
- international grants and project activity.

Thus, it is possible to distill from all issues mentioned that the internationalization of the university could be reduced to the implementation of the following principles:

- open scientific and educational space, including in the media space;
- implementation of double degree programs;
- international accreditation of educational programs and institutions;
- scientific collaborations.

In addition to all the important elements described in this section, the basic implementation of internationalization principles requires:

- recognition by international expert agencies, accreditation on the principles of international agencies;
- universalization of approaches to the organization of educational activities with foreign partners (principles of teaching staff calculation, formation of student groups, schedule of the educational process (duration of modules / semesters, etc.);
- increasing the level of languages proficiency;
- implementation of network education principles – inviting the foreign experts for teaching;
- implementation of joint scientific research support and motivation mechanisms;
- creation of organizational structure and relevant local units engaged in supporting / implementing international projects;

- activation of online and other innovative technologies in order to involve the university and its staff / students in the international community and databases.

Thus, to conclude the aforementioned, the internationalization of the university can be narrowed down to the implementation of the following approaches: open science and open access, open educational space, including the media space; implementation of double degree programmes and universalization of approaches to the organization of educational activities with foreign partners (principles of teaching staff calculation, formation of student groups, schedule of the educational process;

international accreditation of educational programmes and institutions; scientific international collaborations. The low level of English language proficiency, low technical capacities, absence of involvement of foreign teaching lecturers, as well as ineffective motivation mechanisms, absence of Project Offices for the support of grant projects design and implementation, are namely those challenges which must be overcome on the path of reforms. The paper analyses the Ukrainian universities as a system in comparison to the EU and US standards and trends building the concept of a new model, which will work in the new changing conditions.

References

1. Radhe Shyam Sharma, 2015. "Role of Universities in Development of Civil Society and Social Transformation," Proceedings of International Academic Conferences 2604181, International Institute of Social and Economic Sciences. URL: <https://ideas.repec.org/p/sek/iacpro/2604181.html>
2. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, Belgium. 2015. URL: https://enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf
3. Knight J. (2015). Updated definition of internationalization. International higher education, (33)

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ МОДЕЛІ ОСВІТИ

Ілляхова М. В.

кандидат філософських наук, доцент

ДЗВЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Сучасне наукове знання, нові тенденції розвитку інфосвіту, прискорений розвиток інновацій поступово руйнують стійкі стереотипи епохи модерну. Сучасність залучає нас до нової нормативності, організації мисленнєвої діяльності та веде за межі стандартизації, синхронізації, лінійності. Сучасний світ вимагає від нас ініціативності, креативності, інноваційності щоразу загострюючи конфлікт між догматичністю нашого мислення та невинно зростаючими хвилями нових викликів. Але досі пріоритетною залишається репродуктивна, класична модель освіти, що задовольняє третій рівень психіки особистості (А. Леонтьєв) – інтелектуальний, але залишає поза активізацією рівень креативної діяльності. Також у сучасних процесах диверсифікації, технологізації пізнавальної діяльності прискорюється темпи збільшення обсягу знань і кількості дисциплін. Неоднорідна, непередбачувана соціальність вимагає від людини щоразу розширювати стратегії власної поведінки, створювати альтернативні діяльнісні практики, коли ж архітектоніка педагогічного процесу переважно заснована на бінарності класичної логіки «або–або», яка закрита для можливостей створення варіативних нелінійних праксеологічних сценаріїв. Відповідно, має бути сформована сучасна, креативна модель освіти, яка б відповідала методологічним настановам нелінійної парадигми, принципам постмодерного суспільства і ринковим засадам інноваційного типу економіки.

Освіта – модель культури, як автономна, локальна сфера, в якій концентруються і продукуються фунда-

ментальні соціокультурні процеси. Ж. Бодрійяр визначає, що це штучне середовище презентує «зв'язність культурної системи знаків» [1, с. 46.]. Ця система взаємозв'язків утворює загальну модель відносин людини і світу та детермінує природу креативної активності людини у її широкому значенні. Відповідно, утворюються освітні моделі з власним автономним функціонуванням і логікою саморозвитку, що обумовлено системою поглядів, типом соціокультурних відносин, ідеологічними процесами, факторами інноваційного розвитку.

Кожна освітня система визначає свій ідеал – модель активності людини, що концентрує сутнісні ціннісні підстави буття і способи їхнього втілення. В основі цієї активності лежить креативний потенціал особистості, який детермінований аксіологічними і етичними настановами. Багатоаспектність духовно-моральної природи креативного потенціалу особистості порізному реалізується у соціальних, культурних і економічних практиках від матеріального або людського капіталу до феномену багатства загалом. Це обумовлено креативністю людської активності, що уможлиблює конструювання образів, формування моделей, створення систем поглядів. Креативність, таким чином, акумулює, транслює, оновлює соціальний досвід у системі діяльнісних технологій і смисложиттєвих рефлексій.

Відтак, розвиток освітніх моделей можна розглядати як динамічний процес актуалізації, виникнення, утвердження, кризи, зміни, компонентів креативної

активності людини. Тому доцільно простежувати формування і розвиток освітніх моделей не з точки зору виявлення у них власне педагогічних феноменів, а фіксуючи прояви креативної активності особистості як соціокультурного суб'єкта. Таким чином, дослідження динаміки освітніх систем через виявлення у них креативної активності особистості уможливорює розробку креативної моделі освіти. Це передбачає визначення ідеалізацій, що характеризують типи взаємовідносин людини зі світом та прояв у них креативної активності. Йдеться про споглядальний, операційний, інноваційний і коеволюційний типи взаємовідносин у системі «людина–світ».

Споглядальний тип активності характеризує сутність традиційної культури, в якій людина адаптується до фундаментальних характеристик світобудови, що є базовими для всієї людської активності. Стародавні філософи розуміли сутність традиції як ідеалу, що має глибинний космічний сенс у людській активності. Закономірності світобудови – абсолютні і непорушні, і навіть у процесі перетворення світу, створенні нового, людина тлумачить свою діяльність і мислення від імені «самого» світу, а себе визнає його функцією, що діє «від імені» світобудови. За цією моделлю людина не протистоїть світу і не позиціює власну виняткову суб'єктивність. Всесвіт є абсолютним, а людська креативність – відносною, носієм сутнісних ознак і тенденцій світобудови.

Відродження створює фундамент для розвитку світської моделі освіти, метою якої є систематизація знання – на зміну метафізиці речей приходять метафізика знання. Формується новий ідеал освіти – орієнтований не стільки на осягнення Бога і порятунок душі, скільки на реалізацію здібностей і можливостей людини, освоєння наук для вивчення і перетворення природи.

Сутнісною ознакою операційного типу креативності стає технологія, яка, за думкою В. Розіна, є «своєрідним двійником релігії» [3, с. 56]. Цей своєрідний монтаж релігії і технології спричинив соціально-економічний зсув – бурхливий розвиток господарства, що охопив світобудову перетворенням, спираючись на досягнення науки і техніки. Природа і суспільство стали залежними від креативності людини, яка отримала статус всемогутнього суб'єкта.

Формування індустріального суспільства, культурні і структурні потрясіння вплинули на утвердження соціальних функцій в освіті – підготовка кваліфікованих кадрів для технологізованої економіки, розвитку науки і освічених громадян, здатних брати участь у виборчому процесі. Ідея освіти як духовного наближення до Бога і уподібнення ньому стала анахронізмом. Змінився світоглядний і соціальний контекст освіти. Для О. Конта, Дж. Мілля, Г. Спенсера освіта – це, перш за все, механізм пристосування людини до суспільства, розвиток навичок, необхідних для активної діяльності у соціальному і професійному середовищі. Усвідомлюється

роль освіти як механізму, що забезпечує соціальну мобільність. Тобто освіта стає все більш утилітарною і все віддаляється ідея освіти, як формування гармонійної особистості. Операційна модель освіти – «знанням заради панування» (М. Шелер). Людина підкорює природу, розширює свої можливості, раціонально управляє суспільством, розвиває виробництво і техніку, що забезпечує небачену цінність і затребуваність знання і освіти. Так освіта втрачає антропологічний вимір, тобто зміст антропологічного зводиться до соціально-функціонального.

З прискоренням процесів технологічного розвитку, орієнтацією на інновації, розширенням технічних можливостей особистості в інформаційному суспільстві метою освіти стає виробництво компетентних людей, які здатні безперервно актуалізувати власну креативність задля підвищення конкурентоздатності. Відтак, відбувається певний розрив між активністю людини та реальністю. Операційна, класична освіта намагалася долати цей розрив шляхом створення універсальної моделі відповідності внутрішнього світу людини до суспільних вимог. Операційна модель освіти перетворилася, таким чином, на могутній механізм штучного моделювання поведінки людини. Як наслідок, відношення людини зі світом вибудовувалися у межах формуального і соціалізованого підходів у класичній педагогіці. Формувальна технологія виховання дозволяла керувати поведінкою людини: заохочувати соціально позитивні дії і обмежувати соціально негативні. Ці підходи характеризують міцно вбудований у педагогічній свідомості лінійний принцип розвитку людини задля її соціальної ефективності. Але щоби бути успішною у сучасному гетерогенному світі, що постійно висуває нові, неочікувані вимоги, людина не може керуватися лише традиційними схемами планування та моделями поведінки. Інноваційна модель освіти, яка орієнтована на швидке досягнення успіху, не встигає відповідати змінам і потребам людини та суспільства.

На нові виклики інформаційного суспільства інноваційна освіта відповідає своєю дивергенцією. Розрив «людина – реальність» вона долає «політеоретичністю», «мультипарадигмальністю», намагаючись зберегти множинність підходів замість створення концептуальних засад задля їхнього синтезу. Сьогодні освіта не спрямована на формування цілісного наукового світогляду. У кращому випадку, освіта дає наукові фрагменти світу, які майже не пов'язані один з одним і не задовольняють всі потреби людини. Вона створює, таким чином, динамічну схему всіх можливих відповідей, реакцій на певні базові проблемні ситуації. Така система одночасно розширює межі свободи і детермінує їх. Тобто вона відкриває ряд творчих можливостей, що можливі лише як відповідь на ту чи іншу ситуацію, яку система сама артикулює. Таким чином, вона задає межі можливих практичних дій. Намагаючись зберегти множинність відповідей, сучасна освіта перетворилася

на комплекс дивергентних освітніх практик, які позбавлені єдиної герменевтичної основи [2].

Сьогодні надмірна людська креативність, що абсолютизується інноваційним підходом, стала загрозою для існування життя на Землі, що прискорює глобальну еко-культурну кризу. Це свідчить про те, що операційна та інноваційна типи активності особистості вичерпали себе. Подальший соціокультурний розвиток можливий в умовах коеволюційної креативності, яка передбачає паритет людини і світобудови, орієнтує креативну активність особистості на захист співіснування у світі, адже піклуючись про природу, людина дбає про себе і навпаки.

Креативна модель освіти є необхідним синтезом споглядалної, операційної і інноваційної моделей освіти, особливістю якої є принцип самодетермінації освітньої діяльності. На етапі становлення, вона має відображувати фундаментальні ознаки інформаційного суспільства і коеволюційних відносин системи «людина-світ», зокрема: 1) прискорений темп соціальної динаміки вимагає від освіти забезпечення готовності особистості до непередбачуваних змін інфосвіту. 2) Формування автономно-гуманістичного типу свідомості особистості вимагає від освіти забезпечення її можливостей самоорганізації як ключового фактору соціальної активності, потребу у саморозвитку і самоосвіті протягом життя, формування відкритих, партнерських взаємин і співпраці. 3) Цифрові інформаційні технології, електронні носії як пріоритетна форма комунікації вимагають створення креативного інформаційного освітнього середовища, де освоєння кіберпростору стане не метою освіти, а механізмом саморозвитку особистості. 4) Громадянське суспільство як пріоритетна форма соціальної організації вимагає участі його інститутів у функціонуванні системи освіти не тільки на рівні вибору запропонованих освітніх послуг, але, перш

за все, на рівні замовника утворення і громадського контролера всіх етапів освітнього процесу. Креативна модель передбачає відкритий і публічний характер освіти, де замовником є громадянське суспільство, а держава – переважно, організатор і гарант якості і доступності освіти. 5) Полікультурний комунікативний характер сучасної культури, вимагає від системи освіти забезпечення соціальної мобільності, толерантності і розвитку міжкультурної компетентності. 6) Поліваріантність інформаційної культури вимагає від освіти упровадження і науково-методичного забезпечення індивідуальних освітніх траєкторій. 7) Конвергентний характер сучасної культури потребує упровадження і забезпечення в освіті принципів відкритості і трансферності, що передбачає активну взаємодію суб'єктів освітнього процесу з суб'єктами інших галузей на основі кооперації можливостей і ресурсів.

Дослідження аксіологічного вектору у соціокультурному розвитку і типів креативної активності особистості визначених в освітніх моделях, дозволяє зафіксувати, з одного боку ізоморфність освіти – репрезентацію в освітніх моделях ознак активності особистості, і з іншого – кваліфікувати освіту як механізм культурогенезу, оскільки саме в його межах формується суб'єкт культури, здатний реалізовувати культурні програми майбутнього. На етапі становлення, креативна модель освіти має відображати фундаментальні ознаки інформаційного суспільства і цінності коеволюційних відносин. У разі невідповідності цих ознак, в освіті, як підсистемі культури, настає криза перехідного періоду. Вихід з цієї ситуації можливий у двох варіантах: або підсистема адаптується до класифікаційних ознак нової культури і тоді відбувається подальша культурна еволюція, або підсистема повертається до традиційних форм, що призводить до культурної стагнації.

Література

1. Бодрийяр Ж. Система вещей. М.: Директ-Медиа, 2007. 224 с.
2. Ілляхова М. Модус андрагогіки у синергетичній моделі освіти. Синергетика і освіта: Монографія / За ред. акад. В. Г. Кременя. К.: Ін-т обдаров. дитини НАПН України, 2014. 347с.
3. Розин В. Мышление и творчество. М.: ПЕР СЭ., 2006. 360 с..

РОЛЬ ВЕТЕРАНА АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ, ЩО ВІДБУВАЛАСЬ НА СХОДІ УКРАЇНИ, У ФОРМУВАННІ ПАТРІОТИЧНЕЙ ЦІННОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Карпеченкова Г. В.

студентка

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ України

Упродовж як мінімум шести років Україна переживає військовий конфлікт на сході держави. Із кожним роком увага мешканців територій, які безпосередньо не охоплені конфліктом, припиняє концентруватися на подіях у Луганській і Донецькій області. І для українців втрачає значимість основна ознака держави – територіальна цілісність та суверенітет. Останнім часом на-

віть складається враження, що українців все менше турбує майбутнє нашої держави. Спостерігається все менша згуртованість у громадах, населення все частіше не знаходить спільних ідей і цінностей, що призводить до деструктивної комунікації як всередині соціальних груп так і між групами.

Безумовно, згуртувати громади можливо тільки навколо однієї надважливої місії, як от у 2014-му і 2015-му році такими стали патріотизм та національна самоідентифікація. Із початком військових дій в Україні ми спостерігали яскравий сплеск громадської активності, яка згуртовувала населення та зосередила увагу на Україні усього світу саме тому, що самим українцям було не однаково що відбувається на їхній землі. Сьогодні ж, у 2020-му знов відчувається байдужість до тематики патріотизму. Так, за словами керівника Нікопольського осередку національної скаутської організації «Пласт» Костянтина Сергєєва, на початковому етапі подій на сході та в Криму (2014-2015 рр.) вони почали вірити в те, що подальша діяльність національно-патріотичного спрямування втратить свою актуальність, бо «всі ж навколо покозачились» та згадали про історію свого народу. В зазначений період часу рівень національної свідомості підскочив до неочікуваних висот, що було помітно і в освітньому, і в культурному просторі. Але сьогодні, рівень цікавості до «Пласту», як і до національно-патріотичного виховання в цілому, знову впав до рівня 2012 року, що в цілому підтверджує необхідність вжиття активних дій загальнонаціонального рівня задля об'єднання українців навколо ідей патріотизму та утвердження національних цінностей.

Разом з тим, юридично, національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних цінностей. Так, у травні 2019-го року за Указом Президента України [1] національно-патріотичне виховання мало б поширитися на всі вікові та соціальні групи населення, розширити коло обов'язкових заходів культурного та освітнього спрямування задля формування так званого «діяльничого патріотизму» [2].

Однак, складається враження, що більшість освітян такі офіційні вказівки сприймають наче «білий шум» та виконують їх досить формально. Доказом таких думок можуть слугувати як формальне проведення уроків в загальноосвітніх школах по дисципліні «Захист Вітчизни», які проводяться особами, які абсолютно не мають ніякого відношення до військової служби та захисту державних кордонів, до сценаріїв проведення свята «День захисника України» у закладах загальної та професійно-технічної освіти. Ще й досі залишається актуальним «стандартне» для радянських часів святкування Дня захисника подарунками хлопчикам чи юнакам, що з одного боку нівелює участь жінок у військових діях, а з іншого виключає головну ідею цього свята – патріотизм, консолідація та розвиток українського суспільства [3].

На думку автора, для досягнення цілей, які визначає держава першочерговими у національно-патріотичному вихованні, а саме формуванні національно-культурної громадянської ідентичності, національно-патріотичного світогляду, збереженні та розвитку

суспільно-державницьких та духовно-моральних цінностей Українського народу, може бути ефективно використано освітній простір закладів освіти усіх рівнів. Однак, інструментом досягнення завдань національно-патріотичного виховання можуть бути виключно осередки у громадах, глибоко занурені у тематику військового конфлікту, представники яких є живою історією сучасної боротьби українського народу від загарбників.

Успішним втіленням такої співпраці ветеранських спільнот та діючих військовослужбовців із закладами освіти можна вважати проект, який було реалізовано за підтримки Дніпропетровської ОДА «Шляхами героїв». Під час одноденних екскурсій до діючої військової частини, музею АТО та Алеї Пам'яті у обласному центрі, які відвідали близько 20 000 підлітків із усіх куточків Дніпропетровщини, екскурсводами були виключно ветерани АТО і ООС [4]. Учні 10-х та 11-х класів зазначають, що з 1 дня екскурсії вони отримали більше інформації, ніж за весь курс з дисципліни «Захист Вітчизни».

З іншого боку, ветерани АТО та ООС, які повертаються у свої домівки, часто вважають себе непотрібними членами громадами. Вони потребують, окрім реабілітації та іноді лікування, і ефективної соціалізації – включенню у соціально значущі процеси громади. Таким ефективним «зануренням» у життя громади може стати включення ветеранів у якості викладачів курсів безпеки життєдіяльності та захисту Вітчизни, які є в програмах закладів вищої освіти, професійно-технічної та загальної освіти.

Сьогодні, залучення ветеранів до формування патріотизму у дітей відбувається епізодично. Частіше, таке запрошення воїнів стає відповідальністю окремих працівників закладів освіти: завучів шкіл або класних керівників. Співпраця відбувається в тих громадах, де ветеранські спільноти проявляють активну громадську діяльність, широко висловлюють свою готовність до участі у заходах національно-патріотичного виховання. Але ж активність організацій воїнів і ветеранів не певних територіях та в принципі наявність таких організацій не є стабільною. Тож, держава не може спиратися на окремі волонтерські чи комунальні об'єднання для реалізації надважливих завдань розвитку національної свідомості.

Очевидною є потреба створення системи залучення ветеранів АТО і ООС до викладацької діяльності у закладах освіти. Таким механізмом може стати прийом ветеранів у якості викладачів курсу «Захист Вітчизни» та «Безпека життєдіяльності» у закладах середньої та професійно-технічної освіти.

Також, досвід впровадження проекту «Шляхами Героїв» демонструє ефективність проведення занять із демонстрацією конкретних пам'яток історії та набуття певних навичок військовослужбовців. Відвідування музеїв, виставок, перегляд відео та фотоматеріалів під супроводом вмотивованого носія історії – ветерана АТО, а також знайомство з професією військовослуж-

бовця безпосередньо у місцях несення ним служби – дієві інструменти виконання завдань національно-патріотичного виховання.

Варто пам'ятати, що національно-патріотичне виховання являється першочерговим у формуванні у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і

законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України. І до реалізації таких високих цінностей держави необхідно ставитись з високою відповідальністю.

Література

1. Стратегія Національно-Патріотичного виховання. Затверджена Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019>
2. Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році. Лист МОН № 1/9-523 від 16.08.19 року. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65422/
3. Карпеченкова Г. В. Як у 6-Б День захисника України відзначали... *Джерело*. Випуск № 41-42 (961-962). Листопад 2019. С. 6-7. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/245/2019%20-%20%D0%9B%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4%20%D1%87.1.pdf>
4. Романов Є. Майже 20 тисяч школярів із Дніпропетровщини пройшли «Шляхами героїв». Видання *Армія Inform*, 7 листопада 2019 року. URL: <https://armyinform.com.ua/2019/11/majzhe-20-tysyach-shkolyariv-iz-dnipropetrovshhyny-projshly-shlyahamy-geroyiv/>

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ НОРМИ ЯК ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ ЛЮДИНИ

Кравчук Л. В.

старший викладач

Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

Жодне суспільство не може існувати без загальноприйнятих норм, правил, цінностей. Україна, будучи європейською державою, спрямовує свої погляди на європейські цінності як орієнтири життя і розвитку громадянського суспільства. Нам потрібно навчитися жити разом, як братам, або ми загинемо разом, як дурні. Нарешті потрібно задуматися над цими словами Мартіна Лютера Кінга. І почати діяти.

Процеси становлення і вдосконалення громадянськості, утвердження інститутів демократії, динамічних та відкритих форм спілкування, зростання можливостей вільного розвитку людської культури, необхідність співпраці у розв'язанні глобальних проблем сучасного людства – все це є передумовами вкорінення морально-етичних норм у реальному суспільному житті. Морально-етичні норми упорядковують суспільне життя, стоять на захисті добра, чесності, справедливості, толерантності, відповідальності та інших добродійностей – у цьому й полягає їхній першоджерельний зміст. Керуючись морально-етичними нормами у своїх вчинках, поведінці, особистість тим самим підтримує життєдіяльність суспільства. І, навпаки, суспільство, підтримуючи і сповідуючи ту чи ту морально-етичну норму, дає можливість особистості сприйняти її як ідеал, як цінність. Протягом усього свого життя людина вирішує проблему, як зробити так, щоб добро переважало зло, благородність – егоїзм, увічливість, чемність – хамство. Адже ніхто не ставав хорошою людиною випадково. Людина, прилучаючись до життя суспільства, повинна не лише адекватно сприймати, розуміти предмети, різні соціальні явища та їхнє зна-

чення для людей, а й «привласнити» їх, зробити цінними особисто для себе [7, с. 97–98].

Ціннісна сутність морально-етичних норм закладена в інформації про правильне і неправильне, про добро і зло, яку вони містять. Керуючись нею, людина вибирає оптимальний варіант власної етичної поведінки. Морально-етичні норми – це «стійка розстановка вузлових моральних цінностей, яка утвердилась у суспільній свідомості» [10, с. 105]. В. А. Василенко зауважує, що у морально-етичних нормах «моделюється ціннісна структура певного виду вчинків і взаємостосунків» [6, с. 146].

Оскільки ціннісний характер морально-етичних норм чітко простежується вже в їх дефініції, на нашу думку, теоретико-методологічне обґрунтування проблеми їх засвоєння передбачає аксіологічну ієрархію цінностей у суспільній та індивідуальній свідомості. Цінності включають в себе «найважливіші складові внутрішньої культури людини, які виражаються в особистісних установках, властивостях і якостях, визначають її ставлення до самої себе, інших людей, природи» [3]. Морально-етичні цінності існують лише у зв'язку з людиною, її свідомістю та діяльністю. Психологічними витоками цінностей є людські бажання, позаяк вони виражають справжній зміст життя, особисте ставлення людини до всіх явищ світу. Виходячи із цього, цінності людини завжди пов'язані з фактом бажання, а їх виховання рівнозначне їх переживанню. Існування жодної особисто виробленої цінності поза переживаннями неможливе.

Низка вчених (Т. Г. Аболіна [1], І. Д. Бех [4], М. Й. Боришевський [5], В. А. Малахов [9],

А. М. Єрмоленко [1], О. О. Киселева [1]) виділяють два типи цінностей: цінності, сенс яких визначається наявними потребами й інтересами людини, і цінності, які надають сенсу існуванню самої людини. Цінності другого типу є вищими, оскільки надають життю сенсу, і вимагають від особистості морального ставлення до самої себе. Особистісні цінності, якщо їх природу й будову виводити з процесів сенсоутворення, складають внутрішній стрижень особистості, який є її ціннісною етичною орієнтацією – важливий внутрішній структурний елемент особистості, який закріплений життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань, охоплює певну суму загальнолюдських етичних категорій, що постають як еталони і формують особистість молодшого школяра.

Цінності людини об'єднуються в єдину систему, яка має свою специфічну організацію. На думку С. Ф. Анісімова, якщо всі цінності розподілити за ступенем їх значимості для людини, її існування і прогресивного розвитку, матимемо класифікацію у вигляді своєрідної класифікації цінностей, підпорядкованої принципу субординації, де кожна цінність стосовно тієї, котра стоїть вище за неї, відіграє роль засобу чи умови, чи наслідку, який випливає з неї [2, с. 22].

У цьому сенсі цікавою є точка зору О. Г. Дробницького, який виділяє два основних види ціннісно-нормативної регуляції – «звичайно-традиційну» і «морально-етичну», що розрізняються критеріями оцінки та інстанціями, що виробляють таку оцінку. Критеріями «звичайно-традиційної» регуляції поведінки є норми суспільства, члени якого стежать за їх дотриманням. В основі морально-етичної норми лежать етичні принципи належного, властиві конкретній людині, яка сама відповідає за оцінку власних дій [8, с. 44-45]. Суб'єкт із розвинутою морально-етичною ціннісною системою є дієвим носієм етичних норм. Укорінюючись у самосвідомості, ціннісна система перетворюється в її необхідну настанову – етично значиму й відповідально активну. На її основі внутрішні можливості особистості перетворюються на реальні вчинки, морально-етичну поведінку. Разом з тим, за

словами Г. Крайга, в допідлітковому періоді діти не в змозі створити свою систему цінностей, навіть якщо хочуть цього, оскільки не володіють відповідними когнітивними здібностями [11, с. 622].

Дитина – це частинка великого світу, який складають інші люди, природа, рукотворні предмети. Щоб жити в гармонії з цим світом, потрібно знати і дотримуватися його правил і законів, закладених в морально-етичних нормах. Вони мають бути засвоєні з дитинства, оскільки охоплюють всі сторони життєдіяльності індивіда. Хто рухається вперед у знаннях, але відстає в етичності, той більше йде назад, ніж уперед, – зазначав Аристотель.

Враховуючи той факт, що на засвоєння дитиною морально-етичних норм як цінностей впливають соціокультурні умови їх розвитку, характер взаємодії з близьким оточенням, ми прийшли до розуміння того, що цей процес має засновуватись на діалозі, спілкуванні, співробітництві. За такої умови він стає для дитини привабливим, значущим, а тому й ефективним.

Засвоєння морально-етичних норм – складний процес, який, з одного боку, передбачає оволодіння досвідом поведінки попередніх поколінь, що допомагає вчиняти етично в традиційних випадках, з іншого – потребує розвитку критичного мислення, інтуїції, етичної чутливості, що допоможе зробити морально-етичний вибір, прийняти рішення в нестандартній життєвій ситуації.

Висновок. Дошкільний та молодший шкільний вік є періодом входження дитини в соціальну зрілість. На цьому етапі активно формується світогляд, розвивається емоційно-вольова, пізнавальна, потребнісна сфера дитини, набувається досвід спілкування, закладаються основи етичної поведінки. Звичайно, якості особистості будуть змінюватися, шліфуватися, удосконалюватися протягом усього життя, але морально-етична основа характеру, закладена в дитинстві, має бути надійною і міцною, як скеля. Адже, від цінностей, які сьогодні засвоять наші діти, залежить найближче майбутнє не одного покоління.

Література

1. Аболіна Т. Г., Єрмоленко А. М., Киселева О. О., Малахов В. А. Етичні норми і цінності: проблеми обґрунтування. К. 1997. 243 с.
2. Анисимов С. Ф. Мораль и поведение. М.: Мысль, 1979. 141 с.
3. Асташова Н. А. Концептуальні основи педагогічної аксіології. Педагогіка. 2002. № 8.
4. Бех І. Д. Б 55 Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек». 2018. 320 с.
5. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості: [монографія]. Суми: Видавничий будинок «Еллада». 2012. 608 с.
6. Василенко В. А. Мораль и общественная практика. М.: Изд-во Московского университета, 1983. 176 с.
7. Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури. 2005. 196 с.
8. Дробницький О. Г. Мир оживших предметов. Проблема ценности и марксистская философия. М.: Издательство политической литературы 1967. 352 с.
9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посібник. К.: Либідь. 1996. 304 с.
10. Титаренко А. И. Структуры нравственного сознания. М.: Изд-во Московского университета, 1972. 283 с.
11. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. Пер. с англ. СПб.: Питер, 2000. 992 с.

КУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ МОЛОДИХ ФАХІВЦІВ У МІЖНАРОДНМУ БІЗНЕСІ

Кулініч О. А.

кандидат економічних наук, доцент

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Сьогодні більшість економічних питань, що лежать в площині знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», розглядаються у відриві від емоційно-оцінного сприйняття соціально-психологічних умов реалізації професійної діяльності спеціалістів напряму підготовки 056 «Міжнародні економічні відносини». Це призводить до втрати взаємозв'язків професійних питань від соціальних проблем, від культури, від спілкування, від реального життя. Економічний прогрес і глобалізація є двома важливими факторами змін культури, що безперервно еволюціонує. Економічний прогрес супроводжується відмовою від колективізму на користь індивідуалізму (Японія). Глобалізація з одного боку призводить до злиття культур, а з іншого – до поглиблення національних культурних традицій (ісламський фундаменталізм, етнічні конфлікти на території колишнього СРСР та ін.).

Одна із найбільш серйозних небезпек, з якими стикаються компанії, що вперше виходять на міжнародний ринок, полягає у тому, що вони можуть не володіти всією необхідною інформацією. Ведення бізнесу в іншій культурі потребує адаптації до прийнятих в цій культурі систем цінностей і норм. Для опрацювання крос-культурної грамотності міжнародним компаніям потрібно наймати в свої зарубіжні філіали місцевих працівників, створювати штат космополітичних менеджерів і слідкувати за загрозою виникнення етноцентричної поведінки [1, с. 40].

На сучасному етапі розвитку світової економіки партнери по бізнесу більш активно приймають участь у тренінгах по підсиленню «Міжнародної чутливості», а ще вчора могли цілком обходитися особистими напрацюваннями, не акцентуючи особливої уваги на прийнятій або неприйнятій поведінці в іншій культурі. Знання про те, яка поведінка є коректною, вкоренилися всередині кожної країни. Поряд з тим, що існують універсальні стандарти неправильного поведінки, є досить багато моментів, по яких є значні відмінності відповідної поведінки. І це особливо помітно в сфері міжнародного бізнесу [2, с. 96, 97].

За оцінками науковців сучасний міжнародний бізнес при обранні на роботу молодих фахівців стикається з серйозними проблемами у сфері комунікацій, де все, починаючи з особливостей мовних бар'єрів до ритуалів та невербального спілкування, несе жорсткий відбиток специфіки тієї чи іншої культури. Але саме особливості комунікацій в більшості визначають і національну специфіку прийняття рішень, і те, що в одній культурі буде моделлю раціонального прийняття рішення, в іншій буде вважатися просто нерозумною

поведінкою керівника. Наслідком цього стає комунікативний розрив, який проявляється в недоліку взаєморозуміння представників різних культур, що пояснюється відмінністю в мові і культурних установках. За класифікацією Едварда Холла, автора багатьох наукових робіт з вивчення ділових культур, культури відрізняються одна від одної за основними двома показниками: контекстом і організацією часу [3, р. 44].

Успіх у міжнародному бізнесі базується на здатності розуміти значущість впливу культурних та інституційних розбіжностей і згладжувати їх. В цьому сенсі пропонуємо виділити і проаналізувати такі основні перепони взаєморозуміння (рис. 1).

Для ефективного управління процесом культурної адаптації необхідно виділити стадії «чужого» культурного середовища. Частіше за все молоді недосвідчені фахівці в першу чергу відчувають «культурний шок» при спілкуванні з іноземними партнерами в інтернаціональних компаніях за кордоном. Культурний шок можна визначити як психічне і соціокультурне сприйняття незрозумілих, а іноді і неприйнятних для рідного культурного середовища особливостей стилю життя і цінностей, наслідком чого у людини виникає почуття сорому, дезорієнтації та емоційної пригніченості. Молодий фахівець відчуває загальне потрясіння від нової культури через те, що йому приходится вивчати широкий набір нових культурних сигналів і очікувань, відкриваючи для себе, що попередні сигнали й очікування не підходять до нової культури або взагалі не працюють. Але це депресивне почуття відбувається не одразу, а розвивається за передбачуваним сценарієм [5, с. 95].

Таким чином, після отримання вищої освіти молоді фахівці, що починають працювати в зовсім іншій культурі можуть проходити декілька етапів адаптації. На першому етапі новизни вони захоплюються, як туристи, «дивними» відмінностями. Потім настає другий етап – розчарування, коли приємне стає застарілим, а традиційне – недоречним. Необхідність вивчення мови перетворюється в труднощі, що реально виникають при спілкуванні. На третьому – етапі депресії культурні розбіжності стають зрозумілими, але їхня несумісність зі звичною системою сприйняття стає джерелом роздратування і сорому. В кінці-кінців, людина пристосовується, і негативна реакція, що викликана культурним шоком, зникає. Це відбувається на четвертому етапі адаптації. Тоді, управління культурною адаптацією можна представити, як сукупність різних методів навчання співробітників особливостям ділових культур різних країн для роботи з іноземними партнерами (рис. 2).

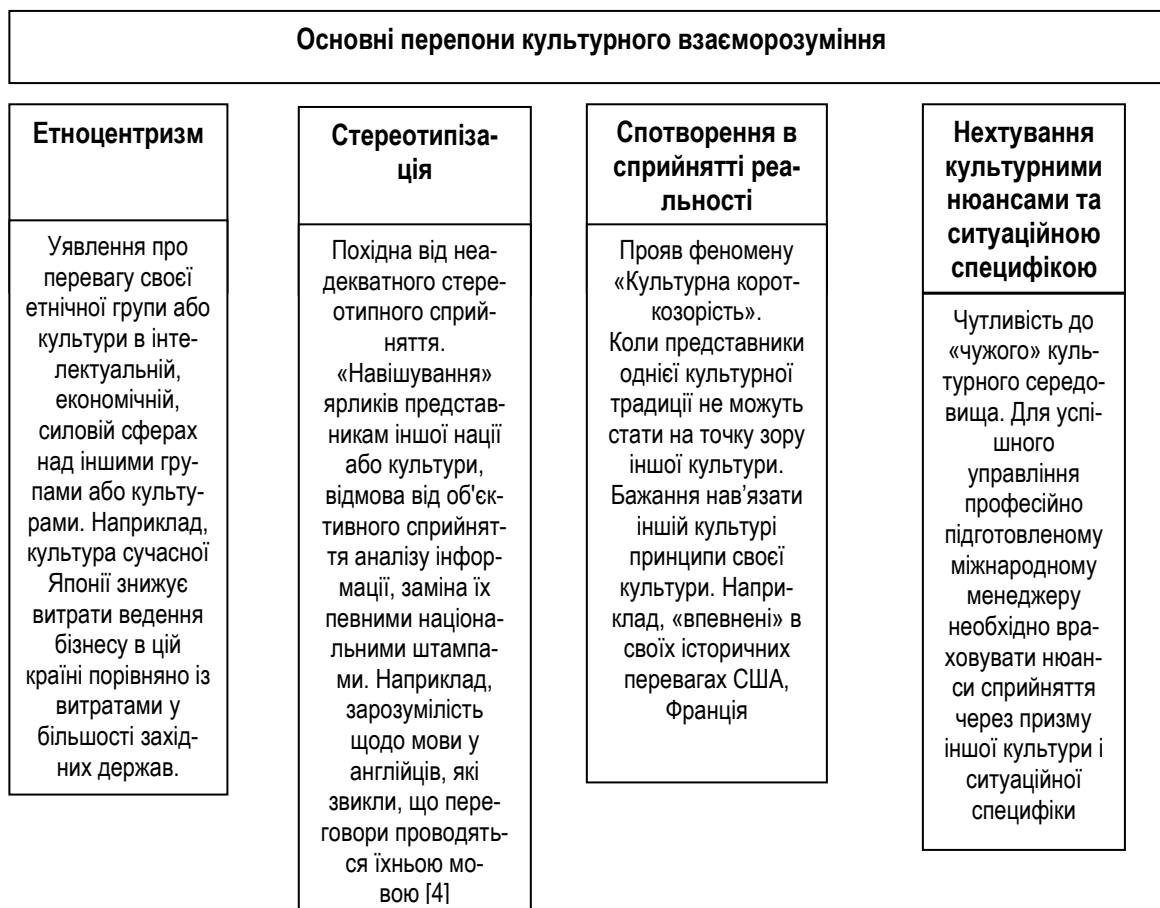

Рис. 1. Бар'єри крос-культурного сприйняття

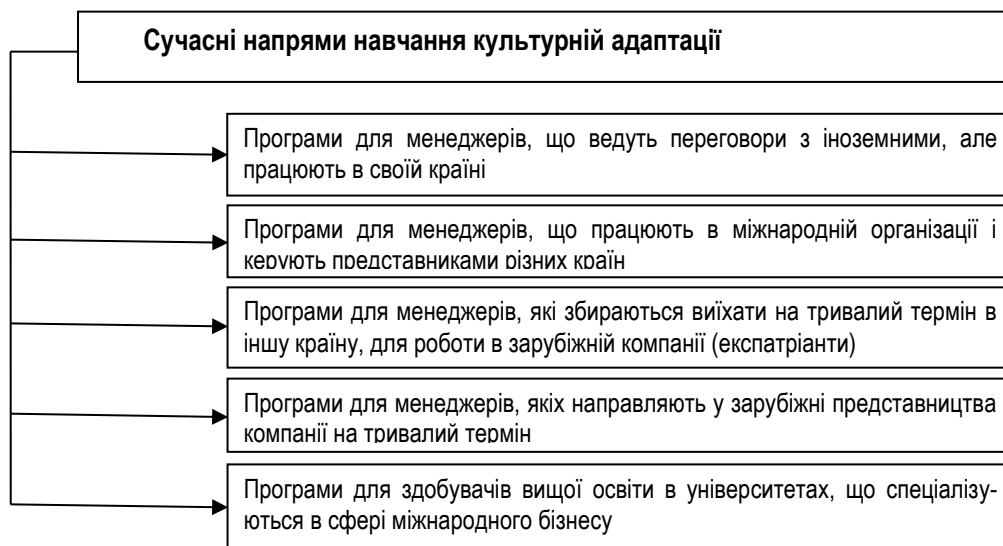

Рис. 2. Управління культурною адаптацією

Крім того, в сучасних реаліях існує безліч методів підготовки фахівців до роботи за кордоном: від документальних програм, що приваблюють до культури країни через історію, економіку тощо, до індивідуальної підготовки спеціаліста, коли він займається практичними вправами, що відтворюють соціальні умови країни, щоб на собі відчуті різницю нової культури. Так, в Японії для здобувачів вищої

освіти на основі багатьох імітаційних управлінських ігор, що допомагають за короткий час проаналізувати і покращити свою культурну пристосованість і комунікаційні навички, розроблено і впроваджено крос-культурні навчальні тренінги. А корпорація NEC для підготовки власної групи для роботи за кордоном не лише навчає мові, способам укладання договорів з іноземними партнерами та особливостям різних

культур, а і пропонує заняття для подружжя, де вчать як жити в чужій країні, як перебороти страх перед майбутнім, тощо.

Важливо зауважити, що культурна адаптація молодих фахівців в Україні досліджується не достатньо в науковій сфері і на практиці застосовується більше на інтуїтивному рівні. Тоді як на сучасному етапі розвитку економіки для компаній, що займаються міжнародним бізнесом у всьому світі, необхідна підготовка транскультурних менеджерів, яких на відміну від менеджерів-експатріантів потрібно

готувати до роботи в декількох різних культурах. Вони повинні вільно володіти делькілкома іноземними мовами, мати низький рівень етноцентризму, високі адаптивні здібності і міжкультурну чутливість. Вивчення культурного розвитку, повага до представників будь-якої національної культури дозволить менеджерам налагоджувати міжкультурну взаємодію між співробітниками з урахуванням їхніх особливостей, що сприятиме підвищенню ефективності діяльності компаній.

Література

1. Файчук О. М., Сидоренко С. В. Міжнародний бізнес: навчальний посібник. *НУБіП України*. Київ. 2016. 236 с.
2. Рубцова Т.И. Деловые культуры в международном бизнесе (о пользе бизнес – тренингов). *Журнал РВЭ вестник*. 2013. № 8. С. 96-115.
3. The Dance of Life. The Other Dimension of Time. 1989. Pp.44.
4. Льюис Р. Деловые культуры в международном бизнесе от столкновения к взаимопониманию. *Дело*. 1999. С. 61.
5. Костина И.А., Хожемпо В.А. Управление кросс-культурной адаптацией в международном бизнесе. *Журнал Вестник РУДН. Серия Экономика*. 2011. № 1 (7). С. 91-98.

ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ ТА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОСНОВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.

Кунденко Я. М.

кандидат філософських наук, доцент

Харківського національного університету будівництва та архітектури

Роль освіти у формуванні ціннісних основ солідаризації розділених суспільств важко переоцінити перш за все – за визначенням, тому що освіта та виховання є той фундамент духовності, що перш за все об'єднує, крім того надихає та надає змісту суспільним взаємовідносинам. Крім того, необхідно відзначити, що час системних змін у сфері загальнолюдських, етнічних та індивідуальних духовних цінностей вимагає трансформації в системі освіти.

Зміна сприйняття людини інформаційного суспільства, що відбивається в системі освіти і виховання, пов'язана з подальшим розвитком засобів передачі та зберігання інформації та відбивається на трансформації духовних підвалин культури. Що є підставою для їх подальшого дослідження в науці та подання як гуманітарних дисциплін у навчальних закладах. Невизначеність значущості та можливостей комунікації, її видового різноманіття призводить до соціальної та психологічної нестабільності, руйнівні наслідки якої наочні в сучасному економіко-політичному та культурному житті суспільства.

Сучасні засоби комунікації не тільки визначають духовну форму існування соціуму, а й впливають на реальність природи і людини як специфічне віртуальне «середовище проживання». Таке змістовне наповнення, передбачає відповідну форму проведення занять в рамках навчальних курсів, присвячених вивченню соціальної комунікації та духовних цінностей («Суспільні комунікації» та «Духовні цінності людини інфор-

маційного суспільства»): системний підхід, який синтезує основні напрацювання в області психології, філософії, соціології, етики та естетики, логіки та риторики, спрямований на розуміння сенсу медіа-основ духовності в визначеності її практичної реалізації.

Крім того, обізнаність з'являється при єдності знання і волі, тобто власної діяльності в певному напрямку. Що і пропонується в процесі освоєння навчального матеріалу: дослідження медіа-комунікації та її духовного наповнення в процесі комунікації та застосування різних медіа-засобів, а також каналів сприйняття (як раціональних, так і чуттєво-образних). Виклад теоретичного матеріалу передбачає діалог і дискусію, визначення понять супроводжується обговоренням кінофільмів, які розкривають емоційний контекст змісту занять. Крім того, є чуттєвою формою, що розкриває абстрактне наповнення наукових теорій та доказів. Побудований таким чином навчальний курс конкретизує розуміння медіа-комунікацій, навчає практичного застосування цих знань з максимальним ефектом в житті та професійній діяльності. Що само по собі сприяє досягненню не тільки освітніх цілей, а й дає виховний ефект, формує духовні цінності, які відповідають інформаційній стадії розвитку суспільства.

Крім того, необхідно відзначити, що в соціо-психологічній реальності інформаційного суспільства практично відсутні зовнішні принципи і ціннісні домінанти. Що актуалізує необхідність дисциплін, пов'язаних з аксіологічною проблематикою.

Традиційно однозначна ціннісно-змістовна орієнтація змінюється плюралізмом (властивим «грайливному» умонастрою і стану), що породжує невизначеність ідеалів і орієнтирів людини. Особливість масової культури і масової свідомості «тиражувати» не тільки матеріальні, але й духовні цінності стає одним з «правил гри» людини в умовах глобалізації.

Основними аспектами сучасного культурного розвитку є

1. Некласична методологія наукового дослідження: від аналізу та синтезу, що відповідає природознавству, до діалектики та узагальнення, властивих гуманітарним наукам;

2. Самосвідомість як основа світогляду людини;

3. Мас-медійний характер культури як «життєвого світу» людини;

Важливою особливістю сфери духовності в сучасному інформаційному соціумі є орієнтація на конкретну людину як екзистенціальну одиницю, що «переживає» в своєму потоці свідомості сутність світу, що постійно розвивається у взаємодії. Це породжує зміну в системі координат світогляду, напрямками якого є естетичні, етичні, гносеологічні і епістемологічні цінності, що є основою для формування духовності людини і суспільства.

Враховуючи такі кардинальні зміни в світогляді сучасної людини виникає необхідність систематизувати аксіо-сферу як філософське поняття, спираючись на великий доробок вивчення цінностей та потреб у соціо-гуманітарних науках. Розподіл цінностей на види проводиться щодо суб'єкта та способу поцінування:

1. Фізичні, які задовольняють базові потреби суб'єкта, спрямовані на чуттєво дану реальність, що має одиничний, безпосередній та матеріальний характер;

2. Соціо-психологічні, які задовольняють особливі, опосередковані (результат рефлексії), ідеальні потреби суб'єкта, спрямовані на метафізичну чи віртуальну реальність, що існує у свідомості людини;

3. Духовні цінності, які задовольняють всезагальні та трансцендентальні потреби суб'єкта за допомогою творчої діяльності узагальнюючого мислення по створенню естетичні ідеалів; релігійних уявлень; наукових теорій; філософських категорій.

Людина неодноразово розглядалася як центр природи і культури, проте конкретність одиничної людини як аксіологічної цінності істотно видозмінює уявлення про прекрасне, високе та істинне. Ця зміна, в трактуванні Гегеля, повністю знищує такі сфери творчої діяльності як мистецтво, релігія, наука і філософія. Мистецтво переходить у свою протилежну релігійну форму, естетичне стає етичним, прекрасне – потворним, піднесене – ницим, трагічне – комічним. Образ стає уявленням або зразком, ідеал – ідолом (подобою – відносною та обмеженою ідеєю) або жупелом (те, що жахає). Увага зосереджується не на творі мистецтва, а на митцях та глядачах, що створюють артефакти.

Сучасне мистецтво, орієнтоване на художника, що створює твір мистецтва, не як прекрасний і загально-визнаний ідеал, а як приємне і корисне для себе і глядача, переходить в самодіяльність і сферу споживання. Що є не тільки не красивим, а є потворне і нице, що принижує людину як духовну істоту. Однак при цьому не змінюється визначеність мистецтва як чуттєвої форми істини, що впливає на людину за допомогою образу, який в даній подачі працює «від протилежного», показуючи якою не повинна бути людина і світ, що руйнує їх єдність і взаємодію. Таким чином, мистецтво не знищується, а розвивається як світоглядна форма. Основними напрямками трансформування фізичних та соціо-психологічних потреб в системі естетичних цінностей людини інформаційного суспільства є:

1. Технізація та дізайнування життєвого простору людини;

2. Культивування несмаку та кітчу;

3. Самодіяльна творчість.

Потрібно відзначити діалектичне співіснування класичних та традиційних форм мистецтва та естетичних цінностей поряд з новими, неklasичними та авангардними візіями, що межують з постмодерними інсталяціями, перфомансами та культурними акціями.

Щодо релігії, яка виступає як протилежність мистецтву і виробляє основні етичні ідеали для існування людини і суспільства, необхідно відзначити такі ж видозміни в уявленні про Бога і душу як ідеальну сутність світу і людини. Висловлення Ніцше про смерть Бога і владу Надлюдини стають реальністю. Сучасні релігійні вірування орієнтовані на конкретного «людино-бога» і духовні практики як езотеричне знання. Релігія переходить у свою протилежну – світську форму (атеїзм, політичні та духовні практики), де віра в Бога змінюється поклонінням та служінням людині як конкретній психо-фізіологічній та соціо-культурній реальності. Релігійні уявлення та етичні цінності стають наочними зразками, ідеальне – соціо-психологічною реальністю, довершене – недолугим, загальнолюдське благо – особистою вигодою (добро підміняється злом), справедливість – помстою. Увага прикута не до Бога, а до пророків та месій, що створюють та володіють своїм особистим «світом».

Основними напрямками трансформування фізичних та соціо-психологічних потреб в системі духовних цінностей людини інформаційного суспільства є:

1. Формування інтелектуальної культури особистості та комунікаційних підвалів ментальності;

2. Набування психологічного та соціологічного досвіду рефлексії та саморефлексії;

3. Розвиток креативних якостей характеру людини та моральних цінностей у суспільних групах.

При цьому сфера сучасного раціонального знання та епістемологічних цінностей виявляє «відносність» науки та «суб'єктивну» змістовну визначеність в діяльності дослідника. В силу цього змінюється предметна область та методика дослідження: реальність, що

вивчається набуває віртуальний характер, що призводить до тісної співпраці та успішної взаємодії природознавства та гуманітарного знання у синтетичних технічних науках.

Крім того, суперечності сучасних естетичних та етичних цінностей, релігійних рухів і наукових пошуків вирішуються в рамках «філософської віри», запропонованої ще Карлом Ясперсом як підстава для соціальної комунікації. В даному випадку віра і знання змінюються розумінням як методологічним фундаментом сучасного наукового знання, а також підстави для руйнування сумнівів щодо релігійних уявлень та художніх

уподобань. Сучасна філософія проходить етап трансформації і являє собою філософування, що має міфологічний та аксеологічний характер, що дозволяє створювати світоглядну «різому» кожній людині.

Такі нові обрії духовного змісту світогляду людини «культури самосвідомості» та сучасного суспільства, що є не тільки інформаційним, а й «розділеним», потребує наукового визначення та висвітлення у освітніх дисциплінах та виховних заходах. Розробка та запровадження сучасних мультимедійних засобів подання учбового матеріалу – одне з головних завдань науковців та викладачів ЗВО.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІЛІ І ЦІННОСТІ

Литовченко О. В.

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Інститут проблем виховання НАПН України*

Позашкільна освіта України – важлива освітня підсистема, визначена Законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту». Позашкільна освіта має власні традиції та досвід, водночас, розвивається в контексті загальноєвропейських тенденцій, сприймає кращі зарубіжні практики, зокрема, *установ та організацій неформальної освіти європейських країн*.

У Меморандумі ЮНЕСКО про неформальну (non-formal) освіту такий вид освіти розглядається як будь-який вид організованої і систематичної освітньої діяльності, яка не збігається з діяльністю шкіл, коледжів, університетів та інших установ, що входять до формальної системи освіти.

У світі використовуються різні терміни, зокрема: «неформальна освіта» («non-formal education»), «інформальне навчання» («informal learning»), «позашкільна освіта», «програми вільного часу» та ін.

Неформальна освіта для європейців є частиною *концепції безперервної освіти (long life education)*, що дозволяє молодим людям і дорослим набувати і підтримувати на належному рівні вміння та компетенції, необхідні для адаптації в постійно змінному середовищі.

Неформальна освіта дітей та молоді, що є частиною неформальної освіти, має свої особливості в європейських країнах. Зокрема, наявні в Європі концепції неформальної освіти Рене Кларийс зводять до двох домінуючих типів:

– *концепція піклування* – посідає домінуюче положення переважно в країнах Західної Європи, де існує розвинута опікунська система, майже вся фінансова допомога з боку національного і місцевого уряду, орієнтована на потреби молоді, спрямовується дітям і молодим людям з серйозними проблемами. У цих країнах практично влада орієнтована на проблемну частину суспільства (5-10 % дітей). Наслідком такого підходу, на думку Рене Кларийса, є те, що з кожним

роком все більша кількість дітей потребує допомоги, оскільки недостатньо уваги приділяється профілактиці.

– *Концепція розвитку* – більш властива для країн Східної і Центральної Європи. Суспільство тут меншою мірою зацікавлено в опікунській системі, вважаючи за краще вкладати кошти в інтереси більшої групи дітей, тих, у кого немає проблем.

Установи неформальної освіти дітей та молоді різних країн мають значні відмінності, розвиваються у різних економічних, соціокультурних умовах. Утім, переважно мають подібні *цілі і цінності*. На думку Кларийса, ключовими словами для неформальної освіти є «компетенції» і «навики». Прикладами «навиків» неформальної освіти є лідерство, спілкування, вивчення мов, робота в команді, засвоєння соціальних ролей, вирішення конфліктів, критичне мислення, самосвідомість і усвідомлення оточуючих, відповідальність тощо.

У такому контексті важливою є діяльність *Європейської асоціації установ неформальної освіти дітей і молоді*.

Європейську асоціацію установ вільного часу дітей та молоді (European Association for Leisure Time Institutions of Children and Youth, EAICY) (сучасна назва – Європейська асоціація установ неформальної освіти дітей і молоді) було засновано у 1991 році з метою створення єдиного інформаційного простору, розвитку європейського співробітництва в галузі неформальної освіти, взаємного збагачення досвіду організацій вільного часу. EAICY є консультативним членом Ради Європи, має постійного представника в Страсбурзі. Штаб-квартира EAICY знаходиться в Празі (Чеська Республіка).

До Асоціації входять представники 16 європейських країн. Отже, членами Асоціації є центри по роботі з дітьми і молоддю Франції, Італії, Німеччини, Нідерландів, Чеської Республіки, Польщі, Португалії, України,

Грузії, Казахстану, Латвії, Литви та інші. Одним із засновників Асоціації як представник України виступив Київський Палац дітей та юнацтва; з 2007 р. колективним членом цієї організації стала Асоціація позашкільних навчальних закладів України. Активними членами організації сьогодні виступають Київський Палац дітей та юнацтва, Рівненський міський Палац дітей та молоді та інші заклади.

Прикладами програм, у яких беруть участь європейські установи неформальної освіти та заклади позашкільної освіти України, є молодіжні програми Європейського Союзу такі, як «Освіта упродовж життя», «Молодь в дії», що є наступницею програм «Молодь для Європи» і «Молодь» тощо. Такі програми ґрунтуються на неформальній освіті і є ключовим інструментом, що забезпечує молодим людям можливості для неформального і неофіційного навчання європейського виміру. Зокрема, програма «Молодь в дії» має на меті: сприяти активному громадянству молоді загалом і європейському громадянству зокрема; розвивати солідарність і толерантність між молодими людьми,

особливо для зміцнення соціального зв'язку в Європейському Союзі; посилювати взаєморозуміння між молодими людьми з різних країн; сприяти розвитку якісних систем підтримки молодіжної діяльності і життєздатності громадських організацій у молодіжній сфері; поширювати європейську співпрацю у молодіжній сфері.

Таким чином, позашкільна освіта України розвивається у контексті загальноєвропейських тенденцій, сприймає європейські цінності, які реалізуються, зокрема, установами неформальної освіти дітей та молоді європейських країн. Серед *спільних цілей і цінностей неформальної освіти* такі: забезпечення дітям та молоді можливості для неформального і неофіційного навчання, створення умов для лідерства, спілкування, вивчення мов, набуття навичок роботи в команді, засвоєння соціальних ролей, розвиток критичного мислення, самосвідомості і усвідомлення оточуючих, відповідальності тощо. А також сприяння активному громадянству, підтримки молодіжної діяльності.

Література

1. Енциклопедія позашкільної освіти / Гол. ред. Г.П. Пустовіт. Рівне: О. Зень, 2017. 525 с.
2. Leisure & Non-formal Education. A European Overview of After- and Out-of-School Education. Clarijs, René (ed.). Prague, Czech Republic: EAICY. 2008. 118 p.
3. European Association of Institutions of Non-formal Education of Children and Youth. URL: <http://www.eaicy.cz/>.

РОЛЬ ЦЕРКВИ В ЗАЛАГОДЖЕНІ МІЖЕТНІЧНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

Мачуський В. В.

завідувач лабораторії позашкільної освіти, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України

Церква завжди мала вплив на ситуацію в державі, у всі віки церква слугувала своєрідним «щитом», яким затуляла від куль або стріл своїх прибічників, своїми принципами вона допомагала тримати рівновагу у стосунках між державами або зберігати та охороняти сучасні національні особливості своїх прихожан.

Початки християнства на українських землях сягають апостольських часів. Щоправда, наше церковне життя тоді ще не набуло організованих форм, але важливе значення має літописне свідчення про місію на наших землях Кирила і Мефодія та їх благословення для київських гір.

У сучасному світі роль релігії досить значна, хоча треба мати на увазі, що багато чого залежить від вміння того чи іншого лідера релігійної течії адаптуватись до сучасних реалій у швидкоплинному сучасному світі. Також треба зауважити про існування внутрішніх протиріч, таких як: міжконфесійні конфлікти, що час від часу спалахують в різних кутках планети, та терористичні провокації, які стали вже буденним явищем. Від цього не застраховане жодне суспільство, навіть таке, яке вважається демократичним та благополучним. Розглядаючи ситуацію в країні, треба дослідити взає-

мовідносини між державою та церквою, для того щоб усвідомити проблематику та розглянути самі відносини між ними. В цій концепції можна дійти висновку, що православну церкву не влаштовує її конституційний статус «відокремленої від держави». Вона намагається задекларувати для себе статус активної співпраці з державою, а саме: науку, зокрема соціально-гуманітарні дослідження, культурну і творчу діяльність, освіту, морально-патріотичне виховання, міжнародні відносини та чимало інших важливих суспільно-політичних напрямів.

Є три основні підходи щодо співпраці держави та церкви. Перший полягає у тому, що релігія і політика – речі зовсім різні, абсолютно не співставні. Це два різних світи, що не повинні перетинатися. Прибічники цього погляду висловлюють принципову відмінність між релігією та ідеологією (політичною), яка неодмінно пов'язана з різними видами діяльності. Вони заперечують будь-яке зближення цих понять.

Друга точка зору полягає в прямому отождненні політики і релігії. Особливо яскраво вона втілюється в теократичних державах. Іншим різновидом цього ж погляду є макіавеллівський погляд. Він виходить, вла-

сне, з тих самих засад, що передбачають практичне зрощування державно-політичного насильства з релігії. Н. Макіавеллі вказував: «Норов людей є непостійним, і якщо повернути їх до своєї віри легко, то втримати в ній важко. Тому потрібно бути готовим до того, щоб, коли вона в народі вичерпається, примусити повірити його силою».

Третя точка зору – це уважне вивчення історії цивілізації, яке підводить до висновку, що не відповідає дійсності ні протиставлення, ні отождоження політики і релігії. Найбільш коректним вважається твердження саме про взаємовплив релігії з політикою на кількох рівнях. Якщо виходити з того, що співвідносяться не просто два певних соціальних явища, то для великої кількості людей вони співвідносяться як світ земний та світ небесний. Якби ж політика і релігія були абсолютно різними за природою, то ніякої взаємодії просто не вийшло б, оскільки принципово несуміжні речі не взаємодіють. Проте насправді між ними не просто існують численні зв'язки, вони обидві утворюють особливі форми, які виникають внаслідок їх взаємного тяжіння, шляхом утворення спільних або ж перехідних між політичною і релігійною формами. Переважною сферою релігії щодо політики є політична свідомість. Саме остання як форма усвідомлення (внутрішньої самосвідомості) групових потреб, інтересів та засобів їх задоволення спонукає до дії у відповідному напрямі, до пошуку необхідної для цього організації.

Міжконфесійні конфлікти в країні існують, і головною причиною цього є дуже швидкий розвиток всіх релігійних груп в Україні. Проте, трапляються випадки, коли представники влади на місцях перешкоджають релігійним меншинам або нетрадиційним релігійним групам отримати державну реєстрацію і придбати у власність земельну ділянку для спорудження храму, або використовувати їх в своїх «політичних ігрищах». Проблеми на місцевому рівні виникають тому, що державні чиновники іноді стають на бік тієї або іншої конфесії. На сході України домінує УПЦ МП, а на заході – УГКЦ. Лідери мусульман критикують Міністерство освіти України за відмову реєструвати ісламську школу. Римо-католики Одеси скаржаться на відмову влади віддати у власність цієї церкви духовну семінарію, яку свого часу відібрав радянський стрій. Іудеям в дніпропетровській області влада не дає дозволу на реєстрацію.

Вплив церкви на суспільство реалізується через її функції в суспільстві. Дійсно, виконання цих функцій (особливо регулятивно-нормативної) переконливо демонструє, що церква небезпідставно претендує на регламентацію життя людини (починаючи з побутових вказівок й закінчуючи моральними принципами) й суспільства в цілому. Можна навести приклади впливу релігії: на культуру, на науку, на політику.

Особливо ефективно релігія впливає на суспільні дії своїх послідовників шляхом використання їх релігійних почуттів і уявлень. Для нас головним у цьому є те,

що саме релігія спроможна об'єднувати народ величезною силою завзяття та ентузіазму, на яку здатна хіба що безпосередня загроза існуванню народу за часів агресії проти нього. Релігія відкидає наївну ілюзію, що людина може знаходити щастя лише в зовнішніх речах матеріального світу. Релігія дає «політичній людині» відчуття сталості цілей, надійності цінностей і орієнтирів. Перед плином політичних подій, які часто видаються пересічній людині безглуздими і незрозумілими, з'являється раптом непорушно-істинна, вічна мета, що дає нам релігія – порядок облаштування держави. Надійність цього порядку є рятівною для віруючих людей, адже вона неначе затуляє від них раціональну незрозумілість катастрофічних геополітичних подій – війн, революцій, переворотів тощо, що жахає багатьох. Ці механізми мають практично універсальний характер, бо стосуються переважної більшості релігій, зокрема й християнства, що особливо виявилось вже на перших етапах його історії. Церква постійно залишає за собою право на моральну оцінку устрою держави, її соціальної спрямованості, діяльності можновладних кіл. Кожного разу потрібне для релігійної організації рішення політичної проблеми обґрунтовується необхідністю зберегти моральні підвалини нації, охоронцями яких є церкви. Таким чином, такому «вторгненню» надається можливість, піднесений сенс, гуманний характер, прагнення до захисту інтересів не однієї, а всіх соціальних груп.

Закон України «Про освіту» надає можливість людині обирати для своїх дітей світську або ж релігійну освіту.

Певне значення для реалізації кожною людиною права на свободу світогляду і віросповідання мають положення ч. 3 ст. 35 Конституції України, відповідно до яких «церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова».

Із проголошеного у Конституції України загального принципу відносин церкви і держави – відокремленості (роздільності, «окремішності») впливають такі практичні висновки:

Україна є світською державою. Це свідчить лише про те, що держава є нейтральною, безсторонньою щодо будь-яких різновидів віри – як релігійних, так і нерелігійних;

держава мусить чітко окреслити у законодавстві межі свого втручання у сповідання будь-якої віри, у діяльність релігійних та атеїстичних організацій, виходячи при цьому виключно із загальнолюдських цінностей і прав людини. Вона не повинна надавати матеріальної підтримки або в іншій формі активно виявляти свою прихильність до будь-яких релігійних організацій;

позитивна діяльність держави щодо різних конфесій має бути обмежена: обліково-реєстраційною діяльністю на основі заявницького принципу; нейтральним арбітруванням у разі виникнення міжконфесійних су-

перечок, конфліктів з неідеологічних питань за умови звернення цих організацій до відповідних юрисдикційних державних органів і беззастережного визнання обов'язковості рішень останніх;

держава має законодавче визначити межі діяльності, фізичної поведінки, поза які не можуть виходити прихильники будь-якої релігії або іншої, у тому числі атеїстичної, віри відповідно до міжнародних стандартів цих меж (ст. 29 Загальної декларації прав людини).

Вона повинна також здійснювати контроль за дотриманням цих меж, тобто законів віруючими усіх конфесій, усіма релігійними й атеїстичними організаціями.

Основними параметрами діяльності церкви є визначення показників моральності, «праведності» способу життя та поведінки особи, життєдіяльності об'єднань, груп, спільнот, у встановленні критеріїв змістовного розмежування «добра» і «зла».

Література

1. Панченко П. П. Релігійні конфесії в Україні в контексті історизму. К. : Український Центр духовної культури, 2003. 100 с.
2. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України 23 квітня 1991 року № 987-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
3. Колодний А. М. Україна в її релігійних виявах. Л.: Сполом, 2005. 336 с.
4. Мачуський В. В., Вербицький В. В. Роль церкви в залагодженні міжетнічних та національних конфліктів. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2015. Вип. 22(2). С. 137-143. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2015_22\(2\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2015_22(2)_17)

РОЛЬ МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ

Мнишенко К. В.

аспірант

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Відомо, що спілкування з мистецтвом сприяє формуванню уявлень про високі ідеали людини. Мистецтво здатне впливати на особистість дитини, формує у нього позитивну моральну позицію до навколишнього світу. Б.М. Неменський підкреслює, що «найактивніший період вироблення і становлення всіх основ відносин людини до світу людей, природи, речей, припадає на період дитинства і юності» [3, с. 21]. У дошкільному віці, засвоєння соціальних норм і отримання знань про іншу людину в творах мистецтва сприяє ослабленню агресивних проявів дитини, вчить співпереживанню, взаєморозумінню з однолітками та іншими людьми. Відсутність моральних норм неможливо заповнити в зрілі роки, якщо ця здатність не розвинена в дитинстві.

Освоєння гуманістичних цінностей через мистецтво відбувається в процесі естетичної діяльності людини, яка здійснюється в двох формах: сприйняття мистецтва і створення художнього продукту.

Особливості впливу мистецтва на дітей розглядаються психологами з позиції освоєння дитиною художніх творів, згідно задуманого автором змісту. У цьому полягає головний сенс виховного впливу творів мистецтва – універсальне і різноманітне відображення внутрішньої, духовної сфери людини.

Особливим видом мистецтва, заснованому на емоційно-смісловій інтонації, є музика. Вона може надавати прямий і сильний емоційний вплив на людей, так як в ній відображені людські емоції, почуття, настрої, тобто те, що складає основу духовного світу людини. Музика емоційна за своєю сутністю, за своїм змістом. Завдяки цьому вона стає, за висловом

Б. М. Теплова, «емоційним пізнанням» та дає ні з чим не порівнянні можливості для розвитку емоційної сфери людини. Дане положення важливо саме для дошкільного віку, так як в дитинстві всі предмети і явища сприймаються, насамперед, почуттям. Ще Аристотель у своєму вченні про моральне значення музики як основним засобом виховання дітей та молоді називав саме музику. Він говорив, що в мелодії містяться характеристики людини. На думку Л.С. Виготського, генетичними формами регуляції поведінки в дитинстві довго залишаються емоції і саме їм в процесі розвитку належить роль регуляторів становлення особистості як цілісного утворення [2].

Завдяки закладеним в музиці механізмам «зараження і навіювання» (В. Медушевський), музика дійсно безпосередньо впливає на людину, на його духовний світ. Л.С. Виготський дуже точно вказував, що музика не може прямо «перенести» моральність в душу людини, вона здатна лише безпосередньо розбудити дремаючі в ньому моральні сили, збуджуючи людські емоції. Виховний вплив музики закладено в самому переживанні музики як самоцінного явища [2]. Музичний твір викликає в людині при його сприйнятті складний світ переживань і почуттів, які розширюються і поглиблюються з наявним у суб'єкта життєвим і музичним досвідом.

Серед ефективних методів морально-естетичного впливу музики на дитину Н.А Ветлугіна називає метод спонукання до співпереживання через емоційно-сміслову інтонацію. А спонукання до співпереживання героєві музичного твору, може відбуватися ефективні-

ше за допомогою вокальних імпровізацій і «пластичного інтонування», які освоюються дошкільнятами намузичних заняттях. Метод спонукання до співпереживання емоційно-сміислової інтонації в процесі сприйняття мистецтва і створення художнього продукту сприяє позитивному прийняттю та оцінюванню дошкільниками дій автора або героя твору як своїх власних [1]. Співпереживаючи герою, авторів твору у дітей народжується бажання надати їм допомогу і підтримку.

Розуміння іншої людини в музичному творі, співпереживання йому сприяє розумінню дошкільником свого однолітка в реальному житті. Дитина починає звертати увагу на однолітка, на його успіхи і невдачі. Все це сприяє прояву його відкритості іншим дітям. Він вчиться сприймати свого однолітка як рівного собі і подавати йому необхідну допомогу та підтримку. Таким чином, метод спонукання до співпереживання сприяє формуванню морального ставлення дошкільнят один до одного. Такі прийоми як театралізація, вокальна

імпровізація, «пластичне інтонування» доповнюють, розширюють і поглиблюють можливості цього методу.

Найбільш активною творчою діяльністю, спрямованою на вираження емоційного змісту музики Н.А.Ветлугіна називає музичну гру. Музична гра викликає у дітей великий інтерес, тим самим залучаючи їх у сферу музики. Гра сприяє емоційному переживанню музичних творів, розвитку у дітей інтересу до музики і позитивного ставлення до неї [1]. Завдяки захоплюючому та емоційному характеру гри, яка є провідним видом діяльності в дошкільному віці, вона сприяє глибшому розумінню змісту творів мистецтва та засвоєння моральних цінностей, закладених в них.

Отже, основними методами формування моральності дошкільників через мистецтво є спонукання, театралізація, інтонаційна імпровізація, пластичне інтонування, «персоналізація» героя твору мистецтва та музична гра.

Література

1. Ветлугина Н. А. Музыкальное воспитание в детском саду. М.: Просвещение, 1981. 240 с.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологич. очерк. – Изд. 2-е. М.: Просвещение, 1967. 93.с.
3. Неменский Б.М. Мудрость красоты: О проблеме эстетического воспитания: Кн. для учителя. М.: Просвещение, 1981. 192 с.

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Мунько А. Ю.

*кандидат наук з державного управління
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Розв'язання проблеми недостатньої кількості вмотивованих і професійних працівників органів державної влади та місцевого самоврядування поряд з іншими мотиваційними інструментами можливе шляхом їх безперервного навчання [5, с. 140]. Це визначаємо як своєрідну рушійну силу розвитку професійної компетентності державних службовців, їхнього структурно-компетентнісного (в межах кола компетенцій) [4, с. 27] впливу на процес формування і прийняття державно-управлінських рішень з урахуванням дії зовнішніх і внутрішніх чинників з метою забезпечення соціально-економічного розвитку держави на довгостроковий період.

Компетентність умовно складається з навичок, знань та вмінь, набутого досвіду [1, с. 3]. Професійна компетентність – «здатність учасника професійного навчання в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку» [2]. Пріоритетними на всіх рівнях модернізаційних процесів державної служби в країнах Європи

стали поєднання аналізу, управління, етики та політики [1, с. 4]. Державні службовці повинні вміти інтегрувати політичні, економічні, технічні та інші фактори у процесі формування, ухвалення та реалізації управлінських рішень.

Загалом освітню систему розвитку професійної компетентності державних службовців в Україні поряд із визначеною чинним законодавством класифікацією програм підвищення кваліфікації (загальні та спеціальні професійні (сертифікатні); загальні та спеціальні короткострокові [211-19]) доцільно розділити на кілька видів та доповнити умови реалізації відповідних освітніх технологій з метою удосконалення наявної системи. Тут виокремлюємо: базові освітні технології, додаткові або спеціальні, міжнародні (обмін досвідом) та самоосвіта.

Базові освітні технології розвитку професійної компетентності державних службовців передбачають обов'язкове підвищення кваліфікації згідно із Положенням про систему професійного навчання не рідше одного разу на три роки [2]). Реалізація базових технологій може здійснюватися на базі регіональних інститутів Національної академії державного управління при

Президентів України та інших закладах вищої освіти, що здійснюють підготовку за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» галузі знань «Публічне управління та адміністрування».

Додаткові або спеціальні технології – це здобуття специфічних знань, умінь та навичок за короткостроковими освітньо-професійними програмами. Реалізацію таких технологій можуть забезпечувати усі суб'єкти надання освітніх послуг у сфері професійного навчання. Рішення про додаткове підвищення кваліфікації державного службовця ухвалює керівник органу державної влади за власною ініціативою або за поданням керівників структурних підрозділів із урахуванням потреб управлінського процесу, появи нових технологій та доцільності їх застосування для підвищення ефективності діяльності органу влади чи його структурних підрозділів.

Євроінтеграційні та глобалізаційні процеси вимагають обов'язкового застосування окремого виду освітніх технологій розвитку професійної компетентності державних службовців, які ми називаємо міжнародними, зокрема обмін досвідом. На разі цей елемент не відображений у наявній системі професійного навчання, що звужує її рамки та не дозволяє повною мірою опанувати нові знання, уміння та навички на основі передового досвіду інших країн та адаптувати їх в національну практику державного управління та місцевого самоврядування. Уряд та органи місцевого самоврядування на разі мають невичерпні можливості щодо організації закордонних стажувань працівників органів влади – обмін досвідом із містами-побратимами, участь в європейських програмах в галузі освіти та професійної підготовки (Lifelong Learning Programme, зокрема Leonardo da Vinci – для професійної освіти і навчання та Grundtvig – освіта для дорослих), обмін досвідом з урядами інших країн, офлайн та онлайн найвчання тощо.

Самоосвіта як «самоорганізоване здобуття учасниками професійного навчання певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою

діяльністю, дозвіллям» [2]. Хоча необхідність здобуття знань, умінь та навичок шляхом самоосвіти визначає самостійно державний службовець керівники повинні мотивувати своїх підлеглих до самоосвіти як офіційно (нарахування кредитів ЄКТС, розширення можливостей кар'єрного зростання, подяки та грамоти за підвищення ефективності діяльності за рахунок застосування здобутих шляхом самоосвіти умінь), так і неофіційно (усна мотивація, подяка тощо).

Окремими специфічними складниками освітніх технологій розвитку професійної компетентності державних службовців є впровадження навчання з публічної етики для усіх, хто вступає на державну службу, надалі – систематично як елемент базових технологій. Такі освітньо-професійні курси мають на мені вказати державним службовцям на стандарти етичної поведінки та пояснити, як виявляти та розв'язувати етичні проблеми, донести розуміння того, як етично виконуючи свої обов'язки обслуговувати суспільні інтереси.

Вирішення завдань розвитку професійної компетентності державних службовців потребує побудови та постійного удосконалення відповідної освітньої інфраструктури як сукупності об'єктів, що забезпечують матеріальні, фінансові, інформаційні зв'язки між суб'єктами надання та отримання освітньо-професійних послуг в державному управлінні за допомогою організаційних, економічних і господарсько-правових відносин.

Призначення складових освітньої інфраструктури розвитку професійної компетентності державних службовців – спростувати і робити більш ефективними процеси здобуття нових знань, умінь та навичок, обміну досвідом та застосувати їх для підвищення якості ухвалення та реалізації державно-управлінських рішень. Характеристики такої інфраструктури дають можливість зробити висновки про продукування великої кількості освічених службовців, професійний та інтелектуальний потенціал, який розкривається і використовується для розвитку сфери публічного управління.

Література

1. Антонова О. В. Європейський досвід формування стратегічної компетентності керівного персоналу державної служби. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2012. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2012_2_28.
2. Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: постанова Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#n14>.
3. Про затвердження Порядку організації підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування: наказ Національного агентства України з питань державної служби від 26 листопада 2019 року. № 211-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0005-20>.
4. Трещов М. М. Дефініція поняття «ресурсне забезпечення місцевих бюджетів». *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр.* Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2016. № 1 (65). С. 25-30.
5. Трещов М. М. Ресурсне забезпечення місцевих бюджетів України в умовах децентралізації влади. *Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр.* Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. Вип. 2 (33). С. 136-141.

HISTORICAL AND CULTURAL CONSCIOUSNESS AS A BASIS OF RURAL TOURIST DEVELOPMENT

Pecheniuk A. P.

*PhD (Economics), Candidate on Doctor Degree,
State Agrarian and Engineering University in Podilya*

The historical and cultural component of Ukrainian society, which we inextricably link with tourism, needs special attention and scientific efforts in today's conditions. Ukraine, which has a significant tourist potential of rural areas, feels an urgent need to form the tourist consciousness of citizens, which requires its strengthening, specification and conceptualization both in research and in the development of state, ethno-national and regional policies.

Characteristic features of the development of national societies and modern world tourism relations are the popularity of the doctrines of multiculturalism and diversification, which on the one hand leads to the expansion of cultural horizons of national society, enrichment of national culture, and on the other – can undermine the national identity.

Features of national-cultural identification in the conditions of globalization are: technical and technological changes in all branches, which freely overcome state borders, increase the level of communications; high intensity of practices in modern cultural globalization; use of the latest communication technologies in the transmission and perception of mass culture; change of the dominant forms of cultural globalization from intellectual centers to mass flows of individuals and groups; changing flows of cultural globalization in connection with migration.

Ukraine, which has long been on the sidelines of global integration processes, today is fully faced with these challenges, which have shaped the relevant economic behavior, tourism priorities of citizens and the appropriate level of national consciousness [1].

The sphere of rural tourism is positioned directly with the presence of the main subject, the service provider – the peasant, on whom the creation of the corresponding tourist component depends. It should be noted that the development of rural tourism requires from the peasants in addition to certain behavior, also skills and abilities to do business (entrepreneurial consciousness) [1].

In economic culture, there are several interrelated levels that affect economic behavior: values and morals (professional ethics); scientific and instrumental knowledge (professional thinking); norms and normative regulation of behavior [2].

Effective tourism is closely linked to the national identity of citizens and their historical competence. That is why the formation of historical and cultural consciousness of community residents is of great importance. In this direction we can distinguish three levels of consciousness: elementary, which is characteristic of most citizens,

regardless of education and upbringing and is manifested through knowledge gained from personal life experience, memories of the past, acquired in interaction with historical monuments, works of art, radio and TV shows. The second level is based on knowledge, comprehension and evaluation of which takes into account the already formed ideas about the past. The third level is characterized by full awareness of the past, assessment of trends and patterns.

A significant problem is the fragmentation of knowledge of both the subjects of tourism and Ukrainian society as a whole, as the existing education system has not formed a system of knowledge that would become a cognitive landmark of life and promote rural tourism. Despite on a fairly high level of literacy and a high degree of enrollment of citizens in higher education, Ukraine remains beyond scientific, technical and innovative development and is only a consumer of intellectual and technological products of other countries.

Successful commercial activity in tourism, depending on the choice of sales strategy, the peculiarities of the socio-cultural environment, can be carried out as a sale, which is based on: management of customer behavior; client consultations; presentation; effective communication. [1]

In rural tourism, the interaction between the participants often takes the form of self-presentations, through which the owners of tourist estates try to control the perception of their personality by other people or to exercise control over this process. To do this, they seek to present themselves in an attractive light, sometimes resorting to manipulation, one of the ways is trustworthy behavior.

Recently, there has been the development of such impression management techniques as attraction, assertiveness and fascination, which are components of a positive human image [3].

These facts give grounds to conclude that it is necessary to improve the educational component of our society. One of the important aspects we see is the improvement of cognitive activity of citizens in various fields, including tourism.

That is why, in our opinion, it is important in the historical and cultural consciousness to use the locus of memory, which forms the cognitive integrity of cognitive actions and combines the past, present and future.

Given the above, we believe that the formation of a tourist product should take place using elements of cognitive marketing, which will determine the cognitive historical and cultural needs of consumers and the ability

to meet the owners of tourist estates. When discrepancies are identified, its task will be to quickly adapt to new requirements by influencing cognitive activity, which can

be enhanced through the organization of learning, knowledge and general level of intellectual development [1].

References

1. Pecheniuk A. P. Realizatsiia natsionalnoi etnokulturnoi komponenty silskoho turizmu v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv [Implementation of the national ethnocultural component of rural tourism in the context of globalization challenges]. *Biznes Inform.* 2019. № 9. С. 57–62. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-9-57-62>
2. Parkhomenko V. Sotsiokulturnyi pidkhd formuvannia ekonomichnoi kultury v systemi ekonomichnoi osvity [Socio-cultural approach to the formation of economic culture in the system of economic education]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seria: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity.* 2013. Vyp. 4(1). Pp. 315-320.
3. Pecheniuk A. P. Metodychni aspekty upravlinnia vrazhenniamy u silskomu turyzmi [Methodological aspects of impression management in rural tourism]. *Vcheni zapysky TNU im. Vernadskoho.* 2019. № 5. Pp. 25-30. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-5-33>

EU'NIVERSITAS EXCELLENCE FOR ALL EUROPEANS!

Peiró Paula

project manager

IrRADIARE & ISG University

Universities in Europe are facing a disruptive evolving context: emergence of digital campus paradigm, need of operating within a single European education area involving mobility and multilingual challenges, rapidly evolving labour market and skills demand, shifting technology framework namely under industry 4.0 and smart systems scope, moving Societal priorities (more extensively considering climate, environment and nature), more intense demand for social equality with rises the need of providing every European with equal opportunities for accessing Education, skills and intellectual capital.

EU'niversitas is a response to unite small and medium scale universities into an alliance to provide all European regions with access to Excellence for their citizens, business, administrations and communities.

From uniting efforts and experiences into the EU'niversitas the participating universities are contributing to create a new generation of Europeans, able to cooperate across languages, borders and disciplines to address the future societal challenges.

EU'niversitas alliance supports universities in their mutually beneficial exchanges, securing the human, material and financial resources necessary for scaling-up the actual collaborations and implement a long-term, multi-sectoral, shared program.

Vision

The universities provide the light of knowledge that inspires the Renaissance when, starting from science and culture, Europe began to shape the idea of itself. Now, Europe is again at the edge of reinvention. Technological change, globalisation, demographic trends and climate change imply structural reforms and a transformation of skill needs / needed.

EU'niversitas consortium believe the growing importance of sustainable development and the shift to a

climate-resilient economy require Europe to be at the scientific forefront in achieving the 2030 Agenda Sustainable Development Goals and the EC's European Green Deal.

EU'niversitas recognises science is central, still, it believes a Just Transition can't be about technological solutions alone. New knowledge in art, social and culture sectors are crucial to lead European citizens toward a sustainable and inclusive future.

To contribute to the Green Deal ambition, the EU'niveristas partner aim to become an example of what European Universities must strive to be, open, smart and cross-sectorial.

As EU'niversitas partners, we fully commit to addressing those challenges from a European perspective by engaging students fostering the mutual recognition of qualification, multilingual learning and multicultural, flexible curricula.

We seek to guide a bold reform in what is the role that universities must assume in the society, working as the glue between generations, stimulating the spread of European values and contributing to the Renaissance of the "unity in diversity" spirit.

We want to emerge as leading actors for people, creating links between the academic world and the socio-economic worlds, forging more productive interactions, open innovation and co-creation of expertise and skills, while preserving academic freedom and autonomy.

EU'niversitas alliance is open to be joined by other European entities, academic, public, business and civil societies. By 2025, we see ourselves as a solid European reality of Universities of the future.

Mission

- EU'niversitas partners commit to share and develop best practices to make university education open to

everyone, establish a long-life learning system which will continuously stimulate people to look for answers to the societal phenomena characterizing the 21st century.

- EU'niversitas members commit to engaging in their local environment and develop programmes and activities to stimulate awareness, participation and social inclusion.

- EU'niversitas partners are fully committed to the principles of the Erasmus Charter for Higher Education, notably the mutual recognition of all mobility study periods and all diplomas awarded by partner institutions. EU'niversitas is also aware of the centrality of staff and researchers' mobility, and it extends the principle of recognition to all the several forms of staff mobility.

- EU'niversitas further aims to design and set up exchanging study and traineeship programmes for extra-university people. In concertation with companies, public bodies and cultural associations, EU'niversitas favour mobility to foster the consolidation of that European sense of belonging that the Erasmus programme has contributed to developing since its beginnings.

- To achieve its ambitious purpose, EU'niversitas targets especially those segments of the population which are traditionally excluded from academia. Those are not only people having difficulties in accessing university education, but also those who have completed their academic pathway and that are consequently entering into the job market.

- To promote individual professional development, and societal growth at large, EU'niversitas propose a flexible, shared academic offer among partner institutions, comprehending digital-based courses, work-based learning, as well as formal, informal and non-formal learning activities.

- EU'niversitas aims to ensure a multilingual environment at partner universities using language diversity to promote intercultural communication competence amongst students, staff and the entire local community.

- EU'niversitas aims to break down the barriers which currently persist between education and research within higher education, adopting research-based approaches to teaching and learning.

- EU'niversitas aims to contribute actively to the reshaping of Open Science and publication culture. The partners animate inter and cross-disciplinary, open approaches to both study programmes and investigation to ensure the achievement of the competencies required by the on-going evolving of technology, society and economy.

- The EU'niversitas further aims to grow on the complementarity of the members' strategic associates to develop Europe and EU'niversitas as an appealing place for learners from around the world.

Strategies

The members of the EU'niversitas commit to develop a joint course with semi-flexible curricula for their student. These offer a multidisciplinary perspective on the 21st societal challenges, basing it on innovative teaching methods and considerably relying on ICT-based models and solutions.

Students will be free to select their pathway according to pre-determined curricula but also choice optional ECTS, which allow them to include multiple perspectives into their studies according to their preferences.

To support the new course of study and contribute to the socio-scientific advance of Europe, the EU'niversitas commits to the definition of a joint research programme built on the excellence each university member can offer. The research centres work together with the joint course established by the Universities. It gives direct inputs, up-to-date methodology, findings and material to the development of the different subjects that are part of the course, which is directly taught by researchers and professors involved in the research-centre, who can benefit from a specific exchange and cooperation programme.

EU'niversitas, adopting the step-by-step approach:

- Establish the structures of governance and management;

- Analyse the regulatory and legal issues that affect the construction and the future of our alliance, both at a national and European level;

- Investigate skills needs to understand and anticipate the socio-economic demands;

- Design and establish joint curricula and the research programme;

- Develop the digital platform, creating the contents and the rules of the learning modules;

- Design mobility programmes taking into account the inequality of means by developing tools for low-cost mobility;

- Test and evaluate the new curricula and learning programmes;

- Strengthen the collaboration among partners and encourage shared projects, focused on the global challenges;

- Stimulate cooperation with associated partners, interested entities and broader stakeholders.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦІНІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ

Плецан Х. В.

доцент, кандидат наук з державного управління
Київський національний університет культури і мистецтв

Тенденції розвитку та реформування освіти є потужним двигуном розвитку, що забезпечує інноваційний рух суспільства, формуючи фахівця нового типу, запотребованого на ринку праці. У цьому контексті, виникають питання моделювання компетентнісно-зорієнтованого майбутнього фахівця соціокультурного середовища, загальною метою професійної діяльності якого є досягнення конкурентоздатності як відповідного показника реалізованості конкретних цілей, планів, стратегій поведінки. При цьому, важливо у майбутніх фахівців соціокультурного середовища формувати цінності самовираження і критичного мислення.

Так, культивування цінності людських ресурсів у професійному середовищі, особистісно-зорієнтованого підходу під час підготовки майбутніх фахівців соціокультурного середовища на основі компетентнісного підходу, вимагають формування у студентів розвитку логічного, критичного і творчого мислення, здатності чітко й аргументовано формулювати та висловлювати свої міркування, судження, критично оцінювати здобуту інформацію та її джерела, вміти виокремлювати головне, аналізувати, узагальнювати і робити висновки, застосовувати теоретичні знання на практиці, генерувати творчі ідеї, нові концепції, аргументи і гіпотези.

Наукові розвідки дають можливість критичне мислення розглядати як інтегральну особливість сучасної особистості. А також як процес розумової діяльності щодо розгляду проблемної ситуації, знаходження змістовних зв'язків, порівняння з іншими ідеями, виявлення власної позиції, об'єктивне оцінювання результатів та прийняття рішення. Зауважимо, що процес розвитку критичного мислення передбачає чітке усвідомлення власної небездоганності, готовності змінюватися самому й відчувати необхідність позитивного впливу на інших. Загалом, критичне мислення студентської молоді дає можливість генерувати нові знання на основі отриманих раніше знань, оцінювання власних розумових процесів та отриманих результатів.

Концептуально важливим для розвитку критичного мислення є формування у студентів зрілої особистості, що керується «Я-висловлюваннями», прагне змінити себе, формує свою конкурентоздатність для майбутньої професійної діяльності в соціокультурному середовищі, знає яких цілей прагне досягнути і вміє їх реалізувати, отримує задоволення від навчання та практичної діяльності, володіє самоаналізом та самоменеджментом, працює над особистісним та профе-

сійним зростанням та діє, щоб досягнути успішності у майбутній професійній діяльності.

Відзначимо, що формування критичного мислення значною мірою залежить від розкриття потенціалу особистості. Особливу увагу відведемо активності студентів, комплексу здобутих і сформованих особистісних якостей, котрі розглядаються науковцями як інтегральна характеристика результативного блоку розвитку особистості, у процесі саморозвитку, що супроводжується реалізацією алгоритму їх самосвідомості, де самосвідомість = самопізнання (самопостереження, самооцінка) + самоконтроль (самопохвала, самозаохочення, самозасудження, самопокарання, самоаналіз, самопримус) + самовдосконалення (самоформування, самопрограмування). Наведена структура самосвідомості майбутніх фахівців соціокультурного середовища відображає основні складові та їх взаємозв'язки. Рівень розвитку самосвідомості як елемент, що здійснює регулюючу функцію розуміння власних можливостей і обмежень у здійсненні навчання та майбутньої професійної діяльності. При цьому, самопізнання надає можливість корелювати розвиток критичного мислення студентів у досягненні мети шляхом самопостереження та самооцінки.

На особливу увагу у процесі реалізації інструментів критичного мислення в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців соціокультурного середовища заслуговують емоції, у двосторонньому аспекті. У першу чергу, емоції студента. Мова йде про емоційний інтелект та володіння саморегуляцією власних емоцій, тобто формування емоційної компетентності студентської молоді. Аналіз наукової літератури дає можливість розглядати емоційну компетентність як усвідомлену готовність до реалізації емоційних компетенцій, необхідних для ефективного здійснення навчальної та майбутньої професійної діяльності, вирішення соціальних завдань. Оскільки завдяки IQ особистість влаштується на роботу, а завдяки EQ – формує успішну кар'єру. Також важливо розуміти, що ефективний процес навчання та розвитку критичного мислення неможливий без емоційного фону, де викладач мотивує, формує інтерес через інтерактивні інструменти, активізує студента здійснювати навчання через позитивні емоції, перемикає емоцій, що сприяє формуванню інтересу, прагнення пізнання, дії. Загалом, навчання крізь призму позитивних емоцій, використання проблемних ситуацій подиву викликають інтерес студент-

ської молоді та забезпечують отримання задоволення від результату навчання. Переконані, формування позитивного емоційного клімату під час навчального процесу забезпечить високий рівень розвитку критичного мислення та професійних компетенцій у майбутніх фахівців соціокультурної сфери та рівень освіти загалом.

Проектування освітньої траєкторії у процесі розвитку критичного мислення полягає у реалізації компетентнісного підходу та двостороннього процесу взаємодії викладача і студентської групи, який впливає на результат і забезпечує реалізацію взаємопов'язаних процесів: навчання ↔ групова динаміка ↔ розвиток особистості. Звернемо увагу, що під час викладання навчальних дисциплін нами використовуються інноваційні методики та інтерактивні технології навчання, засновані на концепції розвивального навчання (у контексті компетентнісного та особистісно орієнтованого підходу), що інтенсивніше спираються на активну пізнавальну позицію та розвиток критичного мислення.

Звернемо увагу на те, що у процесі розвитку критичного мислення у майбутніх фахівців соціокультурного середовища потрібно формувати здатність студента усвідомлювати свою позицію з того чи іншого питання, знаходити нові ідеї, аналізувати події та критично їх оцінювати. Загалом критично мисляча особистість – це особистість, яка здатна перевірити достовірність знання, що їй пропонують та змінювати свій спосіб мислення, що виявляється у тих чи інших ситуаціях, володіючи вмінням розв'язувати проблеми, приймати продуктивні рішення, самовдосконалюватись і реалізовувати емоційну компетентність.

Доцільно зазначити, що впровадження інструменту критичного мислення в освітній процес дає можливість підходити до розв'язування особистісних і професійних проблем, приймати доцільні, продумані і результативні рішення. Зазначимо, що такий процес передбачає відповідний механізм, представлений двома блоками, а саме: змістовним та операційним. Розглянемо їх більш детально. Зокрема, змістовний блок забезпечує ступені свободи у процесі міркування та містить загальнометодологічні принципи (переконання у необхідності самокорекції методу дослідження, аналізу процедури, врахування інших точок зору, готовність бути критичним і самокритичним) і загальні стратегії (розділити проблему на частини, розв'язати простіші проблеми, представити проблему смисловим і графічним способом, розглянути окремі випадки, щоб «відчути» проблему, аналіз засобів та ціле). У свою чергу процедурний блок дисциплінує процес розмірковування, забезпечуючи логічність, чіткість та складається з відповідних процедур, зокрема: усвідомити проблему, діалектичний зв'язок між суперечностями; доводити, що передбачає добір прийнятних, відповідних і несуперечливих доказів; знаходити контраргументи; помічати факти, що суперечать власній думці; обґрунтовувати; оцінювати, вибирати одну із багатьох

альтернатив, усвідомлювати обмеження підведення підсумків; спростовувати, використовуючи принцип фальсифікації; узагальнювати; будувати гіпотези; робити висновки. Важливо, щоб у процесі навчання мали місце проблемні задачі, що вмотивовують студентську молодь до вивчення теоретично і практично навчального матеріалу, забезпечуючи діалог між викладачем та студентом. Таким чином, реалізація методичних прийомів критичного мислення сприятиме ефективному навчанню на основі порівняння, аналізу, синтезу й оцінки, абстрагування, узагальнення, систематизації і класифікації, формуючи позитивну атмосферу навчального простору.

Переконані, інструменти критичного мислення у процесі підготовки майбутніх фахівців соціокультурного середовища забезпечать зміни ключових переконань студентів, використання яких дозволить покращити освітній процес. Зокрема, такі інноваційні методики та технології навчання як: дискусія; аналіз ситуації; робота в малих групах; «мізковий штурм» (інтерактивна технологія колективного обговорення, широко використовується для прийняття кількох рішень з конкретної проблеми); майстер-клас; соціально-психологічний тренінг; метод аналізу і діагностики ситуації; ділова гра; рольова гра; імітаційні ігри; проєктний метод; публічний виступ; кейс-метод; моделювання; тощо. Зосередимо увагу більш детально на деяких із них. До прикладу, дискусії як технології є важливим засобом пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання, оскільки дискусія – це широке публічне обговорення спірного питання. Відповідно використання методу дискусії сприяє розвитку критичного мислення, дає змогу майбутньому фахівцю соціокультурного середовища визначити власну позицію, формує навички відстоювання своєї особистої думки, поглиблює знання.

Доцільно також активно використовувати й інтерактивну технологію «мізковий штурм». Саме цей метод організації спільної групової та творчої роботи в аудиторії з метою підвищення розумової активності учасників і віднайдення плідних ідей, конструктивних рішень, розв'язання складних проблем або нестандартних ситуацій.

Проведений аналіз освітнього процесу засвідчив, що дієвою формою осмислення та впровадження практико-зорієнтованих технологій критичного мислення у студентів є використання методу «Кубик Блума» за відповідним алгоритмом: назви → чому? → поясни → запропонуй → придумай → поділися. Простий у використанні, проте дієвий метод унікальний тим, що дозволяє активізувати чи узагальнити знання студентів під час вивчення тієї чи іншої теми.

Цікавими у процесі розвитку критичного мислення є інструмент «Піраміда логічних рівнів Ділтса», що реалізує розв'язання навчально-професійних ситуаційних завдань. Це універсальний інструмент, що дозволяє краще розуміти ситуацію, відпрацювати страте-

гію, прийняти рішення і досягнути успішності результату. Зауважимо, що механізм інструменту «піраміда Ділтса» полягає у шести логічних рівнях, зокрема: перший рівень – оточення, відповідає на запитання «Що я маю?» або «Що? Де? Коли?»; другий – поведінка («Що я роблю?»); третій – здібності, уміння, можливості («Як я роблю?»); четвертий – цінності, переконання («Чому я це роблю?»); п'ятий – ідентичність («Хто я? Який я маю «Я-образ»); останні, шостий рівень – місія («Навіщо?»). Акцентуємо увагу, що використовуючи «піраміду Ділтса» потрібно враховувати відповідне правило, що забезпечить ефективний результат в освітньому процесі та розв'язанні ситуативного завдання, а саме: відповідь на питання потрібно шукати на попередньому рівні, піднімаючись рівнем вище. Тобто, для того щоб розв'язати ситуацію і отримати зміни, рішення потрібно починати з найвищого рівня, з місії, і поступово рухатись вниз по рівнях піраміди.

У процесі розвитку критичного мислення у майбутніх фахівців соціокультурного середовища, на особливу увагу заслуговує кейс-метод як технологія ситуативного навчання. Кейс-метод є технологією, що найбільш придатна для навчання студентів у вищій школі. Його сутність можуть ілюструвати шість основних ідей: мета навчання відрізняється від класичної схеми – навчити, дати єдино «правильні», раз і назавжди визначені знання, вміння та навички; на відміну від традиційних технологій, властивий демократичний характер процесу одержання знань; результатом застосування кейс-методу є не лише знання, а й професійні навички; технологія застосування кейс-методу є досить чіткою і простою; розвиток системи цінностей студентів, їх професійних позицій, життєвих установок, своєрідного професійного світосприймання; можливість отримати задоволення від пізнання нового. Реалізацію кейс-технології слід розглядати через відповідний процес, а

саме: «входження» і розуміння ситуації; постановка діагнозу, з'ясування можливих причин появи симптомів; визначення стратегічних питань і ключових проблем; вироблення стратегічних альтернатив; вибір оптимального рішення; захист, обґрунтування рішення.

Також цікавим методом є метод «Шість капелюхів, що мислять» французького психолога Едварда де Боно, де кожен колір символізує відповідний тип мислення. Зокрема, білий – нейтральна інформація, передбачає виділення фактів, цифр, відомостей; червоний – формування свого ставлення до подій та їх учасників, передбачає емоції, почуття, визначення студентами здібностей, на розвиток яких вплинула ситуація, що розглядається; чорний – вказівка на негативні сторони, безпеку, помилки; жовтий – простеження позитивних сторін явища, переваг, досягнень, тобто довести здійснення ідеї; зелений – творчість, пропозиції, ідеї, можливі альтернативи, розширити діапазон можливих варіантів, активізувати мислення; синій – контроль над розумовим процесом, підбиття підсумків, висловлення спостережень, коментарів. Метод передбачає використання інструментів мислити студентів у різні способи, з різних позицій оцінювати ситуацію та прогнозувати події.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що впровадження інструментів формування критичного мислення в освітній траєкторії забезпечить формування майбутніх конкурентоздатних фахівців соціокультурного середовища, що володіють відповідними цінностями розвитку, відкритості до нового, прагненням до вдосконалення, цінностями змін (зміни себе, оточення та навколишнього середовища), цінностями стабільності, самопізнання, самореалізації та володіє мисленням, що продукує зміни, спрямоване а безперервну самоосвіту, постійну трансформацію та досягнення успішності у майбутній професійній діяльності.

Література

1. Кові С. Р. 7 звичок надзвичайно ефективних людей. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». 2016. 384 с.
2. Терно С. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя: Просвіта. 2009. 268 с.
3. Штернеберг Р. Дж. Интеллект, приносящий успех. Минск: Попурри. 2000. 368 с.
4. Mitchell G. Essential soft skills for success in the 21st century workforce as perceived by Alabama business/marketing educators URL: http://etd.auburn.edu/bitstream/handle/10415/1441/Mitchell_Geana_57.pdf

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЦІННОСНИХ ОСНОВ ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Поклад І. М.

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ*

Роль освіти у формуванні ціннісних основ солідаризації розділених суспільств та питання виховання творчої особистості сьогодні стоять надзвичайно гостро. Ми увійшли у XXI століття з величезними пробле-

мами, які мають планетарне значення. Головна проблема, яку має розв'язати людство сьогодні, – це відновлення екологічної рівноваги на планеті і виховання особистості, яка б усвідомила, що вона – не цар при-

роди, а тільки її частина, яка б перестала по-хижацьки нищити природу, а стала б любити її і розуміти своє місце в ній. Тому необхідно сформулювати гуманне ставлення людей один до одного і до всього живого, що їх оточує, адже сьогодні гуманність світосприйняття має всесвітньо-історичне значення, бо від того, який тип (гуманний чи негуманний) світосприйняття переможе, з впевненістю можна сказати, залежить доля людства.

У сучасних дослідженнях виховання та розвитку творчої особистості з врахуванням психологічних складових гуманізації освіти, можна умовно виокремити філософський, соціальний, етичний, історичний та педагогічний напрямки. Дані аспекти знайшли своє висвітлення в роботах багатьох вчених, зокрема М. Бахтіна, Г. Балла, О. Гук, Л. Дейвінсон, П. Скляр, В. Рибалки, Т. Уманської, Р. Ткача та ін.

Як свідчать історичний досвід, ідея гуманізму як наукового, літературного та педагогічного руху не втрачала свого значення протягом віків. Шляхи розв'язання цієї проблеми ми можемо знайти на сторінках світової спадщини людства. Досліджуючи це поняття в історичному аспекті, варто відмітити, що гуманізм (від лат. *humanus* – людський, людяний) – це система ідей і поглядів на людину як на найвищу цінність, визнання її прав на вільний розвиток і прояв своїх здібностей. З огляду на це, гуманізм передбачає створення необхідних суспільних умов для всебічного розвитку особистості [1].

Необхідність гуманістичного підходу до освіти було проголошено у Статуті ЮНЕСКО і в Загальній декларації прав людини (1966 р.) та в інших міжнародних документах. Ідея гуманізму стала основою Конституції України (1996 р.) та Національної доктрини розвитку освіти в Україні у XXI столітті.

У контексті гуманістично спрямованої психології, було з'ясовано, що центральним поняттям в ній виступає особистісне зростання (становлення) людини та розвиток її можливостей. На практиці це означає, з одного боку, що люди можуть змінюватись, «працюючи» над собою: розвивати свої здібності до самостійності, автономного, з внутрішнім фокусом «оцінювання» буття, ставати, таким чином, «повністю функціональною особистістю». А з іншого – що не менш важливо, наголошується, на якості людських взаємин, глибині взаєморозуміння, зв'язку між людьми (В.А. Роменець, І.П. Маноха, 1998).

Аналіз праць вчених [1, 2], присвячених вивченню проблем ролі освіти у формуванні ціннісних основ суспільства та її гуманізації, дає підстави стверджувати, що основними положеннями сучасної концепції гуманізації навчання та виховання є: визнання пріоритету особистості, її унікальності; засудження і безумовне усунення із педагогічної практики методів адміністрування, примусу, авторитаризму, волюнтаризму; співробітництво всіх суб'єктів педагогічного процесу в розв'язанні навчально-виховних завдань; гуманізація

соціального середовища, міжособистісних стосунків у всіх підсистемах педагогічної навчально-виховної роботи; широкий культурологічний підхід до вибору навчальних і виховних технологій; опора на загальнолюдські й національні духовні цінності; звернення до скарбниці народної думки і досвіду.

Отже, кардинальний шлях гуманізації освіти, на якому знаходиться сучасна школа, передбачає, що орієнтація на розвиток особистості має поєднуватися з формуванням творчого компонента навчально-пізнавальної діяльності учнів. З огляду на сказане, можна навести слова Наталі Роджерс про «гуманне навчання», яке її батько, видатний світовий вчений Карл Роджерс, вважав за вільне, самостійне, свідоме та творче учіння. Тобто, кожна людина індивідуальна, і тому, з одного боку, має право на власний вибір, на радість учіння, а з іншого – несе відповідальність за його наслідки [3].

Творчість найчастіше визначається як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. За С.Л. Рубінштейном, «творчою є всяка діяльність, яка створює щось нове, оригінальне, що до того ж входить не тільки в історію розвитку самого творця, але і в історію розвитку науки, мистецтва і т.ін.» [4, с. 578]. У найширшому розумінні творчість виступає процесом вираження й творення особистістю самої себе, тобто в неї накреслюється траєкторія особистісного зростання. Джерелом творчого зростання учня виступає його образ «Я», як інтегруюче ядро внутрішнього світу. Результатом життєтворчості може виступати створення нового образу себе й життєвого світу дитини, трансформація характеру взаємин її й оточуючого світу в напрямку їхньої гармонізації [2].

Відтак, враховуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що одним із найважливіших освітньо-виховних та навчально-пізнавальних завдань є створення умов для максимального використання учнями свого творчого потенціалу, забезпечення узгодженості різних аспектів їх особистого розвитку, культивування у них ставлення до себе як до джерела життєвих змін, причини подій і вчинків. Як вважає К. Роджерс, «основне джерело творчості проявляє себе, як тенденція людини до активізації себе, стати тим, що закладене в її потенціалі» [3, с. 165]. Саме актуалізація та реалізація особистісного потенціалу, зокрема, і творчого, де останній розглядається як рівень внутрішньої готовності учня виконувати творчі дії, вестимуть його дорогою вчинків до задоволеності собою, до поваги з боку інших, до значних майбутніх досягнень. Проте науковці зазначають [1, 2], що дитина не почне втілювати свої творчі задуми, виявляти само активність доти, поки не буде впевнена у своїх реальних власних можливостях, доти, поки не відчуватиме, що досягне позитивних результатів. Таким чином, майбутні життєві успіхи учнів залежать від їх впевненості у власній ефективності, тобто від можливості скористатися своїм творчим потенціалом.

Вступ людства у XXI століття докорінно змінив уяву про суспільні цінності і досягнення. Дуже багато з того, що вважалося великою перемогою творчої думки людини, на практиці виявилось породженням складних проблем, які стали загрозою для суспільства. Саме

тому пріоритетним завданням навчання та виховання є гуманізація, тобто особистісна зорієнтованість освіти, формування національних та загальнолюдських цінностей.

Література

1. Гуманістична психологія: антологія: навч. посіб. / упор. й наук. ред. Р. Ткач (США), Г. Балл (Україна): у 3 т. Київ: Пульсари, 2001. Т. 1. 252 с.
2. Маряненко Л. В., Поклад І. М. Гуманістичний підхід у розгляді психологічних феноменів: особистість, міжособистісна взаємодія, гуманістичне навчання. *Психологія: теорія і практика: збірник наукових праць / ред. кол.: І.О. Корнієнко (гол. ред.) та ін. Мукачево РВВ МДУ, 2019. Випуск 1 (3) С. 127-137. URL: <https://msu.edu.ua/1076-2/Diagnost>*
3. Роджерс Н. Творчество как усиление себя. *Вопросы психологии*. Москва. 1990. № 1. С.164-168.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Москва: Учпедгиз, 1946. 704 с.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Протасова А. С.

аспірантка

Глухівський національний педагогічний університет імені О.Довженка

У дошкільному дитинстві закладаються основи здоров'я, виховуються основні якості особистості людини. Фізичне виховання дітей дошкільного віку – систематичний вплив на організм дитини з метою його морфологічного і функціонального вдосконалення, зміцнення здоров'я, формування рухових навичок і фізичних якостей. У перші шість-сім років фізичне виховання є основою всебічного розвитку дитини.

Згідно з визначеннями провідних фахівців, фізичний розвиток людини – це комплекс морфофункціональних властивостей організму, що визначають масу, щільність, форму тіла, його структурно-механічні якості й рівень вікового біологічного розвитку індивідуума в момент обстеження [6, с. 24].

Концептальні засади професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільного фізичного виховання у закладах вищої освіти представлені в низці нормативних документів, зокрема, Законах України «Про освіту» «Про дошкільну освіту», «Про фізичну культуру і спорт».

Проблемі підготовки майбутніх вихователів до педагогічної діяльності висвітлені в дослідженнях з дошкільної педагогіки та психології провідних вчених (А. Алексюк [1], Л. Артемової [2], Є. Барбіна [4], Т. Поніманської [11] та інших). На сучасному етапі наука про фізичне виховання розвивається швидкими темпами і постійно поповнюється новими результатами наукових досліджень. Фахівці з теорії і методики фізичного виховання узагальнюють і творчо синтезують наукову інформацію, що отримують суміжні науки. Все це дало змогу опублікувати фундаментальні праці та монографії з питань теорії і методики фізичного виховання, а також спортивного тренування, однак сучасність створює нові реалії, тож вивчення цієї проблематики продовжує залишатися актуальним.

Фізичне виховання за Е. Вільчковським та О. Курком – це організований педагогічний процес, спрямований на морфологічне і функціональне удосконалення організму людини, формування і поліпшення її основних життєво важливих рухових вмінь, навичок і пов'язаних з ними знань [7].

Розмірковуючі про підготовку майбутніх педагогів нової формації, віділяють три рівноцінні сторони педагогічної діяльності: виховна, навчальна та дослідницька. При цьому, як провідні якості віділяються майстерність, мобільність і дослідницька компетентність [10].

Практична готовність майбутнього педагога до професійної діяльності проявляється через відповідні вміння: діагностувати рівень розвитку дітей, ставити навчальну мету та завдання, передбачати результати педагогічного впливу, раціонально відбирати форму та методи, розробляти конспекти різної форми роботи, обладнати педагогічний процес, організовувати дитячий колектив. Ці вміння мають свою специфіку у педагогів різних спеціальностей [11].

На думку Е. Вільчковського, завдання професійної підготовки майбутнього вихователя є:

- виховання любові до своєї майбутньої професії;
- розвиток самостійності мислення;
- прагнення до підвищення знань умінь і навичок, пошуку творчого вирішення завдання фізичного розвитку дошкільників;
- виховування відповідального ставлення до життя та здоров'я дітей.

У педагога повинні бути сформовані такі вміння та здібності:

- вміння правильно будувати педагогічний процес; знання принципів, засобів, методичних прийомів навчання;

- творче шукання нового (академічного). Всі талановиті педагоги знаходяться в постійному пошуку;
  - вміння встановлювати добрі стосунки з дітьми, батьками, колегами по роботі (комунікативні);
  - вміння заглянути у внутрішній світ дитини. Дізнатися по його очах, жестах, поведінці стан його здоров'я, настрої в якому дитина прийшла на фізкультурне заняття (перцептивні);
  - використання мови, міміки, пантоміміки, жестів(експресивні).
- Від цього залежить багато в вирішенні задач виховної – освітньої роботи з дітьми (організаторські);
- вміння педагога аналізувати діяльність вихованців дошкільного закладу та свій власний, що дозволить йому в необхідних випадках коригувати стратегію та тактику навчання й виховання дітей (гностичні);
  - вміння вселити інтерес до занять з фізичної культури, ведення здорового способу життя, виконання вправ красиво і точно (сугестивні);
  - вміння педагога управляти своїми емоціями, активізувати механізм саморегуляції;
  - проявляти витримку, терпіння і спокій в критичних ситуаціях (стресостійкість) [7 с. 42].
- Успіх роботи майбутнього вихователя буде залежати від того, наскільки педагог зможе зорієнтуватися в спеціальній методичній та популярній літературі,

знайти потрібне для своєї роботи. Сучасний вихователь повинен вміти відмовитися від звичних схем педагогічного впливу на дітей, розширити перелік видів дитячої діяльності, що дають дитині можливість для самовираження й саморозвитку.

Т. І. Поніманська виділяє такі основні особистісні якості, необхідні в професійній діяльності сучасного педагога дошкільного навчального закладу:

- здатність до рефлексії й контролю результатів педагогічної діяльності, співробітництва з дитиною на принципах гуманізації, розвитку її особистості;
- здатність до емоційної й моральної підтримки дитини;
- прагнення до емоційної близькості в спілкуванні з дитиною, направлення на психологічний комфорт й своєчасний розвиток особистості;
- бажання поповнювати знання, займатися самонавчанням самовиховання для вдосконалення своєї педагогічної майстерності;
- здатність виявляти й враховувати у вихованні захоплення дітей та їхнє право на повагу [11].

Вивчення та аналіз історичної, психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок щодо значної уваги процесу розвитку системи й підвищення якості підготовки фахівців в освітній галузі.

Література

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник: Либідь, 2003. 560 с.
2. Артемова Л. В. Пріоритети у підготовці педагогів дошкільного профілю. *Дошкільне виховання*. 2002. № 2. С.7-9.
3. Педагогіка: Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под ред. Ю. К. Бабанского. М.: Просвещение, 1988. 479 с.
4. Барбіна Є. С. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів: наук.-метод. посібник. Херсон, 2001. 70 с.
5. Богина Т. Л., Терехова Н. Т. Режим дня в дитячому саду. М.: Просвещение, 1987. 135 с.
6. Бальсевич В. К. Физическая культура для всех и каждого. М.: ФиС, 1988. 208 с.
7. Вільчковській Е.С., Курок О.І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: навч.посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 428с.
8. Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 року № 2628-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
9. Про освіту: Закон України 5 вересня 2017 року № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
10. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
11. Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки. Київ: Абрис, 1998. 448 с.

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

Птахіна О. М.

кандидат педагогічних наук, доцент

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка м. Старобільськ

Євроінтеграція є головним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України, де стратегічною метою державної політики є формування та розвиток освітньо-фахового потенціалу, який забезпечував би

ефективне функціонування й розвиток держави. Європейська інтеграція наразі набуває в Україні якісно нового змісту – з декларативного зовнішньополітичного курсу вона перетворилась на комплексну внутрішню

політику реформ, що забезпечує модернізацію економіки, освіти, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності фахівців, вихід на світові ринки. Європейська інтеграція в освіті передбачає врахування національних підходів до організації навчання, змісту освіти та міжнародне співробітництво, основною метою якого є підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняної освіти, мобільності, впровадження загальноєвропейської системи забезпечення якості та поглиблення міжнародної кооперації.

В умовах сучасної міграції в рамках не лише окремої країни, виникає гостра проблема швидкого адаптування для отримання навчання або роботи, що й спонукає майбутніх фахівців до формування такого показника як професійна мобільність. У загальному визначенні мобільність – це рухливість, здатність особистості до швидкого переміщення та дій, до мінливості та адаптації. Якщо розглядати мобільність як міждисциплінарне поняття, що виражається в професійному, кваліфікаційному, соціальному, галузевому, територіальному та інших переміщеннях індивідів, то вона є своєрідною формою адаптації до нових умов функціонування.

Поняття «професійна мобільність» як наукова категорія, має мультидисциплінарний характер, вивчається у взаємозв'язку декількох наук (філософії, соціології, економіці, психології та педагогіці), де розглядається той чи інший її аспект. У філософському напрямку професійну мобільність розглядають як рух людей (індивідів), груп у межах соціальної структури суспільства між класами, групами, верствами, категоріями. В соціологічному аспекті під професійною мобільністю розуміють соціальні переміщення людей у напрямку визначення їх суспільних позицій, які характеризуються або більш високим (соціальне піднесення), або більш низьким (соціальна деградація) рівнем доходів, престижу та інше. Психологічний напрямок професійної мобільності передбачає наявність адаптивно важливих особистісних якостей, тобто мотивів, основна увага приділяється внутрішньо-мотиваційним та інтелектуально-вольовим компонентам особистості. В економічному ракурсі професійна мобільність розглядається як рух робочої сили, тобто здатність і готовність фахівця змінювати місце роботи, регіон чи сферу діяльності. Дослідження «професійної мобільності» педагогічною наукою доводить існування різних підходів щодо трактування поняття професійної мобільності, розрізняючи формування професійної мобільності майбутніх спеціалістів у процесі їх навчання у ЗВО та розвиток професійної мобільності фахівців. Професійна мобільність проявляється в професійній діяльності і забезпечує самовизначення, самореалізацію в житті і праці на основі сформованості ключових компетенцій та базових професійних (ключових) кваліфікацій і прагненні особистості змінити не тільки себе, а й профе-

сійне поле та життєве середовище [5]. Професійна мобільність розглядається як своєрідний особистісний ресурс, що лежить в основі дієвого перетворення суспільного довкілля і самого себе в ньому; як складне, багатогранне як за структурою, так і за функціональним призначенням, видовим розмаїттям явище [1, с. 207]. Отже професійна мобільність фахівця це інтегральна характеристика особистості, яка поєднує в собі успішність адаптації у професійному середовищі, сформовану внутрішню потребу особистості у змінах, готовність до самовдосконалення, саморозвитку і самореалізації, що забезпечує стабільність розвитку фахівця та активну професійну позицію. Саме тому процес розвитку професійної мобільності передбачає наявність освітнього середовища, що орієнтує спеціаліста на різноплановість розвитку, прагнення до самовдосконалення.

Згідно з Законом України «Про освіту» метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [4].

Національною стратегією розвитку освіти на 2012-2021 роки передбачено, що міжнародне співробітництво у сфері освіти покликане забезпечити інтеграцію національної системи освіти в міжнародний освітній простір, створення соціально сприятливих та оптимальних умов для здобуття освіти всіма категоріями населення України та професійного вдосконалення й підвищення якості вітчизняної освіти, її інноваційного розвитку відповідно до світових стандартів [2]. Невід'ємними складниками системи освіти згідно статті 10 Закону України «Про освіту» є: дошкільна освіта; повна загальна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта [4]. Державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах: сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; доступності вищої освіти; міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і

прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності та інше [3].

Складовою розвитку професійної мобільності фахівця є академічна мобільність, яка надає можливість учасникам освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами. Академічна мобільність може бути як зовнішня так і внутрішня (зовнішня академічна мобільність – навчання, проходження практик, студентами вищих навчальних закладів України у вищих навчальних закладах за кордоном протягом певного періоду; внутрішня академічна мобільність – навчання, проходження практик, студентів вищих навчальних закладів України в інших вищих навчальних закладах України протягом певного періоду). Набуття певного досвіду з академічної мобільності під час навчання у вищому навчальному закладі буде сприятиме розвитку професійної мобільності фахівця у майбутньому. У статті 60 Закону України «Про вищу освіту» післядипломна освіта розглядається як спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього освітнього рівня та прак-

тичного досвіду [3]. У зв'язку з тим, що основними функціями пофесійної мобільності є реагування на соціально-економічні зміни в суспільстві, адаптація особистості в мінливих умовах та реалізація особистості в професійній діяльності саме завдяки післядипломній освіті забезпечується розвиток та вдосконалення особистісних якостей фахівця. Виходячи з цього основними функціями післядипломної освіти в умовах євроінтеграції є: підвищення кваліфікації, підготовка та перепідготовка фахівців відповідно до потреб ринку праці у фахівцях певного профілю; постійне оновлення знань, умінь та навичок згідно з вимогами розвитку суспільства, ринку праці, техніки і технологій; створення умов для професійного та особистісного розвитку фахівця. Розвиток професійної мобільності в системі післядипломної освіти спрямован не тільки на поглиблення, розширення й оновлення професійних знань, умінь і навичок, але й на розвиток професійно важливих якостей фахівців.

Враховуючи курс України на євроінтеграцію та формування єдиного європейського освітнього простору розвиток професійної мобільності майбутніх фахівців в системі сучасної освіти відкриває нові можливості не тільки для здобуття якісної освіти, а й для формування вітчизняного ринку праці фахівцями нової генерації, здатними адаптуватися до до ринкових вимог і реагувати на всі виклики часу.

Література

1. Пілецька Л. С. Професійна мобільність особистості: психологічний аспект аналізу. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2013. № 3 (32). URL: file:///C:/Users/Home/Downloads/Tipp_2013_3_35.pdf
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. Схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
3. Про вищу освіту: Закон України редакція від 01.01.2020 № 37-38 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Про освіту: Закон України редакція від 19.01.2019 № 38-39 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. 439 с.

CITIZENSHIP PATRIOTISM AS A NEW MODEL OF PATRIOTISM IN UKRAINE: SOCIAL SCIENCE EDUCATION OPPORTUNITIES

Semenets-Orlova I. A.

Dr. of Public Administration,

Expert of Swiss-Ukrainian Project Development of Citizenship Competences in Ukraine

No one can be free without the extension of this freedom to the people around, and the transformation of oneself is deeply rooted in joint actions for the transformation of one's community.

Amitai Etzioni [2]

Political transit determines two main prerequisites for a successful transition to democracy: the presence of an appropriate level of national unity, political will for a democratic transition and a real struggle for democracy [4,

p. 667]. At the stage of the surge in civil activity from the first half of 2014 and so far, scholars have increasingly begun to call patriotism a factor that can ensure sustainable civil participation, as well as effective work of

the state apparatus in the context of the problems of political development. We considered a natural reaction of the Ukrainian state to the rapid development of civil society (see Table 1) and the public demand for publicity, transparency, openness, collegiality of state governance.

Table 1. The dynamics of the growth of the number of public organizations that reported to the state statistics bodies about their activities for the year [according to the State Statistics Service of Ukraine]

Reporting year	Number of governing bodies of public organizations
2014	21417
2015	22185
2016	23237
2017	25988

The legislator in the new Law of Ukraine "On Education" (as of September 5, 2017) defined citizenship competencies in the list of key competencies-results of training at the level of full secondary education [3, 2017]. From now on, teachers are increasingly reflecting with pupils what kind of love for the school and for the Motherland is, and what each of us can do for the common good. Naturally, the government came up a little more deeply to the problem of education of the younger generation and social functions of education – through the prism of citizenship. Without a mature citizen who understands the value of public interest and demonstrates the responsible fulfilment of his civil duties, it is difficult to educate a patriot who will act constructively for the development of democracy and human rights, and not destructively.

Citizenship ("civility", "civic engagement") suggests that everyone should engage in solving issues related to public life and act as an active and responsible citizen who respects the rights of others, has a developed sense of solidarity, and honestly performs civil duties [1]. Therefore, unlike patriotism, citizenship ("civility", "civic engagement"), along with an affective commitment to a particular country, contains a set of specific rational attitudes for the active participation of the individual in the provision of welfare. For example, respect for the law,

which is an integral part of citizenship ("civility", "civic engagement"), requires not blindly obeying the rules and laws already adopted, but the ability to participate in their development.

Based on the abovementioned discussion, the notion of citizenship patriotism can be considered less polarized than sentimental and constructive types of patriotism, but nevertheless meaningfully closer to the latter. Citizenship patriotism is an ideal model for a complex society, which is reflected in the commitment of the individual to the interest of the country (public interest), an active position on its protection and fulfilment of civil obligations, along with a substantiated (and affective and rational) positive assessment of the country's general realities of flexible format. This format allows taking into account the priority of the country's interest, but with the possibility of a democratic way to consider the positions of other parties.

In the context of meaningful definition, citizenship patriotism can also be characterised as civil responsibility for the development of the Motherland with the active affirmation of a positive present, preserving the value content of history for the future.

Citizenship patriotism requires a critical amount of patriots trained to constructive interaction in a complex society and oriented toward securing public interest. As the results of the survey (on the example of high school pupils) showed, the level of citizenship competencies of children and youth is not high enough in Ukraine at the moment. Development of civil competences of educators contributes to the implementation of the proclaimed words in real life. Trained educators disseminate best foreign experience in developing democratic citizenship through their professional activities for the broad masses of children and young people.

Citizenship patriotism is endowed with the potential to promote sustainable development of society, national unity and the development of local and nationwide democracy in Ukraine. The success of the implementation of this complex and long-term process depends directly on the consolidation of the efforts of conscious and active citizens, the Ukrainian state, the progressive world community.

References

1. "Citizenship" in *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/citizenship>
2. Etzioni A. *The Active Society: A Theory of Societal and Political Processes*. The Free Press, New York, 1968. 671 p.
3. On Education: Law of Ukraine, adopted 05.09.2017. URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>
4. "Political Transition Theory" in *Political Encyclopedic Dictionary*, Gorbatenko, V. (ed.) 2004. Pp. 666-667.

ДІАЛЕКТИЧНА ЄДНІСТЬ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ТА ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДІВ В ОСВІТІ

Семчук Н. О.

кандидат юридичних наук, старший викладач
Національний авіаційний університет

Наразі, в зв'язку з реформою освіти, змінюються вимоги до проведення навчальних занять педагогами у вищих навчальних закладах. Якщо аналізувати тематику науково-методичних семінарів, вимоги нормативних документів, тематику наукових робіт з цих питань, то виходить наступна картина. Педагог має забезпечити інтерактивне (при відсутності матеріально-технічної бази), студентоцентричне (не зважаючи на те, що інститут кураторства досі існує, а от з якісними опитуваннями студентів наявні системні проблеми), компетентісне (хоча чіткого розуміння суті компетентностей не дає ні наука, ні практика), ціннісно орієнтоване навчання водночас.

Та чи можливо це хоча б з теоретичної точки зору, не говорячи вже про практику? Не намагаючись в рамках невеликих тез охопити все, та не ставлячи собі за мету шокувати читача описом того, як один і то й же викладач має одночасно прямувати до ролі фасилітатора на заняттях (тобто намагатися лише модерувати дискусію між студентами), а після занять перетворюватися на куратора групи, який в поза навчальний час напівпримусово поводить з студентами екскурсії згідно затвердженого плану, розглянемо в тезах трохи вужче питання.

Метою даних тез є порівняти два найактуальніших на сьогодні підходи до навчання – студентоцентричний (він же особистісно-орієнтований) та ціннісно-орієнтований, в їх єдності та протилежності, для забезпечення ефективного одночасного впровадження даних підходів у практику вищих навчальних закладів вже сьогодні.

М.Д. Прищак справедливо вказує, що використання поняття «особистісно орієнтована освіта (педагогіка)» як інтегративного базується на спробі подолання авторитарної моделі вітчизняної освіти, у якій поняттю особистості відводилася незначна роль. В системі «суспільство (колектив)–особистість» визначальна роль відводилася першому. Тому на противагу авторитарній освіті, абсолютизації суспільних чинників розвитку особистості постала потреба інших ідей, принципів, цінностей в основі яких поняття «особистість» та її свобода. Але особистісно орієнтована освіта (це стосується також гуманістичної) не може, на нашу думку, мати завершально-парадигмальну форму [1, с. 126].

Варто погодитись з тим, що сам по собі психологічний термін «особистість» не несе в собі цінностей, смислів, окрім обумовленості соціумом. Особистість – це соціальний індивід. Всі дорослі люди (які не мають серйозних психічних відхилень) є особистостями. Обумовленість розвитку, становлення особистості соціу-

мом не дає відповіді на питання «якості» та рівня цієї обумовленості (і віруюча людина, і атеїст, і злочинець є особистостями) [1, с. 126].

Безумовно, в сучасній вищій освіті важливим є студентоцентризм та індивідуальна траєкторія освітнього розвитку здобувача вищої освіти. Перевага має надаватися методам навчання, при яких роль викладача є ближчою до ролі фасилітатора, кількість вибіркових курсів для студентів має зростати, а регулярні опитування студентів мають впливати на прийняття управлінських рішень в університеті.

Проте лише орієнтація на особистість студента не є достатньою для ефективного впровадження новітніх моделей освіти.

Адже, так чи інакше, при навчанні студента у вищому навчальному закладі, відбувається еволюція його особистості та професійних вмінь – від дилетантського рівня, який має вчорашній випускник школи, до повністю сформованого та готового до роботи за фахом спеціаліста під час випуску з магістратури. Такий активний та різнобічний розвиток студента має проходити під керівництвом досвідчених викладачів, на підставі розроблених навчальних програм та у відповідності з вимогами сучасних підходів до формування ціннісно-орієнтованої освіти.

Питання нових орієнтирів при формуванні ціннісно орієнтованого підходу до навчання та викладання наразі в Україні розвинені недостатньо.

Однією з небагатьох спроб висвітлення цієї проблеми було зроблено М. В. Васківським [2, с. 121]. Вчений наголошує, що ціннісно-орієнтований підхід має передбачати такий обсяг знань, характер відповідних умінь, зміст і видів діяльності, що мають бути зорієнтовані на професійне самовизначення, формування особистісного потенціалу щодо здатності й готовності до взаємодії з іншими людьми і соціумом. Викладачі мають зважати на потребу добору такого змісту освіти, що ефективно забезпечуватиме становлення особистості здобувача освіти, розширюватиме й поглиблюватиме його професійне самовизначення як необхідну умову соціалізації, а отже, сприятиме розбудові майбутнього країни.

Тобто, як можна побачити з наведеного, в цілому, при існуванні певних суперечностей між особистісно орієнтованим підходом до навчання та ціннісно орієнтованим підходом, є певні суперечності. Проте загальна гуманістична спрямованість цих концепцій дозволяє застосовувати їх одночасно. Більш того, при одночасному використанні обох підходів можливе досягнення

кращого навчального результату, ніж при застосуванні одного з цих підходів ізольовано.

Враховуючи викладене, можна зробити наступні висновки.

Поєднуючи кращі риси особистісно-орієнтованого навчання, які виявляються у посиленій увазі до здобу-

вача вищої освіти та його індивідуальності, та ціннісно орієнтованого підходу, який має спрямування на розвиток необхідних для подальшої роботи вмінь, знань та моральних орієнтирів (які є до певної міри загальними для всіх здобувачів, які обрали певну професію), можна досягти кращого навчального результату.

Література

1. Прищак М. Д. Порівняльний аналіз особистісно орієнтованого, компетентнісного та комунікативного підходів в освіті. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2018. № 6. С. 124–133.

2. Васківський М. В. Ціннісно орієнтований підхід до професійного самовизначення старшокласників як умова реалізації профільної спрямованості змісту сучасного підручника. *Проблеми сучасного підручника*. 2014. Вип. 14. С. 121-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2014_14_15

РОЛЬ ОСВІТИ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА ТА ОСВІТИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ІНСТИТУЦІЙНИХ АУДИТОРІВ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Серняк О. І.

кандидат наук з державного управління

Львівський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України

Подальша еволюція публічного управління в Україні багато в чому зумовлюватиметься реформою децентралізації та відповідними змінами системи влади на регіональному рівні. Складовою цих змін буде розвиток сучасних демократичних інститутів, орієнтованих на якість, ефективності та результативності, поглиблення процесів залучення громадськості до ухвалення рішень, моніторингу та контролю за діяльністю державних інституцій, утвердження конституційних прав і свобод людини та громадянина.

У цьому контексті важливо посилити інституційну спроможність і забезпечити сталий організаційний розвиток усіх інституцій публічної влади, а особливо тих, які утворилися та ще будуть утворені в результаті реформи децентралізації влади. Саме тому запровадження інституційного аудиту як інструменту державно-громадського оцінювання, моніторингу та контролю здатності публічних інституцій ефективно досягати своєї місії та підтримувати стале функціонування у довгостроковій перспективі є актуальним завданням вітчизняної науки та практики. Досягти цього неможливо без активнішого використання загальноєвропейських цінностей (демократії, поваги до людини та основоположних свобод, верховенства права) не лише в практиці публічного управління й адміністрування, але й у підготовці відповідних фахівців, зокрема інституційних аудиторів.

Новий Закон України «Про державну службу» 10.12.2015 р. № 889-VIII не лише законодавчо закріпив курс на демократизацію публічного управління, але й активізував процеси реформування державної служби відповідно до стандартів Європейського Союзу. Так, у преамбулі закону державну службу охарактеризовано як публічну, професійну, політично неупереджену,

ефективну, орієнтовану на громадян і таку, що функціонує в інтересах держави та суспільства [1]. Досягнення цієї місії можливе завдяки особистим якостям державних службовців, що тісно пов'язані з громадянськими компетентностями.

Підхід до формування громадянських компетентностей найбільш комплексно відображено в Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства (ОДГ) та освіти з прав людини (ОПЛ) – рамковому документі, який підписали всі країни-члени Ради Європи, зокрема й Україна. Так, завданням ОДГ є навчити громадян здійснювати та захищати свої демократичні права й обов'язки в суспільстві, цінувати різноманітність і відігравати активну роль у демократичному житті, заохочувати та захищати демократію та верховенство права, а завданням ОПЛ – навчити робити свій внесок у будівництво та захист універсальної культури прав людини в суспільстві, заохочувати та захищати права людини й основні свободи [2, с. 7]. Спільно з вітчизняним законодавством ідеї Хартії з ОДГ/ОПЛ акцентують увагу на посиленні спроможності державних службовців до реалізації «належного врядування» (good governance) та професійної діяльності в умовах модернізації державного управління та зміцнення громадянського суспільства [3, с. 21].

Концептуальні підходи ОДГ/ОПЛ важливо використовувати також у процесі професійної підготовки інституційних аудиторів, серед яких, на нашу думку, мають бути і представники держави, тобто державні службовці, і представники громадськості, тобто члени громадських організацій, їх спілок і коаліцій, окремі активісти, науковці й експерти. При цьому формування в аудиторів громадянських компетентностей має охоплювати такі їх складові, як активну життєву позицію, громадян-

ську відповідальність, критичне мислення, здатність захищати загальнолюдські права та свободи, медіаграмотність, навички демократичної участі, соціальної комунікації та співпраці. Усе це важливо в контексті підвищеної персональної відповідальності інституційних аудиторів за результат їх роботи у вигляді сталої організаційної спроможності органів публічної влади вирішувати поточні проблеми та протистояти загрозам і викликам у майбутньому.

Освіта для демократичного громадянства й освіта з прав людини є водночас і основою фахової підготовки інституційних аудиторів, й її наскрізною лінією, адже, окрім громадянських компетентностей, формує професійні цінності цих суб'єктів, а саме:

- ідентичність – це самоусвідомлення, тобто те, якою людиною є інституційний аудитор на його власний погляд. Ця бачення змінюється залежно від обставин;

- різноманітність і плюралізм – однакова повага до цінностей і способів життя інших людей;

- відповідальність – готовність стати на захист прав інших людей, а також власних, і відмовитися від

деяких свобод, якщо це допоможе іншим користуватися своїми правами;

- дотримання правил і законів, що існують для захисту наших прав і свобод та створення безпечного суспільства;

- рівність – це ставитися водночас до всіх людей однаково та до різних людей по-різному [4].

Формування в інституційних аудиторів органів публічної влади громадянських компетентностей на основі ОДГ/ОПЛ має відбуватися з використанням плану професійного навчання й особистого розвитку, що містить як нормативно визначені для державних службовців види підвищення кваліфікації, так й інші форми та методи професійного навчання і самоосвіти [5, с. 25]. Це забезпечує постійний зв'язок між освітою та практичною діяльністю інституційних аудиторів, безперервний розвиток їх громадянських компетентностей задля побудови організаційно спроможних державних інституцій і подальшої інтеграції публічної служби та системи державного управління загалом у європейський ціннісний простір.

Література

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р.; № 889-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

2. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини. Рекомендація CM/Rec(2010)7, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 11 травня 2010 р., та пояснювальний меморандум. Публікація Ради Європи, 2010, 2016 (укр. переклад). 34 с.

3. Освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини у професійному навчанні державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : навч. посіб. / Протасова Н., Паращенко Л., Молчанова Ю., Хенселер Штірлін І., Ретцель М. ; за заг. ред. Н. К. Протасової. К: Основа, 2019. 144 с.

4. Ключові поняття. Міжнародна освітня платформа «Живемо в демократії». URL: <https://www.living-democracy.com.ua/key-concepts/>.

5. Паращенко Л., Молчанова Ю. Портфоліо для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з розвитку громадянських компетентностей; за заг. ред. Н. К. Протасової. К.: Основа, 2018. 28 с.

ВИКЛИКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ – ОБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Супрун Д. М.

доктор пед. наук, доцент

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова

Європейський освітній простір просуває ідею «трикутника знань», яка полягає в максимально тісному зв'язку освіти, дослідної діяльності та технологічних інновацій. Характерними рисами глобалізації в галузі освіти є уніфікація знань, загальне прагнення країн світу до досягнення високої якості освіти. Освіта стає ключовою детермінантою економічних результатів та світового потенціалу [3, с. 161]. Глобалізація, не дивлячись на відмінності в її оцінці, є об'єктивною реальністю, вимагає від національних систем вищої освіти нової цільової орієнтації, що враховує потреби в міжнародній солідарності щодо цінностей загальнолюдської етики. Водночас, важливою умовою інтеграції вищої школи України у світовий освітній простір має бути

збереження національного досвіду, традицій, зміцнення і розвиток її безперечних переваг, до яких, передусім, відноситься науковість освіти, її фундаментальність та енциклопедичність.

Реакція освіти на глобалізацію полягає в зміцненні інтегральності особистості, збереженні й розвитку її особливостей та конкурентоспроможності, а також в орієнтації на сучасну економіку, нові кваліфікації й технології за збереження традиційних і створення сучасних національних особливостей. Відповідно до концепції реформування вищої освіти, в тому числі і спеціальної, освіта та освітня діяльність мають сприятися та визнаватися державою засобом формування культурної, духовної та інтелектуальної сфер су-

часного покоління громадян України. Система вищої освіти сучасної України, перебуває в стані реформування та визначення способів трансформації й удосконалення всіх етапів підготовки фахівців високого професійного рівня. Тобто, вища освіта має бути більш інноваційною, далекоглядною і відповідальною за результат. Варто виокремити зміни, що відбуваються у світі на початку XXI століття, а саме інтеграція України у європейський і світовий освітній простір і зумовлюють перебудову системи національної освіти на засадах інноваційності та демократизму, модернізації змісту й організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Інноваційна реформа національної системи вищої освіти має бути спрямованою на зростання конкурентоспроможності навчальних закладів, що, в свою чергу, забезпечувало б економіку країни фахівцями, здатними втілювати інноваційні технології у всі сфери суспільного життя. Також, при реформуванні вищої спеціальної освіти України, з одного боку, мають враховуватись пріоритети збереження культурних надбань української системи освіти, а з іншого, – завдання поліпшення міжнародної співпраці, мобільності, працевлаштування випускників з України в Європейському чи міжнародному просторі, міжнародної конкурентоспроможності вищих навчальних закладів [4, с. 67].

Процеси глобалізації, змінності, конкуренції, що з кожним роком владніше заявляють про себе у світі, зобов'язують нарощувати дослідницькі зусилля з осмислення ролі освіти у формуванні особистості, адекватної інноваційному типу суспільного прогресу – інноваційної особистості. Досягнення конкурентоспроможної якості національної освіти в контексті цивілізаційних змін нині стає пріоритетом модернізації освіти України [3, с. 7].

Складна демографічна ситуація, перенасиченість ринку праці недостатньо кваліфікованими працівниками, перевиробництво в окремих сферах фахівців та їхня неспроможність конкурувати в сучасних умовах ринкової системи, як зазначає В. Синьов та ін. створили ситуацію прихованої кризи в освіті. З одного боку, розвиток системи вищої освіти свідчить про здобутки вітчизняної професійної школи у галузях, де потреби ринку досить жорстко вимагали вчасного реагування на запити замовників, з іншого, – досить помітною є екстенсивність у ступені якості і професійної придатності випускників гуманітарних напрямків [4, с. 78]. Нагальною проблемою процесів перетворення в системі освіти, є суперечність між розширенням мережі навчальних закладів, збільшенням різноманітності форм навчання, примноженням спектру напрямів і спеціальностей, з одного боку, і необхідністю зберегти і підвищити якість підготовки фахівців, стійкість у функціонуванні системи освіти, з іншого [1, с. 54].

З огляду на сучасні умови ефективна діяльність щодо забезпечення професійної підготовки базується на ряді концептуально нових підходів, що обумовлюють докорінні зміни організаційно-функціональних

засад діяльності фахівців спеціальної освіти, зокрема, гуманізацію діяльності професійних сфер та підвищення їх авторитету, побудову відносин з громадянами на засадах партнерства, чітке визначення компетенцій фахівців спеціальної освіти щодо забезпечення реалізації загальноосвітніх стандартів прав людини. Процес підготовки майбутніх фахівців повинен здійснюватись у новій особистісно-орієнтованій парадигмі, де буде уможливлено актуалізацію професійно важливих особистісних якостей, і яка буде орієнтуватись на формування професійної компетентності, що передбачає створення системи професійних навичок професійної культури спілкування, професійної рефлексії, самоуправління та управління професійною діяльністю, які дозволятимуть досягати професійного успіху, самореалізації, професійного самоздійснення. Саме вони є характерними мірилами формування та становлення особистості фахівця [5, с. 51].

Перед сучасною системою вищої освіти України, що знаходиться на етапі своєї сутнісної трансформації в реаліях глобалізованого суспільства XXI століття, стоїть ціла низка стратегічних завдань, що потребують свого нагального вирішення: визначення стратегічних пріоритетів; контроль якості; зв'язок із виробництвом; активна інтеграція науки та освіти; економічна підтримка напрямів наукової та освітньої діяльності, що мають стратегічне значення; налагодження механізму раціонального фінансування; ефективного впровадження новітніх освітніх технологій; структурний розподіл у відповідності до оптимального забезпечення сучасних вимог ринку праці конкурентоздатними фахівцями тощо. Здійснений нами аналіз процесу глобалізації, змінності, конкуренції, що з кожним роком владніше заявляють про себе у світі, зобов'язують нарощувати дослідницькі зусилля з осмислення ролі освіти у формуванні особистості, адекватної інноваційному типу суспільного прогресу – інноваційної особистості. Досягнення конкурентоспроможної якості національної освіти в контексті соціальної згуртованості в освіті стає пріоритетом модернізації також і освіти України [3, с. 7].

Запровадження інноваційного навчання у вищій освіті потребує розробки та впровадження національної інноваційної, принципово іншої моделі організації навчального процесу, ключовою відмінністю та сучасним стратегічним пріоритетом якої має бути цільова зорієнтованість на формування особистості майбутнього фахівця до життя в умовах сучасного, динамічного суспільства, що забезпечує його становлення як активного суб'єкта змін та інновацій, здатного до самостійної ініціації та реалізації інноваційної діяльності. Проблема вдосконалення процесу оволодіння знаннями стає особливо актуальною, оскільки індивідуалізація навчання студентів, насамперед, передбачає інтенсифікацію пізнавальної діяльності, яка ґрунтується на сучасних методах і технологіях навчання (проблемно-модульному, комп'ютерному цикловому та інших) [5, с. 111].

Закцентуємо увагу на важливості та необхідності вивчення та втілення передового досвіду зарубіжних країн у контексті вищої освіти. Виокремлюємо такі ключові параметри для забезпечення конкурентоспроможності будь-якої країни: високий рівень розвитку національних систем освіти; засвоєння нового і передового досвіду, забезпечення якості послуг на внутрішньому і зовнішньому ринках освітніх послуг; наявність якісної освітньої і дослідницької інфраструктури; розвиток стратегічного партнерства; розвиток мобільності тощо.

Зазначимо можливі шляхи модернізації професійної підготовки фахівців у ЗВО: формування системи ускладнених вимог до процесу і результатів підготовки; перенесення основного акценту в підготовці до науково-дослідницької діяльності на програму магістратури та встановлення вимог з підготовленості до неї до вступників в аспірантуру. До умов модернізації професійної підготовки відносимо: зміну цілей педагогічного процесу: від трансляції інформації до створення особливого освітнього середовища для розвитку професіоналізму майбутнього фахівця; інтегративний характер навчання, спрямованість на формування не знань, а ключових компетенцій студентів; актуалізацію завдань професійного виховання, особистісно-професійного розвитку; створення адекватного викликам часу методичного супроводу освітнього процесу: навчальної літератури, освітніх технологій, оцінних засобів тощо [8, с. 54].

Слід зазначити, що ринок праці сьогодення висуває до майбутніх фахівців вимоги як щодо наявності базових професійно важливих якостей особистості, так і до здатності аналізувати свою професійну діяльність, удосконалювати професійні навички, засвоювати нові професійні напрямки, що потребує необхідності розвитку особистісного ресурсу.

До основних напрямів професійної підготовки віднесемо наступні: реалізація взаємозв'язку між усіма дисциплінами навчального плану спеціальності, що дозволяє сформулювати ґрунтовні знання, вміння їх застосувати для вирішення професійних завдань (знан-

на парадигма); вибір доцільних засобів діяльності суб'єктів у ситуації, що відповідає культурі діяльності та спілкування (культурологічна парадигма); здійснення спільної продуктивної діяльності на засадах гуманізації відношень (гуманістична парадигма). Погоджуємося з загальним акцентом наукової спільноти сучасності, що професійна підготовка фахівців спеціальної освіти має бути спрямованою на формування особистості, яка володіє не тільки системою спеціальних знань та професійних дій, а й вирізняється сформованістю професійно важливих компетентностей, відповідним рівнем кваліфікації з урахуванням світових і європейських стандартів якості при збереженні національних здобутків і пріоритетів, а також здатної до плідної трудової діяльності в сучасних умовах в контексті соціальної згуртованості в освіті.

Соціально-економічні та політичні реалії сучасного світу, трансформаційні процеси у вітчизняній системі освіти, вимоги до сучасного фахівця та соціальне замовлення ринку праці спонукають до перегляду окремих усталених поглядів на цілі та завдання вищої професійної освіти. Рівень підготовленості випускника повинен відповідати міжнародним стандартам, що дозволить ефективно співпрацювати в глобальному життєвому просторі.

Отже, розвиток суспільства на сучасному етапі характеризується надзвичайно складними процесами, що призводять до глибинних якісних змін, які охоплюють усі сфери життєдіяльності людини. В умовах глобалізації, інтеграції й ускладнення соціальної діяльності, значної кількості інформації, швидкого і постійного оновлення технологій фахівці можуть успішно функціонувати тільки в тому випадку, якщо вони матимуть певні життєві ціннісні орієнтації, якості і здібності, що забезпечать стійкість їх розвитку, соціальну мобільність, творчу особистісну позицію та гнучку адаптацію до усіх трансформацій. Це обумовлює необхідність заміни традиційної, «знаньскої» парадигми вищої освіти на нову, що більшою мірою відповідає актуальним і перспективним потребам, як розвитку суспільства, так і потребам майбутніх фахівців.

Література

1. Синьов В. М., Пометун О. І., Кривуша В. І., Супрун М. О. Основи теорії виховання. Навч. посіб. К. : МП «Леся», 2000. 140 с.
2. Супрун Д. М. Професійна підготовка психологів в галузі спеціальної освіти. *Монографія*. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 392 с.
3. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2018. 657 с.
4. Супрун Д. М. Management – a component of psychologists' professional training (Менеджмент – складова професійної підготовки психологів). Навчально-методичний посібник для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів. Київ, 2019. 390 с.
5. Супрун М. О. Корекційне навчання учнів допоміжних закладів освіти: витоки, становлення та розвиток (друга половина XIX-перша половина XX ст.): Монографія. К.: Вид. КЮІ МВСУ Паливода АВ, 2005. 350 с.
6. Шеремет М. К. Основні тенденції модернізації підготовки корекційних педагогів в умовах реформування освітньої галузі. *Логопедія*. 2011. № 1. С. 3-5.

7. Шеремет М. К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Випуск XVII. В 2 частинах, ч. 1. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: Медобори, 2011. С. 7-11.*

8. Шеремет М. К. Проблеми та перспективи спеціальної освіти. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Випуск VII. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2007. С. 14-16.*

ЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ: ВИКЛИКИ МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА

Сухова Н. М.

*кандидат філософських наук, доцент
Національний авіаційний університет*

Прозорий і гібридний світ людини XXI ст. сповнений бурхливих змін та протиріч. Інтернетом та самоорганізацією мереж сформоване автономне життя цифрового світу, і це спонукає нас замислитися про перспективи подальшого існування людства, про пошук нових вимірів сенсу людського життя. Віртуалізація комунікації відповідає тій ситуації в якій ми опинилися сьогодні. Випадковість, гра, симуляція та спонтанність стали основою соціальних відносин. Назріла потреба у нових комунікативних практиках і особливо в системі освіти. Але перед цим важливо провести філософський аналіз нової віртуальної реальності, що дозволить намитити шляхи для більш адекватного подолання кризи ідентичності, яка є закономірним наслідком віртуалізації соціальної дійсності. Адже у XXI ст. кардинально змінюється духовне та матеріальне життя людства. Споживацьке відношення людини до навколишнього світу, викликало багато економічних, політичних та інших світоглядних проблем. Світова криза, яка охоплює багато економічних систем різних за своїм розвитком країн, поглиблюється ще й смертоносною коронавірусною епідемією, яка розпочалася на планеті наприкінці 2019 року. На сьогодні ми спостерігаємо той факт, що представниками різних галузей наукового знання (А. Бадью, А. Баумейстер, С. Дацюк, Н. Енік, М. Каллон, М. Каку, В. Култигін, Н. Клейн, Б. Латур, Ю. Харарі та ін.), прописуються різноманітні сценарії, від оптимістичних до катастрофічних, подальшого виходу із складного становища, в якому опинилося людство. Але головним завданням для нас завжди було й лишається збереження цінності людського життя, навіть у складних умовах. Людству доведеться не просто засвоювати якісно новий світ через власний досвід, а і винайти себе в ньому, використовуючи найкращі перспективи мережевого суспільства.

Термін «мережеве суспільство» (М. Кастельс) означає такий стан соціуму, коли в ньому відбуваються радикальні зміни і вже головну роль починають відігравати не ієрархічні моделі, а соціальні мережі. Свого часу, іспанським соціологом М. Кастельсом було виділено три незалежних один від одного процеси, які й сформували новий тип суспільства: 1) інформаційно-технологічна революція; 2) криза сучасного капіталізму

та комунізму; 3) широке розповсюдження нових соціальних рухів (соціально-екологічний рух ХХ ст. і т.і.). Дослідник показав, що ці три позиції стали потужним стимулом розвитку мережевого суспільства, глобальної інформаційної економіки та культури «реальної віртуальності», в якій простір потоку розчиняє простір речей. Значну роль у формуванні суспільства такого типу відіграють також сучасні комунікації мережевого типу на зразок Інтернету. В результаті цього відбувається послаблення державного суверенітету, який у ХХ ст. був основною рисою соціального життя суспільства, а також кардинально змінюється економічне життя людей [1]. Так вже сьогодні ми спостерігаємо, що завдяки інформаційним мережам виробництво не тільки оперативніше реагує на запит суспільства, а й все більше формують його. Це відображається на формах зайнятості населення, відносинах між людьми та укладі їхнього життя. Російський дослідник В. Култигін наголошує, що «становлення Мережевого суспільства створює чимало серйозних проблем. Стаючи анонімними, владні відносини все більше і більше безконтрольно вторгаються в життя не тільки окремих людей, але й цілих націй, розмиваючи та підриваючи механізми, які гарантують законні права громадян і соціальних спільнот» [2]. З цієї тези виходить, що логіка мережевого суспільства змінює способи виробництва продуктів, досвіду, культури, влади тощо. Так у політиці держава мережевого типу поступово замінює собою національну державу і класичним прикладом тому є складна структура інститутів Європейського союзу, коли дуже важко прийти згоди у вирішенні складних проблем. М. Кастельс зазначає: «Нова держава інформаційної епохи є новим типом мережевої держави, заснованої на мережі політичних інститутів і органів прийняття рішень національного, регіонального, місцевого і локального рівнів, неминуча взаємодія яких трансформує прийняття рішень у безкінечні перемовини між ними» [1, с. 29].

Безумовно, як і інші типи людського суспільств, мережеве суспільство також формується під впливом культури, виховання, освіти, релігії, політичних організацій, які водночас можуть як сприяти розвитку суспільства такого типу, так і перешкоджати його розвитку. За М. Кастельсом, провідну роль у розумінні мереже-

вого суспільства відіграє простір потоків – мережа комунікацій з певними центрами, в яких спільноти перетинаються між собою. Тоді еліти в містах перестають бути прив'язаними до конкретного місця, але стають залежними від конкретних потоків. Тому реальну владу в суспільстві мають певні спільноти, а не «глобальні міста».

Як же змінилася ситуація за останні десять років і як це відобразилося на усіх ланках людського існування, зокрема, освіти.

Українські дослідники, Л. Дротянко та С. Ягодзінський, вивчаючи соціальні мережі як спосіб організації суспільства, який характеризує його в історичному, загальнокультурному вимірі, відмітили факт збільшення інтенсивності включення людей в мережі за останні десятиліття. На основі аналізу розвитку інформаційних мереж та освітніх онлайн, сервісів, ними виявлено, що тенденцією становлення освіти у найближчі роки є її діджиталізація (оцифрування). Встановлено, що, попри переваги інноваційних технологій, система глобальних інформаційних мереж втрачатиме стабільність без виявлення і реалізації закладеного в неї соціокультурного потенціалу. Спираючись на ідеї акторно-мережевої теорії, автори отримали висновок про те, що освітній простір інформаційного суспільства заповнюють не лише учасники освітнього процесу, а й технічні пристрої, комунікаційні системи, бази даних, системи дистанційного навчання тощо. У висновках автори дійшли думки про те, що інформаційно-технологічна революція, а також процес діджиталізації як її прикладна складова не лише трансформують соціальну реальність, а й закладають підґрунтя для подальших соціокультурних змін [3; 4]. Сформульована гіпотеза про те, що глобалізація інформаційних мереж у короткостроковій перспективі продукуватиме інформаційно-комунікаційну революцію в глобальному масштабі. Зауважимо, що на сьогодні, прибічники «матеріально-семіотичного» підходу в межах акторно-мережевої теорії, досліджують більшою мірою колективні соціотехнічні явища, не прописуючи різниці між функціонуванням науки та функціонуванням інших соціальних явищ. Так один з засновників акторно-мережевої теорії Б. Латур вважає науку процесом гетерогенної інженерії, в якому соціальні, технічні, концептуальні та текстуальні компоненти поєднані між собою і трансформовані [5].

Це, на нашу думку, може призвести до втілення оманливих висновків в реформування різних галузей людського існування. Людина досліджує і пізнає світ не тільки через науку, а й через мистецтво, філософію, релігію тощо.

Перехід на новий рівень існування суспільства, і людини в ньому, щоразу є результатом кардинальних змін й проривів не тільки в техніці, а й в природознавстві. Сьогодні людство розгортає своє життя в суспільстві, якісно відмінному від попередніх. З'явилися нові дослідницькі галузі, технології виробництва, засоби

зв'язку тощо. Стикаючись з чимось новим, людина природно відчуває себе невпевненою і переповненою страхом за своє майбутнє. На телебаченні шоу цивілізації, коли досліджувати та мислити не потрібно, розуміти стан речей у всесвіті теж не потрібно, більшість людей турбує лише одна проблема – щоб ще продати, щоб отримати гроші.

Тому ми зараз спостерігаємо непоодинокі міркування представників різних галузей наукового дослідження про те, що у світі багатьох швидкоплинних процесів виявляється мало сенсу (Чернігівська, 2018), а стресові стани все більше викликають аутоімунні захворювання та психічні розлади в людей. Але ж віртуальний простір має свої закони і правила існування, свої збочення і недоліки. Дослідники часто ігнорують тим фактом, що мережеві структури вже сьогодні унаочнюють два методи: симуляцію та маніпуляцію, які забезпечують потребу сучасної молоді в легкому контенті, у поверхневому сприйманні інформації. Педагогічний досвід представників різних шкіл та напрямів останніх десяти років свідчить про те, що сучасні молоді люди не спроможні читати складні й довгі тексти. Вони не бажать нічого обтяжливого і тому мережа задовольняє їхні потреби у так званому бодрійярівському «Діснейленді», який став невід'ємною частиною повсякденного життя. Сьогодні мережа стає місцем трудової діяльності багатьох людей і це сприяє творенню потужного поля для маніпуляції людськими долями. А ще й ситуації з епідеміями, пандеміями примусять нас працювати вдома, відмовитися від перельотів, розважатися серед близьких та сім'ї, навчитись бути самодостатніми, бережливими та уважними. Мабуть володіння речами перестане бути привабливим. З'явиться можливість для місцевих ремісничих суспільств, мануфактурного виробництва, прикладного мистецтва, всіх тих галузей коли ціниться оригінальність і ручна праця. І все це буде кращим за китайську синтетику та пластмасу, що забруднює планету, знищує природу. Для збереження планети, нам потрібно змінити саму філософію нашого життя, споживання і виробництва. Можливо сьогоднішня епідемія коронавірусу прискорила цей процес і змінила те, що людство не спроміглося зробити по добрій волі. Щоб вижити, нам доведеться змінитися, навчитися менше споживати, менше викидати, взагалі відмовитися від більшості наших звичок, як люди відмовляються від наркотиків, але «ломка», у такому випадку, неминуча і вона тим важча, чим більше була залежність.

Тому неоднозначність сьогоднішнього мережевого суспільства полягає в тому, що хтось намагається зробити потужні статки на мережі, а хтось формує свої аудиторії для вирішення складних проблем і викликів які постали перед людством у XXI ст. Так найпопулярніші спеціальності XX ст., а саме економісти, юристи, програмісти та менеджери, в XXI ст. можуть виявитися незатребуваними. Наша планета виявилась для нас загадковою, ми про неї практично нічого не знаємо.

Засмічення мозку, відсутність фундаментального знання, повна дискримінація розумних людей, виїзд вчених закордон, де останні не можуть повністю реалізувати свій творчий потенціал із-за жорсткого обмеження системи грантів комерціалізованої науки. Все закінчується виробленням певних технічних пристроїв, але лишаються закритими дослідження про нашу планету. Тому філософи, геологи, археологи вкрай потрібні новому століттю. А якби почалися більш активні дослідження нашої планети та людини, то й більш чітко вималювалася потреба у підготовці спеціалістів для нових галузей. Оскільки відсутність таких досліджень може стати причиною загибелі більшої частини людства. Ми до кінця не усвідомлюємо роль технічної реальності в біосоціальних процесах, і це призводить до викривлення ідентичності людини та її перспектив у майбутньому. Описуючи мережеве суспільство, науковці часто не беруть до уваги приховану духовну основу

всього суцього. Тому формується специфічне, часто перебільшене, уявлення про майбутні перспективи людства загалом. Адже тільки людина, будучи містком між видимим і невидимим, пізнаним і непізнаним, організовує інформацію та використовує її для певних потреб своєї життєдіяльності. Тому вирішення питання про конкуренцію людини зі штучним інтелектом залежить від її вибору, від того якої якості буде її освітнє поле і яке місце там будуть займати предмети гуманітарного циклу. Оскільки саме через гуманітарні науки транслюється від покоління до покоління найвища цінність – цінність людського життя. І якщо вже не уникнути розширення мережевої інфраструктури, то освітянам необхідно переглянути методи підготовки нового покоління, привити їм дух інформаційності на підставі етики відповідальності в швидкоплинному та крихкому світі.

Література

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. / Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана; Гос. ун-т. Высш. шк. экономики. М., 2000. 606 с.
2. Култыгин В.П. Социологический словарь / отв. ред. Г. В. Осипов Л. Н. Москвичев. М, 2014. С.303.
3. Дротянко Л. Г. Комунікації в соціальних мережах і феномен мультикультуралізму. *Вісник Національного авіаційного університету (Серія «Філософія. Культурологія»)*. 2019. № 1 (29). С. 16–21.
4. Ягодзінський С.М. Проектування соціальної реальності в просторі глобальних інформаційних мереж. *Вісник Національного авіаційного університету (Серія «Філософія. Культурологія»)*. 2019. № 1 (29). С. 31–35.
5. Латур Б. Дайте мне лабораторию, и я переверну мир / пер. с англ. П. Куслий. *Логос*. 2002. № 5-6 (35). С. 211-242.

ВПЛИВ ОНЛАЙН ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Трецов М. М.

*доктор наук з державного управління
ГО «Українська експертна фундація»*

Обмеження, запроваджені в рамках карантину у зв'язку з пандемією COVID-19, призвели до того, що 90 % осіб, які навчаються, стикнулися з проблемами доступу в процесі виконання навчальних програм. Вітчизняній освітній спільноті довелося в найкоротші терміни удосконалювати, а в деяких випадках навіть набувати з нуля, навички онлайн освіти. Це, у свою чергу, оголило гострі проблеми наявної української системи освіти, а саме: застарілі освітні технології та викладацькі методи, недостатні професійні компетентності кадрів і, як не прикро, їхній низький соціальний статус, перевантаження навчальних програм теоретичними аспектами, невідповідність інфраструктури та, зрештою, високий рівень корумпованості.

Дистанційне навчання є особливою педагогічною технологією, основними принципами якого є відкритість, гнучкість, динамічність, модульність, адаптивність, неперервність, креативність [3, с. 13]. Це «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії

віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психологопедагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [1].

На тлі глобальної цифровізації суспільства онлайн-освіта досягла значних успіхів у світовій і європейській практиці зокрема. Такий формат успішно використовується в освітньому процесі як для дорослих людей, так і для дітей. З'явилася поняття «масові відкриті онлайн курси» (англ. Massive Open Online Courses), яке здебільшого застосовують, говорячи про безкоштовні інтернет-курси з масштабною участю та відкритим доступом для усіх охочих. Вони характеризуються не лише використанням вже традиційних навчальних інструментів, як відео, конспекти, завдання, а й інноваційних – інтерактивного форуму слухачів, створення спільноти студентів і викладачів та мобільних додатків. Заклади вищої освіти з початку 2010-х років почали один за одним здавати позиції недосяжності для слухачів ззовні – тепер у кожній людині з доступом до інтернет-мережі з'явилася можливість

самостійно здобувати необхідні їм знання, уміння, навички від науковців і практиків, часто – безоплатно. Як правило, кожен предмет має свою тривалість, яка в більшості випадків складає від 6 до 10 тижнів із 1 – 2 годинами онлайн-лекцій в кожному; пропонуються не окремі лекції, а повноцінні курси, які включають відео лекції з субтитрами, текстові конспекти, домашні завдання, тести та заключний проект або екзамен.

Тому на тепер заклади вищої освіти все частіше приділяють увагу кадровому забезпеченню дистанційного навчання: створюються окремі спеціалізовані підрозділи, призначаються відповідальні за інформаційну підтримку дистанційного навчання працівники, організовуються підготовчі курси з дистанційних технологій навчання як для викладачів, так і для студентів [2, с. 277 – 278].

Одним із найбільш успішних проектів масових відкритих онлайн-курсів (вища освіта) можна назвати Coursera. Ідея проекту належить професору інформатики Е. Ніг та Д. Коллер зі Стенфордського університету. Науковці поставили за мету надати усім бажаючим можливість отримання найкращої в світі освіти. Їхній проект дозволяє студентам отримувати доступ до онлайн курсів авторитетних викладачів та викладачам з провідних закладів вищої освіти розробляти та впроваджувати курси. Першими авторські освітні програми на платформі представили педагоги зі Стенфордського, Принстонського, Мічиганського та Каліфорнійського університетів.

Станом на грудень 2019 року загальна кількість партнерів Coursera перевищила 200 у 29 країнах. Платформа переважно працює з університетами та коледжами, проте останнім часом більшого поширення набуває співпраця з корпораціями та урядами країн. Платформа досягнула поставленої місії – навчати мільйони студентів зі всього світу, змінюючи методи традиційного викладання, а її перевагами стали безкоштовність навчання, його зручність, адже переглядати лекції і робити домашні завдання можна у вільний час. Крім того є можливість використати сертифікат Coursera під час прийому на роботу чи для зарахування університетського кредиту за місцем навчання [4].

Щодо середньої освіти, то слід відзначити досвід Німеччини, де ще в листопаді 2012 року відкрилася перша віртуальна школа, за допомогою якої школярі зі Східно-Фризських островів отримали можливість в онлайн форматі набувати гімназичну освіту. Учні в режимі відео конференцій та онлайн-лекцій беруть участь у

заняттях, що проводяться на материковій частині країни, адже на островах гімназії відсутні. Наявність атестату про успішне завершення курсу гімназій надає право вступу до закладів вищої освіти.

За основу реалізації німецького освітнього проекту взято досвід американських, канадійських та фінських колег щодо викладання навчальних дисциплін в рамках набуття вищого рівня середньої освіти учням віддалених місцевостей, де є недоцільним та економічно необґрунтованим створення окремих класів. Проект в форматі експерименту тривав з 2012 по 2015 роки. Далі – переведено на постійну основу та поширено в інших землях Німеччини. Таке віддалене навчання можна застосовувати у випадку довготривалої хвороби учня, що сприяє успішному протіканню навчального процесу та підтримці рівня соціалізації учнів, у яких відсутня можливість отримувати освіту в класичному форматі.

Серед найбільш вдалих прикладів цифровізації освітнього процесу в Україні слід назвати першу вітчизняну платформу Prometheus, засновану І. Примаченком та О. Молчановським (з 2015 року). Серед закладів вищої освіти, курси яких представлено на платформі – Києво-Могилянська академія, Український католицький університет, Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Львівська ІТ-школа та інші [5]. Однією з принципових переваг Prometheus – курси рідною мовою слухачів, що дозволяє подолати мовні й культурні бар'єри між учасниками навчального процесу та враховує національну специфіку.

Наведене вище дозволяє зазначити, що на сьогодні порушено монополію не лише традиційної освіти, але й держави і закладів вищої освіти на надання освітніх послуг. Масові онлайн-курси набувають все більшого поширення, надаючи безкоштовний доступ до якісної освіти не лише усіх рівнів. Це призводить до послаблення формалізації освіти, покращення якості самого освітнього процесу та його ефективності, прогресивного зростання швидкості розповсюдження знань, їх масштабування, надання доступу до знань для кожного, незалежно від місця проживання, статків, віку, стану здоров'я, роду занять тощо. З іншого боку, розвиток масових онлайн курсів вже призвів до здешевлення освіти не лише для студентів і учнів, а й для держави, бізнесу і інститутів громадянського суспільства. Поступово відбувається зміщення акцентів з фінансування класичних освітніх інститутів (шкіл, коледжів, університетів) на фінансування онлайн-платформ.

Література

1. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 р. № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.
2. Сисоєва С. О. Стан, технології та перспективи дистанційного навчання у вищій освіті України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 70. № 2. С. 271-284.
3. Ярошенко Т. О. Дистанційне навчання в системі вищої освіти: сучасні тенденції. *Engineering and Educational Technologies*. 2019. 7 (4). С. 8-21.
4. Coursera. URL : <https://coursera.org>.
5. Prometheus. URL : <https://prometheus.org.ua>.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РІВНЯ В УКРАЇНІ

Угрімова І. В.

кандидат економічних наук, доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Замула О. В.

кандидат економічних наук, доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

В законі «Про освіту» визначена мета освіти наступним чином: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.» [1]

Важливість високого освітнього рівня населення безспірна... але, чи всі це розуміють і на якому рівні? Це питання, яке турбує багатьох освітян. Освіта кожної людини починається ще змалку. Кожна дитина отримує певний рівень знань ще на етапі підготовки до школи, потім учень отримує знання відповідно шкільній програмі, а потім, на наступному етапі своєї життєдіяльності, людина самостійно обирає заклад вищої освіти, в якому має змогу продовжити своє навчання, отримуючи вже не загальну освіту, а професійну.

Цей етап здається найбільш відповідальним, бо від цього вибору залежить не тільки база компетентностей, яку отримає майбутній фахівець, а і його загальний рівень соціального розвитку. Освіта повинна впливати на людину таким чином, щоб формувався свідомий соціально орієнтований громадянин, здатний не тільки якісно виконувати свої професійні функції, але й турбуватися про наявність та розвиток потенціалу своєї країни та оточуючих.

Денис Силантьєв та Микола Іншин вважають, що: «Із розвитком вищої освіти тісно пов'язаний стан молодіжної політики у державі, у тому числі доступ молоді до вищої освіти. Ефективна молодіжна політика, на наше переконання, це: високий рівень життя у державі; доступ молоді до середньої та вищої освіти, охорони здоров'я, ринку праці та інших сфер життя; розвиток фізичної культури та спорту; доступ молоді до організації бізнесу.» [2]

Нам імпонує багато висловлених думок Денисом Силантьєвим та Миколою Іншином щодо проблем та перспектив вищої освіти в умовах сьогодення. Дуже важливо, що доступ молоді до вищої освіти є вільним. Але, як виявилось на практиці, велика частина молоді, яка хоче отримати вищу освіту, не до кінця усвідомлює

цілі та завдання, які треба ставити перед собою і головне – задля чого ця освіта отримується.

Хочемо звернути увагу на те, що, переймаючи іноземний (європейський) досвід, ми повинні розуміти та усвідомлювати, що українські реалії дещо відрізняються від країн Європейського союзу. Так, немає відповідності не тільки економічного, соціального та політичного рівня розвитку нашої країни країнам Європейського союзу, але й менталітет українців є відмінним від більшої частки європейців.

Молодь здебільшого відчуває на собі вплив рідних, наприклад, батьків, які мають великий вплив при виборі майбутньої професії / освітньої програми абітурієнтом. Дехто із здобувачів освіти самостійно не може визначитися із своїми цілями та бажаннями, або не може протистояти впливу рідних, які вважають, що краще розуміють потреби сьогодення.

При отриманні першого (бакалаврського) рівня вищої освіти абітурієнти часто стикаються з проблемою невідповідності обраної програми тим цілям та уявленням про майбутнє, яке бачать вже у ролі студента, але багато хто продовжує навчання по цій програмі, хоча і немає вже великого бажання до самого процесу навчання. Це відбувається з багатьох причин. І одна з них полягає в тому, що сьогодні багато роботодавців не звертають належної уваги відповідності свідоцтва про вищу освіту тим знанням і компетентностям, які студент отримав у ЗВО. Особливо розповсюджені такі приклади в сфері гуманітарних наук.

Вважаємо, що це є великою проблемою сьогодення, яка є дестимулятором студентів до навчання. В такому випадку здобувач освіти не зацікавлений в поглибленому зануренні в сферу професійних знань. Заздалегідь розуміючи, що вища освіта охоплює великий простір пізнання, яка стимулює до загального розвитку людини, ВНЗ дають не тільки професійні знання та навички. Хибною є думка, що відсутність теоретичного рівня освіти можна компенсувати отриманням навичок на практиці, оскільки це приводить до того, що більшість молоді починають свою трудову діяльність в статусі студентів.

З іншого боку, їх до цього стимулюють і самі майбутні роботодавці, які воліють отримати енергійну молоду людину без належних професійних знань, але здатних до навчання. В цьому випадку у студента переноситься освітній процес з ВНЗ до конкретної фірми або організації. Ця ситуація має зворотній бік. Як за-

значалося вище, рівень соціального розвитку і професійних якостей людини відображається не тільки на особистому житті цієї людини, але й на соціумі, на оточенні.

Чому таке відбувається? Чому на сьогодні багато роботодавців не звертають уваги на відповідність кваліфікаційного рівня випускника ЗВО документу про освіту? Бо більшість з них вважає не особливо значущою роль теоретичної бази знань, яку, на жаль, в більшому обсязі пропонують ВНЗ. Наступною, не менш важливою, проблемою є невідповідність кваліфікаційного рівня знань, що надає система вищої освіти в нашій державі тим потребам ринку, які існують на сьогодні. Це також впливає на те, що студент в більшості випадків робить вибір на користь початку трудової діяльності ще під час навчання в ЗВО.

Відсутність тісної співпраці роботодавців з ЗВО приводить до невідповідності освітнього рівня, що вони надають, потребам бізнесу та країни загалом. Теперішня дійсність від суб'єктів господарювання потребує великої уваги та ресурсів задля вирішення поточних питань, і мало хто з них готовий приділяти увагу та витратити час й інші ресурси на питання співпраці із ВНЗ. А це б позитивно вплинуло на рівні пізнання, розуміння та мотивації сучасної молоді в напрямку питань їх соціального та професійного розвитку.

Відсутність цієї взаємодії приводить до того, що деякі студенти, занурюючись в трудову діяльність, обирають ті види робіт, які не відповідають їх майбутній кваліфікації. А в найгіршому випадку вони не отримують належних теоретичних знань в сфері своєї освітньої програми й практичні навички отримують не за тією спеціальністю, за якою навчаються у ЗВО.

Хочемо звернути увагу ще й на те, що ступінь освіти, а також відповідний йому рівень знань та навичок,

що пропонує українська система освіти, не зовсім зрозуміла навіть студентам, які отримали вже перший (бакалаврський) рівень. Система освіти країн Європейського союзу (на яку ми орієнтуємось) передбачає, що другий рівень (магістерський) отримують студенти, які воліють зануритися більш глибоко в наукову складову конкретного освітнього напрямку, ніж це передбачає перший рівень вищої освіти. Але, як виявилось на практиці, більшість бакалаврів спрямовує всі зусилля на отримання другого рівня вищої освіти не заради свого професійного або наукового розвитку, а з упевдженннн, що цього рівня потребуватиме від них роботодавець. Справа в тому, що це в більшості випадків є певною формальністю.

Великого значення набуває державне регулювання в області вищої освіти. Якщо й надалі держава не візьме на себе функції координатора освітнього процесу в напрямку плідної взаємодії реального економічного сектора та ЗВО, то буде продовжуватися тенденція до неякісної освіти. Все це не стимулюватиме в розвитку людину як особистість та найвищу цінність суспільства; не сприятиме розкриттю її талантів та здібностей, формуванню цінностей і необхідних компетентностей, а також вихованню громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству та як наслідок цього, заважатиме збагаченню на цій основі потенціалу нашої країни. Отже, саме держава сьогодні в Україні може стати осередком солідаризації роботодавців та освітян. Вона має забезпечити при формуванні системи освіти в Україні конструктивний діалог між зазначеними стейкхолдерами з метою формування ціннісно-орієнтованої системи освіти європейського рівня в Україні.

Література

1. Про освіту: Закон України 5 вересня 2017 року № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Силантьєв Д., Іншин М. Вища освіта в умовах сьогодення: проблеми та перспективи. *Голос України*. 2018. 2 жовтня. URL: <http://www.golos.com.ua/article/308165>

ВИХОВАННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Ушмарова В. В.

доктор педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Єсьман І. В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Європа сьогодні постає не стільки географічним поняттям, скільки ціннісним, оскільки європейські цінності складають основні підвалини ліберально-демократичних інститутів західноєвропейського простору. Цінності є ядром культури кожного народу, нації,

суспільства. Г. Хофштеде, сучасний дослідник цінностей, переконаний, що цінності знаходяться на найглибшому рівні серед важелів прийняття рішень, оскільки саме вони визначають ідеологічні переконання індивідів та мотивацію їх вчинків. Саме до цінностей, на

думку відомого американського соціолога Т. Парсонса, звертаються люди для остаточного обґрунтування своїх дій. Одне із загальних визначень європейських цінностей – це сукупність та/або система аксіологічних максим, основних принципів розбудови сім'ї, суспільства та держави, політико-економічних, культурних, правових та інших норм, що об'єднує значиму більшість жителів Європи та становить основу їх ідентичності.

Євроінтеграційні процеси в освітньому просторі України обумовили обґрунтування концептуальних засад реформування освіти в контексті її відповідності сучасним потребам. Сьогодні провідною тенденцією освіти і виховання є формування системи ціннісних ставлень особистості до соціального і природного довкілля та самої себе. Як зазначено у Концепції «Нова українська школа», найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей [3, с. 19]. Нова українська школа має формувати ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством.

Однією із цінностей, які закладають фундамент відповідальної поведінки учнів після того, як вони покинуть стіни школи є доброчесність. Доброчесність – позитивна, необхідна академічному середовищу цінність. Завдяки доброчесності, відкритості, взаємній доброзичливості членів цього середовища воно ефективно реалізує свою місію з обміну знаннями й їх множення [1]. На законодавчому рівні академічна доброчесність, як цінність академічної культури задекларована в Бухарестській декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі.

Міжнародний центр академічної доброчесності визначає академічну доброчесність як дотримання п'яти засадничих цінностей: чесності, довіри, справедливості, поваги та відповідальності [4]. Ці п'ять цінностей, а також відвага діяти, сповідуючи їх, навіть зіткнувшись із труднощами, формують істинні підвалини освітніх інституцій:

– чесність – обов'язкова основа викладання, навчання, дослідження і роботи, та необхідна передумова повноцінної реалізації довіри, справедливості, поваги та відповідальності. Істотно важливо, щоб академічні принципи і процедури, якими керується спільнота, несли чітке повідомлення про те, що фальсифікація даних, брехня, списування, обман та інші прояви нечесної поведінки є неприйнятними;

– довіра – чеснота, що розбудовується на діях, а не на словах і означає, що усі учасники освітнього процесу не бояться ділитись думками та ідеями, педагоги ставлять чіткі вимоги до робіт учнів та чесно їх оцінюють;

– справедливість – чіткі та прозорі очікування, норми та практики, які підтримують справедливість під час співпраці учнів, вчителів та адміністрації.

– повага – учасники освітнього процесу цінують інтерактивний, кооперативний та колегіальний характер навчання. Вони шанують, поважають думку інших та зважають на різні точки зору чи ідеї;

– відповідальність – опора на засади особистої відповідальності, поєднаної із бажанням кожної особи та груп осіб бути гідним зразком для наслідування, дотримуватися взаємно обумовлених стандартів роботи та вчасно реагувати на випадки порушень академічної доброчесності;

– сміливість та відвага – здатність відстояти ключові цінності академічної доброчесності та власне перейти від слів до дій і є сміливістю [4].

Коли фундаментальних цінностей дотримуються, застосовують на практиці та вводять у дію, вони стають наріжним каменем створення освітніх спільнот академічної доброчесності. Міжнародний центр академічної доброчесності закликає до використання фундаментальних цінностей як засобу інформування та покращення можливостей механізму етичного прийняття рішень та поведінки. Фундаментальні цінності дають можливість освітнім спільнотам втілювати власні ідеали у реальність. Доброчесність зміцнюється в академічних спільнотах тоді, коли моральні та соціальні норми цієї спільноти збігаються із фундаментальними цінностями, а також підтримуються інституційними принципами та практиками.

Виховання у молодших школярів цінностей академічної доброчесності спрямоване на опанування учнями системою моральних понять щодо академічної доброчесності; розвиток в учнів комплексу психологічних особистісних характеристик, що сприяють академічній доброчесності через оволодіння учнями досвідом здійснення якісної, самостійної та творчої навчальної діяльності, яка за рахунок сформованих навичок та реальних навчальних досягнень допоможе їм утвердити адекватну самооцінку та віру в свої можливості самостійно досягати мету [5].

Для продуктивного засвоєння учнями моральних норм і цінностей, етичних правил поведінки всіх учасників освітнього процесу, правил академічної доброчесності, основних видів порушень академічної доброчесності, а також з метою ознайомлення учнів з правилами коректного цитування та його оформлення пропонуємо комплекс вправ з використанням медіатехнологій – візуальних хмар слів і гексо-пазлів [2, с. 17].

Візуальні теги слів (хмара слів) – це один із способів візуалізації текстової інформації, який успішно можна використати в навчальній роботі; гексо-пазли – це пазли шестикутної форми, що можуть бути пустими, або містити певну інформацію для того, щоб скласти з них певні «фігури»:

1) скласти з гексо-пазлів слова, які називають цінності культури академічної доброчесності;

2) скласти з гексо-пазлів слова, які називають основні види порушень академічної доброчесності тощо [2, с. 25-29].

Вивчення рекомендацій Міжнародного центру академічної доброчесності дозволило нам сформулювати вимоги щодо створення доброчесного академічного середовища початкової школи:

– забезпечення розуміння всіма учасниками освітнього процесу сутності академічної доброчесності, вимог законодавства і внутрішніх нормативних документів з цих питань, основних видів порушень, зразків правильної поведінки у різних ситуаціях, що можуть призводити до порушень;

– формування мотивації педагогів до дотримання академічної доброчесності;

– спонукання педагогів до використання ефективних методів об'єктивного оцінювання результатів навчання здобувачів освіти;

– залучення учнів до діяльності з підтримки академічної доброчесності, зокрема, до розробки «Шкільного Кодексу честі», участі в комісіях з етики тощо;

– оновлення Статутів, де чітко визначені основні правила щодо дотримання академічної доброчесності в освітньому процесі [1, 4].

На початковому етапі необхідно ознайомити учнів з моральними нормами і цінностями, етичними правилами поведінки всіх учасників освітнього процесу; правилами академічної доброчесності, основними видами порушень академічної доброчесності, правилами коректного цитування. Учням можна запропонувати ряд завдань:

1) у «хмарах слів» обрати слова, які стосуються понять «академічна доброчесність», «плагіат», види порушень академічної доброчесності, причини порушень академічної доброчесності. Запам'ятати правила чесного навчання; «Посилання використовуються задля...»; «Коли варто робити посилання»; «Як правильно посилатись на літературу»;

2) у «хмарах слів» окремо вибрати слова, які стосуються академічної доброчесності, і окремо – які стосуються її порушень [2, с. 18, 25-29].

У своїй роботі ми керувались положеннями Концепції «Нова українська школа» про те, що одним із базових компонентів, що складають формулу Нової української школи є педагогіка, яка ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками [3, с. 14-15]. Педагогіка партнерства ґрунтується на принципах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості. Головним завданням педагогіки партнерства є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Це завдання реалізовується у спільній діяльності учителя й учнів, учителя й батьків, що передбачає взаєморозуміння, єдність інтересів і прагнень з метою особистісного розвитку школярів. З огляду на вищезазначене доцільно реалізувати спільний для вчителів і батьків тренінг з академічної доброчесності, спрямований на розуміння всіма учасниками освітнього процесу сутності академічної доброчесності, вимог законодавства і внутрішніх нормативних документів з цих питань, основних видів порушень, зразків правильної поведінки у різних ситуаціях, що можуть призводити до порушень.

Таким чином, цілеспрямована та послідовна діяльність адміністрації школи, вчителів, з першого дня перебування учнів у школі в напрямі мотивування їх до академічної доброчесності в процесі навчальної діяльності, впровадження спецкурсів та тренінгових програм з академічної доброчесності для батьків; використання активних та креативних методів навчання та контролю, які унеможливають списування та плагіат та інші форми порушення академічної доброчесності сприяють формуванню культури академічної доброчесності в освітньому процесі початкової школи.

Література

1. Бахрушин В., Ніколаєв Є. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. URL: <https://saiup.org.ua/resursy/3459-2/>

2. Єсьман І., Ушмарова В., Курасова А. Формування культури академічної доброчесності молодших школярів в освітньому процесі початкової школи: навчально-методичний посібник. Х.: ХНПУ імені Г. С. Сковороди: ХНУПС, 2020 52 с.

3. Концепція «Нова українська школа» URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>

4. Фундаментальні цінності академічної доброчесності (переклад українською) / SAIUP. URL: <https://saiup.org.ua/resursy/fundamentalni-tsinnosti-akademichnoyi-dobrochesnosti-ukrayinskyj-pereklad/>

5. Шліхта І., Шліхта Н. Виховуємо академічну доброчесність в школі: робочий зошит. Київ, 2019. 75 с. URL: <https://saiup.org.ua/resursy/metodychni-vkazivky-dlya-vchyteliv-vyhovuyemo-akademichnu-dobrochesnist-v-shkoli/>

DEVELOPMENT OF SOCIAL AND COMMUNICATION COMPETENCIES OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION (ON THE EXAMPLE OF THE DEPARTMENT OF SOCIOLOGY OF STATE UNIVERSITY KYIV NATIONAL ECONOMICS UNIVERSITY NAMED AFTER VADYM HETMAN)

Fedorenko N. I.

candidate of sociological science, docent

State University Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman

In the current conditions of socio-economic transformations in the European area, new sociocultural and economic changes require from young people clear requirements for the level of education and professional skills based on specific educational potential. The need for qualitatively higher education becomes more relevant as getting an education in our country as in many European countries is a measure of higher level of consumer standard. Considering the value orientations of students regarding their future professional occupation was noted that the prevailing sociocultural orientation of modern youth is the focus on getting high-quality and prestigious education as a way of further success in economic activity, a method of increasing of competitiveness in the system of market relations, career development, welfare, social status and occupational prestige.

Today employers have a clear understanding of the skills and abilities that are important in order to succeed in their organizations and look for them among young professionals. Notwithstanding the dynamics of the labor market the main selection criteria's for employers remain unchanged. Today's students require professional teaching from lecturers of higher educational institutes that could help to establish future professionals the necessary professional skills and abilities. The main focus of modern higher educational institute is to create a professional personality who is ready for quick adaptation to the new conditions of the new social environment and ready for personal fulfillment and career development. Therefore, the role and responsibility of higher education in the development of professional competencies of modern professionals is growing.

In 2019 the Department of Sociology of the National Economics University named after Vadym Hetman suggested a new educational and professional program "Social and Media Communications" within the specialty "Sociology". A specialty of the educational professional program was the existence of a training workshop and training courses with the involvement of leading experts in social and media communications. As part of practices students participate in general research projects of the department and the university.

Modern sociology student who plans to engage in social and media communications has to work on the development of a set of social and communication competencies: understanding the patterns of interaction of individuals, social groups, communities and societies, the ability to use effective social and media communications

dealing with different social categories, ability to use information and communication technologies, ability to use knowledge in practical situations, argue and prove own opinion, ability to have a tolerant discussion with opponents and more.

In order to form the necessary professional competencies within the educational professional program "Social and Media Communications", the Department of Sociology offered disciplines for professional training aimed to develop social and communicative competencies of students. Lecturers of the department suggested and developed the disciplines: "Professional and communicative culture of a sociologist", "Social psychology", "Fundamentals of the theory and practice of social communications", "Communications in business communication", "Intercultural communication", "Sociology of innovation" and others. These disciplines form students social and communication competencies they need: the ability to cooperate in group and team, flexibility, the ability to adapt and define personal goals and perform various roles and functions in the team, the ability to define and implement communication goals depending on the circumstances; analyze the basic patterns of interaction, showing the connection of interpersonal and social relations; knowing of basic categories, theories, concepts on the particularities of the internal dynamics of groups and their development; ability to draw conclusions about the interaction of individuals, social groups, communities and societies; analyze the social psychology of groups and identify features of communication in real social groups; ability to demonstrate communicative competencies; modeling situations of internal dynamics of groups and their development; self analysis skills, ability to be critical and self-critical on the basis of appreciation and respect for diversity and multiculturalism.

Innovative learning technologies have an important role in the successful getting and learning of these disciplines by students. During lectures with students, lecturers use problem and binary lectures, training technologies and multimedia information technologies based on widely used software products. Training technologies help students not only to learn the basic theory quickly and effectively, but also to form the skills and abilities of interactive interaction. One of the main advantages of multimedia information technology is the ability to develop interactive computer presentations within them, which students create during studying different course topics. The techniques that can combine training

and multimedia technologies are also used during lectures. Such innovations include video training. This method of work effectively completes and enhances the learning and analysis of new information.

The Department of Sociology of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman is regularly working under developing of new training workshops, training courses and modern disciplines with the use of problem-creative innovative learning

technologies aiming to successfully create a professional personality, ready to accept social changes, learn new values and patterns of behavior, able to self-development and self-realization. As part of scientific research tasks, students have the opportunity to actively participate in projects of the department and share the results of their work at the annual Ukrainian scientific-practical conferences for students, graduates and young scientists, organized and conducted by the Department of Sociology.

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЩОЇ ОСВІТИ І НАУКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Цуркан В. Б.

аспірант

Одеський національний університет ім. І. І. Мечнікова

Становлення та розвиток України, як незалежної держави має довгу, складну та підчас карколомну історію.

Злети і падіння, визвольні війни та революції на протязі століть – кожного разу знов і знов відкривали нові «вікна можливостей», як для держави в цілому, так і для окремих громадян, як в суспільно-політичному, так і в економічному аспектах буття.

Шанс відродження і становлення країни, її економіки існує завжди, на будь-якому етапі розвитку.

Сучасні реалії розвинутих провідних світових економік свідчать, що можливості і перспективи становлення та модернового розвитку відкриваються тільки перед економіками тих країн, які є відкритими до інновацій, до інтеграції, не тільки в політичній та економічній сферах, але і в сфері науково-технічної співпраці та кооперації на усіх рівнях виробництва товарів та послуг [2, с. 93].

Слід відмітити, протягом майже 30-річного періоду становлення української державності, після розпаду СРСР, що характеризувався революційними змінами суспільно-політичного та економічного характеру, на жаль, реаліями часу стали: падіння рівня промислово-виробничого та науково-дослідного потенціалу нашої країни, виїзд багатьох представників наукової еліти за кордон, зубожіння більшої частини населення, зменшення державних видатків на наукові дослідження та інші вкрай негативні для становлення і розвитку науки тенденції.

Серед основних проблемних питань освітньої та наукової сфер в Україні на сучасному етапі її становлення і розвитку, на думку автора, слід виділити наступні:

1. Втрата інтелектуальних ресурсів країни внаслідок міграції за кордон.

2. Відсутність належної мотивації для вчених, як матеріальної, так і нематеріальної – процес оформлення державних і недержавних грантів та отримання

матеріальних ресурсів для проведення наукових досліджень є доволі складним і довготривалим.

3. Відсутність належного рівня комунікації між окремими вченими, науковими спільнотами та потенційними замовниками наукових робіт, в першу чергу з корпоративного сектору.

4. Зниження рівня конкуренції, насамперед на державному та корпоративному рівнях, з кінця 80-х років 20-го століття, у зв'язку із закінченням «холодної війни» і формуванням гегемонії західної науково-технічної культури.

5. Мінімум нових стартапів у сфері інноваційних технологій (крім ІТ-сфери) через відсутність ефективного механізму залучення матеріальних ресурсів для наукових досліджень, зокрема фундаментального характеру [3, с. 541].

6. Відсутність державної взаємоінтегрованої системи комунікаційних вузлів між закладами освіти різних рівнів акредитації та відповідними підприємствами, установами та організаціями потенційних роботодавців, які безпосередньо надають робочі місця випускникам цих освітніх закладів (відсутність системи професійної орієнтації).

7. Небажання представників колишньої радянської консервативної науково-педагогічної школи втрачати отримані за роки копійкою професійної діяльності адміністративно-бюрократичні статуси, регалії та привілеї в умовах обмежених, значно скорочених в останні роки державних бюджетних ресурсів, передати естафету новій генерації науковців та викладачів.

8. Низька ефективність міжнародних програм студентського обміну та науково-педагогічної співпраці, на кшталт: “ERASMUS +”, “AIESEC”, “CHEVENING” та інших, внаслідок складних бюрократичних процедур.

9. Патерналізм в системі вищої освіти відносно лояльних до керівництва наукових установ учасників навчального процесу (студентів, викладачів), що створює значні перепони у доступі до вищезазначених міжнародних наукових програм дійсно достойних, най-

кращих представників наукового та педагогічного корпусу нової генерації.

10. Наявність інтеграційно – комунікаційної проблеми мовного та ментального характеру, що виражається у неможливості швидкої інтеграції учасників програм наукового обміну та співпраці знайти спільну мову з колегами, зокрема з європейських країн, під час відповідних наукових заходів, на кшталт конференцій, форумів, симпозіумів і т. д.

11. Встановлення доволі жорстких вікових обмежень щодо потенційних кандидатів, які мають наміри прийняти участь у освітніх та інтеграційних заходах, що забезпечуються за рахунок фондів відповідних грантових програм країн ЄС. Як правило до участі у відповідних вищезазначених програмах запрошуються особи не старше 27-30 років. Аналізуючі вищезазначену проблематику у сфері освіти та науки пропонуються наступні шляхи вирішення проблемних питань:

1. Створення вертикально інтегрованої системи ресурсно-комунікаційних центрів, що мають виконувати як рекрутингову функцію (функцію створення кадрового резерву для тих чи інших напрямів, як у науковій сфері, так і в практичній діяльності випускників ВНЗ) так і функцію професійної орієнтації молоді.

2. Пропонується створити глобальну цифрову платформу (далі – Платформа) з метою надання можливості для окремих науковців реалізувати свої досягнення та наукові розробки в тій чи іншій сфері в корпоративному дослідницькому середовищі, як державному, так і приватному. Створення такої Платформи забезпечить прямий контакт між науковцями з будь-якої частини світу, які мають ефективні пропозиції та наукові розробки, в яких зацікавлені державні та приватні корпорації, що мають необхідні матеріальні ресурси для проведення як фундаментальних, так і прикладних досліджень [4, с. 603].

3. Створення системи організації відбору та формування фокус груп науковців відповідно до перспективних напрямів наукових досліджень, зокрема:

- щодо подальшого освоєння космічного простору. Наукові дослідження та випробування можливо проводити на базі відповідних галузевих науково-дослідних центрів, а також безпосередньо використовуючи промислову базу колишнього радянського ВПК.

- космічний туризм. Слід відзначити, що наразі космічний туризм обмежений високою вартістю доступу для широкого загалу, тому програми космічного туризму знаходяться на стадії корпоративних проектних розробок та випробувань. Українські науковці можуть долучитись до проведення науково-теоретичних досліджень, щодо впровадження нових концепцій та дієвих програм технічного, юридичного, економіко-політичного та ін. напрямів становлення і розвитку космічного туризму.

- космічна розробка астероїдів. Створені фокус групи українських вчених, з метою промислової розробки астероїдів у космосі, з використанням науково-

дослідних та промислових потужностей та із застосуванням глобальної телекомунікаційної Платформи (автором якої є аспірант кафедри політології ФМВПС ОНУ ім. І. І. Мечнікова – Цуркан В. Б. [3, с. 542]), отримують можливість долучитись до цієї перспективної галузі науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт [3, с. 58].

- участь українських науковців у найбільш актуальних теоретичних та в перспективі прикладних дослідженнях, щодо систем термоядерного синтезу, зокрема долучення до таких проектів за допомогою глобальної цифрової платформи, як MagLIF (Magnetized Liner Inertial Fusion) та ITER (International Thermonuclear Experimental Reactor), у якому наразі застосовується найбільш успішна та досліджена науковцями технологія термоядерного синтезу [3, с. 79].

4. Створення в Україні паралельної, організаційно і структурно незалежної наукової спільноти, яка поступово має сформувати кадровий резерв нової генерації молодих науковців у різних сферах фундаментальних і прикладних наукових досліджень.

5. Проведення в Україні низки освітніх та наукових заходів пропагандистського характеру з метою формування у молоді та дорослого населення позитивного образу дослідника, науковця, винахідника.

6. Спрощення адміністративно-бюрократичних процедур запроваджених наразі у багатьох європейських освітніх та наукових програмах міжнародного обміну. Це стосується в першу чергу зміни цензу граничного віку потенційних учасників наукових та освітніх проектів та спрощення процедури оформлення відповідних супровідних ідентифікаційних документів, на кшталт: аплікаційні форми, рекомендаційні листи та ін.

Впроваджувати вищезазначені заходи щодо подолання проблемних питань в освіті і науці України на сучасному етапі вбачається доцільним в рамках відповідної державної програми (далі – Програма). Пропонується виділити наступні структурні елементи (блоки) зазначеної Програми:

1. Інфраструктурно-організаційний блок. В межах цього блоку передбачається створення системи відповідних центрів з метою проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, щодо формування та розвитку тих чи інших напрямів науки і техніки.

2. Цифровий блок – складається з структурних елементів глобальної цифрової телекомунікаційної Платформи, що забезпечує комунікацію між структурними ланками науково-дослідних центрів в глобальному вимірі.

3. Блок юридичного супроводження. Даний структурно-організаційний елемент Програми пропонується виділити окремим блоком та, на початковому етапі, вбачається доцільним сформувати пул державних адвокатів (співробітників системи безоплатної правової допомоги (Системи БПД)) – висококваліфікованих фахівців (в тому числі здатних здійснювати захист законних прав і інтересів учасників Програми на між-

народному рівні), в галузі захисту права інтелектуальної власності (в першу чергу – патентного права), які в цілодобовому форматі зможуть надавати якісні правові консультації учасникам Програми з використанням ресурсів Платформи.

4. Блок обліку та аудиту (оцінки) об'єктів інтелектуальної власності. На початковому етапі пропонується сформувати пул висококваліфікованих фахівців в сфе-

рі обліку та аудиту (оцінки) вартості об'єктів права інтелектуальної власності учасників Програми.

Таким чином поступово буде сформована нова генерація науковців та викладачів, які дійсно будуть налаштовані на формування єдиного освітнього та наукового простору з своїми колегами не тільки з Європи, а й в глобальному вимірі.

Література

1. Шестопалова А. Г. Науково-технічне співробітництво України та країн ЄС. Збірник праць XIII (XXV) Всеукраїнської науково-практичної конференції «Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність» (16–17 березня 2017 р., м. Київ) С. 93. URL: http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/20209/1/MNTS2017_93_Shestopalova.pdf

2. Вайнерсмит З. Вайнерсмит К. В обозримом будущем. Десять новых технологий, которые улучшат или разрушат все на свете. Колибри. Азбука-Аттикус. 2018. 352 с.

3. Tsurkan V. B. Technological cycles of innovation, challenges and perspectives at the digital economy age. Monograph: Innovations in science: the challenges of our time. Accent Graphics Communications and Publishing, 1807-150 Charlton st. East, Hamilton, Ontario, Canada, 2018. Pp. 535-544.

4. Tsurkan V. B. Formation of the meritocratic scientific elite of Ukraine in the era of the digital revolution: fragments of history and contemporary challenges. Collective Monograph: Association agreement: driving integrational changes. Accent Graphics Communications, Chicago, Illinois, USA, 2019. Pp. 591-605.

Панель 3. Цінності ЄС: історичний, правовий, політичний та педагогічний контексти

ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ОСНОВІ БАЗОВИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНОЇ БАЗИ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЗВО

Блудова Ю. О.

кандидат педагогічних наук

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Українська освіта в умовах реформування в соціокультурній, економічній і політичній сферах життя в країні перейшла на новий етап свого розвитку, що пов'язаний зі зміною менталітету суспільства й особистості, трансформацією ціннісних орієнтацій не тільки у молодого, але і у старшого покоління. Пошук нових пріоритетів у вихованні йде переважно в двох напрямках: по шляху формування традиційних українських цінностей, що мають надособистісне значення, і в напрямку західних цінностей, що пов'язані з розширенням і поліпшенням сфери буття людини.

Є очевидним той факт, що, не дивлячись на всю складність сучасної ситуації, саме система української освіти, що зберегла свою життєстійкість завдяки перш за все гуманістичним цінностям, закладеним в його зміст, здатна вплинути на розвиток духовно-моральних цінностей у майбутніх фахівців. Роль вищої школи сьогодні полягає в забезпеченні молодого покоління не лише традиційними знаннями, вміннями і навичками в когнітивній області, а й у вихованні духовно-моральних цінностей. Попри це вирішення проблеми духовно-морального виховання в традиційній педагогіці свого часу не отримало достатньої розгляду, не мало обґрунтованою теорії і досвіду виховання духовно-моральної сфери особистості в її цілісності соціального, психічного, духовного і біологічного. Проблема виховання духовно-моральних цінностей вітчизняної культури особливої актуальності набуває здобувачів вищої педагогічної освіти, бо це період розвитку самосвідомості. Тому виникає потреба цілісної організації освітнього простору у ЗВО, яка створювала б умови для наповнення внутрішнього світу студента ціннісним змістом. Особлива роль у вирішенні цього завдання належить духовно-моральному вихованню.

Формування високоморальної особистості майбутнього професіонала грає важливу роль в підготовці фахівця з вищою освітою. Закономірно, що розвиток справді цивілізованого суспільства неможливо без виховання в людях патріотичних, громадянських, морально-етичних, культурно-етичних і загальнолюдських якостей [1]. Але виникає питання – що повинно стати на сучасному етапі розвитку суспільства предметом виховання з урахуванням мінливих умов і як цей процес необхідно здійснювати. Очевидно, що процес

відродження виховної діяльності у закладах вищої освіти вимагає переосмислення, так як протікає в інших соціальних умовах, з урахуванням нових цілей і завдань, які постали перед суспільством. Вся сукупність елементів педагогічної системи, а це – цілі освіти, педагог, студент, зміст освіти, теорія навчання, теорія виховання, в нових умовах вимагає наповнення новим змістом.

Закономірно, що головна мета, на реалізацію якої повинна бути спрямована діяльність закладів освіти, – це духовно-моральний розвиток, виховання і якісна підготовка здобувачів освіти. Відомо, що загальна мета виховання досягається за допомогою вирішення наступних завдань: орієнтація особистості на гуманістичні установки; формування національної самосвідомості, громадянськості, патріотизму; виховання потреби молоді в залученні до цінностей загальнолюдської та національної культури; формування естетичних цінностей і смаку; залучення молоді до загальнолюдських норм моралі, національних традицій; виховання потреби до праці як головному способу досягнення життєвого успіху, цілеспрямованості і підприємливості, конкурентоспроможності в усіх сферах життєдіяльності; виховання потреби до фізичної культури і здорового способу життя, прагнення до створення сім'ї, продовження роду. Джерелами формування духовно-моральних якостей особистості є базові національні цінності: патріотизм (любов до України, до свого народу, до своєї малої Батьківщини), соціальна солідарність (свобода особиста і національна, довіра до людей, справедливість, милосердя, честь, гідність), громадянськість (служіння Батьківщині, правова держава, громадянське суспільство, закон і правопорядок, полікультурний світ, свобода совісті і віросповідання), сім'я (любов і вірність, здоров'я, достаток, повага до батьків), праця і творчість, наука, релігія (уявлення про віру, духовності, релігійного життя людини, цінності релігійного світогляду), мистецтво і література, природа, людство (мир у всьому світі, різноманіття культур і народів, прогрес людства, міжнародна співпраця) [2].

Філософські, культурологічні положення про сутність національних цінностей, національного ідеалу є методологічною основою сучасної концепції виховання, основою для її змістовної частини. Зауважимо, що

сучасний виховний ідеал – це високоморальний, відповідальний, компетентний, творчий громадянин України, який приймає долю держави як свою особисту, відповідальний за сьогоднішнє і майбутнє своєї країни [1]. Отже, основним орієнтиром виховання в системі освіти є прийняте в суспільстві уявлення про ідеал справжнього громадянина, його актуальному життєвому кредо і життєвої позиції. Цей ідеал має такі риси як любов до Батьківщини, віра в її успіх і велич, турбота про єдність і майбутнє держави, відданість ідеалам гуманізму, свободи і демократії, прагнення до особистого успіху в житті тощо [3]. Очевидно, що національний виховний ідеал дає відповідь на питання про те, які риси, якості та властивості повинні бути сформовані в сучасній людині.

Але постає питання: якими педагогічними засобами вони повинні бути сформовані? Закономірно, що формування відносин у вищій школі на основі вищезгаданих цінностей охоплює виховання громадянськості, а також моральне, естетичне, фізичне виховання. Якщо відношення повторюється і зміцнюється, воно перетворюється в особистісну рису. Зауважимо, що перебудова змісту (тепер на основі базових національних цінностей), цілей виховання (досягнення сучасного виховного ідеалу) змушує змінити погляд і на засоби реалізації цих цілей, на їх класифікаційні характеристики.

Виходячи з цього, вважаємо, що зміст виховання у вищій школі може бути реалізовано за допомогою таких засобів: 1) засоби формування соціальних відносин, що визначають громадянськість; 2) засобів формування моральних якостей; 3) засобів формування естетичної культури; 4) засобів формування відносин, що становлять різні сторони фізичної культури особистості. Відомо, що в складному освітньому процесі педагогу доводиться вирішувати безліч різних завдань. Для того щоб досягти бажаного результату, педагог повинен професійно володіти педагогічними засобами – засобами виховання.

Зауважимо, що система педагогічних засобів має бути побудована з урахуванням думки про результат, так як, чим конкретніше буде позначений зв'язок функцій педагогічних засобів із планованими освітніми результатами, тим методично ефективніше буде побудована система. Тому нами проведено співвіднесення педагогічних засобів, їх функцій з планованими освітніми результатами. Відзначимо, що виховний результат – це підсумок участі студента в діяльності. Необхідно зауважити, що виховні результати можуть бути трьох рівнів.

Перший рівень – набуття студентами соціальних знань (про громадські норми, устрій суспільства, соціально схвалюваних і несхвалюваних формах поведінки в суспільстві тощо). *Другий рівень* результатів – отримання студентами досвіду переживання і позитивного ставлення до базових цінностей суспільства. *Третій рівень* – отримання студентами досвіду самостійного соціальної дії. Кожному рівню освітнього результату відповідає своє педагогічний засіб. Перший рівень результатів може бути досягнутий відносно простими засобами, другий – більш складними, третій – найскладнішими педагогічними засобами.

Наприклад, таким педагогічним засобом як етична бесіда можна вийти на рівень знання і розуміння учнями обговорюваної проблеми, але не на рівень ціннісного ставлення до неї. Тут інші засоби – дебати, тематичні диспути, флеш-моби. На третій рівень результатів можна вийти, використовуючи проблемно-ціннісну дискусію, беручи участь в різних видах діяльності. Встановлений зв'язок результатів і засобів дозволить дібрати педагогічні засоби, що гарантують досягнення результату певного рівня, і діагностувати результативність і ефективність виховної діяльності.

Отже, виходячи з сучасної мети освіти і виховання, як її складової, – виховання високоморальної, духовно розвиненої і фізично здорової особистості – громадянина і патріота України, який здатен до високоякісної професійної діяльності та відповідальності за прийняті рішення, – виховна робота у ЗВО має бути спрямована на формування у студентів: 1) високої патріотичної свідомості, почуття вірності своїй державі, готовності до виконання громадянського обов'язку і конституційних обов'язків (патріотичне виховання); 2) гуманності, свідомої дисципліни та культури поведінки, сумлінності, працьовитості (моральне виховання); 3) здатності оцінювати життя за законами краси, розуміння значущості естетичних аспектів у праці, розвиненості естетичного почуття особистості, здатності проявляти естетичне переживання, формувати естетичний ідеал як соціально обумовлене уявлення про красу, суспільство, людину, мистецтво, потреби вносити красу в життя, побут, працю (естетичне виховання).

Грунтуючись на положенні про залежність структури системи педагогічних засобів від структури об'єкта і предмета педагогіки, пропонуємо засоби виховання класифікувати таким чином: 1) засоби формування соціальних взаємин, що визначають громадянськість; 2) засоби формування відносин моральності; 3) засоби формування відносин, пов'язаних з естетичною культурою; 4) засоби формування відносин, що становлять різні сторони фізичної культури особистості.

Література

1. Освітньо-культурний простір України: філософські, історичні, культурологічні абрисы: монографія / за заг. ред. проф. Панфілова О.Ю. Харків : Майдан, 2012. 300 с.
2. Крижко В. В. Антологія аксіологічної парадигми освіти: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2005. 440 с.
3. Сохань Л. В. Мистецтво життєтворчості: на шляху до себе. Перспективні освітні технології: наук.-метод. посіб. / за заг. ред. Г. С. Сазоненко. Київ : Гопак, 2000. С. 367-414.

ЮРИДИЧНА ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Бондар Н. А.

аспірант

Сумський національний аграрний університет

В умовах глобалізації, становлення інформаційно-го суспільства та боротьби з епідемією коронавірусної інфекції дистанційне навчання стає невід'ємним та необхідним елементом вищої освіти. Знання та інформація стають одним із стратегічних ресурсів розвитку держави, права і суспільства.

Необхідно погодитись з думкою Кучеренко Н.В., яка виділяє три основні напрямки модернізації вищої освіти в Україні. Перший – системне вдосконалення національного освітнього простору; другий – використання досвіду, накопиченого попередньою системою вищої освіти; третій – застосування ефективної освітньої системи закладів вищої освіти з дієвою економікою та управлінням, яка б відповідала сучасному пост-індустріальному суспільству й інтересам особистості [3, с. 171].

На світовій юридично-освітній арені диверсифікація пов'язана з глобалізацією світової економіки. Потреби глобалізаційного світу не може бути задоволено класичними освітянськими закладами і традиційними методами викладання, тому поширеними стають дистанційні форми навчання, комп'ютерні технології, форми навчання в режимі онлайн. Виникають нові структури, які спеціалізуються на наданні освітніх послуг. Таким чином, виникає «вища освіта без кордонів», яка виводить на ринок нових дійових осіб і нові навчальні заклади, як-от: віртуальні університети; ліцензійні або франчайзингові університети; корпоративні університети; офшорні зони вищої освіти; консорціуми університетів; компанії, бібліотеки, музеї, організації, пов'язані з діяльністю ЗМІ; брокери у сфері освіти [1, с. 138].

Відповідно до Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, характерними позитивними ознаками дистанційної освіти повинні стати:

– *Гнучкість*: учні, студенти, слухачі, що одержують дистанційну освіту, в основному не відвідують регулярних занять, а навчаються у зручний для себе час та у зручному місці.

– *Модульність*: в основу програми дистанційної освіти покладається модульний принцип; кожний окремий курс створює цілісне уявлення про окрему предметну область, що дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам.

– *Паралельність*: навчання здійснюється одночасно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямком), тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності.

– *Велика аудиторія*: одночасне звернення до багатьох джерел навчальної інформації великої кількості

учнів, студентів та слухачів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку студентів між собою та з викладачами.

– *Економічність*: ефективне використання навчальних площ та технічних засобів, концентроване і уніфіковане представлення інформації, використання і розвиток комп'ютерного моделювання повинні призвести до зниження витрат на підготовку фахівців.

– *Технологічність*: використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір.

– *Соціальна рівність*: рівні можливості одержання освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я і соціального статусу.

– *Інтернаціональність*: можливість одержати освіту у навчальних закладах іноземних держав, не виїжджаючи зі своєї країни та надавати освітні послуги іноземним громадянам і співвітчизникам, що проживають за кордоном.

– *Нова роль викладача*: дистанційна освіта розширює і оновлює роль викладача, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій.

– *Позитивний вплив на студента (учня, слухача)*: підвищення творчого та інтелектуального потенціалу людини, що одержує дистанційну освіту, за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, вміння самостійно приймати відповідальні рішення.

Якість: якість дистанційної освіти не поступається якості очної форми навчання, оскільки для підготовки дидактичних засобів залучається найкращий професорсько-викладацький склад і використовуються найсучасніші навчально-методичні матеріали; передбачається введення спеціалізованого контролю якості дистанційної освіти на відповідність її освітнім стандартам [2].

Впровадження дистанційної освіти в Україні у підготовці правників ще не досягло достатнього рівня. При цьому є необхідність зауважити, що у процесі боротьби з загрозою поширення коронавірусної інфекції, дистанційна освіта набуває певних переваг і досвід зарубіжних країн у підготовці фахівців є доцільним і актуальним питанням сьогодення.

Важливим та цікавим є досвід зарубіжних держав у підготовці юристів за допомогою дистанційних технологій. На нашу думку, можна визначити наступні типи

дистанційної освіти у підготовці юристів: підготовка юристів за освітніми програмами та удосконалення професійних компетенцій за сертифікаційними програмами, онлайн курсами, модулями тощо.

Освітні програми можуть бути двох типів, а саме ті, які складаються власне з дистанційних курсів та змішані (blended learning), які поєднують звичайні заняття та навчання онлайн. За такими програмами в зарубіжних університетах готують бакалаврів, магістрів та PhD. Наприклад, Відкритий університет Австралії (Open University Australia) пропонує освітні дистанційні програми від відомих австралійських університетів. Важливим фактом є те, що студент може обрати курси різних університетів і таким чином збудувати свою особисту освітню траєкторію навчання. Щодо юридичної освіти, то Відкритий університет Австралії пропонує програми по підготовці бакалавра права, бакалавра кримінології та кримінального правосуддя, бакалавра кримінального правосуддя, бакалавра-дослідника в галузі безпеки, магістра кібербезпеки, магістра права зі спеціалізацією у сфері міжнародного права та міжнародних відносин. Наприклад, Німеччина є більш консервативною країною у сфері дистанційної освіти, тому підготовка юристів онлайн здійснюється в єдиному державному університеті – Хагенський дистанційний університет (Fern Universität in Hagen).

Другим блоком онлайн-навчання можна виділити модулі, сертифікаційні програми, онлайн курси. Завешаючим етапом такого навчання є отримання, як правило, сертифікатів. Так, канадський Університет Атабаски (Athabasca University) пропонує міждисциплінарну програму у сфері трудових відносин в соціальних, правових, політичних та економічних контекстах, яка розроблена для профсоюзних працівників, менеджерів, працівників у відділах кадрів та інших. Наприклад, у англійському Відкритому університеті (Open University), який був заснований ще у 1969 році, запропоновано онлайн курси з кримінології і права, права і французької мови, права і німецької мови, права і іспанської мови.

Звертаючись до іноземного досвіду, потрібно зазначити, що університети розвинених країн віддають перевагу у підготовці юристів на очній формі навчання, але не відкидають можливість створення і існування віртуальних університетів, як майданчиків для професійних дискурсів, платформи нових знань та обміном ними.

На наше переконання, формування глобального освітнього простору вимагає підготовку фахівців та професіоналів у галузі права за змішаною системою (blended learning), яка б включала заняття на денній формі навчання – це такі заняття, як модельні судові засідання, кейси, рольові ігри, окремі заняття, які передбачають формування критичного мислення, робота у юридичних клініках, робота в малих групах та інші види занять. За дистанційною формою навчання – лекції, практичні і семінарські заняття, які передбачають виконання завдань, проходження тестування, вивчення вибіркового дисциплін. Третьою компонентою, яка буде остаточно формувати особисту траєкторію студента, як фахівця є практична складова освітнього процесу, яка передбачає закріплення практичних навичок та компетенцій у професійній сфері.

Сьогодення характеризується тим, що освоєння єдиної професії не може забезпечити стабільність у працевлаштуванні, у тому числі у сфері права. Більшість сучасних професій вимагає дуальності знань і отриманих нових компетенцій у процесі навчання. Розвинуті країни пропагують навчання протягом всього життя (lifelong learning) та створення особистих освітніх траєкторій, щоб бути витребуваним фахівцем. Як доводить досвід, ефективними засобами є курси підвищення кваліфікації, проходження сертифікованих програм на онлайн платформах у поєднанні з практичною діяльністю.

Отже, беззаперечним фактом є те, що з формуванням глобального освітнього простору, змінюються завдання академічного навчання, що вимагає застосування інформаційних та комунікаційних технологій з урахуванням традицій національної освіти у поєднанні з сучасними здобутками європейської освіти.

Література

1. Гальонкіна Ю.С. Світоглядні детермінанти сучасної вітчизняної юридичної освіти. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 207 с.
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджена Наказом МОН України України від 20 грудня 2000 р. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>
3. Кучеренко Н. В. Аксіологічні засади сучасної університетської освіти: правові підходи. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Хмельницький, 2019. 219 с.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Бутенко В. О.

асистент

Російський університет дружби народів

Бутенко О. О.

студентка

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Європейський Союз є наднаціональним інтеграційним об'єднанням, ідея створення якого сягає епохи раннього Середньовіччя. У той період історії значна роль на політичній арені належала католицькій церкві, яка була єдиним транскордонним інститутом, «що в кінці X ст. ... мав вплив майже на весь європейський регіон» [1, с. 46]. Тим не менш не лише християнські принципи стали основою для формування європейської ідеї. Давньогрецьку культуру з її фундаментальними категоріями філософії, етики та естетики, класичною літературою, театром, живописом, скульптурою та римську правову культуру з чіткими уявленнями про систему управління державою, закон і відповідальність можна вважати витокami європейських цінностей. Безумовно, епохи Ренесансу і Просвітництва, що виділили людині місце в центрі Всесвіту та проголосили необхідність перманентного духовного і матеріального прогресу, значно викристалізували європейські цінності.

На сьогодні європейські цінності – це непорушні норми, постулати, принципи, на основі яких будуються сімейні, суспільні, державні та наддержавні відносини. Дані цінності є підґрунтям формування європейської ідентичності. Європейські цінності є принципами, що надають стабільності інтеграційним процесам, базуючись на культурно-історичному компоненті. Вони важливі не лише для єднання всередині Європейського Союзу, але ними керуються і в сфері міжнародних відносин в якості інструменту «м'якої сили».

Поняття «цінності» фігурує в Хартії Європейського Союзу про основні права від 2000 року. До цінностей, на яких будується загальноєвропейський дім, відносяться людська гідність, свобода, рівність, солідарність, справедливість, демократія, верховенство закону [3]. Обов'язковість дотримання Хартії була обумовлена вступом у законну силу Лісабонського договору (2009 р.), який більш детально розкриває основні європейські цінності, зокрема, недопущення нерівності і будь-яких форм дискримінації за ознаками статі, раси або етнічного походження, релігії чи переконань, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації [6].

Таким чином, легітимізація європейських цінностей надає змогу встановлювати прямі і зворотні зв'язки, що забезпечують ефективність управління на наднаціональному та державному рівнях. До того ж такі цінності наповнені не лише моральним та етичним змістом, але і правовим, що підтверджується процесом конституціоналізації, який досі триває.

Однією з найважливіших європейських політичних цінностей є демократія. Маастрихтським, Амстердамським та Лісабонським договорами підкреслюється значення демократії для успішного розвитку. Більш того, для вступу до Європейського Союзу держава-кандидат, згідно з Копенгагенськими критеріями, повинна дотримуватися демократичних принципів. Отже, ЄС розглядає демократію, з одного боку, як передумову для розвитку політичного плюралізму, а з іншого – як інструмент, що забезпечує верховенство закону. Разом з тим Європейський Союз приділяє увагу не лише внутрішній, але й зовнішній демократизації. Яскравим прикладом просування демократії виступає Європейський інструмент з питань демократії та прав людини [4]. Його основними завданнями є підвищення ролі громадянського суспільства, укріплення принципу верховенства права та забезпечення прозорості виборчих процесів.

З демократією тісно пов'язана така цінність, як права людини. Підставою для закріплення прав людини як цінності, з одного боку, можна вважати принцип індивідуалізму, а з іншого – колоніальне минуле деяких європейських країн. Сьогодні боротьба з дискримінацією розглядається ЄС як місія. Крім того, підкреслюється повага до людської гідності, яка є недоторканою [2, с. 184]. Достатньо багато уваги при цьому приділяється питанням гендерної рівності, підкреслюючи її значення для демократизації та запобігання конфліктам.

Ще однією цінністю, яку слід розглянути, є солідарність. Європейська ідея солідарності, що зазначається у Хартії ЄС про основні права та інших нормативно-правових актах Євросоюзу, покликана скоротити розрив між державами-членами. Прагнення солідарності підкріплюється й статтею 2 Лісабонського договору [6]. За останні п'ять років солідарність Європейського Союзу двічі ставилася під сумнів – у період міграційної кризи 2015–2016 років та під час боротьби з COVID-19. І в обох випадках ЄС вдавалося довести прихильність принципу солідарності. У даному контексті доречною буде думка політичного радника при Святому Престолі Федеріко Ніколачі: «солідарність – єдина валюта Європи, яка їй необхідна, – не продукт, а передумова для дійсно європейської спільноти долі» [5].

Варто зазначити, що європейські цінності мають недекларативний характер, а за їх порушення держави-учасниці ЄС можуть притягатися до відповідальності. Зокрема, спочатку Європейська Рада направляє країні, що порушила цінності, рекомендації для усу-

нення причин такого порушення. У випадку якщо в державі продовжуються серйозні та систематичні порушення тих чи інших цінностей, то приймається рішення про призупинення її окремих прав, що впливають із членства в Європейському Союзі [6].

Вищенаведене дає змогу дійти висновку, що європейські цінності є базою формування європейської ідентичності, яка представляє собою складну багатогранну конструкцію. Саме завдяки європейським цінностям забезпечується цивілізаційна єдність європейських народів.

Література

1. Борко Ю. А. От европейской идеи – к единой Европе. Москва: Издательский дом «Деловая литература», 2003. 464 с.
2. Сахань О. М., Шевчук Н. В. Європейські цінності як запорука процвітання суспільства: український вибір. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Харків, 2018. № 2 (37). С. 177-196.
3. Charter of Fundamental Rights of the European Union. 2000. URL: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
4. European Instrument for Democracy and Human Rights. *Euroaccess Macro Regions*. URL: https://www.euroaccess.eu/programm/european_instrument_for_democracy_and_human_rights
5. Nicolaci F. Renaissance or Decline? Europe's Crisis of Solidarity. *The London School of Economics and Political Science*. 2017. 12 липня. URL: <http://blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2017/07/12/renaissance-or-decline-europes-crisis-of-solidarity>
6. Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. 2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT>

ІНШОМОВНА ГОТОВНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК У МАЙБУТНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Вовчата Н. Я.

доктор педагогічних наук, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Рак Т. Є.

доктор технічних наук, доцент

IT Step University

Шелюх О. М.

кандидат філологічних наук,

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

У зв'язку із стрімким розвитком суспільства, поглибленням міжнародного військового співробітництва країн членів НАТО, постійним реформуванням Збройних сил України у напрямку наближення до стандартів Альянсу проблема мовної професійної підготовки майбутнього фахівця військовослужбовця не достатньо висвітлена, зокрема проблематика готовності до іншомовного професійного спілкування у військовій сфері.

Нерідко майбутній випускник вищого військового навчального закладу стикається з найновішими матеріалами, у яких висвітлені світові досягнення та науково-технічні розробки у військово-технічній сфері, з проблемами застосування військово-спеціальної термінології в галузі державної й національної безпеки, у ході налагодження та вирішення практичних професійних взаємостосунків у політичній, військово-технічній, кібернетичній та інформаційній сферах.

У зв'язку з вищевикладеним, розуміємо, що готовність до професійного спілкування, зокрема до іншомовного займає важливе місце в підготовці фахівця військовослужбовця і в майбутній професійній діяль-

ності не тільки у ході виконання професійного обов'язку, а й у розробці та удосконаленні сучасних стандартів у системі Збройних сил України, що відповідали б світовим вимогам і стандартам.

Аналіз наукових досліджень щодо проблеми формування готовності до іншомовного професійного спілкування висвітлено в працях: М. Бабинець (майбутніх фахівців менеджменту), М. Галицька (студентів вищих навчальних закладів сфери туризму), Л. Гапоненко (студентів вищих педагогічних закладів), Ю. Ніколаєнко (студентів аграрних спеціальностей), Н. Логутіна (майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності), М. Можаровська (майбутніх фахівців у коледжах технічного профілю), О. Тинкалюк (майбутніх економістів).

У загальному сенсі слово «готовність» має два значення. У першому значенні готовність – це «згода зробити що-небудь», в другому – «стан, при якому все зроблено, все готово для чого-небудь» [5, с. 142]. Різні автори визначають готовність до діяльності через поняття «пильність», «боєготовність», «мобілізаційна готовність», «настроєність», «оперативний

спокій» тощо. Розгляд як або короткочасний, або довготривалий стан, властивість або якість особистості, співвідніши такими характеристиками людини, як спрямованість, здібності, компетентність, професіоналізм. Дослідник В. Сластьонін вважає, що «професійна готовність, крім психологічної, містить фізичну, науково-теоретичну та практичну підготовку» [4, с. 155]. У дослідженні про формування готовності до професійно-орієнтованого іншомовного спілкування фахівців технічного профілю О. Можаровська виділяє чотири аспекти: «*готовність до обговорення та вирішення професійних завдань і проблем іноземною мовою; готовність вести діалог іноземною мовою із закордонними фахівцями, партнерами в процесі виконання професійних обов'язків; готовність до засвоєння та обміну іншомовної інформації в процесі ділових зустрічей, контактів, нарад задля вирішення завдань професійного характеру; готовність оперувати під час спілкування фаховою технічною термінологією, лексикою ділових контактів*» [2, с. 29].

Як свідчать результати наукового пошуку, визначення поняття готовність немає однозначного психолого-педагогічного трактування, проте в основі його є важливість психологічного усвідомлення та практичної діяльності. Погоджуємось з думкою І. Радомського щодо поділу професійного спілкування на широке значення – «...як комунікативні навички і якості, властиві професіоналу, на відміну від дилетанта» та вузьке – «...професійне спілкування включає особливості, характерні для окремо взятої професії» [3, с. 1]. Тому важливо в навчальному процесі підготувати майбутнього фахівця військовослужбовця, готового до подальшої професійної діяльності з умінням удосконалювати, розширювати мовленнєві та іншомовленнєві знання у своїй сфері.

Таким чином, формування готовності до професійного спілкування майбутнього фахівця військової галузі відіграє важливу роль у спільній роботі з євроатлантичною системою військової та професійної армії, а саме:

– *теоретичних, командних, польових навчаннях із залученням підрозділів із країнами-партнерами та інших країн не членів НАТО;*

– *умінні надавати допомогу в отриманні інформації, встановленні зв'язку з потерпілими та послідовність дій у ході заходів військового міжнародного співробітництва;*

– *поширення інформації засобам масової інформації, особливо якщо це стосується багатонаціональних (міжнародних) військових навчань;*

– *співпраці в міжнародних підрозділах, спільних гуманітарних, пошуково-рятувальних та інших миротворчих операціях;*

– *участі у форумах, конференціях, симпозіумах у військовій сфері.*

Без сумніву, формування готовності до іншомовного професійного спілкування як важливої професійно-особистісної якості майбутнього фахівця військової галузі є важливим аспектом сучасних досліджень. Педагог Г. Калініна вважає, що «варто проводити психологічне опитування для оптимальних форм і методів навчання іноземних мов, необхідно залучати слухачів до відбору змісту навчання, пропонувати пробні заняття з використанням різних технологій навчання для визначення найбільш ефективного стилю вивчення мови, максимально використовувати в процесі навчання аудіовізуальні, автентичні матеріали, комп'ютери, Інтернет та мультимедійні засоби [1, с. 16].

Проте навчання професійної іноземної мови майбутніх фахівців військового профілю має низку особливостей у процесі іншомовної підготовки, а отже, виникає потреба перегляду різних факторів.

Наприклад, у ході соціологічних опитувань різних верств населення в США за Дж. Янгом [6] виділено 10 провідних професійно-особистісних рис фахівця військовослужбовця:

- *цілісність особистості* (довіра, доброчесність, добросовісність, найвищий рівень поведінки, громадська думка);

- *фізична підготовка* (спрямована на виховання фізичних здібностей);

- *спілкування* (передача важливої інформації, навчання дітей та дорослих у галузі безпеки держави й людини);

- *гнучкість та адаптованість* у прийнятті рішень та дій у разі НС;

- *самопожертви та відданості обраному покликанню* (навчатися упродовж життя та удосконалювати професійні та мовленнєві навички);

- *бути частиною команди* (уміння координувати свої дії та виконувати функціональні завдання);

- *практична здатність* (уміння використовувати найсучасніші інструменти в процесі рятувальних робіт, розуміти поставлені завдання, спеціалізуватися в галузі безпеки людини);

- *громадський імідж* (позитивне сприйняття професії військового, рятувальника);

- *толерантність* (ввічливість та професіоналізм щодо громадян).

Тому, проблема формування готовності до іншомовного професійного спілкування є багатоаспектною педагогічною проблемою у ході підготовки майбутнього фахівця Збройних сил України. Недостатньо обґрунтованим залишається поняття готовності майбутніх фахівців військовослужбовців до іншомовного професійного спілкування в закладах освіти Збройних сил України. Поза увагою досі залишилася цілісна система підготовки майбутніх фахівців військового профілю до проблем вищезазначених.

Література

1. Калинина А. Г. Индивидуально ориентированная модель организации дополнительного образования взрослых по иностранным языкам: на материале английского языка: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Нижний Новгород, 2006. 20 с.
2. Можаровська О. Е. Формування готовності до професійного орієнтованого іншомовного спілкування фахівців у коледжах технічного профілю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 Вінниця, 2016. 278 с.
3. Радомський, І.П. Професійне спілкування в юридичній діяльності. URL: https://novyn.kpi.ua/2006-2/07_Radonskii.pdf
4. Слостенин В. А. Педагогика: учеб. пособ. для студ. пед. учеб. Заведений. 4-е изд. М.: Школьная пресса. 2002. 512 с.
5. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. 4-е изд., доп. М. 1999. 944 с.
6. Young J. Different Forms of Communication. URL: <http://www.beamentornow.org/different-forms-of-communication>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Геєць І. В.

*кандидат юридичних наук, доцент
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*

Дудченко О. С.

*кандидат юридичних наук, доцент
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*

Конституція України проголошує Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою [1]. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07 лютого 2019 р. № 2680-VIII [2] закріплено курс інтеграції нашої держави до Європейського Союзу (*далі* – ЄС) та в Організації Північноатлантичного договору (*далі* – НАТО) на рівні Основного Закону і розпочало новий її етап. Відповідно до ст. 49 Договору про Європейський Союз від 07 лютого 1992 р. (із змінами і доповнення від 13 грудня 2007 р.) «будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в статті 2, і зобов'язується проводити їх в життя, може звернутися із заявою з метою стати членом Союзу. «...» Враховуються критерії відповідності, схвалені Європейською Радою» [3].

Зокрема, Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07 лютого 2019 р. № 2680-VIII, абз. 5 преамбули Конституції України після слів «громадянської злагоди на землі України» доповнено словами «та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [1].

Пункт 5 частини 1 статті 85 Конституції України, яка закріплює повноваження Верховної Ради України, викладено так: «5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в

Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [1]. Статтю 102 доповнено частиною 3 такого змісту: «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [1]. Статтю 116, в якій закріплені повноваження Кабінету Міністрів України, доповнено пунктом 11: «11) забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [1]. Також виключено пункт 14 розділу XV «Перехідні положення», який передбачав можливість використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань на умовах оренди відповідно до міжнародних договорів [1].

Указом Президента України «Питання європейської та євроатлантичної інтеграції» від 20 квітня 2019 р. затверджено План заходів з реалізації стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору «з метою забезпечення незворотності європейського та євроатлантичного курсу України» [4]. Отже, зазначеним нормативно-правовим актом закріплено, по-перше, стратегічний курс держави, по-друге, завдання та обов'язки органів державної влади та місцевого самоврядування на виконання цього курсу. Розділяємо погляд дослідника М.А. Веліт, що це «надає системності та впорядкованості роботі всіх владних структур в Україні, не залишаючи простору для маніпуляцій та перекидання відповідальності» [5].

Пунктом 4 Плану ... 2019 р. передбачено «забезпечити розроблення з урахуванням поточного стану співробітництва пропозицій щодо перегляду Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами – членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, та їх обговорення зі стороною ЄС» [4]. Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII «Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, вчинену у частині політичних положень (преамбула, стаття 1, розділи I, II, VII) 21 березня 2014 р. в м. Брюсселі та у частині торговельно-економічних і галузевих положень (розділи III, IV, V, VI) 27 червня 2014 р. в м. Брюсселі, яка набирає чинності в перший день другого місяця, що настає після дати здачі на зберігання до Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження Угоди, ратифікувати (додається) з такою заявою: «Зобов'язання України, які випливають із статті 8 Угоди, щодо ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. будуть виконані після внесення відповідних змін до України» [6].

Особливості адаптації законодавства України до законодавства ЄС регламентуються законами України

«Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21.11.2002 р. № 228-IV [7] та «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 р. № 1629-IV [8].

Для координації, передбачених заходів, в уряді України створено євроінтеграційну команду у складі: заступника Міністра внутрішніх справ України, заступника Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Торгового представника України, заступника Міністра енергетики та захисту довкілля з питань європейської інтеграції, заступника Міністра закордонних справ України, в.о. Міністра культури, молоді та спорту України, заступника Міністра у справах ветеранів України, заступника Міністра оборони України з питань європейської інтеграції, заступника Міністра освіти і науки України, заступника Міністра фінансів України з питань європейської інтеграції, заступник Міністра цифрової трансформації України з питань європейської інтеграції, заступника Міністра юстиції України [9].

Таким чином, конституційно-правові засади інтеграції України до Європейського Союзу закріплено як в Конституції України Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07 лютого 2019 р. № 2680-VIII), так й в інших нормативно-правових актах України, що має важливе значення для закріплення зовнішньополітичного курсу держави.

Література

1. Конституція України: Верховна Рада України; Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України № 2680-VIII від 7 лютого 2019 р. Голос України. 20 лютого 2019. № 34.
3. Договір про Європейський Союз від 07 лютого 1992 року (із змінами і доповнення від 13 грудня 2007 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029
4. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції: Указ Президента України від 20 квітня 2019 р. № 155/2019. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1552019-26586>
5. Веліт М.А. Європейський вибір України як конституційна цінність. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2019. № 16.* URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15749478875628.pdf>
6. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>
7. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Верховна Рада України; Закон України, Закон від 21.11.2002 р. № 228-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15>
8. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Верховна Рада України; Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
9. Євроінтеграційна команда в міністерствах. Євроінтеграційний портал. URL: <https://eu-ua.org/yevrointegraciynakomanda-u-ministerstvah>

ПРИЙНЯТТЯ СЕБЕ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Гніда Т. Б.

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Лабораторія прикладної психології освіти Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи

Національної академії педагогічних наук України

Сьогодні європейський і світовий розвиток освіти характеризується швидким утвердженням компетентнісного підходу, зміщенням акцентів в освітній парадигмі на ціннісно- та особистісно-орієнтований підходи у контексті євроінтеграційних процесів. Реформа освіти України орієнтована на людину: її потреби, можливості, очікування.

Метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [3].

У новітньому суспільстві актуалізувався інтерес до активної, творчої, здатної до самоорганізації та реалізації своїх можливостей особистості.

Розгляньмо, на початку, прийняття себе як форму позитивного ставлення до себе. Ставлення особистості до себе може приймати дві форми: прийняття і неприйняття. Від цього залежить подальший саморозвиток та самореалізація кожної людини у майбутньому. Прийняття особистістю себе включає комплекс уявлень про себе, прийняття своїх якостей та особливостей, самоповагу, відчуття власної цінності, віру у свої можливості, впевненість у собі, схвальну оцінку власних дій, відповідальність за своє життя та здоров'я та інше.

Згідно з поглядами Р. Бернса Я-концепція визначається як «сукупність всіх уявлень індивіда про себе, пов'язану з їх оцінкою. У дослідженнях М. Розенберга самооцінка відображає ступінь розвитку в індивіда почуття самоповаги, відчуття власної цінності й позитивного ставлення до всього того, що становить сферу «Я», результатом інтеграції самопізнання та емоційно-ціннісного самоставлення [4]. На думку С.Р. Панталеєва самоставлення (самоповага, самооцінка) виражає міру позитивного ставлення індивіда до образу власного «Я» і є інтеграцією окремих самооцінок.

Прийняття себе починається з процесу самопізнання. За І.І. Чесноковою через переживання людина усвідомлює ціннісний сенс власних ставлень до себе. На думку авторки, на першому рівні самопізнання емо-

ційно-ціннісне самоставлення є нестійким і виникає як результат порівняння себе з іншими людьми, самостереження. Одиначні образи самого себе і власної поведінки прив'язані до конкретної ситуації та людина переважно опирається на зовнішні чинники розуміння себе. На другому, вищому рівні самопізнання формування самоставлення здійснюється шляхом порівняння «Я – Я» за допомогою внутрішнього діалогу. Воно виражається через самооцінку та відображає рівень психологічної зрілості особистості. Провідними формами такого самопізнання виступають самоаналіз і самоосмислення.

В сучасній освіті замало приділяється увага розвитку soft skills, пізнанню себе та порівнянню власних досягнень у часі. Предмети, на яких можливе вивчення себе, пізнання та побудова власних позицій, досить обмежені. Зазвичай, це гуманітарні предмети, наприклад, «література», «основи здоров'я», поодинокі факультативи та години спілкування.

Далі з'ясуємо як прийняття себе особистістю впливає на формування її цінностей, загальнолюдський та європейських цінностей.

Ставлення до себе є однією з найважливіших детермінант саморозвитку та самореалізації людини. У випадку позитивного самоприйняття оцінювання індивідом навколишньої дійсності буде теж позитивним, адекватним. Утвердження власної гідності, уміння любити і цінувати себе допомагає легше побачити і полюбити добро в інших. У такий же спосіб знаходить свій вияв і толерантність до інших.

За результатами дослідження «Українське суспільство та європейські цінності» [1] **терпимість/толерантність** як цінність є неприйнятною та такою, що не повинна бути дотримана в українському соціумі, адже є чужою та суперечить традиційним цінностям українців. Респонденти цього дослідження (українці) зазначили, що громадяни України в цьому контексті є надто консервативними та неготовими ані до прийняття людей з менш традиційними релігіями, ані до більш тісного спілкування з представниками інших національностей чи сексуальних меншин. Тобто можна припустити, що прийняття інших в українському суспільстві є низьким, воно здійснюється на рівні «Ти – Я», при якому інша людина сприймається негативно у разі відмінності. На такому принципі побудована й традиційна освітня система (сімейна, закладів освіти), коли власна точка зору, відмінна від загальноприйнятою, сприймається як неприйнятна.

Повага до себе, іншої людини, закону, культур та віросповідань. Питання поваги ширше за розуміння толерантності. Це дозвіл людині бути такою, якою вона є, у всіх її проявах, окрім тих, що завдають небезпеку і шкоду іншим. Це право обрання віри на власний розсуд та відсутність дискримінації за релігійною ознакою. Одночасно повага передбачає відсутність втручання оточення у твій особистий простір чи осуду твого вибору. Людина не поважає іншу лише коли ставить себе вище за неї, загальновідомо, що це свідчить про проблеми із власною самооцінкою. Аналогічна позиція і зі ставленням до закону. Якщо людина не поважає закон, то керуватися ним вона не буде.

Соціальна відповідальність починається із відповідальності за власне життя. Більшість населення не готова брати відповідальність за розбудову держави, сповнена надій та сподівань на покращення саме собою. Проте готова критикувати та засуджувати інших. Те саме відбувається і з власним життям людей. Завжди є хтось винний у нещасній долі та сподівання на казкове розв'язання проблем.

Готовність долучитись до піклування про довілля переводиться з власної активності на обов'язки держави чи підростаючого покоління. Для українців характерним є те, що вони схильні гіпотетично підтримувати ці цінності, але у повсякденній практиці їх втілюють вибірково [1]. Людина, яка бере на себе відповідальність за власне життя, здоров'я, добробут, може стати соціально відповідальною. Окремо слід зазначити категорію людей, які ставлять свої інтереси на другий план у порівнянні із інтересами соціуму. Така жертвність була популярною кілька десятиліть тоталітарного режиму і ще актуальна для людей, хто мало знає про себе, але розуміє як треба.

Відповідно до нової парадигми призначенням освіти є навчання людину знайти своє місце, оформити свій субкультурний простір. Проте сучасній освіті ще не вистачає відповідального учня. Досвід непокладання відповідальності на учня, ставлення до нього як до

об'єкту педагогічного впливу не формує активну позицію особистості. Українська освіта дуже стала система і лише почала шлях реформ. Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності [3].

Отже, у процесі навчання, усебічного розвитку, накопичення життєвого досвіду особистість виробляє здатність самостійно вибирати системоутворювальну цінність, тобто ту, яка в цей момент сприймається нею як найбільш значуща і одночасно задає певну ієрархію цінностей.

Наприкінці відзначимо, що феномен цінності складається із потреб, інтересів й емоційних переживань людини. Шляхом задоволення потреб особистості підвищується рівень психологічного благополуччя та задоволеності життям, у протилежному випадку їх рівень знижується. Високий рівень задоволеності життям характеризується особистісним зростанням, вмінням реалізовувати власний потенціал та досягати поставлених цілей, високим рівнем самоприйняття [2].

Таким чином, лише особистість, яка усвідомлює власну значущість, приймає себе як ініціативну й відповідальну, ставить до себе як до цінності, може реально впливати на хід свого життя та життя інших людей, розумно його організувати, передбачати життєві події та їх результат, досягати успіху в діяльності, бути гідним громадянином розвинутої європейської країни. Ставлення людини до себе, її самоповага, віра у свої можливості є тим первинним благом, яке покладене в основу всіх людських прагнень та дій і яке необхідно враховувати у процесі побудови справедливого суспільства

Література

1. Всеукраїнське соціологічне дослідження «Українське суспільство та європейські цінності». К.: Фонд імені Фрідріха Еберта. Представництво в Україні.
URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/JEvropeiski_cinnosti_tables_and_diagrams_MR.pdf
2. Дяченко В. А., Мунасипова-Мотяш І. А., Дубініна Д. Е. Задоволеність життям та рівень психологічного благополуччя сучасної молоді. *Актуальні проблеми психології: Екологічна психологія: збірник наук. праць Інституту психології імені Г.С.Костюка*. К, 2018. Т. VII Вип. 45. С. 120-129.
3. Про освіту: Закон України 5 вересня 2017 року № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Мацевко Н. Феномен самоставлення в психології. *Психологія особистості*. 2010. №. 1. С. 202-210.

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ЦІННОСТЕЙ У ВІДНОСИНАХ ЄС–АЗЕРБАЙДЖАН У КОНТЕКСТІ ПРОГРАМИ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА (2009–2017 РР.)

Гончаренко А. В.

кандидат історичних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет

На початку 90-х рр. ХХ ст. ЄС поступово почав реалізовувати свою політику щодо держав Південного Кавказу, яка передбачала здійснення фінансової та технічної допомоги в рамках таких проектів як: ТАСІС, ТРАСЕКА, ІНОГЕЙТ. Наприкінці 1990-х рр. діалог вийшов на новий рівень у зв'язку зі вступом в силу Угод про партнерство і співпрацю, які встановлювали загальні цілі: забезпечити основу для вироблення політичного діалогу; підтримувати зусилля країн-партнерів з розвитку демократії; сприяти торгівлі, інвестиціям, економічним відносинам між сторонами; забезпечити законодавчу базу для співпраці в різних областях: економічній, соціальній, правовій, науково-технічній та культурній.

У 2004 р. держави Південного Кавказу були включені до програми ЄС «Політика європейського сусідства» [1], яка була спрямована на встановлення двосторонніх політичних стосунків між ЄС і країною-партнером, а також запропонувала привілейовані відносини на основі прихильності загальним цінностям (демократія і права людини, верховенство закону, ефективне управління, принципи ринкової економіки і сталий розвиток).

У 2006 р. у рамках ЄПС Європейський Союз приймає Плани дій, розраховані терміном на три роки, що передбачають вироблення конкретних критеріїв [2]. Передбачалось збільшити масштаб і інтенсивність діалогу, поглибити торгівлю і полегшити узгодження економічного законодавства, знизити митні бар'єри. Європейська комісія запропонувала країнам-партнерам збільшити фінансову допомогу в рамках Європейського інструменту партнерського сусідства (ЄІСП) і за допомогою Європейського інвестиційного банку (ЄІБ).

Грузино-осетинський конфлікт 2008 р. призвів до активізації ЄС на Південному Кавказі, практичною реалізацією якої стала програма Східне партнерство як продовження ЄПС. Програма була запропонована в травні 2009 р. на Празькому саміті ЄС і передбачала тісну співпрацю з 6-ма країнами: Азербайджаном, Грузією, Молдовою, Україною, Білорусією, Вірменією [3]. Основною метою Східного партнерства стало створення необхідних передумов для прискорення політичної асоціації та подальшої економічної інтеграції між Євросоюзом і цими країнами. Також були запропоновані чотири політичні платформи:

- 1) Демократія, належне врядування та стабільність;
- 2) Економічна інтеграція та зближення з політичним курсом ЄС;

3) Енергетична безпека;

4) Контакти між людьми.

На відміну від ЄПС, Східне партнерство має за мету активну взаємодію сторін, проведення регулярних зустрічей з керівництвом країн-учасниць, і представників ЄС, передбачає створення зон вільної торгівлі, послаблення візового режиму з перспективою його скасування. Для програми передбачено новий механізм фінансування за допомогою Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР). Також були запропоновані чотири платформи цінностей: демократія, державне управління та стабільність; економічна інтеграція та наближення до стандартів ЄС; енергетична безпека; контакти між народами [4].

ЄС є основним торговим партнером Азербайджану, на його частку припадає близько 42,4 % від його загальної торгівлі. ЄС, як і раніше, є найбільшим експортним і імпорнтним ринком Азербайджану з часткою в 48,3 % і 27,7 % відповідно в загальному обсязі. Продукція імпорту з Азербайджану переважно складається з мінерального палива, промислового обладнання та транспортних засобів, хімікатів, продуктів харчування і великої рогатої худоби. В експорті ЄС до Азербайджану переважають машини і транспортне обладнання, промислові вироби, промислові товари і хімікати.

Торговельні відносини між ЄС і Азербайджаном регулюються Угодою про партнерство та співробітництво 1999 р. Ця угода не включає тарифні преференції, але забороняє кількісні обмеження в двосторонній торгівлі та передбачає вибіркоче регулювання законодавства двох сторін [5]. Більш тісні економічні зв'язки складаються в тому випадку, якщо обидві сторони входять до Світової організації торгівлі (СОТ). Азербайджан подав заявку на вступ до СОТ в 1997 р., і цей процес триває досі. З метою підтримки майбутнього членства Азербайджану в СОТ і можливої зони вільної торгівлі 16 липня 2010 р. були розпочаті переговори щодо вдосконалення існуючих торгових положень цієї Угоди. Під час підготовки до нової угоди Азербайджан отримує технічну допомогу від ЄС для підготовки до членства в СОТ [6]. Згідно з Загальноєвропейською схемою преференцій (GSP), станом на 22 лютого 2014 р. преференції для Азербайджану, які він отримувал як країна з економікою, що розвивається, були відкладені, і Азербайджан повернувся до стандартного режиму «найбільшого сприяння» [7].

Європейський інструмент сусідства (ENI) є ключовим фінансовим інструментом ЄС, розрахований на період 2014–2020 рр., замінюючи Європейський інструмент добросусідства та партнерства 2007–2013

рр. Допомога ЄС Азербайджану в основному здійснюється в рамках національних (індикативних) програм дій, що фінансуються щорічно під егідою ENI. ЄС виділяє три найбільш пріоритетних сектора у 2014–2017 рр.:

- 1) розвиток регіонів і сільських районів;
- 2) реформи в сфері юстиції;
- 3) освіту і розвиток навичок.

Додаткова підтримка модернізації державних установ та громадянського суспільства забезпечується як в пріоритетних секторах, так і за їх межами. Взаємодія з громадянським суспільством є характерною рисою співробітництва ЄС з Азербайджаном, і відбивається в тому, що ЄС є найбільшим донором громадянського суспільства в Азербайджані [6].

Структура, основні результати та орієнтовні фінансові асигнувань на двостороннє співробітництво між ЄС та Азербайджаном у 2014–2017 рр. викладено в Єдиній системі підтримки. Баку також має право брати участь у регіональних програмах у рамках ENPI/ENI (в енергетичному, транспортному та прикордонному секторах), в ініціативах Східного партнерства, в прикордонному співробітництві і в ініціативах, відкритих для всіх сусідніх країн, таких як: Erasmus+, TAIEX, SIGMA, NIF (Інвестиційний фонд сусідства). Крім ENI, фінансування є в рамках тематичних програм ЄС: Європейського документу про демократію і права людини, Інструменту, що сприяє стабільності і миру, організацій громадянського суспільства та місцевих органів влади, людського розвитку, міграції та притулків [6].

Основна мета технічного та фінансового співробітництва між ЄС та Азербайджаном у 2014–2017 рр. – підтримка досягнення зобов'язань і політичних цілей, визначених в поточних політичних угодах (Плани дій ENP, СПС, Східне партнерство) і в рамках майбутніх переговорів щодо Угоди про асоціацію. Зокрема, допомога ЄС протягом періоду, охопленого цією Єдиною базою підтримки (SSF), буде спрямована на підтримку амбіційної програми реформ в Азербайджані, спрямованої на зміцнення верховенства закону, сприяння диверсифікації економіки і зближенню Азербайджану з ЄС [8].

Основними стратегічними документами, які повинні забезпечити загальне встановлення пріоритетів і розвиток у рамках країни, стали: Державна програма щодо скорочення бідності і сталого розвитку (SPPRS), затверджена Указом Президента Азербайджану від 15 вересня 2008 р. і «Концепція 2020». До числа основних пріоритетів, перерахованих в «Концепції 2020», відносяться:

- побудова висококонкурентної економіки;
- удосконалення транспортної інфраструктури;
- збалансований розвиток у регіонах;
- розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і перехід до електронного суспільства;
- розвиток людських ресурсів і соціальної сфери;

- удосконалення законодавства і зміцнення інституційного потенціалу;
- розвиток громадянського суспільства;
- захист і ефективне використання культурної спадщини;
- охорона навколишнього середовища та екологічні проблеми [9].

Азербайджан як країна-учасниця Східного партнерства та Ради Європи, підписала юридичні зобов'язання щодо дотримання прав людини і демократичних процесів. ЄС продовжує наголошувати на важливості питань, пов'язаних із захистом прав людини, простору для громадянського суспільства і свободи засобів масової інформації в Азербайджані як невід'ємної частини відносин між ЄС та Азербайджаном. Звільнення політичних активістів і журналістів і зміни в законодавстві, що регулює цивільне суспільство, сталися після візитів до Баку спеціального представника ЄС з прав людини Ст. Ламбрінідіс в лютому 2015 р., Комісара з питань розширення і політики сусідства Й. Хана в квітні 2015 р., президента Європейської ради Д. Туска в липні 2015 р. та Верховного представника ЄС із прикордонних справ і політики безпеки Ф. Могеріні в лютому 2016 р. Інші ціннісні пріоритети включають в себе зміцнення демократичних інститутів; підтримку розвитку соціальної і економічної інтеграції і забезпечення. ЄС продовжує взаємодіяти з Азербайджаном в цих питаннях. Так, 12-13 жовтня 2016 р. у Баку пройшло п'яте засідання Підкомітету ЄС-Азербайджан з питань справедливості, свободи, безпеки, прав людини і демократії. У ході порядку денного були розглянуті такі питання як: реалізація Плану дій ЄАП в області міграції, притулку, управління кордонами, запобігання і боротьби з організованою злочинністю і інший проти-законній діяльністю. Також сторони обмінялися поглядами з питань демократії та положення в області прав людини, як в Азербайджанській Республіці, так і в ЄС. В ході переговорів основна увага була приділена широкому колу питань, включаючи: національні рамки захисту прав людини; зміни в конституційній реформі; виборчу систему, функціонування громадянського суспільства [10].

ЄС також активно співпрацює з Азербайджаном у сфері освіти. Програма ЄС «Еразмус+» підтримує вищі навчальні заклади, взаємні обміни сторін викладачами і студентами в країнах-партнерах. Erasmus+ фінансує академічну мобільність азербайджанських студентів від 3 до 12 місяців в приймаючому закладі в Європі або короткострокову мобільність викладацького складу. У 2015–2016 рр. ЄС профінансував близько 620 студентів і забезпечення мобільності викладацького складу з Азербайджану до Європи і 270 європейських студентів і їх мобільність до Азербайджану. Крім того, Erasmus+ фінансує створення потенціалу для модернізації та розвитку вищої освіти, включаючи шість проєктів за участю Азербайджану. Азербайджанські установи також мають доступ до фінансування за програмою

Жана Моне, яка спрямована на підвищення якості викладання і досліджень в галузі досліджень Європейського Союзу. Нарешті, Комісія надає стипендії високого рівня студентам і співробітникам по всьому світу, а також є можливість здобувати освіту за спільним магістерськими програмами та докторськими ступеням [6].

Отже, програма Східного партнерства з'явилася як частина Європейської політики сусідства в результаті прагнення Європейського Союзу розвивати більш тісні зв'язки зі східними партнерами, в тому числі і з Азербайджаном. Для досягнення своїх цілей Євросоюзом

було виділено чотири пріоритетні галузі та формування в них нової парадигми цінностей: безпека, демократія, економіка, енергетика і контакти між людьми. Заклавши нову основу для співробітництва з Азербайджаном у контексті Східного партнерства, ЄС намагається зміцнити свої позиції на Південному Кавказі, діючи відразу в різних напрямках. Але при цьому необхідно враховувати, що СП сторони розглядають по-різному, а відповідно ця програма не може повністю задовольняти інтереси всіх сторін.

Література

1. Communication from the Commission: Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours COM (2003) 104 final of 11.3.2003. URL: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf
2. Analysis of European Neighbourhood Policy (ENP Action Plans for South Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia). *Center for Policy Studies Central European University*. URL: http://pdc.ceu.hu/archive/00003063/01/Analyses_of_European_Neighbourhood_Policy.pdf
3. Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit Prague, 7 May 2009. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/107589.pdf
4. Сообщение Европейской Комиссии для Европейского парламента и Европейского совета. Восточное партнёрство: COM (2008) 823 final of 3.12.2008. URL: http://eeas.europa.eu/eastern/docs/com08_823_ru.pdf
5. Соглашение о партнерстве и сотрудничестве между ЕС и Азербайджаном 1996 г. URL: http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/eea/pca_azer.htm
6. EU-Azerbaijan relations. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquartershomepage/4013/eu-azerbaijan-relations_en
7. Commission delegated regulation № 154/2013 of 18 December 2012. URL: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/january/tradoc_152060.pdf
8. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) – 2014–2020. Single Support Framework for EU support to Azerbaijan (2014–2017). URL: http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/financing-the-enp/azerbaijan_2014_2017_programming_document_en.pdf
9. Концепция развития «Азербайджан–2020: взгляд в будущее». URL: http://www.president.az/files/future_ru.pdf
10. EU-Azerbaijan Subcommittee on Justice, Freedom, Security and Human Rights and Democracy. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/11971/eu-azerbaijan-subcommittee-onjustice-freedom-security-and-human-rights-and-democracy_en

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ВІННИЦІ НА ШЛЯХУ ДО УТВЕРДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Горбатюк М. В.

*кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України*

Ідею про необхідність впровадження європейських стандартів в управлінні містом і житті місцевої громади активно просувала команда Вінницького міського голови В. Гройсмана (2006–2014 рр.). Слоган «Вінниця – європейське місто» часто лунав з 2010 р. У вересні 2010 р. депутати Вінницької міської ради затвердили концепцію Стратегічного плану розвитку міста на період 2011–2020 років «Вінниця – 2020: сучасне та комфортне європейське місто», що визначала основні напрямки розвитку міста [1]. У червні 2013 р. з'явилася «Стратегія розвитку Вінниця-2020» [1], у якій було прямо прописано, що метою діяльності місцевих політиків є «перетворення Вінниці на сучасне європейське місто» [2].

Переломним моментом як для загальнодержавної так і для місцевої політичної еліти виявилася відмова 4-го Президента України В. Януковича підписати угоду про асоціацію України з Європейським Союзом на саміті у Вільнюсі у листопаді 2013 р. У переддень саміту депутати Вінницької міської ради одногосно ухвалили рішення про однозначну підтримку європейського курсу України і надіслали відповідну заяву Президенту України В. Януковичу, у якій стверджували, що не бачать іншого шляху для України окрім європейського і висловлювали готовність взяти на себе відповідальність за впровадження вимог Угоди про Асоціацію у частині, яка відноситься до компетентності органів місцевого самоврядування [3]. Цим же рішенням на знак європейського вибору територіальної громади

міста Вінниці депутатський корпус присвоїв назву Європейська площа одному зі скверів у центрі міста.

У 2015 р. зібрана на той час уже колишнім міським головою В. Гройсманом команда використала попередні напрацювання і поширену після Євромайдану моду на «європейськість» і для участі у місцевих виборах створила політичну партію «ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ». Основою програми «ВЕС» стала «Стратегія розвитку Вінниця-2020», а у політичній агітації зазначалося, що «команда йде на вибори до Вінницької міської ради на чолі із Сергієм Моргуновим аби продовжився рух Вінниці як сучасного, динамічного і комфортного європейського міста» [4]. Під цим брендом команда В. Гройсмана здобула доволі переконливу перемогу на виборах до Вінницької міської ради. За партію проголосувало дещо більше 37 % виборців. Результат дав партії 20 депутатських мандатів – більше третини з 54 місць у раді [5]. Тоді ж «мером» міста був обраний в.о. міського голови С. Моргунов, який очолював список «ВЕС» на виборах, а у 2006–2014 рр. працював секретарем ВМР.

Особливо активно у діяльності місцевої політичної еліти використовувалася тематика екології та енергоефективності. У 2011 р. Вінниця офіційно підтримала Угоду Мерів – ініціативу Європейської комісії зі сталого розвитку міст. Угода охоплює місцеві та регіональні органи влади, які беруть на себе добровільні зобов'язання підвищувати енергоефективність та нарощувати використання відновлювальних джерел енергії на своїх територіях. Слідуючи цим зобов'язанням, підписанти Угоди прагнули скоротити власні викиди CO₂ щонайменше на 20 % до 2020 р., сприяючи, таким чином, розвитку екологічно орієнтованої економіки та підвищенню якості життя [6]. Для досягнення цієї мети ВМР було розроблено і затверджено у червні 2013 р. «План Дій зі сталого енергетичного розвитку Вінниці до 2020 р.» [7]. Цей план став основним документом, що регламентував скорочення викидів парникових газів у навколишнє середовище на території міста через реалізацію заходів з енергозбереження, використання енергоефективних технологій та підвищення рівня свідомого ставлення населення до питань екології та енергоощадності. Відповідно до плану викиди CO₂ мали знизитись з 1987055 т/рік у 2010 р. до 1552109 т/рік у 2020 р., або на 21,89 % [8, с. 71].

У 2013 р. Вінниця приєдналася до загальноєвропейського руху за енергоефективність. Тоді у місті вперше було відзначено Тиждень сталої енергетики, що також є ініціативою Європейського Союзу. В ході його відзначення у різні роки проводились велопробіги, проводилось інформування мешканців міста про нетрадиційні джерела енергії, технології вітрової енергетики, виготовлення пелетів з біомаси для дітей, інформаційно-просвітницькі заходи та ігри для дітей на тему сортування сміття, відновлювальної енергетики, виставки енергозберігаючого обладнання та матеріалів,

демонстрація фільмів та відеороликів на екологічну тематику тощо.

Починаючи з 2011 р. ВМР та Swiss State Secretariat of Economic Affairs (SECO) реалізовували у місті спільний проект з енергоефективності, який передбачав 1) технічну і фінансову підтримку в модернізації двох мікрорайонів міста, підвищення інституційної спроможності КП «Вінницяміськтеплоенерго» та допомогу в отриманні Європейської енергетичної відзнаки [9]. При підтримці швейцарських консультантів у місті було вибудовано систему управління процесами, які спрямовані на підвищення енергоефективності міста, зокрема затверджено План дій зі сталого енергетичного розвитку. За два роки реалізації проекту інвестиції в заходи з підвищення енергоефективності у Вінниці за даними ВМР збільшились майже вдвічі (з 12,2 млн. грн. у 2012 р. до 23,4 млн. грн. у 2014 р.) [9]. За результатами проведених заходів у травні 2015 р. Вінниця стала першим містом в Україні, яке отримало Європейську енергетичну відзнаку. У березні 2015 р. згаданий проект було розширено та продовжено ще на 2 роки, як зазначено на сайті ЕЕА «з огляду на його дуже позитивні результати» [10].

Екологічна програма, започаткована ВМР, продовжує діяти. У червні 2019 р. депутати міської ради затвердили Перспективну програму дій на 2019–2022 рр. за напрямом «Європейська енергетична відзнака» [11], яка передбачає низку заходів у т.ч.: створення місцевого ринку послуг з електропостачання; переведення низки котелень системи централізованого тепlopостачання міста на біомасу; обладнання всіх багатоквартирних будинків загальнобудинковими лічильниками води та тепловими лічильниками; заміну ламп на LED, модернізацію електропроводки та електроустаткування, заміну вікон на енергоефективні у будівлях освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, соціального захисту, їх термомодернізацію (утеплення); реконструкцію ТЕЦ, теплових мереж, насосних станцій, мереж водопостачання та каналізації, очисних споруд; розвиток велосипедної інфраструктури тощо [11].

Поряд із питаннями екології і енергоефективності вінницька міська влада досягла певних успіхів у наближенні до європейських стандартів мобільності міського населення та якості транспорту. У період з 2007 по 2011 рр. Вінниця безкоштовно отримала 116 трамваїв від міста Цюрих (переважно Karpfen B4, Karpfen Be4/4, Mirage Be 4/6) у рамках договору з Швейцарією [12]. Починаючи із 2015 р. у місті було налагоджено виробництво трамваїв під власним брендом VinWay, шляхом переобладнання вагонів Tatra T4 та Tatra KT4 [13].

У 2015 р. Вінниця приєдналася до Європейської ініціативи CIVITAS, що об'єднує понад 300 міст та має на меті розвиток системи громадського транспорту в Європі, і стала першим українським містом, що почало співпрацю з європейськими структурами у цьому на-

прямку. Вже у 2018 р. Вінниця стала лауреатом CIVITAS Awards 2018 – Європейська Комісія відзначила місто у номінації «За сміливий та інноваційний підхід» за впровадження практики модернізації трамваїв з власним брендом VinWay [14]. А у 2019 р. місто перемогло у номінації Bold Measure Award – Європейська Комісія присудила Вінниці європейську відзнаку у сфері сталої міської мобільності та чистого транспорту CIVITAS 2019 «за впровадження інноваційних підходів у сфері міського транспорту» [15].

У вересні 2019 р. Вінниця вперше долучилася до проведення Днів європейської спадщини – спільної ініціативи Ради Європи та Європейської Комісії, що передбачає проведення культурних заходів з метою підвищення обізнаності про матеріальну та нематеріальну спадщину. Культурні заходи за визначеною Радою Європи тематикою – «Мистецтво та розваги: спадщина у головній ролі» тривали з 27 по 29 вересня 2019 р. [16]. Проведенні заходи відповідали основним вимогам до проведення Днів Європейської культури – розкрити багатство та розмаїття спільної спадщини в контексті міжнародного культурного діалогу, привернути увагу до національних і регіональних особливостей.

Питання дотримання прав людини, зокрема гендерної рівності також посідають одне із важливих місць у діяльності ВМР. У червні 2017 р. ВМР прийняла рішення приєднатися до Європейської Хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад і доручила підписати її міському голові С. Моргунову [17]. Цим самим ВМР добровільно взяла на себе зобов'язання в межах своїх повноважень забезпечити виконання її положень, а саме сприяти викоріненню дискримінації за ознаками статі, раси, етнічного або соціального походження, генетичних особливостей, мови, релігії або переконань, політичних або інших поглядів, належності до національних меншин, майнового стану, місця народження, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації [18].

У лютому 2019 р. радою була затверджена програма «Громада за рівність» щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2023 р., у якій були враховані рекомендації «Європейської Хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад» та Стратегії гендерної рівності Європейського Союзу, що ґрунтовані на європейських цінностях та стандартах [19]. Основні заходи, заплановані програмою, полягають у проведенні навчань співробітників органів місцевого самоврядування з метою підвищен-

ня їх гендерної чутливості; інформаційно-просвітницькій діяльності у соціальних мережах, ЗМІ, поширенні соціальної реклами на тему гендерної рівності та протидії гендерно-зумовленому насильству тощо [19, с. 14–25]. Також програмою передбачено створення до 2023 р. притулку для осіб, що відчувають загрозу або потерпілих від гендерно-зумовленого та домашнього насильства [19, с. 22].

Досягнення місцевої політичної еліти Вінниці у просуванні європейських цінностей, були неодноразово оцінені ПАРС. За участь у партнерських проектах, налагодженні зв'язків з іноземними муніципалітетами, організацію європейських заходів, членство ВМР та підконтрольних їй структур в організаціях, що об'єднують місцеві органи влади у 2013 р. Вінниця отримала Європейський Диплом, 2015 р. – Почесний Прапор, а у травні 2020 р – Почесну Відзнаку [20].

Міською політичною елітою активно використовується бренд Європи. З 2008 р. у місті щорічно відзначається День Європи [21]. Приналежність до Європи і європейських цінностей доволі часто артикулюється міською владою під час різних подій та акцій. Наприклад, у квітні 2014 р. з ініціативи Вінницької молодіжної ради стартував екологічний проект для дітей та підлітків «Європейський сад», суть якого полягала у залученні дітей до обробки земельної ділянки на Європейській площі та висадженні на ній квітів, кущів і дерев з метою навчити їх з турботою ставитися до зелених насаджень [22]. У травні 2020 р. проходив онлайн конкурс «Навчальний заклад європейського рівня 2020», що мав визначити навчальні заклади, «в яких підтримуються європейські цінності для навчання та умови для змістовного дозвілля молоді» [23]. Під час зустрічі Нового 2019 і 2020 рр. ВМР організувала «Новорічну розважальну інтерактивну програму “Новий рік по-європейськи”», при цьому організатори не вказували у чому ж полягає «європейськість» свята [24] і т.д.

Підводячи підсумок, варто відмітити, що місцева політична еліта Вінниці активно включилася у низку проектів, ініційованих структурами Європейського Союзу, особливо тих, що стосуються екології, енергоефективності та гендерної рівності, і має певні здобутки на цьому поприщі, які підтверджуються європейськими нагородами. Проевропейська риторика та артикулювання приналежності до європейської цивілізації забезпечили можливість частині еліти отримати та утримувати політичну владу у місті впродовж тривалого часу.

Література

1. Стратегія розвитку «Вінниця – 2020»: SMILE CITY – місто привітних та усміхнених людей. URL: <https://www.myvin.com.ua/ua/news/politics/21610.html>
2. «Стратегія розвитку Вінниця-2020». URL: <https://www.vmr.gov.ua/TransparentCity/Lists/StrategyVinn2020/Default.aspx>
3. Вінницька міська рада на підтримку євроінтеграції дала назву Європейській площі скверу в історичному центрі міста. URL: <https://www.vmr.gov.ua/Lists/CityNews/ShowNews.aspx?ID=847>

4. Бобрусь О. Команда Гройсмана-Моргунова йде на місцеві вибори від власної партії. Піаритись будуть на стратегії. URL: <https://vn.20minut.ua/Polityka/komanda-groysmana-morgunova-yde-na-mistsevi-vibori-vid-vlasnoyi-partiy-10462931.html>
5. Рибак В. Вінницька міська рада: коаліція Гройсмана-Порошенка узурпувала владу. URL: <https://www.chesno.org/post/339/>
6. Угода мерів. URL: <https://www.vmr.gov.ua/Lists/MajorsAgreement/ShowContent.aspx?ID=8>
7. Рішення Вінницької міської ради про затвердження «Плану Дій зі сталого енергетичного розвитку м. Вінниця до 2020 року» від 21.06.2013 р. № 1356. URL: <https://www.vmr.gov.ua/ContentLibrary/71366901-d1a7-4f23-85d3-48cc22bdfbf3/14/SEAP%20of%20Vinnytsia.pdf>
8. Рішення Вінницької міської ради про затвердження «Плану дій зі сталого енергетичного розвитку міста Вінниця до 2020 року (оновлена версія 2016 року)» від 24.02.2017 р. № 620. URL: <https://www.vmr.gov.ua/ContentLibrary/71366901-d1a7-4f23-85d3-48cc22bdfbf3/14/SEAP%20of%20Vinnytsia%202016.pdf>
9. Вінниця – перше місто України, яке отримало Європейську енергетичну відзнаку. URL: <https://www.vmr.gov.ua/Lists/CityNews/ShowNews.aspx?ID=2061>
10. Pilot countries. Ukraine. URL: <https://www.european-energy-award.org/who-is-taking-part/pilot-countries>
11. Рішення Вінницької міської ради «Про затвердження Перспективної програми дій на 2019–2022 роки за напрямом “Європейська Енергетична Відзнака”» від 27.06.2019 № 1839. URL: <https://www.vmr.gov.ua/Docs/CityCouncilDecisions/2019/%E2%84%961839%2027-06-2019.pdf>
12. Качор А. Швейцарські трамваї Вінниця отримає безкоштовно – Моргунов. URL: <https://vezha.ua/shvejtsarski-tramvayi-vinnytsya-otrymae-bezkoshtovno-morgunov/>
13. Гоц Д. Більше місць та відкидні сидіння: у Вінниці створили десятий VinWay. URL: <https://vezha.ua/bilshe-mists-ta-vidkydni-sydylnya-u-vinnytsi-stvoryly-desyatj-vinway-foto/>
14. Вінниця отримала найпрестижнішу нагороду у сфері «чистого» міського транспорту – CIVITAS Awards 2018. URL: <https://www.myvin.com.ua/news/1608-vinnytsia-otrymala-naiprestyzhnishu-nahorodu-u-sferi-chystoho-miskoho-transportu-civitas-awards-2018>
15. Вінниця отримала європейську відзнаку у сфері сталої міської мобільності та чистого транспорту CIVITAS 2019. URL: <https://www.myvin.com.ua/news/7209-vinnytsia-otrymala-ievropeisku-vidznaku-u-sferi-staloi-miskoi-mobilnosti-chystoho-transportu-civitas-2019>
16. У Вінниці вперше відбулися Дні європейської спадщини. URL: <https://www.myvin.com.ua/news/7148-u-vinnytsi-pershe-vidbulysia-dni-ievropeiskoi-spadshchynu>
17. Рішення Вінницької міської ради «Про приєднання до Європейської Хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад» від 23.06.2017 № 780. URL: <https://www.vmr.gov.ua/Branches/ContentLibrary/61daf56d-7fe7-4460-98b1-c76a7311f23c/29/%E2%84%96780%2023-06-2017%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>
18. Європейська Хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад. URL: <https://www.vmr.gov.ua/Branches/Lists/WorkAndSocialProtection/ShowContent.aspx?ID=29>
19. Рішення Вінницької міської ради «Про затвердження Програми «Громада за рівність» щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2023 року» від 22.02.2019 № 1567. URL: <https://www.vmr.gov.ua/Docs/CityCouncilDecisions/2019/%E2%84%961567%2022-02-2019.pdf>
20. Вінниця отримала Почесну Відзнаку Ради Європи. URL: <https://vezha.ua/vinnytsya-otrymala-pochesnu-vidznaku-rady-jevropu-foto/>
21. День Європи-2018 у Вінниці: твори Шекспіра англійською, віденський вальс по-вінницьки, симфо-шоу «світові хіти». URL: <https://www.vmr.gov.ua/Lists/CityNews/ShowNews.aspx?ID=5039>
22. У Вінниці почали облаштовувати «Європейський сад». URL: <https://www.vmr.gov.ua/Lists/CityNews/ShowNews.aspx?ID=1155>
23. Вінницьких студентів запрошують долучитись до голосування у конкурсі «Навчальний заклад європейського рівня 2020». URL: <https://www.vmr.gov.ua/Lists/CityNews/ShowNews.aspx?ID=6954>
24. Зотов М. Вінниця зустрінатиме 2020 рік «по-європейськи». URL: <https://misto.vn.ua/misto/vinnicya-zustrichatime-2020-rik-po-jevropejski/>

СУСПІЛЬНИЙ ЗАПИТ НА ФОРМУВАННЯ СВІДОМОГО УЯВЛЕННЯ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ

Дікова-Фаворська О. М.

доктор соціологічних наук, професор

Житомирський інститут післядипломної педагогічної освіти

Українське суспільство визначило свій шлях євроінтеграційного спрямування. Проте яким своє майбутнє бачить проєвропейські налаштована громада? Європа – це територія верховенства закону? Європа – це об'єднання, де в пріоритеті особистість? Європа – це служіння людині, її потребам і запитам? Європа – екологічна, культурна та цивілізаційна? Яке з уявлень відповідає дійсності та позбавлено помилок у сприйнятті? Ці важливі питання мають бути поставлені освітянами всіх рівнів, на яких покладена відповідальність за формування свідомого уявлення про європейські цінності без хибних стереотипів. Якщо ці уявлення будуть мати суперечливий характер – з'явиться загроза появи широких можливостей для маніпуляцій.

За даними дослідження “Українське суспільство та європейські цінності”, проведеного інститутом Горшеніна у співпраці із Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі у 2017 році, ми бачимо, що респонденти поділяють цінності на певні умовні групи. Перша – цінності особистого благополуччя. До них відносяться здоров'я, успіх, достаток, щаслива сім'я, відсутність стресу і, значно нижче, – інтелектуальний і особистісний розвиток.

Друга група – цінності патерналістського спрямування: якісні та безкоштовні освіта та медицина, гідні пенсії, соціальні виплати, забезпеченість робочим місцем, ціні, що співвідносяться з отримуваними доходами, стабільність. Остання, третя група – «європейські цінності»: верховенство права, демократія, свобода слова, чесність, прозорість, прагнення надати рівні можливості усім громадянам тощо [1].

Виходячи з того, що українці, які підтримують політику євроінтеграції позиціонують європейські цінності як фундамент, на якому будується благополуччя західних сусідів, маємо євроінтеграційну освітню політику закладу освіти будувати на усвідомленні, активному інтегруванні в повсякденні практики системи цінностей, що об'єднує різні народи та створює територію взаєморозуміння, плідної співпраці та взаємоповаги.

Влада закону – запорука максимального унеможливлення зловживань. Найбільш затребувана цінність, яка передбачає тотальну законслухняність, повагу до закону, рівність перед законом, невідворотність покарання за правопорушення без огляду на соціальний статус. Опанування цією цінністю передбачає позбавлення від неготовності громадян, зокрема молоді, обмежувати свою свободу заради закону. В побутовому обігу міцно закріпилися такі правопорушення як невиконання зобов'язань, зокрема студентства, щодо своїх персональних обов'язків в період здобуття осві-

ти, проїзд без оплати в громадському транспорті, порушення правил дорожнього руху тощо, які не сприймаються суспільством як акти порушення закону. Ці поведінкові практики ніяк не наближають нас до Європи.

Права людини. Саме визнання значимості цієї цінності робить життя комфортним та безпечним. Адже ці права – це не право сили, а права людини. Вони передбачають заборону всіх видів насильства, заборону дискримінації у всіх її проявах, забезпечення гідного життя людям з інвалідністю.

В цьому контексті маємо окремо зупинитися на феномені побудови інклюзивного суспільства, де ефективно долається ситуація соціального виключення (ексклюзії). Стан екслюзії характеризується послабленням соціальних зв'язків, порушенням комунікацій, виконанням атипових соціальних ролей, що в багатьох випадках посилюється екстремальною бідністю. Сучасний світ, сповнений ризиками, створює все нові складні ситуації для різних соціальних груп, в яких люди не в змозі самотужки вирішити свої проблеми. Тоді дієвим виступає принцип субсидіарності, що так активно використовується європейською спільнотою для вирішення складних життєвих ситуацій окремих людей або соціальних груп. До таких груп, зазвичай, відносять людей з інвалідністю, мігрантів та біженців, людей з порушенням ментальності та низьким рівнем соціальної адаптації, представників національних та релігійних меншин, жертв війни, колишніх в'язнів, наркозалежних осіб, осіб, що відбули покарання, жебраків, зокрема дітей тощо. Перелік таких груп можна продовжувати, головне розуміти характеристики, за якими формуються громади, що перебувають в стані соціального виключення. В закладах освіти всіх рівнів України маємо сформувати інклюзивне освітнє середовище, поле комфортної взаємодії, не тільки дітям та молоді з особливими освітніми потребами, з інвалідністю (що закріплено в нормативних документах), а й вимушеним переселенцям, представникам релігійних громад, національних культурних меншин, зокрема іноземних студентів, що здобувають в нашій країні освіту, іншим представникам вразливих категорій. Цей формат взаємодії, спільного навчання і буде відповідати ціннісному полю європейського вибору. Адже забезпечення права людини на гідне життя, якісну освіту і працевлаштування, активна участь у всіх процесах суспільного життя дозволить наповнити новим якісним змістом життя окремої людини, дасть змогу їй самореалізуватися і бути щасливою.

Демократія – право обиратись і бути обраним. Саме під час навчання у закладі вищої освіти молода людина вперше бере участь у голосуванні. Вона має свідомо здійснити акт волевиявлення – не під контролем декана факультету, не «по приколу» з одногрупниками, а з розумінням своєї відповідальної участі в цьому політичному процесі. Цьому акту мають передувати не тільки тренінги стосовно проходження процедури, а, в першу чергу, змістовні дискусії щодо політичної ситуації та відповідальності кожного суб'єкта виборчого процесу за майбутнє країни.

Мир. Гостра, болюча тема. Проте без забезпечення миру в країні все втрачає сенс. З глибокою повагою до і про тих, хто захищав ідеї життя за європейським стандартом, хто сповідує систему європейських цінностей. Маємо навчитися говорити про те, що хвилює, маємо навчитися чути і розуміти. Маємо досліджувати досвід досягнення взаєморозуміння, вчити мистецтву ведення діалогу, який опонували країни Європи.

Рівність. Як вже велось вище, це – рівність за гендерною за расовою ознакою, рівність можливостей, відносно майнова рівність (працююча людина не може бути бідною, жити в злиднях), рівність перед законом,

рівні можливості для всіх соціальних груп, що опинилися в ситуації ексклюзії, зокрема для людей з інвалідністю.

Мультикультурність. Це – вміння жити в злагоді представників різних національних культур, релігій, на засадах взаємопроникнення культур. Це питання особливо гостро постає в роботі з іноземними студентами. Щоб забезпечити включення всіх суб'єктів навчального процесу в єдиний простір соціального комфорту необхідно надати можливість, в умовах мультикультурності, презентувати свої національні традиції, звичаї, свята для шанобливого ставлення до іншої національності, іншої культури, іншої релігії.

Самореалізація. Дотримуючись, через свідоме визнання, системи європейських цінностей як стрижня в побудові власної життєвої стратегії, усвідомлення їх впливовості на позитивні суспільні відносини, формується підґрунтя для самореалізації особистості.

Отже, шлях України в Європу незворотній. Але попереду тривалий час кропіткої, системної роботи по формуванню відповідальної громадянської позиції з усвідомлення ґрунтовності європейських цінностей.

Література

1. Українське суспільство та європейські цінності: звіт за результатами соціологічного дослідження, 2017. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13570.pdf>.

ВИКОРИСТАННЯ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ПРИ ФОРМУВАННІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Іванюк І. В.

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Інститут інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України

Стратегія полікультурної освіти виникла у відповідь на загострення етнічних, національних, релігійних конфліктів у сучасному суспільстві внаслідок значних міграційних процесів між країнами у різних регіонах світу, зокрема в Європейському регіоні.

Ми розглядаємо полікультурну освіту, як організацію навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів, спрямованого на набуття відповідних знань, на формування в учнів здатності жити та взаємодіяти в полікультурному середовищі, на виховання в них поваги до інших культур, національностей, віросповідань та головним завданням якої є формування в учнів полікультурної компетентності [1, с. 46]. Полікультурна компетентність учня включає в себе сукупність знань щодо культур різних національностей та релігійних уподобань, здатність змінювати своє ставлення, відносини та поведінку таким чином, щоб бути відкритим і гнучким до інших культур на практиці, готовність до толерантної та дружньої взаємодії з представниками різних культур і релігій, здатність демонструвати відповідальну безпечну поведінку в інформаційному полікультурному середовищі, вміння

спілкуватись і вирішувати конфліктні ситуації в різноманітному культурному оточенні [1, с. 53].

У рекомендаціях Ради Європи “Розвиток полікультурної компетентності через освіту” пропонується використовувати сім форм роботи з учнями: форми роботи з учнями та такі педагогічні технології, що виявляють різні погляди на події та явища з точки зору різних осіб; рольові ігри; постановка театральних п'єс, читання літературних творів, виконання творчих письмових робіт; етнографічні завдання; використання фільмів і текстів; створення “живих картинок” в класі; використання соціальних медіа [2].

Форми роботи з учнями та такі педагогічні технології, які виявляють різні погляди на події та явища з точки зору різних осіб. Наприклад, завдання прочитати, порівняти, проаналізувати та обговорити три погляди на події, що сталися в один день під час перебування в школі або літньому таборі, представлені у формі запису в щоденниках трьох дітей з різних країн, з різними світоглядами, цінностями, нормами поведінки, навичками та знаннями. Вчителі повинні обговорити з класом або групою учнів ситуації, чому люди схи-

льні бачити ті ж самі явища, події або дії по-різному і яким чином в людей формуються помилкові припущення (стереотипи). Така форма роботи розвиватиме в учнів навички спостереження, інтерпретації, відкритості й неупередженого мислення.

Рольові гри можуть бути реалізовані в класі на уроках суспільно-гуманітарного циклу, в позакласній та позашкільній діяльності, що сприятиме формуванню полікультурної компетентності учнів. Наприклад, вчитель роздає рольові картки, згідно з якими учні повинні діяти зовсім інакше, ніж вони діють зазвичай, використовуючи нові норми й стандарти поведінки, коли вони мають вирішити проблему, виконати завдання або обговорити проблему в групах, дотримуючись норм поведінки, покладених на них як на нову особистість. Така форма роботи сприяє розвитку відкритого ставлення, зацікавленості та поваги до представників інших культур, готовності до співпереживання, подолання стереотипів, розвиває навички спостереження, інтерпретації, адаптації, спонукає вивчати власну культуру та відкривати для себе інші.

Постановка театральних п'єс, читання літературних творів, виконання творчих письмових робіт можуть бути реалізовані на уроках суспільно-гуманітарного циклу. Наприклад, перегляд або читання п'єси дозволяє дізнатися про людей різних культур, постановка театральних п'єс дозволяє учням отримати власний досвід виступу на сцені й обговорити його після вистави.

Оповідання та вірші учні читають, ілюструють малюнками, переказують або переробляють на свій лад. Таку форму роботи можна використати на уроках мови та літератури, а також адаптувати до інших предметів, коли вивчаються теми, що дозволяють учням отримати знання про людей, яких вони ніколи не зустрічали, дізнатися про життя, яке вони ніколи не уявляли. Така форма роботи допоможе учням зрозуміти, як суспільство, окремі особи можуть захистити гідність і права людей, незалежно від їх культурної приналежності.

Етнографічні завдання можуть бути реалізовані в позакласній та позашкільній діяльності. Вони можуть допомогти учням досліджувати життєві ситуації в реальному світі для того, щоб отримати досвід і знання, які вони можуть порівняти й проаналізувати. Наприклад, учні отримують завдання зробити спостереження, щоб дослідити, як люди вітають один одного; як довго вони чекають у певних ситуаціях; які вербальні та невербальні засоби вони використовують, щоб висловити повагу, вдячність, гнів або будь-які інші емоції. Інший приклад завдання для учнів – взяти інтерв'ю у людей, які живуть по сусідству, щоб з'ясувати їх думки та ставлення до конкретної ситуації; результати інтерв'ю для того, щоб їх представити, порівняти та проаналізувати в класі. Третій приклад – використання “усної історії”. Вчитель пропонує учням взяти інтерв'ю у людей, які можуть виступити “живим джерелом” і розповісти про минулі часи. Така форма роботи допо-

може учням набути досвід активного слухання, самопізнання, самоаналізу, поваги до поглядів інших людей, розвинути навички проведення дослідження у сфері соціальних наук.

Використання фільмів і текстів можуть бути реалізовані під час викладання будь-яких предметів. Вчителі цілеспрямовано вибирають фільми, сцени з фільмів чи уривки з письмових джерел, щоб обговорити з учнями, де різноманітність стає вирішальною, висловити свою думку про представлені події, співпереживати з людьми, які беруть участь в представленій сцені. Обговорення можуть стосуватись того, що люди говорять один одному, про що вони думають при цьому насправді, яким чином проявляється полікультурна компетентність, де і чому культурна різноманітність викликає напруженість і конфлікти. Така форма роботи допоможе учням усвідомити наявність різних точок зору, сприятиме формуванню критичного мислення.

Створення “живих картинок” може бути реалізовано в позакласній та позашкільній діяльності. Вчителі пропонують учням зробити “стоп-кадр” з участю кількох людей. Цей образ може відображати реальну ситуацію, яку бачили учні, або вони створюють уявну групу людей. До початку роботи учням пояснюють правила, за якими вони працюватимуть, щоб здійснити задачу (наприклад, не можна говорити один з одним, працювати лише за допомогою невербального спілкування, подивитись на зображення і відтворити його, не маючи можливості знов до нього звернутися). Така форма роботи розвиває відкрите ставлення один до одного, спонукає учнів дізнаватися про культури інших людей, формує навички змінювати або адаптувати своє мислення відповідно до ситуації чи контексту, допомагає усвідомлювати і розуміти свої та чужі припущення, упередження, стереотипи, підвищує рівень комунікаційних вмій та навичок.

Соціальні медіа можуть бути використані на будь-яких предметах. Разом з телеконференціями, он-лайн відео-конференціями, соціальні медіа (платформи, чати, громадські форуми та ін..) представляють собою потужні інструменти для вчителів для формування полікультурної компетентності учнів. Наприклад, питання соціального статусу, свободи віросповідання, етнічної приналежності, гендерної чутливості нерідко стають помітними саме під час спілкування. Полікультурна складова комунікації в цьому контексті передбачає культурну обізнаність та чутливість, обмін поглядами, думками, коментарями. Таке спілкування має відбуватися з повагою до співрозмовника, навіть, якщо вони не погоджуються один з одним. При уважному модеруванні з боку вчителя, використання соціальних медіа розвивають полікультурну компетентність учнів, коли тема обговорення зосереджена навколо питань глобального громадянства, бар'єрів для міжкультурного діалогу, вирішення конфліктів, мирного співіснування, місцевих та міжнародні конфліктів. Така форма роботи допомагає формувати готовність співпрацюва-

ти з представниками інших культур та отримати досвід міжкультурних зустрічей.

Важливим результатом оцінювання рівня сформованості полікультурної компетентності учня є усвідомлення вчителем ставлення учня до життя у полікультурному соціумі, рівень його полікультурної обізнаності, ступінь прийняття інших культур. Одними з основних вимог до оцінювання полікультурної компетентності учнів є дотримання принципів розвиваючої моделі полікультурної чутливості М. Беннета, моделі оцінювання полікультурної компетентності М. Бирама та визначення очікуваних результатів відповідно до цілей полікультурної освіти К. Руса.

Розвиваюча модель полікультурної чутливості М. Беннета включає шість етапів: відмова від культурних відмінностей є станом, в якому свою власну культуру переживають і відчують як єдину реальну культуру в усьому світі. Інші культури можна уникнути шляхом психологічної та / або фізичної ізоляції від культурних відмінностей; захист від культурного різноманіття є станом, в якому своя власна культура усвідомлюється як виключно правильна. Світ складається з "нас" та "їх", де "ми" стоїмо вище, а "вони" поступаються нам. Прихильники цього етапу, як правило, критикують інші культури; мінімізація культурних відмінностей є станом, в якому власний культурний світогляд сприймається як універсальний. Прихильники цього етапу очікують схожість від оточуючих людей та наплягають на тому, щоб люди поводитись так, як вони очікують; прийняття культурного різноманіття є станом, в якому власна культура сприймається як одна з багатьох культур світу. Прихильники цього етапу зацікавлені і з повагою ставляться до культурного різноманіття інших; адаптація до культурного різноманіття є станом, в якому людиною толерантно сприймається знайомство з іншою культурою та норми поведінки цієї культури. Прихильники цього етапу здатні дивитися на світ з точки зору представника іншої культури і можуть навмисно змінити свою поведінку, щоб більш ефективно спілкуватися з представниками іншої культури; інтеграція культурного різноманіття є станом, в якому власний досвід розширюється, взаємодіючи з представниками різних культур [3, с. 48-51].

Модель оцінювання полікультурної компетентності М. Бирама, використовується під час навчання іноземним мовах, охоплює такі завдання: розвинути довіру та відкритість до інших культур; виховати сприйняття до власної культури як відкритої та цікавої для представників інших культур; набути знання щодо існування різних соціальних груп, продуктів їх діяльності у власній та інших культурах, загальних процесів суспільної та індивідуальної діяльності; сформувати навички інтерпретації даних, пов'язаних з іншою культурою та співставлення їх з власною культурою; сформувати навички взаємодіяти та відкрито спілкуватися для отримання нових знань щодо інших культур; формувати здатність використовувати нові знання для спілкування й спільної роботи з представниками інших культур; сформувати критичну культурну свідомість, уміння критично оцінювати прояви діяльності різних культур, включаючи особисту культуру [4, с. 58-59].

Очікувані результати відповідно до цілей полікультурної освіти К. Руса: отримати знання про культуру в цілому, про вплив культури на поведінку особистості та групи людей, про власну культуру та про інші культури; сформувати навички життя у полікультурному суспільстві (усвідомлення власних культурних уявлень, стереотипів, упереджень; розвиток комунікаційних навичок; налагодження взаємовідносин з представниками інших культур); виховати повагу до культурного різноманіття, власної культурної ідентичності, культури інших; сформувати здатність до участі та діяльності в рамках просування принципів полікультурного суспільства, боротьби проти дискримінації і нетерпимості [5, с. 81].

Викладання полікультурної освіти здійснюється через зміст усіх навчальних предметів, наприклад, історія, географія, література, музика, іноземні мови, образотворче мистецтво та ін. Основні змістові лінії включають в себе: права людини, концепції культур, подолання стереотипів, гендерну рівність, вирішення конфліктів, запобігання та протидію етноцентризму, ксенофобії, гомофобії, дискримінації, расизму, інклюзії людей з особливими потребами, різні погляди на історичні події з точки зору різних країн.

Література

1. Іванюк І. В. Розвиток комп'ютерно орієнтованого навчального середовища в умовах полікультурної освіти учнів в країнах Європейського Союзу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.10. Київ, 2016. 251 с.
2. Developing Intercultural Competence through Education. Pestalozzi series. 2014. № 3. URL: <http://www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Source/Documentation/Pestalozzi3.pdf>
3. Bennett M. J. Towards Ethnorelativism: a developmental model of intercultural sensitivity. Education for the intercultural experience / Ed. R. M. Paige. Yarmouth. ME. Intercultural Pres. 1993. Pp. 21-71.
4. Byram M. Cultural studies in foreign language teaching. Studying British cultures: an introduction. 1995. London. Routledge. Pp. 56-67.
5. Rus C. Multicultural versus intracultural approach towards minority rights: an analysis based on the Romanian case . Interculturalism and Discrimination in Romania. Policies, Practicies, Identities and Representations. Berlin. LIT Verlag. 2006. Pp.73-94.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ

Казимир Я. В.

спеціаліст I категорії

Київський професійно-педагогічний коледж імені А. Макаренка

Цінності є одним з основних інтегруючих факторів суспільства або соціальної групи, «що впорядковують для людини Всесвіт, довкілля, соціальні відносини, речі тощо» [5, с. 145]. Оскільки цінності є продуктом політичного, правового, економічного, духовного досвіду, остільки вони є індивідуальними для кожного із суспільств та мають відповідні відмінності у часі та у різних народів. Суспільні відносини змінюють цінності: одні знецінюються, інші – набувають особливого значення.

На сучасному етапі розвитку наша країна знаходиться у вирі змін різних галузей життєдіяльності, де одним із основних пріоритетних напрямів є «інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір» [2, с. 34]. Завдяки поширеним можливостям для населення нашої держави (в тому числі безвізовому режиму між Україною та Європою) навчатися, працювати і мандрувати по країнах Європи та на власні очі бачити важливі надбання європейських народів, отримати приклад, як змінити життя на краще, в суспільстві міцніше бажання влаштувати життя по-європейськи у себе вдома – в Україні.

Ціннісними орієнтирами європейського освітнього простору є:

- адекватність знань;
- уміння і компетентність у динамічному, суперечливому світі;
- гарантія вибору і доступності європейських цінностей;
- стимулювання перманентної освіти;
- багатоступеневість у сфері освіти кожної країни;
- введення європейських критеріїв функціонування освітньої системи за допомогою вивчення мов, культур, історії та ін.

Навчання на виробництві у країнах ЄС здійснюється значною мірою зусиллями кваліфікованих робітників, які проводять підготовку виробничого персоналу на додаток до своєї основної роботи. Штатні викладачі/тренери є специфічною категорією персоналу зі сформованою професійною ідентичністю і спеціальною професійною підготовкою. Політика та ініціативи різних учасників виробничо-педагогічних систем (галузевих організацій, роботодавців, об'єднань викладачів/тренерів тощо) повинні спрямовуватися на стимулювання і забезпечення навчання впродовж життя всіх категорій педагогічного персоналу на виробництві. Європейський Союз і національні уряди країн-членів мають постійно підтримувати передові компанії і підтверджувати визнання успішних компаній і їх педагогічного персоналу під девізом «ЄС, пишайся своїми тренерами!».

Активна участь компаній у підтримці викладачів має вирішальне значення для успіху ініціатив, спрямованих на розширення можливостей учнівства і покращення навчання на виробництві у контексті безперервної професійної освіти і підготовки в країнах ЄС. Особливий наголос необхідно робити на малих і середніх підприємствах/фірмах, надаючи їм цільову підтримку. Адже вони більшою мірою, ніж великі підприємства, залежать від зовнішніх механізмів підтримки.

Цей принцип в основному стосується організації професійного розвитку педагогічного персоналу підприємств/фірм та ролі підприємств/фірм (особливо малих і середніх) у підтримці професійного розвитку педагогічного персоналу в країнах Європейського Союзу. Привертається увага до такої європейської традиції у сфері професійної освіти і навчання як учнівство (apprenticeship): розвиток педагогічного персоналу на виробництві з перспективою його залучення до формування майбутніх молодих робітників, які володіють необхідним набором професійних умінь відповідно до потреб конкретного виробництва, що дасть змогу зменшити витрати на пошук і найм потенційних співробітників, а також позитивно вплине на репутацію компанії в цілому.

Як вже зазначалося, професійний розвиток педагогічного персоналу повністю залежить від політики підприємств/фірм, і може бути реалізований тільки, тоді якщо підтримується самими роботодавцями. Компанії, які розуміють, що висококомпетентні викладачі/тренери забезпечують якісну підготовку працівників, сприяють розвитку компетентності свого педагогічного персоналу [6, с. 45].

Якщо країна прагне поліпшеного визнання роботи викладачів/тренерів і посилення їх професіоналізації, то вступає в дію системний підхід. Систему підтримки професійного розвитку викладачів/тренерів на виробництві утворюють три основні елементи: кваліфікаційні або компетентнісні стандарти та наявність дипломів/сертифікатів; гнучка система підготовки викладачів/тренерів; можливість оцінки і визнання отриманих компетенцій.

Кваліфікаційні або компетентнісні стандарти (профілі) для тренерів в компаніях слугують як чіткі орієнтири для їхнього професійного розвитку, більш конкретно – для навчальних програм та визнання (валідації) попереднього навчання. Для гарантії якості навчання встановлюються мінімальні вимоги – всі інші варіанти можуть використовуватися у вигляді доповнень. Кваліфікації викладача/тренера на виробництві пов'язані з національними рамками кваліфікацій [1, с. 115].

Визнання компетентностей, здобутих завдяки професійній практиці, є невід'ємною частиною будь-якої системи підтримки розвитку компетентності викладачів/тренерів у компаніях. Політика таких компаній сприяє створенню і розширенню можливостей для оцінки і сертифікації попереднього навчання та компетентностей тренерів, що були здобуті ними раніше як допустимі альтернативи формального навчання.

Як показує дослідження, провідною причиною, котра заважає професійно зростати педагогічному персоналу підприємств/фірм, є відсутність підтримки з боку роботодавців, зокрема, неможливість бути далеко від робочого місця впродовж тривалих періодів навчання тощо. Цю проблему в основному вирішує гнучке забезпечення такого навчання та його зміст, пов'язаний з потребами тренерів в компаніях. Європейські експерти виявили прикладів курсів і програм, здатних забезпечити таке гнучке навчання:

1) короткотермінові неформальні курси та програми, що реалізуються навчальними провайдерами або професійними асоціаціями.

2) модульні програми. Стандарти компетентностей на основі результатів навчання спрощують їх використання у навчальних модулях, таким чином забезпечуючи гнучкість.

3) поступове здобуття необхідних компетентностей у процесі накопичення інструкторами/тренерами досвіду проведення навчання.

4) рекомендації та дидактичні засоби, розроблені педагогічними фахівцями спеціально для інструкторів/тренерів.

5) неофіційний обмін знаннями та підтримка розвитку умінь, пов'язаних з організацією і процесом навчання (наприклад, як підготувати та здійснити проектні роботи тощо).

Таким чином, у керівних європейських принципах розвитку педагогів/інструкторів професійної освіти і навчання наголошується на гнучкому забезпеченні

цього процесу за рахунок: короткотермінових неформальних курсів та програм, які реалізуються навчальними провайдерами або професійними асоціаціями; модульних програм; поступового здобуття необхідних компетентностей у процесі накопичення інструкторами/тренерами досвіду проведення навчання; науково-методичного забезпечення процесу навчання, передусім, дидактичними засобами, що розробляються педагогічними фахівцями спеціально для інструкторів/тренерів; неофіційного обміну знаннями та досвідом тощо [3, с. 76].

При цьому принциповим положенням політики Європейського Союзу щодо підготовки і професійного розвитку педагогів/тренерів базової та безперервної професійної освіти і навчання стало визнання сформованих різними шляхами (формальним, неформальним, інформальним) компетенцій [5, с. 115].

У сучасному динамічному середовищі життя та праці кожної людини набувається корисний досвід, котрий виходить за рамки навчальних програм. Має набувати визнання як попереднє навчання, яке викладачі здійснюють поза виробничим контекстом, так і навчання в процесі професійної практики. Можливість визнання і узаконення цього досвіду є інструментом мотивації тренерів щодо їх залучення до безперервного професійного розвитку.

Країни Євросоюзу дали світові унікальний приклад успішного, хоч і складного процесу поетапного розв'язання гострих соціально-економічних, політико-правових, суспільних проблем. Європейський Союз захищає традиційні гуманістичні цінності, розвиває нові цінності на основі міжнародного права, принципів співпраці, взаємоповаги і безпеки. Освітяни України як носії цінностей високого рівня мають розвивати свої професійні та особистісні якості на підставі розуміння необхідності єдності європейських народів як умови подолання багатьох сучасних глобальних проблем.

Література

1. Андрущенко В. П. Ціннісний дискурс в освіті. *Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис*. К.: Вид-во Інституту вищої освіти, 2008. № 1. С. 5-8.
2. Європейська та євроатлантична інтеграція України: навч. метод. посібник / Автор укладач К. М. Слесик. Харків: ХОНМІБО, 2008. 88 с.
3. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2009. 512 с.
4. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. К.: Педагогічна думка, 2009. 520 с.
5. Крижко В. В. Антологія аксиологічної парадигми управління освітою: навч. посібник. К.: Освіта України, 2005. 440 с.
6. Слостенін В. А., Чижаківа Г. І. Введение в педагогическую аксиологию. М.: Издательский центр «Академия», 2003. 192 с.
7. Яковнюк І., Трагнюк Л., Менделіяєв В. Азбука європейської інтеграції. Харків: Алект, 2006. 168 с.

ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ

Кеда М. К.

*кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*

Петровська Ю. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
Академія Державної пенітенціарної служби*

Докорінне реформування освітньої галузі в Україні в поєднанні з соціально-економічними проблемами ставлять перед сучасною освітою все нові й нові виклики. Так, в умовах пандемії Covid-19 формальна освіта зазнала значної трансформації і на порядок денний вийшли численні неформальні дистанційні освітні практики, а разом з ними актуалізувалось питання неформальної освіти (далі – НО) як такої та перспектив її розвитку в Україні. Отже наразі актуальним є звернення до світового досвіду щодо розуміння, сприйняття, впровадження та визнання НО.

Відтак, мета нашої розвідки – спираючись на європейські практики, розглянути НО як складноструктурний міждисциплінарний концепт та окреслити виклики, які постали перед її розвитком у світлі сучасних європейських освітніх тенденцій.

Одним із першим питань, пов'язаних із розвитком НО у вітчизняних реаліях є узгодження термінології. Незважаючи на те, що у вітчизняній теорії освіти до питання трактування терміну «неформальна освіта» та його змістовного наповнення зверталась низка науковців (В. Бахрушин [12], І. Ахновська [11], Д. Плинокос, М. Коваленко [13] та ін.), на сьогодні воно продовжує залишатися відкритим. Натомість світова і, зокрема, європейська практика накопичила вже чималий досвід вивчення різних видів освіти (формальної, неформальної та інформальної). Європа має давні традиції НО, визнані і сформовані Радою Європи, особливо, у секторі молодіжної освіти. Термін «неформальна освіта» був запропонований в 1990-ті рр. [7] Предметом особливої уваги дослідників найчастіше ставали питання ролі НО у світовій освітній системі на етапі її сучасної трансформації, типів НО та умов її легалізації.

Розбіжності в сприйнятті самого терміну «неформальна освіта» зумовлені кутом зору щодо його змістових характеристик. Так, вони суттєво різняться в залежності від наявних та/або перспективних бенефіціарних груп цієї системи освіти, від якості контенту, який має відповідати чи то педагогічним вимогам, чи то соціальним, культурним, економічним потребам суспільства, чи має бути цей контент різноманітним, чи уніфікованим (а саме такі тенденції зростають), чи має вона бути пов'язана з формальними освітніми програмами, яким має бути співвідношення державного і громадського впливу на цю систему, тощо.

Варто зауважити, що на сьогодні в європейському освітньому дискурсі дедалі більшого поширення набу-

ває тенденція вживання щодо НО поряд із терміном «освіта» (education) терміна «навчання» (learning), що, власне, є відображенням змін у термінологічних підходах в офіційній документації останніх років. «Навчання» стосується більше активностей та індивідуальних і групових процесів, в той час як «освіта» більше стосується систем та результатів [4]. Тенденція вживання терміна «навчання» (learning) як більш доречного за змістом щодо НО остаточно оформилася на симпозиумі, присвяченому питанням НО, який відбувся у Страсбурзі 2000 р. [8, с. 13].

Водночас представник Міжнародного інституту планування освіти У. Хопперс, аналізуючи НО, зосереджує основну увагу на НО для школярів та молоді, не враховуючи людей старшого віку. Він пояснює це тим, що потреби, інтерес та мотивація до навчання у дітей/підлітків та дорослих людей принципово різняться. У. Хопперс відзначає тенденцію відмови від терміна «неформальна освіта» як недоречного і такого, що вже втратив своє значення. Він акцентує увагу на тому, що неймовірно зростання розмаїття і форм освітніх ініціатив призвело до розмивання чіткої визначальної межі між ними, а чимало цих ініціатив набули характеристик, властивих обом системам. Саме тому, дійшов висновку дослідник, оформилася тенденція заміни понять «формальної» та «неформальної освіти» терміном «навчання впродовж життя» (lifelong learning), яка стала особливо помітною наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років.

У. Хопперс вказує на недоречність такої підміни понять, оскільки нею розмивається різниця між самими поняттями формальної і неформальної освіти, а також створюється ілюзія однотипності форм і методів, що застосовуються в обох системах. Позаяк, наголошує дослідник, вони мають різні програми, різних клієнтів, по-різному співпрацюють з профільними міністерствами і мають різний вплив як на соціальну сферу загалом, так і на освітню сферу зокрема. Не останню роль відіграє і той факт, що вони варіюються від одиничних локалізованих проєктів до крупних суб-системних ініціатив із залученням значного обсягу фінансування. Тому, на думку У. Хопперса, міністри освіти та інші секторальні міністри повинні мати чітке розуміння підпорядкування цих ініціатив та усвідомлення того, які з цих ініціатив вимагають урядової інтервенції та з якою метою [5, с. 23].

Впродовж останніх років все помітніше стає тенденція вживання щодо НО терміна «learning», який включає в тому числі і «education» як його складову [10]. Ми вважаємо, що з точки зору концептуально-когнітивної методології в такому підході є сенс, оскільки вся освіта є складовою частиною процесу навчання взагалі. Також заслуговує на увагу тенденція розгляду НО як складової частини «навчання впродовж життя» (lifelong learning), яке охоплює всі рівні та види освіти (зокрема, формальну, неформальну та інформальну). Для подолання цих розбіжностей в нагоді може стати застосування підходів концептуально-когнітивної методології. Розгляд НО як складноструктурного концепту надасть можливість врахувати різні аспекти та точки зору. Ядром концепту при такому підході виступає сам термін «неформальна освіта», кластерами – блоки, з-поміж яких можна виділити наступні: типи (види, форми реалізації) неформальної освіти; цільові аудиторії. До фреймової частини концепту можна віднести – процеси і траєкторії впровадження НО, її моніторингу, інституалізації (визнання) тощо.

Другим вагомим викликом є валідація НО в Україні. Важливість, необхідність та політичне визнання НО та навчання на сьогодні вже не викликає сумнівів. Європейська комісія визначила валідацію НО одним із пріоритетів діяльності в галузі освіти, а сучасна корона вірусна криза ще більше загострила цю проблему. Знаковим дороговказом у вирішенні цього питання стали Рекомендації Європейської Ради 2012 р., в яких наголошувалось на необхідності розробки чіткого алгоритму валідації результатів НО, якими, в першу чергу, мали бути знання, навички та компетентності [1; 2]. Стаючи на захист рівноправності у функціонуванні ринку праці, ЄС обґрунтовує необхідність єдиної системи визнання НО та наголошує, що ця система сприятиме досягненню рівноправності у визнанні неформально та інформально отриманих компетентностей, а також встановленню рівних можливостей. Останнє набуває неабиякої актуальності з огляду на необхідність використання потенціалу біженців в контексті подолання європейської міграційної кризи.

З метою привернення уваги громадськості до питання легалізації НО було проведено дослідження, в якому взяли участь сім європейських країн (Німеччина, Франція, Фінляндія, Австрія, Великобританія, Нідерланди, Норвегія). На їхньому прикладі було продемонстровано, яким чином можуть бути розроблені системи валідації НО. Базовими елементами систем валідації, що успішно функціонують у вищезазначених країнах, є такі елементи, як законодавча база, процедури та інструменти, фінансування, інституційні структури та підтримка. Також у дослідженні містилися рекомендації щодо перенесення окремих основних елементів з однієї країни в іншу. Важливими принципами успішної системи валідації набутих шляхом НО компетентнос-

тей є легкий доступ для всіх цільових груп, однорідність або принаймні еквівалентність освітніх ступенів та сертифікатів, визнання компаніями та цільовими групами, а також обізнаність компаній щодо процедур та сертифікатів. Цінним у згаданому дослідженні є також т.зв. case studies – оприлюднений досвід конкретних кейсів – коли береться приклад однієї людини і розглядається весь шлях з легалізації її неформальної освіти [9].

За підтримки Європейської комісії 2018 р. було проведено «Валідаційний фестиваль», метою якого була презентація ініціатив і практик з валідації неформальної та інформальної освіти, а також їх обговорення та дебати з приводу перспектив визнання нових компетентностей НО [3].

Чимало інших викликів розвитку НО в Україні приховано у недоліках самої НО. Так Мухаммед Йозаф визначає наступні недоліки неформальної освіти:

- 1) оскільки відвідування занять не є обов'язковим, учні (студенти) починають пропускати заняття;
- 2) часто НО перетворюється на марне витрачання часу, оскільки екзамени не передбачені і оцінки відсутні;
- 3) часто вчителі не є професіоналами або мають низький ступінь професіоналізму;
- 4) учні часто взагалі не усвідомлюють, чому їх навчають, оскільки не мають належного прикладу;
- 5) деякі інституції взагалі є скамом (scam) тобто шахрайськими за своєю суттю, і надають фейкові сертифікати [6].

Варто зазначити, що останній пункт має в Україні особливо багато прикладів: численні фейкові закордонні стажування, підвищення кваліфікації тощо. Взагалі питання якості НО часто ставали предметом дискусій. Дискурс навколо якості в основному зосереджений на виділенні й затвердженні критеріїв оцінки якості такої освіти. Проблема полягає, перш за все, у відсутності критеріїв якості НО. Зазвичай, така категорія, як «якість», вимірюється економічними показниками, однак стосовно освіти доцільно поділяти її на три окремо вимірювані процеси – освіта, викладання, навчання. Якість освітньої діяльності взагалі складно вимірювати, особливо, коли освітній процес має результатом формування так званих soft skills [4, с. 20].

Отже, наразі концепт неформальної освіти поступово переміщується в соціально-політичну площину. Надзвичайно актуалізувавшись за нещодавніх обставин соціально-економічної кризи, він спонукав шукати відповіді на питання його легітимності, бенефіціарів, агентів контролю, форм і методологій. Ці та багато інших питань нашої державі ще належить вирішити, а вивчення світового досвіду та участь у європейських практиках разом із організаціями-партнерами можуть як ніколи стати в нагоді.

Література

1. Council recommendation of 20 December 2012 on the validation of non-formal and informal learning. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32012H1222\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32012H1222(01))
2. Villalba E. The Council recommendation on validation of nonformal and informal learning: implications for mobility. *Journal of International Mobility*. 2016/1. No 4. Pp. 9-24.
3. European Validation Festival: Unlocking Talents in Europe. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=88&eventsId=1314&furtherEvents=yes>
4. Fennes H., Otten H. Quality in non-formal education and training in the field of European youth work. 2008. URL: <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-3305/TrainingQualityandCompetenceStudy.pdf>
5. Hoppers W. Non-formal education and basic education reform: a conceptual review. 2006. Paris. 142 p. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED495405.pdf>
6. Jousaf M. Types of Education: Formal, in-Formal and Non-Formal Education of 2020. URL: <https://scholarshipfellow.com/types-of-education-formal-in-formal-and-non-formal-education/>
7. Non-formal education and learning: framework, methodology and philosophy. URL: <https://rm.coe.int/2012-compendium-non-formal-education/168077c10b>
8. Symposium on non-formal education. Strasbourg 13-15 October 2000. Report. Strasbourg, 2001. 13 p.
9. UK country report. How informal and non-formal learning is recognised in Europe. URL: https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSI/Publikationen/GrauePublikationen/LL_The_UK_44Seiter.pdf
10. Youth work and non-formal learning in Europe's education landscape URL: https://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/reports/youth-work-nonformal-learning_en.pdf
11. Ахновська І. О. Відкрита та неформальна освіта: компаративний аналіз. *Економіка і організація управління*. 2019. № 4 (36). С. 66-75.
12. Бахрушин В. Неформальна та інформальна освіта: навіщо вони нам потрібні? / Портал громадських експертів «Освітня політика». URL: <http://education-ua.org/ru/articles/872-neformalna-ta-informalna-osvita-navishcho-voni-nam-potribni>.
13. Плинокос Д. Д., Коваленко М. О. Неформальна освіта: теоретичні аспекти і наукові підходи. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 29. С. 53-60.

ЕТАПИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Кіхтенко Я. В.

студентка

Сумський державний університет

Україна наразі переживає досить відповідальний період, пов'язаний з її інтеграцією до Європейського Союзу. Нагадаємо, що на початку існування незалежної України було визначено напрямки зовнішньої політики та названо її стратегічних партнерів, до яких віднесено Європейський Союз, Російську Федерацію та США. З того часу, з огляду на об'єктивні обставини (російська агресія на Сході України та окупація Криму), пріоритетним напрямком стала співпраця з Європейським Союзом.

Обрання європейського напрямку інтеграційних відносин є виправданим через культурну, ментальну та географічну близькість України до цього об'єднання. Крім того, євроінтеграція є важливим цивілізаційним вибором, що буде формувати напрям політичного, економічного та культурного розвитку нашої держави, посилить її вагу, як суб'єкта геополітичних відносин на довгу перспективу.

Після того, як Україна отримала незалежність, почали розвиватись її стосунки з Європейським Союзом. Їх ініціатором став Європейський Союз із закликом до України підтримувати відкритий діалог та економічні і

політичні стосунки з усіма членами Союзу. Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України», від 02.07.1993 року вперше висвітлює офіційну позицію нашої держави щодо Європейського Союзу. Таким чином, дата ухвалення Постанови може вважатися вихідною точкою євроінтеграційних прагнень України, починаючи з цієї дати наша держава робить конкретні кроки, що мають на меті входження до складу Європейського Союзу, але не завжди послідовно, і з різною інтенсивністю, у зв'язку з цим цей процес розтягнувся до сьогодні.

Аналіз чинного законодавства та новітньої історії дозволяють виділити такі етапи, які Україна пройшла на шляху до євроінтеграції:

Перший етап. Він розпочинається, коли Україна набуває незалежності. Європейський Союз прийняв демократичність українського референдуму і самостійність нашої держави. У 1992 році було проведено першу зустріч між Президентом України Л. Кравчуком і Головою Комісії Європейських Співтовариств Жаком Делором [1], яка засвідчила визнання України як суверенної держави.

Другий етап. Характеризується швидким зближенням Європейського Союзу і України. Протягом тривалого часу правовою основою відносин між Україною та Європейським союзом було Угода про партнерство та співробітництво від 1994 року, що набула чинності в 1998 році і діяла до 2008 року. Ця угода поклала початок україно-європейській співпраці з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань. У рамках згаданої співпраці було ухвалено ще низку актів, зокрема Спільну стратегію Європейського Союзу щодо України, яка була схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 року, Програму інтеграції України до Європейського Союзу, затверджену Президентом України Л.М. Кучмою у вересні 2000 року тощо. У липні 2002 року Україна отримала «спеціальний статус сусіда», який передбачає полегшення режиму контрольованої міграції. У 2002 році президент України Кучма окреслив мету підписання угоди про асоціацію України з Європейським Союзом і таким чином вкотре формально актуалізував процес євроінтеграції [2]. У 2004 році Україна почала виконувати план «Шляхом європейської інтеграції», розрахований до 2015 року і спрямований на створення умов для вступу в Європейський Союз. З 2007 року Єврокомісія розпочала переговори з Україною про нову базову угоду – «Про асоціацію України і Європейського союзу». У 2008 році почалися переговори з підготовки угоди про поглиблену та всебічну зону вільної торгівлі (DCFTA) як частина Угоди про асоціацію [3].

Третій етап. У травні 2009 року Україна, поряд з п'ятьма іншими колишніми радянськими республіками, розпочала участь в новій ініціативі Євросоюзу – «Східне партнерство», головною метою якої задекларовано «створення необхідних умов для прискорення політичної та економічної інтеграції між Європейським союзом і зацікавленими країнами-партнерами» шляхом сприяння політичним та соціально-економічним реформам в країнах-учасницях «Східного партнерства». В тому ж році набув чинності Порядок денний асоціації, що мав стати практичним інструментом підготовки до реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом до моменту набуття нею чинності. У лютому 2011 року Україна стала повноправним членом Європейського енергетичного співтовариства, метою якого є створення єдиного ринку електроенергії і газу країн Європейського Союзу та Південно-Східної Європи [4].

18 листопада 2013 року відбулося засідання Ради Євросоюзу на рівні міністрів закордонних справ, на якому планувалося ухвалити остаточне рішення, чи підписувати Угоду про асоціацію з Україною на саміті у Вільнюсі 28-29 листопада. Рада не змогла ухвалити рішення, оскільки Україна не виконала поставлені перед неї вимоги – при цьому було зазначено, що

двері для України «залишаються відкритими» [5]. 21 листопада 2013 року Кабінет міністрів України повідомив про припинення підготовки до укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Наслідком такого рішення стали загальнодержавні протести, які переросли в Революцію Гідності і привели до зміни політичного керівництва.

Нові Президент, Уряд та Верховна Рада визначили євроінтеграцію одним із стратегічних пріоритетів держави. 21 березня 2014 року була підписана політична частина Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а економічну частину Угоди було підписано через три місяці, 27 червня 2014 року представниками Європейського Союзу і Президентом П. Порошенком [6]. Даний договір мав пройти ратифікацію усіма країнами-членами Європейського Союзу до кінця 2015 року. Втім Європейська рада схвалила тимчасове застосування конкретних частин Угоди, які почнуть діяти ще до повної ратифікації документа всіма членами Європейського Союзу.

Четвертий етап. Характеризує сучасний стан становлення євроінтеграційних прагнень України та механізми її реалізації. Протягом всього 2015 року Угоду про асоціацію було ратифіковано всіма членами Європейського Союзу. З січня 2016 року набули чинності та вступили в дію всі статті та частини Угоди про асоціацію. Втім, Асоціація не вважається самоціллю для України, а виступає в якості інструменту євроінтеграції і має привести до отримання Україною повноправного членства в Європейському Союзі. Одним з ключових кроків до цього стало встановлення для громадян України безвізового режиму перетину кордону ЄС, яке вступило в силу 11 червня 2017 року [7]. Крім того 29 червня 2017 року главами урядів держав Євросоюзу було погоджено розширення експортних квот для українських продуктів.

Євроінтеграційні прагнення України навіть були закріплені в Конституції. Зокрема, Преамбула Основного Закону підтверджує «європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України», а статті 85, 102 та 116 Конституції вказують, відповідно, на роль Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів в реалізації «стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору».

Підсумовуючи, можна сказати, що власне короткострокове відвернення від напряму євроінтеграційного шляху призвело до втрати 10 років розвитку і відставання в порівнянні з планом 2004 року, проте наразі Україна вже неодноразово підтвердила своє прагнення стати частиною Європейського Союзу.

Література

1. Мак А. О. Розвиток євроінтеграційних процесів в Україні: від початку незалежності до сучасності. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 200-203.

2. EU-Ukraine Summits: 16 Years of Wheel-Spinning / The Ukrainian Week. URL: <https://ukrainianweek.com/Politics/73494>

3. Баррозу: ЕС намерен завершить переговоры по СА и ЗСТ с Украиной / РБК Україна. URL: <https://daily.rbc.ua/rus/show/barrozu-es-nameren-zavershit-peregovory-po-sa-i-zst-s-ukrainoy-19122011122500>

4. Европейский энергобаланс / Terminal. URL: <http://oilreview.kiev.ua/2016/03/12/evropejskij-energobalans/>

5. Совет ЕС не принял решение об ассоциации с Украиной / УНІАН. URL: <https://www.unian.net/politics/853255-sovet-es-ne-prinyal-reshenie-ob-assotsiatsii-s-ukrainoy.html>

6. Украина и ЕС подписали экономическую часть соглашения об ассоциации / Интерфакс. URL: <https://www.interfax.ru/business/382968>

7. Украина и ЕС оформили безвизовый режим / РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/17/05/2017/591c23d59a7947196b528e39>

ПЕРЕВАГИ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ І ВИКЛАДАЧІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Конопля В. О.

аспірантка

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Ключовими поняттями розвитку сучасної вищої освіти є інтернаціоналізація та обмін досвідом. Нині розвиток вищої педагогічної освіти в Україні спрямований на співпрацю українських університетів з провідними університетами країн-членів Європейського Союзу, зокрема і Республіки Польща. А це в свою чергу реалізовується через мобільність викладачів та студентів, в тому числі і майбутніх вчителів математики. Оскільки Україна і Польща перебувають у схожих культурних вимірах, це полегшує адаптацію учасників програм академічної мобільності до проживання в новому середовищі.

Згідно з Законом України «Про вищу освіту» [1] академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами.

Під інтернаціоналізацією вищої освіти будемо розуміти інтеграцію міжнародних та міжкультурних аспектів у функціонування закладу вищої освіти. На практиці ці процеси реалізуються через політику/стратегії, підбір міжнародних студентів та співробітників, створення міжнародних навчальних програм, налагодження інфраструктури тощо.

Виокремлюють три рівні інтернаціоналізації:

- міжнародний/регіональний;
- національний;
- університетський.

Ознайомившись з Законом України «Про вищу освіту», інформацією із розділу «Міжнародне співробітництво» сайту міністерства освіти і науки України [2] та працями українських (Бака С. [3], Болотська О. [4], Брижак Н. [5]) і польських (Д. Лемнер, А. Станіславська-Мішке, М. Поповська [6]) вчених, ми виділили основні цілі інтернаціоналізації та програм мобільності, переваги міжнародної мобільності для студентів (майбутніх учителів математики) і викладачів педагогічних закладів вищої освіти.

Основними цілями інтернаціоналізації та програм мобільності є:

- зниження рівня безробіття, особливо серед молоді;
- сприяння навчанню дорослих та перекваліфікації, отримання навичок, необхідних на ринку праці;
- заохочення молоді брати участь у розбудові європейської демократії;
- підтримка інновацій, співробітництва та реформ;
- сприяння співпраці та мобільності з країнами-партнерами ЄС.

Переваги міжнародної мобільності для студентів (майбутніх учителів математики):

- особистісний, професійний та академічний розвиток;
- здобуття нових навичок;
- підвищення конкурентоспроможності;
- розширення кругозору;
- підвищення мотивації до навчання;
- підвищення культурної обізнаності та відкритості;
- підвищення впевненості в собі;
- покращення обізнаності з ІКТ, які використовують у навчанні в інших країнах;
- здобуття нових знань з нових предметів та методів навчання;
- удосконалення навичок володіння іноземними мовами та інше.

Переваги міжнародної мобільності для викладачів педагогічних закладів вищої освіти:

- підвищення кваліфікації в контексті глобальних трендів розвитку науки;
- залучення до кращих світових практик;
- професійний діалог;
- підвищення конкурентоспроможності на ринку праці;
- розширення обізнаності про системи освіти та практики в різних країнах світу;
- розширення можливостей діяти на європейському / міжнародному рівні;

- підвищення можливостей викликати зміни в модернізації та розширенні міжнародних контактів університету, в якому працюють;
- впровадження інноваційних методів у практику підготовки студентів;
- покращення обізнаності з ІКТ, які використовують у навчанні в ЗВО різних країнах світу;
- підвищення розуміння та чуйності до соціального, мовного та культурного різноманіття;
- саморозвиток, задоволення, визнання;
- збільшення можливостей для професійного розвитку;
- поліпшення компетентностей з іноземної мови;

- участь у міжнародних проєктах, публікаціях;
- співпраця з іншими професіоналами, обмін досвідом та інше.

Інтеграція української вищої освіти в світовий освітній простір є важливим чинником розвитку держави. Розвиток мобільності викладачів педагогічних закладів вищої освіти і студентів (майбутніх вчителів математики) має ряд переваг як для особистісного розвитку та збагачення досвідом кожної особистості, яка приймала участь в міжнародних програмах або стажуваннях, так і для розвитку університетів та вітчизняної системи вищої освіти в цілому.

Література

1. Про вищу освіту: Закон України редакція від 01.01.2020 № 37-38 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Міжнародне співробітництво / Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/osvita-za-kordonom/akademichna-mobilnist>.
3. Бака С. В. Нормативно-правове забезпечення регулювання академічної мобільності в Україні. *Вісник національного університету цивільного захисту України*. Вип. 2 (9). 2018. С. 264-276.
4. Болотська О. А. Стан розвитку академічної мобільності студентів в європейських країнах: проблеми та перспективи. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні та психологічні науки*. 2013. № 1. С. 17-24.
5. Брижак Н. Професійна мобільність як фахова якість майбутнього вчителя. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»: зб. наук. праць. Ужгород, 2016. Вип. 1 (38). С. 67-69.
6. Popowska M. Internacjonalizacja uczelni wyższych na świecie i jej atrybuty a polska rzeczywistość. *Horyzonty Wychowania*. № 15 (35). Pp. 131-154.

ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Кордунян І. В.

студентка

Сумський державний університет

Забезпечення прав та свобод людини є головним завданням міжнародної спільноти загалом і Європейського Союзу зокрема. Реалізації цього завдання можна досягти шляхом дотримання групи основних принципів, які мають назву європейські цінності. Європейські цінності розглядаються як широко поширені і глибоко вкорінені нормативні орієнтири, що складають основу спільного «європейського дому» – європейської спільноти. У період світової кризи важливо забезпечити беззаперечне дотримання кожної цінності, оскільки ставлячи під сумнів їх доцільність, можна зруйнувати лад «європейського дому».

Як зазначає Армін фон Богданді, європейський правовий простір вимагає, щоб усі державні інститути в його межах поважали його основні цінності. У той же час, залишається відкритим питання, чи повинні державні установи захищати ці цінності у своїх країнах. Є багато різних аргументів, які виступають як за, так і проти відстоювання цінностей Союзу. Один із таких аргументів закликає поважати внутрішню демократію та національну ідентичність держав. Ще одним ваго-

мим аргументом є врахування того, що це не завдає шкоди Союзу [1].

У той же час існують суттєві правові підстави, щоб Союз захищав європейські цінності. Три аргументи здаються особливо доречними:

1) Перший аргумент випливає з саморозуміння ЄС як ліберально-демократичного мирного проєкту.

2) Другий аргумент полягає в мандаті ЄС захищати всіх осіб у європейському правовому просторі. Наприклад, Союз надає захист польським громадянам від їх власного уряду, коли останні проводять репресивну політику.

3) Третій аргумент – принцип взаємної довіри. Якщо держава вживає заходів, які ставлять під загрозу фундаментальну структуру ЄС, то вона підриває взаємну довіру, без якої життєво важливі сфери європейського співробітництва перестають функціонувати [1].

Систему цінностей Європейського Союзу складають: мир і співробітництво між націями; права людини; самореалізація індивіда; плюралізм; солідарність; свобода; рівність; толерантність; недискримінація; справедливість; демократія; верховенство права; не-

доторканність приватної власності. Розглянемо основні з них.

Однією з головних цінностей є права людини. Відповідно до ст. 1 Загальної декларації прав людини «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» [2].

Можна виділити три опори, на які спираються права людини як цінність ЄС:

1) Свобода. Усі люди мають свободу думки, совісті, віросповідання, преси, які захищені основними правами людини.

2) Рівність. Усі люди рівні перед законом і мають право на захист. Це означає, що не повинно бути дискримінації щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичної чи іншої думки, національного чи соціального походження тощо. Кожна людина має право на захист від будь-яких проявів дискримінації.

3) Солідарність. Усі люди мають економічні та соціальні права, наприклад, право на соціальне забезпечення, справедливу винагороду, адекватний рівень життя, право на доступ до освіти, що є невід'ємним елементом системи прав людини [3].

Наступною цінністю є свобода. Наприклад, свобода пересування дає громадянам країн-членів ЄС право вільно пересуватися та проживати в межах Союзу. Індивідуальні свободи, такі як повага до приватного життя, свобода думки, віросповідання, зборів, вираження поглядів та інформації, закріплені в Хартії основних прав Європейського Союзу та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Іншою важливою цінністю є демократія. Бути громадянином Європи означає також користуватися політичними правами. Кожен дорослий громадянин ЄС має право виступати кандидатом та голосувати на виборах до Європейського парламенту. Громадяни ЄС мають право виступати кандидатом та голосувати у своїй країні проживання або в країні походження [4].

Термін «демократія» застосовується до політичної системи, де суверенітет заснований і покладається на волю людей і де влада підзвітна народу.

Демократичний уряд повинен відповідати наступним стандартам:

1) Вільні вибори. В умовах демократії уряд обирається народом шляхом періодичних, вільних, таємних, незмінних та загальних виборів. Діяльність уряду перевіряється і контролюється народом або його представниками.

2) Демократична конституція. Уряд будується на верховенстві закону. Це означає, що усі його дії повинні відповідати конституції і законам та правилам більшості.

3) Наявність опозиції. Однією з центральних характеристик демократії є високий рівень свободи думок, а також існування опозиції у вигляді діяльності мінімум двох опозиційних партій в уряді [3].

Однією із ключових цінностей є верховенство права. Діяльність ЄС здійснюється на основі договорів, укладеними між країнами ЄС. Верховенство права як одна з головних цінностей ЄС будується на чотирьох принципах.

Першим є принцип додержання основних прав та свобод людини, які закріплені в нормативно-правових актах держав-членів ЄС та міжнародних документах. Додержання цих прав контролюють органи державної влади, а кожна особа має право на захист цих прав та свобод на засадах рівності.

Другим є принцип наділення повноваженнями, який полягає у тому, що ЄС діє тільки в межах компетенції, яку надали йому в Договорах держави-члени для досягнення цілей, встановлених цими Договорами. Будь-яка компетенція, що не надана Союзу в Договорах, належить державам-членам відповідно до ч. 2 ст. 5 Договору про Європейський Союз (далі – Договір про ЄС) [5].

Третім принципом є субсидіарність. Цей принцип закріплений у ч. 3 ст. 5 Договору про ЄС, відповідно до якого Союз в сферах, які не належать до його виключної компетенції, діє лише тоді і в такій мірі, в якій цілі запропонованої дії не можуть достатнім чином бути досягнуті державами-членами на центральному, регіональному або місцевому рівні, але, з огляду на масштаби або наслідки передбачуваної дії, можуть бути краще досягнуті на рівні Союзу [5].

Останнім принципом є пропорційність, яка полягає в тому, що зміст і форма дій ЄС не виходять за рамки того, що необхідно для досягнення цілей Договорів (ч. 4 ст. 5 Договору про ЄС) [5].

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що європейські цінності являють собою сукупність принципів, які лежать в основі життєдіяльності людини, суспільства й держави. На сьогодні основною метою Європейського Союзу є захищати ці цінності в Європі та сприяти миру та добробуту кожного громадянина.

Література

1. Armin von Bogdandy. Rule of Law in the EU: lost and found? Fundamentals on Defending European Values / Verfassungsblog. URL: <https://verfassungsblog.de/fundamentals-on-defending-european-values/>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. / База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Definition of the most basic European Values and their significance for our modern society / CC by EuropeanValues.info. URL: http://europaeischewerte.info/fileadmin/templates/Documents/ewdef_en

4. Goals and values of the EU / Europa.eu. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_en

5. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992 (Редакція від 13.12.2007) / База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029

МУЛЬТИКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Лебедєва Я. В.

старший викладач

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Сьогодні торгівля, туризм, міжнародний діалог вчених і діячів мистецтв, мобільність кваліфікованих спеціалістів й міграційні потоки людей призвели до того, що в більшості країн проживає значна кількість людей, що належать до інших культур. Більшість країн глобального світу, в тому числі країни Європейського Союзу, зацікавлені у вибудовуванні більш-менш повноцінного діалогу між представниками різних народів, які опинилися в силу історичних обставин поза своїм культурним ареалом.

Для вирішення міграційних проблем і їх наслідків використовуються різного роду культурні асимілятори, призначені для спрощення комунікації між представниками різних етносів і культур. Найбільш популярний підхід – мультикультуралізм, першочерговою метою якого є створення інтегрованого суспільства, де виключені будь-які іншокультурні конфлікти між корінним населенням та іноземцями. Все це має підвести до того, що концепція мультикультуралізму може стати основоположною основою політики в сфері міграції.

Мультикультурний підхід передбачає, що в період інтенсивних міграційних потоків різноманітності культур не уникнути. Отже, слід виключити ідею єдиної, загальної культури в обмін на існування різноманіття рівноправних культур. «Різноманіття – це якісна характеристика й показник складності живих та штучних систем, у тому числі культур, збереження якого забезпечує стійкість культурно-цивілізаційного розвитку. В даному випадку відмінностями забезпечується різноманіття. З цих позицій і осмислюються можливості співіснування культур в умовах глобалізації – інтеграційній тенденції культурно-цивілізаційного розвитку» [1].

В свою чергу, сама міграція може розглядатися як загроза базовим цінностям суспільства, тобто його безпеці, внаслідок різниці в культурах приїжджого й місцевого населення, порушення мігрантами узвичає-

них культурних норм. Нерідко щодо мовно, релігійно, культурно відмінних людей виникають упередження, формуються забобони, що ще більше посилює негативне сприйняття суспільством мігрантів. Прояви расизму та ксенофобії, у свою чергу, можуть загрожувати внутрішній стабільності держави, трансформуватися в загрози особистій безпеці людей.

Ми погоджуємось з думкою О.А. Малиновської та М. Вайнера, що сприйняття міграції як загрози не є абсолютним, що в різних суспільствах і навіть у різних прошарках одного й того ж суспільства воно відрізняється. Наприклад, етнічно однорідне суспільство частіше розцінює приплив іншонаціонального населення як загрозу, ніж багатонаціональна спільнота [2, с. 59].

Сприйняття чужинців значною мірою залежить від культурної гомогенності чи гетерогенності суспільства і відрізняється в державах, де нації сформовані переселенцями (США, Канаді, Австралії), та державах, де носії місцевої культури становлять більшість і проживають поколіннями; країнах з поліетнічним та моноетнічним складом населення. Мають значення колоніальні зв'язки, а також концепція громадянства: там, де нація розглядається як політична, а не етнічна єдність, ставлення до мігрантів буде більш толерантним [2, с. 87; 3].

У рамках такого підходу розвиток та зміни міграційної політики тієї чи іншої держави відображають зміни національної ідентичності, а відмінності у міграційній політиці різних держав зумовлені її різним розумінням. Основним недоліком пояснень міграції з позицій національної ідентичності є неспроможність розтлумачити, чому зовсім різні за історичним досвідом та культурними характеристиками країни формують подібні або й ідентичні види міграційної політики, прикладом чого є формування єдиної міграційної політики ЄС.

Література

1. Астафьева О. Н. Межкультурный диалог в условиях глобализации: проблемы теории и практики: аналит. записка «Результаты социологического опроса экспертов-участников конференции «Межкультурный и межрелигиозный диалог в целях устойчивого развития» *Межкультурный и межрелигиозный диалог в целях устойчивого развития: матер. Международ. конф.* / под ред. В. К. Егорова. М., 2008. С. 832-833.

2. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. К.: НІСД, 2018. 472 с.

3. Money J. Comparative Immigration Policy. Blackwell Publishing . URL: http://www.isacomps.com/info/samples/comparativeimmigrationpolicy_sample.pdf

ВІД ГАДЯЦЬКОЇ УГОДИ 1658 РОКУ ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС 2014 РОКУ – ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Ліончук О. П.

магістр педагогічної освіти, докторант

Інститут історії Ягеллонського Університету в Кракові, Польща

Україна має стратегічне геополітичне розташування на перетині Заходу зі Сходом, Європи з Азією. Після входження переважної більшості українських земель спочатку до складу Великого князівства Литовського, а після укладення Люблінської Унії, 1569 року, до складу Корони Польської стали остаточно пограниччям із степовими народами. Це сусідство загострило в пращурів сучасних українців нездоланну любов до особистої свободи. Подібні почуття мали й еліти нової держави Речі Посполитої. Шляхетсько-магнатська експансія на українські (руські) землі та необхідність забезпечити охорону південного кордону нової держави призвели до появи та утвердження такого феномену, як козацтво.

Еволюція козацтва від військово-промислової до військово-політичної сили зайняла трохи менше як 150 років, проте Річ Посполита обох народів вперто не помічала третього – руського (українців і білорусів) народу. Ще в часи гетьмана Петра Сагайдачного козацтво неодноразово змушувало короля та Сейм враховувати їх думку, з часом ці тенденції лише посилювалися, що призвело до вибуху козацько-селянського повстання під проводом гетьмана Богдана-Зиновія Хмельницького. Це повстання переросло в повномасштабну громадянську війну, що суттєво похитнула позиції Речі Посполитої на міжнародній арені. В тому щоб цей конфлікт тривав якомога довше були зацікавлені її сусіди, особливо Османська імперія та Московське царство. Поміж цими союзниками Хмельницький припустився фатального вибору на користь Московії, під час так званої Переяславської ради 1654 року. Не останню роль в цьому відіграло православ'я як протиположна католицьким магнатам та шляхті з Польщі. Цей союз серед козацької старшини сприймався як тактичний, тобто тимчасовий, московити ж трактували угоду, як акт входження українських земель до складу Московського царства, “под. высочайшую руку царя”. Хмельницький і сам зрозумів свою помилку, почавши шукати можливості укласти союз із шведським монархом, який теж вирішив скористатися нестабільністю в середині Речі Посполитої. Але старий гетьман передчасно помирав, виправити становище спробував його наступник та один із найближчих соратників Іван Виговський.

Приймаючи гетьманську булаву Виговський промовив такі слова: “Ся булава доброму на ласку, а злому на карність. Коли мене гетьманом обрали, то потурати у війську нікому я не буду, бо Військо Запорозьке без страху бути не може.” До гетьманського оточення долучився майбутній автор Гадяцької Унії, Юрій Неми-

рич. Він походив зі старовинного магнатського роду, за віросповіданням був протестантом, здобув, як на ті непрості часи, блискучу освіту в Європі. У Парижі було надруковано його працю “Розвідка про Московитську війну”, де проаналізував та порівняв політичний устрій в Речі Посполитій та Московії. Приєднавшись до соратників нового гетьмана Юрій Немирич приймає православ'я, отримує посаду полковника та стає правою рукою Івана Виговського. Обоє свідомі того, що Московія порушує умови так званих Московських статей, які отримав покійний гетьман Богдан Хмельницький. Крім того, і Виговський, і Немирич виховані в умовах шляхетської демократії Речі Посполитої (зрештою, як і всі тогочасні мешканці Козацької Держави), населення, майже все, вміло читати і писати, міста мали Магдебурзьке право. Московська держава в той самий час і далі в державному та публічному житті керувалася монголо-візантійськими методами та принципами. Останнє було не до сприйняття не лише генеральною старшиною, але й київським духовенством, котре виправдано остерігалось й духовної експансії Москви. Окрім того, московський цар аби приструнити нового гетьмана опосередковано підтримав повстання полтавського полковника Мартина Пушкаря та запорозьких козаків. У відповідь, Іван Виговський відновив дипломатичні зв'язки з Кримським ханством і Річчю Посполитою [2, с. 156].

Річ у тім, що Виговський також уклав угоду з московським царем визначаючи її статус як “повільне підданство”, а отже має право її розірвати коли цар не виконує взятих на себе зобов'язань. У московитів була своя логіка: лише цар визначає умови своїм підданим. Рано чи пізно а конфлікт інтересів мав спалахнути.

16 вересня 1658 року, гетьман скликає Гадяцьку раду, де в присутності посланців з Варшави ухвалюють Гадяцькі пакти, авторства Юрія Немирича. Головна ідея полягала в тому щоб трансформувати Річ Посполиту обох народів в трьох, тобто до Корони Польської та Великого князівства Литовського приєднується Велике князівство Руське (Козацька Держава).

Усі три частини федерації мали об'єднатися особою спільно вибраного короля, спільним виборним сеймом і зобов'язанням погоджених військових дій проти зовнішнього ворога. Вищим органом законодавчої влади на території Великого Князівства Руського мали б виступати Національні Збори, тобто виборний парламент, а виконавча влада – належати пожиттєво обраному і затвердженому королем гетьманові. Князівству належала власна скарбниця, свій вищий судовий трибунал та підпорядкована гетьманові армія у

складі 30-тисячного Війська Запорозького, якому підтверджувалися усі права та вольності, а також 10-тисячного найманого війська. Православна церква повинна зрівнятися у правах з Римо-Католицькою тим, що в спільному сенаті Речі Посполитої постійні місця сенаторів отримували православний митрополит і п'ятеро владик, а унія на території Князівства мусила бути скасована. Окремим пунктом Гадяцької угоди оговорювалося існування двох університетів: Києво-Могилянської академії, котра мала бути прирівняною у правах з Краківською Академією, та новоствореною вищою школою, що повинна була б мати статус університету; по всій території держави дозволялося без обмежень засновувати колегії та гімназії з правом викладання латинською мовою [3, с. 247].

Велике повстання зробило частину польської еліти більш відкритою до ідеї Руського князівства, ніж будьколи, але водночас зростання козацтва, що виробило власну форму політичної та соціальної організації, ускладнювало його повернення до складу польсько-литовської держави. Тому, відповідаючи на довоєнні вимоги козацької старшини, Гадяцька унія відразу ж пропонувала надати шляхетський статус 1000 козацьких сімей і після цього переводити до шляхетського стану по 100 козацьких родів у кожному полку [2, с. 157-158].

Що ж ратифікував Сейм у Варшаві? У версії угоди, не було низки обіцянок, які давали Виговському польські представники на переговорах. Вона обмежувала територію нового князівства Київським, Брацлавським та Чернігівським воєводствами, хоча гетьман прагнув включити до нього й землі сучасної Західної України, зокрема Волині й Поділля. Також обмежувався козацький реєстр – до 30 тисяч осіб, що разом із 10 тисячами найманого війська становив 40 тисяч, або на 20 тисяч менше, ніж Хмельницький отримав під час переговорів із царем відразу після Переяславської ради. Юрій Немирич особисто вирушив до Варшави, щоб захистити справу Гадяцької унії перед сеймом. «Ми народилися у свободі, виховані у свободі, і, як вільні люди, ми повертаємося до неї», – сказав він депутатам. Вони затвердили унію, але не в тому вигляді, як хотіли Немирич та Виговський. Коли гетьман отримав виправлений текст, то сказав кур'єру, що той привіз йому смерть [2, с. 159].

Тепер більша частина козацької еліти розглядала Виговського як зрадника. Немирич загинув у сутичці з супротивниками гетьмана. Інших козацьких делегатів до польського сейму було покарано на козацькій раді, скликаній ворогами Виговського.

Сам Виговський був змушений утекти. Він переміг у всіх битвах, де йому доводилося битися – і проти власних опонентів під Полтавою, і проти московських військ під Конотопом, – але програв суперечки у власних лавах щодо питання відносин із Польщею. Пішовши у відставку з посади гетьмана, він виїхав до контрольованої королю Центральної України, де став

старостою Бара на Поділлі, зберігаючи свій титул київського воєводи та місце в польському сенаті. Це було єдине положення Гадяцької унії, яке було втілене на практиці.

Попри всі спроби українських гетьманів повернутися в зрозумілий для більшості населення світ європейських цінностей серед яких найпершими були Воля та Освіта московити вперто, а головне, успішно затагували Україну в своє багно рабства та брехні. І як влучно зазначив Сергій Плохій, остаточний напрямком було визначено під Полтавою у 1709 році [2, с. 176]. Все XVIII та XIX століття українські землі разом з населенням втрачали свою політичну еліту чи то в сибірських засланнях, чи на службі чужій Російській імперії. Але царат добре розумів, що прагнення українців повернутися до своїх справжніх витоків можна знищити через нівелювання мовних відмінностей. Українське слово стало головною зброєю письменників та поетів. Найбільш яскравим прикладом була поезія Тараса Шевченка, його слово було в очах Миколи I страшнішим від гармат. Його наступники російському троні підтримували Валуєвський циркуляр та підписували Емський указ. Проте на Галичині яка була в складі Габсбурзької монархії діяла Руська трійця та Головна Руська Рада, Львів був центром конкуренції між поляками та українцями на всіх рівнях – від побутового до політичного. Саме в Австрійській сім'ї народів наприкінці XIX століття з'явилися перші повноцінні політичні партії як українські, так і польські.

Перша світова війна принесла крах старих імперій українці в обох імперіях спромоглися проголосити незалежні держави. Так століття бездержавності давалися в знаки, але природній потяг до Волі, Незалежності та Соборності допомагали приймати важливі рішення. Єдине чого не усвідомлювала переважна більшість діячів Української Центральної Ради необхідність міцної та регулярної армії. Цим стратегічним прорахунком вдало скористалася більшовицька Росія, яка у важких боях таки повернула територію Української Народної Республіки під свій вплив. Так, на Черкащині в Холодному Яру та лісах Волині ще тривала відчайдушна партизанська війна проти червоного окупанта, цей опір вдалося зламати лише спланованим штучним Голодом 1932-33 років. Таким чином, диктатор Сталін зробив з народу-воїна народ-раба. Патологічний страх радянських керівників втратити Україну перетворив її на найбільш закриту в усіх розуміннях республіку в СРСР, а український відділ КДБ мав репутацію найрепресивнішого. Зрештою доходило до таких нонсенсів, що наукові дисертації з історії України простіше було захистити в Москві ніж в Києві [1, с. 210-211].

Горбачовська перебудова пробудила в українському суспільстві почуття гідності та свободи, а Чорнобильська катастрофа лише загострила не лише екологічні, але й суспільно-політичні проблеми. Від 1989 року до публічного простору повертається синьо-жовтий національний прапор, піднімаються замовчу-

вані десятиліттями складні питання минулого. Кульмінацією став студентський протест з жовтня 1990 року, що увійшов у вітчизняні аннали історії як Революція на граніті. Пізніше організатори протесту стали публічними політиками та громадськими діячами. Московський путч прискорив відцентрові тенденції в СРСР і він у грудні 1991 році остаточно розпався.

Всі труднощі трансформаційного періоду принесли розчарування, а також ностальгію за радянським минулим. Не спроможність нового-старого керівництва держави впоратися з соціально-економічними негараздами призвели до двох наслідків – розквіту організованої злочинності та підприємницької активності. Нерідко бізнес та криміналітет в українських реаліях йшли поруч та часто перепліталися. В неспокійні 90-ті з'явилися фінансово-промислові групи – попередники сумнозвісних олігархів. Але активно розвивалися дру-

ковані ЗМІ, довгий час найпопулярнішими газетами були “Сільські вісті”, “Киевские ведомости”, “Факты”, в середовищі інтелектуалів попитом користувалися часопис “Критика”, тижневик “Дзеркало тижня”, щоденна газета “День” та львівські видання “Високий Замок” та “Експрес”. Що важливо більшість видань мали україноцентричний характер формували громадську думку щодо важливих подій в державі та за її межами. Дадали можливість читачеві самому робити свої висновки.

Помаранчева та Революція Гідності продемонстрували для всього світу найкращі риси українців. За те щоб повернутися в Європейський Світ де панує Сила Права, а не право сили; Демократія, Свобода і Рівність громадяни України мерзли зимовими ночами на Майданах країни, проливали та проливають свою кров аби відстояти свій вибір.

Література

1. Грицак Я. Нариси історії України: Формування української модерної нації. К.: Генеза, 1996. 360 с.
2. Плохій С. Брама Європи / Пер. з англ. Р. Клочка. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 496 с.
3. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. К.: Генеза, 1997. 380 с.

ЦІНІСНО-ПЕДАГОГІЧНІ РЕЛЕВАНТИ ПІДГОТОВКИ «ІДЕАЛЬНОГО ПРАВИТЕЛЯ» ДОБИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕНЕСАНСУ

Лобода Д. О.

аспірант

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Пошуки ідеальної моделі правителя малодосліджені в вітчизняній науці. Проте їх вивчення сприяє розумінню і переосмисленню існуючих підходів до оцінки вітчизняних владних персоналій, починаючи від чиновника найменшого масштабу й закінчуючи найвищими посадами в державі.

Історичне коріння досліджуваної проблеми, як і загалом культурному пласту гуманізму, можна відшукати в Античності. Першими відомими авторами як політико-громадянських ідеалів, так і конкретно ідеалів правителів були давньогрецькі філософи: Платон (428-348 рр. до н.е.) і Аристотель (384-322 рр. до н.е.). «Правителями держави повинні бути філософи» – стверджував Платон, додаючи, що керманічі – це здібні, обдаровані й спеціально підготовлені (особливо виховані) особистості [10, с. 197].

У V столітті Августин Аврелій, а у XIII столітті Фома Аквінський заклали основи християнської політичної теорії. Перший розглядав державу як породження Диявола, а другий – як божественний дар, знаходячи щось спільне у тому, як Бог управляє Всесвітом, король – державою, а розум – душею людини [11, с. 49]. Першим трактатом політико-педагогічного змісту була робота Егідія Римського «Про правління государя». У ній розглядалося все, що стосувалося морально-політичного виховання французького короля Філіпа

Красивого. Педагогічна сторона трактату досить новаторська: пропонувалася періодизація виховання дитини за трьома семирічками. Перші сім років дитина мала удосконалювати свій фізичний стан, наступні сім років приборкувати свої бажання, а останні сім років дитинства присвятити освіті. Інтелектуальному розвитку дитини Егідій Римський надавав виключного значення. Пов'язуючи морально-етичні настанови виховання з управлінням державою, Егідій стверджував, що ті, хто хоче пов'язати своє життя з політикою або військовою справою, повинні вивчати, насамперед, науки про людину і світ, в якому вона живе [1, с. 160, 161]. Звеличення мудрості Егідієм Римським, як і його попередниками Августином Аврелієм і Фоною з Аквіни стали тими іскрами, що розпалили велике багаття гуманістичної думки в добу Відродження.

На підставі зазначеного автор пропонованої статті на основі аналізу історичних джерел і літератури з історії епохи Відродження прагне простежити гуманістичні ціннісно-педагогічні релеванти підготовки «ідеального правителя» в зазначену добу.

Гуманізм мислителів доби Відродження починався там, де відновлювалася антична традиція. Так, образ ідеального правителя складався з групи чеснот, серед яких особливу увагу було надано справедливості, яка відіграла неабияку регуляторну роль у суспільно-

політичному житті держави. У зв'язку з цим вона займала ключове місце й у палітрі моральних якостей керманіча. Наступними, не менш важливими чеснотами, що визначені в працях Фічіно Марсіліо, Джованні Понтано і Крістофоро Ландіно були праведність, святість, мудрість, гуманність, терплячість, працелюбність і м'якосердя.

Варто зауважити, що деякі мислителі доби Ренесансу, зокрема, Джованні Конверсіні де Равенна твердо відстоював догму, за якою чесноти правителя формуються під час його виховання і безпосередньої політичної діяльності [6, с. 153, 154].

Головною метою ідеального правління, на думку Франческо Гвіччардіні, повинно було стати загальне благо країни. Він зазначав, що серед якостей правителя особлива увага повинна надаватися шляхетному походженню правителя, його освіті та доблесті [4, с. 305]. Сам народ повинен був відчувати до такого правителя неабияку симпатію [3, с. 122]. Натомість, забезпечивши успішність та корисність, правителі, як констатував Джованні Понтано у своєму «Государі», легко нівелюють все це своєю гординею, адже «як може думати про людей той, хто сам не є людиною?». Автор звертав увагу на те, що Господу завжди огидна гординя і він рекомендував пам'ятати, що всі, хто посідає високі пости та творить великі діла, є людьми. «Більше всього, – продовжував Понтано, – варто піклуватися про те, щоб залучити до себе любов насамперед тих, кому довірив ти піклуватися твоїм життям та майном. Якщо тобі це вдасться, ти будеш жити спокійно, і любов ця, пустивши коріння глибоко серед близьких, потім піде далі, поширившись не лише між співвітчизниками і підданими, але й серед іноземців» [9, с. 296].

Гуманізм повинен панувати у всіх справах і рішеннях правителя. Гуманізм ніколи не був гедоністичним – у пріоритеті завжди був евідемонізм. Наприклад, темам покарань і нагород підданих представниками Відродження приділено чимало уваги. Доречним був вислів Джонаццо Манетті «судді землі – правителі» [8, с. 138], адже за відсутності інституту поділу влади за верховним правителем все ще залишалися й чималі карні та законодавчі повноваження. І знову правитель мав бути гуманним, під час суду зберігати холоднокровність та неупередженість. Керманіч у цьому розумінні захищав би кожного від насилля, ревниво оберігав закони [9, с. 298], був помірним і розважливим, остерігався жорстокості і надмірних покарань, допускав помилювання [4, с. 306]. Однак, в той же час, у правителя не повинно було скластися враження, що він сам і є закон [1, с. 162].

Ідеями гуманізму пронизана фінансова політика государя. Крістофоро Ландіно стверджував, що керуючи скарбницею, необхідно бути дбайливим та бережливим господарем, чесним та безкорисливим громадянином [7, с. 204]. Джованні Понтано додавав, що у справах державних необхідно остерігатися скнарості,

жадібності та жорстокості в розподілі матеріальних ресурсів [9, с. 301]. Проте ці мислителі не стали вдаватися до подробиць матеріального життя держави, на відміну від Франческо Гвіччардіні, який пішов далі і зауважив, що надмірна бережливість в правителі більш огидна, ніж у приватної людини, але й марнотратство в державця огидніше та небезпечніше надмірної бережливості. Відомий флорентієць у своїх «Нотатках про справи політичні та громадянські» (1530 рік) пригадував слова свого батька: «Один дукат у гаманці робить тобі більше честі, ніж десять витрачених» [4, с. 306, 307].

У питаннях управління та призначення на посади ідеальний керманіч мав би керуватися лише особистими якостями кандидатів, ставлячи на посади та приближаючи до себе лише найкращих з найкращих та управляючи лише виходячи із здорового глузду. Призначені на посади чиновники та радники мали б бути віддзеркаленням самого правителя, розділяти ті ж інтереси, що і він сам, тому за необхідне вважалось талант, чесність, вірність і досвідченість, перевірені безпосередньо государем [9, с. 296]. Служба державі свідчила б про високу гідність та добросовісність людини [8, с. 140]. Правителям-реформаторам радилося не домагатися перемін, від яких зміняться не устої, які їм не подобались, а лише обличчя. Управляти державою потрібно було обмірковуючи, розбираючи, враховуючи кожну найменшу обставину та не боячись небезпек.

В публічних справах управління радили усіляко доводити своїми діями і вчинками те, що влада правителя спрямована не для кого-небудь одного, а для всіх без винятку і «нехай невдячність багатьох не відлякує вас від того, аби робити людям добро» [9]. Найкраща влада для народу мала вигляд правління «поміркового доброго мужа», тому треба було робити все, аби хоча б «здаватися добрим». І хоча «не варто підводити підданих надто близько до свободи», проте «якщо государі, коли їм заманеться, принижують тих, хто їм служить, і задля найменшого інтересу ображають їх чи поганяють, то як вони можуть обурюватися або скаржитися, якщо служителі, навіть пам'ятаючи про обов'язок вірності та честі, полишають їх або переходять на бік тих, від кого бачать благо?» [4, с. 307].

Джованні Конверсіні де Равенна звертав увагу правителів на те, що серед підданих необхідно усіляко сіяти зерно вченості та письменності: «Якщо б наш правитель про поетів та філософів піклувався стільки ж, скільки про головорізів і грабіжників, нам не довелося би зараз горювати». Керманіч доби Ренесансу завжди мав думати, що і кому обіцяти. Йому належало завжди враховувати обставини та перспективи для обіцяного, бо не існувало нічого ганебнішого, ніж не дотримуватися слова [6, с. 154].

Підходячи до питань війни та зовнішніх зносин государя, у вченні гуманістів червоною ниткою проходили ідеї пацифізму, які виникли за рахунок частих та тривалих воєн між феодалними державами, в яких

вони жили. На їх думку, мир та згода були головною засадою гармонійного життя суспільства і держави в цілому [7, с. 205]. Попередити внутрішні конфлікти можливо було завдяки нівелюванню негативних економічних, суспільно-політичних явищ в державі: «Ніхто не потребує меншої військової сили, аніж той, хто користується загальною любов'ю. Твою любов вони зрозуміють, щойно побачать, що ти радієш від їх успіхів і бідкаєшся від їх невдач» [8, с. 139]. Якщо ж внутрішні суперечності були неминучими, то правителю варто було намагатися замирити бунтарів своїми шляхетними потугами та авторитетом неодноразово доведеної справедливості [7, с. 206].

Отже, образ «ідеального правителя» поряд з «ідеальним громадянином», «ідеальною людиною» – виявився характерною формою етико-педагогічної рефлексії епохи європейського Відродження з її багатою палітрою гуманістичних цінностей [5, с. 283]. Було з'ясовано, що в основі особистості ідеального правителя лежали такі якості, як справедливість, доброта, розважливність, мудрість, уважність, безкорисливість, шляхетність, бережливність, пацифізм, допитливість, працьовитість та відповідальність. Гуманісти оспівували не просто правителя, а «філософа на троні», «служу народу», «батька Вітчизни», не тирана, а доброго і справедливого будівничого ідеального, зрівняного та мирно існуючого суспільства.

Література

1. Антология педагогической мысли христианского Средневековья: в 2 т. Т. 2: Мир преломился в книге. Воспитание в средневековом мире глазами ученых М.: Аспект Пресс, 1994. С. 156-169.
2. Аристотель. Сочинения: в 4 т. Т. 4: Политика. М.: Мысль, 1983. С. 375-645.
3. Валла Лоренцо. Элеганции. Предисловие. *Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век)*. М.: МГУ, 1985. С. 121-124.
4. Гвиччардини Франческо. Заметки о делах политических и гражданских. *Гуманистическая мысль итальянского Возрождения*. М.: Наука, 2004. С. 274-330.
5. Год Б. В. Європейські гуманісти XV-XVI століть про виховання правителів – "філософів на троні". *Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття)*. Полтава: АСМІ, 2004. С. 281-309.
6. Конверсини де Равенна Джованни. Драгмалогія о предпочтительном образе жизни. *Гуманистическая мысль итальянского Возрождения*. М.: Наука, 2004. С. 150-160.
7. Ландино Кристофоро. Речь на похоронах Донато Аччайуоли. *Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век)*. М.: МГУ, 1985. С. 201-207.
8. Манетти Джонаццо. Речь, составленная мессером Джонаццо Манетти и произносимая другими перед высокой Синьорией и Ректорами во дворце, в коей они побуждаются управлять справедливо. *Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век)*. М.: МГУ, 1985. С. 138-140.
9. Понтано Джованни. Государь. *Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век)*. М.: МГУ, 1985. С. 290-308.
10. Платон. Сочинения: в 3 т. Т. 3. Ч. 1 «Государство». М.: Мысль, 1971. С. 160-273.
11. Фома Аквинский. Сумма теологии. *Культура Средневековья и Возрождения: хрестоматия*. Харків: Факт, 1998. С. 47-51.

ПРАКТИКА ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ «СУД ВСТАНОВЛЕНИЙ ЗАКОНОМ»

Малетов Д. В.

аспірант

Сумський державний університет

5 вересня 2019 року в Україні розпочав роботу Вищий антикорупційний суд. З початком розгляду справ все частіше можемо спостерігати звернення сторони захисту до аргументу: що ВАКС є спеціальним судом, для розгляду окремих категорій справ, створення яких відповідно до Конституції України заборонено. Ця тенденція спостерігається як в клопотаннях про відвід суддів [1,2], так і в клопотаннях про направлення матеріалів кримінального провадження до загального суду першої інстанції [3, 4].

У ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, зазначено, що «кожен має

право на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та свобод» [5]. Виходячи з цього, головним завданням суду є об'єктивний розгляд справи відповідно до діючого законодавства.

Вважаємо, що питання щодо законності та відповідності Конституції України, є похідним від питання визнання суду таким, що створений на підставі закону. Адже поняття «суд, створений на підставі закону» є досить широким та змістовним й включає в себе правову підставу існування суду, яка не суперечить іншим нормативно-правовим актам.

«Суд», у розумінні ЄСПЛ, – це юрисдикційний орган, який на підставі норм права та встановленої процедури, здатний вирішувати питання, віднесені до його компетенції. Зазначений державний орган повинен бути встановлений законом. Суд обов'язково має бути:

створений безпосередньо на підставі закону
функціонувати в законному складі
діяти в межах наданої предметної, функціональної та територіальної юрисдикції.

Гуйван П.Д. у своїй роботі, дійшов до висновку що існують дві умови відповідності принципу «суд, встановлений законом»: організаційна та юрисдикційна. Організаційна умова, передбачає регулювання законами, у їх буквальному значенні, організації судової системи. Юрисдикційна умова – це умова за якою суд зобов'язаний функціонувати у спосіб та у відповідності до повноважень, в межах своєї компетенції встановленої законом[6].

Стосовно Вищого антикорупційного суду, то його створення як спеціалізованої інституції у рамках кримінальної юстиції України, регламентується Конституцією та конкретизується законодавчими актами України.

Діяльність вищих спеціалізованих судів прямо передбачена Конституцією України. Судуострій України, відповідно до статті 125 Конституції, створений за принципами територіальності та спеціалізації і визнається законом[7].

Утворення, реорганізація та ліквідація суду, визнається законом, проєкт котрого пропонує парламенту Президент України після попередньої консультації з Вищою радою правосуддя.

В основі Вищого антикорупційного суду, покладено два закони – це ЗУ «Про утворення Вищого антикорупційного суду» від 21 червня 2018 року № 2470-VIII[8] та ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року № 2447-VIII [9]. Відповідно до останнього ВАКС є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судуострою України.

О.П. Євсєєв, досліджуючи питання конституційності створення спеціалізованого антикорупційного суду, наводить приклади існування спеціалізованих юрисдикцій в іноземних країнах. Зокрема в Італії функціонують суди, які спеціалізуються на питанні водопостачання. Євсєєв О., зазначає, що в Україні не перший рік функціонує Конституційний суд, а в межах системи судів загальної юрисдикції – спеціалізовані господарські та адміністративні суди. Так як Конституція не містить чіткого переліку можливих спеціалізацій, законодавча гілка влади самостійно вирішує це питання. Дослідник висловлює думку, що антикорупційна спеціалізація, має право на існування на рівні з іншими спеціалізаціями які вже існують [10].

Поряд з цим, ВАКС, у одному з своїх рішень зазначає, що Венеціанська комісія у своєму висновку від 9 жовтня 2017 року CDL-AD(2017)020 щодо законопроекту про антикорупційний суд, зауважила, що такий суд створюється не для розгляду однієї або декількох

конкретних справ, які можливо віднести до «надзвичайних або спеціальних судів» у розумінні статті 125 Конституції України. Одночасно суд не має юрисдикції щодо всіх юридичних питань або всіх злочинів, вчинених певною групою посадових осіб. Також суд не наділений особливими повноваженнями та не дотримується жодних конкретних процедур, відмінних від тих, що застосовуються в існуючих кримінальних судах. Правила доказування також не були піддані змінам. Тобто все перелічене вказує на те, що Вищий антикорупційний суд не має жодної ознаки спеціального суду [11].

Аналізуючи ухвали ВАКС, потрібно відмітити, що суд активно використовує практику Європейського суду з прав людини. Так, даючи відповідь стороні захисту на тезу що Вищий антикорупційний суд створений всупереч нормам Конституції та не може бути законним, він посилається на справу «Фруні проти Словачії» («Fruni v. Slovakia») від 21 вересня 2011 року. В цій справі позиція ЄСПЛ була наступною: право на справедливий розгляд справи незалежним і неупередженим судом, встановленим законом, що передбачене статтею 6 Європейської конвенції з прав людини, не може розглядатися як заборона створення спеціальних/спеціалізованих кримінальних судів, якщо вони мають правову основу. Суд з прав людини, у даному випадку, не розмежував поняття спеціалізованого та спеціального суду, але він не мав заперечень проти концепції словацького суду, який на той час мав кримінальну юрисдикцію над певними державними посадовими особами та проти корупції, злочинами та іншими тяжкими злочинами. У згаданому рішенні Європейський суд визнав, що «боротьба з корупцією та організованою злочинністю цілком може вимагати заходів, процедур та інституцій спеціалізованого характеру»[12].

І. Ільченко, аналізуючи норми Конституції України, ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та самої Конвенції з прав людини, приходять до висновку, що національні суди фактично мають обов'язок при здійсненні правосуддя застосовувати як джерело права практику Європейського суду. Це походить від «загальноцивілізаційної» цінності Конвенції, яка полягає у закріпленні основоположних, сталих свобод людини. Завдяки своїй фундаментальності її норми є більш пріоритетними над національним законодавством. Науковець, у своїй праці, наголошує, що у держави, після ратифікації Конвенції, виникають міжнародні зобов'язання не лише щодо виконання рішень Європейського суду, постановлених проти країни, а й щодо застосування Конвенції та практики Європейського суду як джерела права взагалі[13].

Отже, дослідження судових проваджень Вищого антикорупційного суду, де порушувалось питання незаконності його створення та функціонування, дає змогу зробити висновок про те, що суд, використовуючи норми національного законодавства та практику

Європейського суду з прав людини належно аргументує відповідність критерію «суду, що встановлений законом».

Література

1. Ухвала у справі № 991/2228/19 (номер судового провадження: 1-кп/991/187/19) Вищий антикорупційний суд. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86293538> (13.12.2019).
2. Ухвала у справі № 623/261/19 (номер судового провадження: 1-кп/991/123/19) Вищий антикорупційний суд. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86293479> (16.12.2019).
3. Ухвала у справі № № 333/1268/18-к (номер судового провадження: 11-п/991/22/20) Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду; Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88261254> (19.03.2020).
4. Ухвала у справі № 991/747/20 (номер судового провадження: 11-п/991/26/20) Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду; Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88261039> (17.03.2020).
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Верховна Рада України. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
6. Гуйван П.Д. Суд, встановлений законом: сутність та значення поняття. Правові новели. 2019. № 8. С.169-175. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/8_2019/8_2019.pdf#page=169
7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Про утворення Вищого антикорупційного суду: Закон України від 21 червня 2018 року № 2470-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2470-19>
9. Про вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 року № 2447-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>
10. Євсєєв О. П. Конституція і антикорупційний суд: нічого надзвичайного. URL: <https://www.liga.net/politics/opinion/konstitutsiya-i-antikorrupsionnyy-sud-nichego-chrezvychnogo>
11. Opinion on the Draft Law on Anticorruption Courts and on the Draft Law on Amendments to the Law on the Judicial System and the Status of Judges (concerning the introduction of mandatory specialization of judges on the consideration of corruption and corruption-related offences) adopted by the Venice Commission at its 112th Plenary Session (Venice, 6-7 October 2017). URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)020-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)020-e)
12. Рішення ЄСПЛ від 21 червня 2011 року у справі «Фруні проти Словаччини» (Fruni v. Slovakia), заява № 8014/07, п.134, з подальшими посиланнями). URL: <http://echr.ketse.com/doc/8014.07-en-20110621/view/>
13. Ільченко І. Деякі питання застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в Україні. *Право України*. 2009. № 10. С. 145-148.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Малишевська В. О.

аспірантка

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

У сучасному розвитку суспільства спостерігаються важливі процеси, спрямовані на вдосконалення професійної освіти. Вимагає змін система підготовки фахівців у закладах вищої педагогічної освіти.

Підготовка майбутніх педагогів дошкільної освіти здійснюється з урахуванням унікальності періоду дошкільного віку та завдань, що, на разі, виникають перед дошкільною освітою і всією системою освіти України.

Ведучими фахівцями у галузі дошкільної освіти сьогодні є фахівці з вищою педагогічною освітою, які володіють навичками XXI століття, а саме: генерації ідей, проектної діяльності, комунікації, командної роботи, творчого мислення, прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, тощо. Це пов'язано з сучасними вимо-

гами до виховання і навчання дітей і необхідністю володіння сучасними технологіями, серед яких ведучими є STEM-технології. Тому сьогодні, найбільш гостро, відчувається потреба у підвищенні ефективності підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Необхідність актуалізувати увагу на підготовці педагога дошкільної освіти пов'язана з тим, що саме в закладах вищої освіти здійснюється практико-орієнтована підготовка фахівців до безпосередньої роботи з дітьми. Це вікова група вихованців, яка має досить різноманітні загальні і складні загальнокультурні вміння, навички та інтереси. Саме тому, всебічний розвиток і формування основ розвитку особистості дошкільника потребує спеціально підготовленого педагога.

Сучасним закладам дошкільної освіти потрібні фахівці які володіють досягненнями в галузі науки і культури, сучасними методами навчання, а також знайомі з сучасними інформаційними технологіями, програмним забезпеченням, призначеним для навчання і розвитку дітей, починаючи з дошкільного віку, методикою роботи з ним.

Новітнім викликом класичній системі професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності є STEM-освіта.

У ведучих європейських країнах STEM-освіта, наразі, є пріоритетною [3]. В Україні STEM-освіта активного розвитку набула у XXI столітті. У науковому доробку низки вітчизняних фахівців висвітлюються різні аспекти впровадження STEM-освіти в освітній процес [1], [2], [5].

STEM-освіта – це методологічна єдність природничих, технічних і соціально-гуманітарних наук, що виявляється у застосуванні спільного математичного апарату, інформаційно-комунікаційних технологій, моделювання та міждисциплінарної взаємодії, які залежно від основної мети освітньої програми, ґрунтуються на відповідній міждисциплінарній інтеграції [4, с. 12].

Професійна підготовка педагога дошкільної освіти здійснюється у вищій школі на основі Державного освітнього стандарту вищої професійної освіти. Сучасний зміст професійної освіти орієнтований на заявлену галузь – дошкільна освіта. Однак недостатньо уваги приділяється STEM-підготовці студентів, формування STEM-компетенцій в освітньому процесі, що, безумовно, знижує якість професійної підготовки і майбутньої професійної діяльності у закладах дошкільної освіти.

Проведене нами анкетування студентів 1-5 курсу навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка за спеціальністю «Дошкільна освіта», з метою виявлення їх знань у галузі STEM-технологій показало, що студенти не володіють достатнім рівнем STEM-компетенцій. Особливо яскраво це проявляється у відсутності цілеспрямованого підходу до технологій професійної підготовки з використанням інформаційної складової, а також застосування міждисциплінарного та прикладного підходу інтеграції різних навчальних дисциплін в єдину схему навчання.

Опитування педагогів закладів дошкільної освіти м. Суми, з метою виявлення рівня професійної підготовки в галузі STEM-технологій, показало, що лише 12 % з числа опитаних, використовують у професійній діяльності певні елементи STEM-технологій.

Отже, аналіз роботи закладів дошкільної освіти і змісту підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти показує, що, пріоритетними, наразі, є загальнопедагогічна і методична підготовка педагога, формування педагогічної майстерності і формування педагогічної культури педагога. Незважаючи на актуальність проблеми, недостатньо розроблені питання впровадження STEM-технологій в освітній процес і зміст професійної підготовки у закладах вищої педагогічної освіти.

Тому, нагальної науково-теоретичної розробки потребує питання вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти у закладах вищої педагогічної освіти, а саме: розробка інтегрованих навчальних програм, спецкурсів, факультативів, позанавчальних занять із засвоєння інформаційних технологій, інженерії, новітніх технологій, тощо.

Література

1. Барна О. В. Впровадження STEM-освіти у навчальних закладах: етапи та моделі. *STEM-освіта та шляхи її впровадження у навчально-виховний процес: зб. Матеріалів регіональної наук. практ. веб. конференції* (Тернопіль, 24 травня 2017 рік). Тернопіль: ТОКППО, 2017. С. 3–8.
2. Гончарова Н. О. Понятійно-категоріальний апарат з проблеми дослідження аспектів STEM-освіти. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. пр.* К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. Вип. 10. С. 104-114.
3. Коваленко О, Сапрунова О. STEM-освіта: досвід упровадження в країнах ЄС та США. *Рідна школа*, 2016. С. 46-49.
4. Коршунова О. В., Гущина Н. І., Василашко І. П., Патрикєєва О. О. *STEM-освіта. Професійний розвиток педагога: збірник спецкурсів*. Київ. Видавничий дім «Освіта», 2018. 80 с.
5. Патрикєєва О., Лозова О., Горбенко С. STEM-освіта: умови впровадження у навчальних закладах України. *Управління освітою*. 2017. № 1. С. 28–31.

РОЛЬ АКсіОЛОГіЧНОГО АСПЕКТУ В ВИКЛАДАННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМ ВІЙСЬКОВИМ ДИПЛОМАТАМ

Нітенко О. В.

доктор педагогічних наук, професор
Воснно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка

З огляду на євроінтеграційні прагнення України необхідним є вивчення ціннісних орієнтирів, прийнятих у країнах Європейського Союзу. Зважаючи на провідну роль у ЄС Федеративної республіки Німеччина, яка є прогресивною європейською країною з великою кількістю населення (82 мільйони), видається доцільним ознайомлення зі шкалою цінностей, що наразі функціонує в німецькому суспільстві. Особливо актуальною є обізнаність із цим аспектом для майбутніх українських дипломатів, у тому числі – військових.

Згідно з дослідженням, яке носить назву «Індекс цінностей німців-2018» і опублікованим у авторитетному німецькому електронному виданні «Die Welt» [1], порівняно з 2016 роком відбулися певні зміни (див. таблицю 1).

Таблиця 1. Індекс цінностей німців-2018

Місце в шкалі цінностей у 2018 році	«Цінності»	Місце в шкалі цінностей у 2016 році
1	Природа	+3
2	Здоров'я	-1
3	Сім'я	+3
4	Свобода	-2
5	Безпека	+2
6	Успіх	-3
7	Громада	-2
8	Визнання	0
9	Стабільність	+1
10	Справедливість	-1

Як можна бачити, у 2018 році на першому місці серед десяти головних німецьких цінностей знаходилася природа, на другому – здоров'я, на третьому – сім'я. Ще в 2016 році проблеми навколишнього середовища посідали лише 4-те місце у списку цінностей більшості німецьких громадян, які опікувалися тоді найбільше своїм здоров'ям, а в 2018 році екологічна обстановка у країні та світі турбувала німців найбільше. На три позиції у порівнянні з попередніми дослідженнями піднялася сім'я.

У лютому 2020 року міжнародним аналітичним бюро «Kantar» [2] та німецьким бюро «Trendbüro» [3] з метою винесення його результатів для обговорення на німецьких телеканалах та в соціальних мережах було здійснено новітнє дослідження переліку цінностей сучасних німців [4].

Таблиця 2. Індекс цінностей німців-2020

Місце в шкалі цінностей у 2020 році	«Цінності»	Місце в шкалі цінностей у 2018 році
1	Здоров'я	+1
2	Сім'я	+1
3	Успіх	+3
4	Свобода	0
5	Безпека	0
6	Громада	+1
7	Природа	-6
8	Стабільність	+1
9	Справедливість	+1
10	Визнання	-2

Так, у цьому переліку на перше місце знову повернулося здоров'я, як це було у 2014 та 2016 роках. Сім'я та успіх посідають відповідно друге та третє місця. Найбільше за останні два роки «змінилася цінність» природи, яка посідає наразі лише сьому сходинку в рейтингу новітніх цінностей. У дослідженні відмічається, що вказані цінності також є найбільш часто обговорюваними темами в різноманітних соціальних мережах, якими користуються німці. Наприклад, що стосується здоров'я, то найчастіше пов'язаними з ним аспектами є надання порад із самостійної постановки діагнозу або самотерапії; значної уваги набули також питання харчування та оздоровчих методик. Що стосується теми сім'ї, то в її рамках часто обговорюються конфліктні ситуації в родині та втрата близьких родичів. Звертає на себе увагу той факт, що в цьому році на кілька пунктів у рейтингу цінностей піднявся успіх. Перш за все, мається на увазі успіх деяких політичних діячів, які використовують його для досягнення своїх цілей.

Цікаво, що природа значно втратила свої позиції не дивлячись на те, що в німецькому суспільстві продовжуються дискусії щодо глобальних змін клімату. Очевидно, це пов'язано з тим, що тему природи занадто часто використовували недобросовісні політики. Наразі німецьких громадян цікавлять конкретні дієві заходи для охорони навколишнього середовища та запобігання зміни клімату. Крім того, у дослідженні зазначається, що проблемами охорони природи більше опікуються молодші покоління, аніж люди похилого віку; також спостерігається гендерна різниця серед зацікавлених – проблеми довкілля турбують більше чоловіків ніж жінок.

Поняття екології також тісно пов'язане в свідомості сучасних німців із стабільністю, свободою та справедливістю. Наприклад, рух «П'ятниця для майбутнього» («Fridays for Future») обговорюється в контексті обмежень, встановлених новими екологічними регламентами та законами, або в контексті справедливості між поколіннями. Шкільний екологічний рух «П'ятниця для майбутнього», відомий також під назвами «Молодь за клімат» («Youth for Climate») та Молодіжний страйк за клімат («Youth Strike 4 Climate») – це міжнародний рух школярів, які вирішують по п'ятницях не відвідувати заняття, а замість цього брати участь у демонстраціях, щоб вимагати заходів для запобігання подальшому глобальному потеплінню та зміни клімату. Широка організація та популяризація кампанії розпочалися, коли кліматична активістка Грета Тунберг влаштувала акцію у серпні 2018 року за шведським Риксдагом (парламентом), тримаючи плакат із написом «Skolstrejk för klimatet» («Шкільний страйк заради клімату» (шведськ.)) [5].

Такі цінності як свобода й безпека незмінно залишаються на четвертому та п'ятому місцях відповідно.

Що стосується цінності свободи, то тут спостерігається посилення політизації цього поняття, а у самих респондентів воно останнім часом набуває значення «незалежності від інституцій». Щодо цінності безпеки можна помітити, що в суспільстві ведеться дискусія про визначну позицію держави як гарантії безпеки.

Загальний аналіз цінностей, визнаних німцями у 2020 році головними, показує більш високий рівень критичних та рефлексивних думок респондентів. Все менше ці думки стосуються повсякденних речей у житті чи стилю життя, а розмови стають все більш критичними та політизованими.

З огляду на актуальність, автентичність та достовірність наведених результатів досліджень видається доцільним використання даної інформації на заняттях із німецької мови у Воєнно-дипломатичній академії імені Євгенія Березняка під час вивчення таких країнознавчих тем, як «Сучасне німецьке суспільство», «Клімат і довкілля у ФРН», «Стиль життя сучасних німців» тощо.

Література

1. Wie sich die Werte der Deutschen verändert haben. URL: <https://www.welt.de/finanzen/article170819349/Wie-sich-die-Werte-der-Deutschen-veraendert-haben.html>
2. Kantar ist eines der weltweit führenden Unternehmen für Data Science, Insights und Consulting. URL: <https://www.kantardeutschland.de/>
3. Deutschlands führende Trend- und Innovationsberatung. URL: <https://trendbuero.com/de#about-us>
4. Die wichtigsten Werte der Deutschen. URL: <https://www.experten.de/2020/02/25/die-drei-wichtigsten-werte-der-deutschen/>
5. Fridays for Future. URL: [доступу: https://de.wikipedia.org/wiki/Fridays_for_Future](https://de.wikipedia.org/wiki/Fridays_for_Future)

ГЕНЕЗА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Павленко І. О.

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка*

Соціокультурні ситуація в суспільстві, зрушення наукових і освітніх парадигм постійно вимагають оновлення змісту освітнього процесу. Модернізація загальної освіти актуалізує проблеми професійно-педагогічної освіти, зокрема проблему підготовки майбутнього вчителя, адекватного запитам педагогічної практики сьогодення.

Метою професійної підготовки майбутніх вчителів у контексті вимог формування професійної готовності студентів, яка передбачає високу загальну культуру, особистісні якості (гуманізм, здатність до співпраці, рефлексію), готовність (на рівні діяльнісного і особистісного досвіду) до самостійної, творчої, особистісно-орієнтованої педагогічної діяльності як діяльності гуманної і культуроформуючої.

Теоретичні передумови гуманістичного направлення в педагогіці ми можемо простежити, починаючи

ще з великих мислителів далекого минулого. Сократ вважав професійних педагогів «акушерами думки», учнів називав співрозмовниками, а метою навчання бачив не знання, що передаються в «готовому» вигляді, а сенс, що з'являється у результаті роздумів.

Аль-Фарабі вимагав від вчителя обов'язкової наукової роботи і вважав, що виховна діяльність вимагає великих знань і високих моральних якостей (моральності, чесноти, прагнення робити добрі справи, тощо) у поєднанні зі спостереженням і досвідом вихованців [4].

Д. Дідро – філософ, просвітитель, один із авторів «Енциклопедії», основними якостями вчителя вважав глибоке знання предмета, чесність, чуйність, любов до дітей.

А. Коменський вважав, що головне призначення вчителя полягає в тому, щоб своєю високою моральністю, любов'ю до людей, знань, працьовитістю і іншими

якостями стати взірцем наслідування для учнів, особистим прикладом виховувати у них людяність. Автор сформував конкретні вимоги до вчителя і процесу навчання (ненасильство, природовідповідність, діяльнісний підхід), які є актуальними і сьогодні [5, с. 238].

Видатний педагог К. Ушинський розробив педагогічну систему, основою якої стали вимоги демократизації освіти і навчання, а метою виховання – формування активної і творчої особистості, розвиток в учня «бажання і здатності самостійно, без учителя, здобувати нові знання». Особливе значення в підготовці педагога К. Ушинський надавав антропологічним знанням. «Якщо педагогіка хоче виховувати людину у всіх відношеннях, то вона повинна, перш за все, познайомитися з нею також у всіх відношеннях». Він вважав, що відкриття в галузі антропологічних наук створюють передумови для проникнення в людську природу і управління нею в інтересах самої людини. К. Ушинський не уявляв учителя без глибоких і різнобічних знань, навичок (красиво і правильно писати, малювати, креслити, читати ясно і виразно і, якщо можливо, навіть співати), практичного мистецтва викладання, але, поряд із цим, підкреслював необхідність наявності твердих переконань, без яких не можна стати справжнім учителем. «У кожному наставнику важливо не тільки вміння викладати, але також характер, моральність, переконання». Важливим якістю вчителя Д. Ушинський також вважав здатність і готовність до постійного розширення свого наукового і педагогічного кругозору [7, с. 240].

А. Макаренко підкреслював необхідність для вчителя опанувати технікою педагогічної майстерності: «... Педагогічна майстерність полягає і в постановці голосу вихователя, і в управлінні своїм обличчям ... Педагог не може не грати. Не може бути педагога, який не вмів би грати ... Але не можна просто грати сценічно, зовні. Є якийсь приводний ремінь, який повинен поєднувати з цією грою вашу прекрасну особистість ... ». На його думку, педагогічна майстерність повинна бути доведена до досконалості, майже до ступеня техніки [2, с. 268].

В. Сухомлинський найголовнішим у майстерності педагога вважав «вміння поєднувати сердечність із мудрістю», а в процесі становлення педагога важливу роль відводив творчості: «Якщо ви хочете, щоб педагогічний груд давав вчителю радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворювалося на нудну, одноманітну повинність, ведіть кожного вчителя на щасливу стежку творчості» [6, с. 70].

На думку І. Зязюна, педагогічна майстерність це професійне вміння організовувати всі види навчально-виховної діяльності, цілеспрямованість їх на всебічний розвиток і вдосконалення особистості, формування її світогляду, здібностей, потреби в соціально-значимій діяльності, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності. До таких важливих властивостей відносяться: гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійні знання, педагогічні здібності і педагогічна техніка [1, с. 180].

Соціальні виклики суспільства, на разі, вимагають освіти інноваційного типу на засадах сталого розвитку, в умовах якої стало б можливим формування у майбутніх учителів здатності до проєктивної детермінації майбутнього, відповідальності за нього. Принципові зміни змісту педагогічної підготовки у закладах вищої педагогічної освіти визначені зміною освітньої парадигми, згідно з якою змінюються методологічні підходи до процесу професійної підготовки: «Оновлення змісту освіти, орієнтація на новий тип педагогічного мислення, розвиток у молодого покоління онтозберігального світогляду, формування етичних цінностей у системі відносин природа – суспільство – людина – ці та інші виклики початку XXI століття, безумовно, мають позначатися на професійних і особистих якостях майбутнього вчителя» [3 с. 30].

Отже, виходячи із вищезазначеного, професійно-педагогічну підготовку майбутнього вчителя слід розуміти, як формування вміння організувати продуктивне навчання на основі творчої взаємодії з учнями в процесі навчально-виховної діяльності, що передбачає оволодіння майбутнім учителем достатніми вміннями і навичками як загальнопедагогічними, так і специфічними, притаманними тільки вчителю певної дисципліни. Професійно-педагогічна підготовка повинна сприяти цілісному розвитку, саморозвитку та особистісного росту майбутніх учителів.

Необхідними умовами ефективності професійної підготовки майбутнього вчителя, результатом якої є становлення конкурентоздатного фахівця в умовах освітнього процесу у закладах вищої педагогічної освіти є: оновлення змісту професійної підготовки, в якому панує пріоритет професійно-особистісного розвитку майбутнього вчителя; створення насиченого розвивального освітнього середовища, впровадження інноваційних технологій в освітній процес; розвиток нового педагогічного мислення.

Література

1. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. та ін. Педагогічна майстерність: підручник. К.: СПД Богданов, 2016. 312 с.
2. Макаренко А. С. Методика виховної роботи. К.: Радянська школа, 1990. 366 с.
3. Павленко І. О. Формування валеологічного мислення майбутніх учителів природничих спеціальностей у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2015. 230 с.
4. Педагогическая теория «Аристотеля Востока» аль-Фараби. Общая педагогика, история педагогики и образования. Аль-Фараби. Историко-философские трактаты. Перевод с арабск. URL: <http://pscipress.ru/pedagogy/articles>

5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студентов высших учебных заведений. М.: Гуманитарный издательский центр «Владос», 2001. 576 с.
6. Сухомлинський В. О. *Батьківська педагогіка*. К.: Рад. школа, 1978. 263 с.
7. Ушинский К. Д. *Проблемы педагогики*. М.: УРЛО, 2000, 314 с.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ У ПІДГОТОВЦІ УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТЯН

Павлюк Л. Д.

*Викладач-спеціаліст першої категорії
Вінницький торговельно-економічний коледж КНТЕУ*

Дудник Л. В.

*Викладач-методист, спеціаліст вищої категорії
Вінницький торговельно-економічний коледж КНТЕУ*

Що таке Європа? Що таке Європейський Союз? Що таке європейська освіта і чому вона настільки популярна в сучасному світі? І чи насправді українська система освіти настільки відстала від світової системи? На всі ці питання ми спробуємо дати відповідь в даній статті.

Отже, Європа – політичний та історико-географічний регіон, у який включають країни західної, центральної та східної Європи. Третя за кількістю населення частина світу після Азії та Африки (729 млн осіб, 11 % населення Землі). Україна є найбільшою за площею країною Європи, не враховуючи європейську частину Російської Федерації, що є європейсько-азійською країною. Увесь цей час новини про Україну більш-менш регулярно з'являються у європейських засобах масової інформації, сюжети на українську тематику є не лише у випусках новин, а й надходять буквально звідусіль. Про Україну також багато говорять на різних рівнях у Європі. Багато українців їдуть не лише працювати за кордон але й здобувати освіту в європейських вузах, особливо велика кількість українських студентів навчаються в Польщі. То що таке європейські стандарти в освіті і чим вони відрізняються від українських?

Європа характеризується зростанням глобальної взаємозалежності країн, прагненням створити відкрите демократичне суспільство, єдиний економічний та культурний простір. Концепція Європейського Співтовариства ґрунтується на таких основоположних принципах створення єдиного освітнього простору: багатокультурна Європа, мобільна Європа, Європа професійної підготовки для всіх, Європа сучасних умінь і навичок, Європа, відкрита для світу. У світовому науковому просторі розробляються ідеї «загального європейського дому», «європейської свідомості», «європейської культурної та історичної спільності» тощо. І місце України саме там в «загальному європейському домі» [3, с. 79].

В кінці ХХ – на початку ХХІ століття у контексті освітньої політики Європейського Союзу та Ради Європи надзвичайного поширення набуло поняття «європейського виміру в освіті» (ЄВО), яке розглядається як певний стандарт знань про Європу; вивчення тра-

дицій, культури, мови та економічного стану інших країн для отримання комплексного уявлення про Європу та визнання існування багатоманітності в її рамках; зміцнення у молоді почуття європейської своєрідності; розуміння цінностей європейської цивілізації і основ розвитку Європейської Спільноти, таких як демократія, повага до прав людини, толерантність та солідарність; підготовка молоді до участі у суспільному та економічному розвитку [1, с. 39].

Отже, які переваги, на нашу думку, має європейська освіта:

– освіта в європейському вузі дає можливість працювати за кордоном, не лише в ЄС;

– європейські дипломи визнаються без додаткового підтвердження у всіх країнах Європейського Союзу, а також в США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії;

– студенти європейських вузів в обов'язковому порядку проходять стажування під час навчання; під час стажувань, часто оплачуваних, студенти отримують те, чого часто не вистачає багатьом молодим фахівцям – досвід;

– досить часто в процесі стажування багатьом вдається зарекомендувати себе перед працедавцем і отримати робоче місце навіть раніше, ніж диплом; напевно, ви погодитесь, що працедавець віддасть перевагу практикові, а не теоретикові, особливо – працедавець зарубіжний;

– студенти можуть самі вибирати собі предмети для вивчення. Правда існує і перелік обов'язкових предметів. Свобода вибору дозволяє вивчати те, що дійсно цікаво і корисно для подальшої роботи;

– велику частину учбового процесу в зарубіжних вузах складає самостійна робота студентів. За роки навчання у студентів виробляються неоціненні якості – вміння шукати потрібну інформацію, розподіляти свій час і ухвалювати рішення, ставати більш самостійними;

– знання іноземної мови, яке відкриває двері до Європи тощо;

Якщо ми з вами порівняємо сучасну українську освіту з європейською то можемо знайти багато недоліків:

– занадто багато теоретичного матеріалу, який знижує шанси молодого українського фахівця отримати престижну роботу, оскільки роботодавець прагне отримати не теоретика, а практика;

– вивчення великої кількості предметів, які не завжди підходять майбутній професії і є обов'язковими, а тому не всім студентам цікаво слухати лектора та виконувати завдання;

– вивчення іноземної мови починається в нашій державі ще з початкових класів і триває до закінчення ВУЗу, але погодьтеся, досконало мову знають лише одиниці. Ми вивчаємо теорію, граматику, але не вміємо вільно розмовляти. Лише одиниці українських освітян мають можливість отримати практичний досвід за кордоном, а тому наші знання мови поверхневі і, перебуваючи в іншій державі, нам складно спілкуватись з іноземцями;

– в наших ВУЗах немає такої кількості самостійної роботи як в іноземних, а тому наші студенти не мають такої самостійності;

– ми ще не усвідомлюємо до кінця всіх демократичних цінностей та прав.

Все це лише кілька прикладів того, які розбіжності існують між європейською і українською освітою. Саме тому, Європа допомагає нам зробити, наприклад, профтехосвіту престижною та якісною. *Нещодавно стартувала програма EU4Skills. Завдяки їй європейські партнери спільно з міністерством освіти і науки України покращуватимуть інфраструктуру, закуплять обладнання і проведуть навчання викладачів у закладах професійно-технічної освіти. Кого торкнуться зміни й чого чекати учням училищ, коледжів, профільних ліцеїв та центрів?*

Програма Erasmus+ дає можливість українським студентам безкоштовно навчатись в кращих вищих навчальних закладах Європи. Нещодавно український хлопець Сергій Мельникович п'ять місяців навчався в

одному з найпрестижніших закладів вищої освіти Європи – Інституті політичних досліджень у Парижі, більш відомому під назвою Sciences Po.

Програма Європейська освіта пропонує навчання у 18 престижних польських ВУЗах та має повноваження проводити інформаційну та вступну кампанію від їх імені з правами приймальної комісії.

Таким чином, Європа постає ціннісним орієнтиром, бо європейські цінності складають основні підвалини ліберально-демократичних інститутів західноєвропейського простору, кордони якого не обмежуються географічними ознаками приналежності країн до європейської частини світу. Європейські цінності втілені та втілюються і в Америці, і в Азії, і в Австралії. Європа дала людству світську філософію, християнство в якості світової релігії, релігійну терпимість, толерантність до переконань інших людей та інших цінностей. Цінності є ядром культури кожного народу, нації, суспільства. Г.Хофштеде, сучасний дослідник цінностей, переконаний, що цінності знаходяться на найглибшому рівні серед важелів прийняття рішень, бо саме вони визначають ідеологічні переконання індивідів та мотивацію їх вчинків. Саме до цінностей, на думку відомого американського соціолога Т.Парсонса, звертаються люди для остаточного обґрунтування своїх дій. Цінності виходять за межі конкретних ситуацій (що можуть вирішуватись індивідом під впливом інтересів і переконань), бо визначають головні цілі й сенс життя, тому вони найяскравіше проявляються в кризові моменти для індивіда або соціуму [2, с. 109].

І саме нам потрібно змінювати підхід до навчання українських освітян, які будуть потім навчати молоде покоління українців. Адже Україна – це не лише частина територіальної Європи, але її невід'ємна складова. Наша культура, традиції та звичаї тісно пов'язані між собою. Саме тому, український освітянин повинен бути частиною освіти сучасної Європи.

Література

1. Захарова Н. Європейський вимір курсу історії нового часу в навчальних програмах для середньої школи в Україні. *Історія та правознавство*. 2017. № 34–36 (62–64). С.38–42.
2. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів історії у Західній Європі: спільність і розбіжності: монографія. К.: Вища школа, 2005. 180 с.
3. Ціннісні парадигми освіти. / Укл. Н.О. Ткачова. Х.: Видав.гр. «Основа», 2014. 128 с.

ПРОВОА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ

Панкратова В. О.

кандидат юридичних наук, доцент

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ

Принцип правової визначеності визнається загальним принципом у праві Європейського Союзу. Оскільки на сучасному етапі особливо важливим стратегічним напрямом державно-правового розвитку України є європейський вибір, то сприйняття принципів права

Європейського Союзу є важливим чинником, що сприятиме втіленню європейських стандартів у законодавство України.

Для з'ясування сутності правової визначеності потрібно звернутися й до його розуміння в праві Євро-

пейського Союзу. Дослідженню даного питання присвячені роботи вітчизняних науковців: О.М. Москаленка, В.І. Муравйова, Р.А. Петрова, О.В. Стрельцоваї, та зарубіжних вчених: М.Л. Ентіна, М.М. Марченка, А. Татама, Б.Н. Топорніна, Т.К. Хартлі, та ін.

Категорія «правова визначеність» знаходить свій прояв у принципі правової визначеності, який є загальним принципом права, що забезпечує дію верховенства права.

Отже, правова визначеність є складною категорією, що охоплює декілька аспектів її розуміння, сукупність яких і визначає зміст цього поняття:

- правова визначеність як формальна визначеність норм права, що виявляється в чіткому, точному їх формулюванні;

- правова визначеність як природне право людини на правову визначеність, що передбачає можливості особи знати своє правове становище, бути впевненим у його стабільності;

- правова визначеність як критерій, якому повинне відповідати судові рішення;

- правова визначеність як сукупність засобів, що забезпечують визначеність прав та обов'язків людини, а, отже, на основі даних знань й своєї поведінки, передбачуваність, у розумних межах, наслідків вчинення тих чи інших дій.

Принцип правової визначеності притаманний більшості правових систем держав-членів ЄС, також він закріплений на конституційному рівні в законодавстві деяких країн, наприклад, Іспанії. Принцип правової визначеності має особливе значення для правопорядку ЄС та полягає в наступному: застосування права в конкретній ситуації має бути передбачуваним; норми, які приймають владні органи, не можуть бути застосовані до осіб, які не знали про їх існування; органи державної влади зобов'язані забезпечити доступність з'ясування права тими, до кого воно застосовується; законодавство ЄС не може набирати чинності до дати свого опублікування; використання зрозумілої мови в судовому процесі; не можна вимагати покарання або виконання зобов'язань після того, як збігли відведені для цього строки [1, с. 267].

Єдності в поглядах щодо складових принципу правової визначеності в праві ЄС серед науковців теж немає. Аналіз наукових поглядів, зокрема, Т.К. Хартлі [2, с. 143], Г.А. Гаджієва [3, с. 82] дозволяє констатувати, що принцип правової визначеності розкривається через наступні концепції:

- непорушність та нескасовуваність набутих законних прав («vested rights»);

- відсутність зворотної сили закону («non-retroactivity»);

- захисту легітимних очікувань («legitimate expectations»).

Слід зазначити, що дані концепції тісно взаємопов'язані між собою та доповнюють одна одну. Непорушність та нескасовуваність набутих законних прав

стосується прав, які надані особі та які наступне законодавство не може скасовувати. Наприклад, у науці конституційного права Іспанії існує концепція «derechos adquiridos», тобто «раніше набутих прав», що використовується для захисту правового становища, що склалося раніше на основі права, що діяло в минулому, від можливих у майбутньому змін нормативної бази, які могли б вплинути на зазначене положення «ex post facto» [4].

Дана концепція має тісний зв'язок з відсутністю зворотної сили закону, тобто дія закону не поширюється на правовідносини, які виникли до його видання.

Захист легітимних очікувань («legitimate expectations») у рішеннях Суду ЄС розглядається як парна категорія з принципом правової визначеності. Але слід зауважити, що в теоретичному аспекті деякі західні автори все ж вважають, що принцип юридичної визначеності та концепт «законних очікувань» є принципово різними правовими конструкціями. Зокрема, П. Рейнолдс вважає, що самого лише застосування в рішеннях Суду ЄС принципу юридичної визначеності поряд із посиланнями на захист законних очікувань недостатньо для висновку про їх спорідненість [5, с. 340]. На користь такого висновку свідчить загальновідомий факт, що концепція «законних очікувань», рівно як і принцип «юридичної визначеності», проникли в європейське адміністративне право (право ЄС), а звідти – у право країн – членів ЄС із німецької правової доктрини, у якій вони принципово розрізняються.

Так, посилаючись на працю Р. Томаса «Законні очікування і пропорційність в адміністративному праві» та на працю Шрьодера «Адміністративне право в Німеччині», П. Рейнолдс доводить, що європейський принцип юридичної визначеності походить із німецького принципу «Rechtssicherheit» (дослівно – правова безпека), метою якого є забезпечення чіткості змісту законодавства та який переважно застосовується у справах щодо ретроактивної дії законодавства; тоді як принцип захисту законних очікувань походить з німецького «Vertrauensschutz» (дослівно – захист довіри), метою якого є забезпечення того, щоб кожен, хто має довіру до легальності рішень і дій публічної адміністрації, підлягав захисту [6, с. 129]. Доречно вказати, що різницю в даних поняттях можна з'ясувати лише при ґрунтовному компаративістському аналізі.

Але зауважимо, що в практиці Суду ЄС, який забезпечує єдність застосування права ЄС в державах-членах, принцип правової визначеності та захист легітимних очікувань тісно переплітаються між собою.

У якості прикладу можна навести рішення в справах *Racke v Hauptzollamt Mainz* (1979) та *Hauptzollamt Landau* (1979), у яких Суд вказав, що «принцип юридичної визначеності покликаний запобігати випадкам набрання чинності положеннями законодавства Співтовариств до моменту їх публікації і що така можливість є винятковою, коли це обумовлено цілями відповідного законодавства та у випадку, якщо законні

очікування тих, на кого воно поширюється, належним чином забезпечені» [6, с. 128].

Слід вказати, що концепція законних очікувань досить широко застосовується в практиці ЄС. При цьому не можна стверджувати, що вона є безмежною. Оскільки не виправдання законних очікувань не може бути підставою для визнання недійсності нормативного акта або протизаконності рішення, або дії державного органу. У даному випадку може невілюватися й сама правова визначеність, оскільки кожна особа, чії законні очікування не були реалізовані, може поставити під сумнів закон чи рішення державного органу, вимагати його скасування.

Тому, як доречно зауважує О. Барбук, основна ідея полягає не в автоматичному анулюванні рішень посадових осіб, які порушують законні очікування громадян, а у встановленні матеріальної відповідальності держа-

ви за шкоду внаслідок неякісності рішень. Захист законних очікувань жодною мірою не повинен обмежувати уряд у визначенні політичного курсу держави, що особливо важливо в міжнародних відносинах. Більше того, може існувати гостра політична необхідність у прийнятті жорстких рішень для захисту більш важливих суспільних інтересів, що виправдує порушення окремих законних очікувань [7].

Аналіз висловлених в літературі поглядів на значення правової визначеності в праві ЄС дозволяє зробити наступний висновок. Принцип правової визначеності є загальним принципом права ЄС та знаходить свій вияв у практиці Суду ЄС й розкривається через концепції непорушності набутих законних прав; відсутності зворотної сили закону та захисту легітимних очікувань.

Література

1. Стрельцова О. В. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. *Правова держава: Щорічник наукових праць Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. 2003. Вип. 14. С. 265–269.
2. Хартли Т. К. Основы права Европейского Сообщества: Введение в конституционное и административное право Европейского Сообщества. Москва: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. 703 с.
3. Гаджиев Г. А. Конституционные принципы рыночной экономики (развитие основ гражданского права в решениях Конституционного Суда Российской Федерации). М.: Юристъ, 2004. 286 с.
4. Сухарева О. О. Правовая определенность как принцип законодательной деятельности на примере Испании. URL: www.lomonosov-msu.ru/archive.
5. Reynolds Paul. Legitimate Expectations and the Protection of Trust in Public Officials / Paul Reynolds. *Public Law*. Vol. 2011. P. 330–352.
6. Магрело М. Концепт «законних очікувань» в принцип юридичної визначеності: причинно-наслідковий чи симбіотичний зв'язок? *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 127-136.
7. Барбук А. В. Защита законных ожиданий и прямое применение международного права. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 2002. № 3. URL: http://elib.org.ua/belorussian-law/ua_show_archives.php

ТЮТОР У СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Петренко Н. О.

кандидат юридичних наук

Херсонський державний університет

Наказом Міністерства освіти України від 15.07.2015 року № 764 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітніх навчальних закладів України», затверджено реалізацію програми «Тьюторська технологія як засіб реалізації принципу індивідуалізації в освіті», один із етапів якої триває до сьогоднішнього дня. Метою даного експерименту є започаткування тьюторства в Україні.

Тьютор у перекладі з англійської «tutor» означає домашній вчитель, репетитор, (шкільний) наставник, опікун. Тьюторство в педагогічній сфері «виникло в XIV в. в класичних англійських університетах – Оксфорд і Кембриджі у Великобританії» [1].

Жаком Делором у доповіді «Освіта: прихований скарб» були сформульовано чотири «стовпи» освіти XXI століття:

– Навчитися пізнавати: передбачає вміння навчатися упродовж усього життя.

– Навчитися діяти: мати здатність правильно чинити у різних життєвих ситуаціях.

– Навчитися жити: охоплює вміння і навички для повної реалізації природних здібностей кожної людини.

– Навчитися жити разом: розуміння оточуючих, їх культуру, традиції, цінності, переконання, тощо [2].

З огляду на викладене вбачається, що сучасний заклад вищої освіти вже не являється місцем де студент накопичує теоретичні знання. Сучасний студент має отримати навички щодо навчання, має відшукати свій талан та розвинути його. Провідником в цьому процесі має стати тьютор.

Тьюторинг представляє собою метод, який дозволяє розкрити потенціал студента. Він своїм прикладом

та взаємодією зі студентом допомагає йому реалізувати свій потенціал, зацікавити його у майбутній професії, продемонструвати, як можна розвиватися в професійній діяльності. Таким чином, тьютор це не просто викладач, а точніше це в першу чергу не викладач у класичному його розумінні. Однак тьютора не можна розглядати просто як наставника студента, він має стати партнером, який власним прикладом допомагає організувати процес навчання та допомагає знайти свій шлях у житті.

Отже впровадження тьюторінга в сучасний університет має стати частиною реалізації концепції освіти протягом життя, яка є панівною станом на сьогоднішній день в Європі.

Метою роботи тьютора має стати розбудова такого освітнього простору для студента, щоб він не тільки відчував партнерську підтримку в процесі навчання, а і мав комфортні умови для навчання. При цьому, тьюторство та супровід учня може і не завершитися із закінченням ним закладу освіти, оскільки концепція освіти продовж всього життя передбачає можливість мати наставника в подальшому.

При цьому співпраця «тьютор – студент» в ході спілкування може змінюватися. Тобто, оскільки головною на сьогодні є концепція навчання впродовж життя, то тьютор має бути такою особою, яка продовжує навчатися та на власному прикладі продемонструвати студенту необхідність такого навчання. Однак, розвиток технологій, збільшення потоків інформації, зміна засобів та джерел отримання інформації може призвести до того, що студент певними технологіями буде володіти краще ніж його тьютор. Наведене призведе до того, їх взаємодія буде направлена на взаємний обмін досвідом та навичками.

Тьютор має побудувати процес навчання таким чином, щоб не тільки студент мав можливість отримати необхідні навички, а і на прикладі свого наставника побачити необхідність подальшого розвитку та навчання вже за стінами закладу вищої освіти.

Тьюторства розуміють як технології індивідуалізації освіти, що передбачає створення реальних умов для входження кожного суб'єкта з його прагненнями й можливостями в процес навчання, як управління своєю власною освітньою траєкторією [3, с. 4]. Таким чином, головною метою тьютора є допомога студенту вибудувати свій навчальний процес, координувати його, допомогти обрати напрям своєї діяльності під час навчання та зрозуміти в якій сфері він хоче розвиватися в подальшому. Тьютор не є класним керівником чи куратором, основною задачею яких є контроль за дотриманням студентами навчального плану.

Узагальнюючи наведено можна виділити наступні функції тьютора: підготовка або вивчення навчальних програм; вивчення особи студента та виявлення його інтересу, робота з мотивацією та цілями студента; виконання фасилітативних функцій; інформування студента в ході навчання; робота над труднощами які виникають у студента під час навчання та опрацювання шляхів їх вирішення тощо.

Організаційні форми роботи тьютора в закладі вищої освіти є індивідуальні бесіди та консультації зі студентами; робота в міні-групах; моніторинг виконання студентом розробленої індивідуальної навчальної траєкторії; координування самостійної освіти; обрання форм навчання зручних для студентів; контроль за результатами навчання та їх аналіз та інші. При цьому робота та взаємодія може відбуватися як у класичній очній формі так і он-лайн або із застосуванням обох цих форм.

Таким чином, в ході реформування освіти та імплементацією студентоцентрованого підходу тьюторство може зайняти одну із ключових позицій в сучасних закладах вищої освіти. При цьому станом на сьогоднішній день чинне законодавство не містить положень, які б регламентували роботу тьюторів, відсутні вимоги щодо до його особи та освітні програми. Саме ці напрями можуть стати пріоритетними в подальшому розвитку системи вищої освіти в Україні.

Література

1. Ковалева Т. М. Матеріали курсу «Основи тьюторського супроводження в общем образовании»: лекції 1–4. М.: Педагогический университет «Первое сентября», 2010. 56 с.
2. Learning: the treasure within; report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century (highlights) URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109590_rus.
3. Бойко А. М. Тьюторство як засіб задоволення освітніх потреб особистості, країни і суспільства. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Полтава, 2010. Вип. 1. С. 4–12.

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Пилипенко Н. В.

кандидат педагогічних наук

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Аксьонова С. В.

студентка психолого-педагогічного факультету

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Орієнтація України на інтеграцію в Європейський освітній простір актуалізувала сучасні міжнародні тенденції у сфері освіти та поставила на перший план формування професійної компетентності фахівця.

Вдосконаленням вищої педагогічної освіти та впровадженням нових освітніх стандартів визначаються пріоритетні завдання, виконанням яких передбачається модернізація змісту і методів підготовки майбутнього вчителя початкових класів шляхом повної реалізації його потенційних можливостей. Головного значення набуває професійна підготовка вчителів початкових класів, яка закладає у дітей основи духовності, естетики, загальної культури, виховує в них любов до рідного краю, патріотизм.

Ми живемо у час, коли світ радикально змінюється. Це сприяло впровадженню нових освітніх стандартів у систему вищої педагогічної освіти, обґрунтуванню нових педагогічних технологій формування активної, відповідальної, творчо мислячої й висококультурної особистості, тому в освіті України стає актуальним таке поняття, як «інклюзивна освіта». Вимоги до вчителя Нової української школи стають дедалі жорсткішими, тому, для впровадження в освітній процес нових парадигм освіти, сучасний вчитель повинен володіти наступними якостями характеру, як: доброчесність; компетентність; щирість; добросовісність; відповідальність; педантичність; любов до дітей та своєї професії тощо. Отже актуальною та невід'ємною складовою формування особистості сучасного вчителя Нової української школи повинна бути толерантність. Оскільки у наш час все більше держава акцентує увагу на інклюзивній освіті та відкривають інклюзивні класи, сучасному вчителю необхідно вдосконалювати свій рівень професійної майстерності задля навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Мета дослідження – формування у майбутніх учителів початкових класів толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.

Аналіз досліджень стверджує, що проблему формування толерантності особистості досліджували багато вчених, але у нашій роботі особливої уваги заслуговують Вольтер та Джон Локк, які були основоположниками поняття «толерантність» та вчення яких внесло вагомий вклад в усі галузі життя людини, стало ключовим компонентом формування особистості.

Структуру формування толерантності сучасного вчителя можна представити у вигляді взаємодії трьох провідних компонентів:

- 1) Концептуально-ціннісного;
- 2) Особистісно-мотиваційного;
- 3) Діяльнісно-поведінкового.

Домінуючими принципами концептуально-ціннісного компоненту формування толерантності вчителя є:

- ідея духовної свободи людини;
- визнання самобутності й унікальності кожної людини;
- віра в невичерпні можливості і здібності особистості;
- повага до людської гідності;

Діяльнісно-поведінковий компонент формування толерантності вчителя виявляється через систему способів його педагогічних дій щодо організації, контролю й оцінки якості діяльності учасників освітнього процесу, серед яких:

- сприймання особистості партнера таким, яким він є;
- прийняття та розуміння індивідуальності іншої людини;
- надання недоторканого права особистісної думки;
- оцінювання особистості згідно Я-концепції;
- міння приховувати або згладжувати негативні почуття.

Особистісно-мотиваційний компонент формування толерантності вчителя виявляється через характер його емоційного ставлення до учасників педагогічної взаємодії, а саме: доброзичливість, ввічливість, щирість, лояльність, стриманість, милосердність, емпатійність, справедливість, терпимість [3].

Отже, у наш час на людей впливає багато факторів оточуючого середовища, які, у певній мірі, спричинюють хвороби та відхилення здоров'я, через які особистості не мають можливості реалізації певних власних потреб. Наприклад, особистості з вадами опорно-рухового апарату не мають змоги вільно ходити, а особистості з вадами зору позбавлені можливості бачити оточуючий світ. Отже, діти, які мають особливі освітні потреби, мають певні застереження з приводу того, що їх висміють, ображають, кривдять.

Для запобігання вищезазначеному, сучасному вчителю Нової української школи необхідно бути для ди-

тини з особливими освітніми наставником та другом, з повагою та розумінням ставитися до таких дітей.

Отже, толерантний вчитель повинен:

1) налаштувати дитячий колектив на взаємоповагу та сприйняття такої дитини як невід'ємної частини колективу;

2) залучити дитину з особливими освітніми потребами до спільної роботи в класі;

3) добирати освітній матеріал згідно з потребами дитини;

4) виявляти сильні сторони дитини для розвитку її потенціал;

5) надавати дітям приклад толерантного ставлення до дитини з особливими освітніми потребами;

6) запобігати булінгу по відношенню до цієї дитини та, водночас, запобігати проявам гіперопіки;

7) вчасно надавати необхідну допомогу дитині та її батькам;

8) надавати вчасно інформацію та психологічну підтримку батькам по відношенню до «особливої» дитини;

9) соціалізувати дитину з особливими освітніми потребами в навколишньому світі.

Сучасному вчителю Нової української школи для формування толерантності в учнів, необхідно протягом життя виховувати у себе естетичні цінності. Вчитель

повинен звертати увагу на не толерантне відношення до людини з особливими потребами, навчити вихованця емпатії. Кожен учень повинен розуміти, що на місці «особливої» дитини може опинитися кожен.

Особливу увагу необхідно звертати вчителю початкової школи на те, якщо учень агресивно налаштований на дитину з особливими освітніми потребами. Із такою дитиною треба проводити додаткові бесіди, приводити приклади, які вона здатна зрозуміти, слідкувати за її поведінкою щодо дитини з особливими потребами для запобігання негативним наслідкам. Розуміння є здатністю дивитися на світ очима іншого суб'єкта; визнання – здатність бачити в ньому носія інших цінностей, поглядів, образу життя, усвідомлення його права бути інакшим; прийняття – позитивне ставлення до нього як іншого.

Отже, можемо зробити висновок, що необхідність формування толерантності особистості – одна з головних засад демократичного суспільства, яка повинна бути основою не тільки правової практики, але і фундаментом нашого функціонування в суспільстві. Тож наша задача, як сучасних педагогів – навчати дітей та підтримувати право тих, хто має особливі освітні потреби, жити в одному освітньому середовищі та здійснювати разом свої мрії.

Література

1. Толерантність: введення в проблему. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/404.pdf>
2. Педагогічна толерантність як професійно важлива якість вчителя. URL: <https://vseosvita.ua/library/pedagogicna-tolerantnist-ak-profesijno-vazлива-akist-vcitela-7268.html>
3. Пилипенко Н. В. Педагогічні умови формування естетичної культури у майбутніх учителів початкових класів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2017. 296 с.

БАЛАНС ЦІННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАХИСТІ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ

Попова А. П.

аспірантка

Сумський державний університет

На сьогодні Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) – це найбільш авторитетний міжнародний судовий орган, який забезпечує ефективний контроль за втіленням та охороною, в межах правових систем держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, права на охорону приватного життя, житла та таємниці листування.

В свою чергу, захист особистісних прав прямо чи опосередковано стосується суспільства. Так, П. М. Рабінович зауважив, що одним із основних засобів забезпечення правомірності взаємовідносин у системі «людина – держава» є встановлення справедливої збалансованості інтересів особи і суспільства [5, с. 411]. Оскільки переважна більшість індивідуальних прав і свобод не є абсолютними (тобто за певних обставин можуть підлягати обмеженню), особливої акту-

альності набуває питання знаходження балансу між приватними та публічними інтересами.

Уперше поняття пропорційності було застосовано ЄСПЛ у справі «Національна профспілка поліції Бельгії проти Бельгії», де воно вживається у значенні пропорційного зв'язку між застосовуваними заходами й метою, яку вони переслідують [3].

Іншим аспектом балансу між приватними та публічними інтересами є межі свободи вираження поглядів, гарантованої статтею 10 Конвенції. Так, вихід за «умовну лінію» приватності однієї особи через широту свободи вираження поглядів іншої особи або недержавного засобу масової інформації тягне за собою конфлікт інтересів захищених прав, що вбачається із рішення у справі «Фон Ганновер проти Німеччини» [4]. Разом із цим, необхідно виділити конфлікт визначеного інтересу

між фізичною особою та державою, що може мати форму свавільного втручання державних органів. Окрім зазначеного негативного зобов'язання держави, існують також позитивні зобов'язання, які внутрішньо притаманні поняттю дієвої поваги до приватного чи сімейного життя (рішення у справі «Стьєрна проти Фінляндії» [7]).

Лінія розмежування між позитивними та негативними зобов'язаннями держави згідно з цим положенням не піддається точному визначенню. Проте принципи їх застосування є подібними. В обох контекстах мають бути справедливо зіставлені конкуруючі інтереси особи та суспільства, при цьому держава має право відступити від своїх зобов'язань на свій розсуд (рішення у справі «Кіґан проти Ірландії») [2].

Тому, суть принципу пропорційності конвенційних норм при винесенні рішень ЄСПЛ полягає у пошуку балансу між інтересами суспільства та інтересами окремої особи, що проявляється у перевірці пропорційності вжитих заходів і поставленої легітимної мети при застосуванні обмежень тих чи інших прав і свобод, оскільки національними судами та іншими органами публічної влади обираються такі засоби, в результаті яких не виправдано дискримінуються права окремих осіб.

За таких обставин, Судом шляхом ієрархізації правових цінностей визначається ступінь важливості інтересів особи в порівнянні з інтересами суспільства. В своїх дослідженнях М. М. Слабак звертає увагу, що подолання приватних та суспільних конфліктів інтересів можливе шляхом встановлення ситуативної ієрархії суперечливих інтересів (і відповідних цінностей) залежно від конкретно-ситуативної суспільно-значущої необхідності обмеження окремих із них, тобто ЄСПЛ для розв'язання існуючих аксіологічних колізій виходить передовсім із конкретно-історичного оцінювання значущості правомірних інтересів людини, характеру й ступеня можливих обмежень цих інтересів, соціальних наслідків їх обмежень. Таке оцінювання здійснюється на предмет відповідності принципам домірності, пропорційності й забезпечення у кожному випадку рівноваги інтересів [6].

Дотримання ЄСПЛ балансу цінностей знаходить своє відображення в рішенні у вже згадуваній справі «Фон Ганновер проти Німеччини». Справа стосувалася обнародування приватних фотознімків принцеси Кароліни фон Ганновер, доньки принца Монако Реньє III, та співвідношення права на приватність публічної особи

та права на свободу вираження поглядів. Як зазначено в рішенні, «основоположне значення захисту приватного життя особи з під кутом зору її розвитку, який розповсюджується за межі приватного кола, включає також соціальний аспект», тобто висвітлення обставин приватного життя публічної особи при відсутності суспільної зацікавленості є порушенням статті 8 Конвенції [4]. Наголосимо, що йдеться саме про суспільну зацікавленість, обґрунтовану публічним інтересом.

Водночас, із практики ЄСПЛ вбачається також перевага суспільних інтересів над приватними, що знаходить своє відображення в рішенні у справі «Цу Гуттенберг проти Німеччини», в якій Суд одноголосно визнав заяву неприйнятною, оскільки справа стосувалася публікації в німецькій пресі фотографій резиденцій у Німеччині та США, які належать Карлу-Теодору цу Гуттенбергу, колишньому федеральному міністру економіки і технологій та Міністру оборони Німеччини, та його сім'ї. ЄСПЛ виявив, що Апеляційний суд м. Кельн встановив справедливий баланс між правом заявника на повагу до його приватного життя і свободою вираження поглядів журналу Bunte, який опублікував фотографії будинків в Берліні та США. З огляду на межі розсуду, надані державам-учасницям Конвенції в таких питаннях, Суд не знайшов жодної підстави замінювати думку німецьких судів своєю власною думкою, оскільки зазначив, що фотографії демонстрували лише фасад старої та нової резиденції заявника та його сім'ї. Як виявив Апеляційний суд, існував незначний ризик того, що ці будинки будуть ідентифіковані і, таким чином, це викликати порушення спокою заявника. Один з будинків лише теоретично використовувався як житло і фото другого будинку демонструвало лише фасад, видимий з саду, території, недоступної для громадськості. ЄСПЛ підсумував, що фотографії у друкованому виданні та коментарі до них розкрили незначну інформацію про життя Карла-Теодора цу Гуттенберга і його сім'ї [1].

Виходячи із досліджуваного матеріалу ми приходимо до висновку, що баланс забезпечення права на приватність публічних осіб та права на свободу вираження поглядів, свободу висловлювань, а також інформацію, існує, однак потребує ретельного аналізу меж впливу такої інформації на суспільство та фактичного обсягу інформації, яка розголошує обставини приватного життя громадян, а особливо публічних осіб, оскільки останні мають ширші зобов'язання з огляду на їхній публічний статус.

Література

1. Photos in press of residences of Karl-Theodor zu Guttenberg and his family: fair balance between right to respect for private life and freedom of expression. Press Release. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:\[%22003-6464448-8514360%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:[%22003-6464448-8514360%22])
2. Кіґан проти Ірландії. Рішення ЄСПЛ від 26 травня 1994 року. URL: <https://precedent.in.ua/2015/12/16/kygan-protyv-irlandyy/>
3. Національна профспілка поліції Бельгії проти Бельгії. Рішення ЄСПЛ від 27 жовтня 1975 року // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_087

4. Рішення Палати у справі «Ганновер проти Німеччини». Рішення ЄСПЛ від 24 червня 2004 року База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_324

5. Слабак М. М. Практика Європейського Суду з прав людини: спроба аксіологічного аналізу (за матеріалами справи Фон Ганновер проти Німеччини). Форум права. 2014. № 2. С. 409-415.

6. Слабак М. М. Ціннісно-правова аргументація в практиці Європейського суду з прав людини: деякі методологічні аспекти аналізу. Право і громадянське суспільство. 2015. № 10. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-10-2015/item/200-tsinnisno-pravova-arhumentatsiya-v-praktytsi-yevropeyskoho-sudu-z-prav-lyudyny-deyaki-metodolohichni-aspekty-analizu-slabak-m-m#startOfPageId200>.

7. «Стєрна проти Фінляндії». Вибрані справи Європейського суду з прав людини. Випуск VI. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-105361&filename=CASE%20OF%20C.%20v.%20FINLAND%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D.pdf>

POLITICAL VALUES OF THE EU IN THE NGOS WORK IN FORMATION AND IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL POLICY: ON CZECH REPUBLIC EXAMPLE

Porieva V. O.

Postgraduate Student, Research Fellow

Department of Globalization, European integration and National Security of the NAPA under the President of Ukraine

Globalization, climate and demographic change, the digital revolution and migration are among the challenges that are shaping how European citizens live and work now and in the foreseeable future. Sustainable development, as defined in the UN 2030 Agenda for Sustainable Development and its Sustainable Development Goals (SDGs), must be at the core of the European strategy. No less than 65 % of the 169 targets of the SDGs require the involvement of the participation of the private sector and civil society is clearly necessary. Today, the current GDP per capita does not include social, territorial and environmental aspects in Europe's regions and does not give a full picture of their level of development.

The 2019 European elections have shaped the new political landscape of the EU in one of the largest democratic exercises on the planet. Regional and local leaders are looking forward to setting a new agenda for a sustainable Europe for the next five years, and this requires all levels of governance to be more involved in the EU's political life. Civil society are key in developing on the Paris Agreement objectives, and nearly 8000 across Europe have committed to ambitious targets to reduce greenhouse gas emissions and take climate change by participating in NGO, represent and protect environmental rights citizens of EU. It also implies that, while respecting national frameworks, more decentralization and a better division of powers need to be increase transparency and the quality of policymaking in environmental field. The citizens dialogues/consultations need to feed into the EU policymaking cycle on a regular basis and would complement the EU's representative decision-making structure. They should be seen as contributing to the implementation of Article 11 of the EU Treaty, allowing citizens' concerns and need to influence the EU's agenda setting and policymaking.

Studies, which I observing, focusing mainly on transposition have sought to explain variation in the

performance of CEE countries by stressing the role of several domestic factors, including administrative capacity [1,], [2], the extent of pre-accession policy alignment [2], the maintenance of pre-accession institutional structures [3], the ideological orientation and political interests of governments [4], the political salience or sensitivity of EU laws [1], and the presence or absence of veto players [1], [4]. In the remainder of this article, the impact of these factors and how they relate to each other will be examined in the implementation of EU environmental policy in the Czech Republic after accession. The Czech Republic has experienced difficulty implementing EU environmental policy since accession, as evidenced by the growing number of infringement cases against it in this area.

Nevertheless, there are reasons for pessimism about post-accession compliance. One was the literal or shallow adoption of EU rules in the pre-accession period by many candidate countries. According to Sedelmeier [5], the literal transposition of EU directives, without 'substantive debate about the legislation and the most appropriate ways to achieve their aim in the national context entails the risk of simply delaying the emergence of problems until the stage when the law has to be applied and enforced'. It is also a sign of the lack of 'broad consultation of affected groups', another factor which could negatively affect post-accession compliance [6, pp. 298–299]. Others argued that the shallow adoption of EU rules made it easier for new member states to alter them after accession, with some even expecting deliberate attempts to escape, reverse or renegotiate EU rules that new member states felt had been unfairly imposed upon them in the asymmetrical accession process [7, p. 262], [8, p. 204].

Another potential problem is the weakness of civil society, because of the key role of civic groups as watchdogs and allies of the Commission in the

enforcement of EU law. In most CEE countries weak civil societies were a legacy of communism, while the strengthening of civil society was in some ways undermined by the centralized and top-down nature of the accession process [5, p. 809], [6, p. 299]. The weakness of civil society thus limited the possibility of utilizing non-hierarchical public-private coordination, or 'new modes of governance', as a means of compensating for the limited administrative capacities of CEE governments in implementing EU law [11], [9], [10].

There have also been some positive developments when it comes to the implementation of EU environmental policy, however. As is true for most new member states, the Czech Republic has been responsive to EU pressure and enforcement actions in the environmental area. From 2004 to 2009, out of a total of 48 infringement procedures in the environmental area initiated by the Commission against the Czech Republic, the Czech government managed to settle and close all but seven cases before or at the Reasoned Opinion stage – the second step in the infringement procedure preceding ECJ referral—an 85 % settlement rate that compares favorably to the settlement behavior of older member states [5, pp. 814–816]. Moreover, the great majority of these infringement cases—25 out of 48, or over 60 %—were settled before the Reasoned Opinion stage, after the Commission had initiated the infringement procedure by issuing a "Letter of First Notice"[2].

Positive factor affecting compliance with EU rules was the growing strength and capacity of Czech environmental NGOs. In the Czech Republic, environmental NGOs gained increased importance after the late 1990s, "when their standing was transformed by political opportunities and resources made available by a powerful external actor—the European Union" [12, p. 358]. According to Pleines and Bušková, EU pre-accession assistance—including financial support, training and integration into EU-wide NGO networks—'considerably improved (the Czech NGOs') capacity to influence domestic politics at home'. EU accession further strengthened the position of Czech NGOs by promoting their internationalization and professionalization. Within two years of accession, 13 Czech NGOs had become full members of at least one of the "Green 10", the ten leading environmental NGOs active at the EU level [13, p. 44].

Environmental NGOs thus rank among the strongest civil society organizations in the Czech Republic, even though in 2004 only 1.8 % of the Czech population claimed membership in such organizations and only 1.5 % active support [13, pp. 40–44]. Indeed, a 2005 report on the state of Czech civil society found environmental NGOs, along with social services organizations, to be the most important civil society actors in the country in terms of their level of activity and impact [14, p. 75]. Czech environmental NGOs remain heavily dependent on international sources of funding, especially the EU, which contributed on average 40 % of the budgets of 41

environmental organizations surveyed in 2007–2008 [15, p. 744]. This has not prevented them from being politically active, however, contrary to the expectations of some scholars who argued that foreign and institutional dependency would lead to the increased professionalization and also de-politicization and de-radicalization of environmental NGOs [16].

According to Cisař, international funding has enabled Czech NGOs to be even more assertive because they can act independently of domestic public opinion and preferences. As a consequence, since the early 1990s environmental NGOs have been the most activist sector of Czech civil society in terms of the frequency of organized protests and demonstrations [15, pp. 742–44]. As will show, the importance of Czech NGOs has been further enhanced by their cooperation with the Commission in monitoring the implementation and enforcement of EU environmental law in the Czech Republic after accession [13, pp. 47–48].

A key element of the EU environmental acquis is the horizontal (cross-sectoral) legislation on Environmental Impact Assessment (EIA) [3]. The EIA Directive requires member states to conduct environmental impact studies for certain public and private projects prior to their authorization if they are considered likely to have a significant effect on the environment. It also gives citizens significant rights of participation in the EIA process. The public must be provided with access to information and consulted, and its views taken into account when a decision is made on whether to authorize a project [17]. However, the Commission found that the new law was not compatible with the requirements of the EIA Directive, as the 'Czech EIA rules unduly restrict the public's right to go to court to uphold their entitlement to participate in EIA procedures'. In other words, only a limited number of subjects had access to the review procedures and could challenge the substantive or procedural legality of decisions, acts or omissions subject to the public participation provisions of the directive. Thus, in 2006 the Commission initiated an infringement procedure against the Czech Republic for failing to meet requirements of article 10a of the EIA Directive, and a Letter of Formal Notice (first written warning) was sent in June 2007 [19].

Since accession environmental NGOs have pressured the Czech government to properly apply and enforce EU laws, and they have filed formal complaints with the Commission about its failure to do so. They have also pursued action in the courts to stop road construction and other projects that violate EU environmental rules. Czech environmental NGOs have thus been a key ally of the Commission in monitoring and enforcing EU law, and they are a major reason why there are grounds for optimism about future Czech compliance with EU environmental policy. Overall, insufficient administrative capacity has been a factor hindering the implementation of EU environmental law.

Summarizing above, I believe that Ukraine's goal of rising professional level of public administration in environmental policy should include next aspects:

- To ensure the EU procedures efficient laws through its implementation into Ukrainian legislation framework, to raise awareness of the opportunities for

NGO, to ensure that they have the capacity to do so at the early stages of policymaking.

- The role of eco-NGO needs to be significantly upgraded within the legislative cycle. This can be achieved by improving access to information, through more developed political dialogue between the legislators and eco-NGOs.

References

1. Dimitrova A. & Toshkov D. Post-Accession Compliance between Administrative Coordination and Political Bargaining. (2009) 'Post-Accession Compliance in the EU's New Member States', *European Integration online Papers (EIoP)*. URL: http://eiop.or.at/eiop/texte/EIoP_2009_Speclssue_2.pdf.
2. Knill C., Tosun J. Post-Accession Transposition of EU Law in the New Member States: A CrossCountry Comparison. *European Integration online Papers (EIoP)*, Vol. 13, No. 2, Art. 18, 2009. URL: <https://ssrn.com/abstract=1562628>
3. Maniokas K. Conditionality and compliance in Lithuania: the case of the best performer. In: Frank Schimmelfennig and Florian Trauner (eds): Post-accession compliance in the EU's new member states. *European Integration online Papers (EIoP)*. Special Issue 2. Vol. 13. Art. 20. URL: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2009-020a.htm>.
4. Schweltnus G., Balazs L., Mikalayeva L. It ain't over when it's over: The adoption and sustainability of minority protection rules in new EU member states. In: Frank Schimmelfennig and Florian Trauner (eds): Post-accession compliance in the EU's new member states, *European Integration online Papers (EIoP)*. Special Issue 2. Vol. 13. Art. 24. URL <http://eiop.or.at/eiop/texte/2009-024a.htm>.
5. Sedelmeier U. After Conditionality: Post-Accession Compliance with EU Law in East Central Europe. *Journal of European Public Policy*. 2008. URL: <https://doi.org/10.1080/13501760802196549>
6. Falkner G., Treib O., Hartlapp M. & Leiber S. *Complying with Europe: EU Harmonization and Soft Law in the Member States*: Cambridge, Cambridge University Press, 2005. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491931>
7. Goetz K. H. *The New Member States and the EU: Responding to Europe*: Oxford, Oxford University Press, 2005. 254 p.
8. Grabbe H. *The EU's Transformative Power : Europeanization through Conditionality in Central and Eastern Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006. 208 p.
9. Borzel T. A. *Coping with Accession to the European Union: New Modes of Environmental Governance*. Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2009.
10. Borzel T. A., Buzogany A. *Greening the East: Weak States and Even Weaker Societies*, Paper prepared for Eleventh Biennial International Conference, Los Angeles, 23–25 April 2009. URL: http://www.unc.edu/euce/eusa2009/papers/b%C3%B6rzzel_04C.pdf.
11. Bořzel T. A., Buzogany A., Guttentbrunner S. *Enlarging Environment: Mapping New Modes of Governance in the Adaptation to EU Environmental Policies...*, *Third Pan-European Conference*, Bilgi University. Istanbul, 21–23 September 2006. URL: <http://www.jhubc.it/ecpristanbul/virtualpaperroom/023.pdf>, accessed 24.05.2020.
12. Sarre P., Jehlička P. *Environmental Movements in Space–Time: The Czech and Slovak Republics from Stalinism to Post-Socialism* : Institute of British Geographers, 2007.
13. Pleines H., Buskova K. *Czech Environmental NGOs: Actors or Agents in EU Multilevel Governance?* *Contemporary European Studies*, 2007.
14. Vajdova T. *An Assessment of Czech Civil Society in 2004: After Fifteen Years of Development*, CIVICUS Civil Society Index Report for the Czech Republic (Prague). URL: http://www.civicus.org/media/CSI_CzechRep_Country_Report.pdf.
15. Cisar O. *Externally Sponsored Contention: The Channeling of Environmental Movement Organizations in the Czech Republic after the Fall of Communism*, *Environmental Politics*, 2010.
16. Fagan A. *Environment and Democracy in the Czech Republic: The Environmental Movement in the Transition Process*. Cheltenham, 2004.
17. Markatatos G. *EU Environment: Infringements of the Environmental Impact Assessment Directive*, *Businessupdated*, 2006.
18. *Review of the Environmental Impact Assessment (EIA) Directive*. URL: <https://ec.europa.eu/environment/eia/review.htm>
19. Černý P. *Complaint to the Commission of the European Communities Concerning Failure to Comply with Community Law with Regard to Implementation of the Requirements of the 85/337/EEC Directive in the Czech Republic*, *Environmental Law Service*. URL: http://aa.ecn.cz/img_upload/409344c5b28b1bd833ef56a4fcfd168d/EPS_strat_compl_EIA_07_12_20_def.pdf

ПЕРЕДВИБОРНА КАМПАНІЯ У FACEBOOK УКРАЇНСЬКИХ ПАРТІЙ ТА ЇХ ЛІДЕРІВ (2019 рік)

Радіо М. В.

аспірант

Європейський університет

Вплив соціальних медіа є досить помітним у європейських країнах: свої облікові записи в них мають очільники держав, керівники політичних сил, партії. Колишній президент Франції Ф. Олланд у своїй книзі «Уроки влади» констатував: «Медійний світ зазнав значних змін за останнє десятиліття. Соціальні мережі здійснили переворот у суспільстві» [6, с. 226]. Які наслідки цього в політичній сфері? З одного боку, партії можуть донести свої ідеї до раніше малодоступних для їх активістів регіонів, встановити безпосередній зв'язок з потенційними прихильниками. Так само для виборців це дає наступні можливості: отримати оперативну інформацію від першоджерел, відстежувати діяльність політичних об'єднань, висловити свою думку стосовно програмних положень або кандидата, відносно швидко сконтактувати з представниками політичної сили та ін. Це сприяє утвердженню демократичних цінностей в країнах. А, з іншого боку, інструмент соціальних медіа може застосуватись для поширення дезінформації, маніпулювання суспільною думкою. Тому урядовим структурам спільно з представниками громадянського суспільства потрібно виробити дієві правові механізми для запобігання негативним явищам.

Україна не є виключенням з даної тенденції. Facebook у 2019 р. був найпопулярнішим серед соціальних медіа у використанні громадянами нашої держави. Кількість користувачів продовжувала збільшуватись [8]. Ми вирішили проаналізувати на прикладі передвиборної кампанії до Верховної Ради України 2019 р. офіційні сторінки в Facebook партій та їх лідерів і визначити: наскільки відмінні зміст опублікованих постів й зворотні реагування на них користувачів. Результати дослідження можна буде порівняти з аналогічними в європейських країнах. Виборча агітація в Україні мала тривати у проміжку з 24 травня по 19 липня 2019 р. (включно). Тому саме даний період буде аналізуватись. Доцільно зазначити, що з 5-и політичних партій (котрі набрали в день голосування необхідний відсоток голосів для потрапляння до Верховної Ради України) – четверо їх очільників мають сторінки, а лише один володіє аккаунтом.

27 травня 2019 р. стало відомо про обрання головою партії «Слуга народу» Дмитра Разумкова [2]. Його особистий профіль у Facebook [4] верифікований і був створений задовго до початку парламентської кампанії. Загалом у період, який аналізується, тут опубліковано 23 пости, які значною мірою стосувались висвітлення візитів до обласних центрів України. Переважна більшість з них (15) містила фото. Понад 1000 реакцій отримали 18 постів (серед лідерів – посилення

на опубліковану в «Українській правді» колонку Дмитра Разумкова «Три голови Змія Горинича» та привітання з Днем батька. Кожна з них нараховує більше 4000), значно менші показники за коментарями та поширеннями. Сторінка партії «Слуга народу» має суттєву перевагу по вищезазначеним параметрам, ніж обліковий запис свого офіційного керівника. Адже розміщено 248 постів. Опублікована інформація стосувалась програмних положень політичної сили, можливість комунікації з лідером та кандидатами в народні депутати України, ресурси для долучення бажаючих до творення змін та процесу протидії (полягав у фіксації і надсиланні за допомогою спеціального бота) некоректному використанню партійних: назви, символіки й ін. Якщо звертати увагу на 1000 і більше реакцій, поширень та коментарів, то їх кількість наступна: 64; 17 та 11 постів [11].

На сторінці Юрія Бойка (співголова партії «Опозиційна платформа – За життя» (далі – ОПЗЖ), позиціювався кандидатом у прем'єр-міністри від даної політичної сили) опубліковано 55 постів, в яких здебільшого присутні фото (37) і суттєво менша кількість відео (11). В них йшлося про наступне: проблема газу (неодноразово робився акцент на проведенні переговорів з російським «Газпромом»), важливість хімічної промисловості, обіцянка відміни законів, які стосуються мови, освіти, люстрації, перейменування церкви та декомунізації, а також інші передвиборні гасла. 11 з розмічених постів мають понад 1000 реакцій, а найбільше (2116 і 2366) – фото та відео з декларуванням підтримки підприємців, та відродження економіки, підвищення зарплат і пенсій, а також завершення підготовки прямих контрактів з постачання російського газу. На думку Бойка, це дозволить знизити комунальні тарифи та ціни. Більше половини публікацій мають понад 100 поширень, а за коментарями показники менші. Спостерігається відсутність критики або негативу стосовно країни-агресора (Росії) [13]. Суттєво перевищує кількістю публікацій (325) сторінка політичної сили ОПЗЖ [7]. Проте реакції, поширення та коментарі не досягають 1000, а обчислюються десятками і сотнями. Гасла не надто відрізняються від розмічених у Ю. Бойка: необхідність відновлення зв'язків з СНД, критикувались чинний на той період склад Кабінету Міністрів України й медреформа та ін.

Сторінка лідера партії ВО «Батьківщина» Юлії Тимошенко нараховує за період передвиборної кампанії 151 пост (включно з 86 у форматі відео, а в 60 випадках – фото). За реакціями спостерігаємо наступне: 136 мають понад 1000. А з них найпопулярнішими є публі-

кації з привітанням до Дня молоді (50288), про лабратора (29872), повідомлення стосовно рішення суду (27544), яке, на думку Ю. Тимошенко, визнало ціну на газ незаконною. Менш активно поширювали користувачі публікації (30 постів з показником більше 1000). Найбільш результативним за цим параметром є пост з критикою медреформи (5172). Вдвічі кращі дані за коментуванням (порівняно з поширенням), адже 61 публікація має понад 1000, а в лідерах – опитування стосовно перевиборів, цін на газ, тепло та гарячу воду (30445, 16089 і 13104 коментарів). До речі, розміщення опитувань тут спостерігаємо неодноразово. Також висловлювалось критичне ставлення стосовно повернення російської делегації до ПАРЄ [12]. На партійній сторінці ВО «Батьківщина» опубліковано значно більше постів (276), проте за показниками реагування на них користувачів Facebook стан справ дещо інший. Перевершили відмітку у 1000 публікації з: реакціями – 137; поширеннями – 34; коментарями – 73. У текстових повідомленнях, світлинах та відео констатувалась необхідність наступного: зниження тарифів, реформування освіти, медицини, газової та аграрної сфер (особливий акцент був на земельному питанні), боротьби з корупцією. Також висловлювалась підтримка відкритим спискам на виборах депутатів, доступності житла для молоді та вступу України до НАТО. Тимошенко позиціонували як кандидата у прем'єри. Часто робились посилання на сайт ВО «Батьківщина» [1].

Якщо партійна сторінка «Європейська Солідарність» в Facebook мала за досліджуваний період 293 пости [5], то майже втричі менше (101 пост) нараховується у сторінки Петра Порошенка [9] (голови Центральної ради цієї політичної сили). Всі вони мають понад 1900 реакцій (найбільше у публікації: до Дня Києва (25495), привітання з Днем Зенітно-ракетних військ (22583) та фото на релігійну тематику (33693)), проте як поширень, так і коментарів з більше 1000 нараховуються 23 та 41 пост відповідно. За форматом спостерігається перевага відео (85). Найбільшу кількість поширень (3545) набрало відео з видавцем Іваном Малковичем, в якому останній висловлює підтримку політичній силі «Європейська Солідарність». Лідером серед коментарів є подяка П. Порошенка за своє обрання головою партії (5855) [9]. У партійної сторінки «Європейська Солідарність» кількість постів з понад 1000 поширень та коментарів складають 28 та 15 відповідно. Незмінність курсу України до ЄС та НАТО, необхідність закону про імпичмент Президенту, підтримка діючому на той час складу Кабінету Міністрів України, протест через повернення делегації Росії до

ПАРЄ – такі аспекти містили в собі опубліковані пости [5].

Сторінка голови партії «Голос» Святослава Вакарчука не створювалась для політичної діяльності. Проте з початком агітаційної кампанії її використовували для висвітлення передвиборного «Туру змін», програмних положень даної політичної сили. За цей час опубліковано 148 постів (на партійній сторінці значно більше – 569). З них 124 мають понад 1000 реакцій, найбільше (35868) набрало відео з подякою телеведучій Яніні Соколовській за інтерв'ю. Цей же пост в лідерах за кількістю коментувань (4000) [10]. У партійної сторінки показники трохи інші, а саме: більше 1000 реакцій отримали 166 постів, за цим же параметром кількості коментарів і поширень – по 15 публікацій. За період агітації було обіцяно деолігархізацію, зміни для ефективної роботи парламенту України, продовження децентралізації, врегулювання ринку землі. Поширювались анкети волонтерів «Туру змін» та закликати писати про перетворення, яких очікують виборці від парламенту. Представники партії «Голос» надавали відповіді на питання, обраних з коментарів користувачів [3].

Якщо підсумувати і узагальнити вищезазначену інформацію, то спостерігаємо наступне:

- всі аналізовані сторінки і один аккаунт у Facebook політичних партій та їх лідерів є верифікованими;

- не зважаючи на меншу кількість постів, за реагуваннями та підтримкою користувачів майже однакові або кращі показники від партійних мають сторінки лідерів політичних сил: Ю. Бойка, Ю. Тимошенко, П. Порошенко, С. Вакарчука;

- результативність активності та зворотніх реагувань від користувачів у політичних сил не є тотожною зі здобутою кількістю голосів або місцем за підсумками виборів;

- з п'яти партій найгірше становище (крім загальної кількості публікацій) по мобілізації прихильників у Facebook в «Опозиційній платформі – За життя» та її голови Ю. Бойка;

- часто найбільшу кількість реакцій, поширень або коментувань набирали пости, в яких були відсутні програмні складові партії;

- за аналізованими параметрами не спостерігається помітна відмінність між новими та політичними силами з досвідом участі у кількох передвиборних кампаніях;

- для подальших досліджень в даному напрямку за доцільне вважаємо проаналізувати регіональні сторінки/аккаунти партій і кандидатів у загальнодержавному та мажоритарних округах.

Література

1. Батьківщина / Facebook: сайт. URL: <https://www.facebook.com/Batkivshchyna>
2. Вінкельмаєр А. Радник Зеленського Дмитро Разумков очолив партію «Слуга народу». *Deutsche Welle*: сайт. 27.05.2019 URL: <https://www.dw.com/uk/радник-зеленського-дмитро-разумков-очолив-партію-слуга-народу/a-48895392>
3. Голос / Facebook: сайт. URL: <https://www.facebook.com/GolosZmin/>
4. Дмитро Разумков / Facebook: сайт. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100005939985790>.

5. Європейська Солідарність / *Facebook*: сайт. URL: <https://www.facebook.com/EuropeanSolidarity.official>
6. Олланд Ф. Уроки влади: мемуари / пер. з фран. Є. Марічева. Харків: Фоліо, 2019. 444 с.
7. Оппозиционная платформа За жизнь / *Facebook*: сайт. URL: <https://www.facebook.com/OppositionPlatformForLife>
8. Радіо М. Сторінки політичних партій у Facebook у ході виборчої кампанії до Верховної Ради України 2019 р. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доп. VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 6 груд. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультат. місія Європейського Союзу. Харків: ХНУВС, 2019. С. 246-249.
9. Петро Порошенко / *Facebook* : сайт. URL: <https://www.facebook.com/petroporoshenko>
10. Святослав Вакарчук / *Facebook*: сайт. URL: <https://www.facebook.com/sviatoslav.vakarchuk>
11. Слуга Народу / *Facebook*: сайт. URL: <https://www.facebook.com/slugararodu.official/>
12. Юлія Тимошенко / *Facebook*: сайт. URL: <https://www.facebook.com/YuliaTymoshenko>
13. Юрій Бойко / *Facebook*: сайт. URL: <https://www.facebook.com/official.yuriy.boiko>

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Рєпін Д. А.
студент

Сумський державний університет

Вибір України щодо євроінтеграції є незворотним і безперечним. Основними цінностями Європейського Союзу є повага до людської гідності, прав, свобод, демократії, рівності та верховенство права.

Верховенство права у сучасному правовому світі, який продукує і сповідує демократичні цінності, зайняло належне йому пріоритетне місце. Його використовують і вкладають в основу нормотворчої діяльності законодавчі органи усіх розвинених демократичних держав. Цей принцип став найголовнішою складовою міжнародних правових актів, які розглядають права людини і основоположні свободи. Окремо необхідно сказати про важливість використання принципу верховенства права у процесі встановлення фактів порушень прав людини та їх відновлення судами.

Однак принцип верховенства права доволі часто широко тлумачиться через виділення його окремих складових, зокрема, через такі елементи:

- 1) доступність закону (у тому значенні, що закон має бути чітким та зрозумілим);
- 2) рівність перед законом;
- 3) влада повинна здійснюватися правомірно, справедливо та розумно;
- 4) права людини мають бути гарантовані;
- 5) повинні бути забезпечені засоби для розв'язання спорів без надмірних матеріальних витрат чи надмірної тривалості;
- 6) справедливий суд;
- 7) держава повинна дотримуватися як міжнародно-правових зобов'язань, так і національних [1, с. 176].

Водночас включення усіх цих складових до змісту верховенства права виглядає доволі виправдано з погляду використання його у правосудді, зокрема, міжнародними інстанціями.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована згідно з Законом України від 17 липня 1997 року «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції, який набрав законної сили 03 серпня 1997 року [2].

Єдиний орган, що був створений для забезпечення дотримання прав та свобод, визначених у Конвенції та в прийнятих протоколах до неї, є Європейський Суд з прав людини, який складається з 47 суддів, що відповідає кількості держав-учасниць цього договору.

Українське законодавство передбачає механізм реалізації рішень ЄСПЛ, які, своєю чергою, містять важливі положення щодо розуміння принципу верховенства права та його ефективного застосування. Утім, як свідчить практика, застосування таких рішень в Україні залежить також і від інших факторів, серед яких можна назвати ефективність судової та виконавчої гілок влади загалом, а також рівень правової та політичної культури у державі. Аналіз принципу верховенства права у контексті рішень ЄСПЛ дасть змогу пришвидшити його впровадження у вітчизняну правозастосовну практику та підвищити рівень ефективності виконання цих рішень в Україні.

Отже, рішення ЄСПЛ, що є обов'язковими до виконання договірними сторонами, використовуються як джерело права та створюють привід для удосконалення внутрішнього законодавства країн-учасниць Конвенції. До того ж під час аналізу рішень Європейського Суду з прав людини, останній вказує на необхідність дотримання вимог якості внутрішнього закону та принципу юридичної визначеності, що є невід'ємними частинами верховенства права, його обов'язковими умовами.

Так, у рішенні по справі «Полторацький проти України» від 29 квітня 2003 року, п. 155 вказано, що Суд повинен був розглянути, чи було втручання здійснено «відповідно до закону» та є обґрунтованим. Відповідне рішення повинно мати певну законну підставу, а це також стосується ефективності того чи іншого законодавства і вимагає, щоб воно було доступним. До того ж це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права [6].

Принцип верховенства права вимагає дотримання вимог закону, яким передбачається втручання у основоположні права та свободи людини. У рішенні від 10 грудня 2009 року у справі «Михайлюк та Петров проти України» також зазначено, що поняття «у відповідності до закону» насамперед вимагає, щоб будь-яке оскаржуване втручання мало законну підставу в національному законодавстві [5].

Подібні міркування навів Суд у рішенні по справі «Круслен проти Франції» від 24 квітня 1990 року. Зокрема, у рішенні вказано, що передбачуваність закону, тобто зміст і характер застосованих заходів як одна з вимог, які включає у себе поняття «згідно з законом» створює певні проблеми у межах цієї справи. П. 2 ст. 8 Конвенції містить не просто зворотне посилання на національне право, але також стосується якості закону, вимагаючи його відповідності принципів верховенства права [8].

Одним із основоположних аспектів верховенства права є вимога щодо юридичної визначеності, відповідно до якої у разі остаточного вирішення спору судами їхнє рішення, що набрало законної сили, не може ставитися під сумнів (справа «Брумареску проти Румунії» (*Brumarescu v. Romania*) від 28 листопада 1999 року). Юридична визначеність вимагає поваги до принципу *res judicata*, тобто поваги до остаточного рішення суду. Згідно з цим принципом жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового рішення суду тільки з однією метою – домогтися перегляду справи та винесення нового рішення. Повноваження судів вищого рівня щодо перегляду повинні використовуватися для виправлення судових помилок або недоліків. Така контрольна функція не повинна розглядатися як замаскована апеляція, і сама лише ймовірність існування двох думок стосовно предмета спору не може бути підставою для нового розгляду справи [3]. Принцип юридичної визначеності також ґрунтовно описано у рішенні по справі «Христов проти України» від 19 лютого 2009 року, де зазначено, що право на справедливий судовий розгляд, гарантовано п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, і його потрібно тлумачити у контексті преамбули Конвенції, яка, зокрема, проголошує верховенство права як складову частину спадщини договірних держав. Одним з основоположних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, згідно з яким у разі остаточного вирішення спору судами їхнє рішення, що набрало законної сили, не може ставитися під сумнів [7].

Принцип верховенства права має на увазі судовий контроль над втручанням органів виконавчої влади в здійснення права особистості на свободу, який повинен користуватися суспільною довірою. Так, у справі «Класс і інші проти Німеччини» від 6 січня 1978 року Суд підкреслив, що із принципу верховенства права випливає, зокрема, що втручання органів виконавчої влади у права людини має підлягати ефективному нагляду, який, як правило, повинна забезпечувати судова влада [4]. Гарантованість прав судовим захистом включає право на справедливий судовий розгляд, доступ до правосуддя, рівність сторін; єдність громадянських і інших прав та їх соціальну еволюцію тощо.

Про роль судів у забезпеченні принципу верховенства права і збереженні життя людини Суд говорить у рішенні «Центр юридичних ресурсів від імені Валентина Компену проти Румунії» від 17 липня 2014 року: «З іншого боку, національні суди не повинні дозволяти злочинам, що загрожують життю, залишатися безкарними. Це має важливе значення для підтримки довіри громадськості та забезпечення дотримання верховенства права та для запобігання появі толерантності проти незаконних дій» [10].

До принципу верховенства права Суд звертався також і у справах, що стосувались скаргами за статтею 5 ЄКПЛ (право на особисту свободу та недоторканість). На думку Суду, всі випадки обмеження волі особи для того, щоб не бути свавільними, мають проходити перевірку на дотримання принципу верховенства права. Наприклад, у справі «Мозер проти Республіки Молдова та Росії» ЄСПЛ зауважив: «Якщо йдеться про «законність» тримання під вартою, включаючи питання про те, чи дотримується «встановлена законом процедура», Конвенція по суті посилається на національне законодавство і встановлює обов'язок дотримуватися матеріальних та процесуальних норм національного законодавства. Це, насамперед, вимагає, щоб будь-який арешт чи затримання мали правову основу у внутрішньому законодавстві, але також стосується якості закону, вимагаючи, щоб він був сумісний з принципом верховенства права, концепцією, притаманною всім Статтям Конвенції» [9].

Отже, ЄСПЛ у своїх рішеннях визначає доволі чіткі та конкретні шляхи забезпечення панування верховенства права у державі за допомогою виділення окремих елементів принципу верховенства права. У такий спосіб проблематика гарантування принципу верховенства права лежить насамперед у площині позитивного права і прямо залежить від якості чинного у державі законодавства. Воно повинно бути доступним людині, яка, своєю чергою, зможе передбачити наслідки його застосування для себе, а також зміст і характер тих заходів, які можуть бути застосовані до неї. Тобто спосіб їх застосування повинен бути максимально чітко сформульований і зрозумілий, що давало б людині належне уявлення щодо обставин та умов, за якими державні органи уповноважені вдаватися до тих

чи інших рішень та забезпечувати належний захист особистості від свавільного втручання. Із рішень ЄСПЛ вбачається, що закон, який надає дискреційне право, повинен визначати межі здійснення такого права. Європейським співтовариством виключається можливість наявності неписаних повноважень у державних органах.

Рішення ЄСПЛ не просто повинні безумовно і у повному обсязі виконуватись на території України як держави, що підписала Конвенцію про захист прав

людини і основоположних свобод. Вони повинні стати реальним джерелом права у нашій країні та безпосередньо впливати на перебудову та зміцнення її правової системи. Важливу роль у цьому процесі відіграє саме правова доктрина, яка за допомогою аналізування рішень ЄСПЛ сприяє визначенню основних напрямів зміцнення панування верховенства права у державі, впровадженню і удосконаленню кожного окремого елемента цього принципу та усіх їх у сукупності.

Література

1. Верховенство права (доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року). *Право України*. № 10. 2011. С. 168–184. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)
2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 17 липня 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>
3. Справа «Брумареску проти Румунії» (Case of Brumgrescu v. Romania) Заява № 28342/95 від 28 листопада 1999 року. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=307>
4. Справа «Класс та інші проти Німеччини» від 06.09.1978 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093
5. Справа «Михайлюк та Петров проти України» (Заява N 11932/02) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500
6. Справа «Полторацький проти України» (Заява № 38812/97) від 29 квітня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_838
7. Справа «Христов проти України» (Заява N 24465/04) від 19.02.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443
8. Справа Круслена (Заява № 11801/85) від 24.04.1990. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO0652>
9. Справа «Мозер проти Республіки Молдова та Росії» (Заява № 11138/10) від 23.02.2016. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161055>
10. Справа «Центр юридичних ресурсів від імені Валентина Компену проти Румунії» (Заява № 47848/08) від 17 липня 2014 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145577>

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ ЯК СКЛАДОВА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД

Славко А. С.

асистент

Сумський державний університет

Діяльність рухів за встановлення гендерної рівності вже багато років впливає на політичний та правовий ландшафт держав всього світу загалом і Європи зокрема. Рівність прав чоловіків і жінок стала фундаментом публічної політики і отримала закріплення у низці засадницьких документів європейських держав. Конституції держав-членів Європейського Союзу широко проголошують гендерну рівність, наприклад: 1) Федерація, землі та муніципалітети погоджуються на фактичну рівність чоловіків і жінок. Заходи щодо заохочення фактичної рівності жінок та чоловіків, зокрема шляхом усунення фактично існуючих нерівностей, є допустимими (частина 2 статті 7 Конституції Австрії); 2) Закон, федеральний закон або норма ... гарантують, що жінки та чоловіки можуть однаково реалізовувати свої права та свободи, і, зокрема, отримують сприяння щодо рівного доступу до виборних та

громадських повноважень (стаття 11-bis Конституції Бельгії); 3) Рівність статей проголошується у суспільній діяльності та професійному житті, особливо у визначенні оплати праці та інших умовах зайнятості, що детальніше передбачено Законом (глава 2 секція 6 Конституції Фінляндії); 4) Закон гарантує жінкам рівні права з чоловіками в усіх сферах (Преамбула Конституції Франції); 5) Грецькі чоловіки та жінки мають рівні права та рівні обов'язки (стаття 4 Конституції Греції); 6) Існує рівність прав між статями (стаття 31 Конституції Ліхтенштейну); 7) Держава сприяє рівним правам чоловіків і жінок користуватися всіма економічними, соціальними, культурними, громадянськими та політичними правами і для цього вживає відповідних заходів для усунення всіх форм дискримінації між статями будь-якою особою, організацією чи підприємством; Держава, зокрема, має на меті забезпечити, щоб жін-

ки-працівники користувалися рівними правами та однаковою заробітною платою за ту саму працю, що й чоловіки (стаття 14 Конституції Мальти).

Гарантії недискримінації за ознакою статі містяться у статті 14 та статті 1 Протоколу № 12 до ЄКПЛ. Рівність, у тому числі гендерна, є однією із цінностей Європейського Союзу. Зокрема, стаття 8 ДФЄС визначає усунення нерівностей та сприяння рівності жінок та чоловіків як одне зі спрямувань діяльності ЄС, а стаття 23 Хартії основних прав вказує, що рівність жінок та чоловіків повинна забезпечуватися в усіх сферах, включаючи працевлаштування, працю та її оплату. Український законодавець проголошує гендерну рівність у статті 24 Конституції України.

Тим не менш, незважаючи на широке декларування принципів гендерної рівності, далеко не у всіх аспектах соціального життя можна говорити про її досягнення. Однією з таких проблем залишається насильство щодо жінок. За даними Агентства з фундаментальних прав ЄС, одна з трьох жінок в ЄС зазнавала одного із видів насильства з того часу, як їй виповнилось 15 років, у тому числі 13 мільйонів жінок повідомили, що піддавалась фізичному насильству протягом року перед опитуванням [1]. На теренах Південно-східної Європи (Албанія, Боснія і Герцоговина, Чорногорія, Північна Македонія, Сербія, Молдова та Україна) ситуація ще гірша: принаймні 70 % жінок зазнавали якогось із видів насильства з того часу, як їм виповнилось 15 років [2].

Варто зауважити, що вітчизняне законодавство послуговується терміном «насильство за ознакою статі» (ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»), а в перекладі тексту Стамбульської конвенції використано терміни «насильство щодо жінок» та «насильство щодо жінок за гендерною ознакою». Також широко використовуваним є термін «гендерно зумовлене насильство». Зауважимо, зміст цих понять певною мірою різняться, але у рамках цієї роботи ми не вдаватимемося до термінологічних дискусій і послуговуватимемося ними як синонімічними.

Відповідно до статті 3 Стамбульської конвенції, «насильство стосовно жінок» розуміється як порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті. При цьому, «насильство стосовно жінок за гендерною ознакою» означає насильство, яке спрямоване проти жінки через те, що вона є жінкою, або яке зачіпає жінок непропорційно.

У свою чергу, вітчизняний законодавець пропонує розуміти під насильством за ознакою статі діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення

про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті.

Кожна держава бере на себе зобов'язання захищати осіб, які знаходяться під її юрисдикцією, від будь-яких випадків свавільного насильства, у тому числі – зумовленого гендером чи статтю. Відповідні зобов'язання можуть впливати як з міжнародних договорів та угод (наприклад, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок), так і з національного права. На рівні ЄС також ухвалюються акти для досягнення гендерної рівності та протидії насильству за ознакою статі. Серед таких можна назвати, зокрема, Рішення Європейського Парламенту та Ради № 771/2006 / ЄС від 17 травня 2006 р. про встановлення Європейського року рівних можливостей для всіх задля справедливого суспільства або Рішення Європейського Парламенту та Ради № 779/2007 / ЄС від 20 червня 2007 р. про встановлення на період 2007-2013 рр. спеціальної програми запобігання та боротьби з насильством над дітьми, молоддю та жінками та захисту жертв та груп ризику.

Відтак, порушення згаданих зобов'язань можуть тягти за собою подання скарг до національних чи міжнародних правозахисних чи судових установ. Для України такою судовою установою виступає, у тому числі, Європейський суд з прав людини (далі – Суд, ЄСПЛ). Аналіз практики ЄСПЛ показує, що випадки насильства проти жінок, які розглядалися Судом, можна об'єднати у такі категорії: 1) Жорстоке поводження з жінками під вартою (наприклад, справа *Juhnke v. Turkey*); 2) Поліцейське насильство (справи *Maslova and Nalbandov v. Russia*, *Yazgül Yilmaz v. Turkey*, *B.S. v. Spain*); 3) Зґвалтування та сексуальне насильство (зокрема, справи *X and Y v. the Netherlands*, *P.M. v. Bulgaria*, *I.G. v. the Republic of Moldova*); 4) Ризик жорстокого поводження в разі видворення чи екстрадиції, у тому числі випадки вірогідного порушення жіночих статевих органів, злочинів честі та жорстокого поводження з боку сім'ї, ризику торгівлі людьми або повторної торгівлі людьми чи соціального відчуження (наприклад, справи *Collins and Akaziebie v. Sweden*, *Sow v. Belgium*, *R.D. v. France* тощо); 5) Торгівля людьми (наприклад, *Rantsev v. Cyprus and Russia*, *L.E. v. Greece*); 6) Насильство з боку приватних осіб (наприклад, справи *Sandra Janković v. Croatia*, *Irina Smirnova v. Ukraine*).

На деяких з цих справ зупинимось дещо детальніше. Зокрема, у справі *X and Y v. the Netherlands* дівчину з розумовими розладами зґвалтував в будинку для дітей з психічними вадами, де вона проживала, на наступний день після її шістнадцятого дня народження

(який був віком згоди на статевий акт у Нідерландах) син директорки закладу. Інцидент насильства був для дівчини дуже травматичним, але вона була нездатною підписати офіційну скаргу з огляду на розумові розлади. Її батько підписав заяву замість дочки, але провадження проти злочинця так і не було порушено, оскільки відповідно до законодавства дівчина мала подати скаргу сама. Національні суди визнали, що йдеться про прогалину в законодавстві. В ЄСПЛ уряд держави переконував, що у законодавстві міститься можливість порушити цивільне провадження щодо кривдника, проте ЄСПЛ не погодився з наведеними аргументами. На думку Суду, захист, який надається цивільним законодавством у випадку протиправних дій, щодо постраждалої, є недостатнім. Йдеться про випадок, коли під загрозу ставляться фундаментальні цінності та основні аспекти приватного життя. Ефективне стримування є необхідним у цій галузі, і це може бути досягнуто лише кримінально-правовими положеннями (§ 27). Відтак, держава не виконала своїх зобов'язань щодо захисту заявниці від насильства і цим порушила щодо неї статтю 8 ЄКПЛ [3].

Справа *Y.F. v. Turkey* стосувалась поліцейського насильства щодо заявників. Зокрема, у жовтні 1993 року заявника та його дружину затримали за підозрою у допомозі та підтримці незаконної організації РКК. Дружина заявника перебувала під вартою в поліції чотири дні. Вона стверджувала, що її тримали із зав'язаними очима і що поліцейські били її палицями, сповесно ображали її та погрожували зґвалтувати. Її оглянув лікар і доставив до гінеколога для подальшого обстеження. Поліцейські залишилися в приміщенні, поки її за завісою оглядав гінеколог. ЄСПЛ зауважив, що уряд не зміг довести існування медичної необхідності проведення гінекологічного огляду. Хоча Суд прийняв до уваги твердження уряду про те, що медичний огляд затриманих може виявитись вагомим запобіжним засобом проти помилкових звинувачень у сексуальному насильстві чи жорсткому поводженні, він вважає, що будь-яке втручання у фізичну недоторканість особи повинно бути передбачене законом і вимагає згоди цієї особи. В іншому випадку особа, що знаходиться в уразливій ситуації, наприклад, затримана, буде позбавлена юридичних гарантій проти свавільних дій (§ 43) [4].

У справі *Sow v. Belgium* заявниця стверджувала, що у разі її видворення до Гвінеї її може бути піддано примусовому жіночому обрізанню. ЄСПЛ наголосив, що жіноче обрізання безсумнівно є нелюдським поведінням у розумінні статті 3 ЄКПЛ (§ 62). Суд, тим не

менш, взяв до уваги, що заявниця досягла 28 років, отримала вищу освіту, а її мати – єдина родичка, з якою заявниця підтримує зв'язок – є доволі прогресивною жінкою і сама не була піддана обрізанню. Відтак, заявницю не можна вважати особливо вразливою особою і у разі видворення заявниці Бельгія не порушить статтю 3 ЄКПЛ [5].

У справі *Irina Smirnova v. Ukraine* заявниця скаржилася до національних правоохоронних органів на співвласника її квартири, який всіма засобами намагався змусити її покинути житло. Ці спроби супроводжувались раптовим вселенням мешканців до квартири, знищенням майна, нападами, побоями та іншим насильством щодо заявниці, яка була одинокою пенсіонеркою, а, отже, особливо вразливою персоною. ЄСПЛ зауважив, що важливо запровадити заходи ефективного захисту щодо побутового насилля та інших видів знуцання, зокрема, обґрунтовані заходи з метою попередження вірогідного жорсткого поводження. Якщо особа висуває небезпідставну скаргу щодо повторюваних актів домашнього насилля над нею чи інших видів знуцання, якими б незначними не були окремі епізоди, національні органи влади зобов'язані оцінити ситуацію загалом, у тому числі й загрозу продовження аналогічних подій. При такій оцінці необхідно в першу чергу врахувати психологічний ефект, який може мати загроза повторного знуцання, залякування та насилля на повсякденне життя потерпілої. Якщо встановлено, що конкретна особа була постійним об'єктом знуцань, і є вірогідність продовження жорсткого поводження, окрім реагування на конкретні події органи влади повинні вжити належних заходів загального характеру з метою протидії основній проблемі (§71) [6].

Підсумовуючи, нагадаємо, що захист осіб, які знаходяться під юрисдикцією держави, від протиправного насильства є обов'язком кожної держави-члена Ради Європи. Крім того, уряди мають спрямовувати особливі зусилля на утвердження гендерної рівності та превенцію насильства щодо жінок, які часто є більш вразливими до випадків фізичного, сексуального та психологічного насильства. Відповідно до загальних положень практики ЄСПЛ, держава повинна вживати заходів, у тому числі – кримінально-правового характеру, для захисту жінок від посягань на їх майно, здоров'я, гідність, сексуальну недоторканість тощо. При цьому потрібно брати до уваги становище заявниці – якщо вона належить до особливо вразливої категорії через вік, стан здоров'я, соціальне походження тощо, то органи державної влади повинні надавати їй більш серйозну підтримку.

Література

1. Violence against women: an EU-wide survey / European Union Agency for Fundamental Rights, 2014. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-factsheet_en.pdf
2. OSCE-led survey on violence against women: Main report / OSCE, 2019. URL: <https://www.osce.org/secretariat/413237?download=true>
3. Case of X and Y v. the Netherlands, Judgment on 26 March 1985 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57603>

4. Case of Y.F. v. Turkey, Judgment on 22 July 2003 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61247>

5. Case of Sow v. Belgium, Judgment on 19 January 2016 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160213>

6. Case of Irina Smirnova v. Ukraine, Judgment on 13 October 2016 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-11241>

ЦІННОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТОСТІ БАКАЛАВРА ПРАВА

Стогова О. В.

*кандидат політичних наук, доцент
Сумський державний університет*

Стандарт вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем галузі знань 08 Право спеціальності 081 «Право», затверджений 2018 року [1], як і стандарти інших спеціальностей, заснований на компетентнісному підході. Орієнтованість системи освіти на переважне засвоєння здобувачами освіти сукупності знань, яка була традиційною для вищої освіти до останнього часу, вже не відповідає вимогам сучасного суспільства, що потребує підготовки самостійних, ініціативних фахівців, здатних ефективно виконувати свої професійні обов'язки в умовах постійних змін і бути відповідальними членами суспільства. Вирішення цієї задачі сучасною дидактикою вбачається можливим через підготовку здобувачів на засадах компетентнісного підходу.

Фахівці, які досліджують компетентнісний підхід, виокремлюють кілька видів компетентностей: загальні, спеціальні; «м'які» і «тверді», відкриті та латентні; різноманітні предметні компетентності (музична, літературна, спортивна, військова, екологічна, мовна, торгівельна, наукова). Найбільш цінними вважають компетентності, реалізація яких є корисною як в особистому та громадському житті, так і у професійній сфері. У науковій літературі такого роду компетентності визначаються як «ключові», або «основні». У 2006 році прийняті Європейські рамки ключових компетентностей [2], що формуються у процесі неперервного навчання упродовж життя. У цих рамках визначаються компетентності, які необхідні громадянам для їхньої самореалізації, активної громадянської позиції та отримання шансів на ринку праці. Підкреслюється, що системи освіти в країнах ЄС мають сприяти формуванню даних компетентностей у всіх молодих людей. Водночас різні програми та інститути повинні й дорослим створювати можливість навчання та отримання вказаних компетентностей.

У наслідок поширення такого підходу у сучасній освіті проблема визначення понять компетентність, ключові компетентності та професійна компетентність стали об'єктом вивчення науковців різних країн. Поняття компетентність трактується по-різному: і як синонім професіоналізму, і як одна з його складових.

У науковий обіг дидактики поняття "компетентність" увійшло з професійної педагогіки [3, с. 58]. Біль-

шість європейських дослідників цієї галузі "компетентність" розуміють як оціночну категорію, що характеризує людину як суб'єкта професійної діяльності і вживається для оцінки здатності успішно виконувати свої повноваження.

Під компетентністю найчастіше розуміють інтегральну якість особистості, яка проявляється у загальній здатності і готовності її до діяльності, що базується на знаннях та досвіді, які отримані в процесі навчання і соціалізації і орієнтовані на самостійну і успішну участь в діяльності. Отже, можна сказати, що поняття "компетентність" дозволяє інтерпретувати результат освіти у сукупності всіх його компонентів.

Компетентність розуміють не лише як володіння фахівцем достатнім обсягом знань і навичок, а насамперед як здатність актуалізувати наявні знання і вміння у потрібний момент і використовувати їх у процесі реалізації своїх професійних функцій. Таким чином, компетентність є здатністю об'єктивно оцінити ситуацію і прийняти правильне рішення, яке дозволить досягти бажаного результату.

Професійна компетентність – це показник готовності випускника до виконання конкретної професійної діяльності з використанням стійких професійно важливих якостей та досвіду. Такий рівень компетентності складається у результаті формування у осіб, які навчаються, загальних і спеціальних (фахових) компетентностей.

Відповідно до стандарту підготовки бакалаврів спеціальності «Право», у випускника має сформуватися три види компетентностей: інтегральна, загальні та фахові. У результаті набуття вказаних компетентностей випускник має демонструвати наступні результати навчання: соціально-гуманітарна ерудованість, дослідницькі навички, комунікація, професійна самоорганізація та використання інформаційних технологій, праворозуміння та правозастосування. Із п'ятнадцяти загальних компетентностей передбачених стандартом шість засновані на цінностях [1, с. 6-7].

Проаналізуємо поняття «цінності». Серед науковців немає одностайності щодо визначення поняття «цінності». Одні цінності співвідносять із мотивацією (К. Клакхон), з потребами (А. Маслоу); інші – з особистісним смислом (Г. Оллпорт) або з підтримкою здатно-

сті людини до життя (Е. Фромм), з переконаннями (М. Рокич), з соціальними настановами (В. Ядов). Виходячи із зазначених теоретичних уявлень, вважатимемо, що цінності – це узагальнені мета й засоби її досягнення, що виконують роль фундаментальних норм соціальної інтеграції індивідів у життєво значущих ситуаціях [4, с. 170]. Концептуальне визначення цінностей, запропоноване ізраїльським автором Ш. Шварцем, включає п'ять формальних ознак цінностей: 1) цінності є поняттями або переконаннями; 2) вони стосуються цілей, що варті бажання й описують кінцеві стани людського існування або їхню поведінку; 3) цінності долають конкретні ситуації; 4) вони керують вибором і оцінкою поведінки і подій; 5) цінності впорядковані згідно з важливістю одна за одною [5, с. 190]. Загалом цінності у людському житті полівалентні: можуть бути цілями, можуть існувати як засоби, або, навпаки, бути тим, чого треба уникати; вони виступають критеріями оцінки явищ і подій. Тобто цінності є основою компетентності, як громадянської, так і професійної. Цінності формуються, розвиваються і змінюються упродовж усього людського життя, але їхні основи закладаються в дитинстві та юності, коли формується світогляд людини. Тому складно переоцінити роль цінностей у формуванні громадянської та професійної компетентності у процесі здобуття освіти.

Розглянемо, які цінності представлені у стандарті підготовки бакалавра права. Загальна компетентність 10: «Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів)» передбачає наявність у випускника етичних переконань, які формуються переважно на підставі усвідомлених цінностей. Загальна компетентність 11: «Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні» прямо передбачає засвоєння здобувачами освіти таких цінностей як верховенство права, права і свободи людини і громадянина, а також цінностей громадянського суспільства. Загальна компетентність 12: «Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми». У тексті не використовується термін «цінності», але усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем само по собі є цінністю сучасного, особливо європейського суспільства. Загальна компетентність 13: «Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій» передбачає усвідомлення випускниками моральних, культурних і наукових цінностей та готовність зберігати та примножувати їх, тобто діяти у громадському та професійному житті на основі цих цінностей. Загальна компетентність 14: «Цінування та повага різноманітності і мультикультурності» є прямою вказів-

кою на цінності, які мають бути засвоєні як критерії оцінки явищ і подій та прийняття рішень у громадському та професійному житті. Загальна компетентність 15: «Прагнення до збереження навколишнього середовища» хоча і не вживає термін «цінності», але збереження навколишнього середовища є загально визнаною цінністю у сучасному світі, яка має нормативний характер, зафіксована у міжнародних деклараціях та національних нормативних актах. Таким чином, можна стверджувати, що ціннісний підхід переважає у формуванні загальних компетентностей бакалавра права.

Звернемо увагу на спеціальні (фахові, предметні) компетентності стандарту, всього їх шістнадцять, прямо згадують поняття «цінності» дві з них. Спеціальна компетентність 3: «Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи» [1, с. 7] передбачає розуміння здобувачем освіти за спеціальністю «Право» честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності та здатність приймати рішення у професійній сфері, посилаючись на вказану цінність як основний критерій. Спеціальна компетентність 14: «Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації» [1, с. 8] наголошує на обов'язковості формування у фахівців з права чітких етичних професійних переконань та готовність діяти відповідно до них у своїй професійній діяльності.

Поняття «цінності» згадується і в результатах навчання бакалаврів за спеціальністю «Право», а саме у результаті «Праворозуміння» [1, с. 9]. Так, результат 18 сформульований наступним чином: «Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи» прямо вимагає від майбутніх фахівців розуміння та активну підтримку правових цінностей у своїй громадській та професійній діяльності.

Таким чином, можна стверджувати, що професійна компетентність бакалаврів спеціальності «Право» у своїй загальній складовій заснована на цінностях, які представлені і в спеціальній складовій стандарту та в результатах навчання. Так, цінностями, засвоєння яких має забезпечити загальні/основні компетентності бакалавра права є: етичні переконання; верховенство права, права і свободи людини і громадянина, а також цінності громадянського суспільства; усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем; збереження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; повага різноманітності і мультикультурності; прагнення до збереження навколишнього середовища. Основою формування фахових компетентностей є: повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності та здатність діяти відповідно до вимог професійної етики.

Література

1. Стандарт вищої освіти України рівень вищої освіти першої (бакалаврський) ступінь вищої освіти бакалавр галузь знань 08 «Право» спеціальність 081 «Право». Видання офіційне. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2018. 19 с.
2. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" від 18 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975
3. Вишипольська В. Ф. Зміст та структура професійної компетентності фахівця з міжнародних відносин. *Вісник Запорізького національного університету*. 2008. № 1. С. 57-61.
4. Сірий Є. Концептуальні та методологічні засади дослідження динаміки ціннісних змін українського суспільства в координатах «традиція – модерн». *Культурологічна думка*. 2014. № 7. С. 167-172.
- 5 Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні / за наук. ред. О. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с.

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Твердохліб Я. В.

студентка

Сумський державний університет

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що кожна людина має невід'ємне та одне з найголовніших прав – право на справедливий суд, тобто кожен має право поновити свої права та свободи, які були порушені. Тому, це зумовлює необхідність з'ясування сучасного розуміння права на справедливий суд та виявлення проблем справедливості суду.

Відповідно до ст.6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь – якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Ключовими принципами ст.6 є верховенство права та належне здійснення правосуддя. Ці принципи також є основоположними елементами права на справедливий суд [1]. Справедливі судові процеси є єдиним способом запобігання судових помилок і є невід'ємною частиною суспільства. Кожна особа, обвинувачена у вчиненні злочину, має свою провину або невинність, яка має бути визнаною справедливим і ефективним судовим процесом. Але справа не тільки в захисті підозрюваних і обвинувачених. Це також робить суспільство більш безпечним і сильним. Без справедливих судових розглядів жертви не можуть бути впевнені в законності [2, с. 46]. На думку С. П. Погребняка, наявність ефективної судової системи є гарантією «формального» верховенства права [3, с. 174]. Тобто без справедливих судових процесів довіра до уряду і верховенство закону руйнуються. Право на справедливий судовий розгляд зазвичай включає, відповідно до доктрини, наступні основні права : право на доступ до суду, а отже, бути заслуханим компетентним, незалежним і безстороннім судом, право на рівність, право на публічні слухання, право бути почутим в розумний строк, право на ад-

воката і право на тлумачення. Всі люди рівні перед судами і трибуналами. При визначенні будь – якого кримінального обвинувачення проти нього або його прав і обов'язків в судовому процесі, кожен має право на справедливий і відкритий розгляд. Преса і публіка можуть бути виключені з усього або частини судового розгляду з причин моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві. Також коли цього вимагають інтереси приватного життя сторін, або в тій мірі, в якій це суворо необхідно на думку суду. В особливих випадках публічність розгляду може завдавати шкоди інтересам правосуддя, але будь – яке рішення винесене у кримінальній справі або в судовий позов повинно бути оприлюднено [4, с. 359]. Всі, хто бере участь в діяльності кримінального правосуддя зобов'язані поважати гідність обвинуваченого і захист безпеки потерпілих і свідків. Відсутність доступу до адвокатів під час утримання під вартою в поліції або попереднього ув'язнення також може завдати шкоди справедливості судового розгляду. Жорстоке поводження в ув'язненні викличе багато питань. Відповідно до ст.3 Конвенції про захист прав і основоположних свобод, нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Це також може завдати шкоди справедливості. Суперечливим є твердження «жорстоке поводження вимагає ефективне офіційне розслідування». Без цього практичного захисту, принципово важлива заборона катувань була б неефективною на практиці та це можливість для «агентів» держави зловживати правами тих, хто безкарно під їхнім контролем [5, с. 7].

Правосуддя є фундаментом нашої держави, тому важливий і рівень судочинства, як для суспільства, так і для іміджу держави. На сьогоднішній день, на жаль, в нашій державі є певні проблеми з законністю та справедливістю. В Україні відсутні спеціальні системи для

оцінювання роботи суддів, також вона є єдиною країною, де відсутня система моніторингу кількості справ, які надходять до суддів. Судова система стає складнішою, адже на пост судді приходять люди без певного життєвого та професійного досвіду, а кількість справ все збільшується. Вони не мають певного стажу в суддівських справах, а це означає, що свою діяльність вони не починають уже із нескладних справ. Ще проблемою є те, що законодавство постійно змінюється, а часу на вивчення оновлень у судді майже немає. Від справедливості судді, його умотивованого рішення залежить життя не тільки людини, яка обвинувачена в дії чи бездіяльності, а й життя та спокій всього суспільства [6, с. 40]. Цим основним правом людини зловживають день у день по всьому світу. Люди працюють над тим, щоб покласти край цим зловживанням і реалізувати наше бачення світу, в якому поважається право кожної людини на справедливий судовий розгляд. Новим є масштаб і характер цієї проблеми: число людей, які порушують закони зростає, так як кожен день відбуваються нові злочини, і все більше людей потрапляють у в'язницю [7, с. 156]. Щоб уникнути несправедливого суду потрібне «відкрите правосуддя», яке дозволить громадськості бачити, як здійснюється правосуддя, і, піддаючи його публічній перевірці і перевірці з боку преси, що гарантує справедливість судового розгляду. Саме тому люди мають право на обґрунтоване судження, яке буде оприлюднено. «Відкрите пра-

восуддя» вимагає, щоб люди були проінформовані про причини арешту і будь-якого попереднього ув'язнення (для захисту свободи). Їм також необхідно надати інформацію про права в якості підозрюваного. Людям потрібно розповісти, і показати докази проти них зрозумілою їм мовою. Без цієї інформації у людини не було б справедливого шансу представити захист, наприклад, шляхом збору доказів для протидії висунутих проти них позовів або надання доказів алібі. Право на справедливий судовий розгляд також вимагає, щоб особи, обвинувачені в скоєнні злочинів, мали можливість бути присутніми в суді і ефективно брали участь в судовому процесі. Це дозволяє суду взаємодіяти з ними, а також дозволяє особі заслуховувати звинувачення і відповідати на них. Обвинувачені мають право давати показання і, за винятком надзвичайних випадків, також мають право викликати свідків [8, с. 12].

Отже, гарантуючи право на справедливий суд, ст. 6 Конвенції передбачає необхідність аналізу справедливості розгляду справи. Тому право на справедливий суд є одним з головних, адже без необхідного забезпечення цього права всі інші права людини будуть незахищеними. Забезпечення справедливого правосуддя, професіоналізм суддів, ефективність судового захисту, потребують вдосконалення. Адже без надійної судової системи, наше суспільство перебуває під загрозою.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 (станом на 01.06.2010). Офіційний вісник України. 1988. № 13. Ст. 270
2. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. К., 2015. 208 с.
3. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): моногр. Х.: Право, 2008. 240 с.
4. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд в практиці європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2010. № 1. С.358-363
5. Маляренко В. Щодо головних проблем судової влади в Українію *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1. С. 49
6. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: моногр. Х.: Право, 2008. 304с.
7. Прокопенко О. Проблеми становлення справедливої судової влади. *Вісник Верховного суду України*. 2008. № 4 (92). С.15
8. Mole N. Harby C. The Right to a Fair Trial. *Human Right Handbooks*. № 3. Strasbourg: Council of Europe, 2006. 76p.

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Хоменко А. В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

В умовах інформаційної революції глобальна освіта і виховання виступають у якості аксіологічних критеріїв нової особистісно-гуманістичної парадигми, яка

зумовлює не тільки трансформацію педагогічного процесу вищої школи в окремо взятій країні, але й виступає методологічним підґрунтям гуманізації, гуманітари-

зації та демократизації європейського та світового освітньо-виховного простору.

У зв'язку з цим на перший план виходять питання якості взаємодії студентської молоді в процесі посилення міжкультурного інформаційного обміну країн, розвиток планетарного мислення майбутнього професіонала (В.І.Вернадський), формування кроскультурної грамотності студентства, активної соціальної позиції молодшої людини у швидкоплинному світі.

На процес виховання покладається місія інтелектуально-ціннісного розвитку особистості, здатної до інновацій в епоху злету інформаційних технологій та соціально-економічної інтеграції, що зумовлює новий характер міжнародних відносин у сфері освіти. Тому виховання фахівця-професіонала інноваційного типу мислення та культури, орієнтація на можливості глобальної комунікації; зміни в освоєнні ціннісних пріоритетів у системі соціальних відносин, що відповідають новим реаліям сучасності, виступають першочерговими завданнями вищої школи.

Початок ХХІ століття відзначається пошуком теоретико-методичних засад виховного процесу, результатом якого стали праці вітчизняних учених, що зробили вагомий внесок у розвиток філософії освіти як методологічного базису розвитку теорії і практики сучасного виховання у вищій школі (В. Андрущенко, М. Євтух, С. Клепко, В. Кремень, В. Луговий, В. Огнев'юк та ін.); предметом дослідження яких є парадигмальне осмислення виховного процесу, особистісно-соціальний характер виховання учнівської і студентської молоді (І. Бех, А. Бойко, С. Вітвицька, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Сухомлинська та ін.), ідеї синергетики як концептуальної основи сучасного педагогічного знання (Н. Батечко, Л. Бевзенко, О. Вознюк, А. Євтодюк, С. Клепко, М. Колеснікова, В. Кремень, Л. Ткаченко та ін.), а також наукові джерела, що розкривають світоглядно ціннісні і національні засади формування й розвитку особистості в контексті глобалізації соціальних процесів (О. Виговська, О. Вишневський, О. Киричук, О. Коберник, В. Оржеховська, Д. Свириденко, С. Сисоєва, Н. Скотна, М. Сметанський, М. Степко, Л. Хомич та ін.).

Аналіз результатів наукових пошуків учених показує, що процес глобалізації вищої освіти пов'язується ними не тільки з інтеграцією та уніфікацією освітніх систем, фундаменталізацію науково-професійних знань та трансляцією їх у світовий освітній простір, але й з академічною мобільністю студентів як найбільш розвиненою формою інтернаціоналізації освіти. «Під впливом глобалізації, університети прагнуть до залучення великої кількості іноземних студентів у запеклій конкурентній боротьбі, при цьому вирішуючи питання досягнення високого рівня міжкультурного взаєморозуміння, прагнучи зростання інтенсивності взаємодії представників різних культур, сприяючи підвищенню рівня освіти закордонних студентів – громадян країн,

які розвиваються» [3, с. 69]. У цих умовах процес збереження культурної ідентичності особистості, як представника окремого народу й одночасно формування громадянина глобальної планетарної ідентичності потребує визначення ціннісних пріоритетів у вихованні студентської молоді.

Загальновідомо, що джерелом виховання виступає, насамперед, національна культура як складова світової культури, що визначається природним середовищем і характеризується одночасно поєднанням загальнолюдського і етнічного: міжкультурним діалогом, виробленням сучасного світогляду і відносною консервативністю, збереженням самобутності на основі національної ідеї. Змістом виховання у вищій школі є система цінностей національної і світової культури, яку студенти повинні засвоїти, зберегти і розвинути відповідно вимогам становлення особистісно-професійної культури.

Вивчення поглядів сучасних учених на сутність й зміст виховного процесу дозволяє стверджувати, що не дивлячись на відносну єдність соціокультурних функцій виховання різних етносів, він має консервативний характер, оскільки в його основі – національний виховний ідеал, ціннісні норми соціального буття певного народу, який має власну культуру, традиції, світогляд. «Проблема виховного ідеалу має пряме відношення до етнопсихологічних особливостей народу, які прийнято називати «національним характером» [1, с. 44].

Національне завжди виступає першоосновою загальнолюдського, тому створення довгострокової національної стратегії виховання, пошуки шляхів та засобів подолання духовної кризи сучасного суспільства повинно відбуватися, насамперед, на основі оптимального поєднання в змісті виховання загальнолюдських і національних цінностей, що дозволить формувати особистість з національною самосвідомістю й одночасно планетарним типом мислення. Потрібно зазначити, що масштабний вплив процесу глобалізації на зближення культур і народів виявляється у становленні світосистемності на основі створення єдиного світового інформаційного простору і має позитивні й негативні наслідки як для розвитку окремої нації, так і для цивілізації в цілому.

Еволюція культури відбувається разом з ускладненням системи людського буття, і як наслідок, більшість країн світу включилася в процес реформування освітніх систем, що спрямований на формування самодостатньої людини з глобалістичним світоглядом, високим рівнем професійної компетентності, креативністю у професійній діяльності, особистісною мобільністю в інноваційному глобальному інформаційному просторі. Одночасно спостерігаємо стійке прагнення етносів в окремо взятій країні до соціокультурної й ментальної єдності на ціннісних засадах національної виховної системи, що виступає протиріччям процесу універсалізації виховання особистості.

У цьому контексті важливим є звернення до педагогічної синергетики (з грецької *synergia* – співпраця, співучасть) як сфери сучасного педагогічного знання, яка ґрунтується на законах і закономірностях самоорганізації та саморозвитку освітньо-виховної системи, вивчає загальні закономірності переходу від екстенсивного розвитку техногенної цивілізації до формування якісних освітньо-виховних систем як ноосферного імперативу існування і виживання людства у XXI столітті [2].

На основі змістовно-порівняльного логіко-методологічного аналізу наукового доробку вищезазначених учених нами робиться спроба виокремити синергетичні орієнтири національного виховання в контексті феномену глобалізації:

– компетентність з проблеми відродження, збереження і розвитку національних традицій виховання як критерій ціннісних основ життєтворчості особистості та якості духовно-морального буття українського суспільства;

– опора у вихованні на абсолютно вічні цінності, які є універсальними у виховних системах більшості світових етносів, що забезпечує спадкоємність загальнолюдських цінностей й одночасно сприяє усвідомленню цілісності світу та відкриває простір для формування інноваційного планетарного світогляду;

– єдність культурного, духовного та інтелектуального освітньо-виховного середовища як сукупності матеріальних та духовних чинників і засобів формування креативної особистості;

– взаємодетермінованість культурно-історичного, національно-етнічного і соціально-педагогічного досвіду;

– єдність родинного і суспільного виховання, співвідношення загальної мети із завданням розвитку духовності дитини;

– діалектична єдність свободи і відповідальності особистості, розвиток якої зумовлений не тільки зовнішніми умовами, впливом соціального середовища, але й потребою духовного саморозвитку на основі самостійного керівництва інформацією;

– особистість – активний суб'єкт пізнання, власного виховання й розвитку: моральна саморегуляція як результат самостійного вибору на основі суб'єктної активності й ініціативності: від творчої діяльності до моральної поведінки.

Дані орієнтири визначають стратегії оновлення змісту національного виховання на основі «людинорності» (В. Стьопін), доцільного поєднання «діалогу культур» (М. Бахтін) із збереженням культурної самобутності українського народу та процесів етнонаціонального самоствердження.

Таким чином, ціннісні пріоритети виховання студентської молоді України в умовах глобалізації вищої освіти визначаються синергетичними орієнтирами, через які розкривається моральна свідомість майбутнього фахівця, формується ієрархія ціннісного світу та відбувається цілеспрямований процес становлення особистісно-професійної культури.

Література

1. Вишневський О. Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики). *Педагогічна думка*. 2010. № 3. С. 41-54.
2. Кремень В. Г. Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. № 3. С. 3-19.
3. Свириденко, Д. Б. Академічна мобільність : відповідь на виклики глобалізації: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 279 с.

ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ВПЛИВУ ЦІННОСТЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Цирулик С. С.

студент

Сумський державний університет

З точки зору процесів державотворення та демократизації, Україна дещо відстала від своїх західних сусідів – країн Центральної та Східної Європи (включно з країнами Прибалтики). Україна досі вирішує засадничі проблеми державотворення та демократизації, тоді як вищезгадані європейські держави сьогодні демонструють приклад успішного подолання викликів посткомуністичної трансформації. Хоча окремі елементи попередньої політичної системи проявляються й сьогодні, проте всі ці країни можна назвати такими, що постають як ефективні держави з консолідованою

демократією та ринковою економікою. Натомість, членство України в ЄС у найближчій перспективі все ще виглядає досить примарним.

В. О. Філіпчук у дослідженні «Європейська інтеграція як засіб державотворення в Україні» визначає державотворення як сукупність теоретично обґрунтованих ідей і поглядів, які відображають ставлення до існуючого суспільного ладу, системи державного устрою, їх можливих змін, що сприймаються співгромадянами конкретного суспільства та утвореними ними соціальними прошарками і групами як правильні й потрібні, як

комплексний довготривалий процес, спрямований на утворення держави, що включає культурні, політичні, міфологічні, релігійні та інші чинники, які тісно взаємодіють, підтримують та розвивають між собою різноманітні відносини, виробляють спільні цілі, орієнтуються на усталені цінності і традиції, застосовують певні стимули та намагаються дотримуватися балансу інтересів тощо [2, с. 20-25].

Серед основних цінностей ЄС варто виокремити наступні: верховенство права; рівність перед законом; права людини; демократія; мир; солідарність.

Виконання взятих на себе зобов'язань у процесі імплементації Угоди про асоціацію супроводжується серйозними труднощами, подолання яких безпосередньо залежить від реалізації глибоких реформ. Водночас, подальша інтеграція України до ЄС залишається стратегічним напрямком зовнішньої політики і потребує застосування якісно нових підходів у формуванні спільного політичного простору [2, с. 23]. Політичний простір – це, насамперед, просторова конфігурація політичного життя, яка наділена певними стійкими відносинами між людьми та політичними інститутами.

Для сучасних державотворчих процесів В. О. Філіпчук вважає вплив (пасивний або активний) ЄС на Україну як на країну-кандидата на вступ до ЄС, який стимулює розвиток демократичних засад діяльності всіх інститутів держави, що сприяє формуванню дієвого громадянського суспільства, яке завдяки вільному поширенню інформації та обміну нею має змогу бути активним контролером та конструктивним критиком дій системи державного управління. Науковець визначає чіткий взаємозв'язок між процесом європейської інтеграції, яка можлива лише за умови спроможності державного управління діяти результативно, та реформуванням державного управління, для якого вона водночас є стимулом підвищення ефективності. В. О. Філіпчук пропонує підходи до реалізації державотворчого потенціалу європейської інтеграції України, а саме: належне законодавче та нормативне забезпечення євроінтеграції; використання євроінтеграційної ідеї для забезпечення національного консенсусу щодо стратегічних напрямів розвитку держави; реформування інституту державної служби як ключового елементу національної системи державного управління згідно з європейськими вимогами і стандартами; забезпечення належного рівня інституційної спроможності України у співробітництві з ЄС [5, с. 10–11].

Під пасивними важелями впливу ЄС мається на увазі сила тяжіння, яку ЄС справляє на внутрішньополітичне життя вірогідних держав-кандидатів лише з огляду на своє існування та свою діяльність. Складниками цих важелів є політичні й економічні вигоди від членства, втрати від недопущення на ринок ЄС та від неналежності до правового поля ЄС, захист з боку ЄС правил та голос в ухваленні рішень ЄС, а також ставлення на рівні міжнародних відносин до держав, що входять / не входять до ЄС.

Активні важелі ЄС – це цілеспрямована політика ЄС щодо держав-кандидатів та держав-претендентів, яка включає в себе визначення, застосування та контроль за дотриманням критеріїв вступу, вимог, що ставляться перед конкретною країною для набуття статусу кандидата, початку передвступних переговорів, закриття переговорних глав, укладання угоди про вступ та безпосередньо сам вступ. Три характеристики цього процесу роблять його особливо потужним:

- асиметрична взаємозалежність (кандидати слабші за держави-члени економічно, політично, позиційно);
- примушування (жорстке, але справедливе) та меритократія;
- принцип «more for more» («більше за більше») [1, с. 153].

Процес формування спільного політичного простору з ЄС вимагає від України застосування таких основних принципів державного врядування як: ефективність, прозорість та залучення.

Ефективність як здатність держави забезпечити передбачуваність в інституційному та політичному вимірі зумовлена, насамперед, бажанням європейських партнерів спостерігати відчутний прогрес у питаннях належного функціонування політичної та правової системи.

Прозорість – це наявність та відкритість інформації, що надається громадськості про діяльність уряду. Відсутність прозорості створює можливості для корупції та зменшує ефективність державного сектору. Саме з прозорістю пов'язане питання підзвітності. Підзвітність ґрунтується на встановленні критеріїв оцінки діяльності державних установ.

Залученість є важливим елементом для співпраці з громадянським суспільством. Державний сектор може сприяти участі у прийнятті законодавства, яке стосується наближення різних сфер до норм та стандартів ЄС, зміцнення свободи слова, створення незалежного органу організації виборчого процесу та заохочення громадськості до прийняття рішень щодо планів та бюджетування уряду [4].

Більш ґрунтовне розуміння українською владою специфіки функціонування багаторівневого управління на рівні ЄС зумовило переорієнтацію зовнішньої політики з акцентом на проникнення у транснаціональні мережеві зв'язки, які існують між країнами-членами. Таким чином, досить сприятлива ситуація, що склалася у ЄС та Україні, дозволила впевнено продовжувати формування спільного політичного простору [3].

Отже, політичний вплив цінностей Європейського Союзу на державотворчі процеси в Україні забезпечує розвиток демократичних засад діяльності всіх її інститутів. Завдяки цьому, відбувається формування дієвого громадянського суспільства, яке має змогу бути активним контролером та конструктивним критиком дій системи державного управління, завдяки вільному поширенню інформації та обміну нею. Спільність

принципів та цінностей громадянського суспільства України та ЄС слугує найбільш дієвим драйвером, який

наповнює таке співробітництво практичними результатами.

Література

1. Європеїзація Центральної та Східної Європи. Київ: Юніверс, 2010. 288 с.
2. Заблоцький В. В. Генеза державотворчих конструктів системи місцевого самоврядування: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.04. Запоріжжя, 2013. 40 с.
3. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
4. Ференс Б. В. Проблематика Формування Політичного Простору України та ЄС. *Європейські історичні студії. Наукове видання Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. № 4. С. 32-43.
5. Філіпчук В. О. Європейська інтеграція як засіб державотворення в Україні: автореф. дис.... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Київ, 2014. 22 с.

ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Шокорова Д. Г.

студентка

Сумський державний університет

Дискримінація була і все ще залишається однією з найголовніших проблем людства. Її дуже важко подолати. У сучасний час ви могли б подумати, що люди вже більш адекватно сприймають відмінності та унікальність один одного. Однак дискримінація все ще є реальністю у нашому світі, і це те, що багато людей відчувають щодня.

Кожен має право на рівний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою, про це йдеться у статті 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [1].

Наразі дискримінація проникла у всі сфери людського життя: освіту, працевлаштування, медицину і т.д., але існує багато універсальних міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з дискримінацією:

- Конвенція про політичні права жінок;
- Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності;
- Конвенція про дискримінацію в галузі праці та занять;
- Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації у відношенні жінок та ін.

В нашій країні діє закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Він визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина [2].

Зазвичай позитивні заходи вирівнювання спрямовані на меншини та інвалідів. Суб'єктами позитивної дискримінації можуть бути: представники нижчих соціальних груп в суспільній ієрархії, расові меншини, етнічні меншини, сексуальні меншини, непривілейовані касти, жінки, інваліди, колишні військовослужбовці і т.д.

Для того, щоб запобігти поширенню дискримінаційних дій, в міжнародному праві існує профілактика позитивної дискримінації. Позитивна дискримінація-

це спеціальні заходи, спрямовані на досягнення більшої рівності, шляхом підтримки груп людей, які стикаються або стикалися з укоріненою дискримінацією для того, щоб вони могли мати такий самий доступ до можливостей, як і інші в співтоваристві [3].

Політика, яка регулює позитивну дискримінацію, відрізняється від законів, які забороняють дискримінацію певних класів людей. Антидискримінаційні закони захищають літніх працівників від несправедливого поводження на роботі. Вони також перешкоджають несправедливим діям по відношенню до жінок і упередженості щодо певної етнічної або релігійної групи. У деяких районах також застосовуються ці заходи захисту для інвалідів і гомосексуалістів. Антидискримінаційна політика поширюється на прийом на роботу, можливості просування по службі і звільнення співробітників на підставі віку, раси, релігії, статі чи сексуальних уподобань [4].

Ідея позитивної дискримінації як стратегії політики держави почала розвиватися в США в 60-ті роки ХХ ст. Вона була спрямована на створення певних пільг для расових меншин, афроамериканців та інших представників не білої раси і виражалася у введенні етнічних і расових квот під час вступу до вищих навчальних закладів, занятті певних престижних посад. Дана стратегія передбачає, що права домінуючої більшості дотримані природним чином, оскільки культура даної більшості є офіційною, розвивається на державному рівні, а права меншин також природним чином ущемлені [5]. Сам термін вперше був використаний в Указі Президента США № 10925, підписаному президентом Джоном Кеннеді 6 березня 1961 року.

Характер політики позитивної дискримінації може відрізнитися в різних країнах. Деякі держави використовують систему квот, згідно з якою певний відсоток державних робочих місць, політичних посад і місць в навчальних закладах повинен бути зарезервованим

для членів певної групи. В інших країнах, таких як Великобританія, позитивні дії вважаються незаконними, оскільки вони припускають нерівне відношення до всіх рас.

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації встановлює (стаття 2.2), що в разі потреби Держави-учасниці зобов'язані вживати заходів позитивної дискримінації з метою усунення систематичної дискримінації. Однак такі заходи ні в якому разі не повинні в результаті привести до збереження нерівних або особливих прав для різних расових груп після досягнення тих цілей, заради яких вони були введені [6]. На думку Комітету ООН з прав людини, відповідно до принципу рівності, державам іноді доводиться застосовувати позитивні заходи вирівнювання з метою пом'якшення або усунення умов, які стають причиною або сприяють збереженню дискримінації. Наприклад, в державах, в яких умови життя окремої частини населення не дозволяють їм повною мірою користуватися своїми правами, держава зобов'язана вжити певні дії, щоб виправити ці умови. До таких заходів відноситься тимчасове надання більш сприятливого режиму в будь-якій сфері цій групі в порівнянні з іншою частиною населення. Якщо ці заходи по суті спрямовані на усунення дискримінації, вони є законною диференціацією.

Політика спеціальних заходів (так званих стверджувальних дій), або позитивних дій, спрямована на подолання нерівності, соціального розшарування, стала в США вже традицією. Позитивна дискримінація виступила як засіб ліквідації дискримінації негативної. Отримали своє втілення різні джерела заходів позитивної дискримінації: конституційні положення законодавства, розпорядження судів, неформальні і добровольчі програми, різні стратегії позитивної дискримінації для приватного і державного сектора, механізми, примусово реалізують заходи позитивної дискримінації [7].

В Європу ідеї позитивної дискримінації в контексті національних меншин прийшли пізніше і, перш за все, отримали своє поширення преференції за ознакою статі, захист рівності жінок в правах з чоловіками, недопущення обмеження у всіх сферах.

У Сполучених Штатах також широко використовуються альтернативні терміни «позитивні дії» і «зворотна дискримінація». Прихильники позитивної дискримінації стверджують, що, з огляду на існуючу структуру нерівності і стереотипів, політика зворотної дискримінації необхідна для того, щоб створити рівність можливостей з історично привілейованими групами. Тим не менш, вона є досить спірною, і викликала велику правову і політичну дискусію. Найбільший соціологічний інтерес зосереджений на наслідках позитивної

дискримінації для концепції і практики рівності можливостей. [8]

До позитивних дій відносять тренінги та заходи підтримки, оцінку впливу політики та заходів, що застосовуються, мейнстрімінг, цільове працевлаштування, квоти, програми позитивних дій [9, с. 84–90]. Такі заходи спрямовані на досягнення субстантивної (фактичної) рівності, однак вони передбачають можливість установлення певних переваг, пільг чи привілеїв для окремих категорій «на шкоду інтересам інших індивідів» [10, с. 17], що суперечить концепції формальної рівності. Крім того, вони призводять до переваг прав окремих груп над індивідуальними правами, яким є право на рівне ставлення.

У деяких державах прийняті закони про расову рівність, що забороняють позитивні заходи вирівнювання, в зв'язку з вимогою рівного ставлення до всіх рас. Такий підхід іноді називають «що не бачить колір шкіри» (англ. «Color blind»). Прихильники підходу вважають, що він досить ефективно бореться з дискримінацією, в зв'язку з чим немає необхідності в зворотній дискримінації.

У таких країнах увагу звернуто на забезпечення рівних можливостей, і, наприклад, цілеспрямовані рекламні акції, що пропонують етнічних меншин вступити на службу в органи внутрішніх справ. Такий підхід також носить назву «позитивну дію».

Андрій Знаменський, (професор Університета Мемфіса, що знаходиться в США), зазначає, що якщо дивитися не в короткочасній, а в довготривалій перспективі, результати "позитивної дискримінації" негативні. Вбудована в адміністративно-політичну систему держави, вона сприяє не об'єднанню, а роз'єднання людей, побічно заохочуючи недовіру і задрість на расовому, етнічному або гендерному гранті.

Наразі ця політика вже вичерпала свої можливості, обросла мережею бюрократичних інститутів і, як це часто буває, перетворилася в ідеологічну самоціль: забезпечити зверху адміністративним шляхом пропорційне представництво расових і гендерних груп [11].

На сучасному етапі розвитку суспільства позитивна дискримінація має як позитивний, так і негативний прояв. В рамках становлення ринкової економіки позитивна дискримінація в формі підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва необхідна, оскільки дозволяє якомога більшій кількості нових резидентів увійти в ринок. У той же час в розвиненій економіці вона, навпаки, буде підривати основні принципи ринку і конкуренції. Тому держава має право сама, виходячи з ситуації, що склалася, визначати межі дії позитивної дискримінації. Ми вважаємо, що позитивна дискримінація може як допомогти подолати дискримінацію, так і навпаки- зародити ще сильнішу ненависть більшості населення до меншин.

Література

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.10.73 // База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні від 06.09.2012 // База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17/ed20120906>
3. Positive Discrimination / Sociology: General Terms and Concepts / Encyclopedia.com. URL: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/sociology-and-social-reform/sociology-general-terms-and-concepts/positive>
4. What is Positive Discrimination? / Wise geek. URL: <https://www.wisegeek.com/what-is-positive-discrimination.htm>
5. Что такое позитивная дискриминация? / Радио Свобода. URL: <https://www.svoboda.org/a/24200154.html>
6. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 14.03.89 // База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105
7. Камененко Л., Мурашко Л. Позитивная дискриминация: понятие, содержание, эволюция. *Журнал международного права и международных отношений*. 2006 № 2. URL: <http://evolutio.info/ru/journal-menu/2006-2/2006-2-kamenkova>
8. Малахов В. Зачем России мультикультурализм? *Государство и антропоток: альманах*. Вып. III. Идентичность. URL: www.antropotok.archipelag.ru/text/a062.htm
9. Non-Discrimination in International Law. A Handbook for Practitioners / Interights. The international centre for the Legal Protection of Human rights. London, 2011. 260 p.
10. Погребняк С. П. Основоположні принципи права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Х., 2009. 36 с.
11. "Позитивная дискриминация" в США. Что это такое и почему Трамп ее упраздняет / BBC News. Русская служба. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-44767737>

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Яблонська Т. М.

*доктор психологічних наук, професор
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Булатевич Н. М.

*кандидат психологічних наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Реформування системи вищої освіти і науки України є важливою складовою інтеграції нашої країни в європейський простір. Саме в системі освіти підростаюче покоління і молодь отримують необхідні знання і компетенції для подальшого соціального, професійного життя, в процесі освіти формуються свідомість і ціннісні орієнтації людини. Розпочатий Україною процес реформування системи вищої освіти у напрямку переходу до європейських моделей і стандартів освіти є важливим в плані забезпечення високої якості підготовки майбутніх спеціалістів, їхнього професійного і особистісного становлення. Водночас все ще залишаються актуальними проблеми якості вищої освіти, недостатньої демократизації процесу навчання, модернізації змісту і методів викладання, основою яких є сталість суспільних стереотипів, стара система цінностей, непослідовність, що гальмує демократичні перетворення. Україна дійсно потребує не тільки зміни форм освіти, але і вдосконалення її змісту й організації, ґрунтованого на демократичних цінностях.

В умовах сучасних суспільних викликів особливого значення набуває проблема професійної підготовки майбутніх спеціалістів соціономічних професій, які стануть вчителями, викладачами, дослідниками, психологами, соціальними працівниками. Надаючи послуги найширшим верствам населення, ці спеціалісти

транслюватимуть і цінності, значною мірою впливаючи на формування цінностей суспільства, розвиток соціальної активності громадян. Саме тому важливою є професійна підготовка цих спеціалістів, орієнтована на цінності і стандарти європейської освіти, що дозволить фахівцям у майбутньому якісно надавати громадянам широкий спектр послуг – освітніх, соціальних, психологічних – і водночас виступати носіями гуманістичних цінностей у суспільстві.

Які цінності і стандарти притаманні європейській системі вищої освіти і як вони імплементуються у вітчизняну вищу освіту, зокрема в систему професійної підготовки представників соціономічних професій?

Цінності – це універсальні ідеї та принципи керівництва поведінкою людей та громад. Відтак європейські цінності – це ті цінності, які сприяють співіснуванню людей з різними цінностями, тобто різними ієрархіями цінностей у європейському середовищі [4]. Європейські цінності включені в концепцію європейського виміру в освіті, яка покликана підтримувати економічні та політичні процеси в ЄС і доповнюють загальнолюдські цінності, представлені в Європейській конвенції про права людини [1]. Європейські цінності включають свободу, рівність, гідність людини, верховенство права, повагу до прав людини, плюралізм і толерантність; вони втілюють як з цілісний підхід до

людини, так і гуманістичні ідеї педагогіки і психології. Вони, по суті, є віддзеркаленням і складовою універсальних людських цінностей, які формуються в реальних умовах життєдіяльності людини, в її суб'єкт-суб'єктних відносинах в ході соціалізації в суспільстві та стають складовою структури особистості [3].

Відомо, що європейська система освіти базується на демократичних цінностях і ставить своїм завданням передачу підростаючому поколінню провідних цінностей, зокрема таких як утвердження прав людини (людська гідність, право на життя і фізичну недоторканість, заборона знущань і рабства, особиста свобода тощо) та цінностей демократії; толерантність стосовно інакомислячих і представників інших народів та рас; ідея мирного розв'язання конфліктів, збереження миру; готовність до взаєморозуміння і визнання спільного при одночасному ствердженні європейської багатоманітності; відкритість стосовно інших народів і культур при збереженні власної культурної неповторності; солідарність і любов до ближнього; відповідальність та активність громадян; здатність до самостійного і критичного мислення; готовність виступати за свободу, справедливість і соціальну захищеність; повага до життя і прав інших; збереження природи й довкілля; збереження традиційних чеснот – таких, як доброта, вірність, скромність, старанність, усвідомлення обов'язку і ввічливість [7].

Європейські дослідники наголошують на важливості творення спільної європейської ідентичності, основаної на громадянських, демократичних та гуманістичних цінностях сучасного суспільства. Оскільки заклади освіти відіграють важливу роль у ціннісній соціалізації молоді, їх навчальні програми повинні базуватися на цінностях, які є частиною європейської цивілізації і які ми прагнемо передати наступному поколінню. Відтак успіх утвердження європейських цінностей в процесі підготовки майбутніх фахівців соціономічного напрямку залежатиме від педагогічного впливу на цей процес шляхом створення як відповідного змісту навчальних дисциплін, так і технологій організації навчальної діяльності студентів, що вимагає переорієнтації освітнього процесу з урахуванням європейської моделі вищої освіти.

Система вищої освіти в країнах ЄС базується на принципах суспільного обов'язку і відповідальності, широкого і відкритого доступу до різних рівнів освіти, освіти протягом життя і т. д. Засадами підготовки спеціалістів є поєднання нововведень і традицій, академічної бездоганності та соціально-економічної обґрунтованості, послідовності навчального плану та свободи вибору для студентів та ін. Одним із провідних принципів організації європейської вищої освіти є розвиток культури якості та дослідницької роботи майбутніх фахівців із метою не лише здобуття освіти, а й навчання їх дослідницьким методам, формування навичок критичного мислення. Висока якість освіти досягається завдяки поєднанню різноманітних підходів і напрямків

дисциплін, що вивчаються, гнучкості програм, опануванню трансверсальних умінь (комунікація та знання мов, уміння мобілізувати знання, вирішувати проблеми, працювати в команді). Важливою особливістю організації навчального процесу в країнах Європи є модульна система навчання, головною ознакою якої є можливість легкої актуалізації та комбінування тематики програм. Зміст професійно спрямованих дисциплін орієнтований на здобуття базових знань і вмінь з інформаційних технологій, формування вмінь розв'язувати професійні проблеми, застосування ІКТ у практичній діяльності [6].

Ціннісні пріоритети відповідальності, саморозвитку особистості віддзеркалюються в сучасних методах викладання. В європейських університетах поряд із традиційними широко практикуються інноваційні методи й форми навчання, а саме: моделювання, рольові та дидактичні ігри, мікрОВикладання, організація дискусій. Сучасними прогресивними тенденціями в організації навчально-виховного процесу є перехід від групових форм і методів навчання до індивідуально-групових – тьюторських занять, тренінгів, роботи в малих групах, стажувань; надання переваги методу аналізу ситуацій; запровадження трансдисциплінарної моделі навчання, що передбачає дослідження певної проблеми і вимагає створення проекту її розв'язання (впровадження проблемного та проектного навчання). Серед активних методів навчання, орієнтованих на активізацію комунікативної, пізнавальної та творчої діяльності студентів, перевага надається активним лекціям, лекціям-дискусіям, написанню і захисту проєктів, самостійній роботі [6]. Такі форми роботи втілюють орієнтацію на цінності саморозвитку особистості студента як майбутнього професіонала, його свідомої і активної позиції по відношенню до різних феноменів життєдіяльності особистості і суспільства, посилення відповідальності всіх учасників освітнього процесу [8].

Ціннісний підхід втілюється у тенденції гуманізації вищої освіти, яка передбачає гармонійне поєднання у процесі підготовки фахівця ключових компетентностей та особистісного розвитку. Тож домінантою сучасної освіти є орієнтація на саморозвиток та самореалізацію людини впродовж життя.

Така зміна ціннісних пріоритетів є особливо важливою для професійної підготовки спеціалістів соціономічних професій. Відомо, що традиційне викладання (у формі лекцій, семінарів та практичних занять) дає можливість студенту запам'ятати та переказати почуте, законспектоване, прочитане, але при цьому часто не формується особистісне ставлення до певних ідей, теорій, фактів. Крім того такий підхід щодо засвоєння знань не є достатнім, оскільки не формує необхідних професійних компетенцій, пов'язаних з комунікацією, соціальною взаємодією, розумінням психоемоційного стану людини, що особливо важливо для спеціалістів соціономічних професій.

Тож зміна пріоритетів вищої освіти має знайти втілення і розвиток у процесі професійної підготовки майбутніх спеціалістів соціономічних професій, у змісті підготовки яких поєднуються тенденції опанування класичними науковими теоріями та сучасними підходами, спрямованими на практичне застосування. Поряд з лекціями, які сьогодні мусять мати інноваційний, діалогічний характер, необхідно широко застосовувати активні методи навчання – тренінги, проектну роботу, практичні завдання, аналіз практичних кейсів.

Результатом професійної освіти з позицій компетентісного підходу є сукупність компетенцій, яких набуває студент у процесі навчання і які є результатом його власних зусиль. Визнання провідної ролі суб'єкта в своєму навчанні і саморозвитку стає основою сучасної моделі вищої освіти, яка також враховує ідеї андрагогічної моделі освіти, побудованої з урахуванням специфіки дорослого віку [2]. На нашу думку, ідеї андрагогіки є продуктивними у сучасній моделі освіти, оскільки:

- студент відіграє визначальну роль в процесі свого навчання і у визначенні траєкторії цього процесу. Викладач підтримує розвиток від залежності до самоуправління, допомагає організувати самостійну роботу, яка є пріоритетною порівняно з іншими видами діяльності;

- досвід учасника навчального процесу, отриманий в процесі залучення до активних форм роботи, є джерелом навчання;

- готовність навчатися визначається внутрішньою мотивацією до навчання. Викладач створює сприятливі умови для навчання, враховуючи в навчальних програмах індивідуальні, конкретні цілі навчання кожного;

- педагогічна модель викладання передбачає набуття знань на майбутнє, часто без конкретного зв'язку

з практичною діяльністю, тоді як андрагогічна модель орієнтована на навички, які можна застосовувати в теперішньому;

- андрагогічна модель представляє процес навчання як спільну діяльність студента та викладача на всіх етапах навчання, на відміну від педагогічної моделі, де спільна діяльність носить більш поверховий характер [5].

Отже, навчальний процес, орієнтований на демократичні цінності і європейські освітні моделі, організований у відповідності з ідеями андрагогічної моделі викладання, дозволяє розвивати світоглядні орієнтації майбутніх фахівців, актуалізувати внутрішню мотивацію навчання і розвитку, розвиває відповідальність та має в основі своїй експеріментальний характер.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що основними тенденціями розвитку сучасної вищої освіти є зміна цінностей і пріоритетів вищої освіти, що відображається у структурній перебудові системи вищої освіти, зміні змісту освіти і модернізації технологій навчання, орієнтації на розвиток наукового потенціалу, індивідуалізацію навчання; глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти; вдосконалення якості вищої освіти. Для вітчизняної системи вищої освіти орієнтація на європейські цінності та прогресивні підходи, побудовані на гуманістичній основі, є необхідною умовою подолання традиційно сформованого репродуктивного характеру вищої освіти, виведення її на новий рівень, покращення якості освіти та конкурентоспроможності фахівців. Професійна підготовка фахівців соціономічних професій як працівників гуманітарної сфери найбільш виразно і послідовно має відбуватися в контексті європейських гуманістичних цінностей, що вимагає модернізації як змісту, так і методів навчання студентів.

Література

1. European Court of Human Rights (2010). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
2. Knowles M.S. The modern practice of adult education: andragogy versus pedagogy. N.Y.: Assosiation Press, 1984. 384 p.
3. Schwartz S. H. (2012), An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1). URL: <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>, 1.12.2014
4. Vican, D. (2006), Odgoj i obrazovanje u Hrvatskoj u kontekstu europskih vrijednosti. Pedagogijska istraživanja. 3(1). Pp. 9-20.
5. Булатевич Н. М. Андрагогічна модель викладання психології в сучасному класичному університеті. *Класичний університет в контексті викликів епохи (Classic University in the Context of Challenges of the Epoch)*: матеріали укр.-польськ. наук. конф. (м. Київ, 22-23 вересня 2016 року). К, 2016. С.179-180
6. Мартиненко С. Європейський простір вищої освіти: тенденції розвитку та перспективи. *Освітологія. Польсько-український щорічник*. 2013. № 2. С. 163-168.
7. Онуфрієнко Н.О. Європейські цінності у професійній підготовці вчителів історії (кінець XX – початок XXI ст.). URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/98285/32-Onufrienko.pdf?sequence=1>
8. Яблонська Т. М. Чинники саморозвитку студента в ракурсі реформування системи вищої освіти. *Наук. вісник Миколаївського нац. ун-ту імені В.О.Сухомлинського зб. наук. праць. Педагогічні науки*. № 2(61), травень 2018. Миколаїв: Миколаївський нац. ун-т імені В. О. Сухомлинського, 2018. С. 333-338.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА ПРАВНИЧОЇ ГАЛУЗІ

Янішевська К. Д.

кандидат юридичних наук, доцент
Сумський державний університет

Івахнюк Т. В.

кандидат біологічних наук, доцент
Сумський державний університет

Будко Г. Ю.

кандидат медичних наук, доцент
Сумський державний університет

У сучасній вищій медичній та правничій школах, наразі, значна увага приділяється застосуванню в учбовому процесі інноваційних методів навчання. Раціональне поєднання традиційних та інноваційних методик сприяє розвитку пізнавальних процесів та творчих здібностей студентів, їх підготовці до майбутньої професійної діяльності. У сучасних умовах на тлі конкурентної боротьби відсутність практичного досвіду й навичок у студентів-медиків можуть бути серйозною й вагомою перешкодою на шляху до працевлаштування. У зв'язку з цим все більшої популярності набувають сучасні методики навчання, спрямовані на формування у студентів певних практичних навичок, зокрема велика увага приділяється проблемно-орієнтованому навчанню [1, с. 16]. З іншого боку, підготовка професійних юристів у галузі медичного права, теж потребує вузькоспеціалізованих знань та вимагає застосування міждисциплінарного підходу.

Одне з актуальних питань української медицини та юриспруденції в умовах активної освітньої, медичної та судової реформ в Україні – це високі показники та поширення захворюваності на ВІЛ/СНІД, особливо небезпечні інфекційні захворювання.

За даними Європейського центру з контролю та профілактики захворюваності та Європейського регіонального бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я, регіон Східної Європи та Центральної Азії, до якого територіально належить Україна, єдиний у світі, де продовжує зростати кількість нових випадків ВІЛ-інфекції та смертей від СНІДу [2].

Внаслідок цього особливої уваги набули питання медичного та правового захисту суспільства від поширення епідемій та пандемій інфекційних хвороб, небезпечних для життя людини (ВІЛ/СНІДу, інших невиліковних інфекційних хвороб). Серед причин зараження як громадян, так і медичних працівників можна виокремити інфікування під час надання (отримання) медичної допомоги. Даній проблемі присвячено численна кількість наукових публікацій, інформації в засобах масової інформації але безвідповідальне ставлення до свого здоров'я громадян та здоров'я пацієнтів з боку медичного персоналу, незнання правових способів захисту своїх прав в галузі охорони здоров'я, продов-

жують сприяти збільшенню сумної (негативної) медичної та судової статистики.

Саме через підвищену небезпеку поширення ВІЛ-інфекції український законодавець вважав за необхідне встановити кримінальну відповідальність за зараження цим вірусом.

Так, ст. 130 КК України передбачає, що свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ чи вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, особа карається арештом на строк до трьох місяців або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років (п. 1 ст. 130). За зараження іншої особи ВІЛ чи вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби особа, яка знала про те, що вона є носієм цього вірусу, карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років (п. 2 ст. 130), а за умисне зараження – на строк від п'яти до десяти років (п. 4 ст. 130) [3, с. 198].

Слід зазначити, що злочини, передбачені ст.ст. 130, 131 КК України є складовою так званої латентної злочинності, адже досить значна кількість таких кримінальних проваджень не порушується, і як наслідок, не розслідується. З одного боку це пов'язано з тим, що більшість співробітників правоохоронних органів не мають спеціальних знань про характер ВІЛ-інфекції чи інші невиліковні інфекційні хвороби, а також про шляхи та особливості їх поширення. Це ж саме можна зауважити відносно медичного персоналу, які не мають достатнього рівня правової обізнаності щодо специфіки питань порушень кримінальних проваджень, збирання доказів та їх процесуального закріплення та досудового розслідування. В той же час пересічні громадяни, пацієнти та медичні працівники не володіють достатнім рівнем знань щодо захисту своїх прав у разі необережного зараження збудниками даних інфекцій [4].

Всі вище викладені недоліки освіченості щодо ВІЛ та шляхів інфікування, правових аспектів супроводу випадків інфікування тощо, підтверджують результати незалежного (анонімного) опитування студентів медичного (n = 50 осіб) та юридичного (n = 50 осіб) профілю, яке проводилось на базі Сумського державного університету восени 2019 року. До анкетування були

включені питання, які мали на меті з'ясувати рівень знань та умінь респондентів щодо: переліку особливо небезпечних інфекційних захворювань; шляхів зараження даними захворюваннями; можливості зараження під час надання медичної допомоги; переліку дій, що викликають подразнення поверхні рани і можуть збільшити ризик інфікування ВІЛ; алгоритму дій у разі зараження під час отримання медичної допомоги та виконання професійних обов'язків; правил постконтактної профілактики ВІЛ-інфікування; знання основних нормативно-правових актів щодо умисного зараження особливо небезпечними інфекціями і видів юридичної відповідальності за такі дії; види державної правової допомоги в даній ситуації.

Аналізуючи результати анкетування було встановлено, що 68 % студентів медичного інституту назвали більшість захворювань із списку небезпечних; 48 % респондентів інституту права назвали чотири основних, на їх думку, захворювання – ВІЛ/СНІД, гепатит С, сифіліс, туберкульоз. 80 % студентів-медиків дали повну відповідь з приводу шляхів зараження; студенти-юристи назвали – статевий шлях, параентеральний (через кров та крововмісні препарати) (точна відповідь), трансплацентарний шлях. Всі опитувані впевнені, що небезпека заразитися інфекційним захворюванням під час маніпуляцій складає 100 %. І це може статися через нестерильний інструментарій та при контакті з кров'ю зараженої людини.

Щодо питань юридичного спрямування, то 60 % студентів медичного інституту не мають повної уяви щодо алгоритму дій у разі підозри на зараження інфекційним захворюванням і лише 30 % – будуть звертатися за юридичною допомогою, а 14 % взагалі не знають як діяти.

85 % студентів юридичної спеціалізації відповіли, що у разі навмисного зараження ВІЛ-інфекцією чи іншою невиліковною хворобою, після збору необхідної підтверджуючої документації слід звертатися до правоохоронних органів з заявою про відкриття кримінального провадження, а у разі грошових витрат на діагностування, лікування ще з цивільним позовом про відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Що стосується знань нормативно-правової бази в медичній діяльності то: 20 % студентів медичного інституту назвали, як основні – Конституція України, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» інші або утримались або будуть шукати інформацію в інтернеті. Медичні працівники, як і студенти медичного інституту в своїй більшості дали узагальнену відповідь або утримались.

Згідно із досвідом європейської освіти, мультидисциплінарний підхід розширив межі традиційного за рахунок застосування знань з інших галузей наукового знання, проте його мета залишилася тією ж, що й при дисциплінарному підході. Міждисциплінарність відрізняється від мультидисциплінарності тим, що вона

переносить окремі методи дослідження з одної дисципліни в іншу [5, с. 4].

З огляду на все вище викладене, на підставі досвіду країн ЄС в області застосування міждисциплінарного навчання та поряд із сучасними концептуальними підходами проблемно-орієнтовного навчання (досвід впровадження інноваційних освітніх стратегій в медичній освіті та створення міжнародної мережі національних навчальних центрів (530519-TEMPUS-1-2012-1-UK-TEMPUS-JPCR) у Сумському державному університеті) нами був впроваджений інтеграційний навчальний (освітній) проект для: студентів медичних та юридичних спеціальностей Сумського державного університету.

Згідно цього проекту для студентів кожної спеціальності були розроблені окремі ситуаційні задачі («кейси») «ВІЛ-інфекція та інші невиліковні інфекційні хвороби».

Розроблений та впроваджений проект інтеграційний навчальний (освітній) проект з наступною 4-х етапною послідовною структурою: 1) сумісні лекції викладачів/фахівців медичного та юридичного профілю; 2) оцінювання вхідного рівня знань на аудиторному занятті із використанням мобільних пристроїв та інтернет ресурсів; 3) обговорення теми на прикладі реальних життєвих ситуацій, історій хвороби та рішень суду (за участі всіх слухачів із залученням фахівців різних галузей (за підсумками дискусій всі учасники інтерактивного навчання готували повноцінний допис, за результатами проведеного аналізу проблеми та оформлюли його у вигляді есе); 4) загальне командне вирішення життєвої ситуаційної задачі по темі заняття (у вигляді *on-line* конференції із застосуванням інтерактивних методів із залученням у обговорення всіх учасників процесу: студент-студент, студент-тьютер (викладач, фахівці окремих галузей) та заключне індивідуальне тестування в навчальному кабінеті, що містили питання множинного вибору (MCQs).

Експеримент виявив 100 % активізацію учасників, позитивний психоемоційний настрій, байдужих і пасивних на заняттях не було. По закінченню вирішення завдань кейсів «ВІЛ-інфекція та інші невиліковні інфекційні хвороби» серед студентів різних спеціальностей (учасників проекту) був проведений аналіз результатів відтворюваності знань студентами по розглянутій темі, який показав, що після 4-го етапу 87,5 % респондентів мали рівень знань на 35,8 % вище початкового результату.

За результатами заключного анкетування та під аналізу результатів оволодіння практичними навичками з теми кейсу, було встановлено, що слухачі набувають та удосконалюють наступні вміння: визначати правові відносини між різними суб'єктами в різних галузях, як медичної так і правової діяльності; індивідуальної аналітичної, інтеграційної та комісійної роботи із застосуванням отриманих знань і навиків в різних галузях науки; зіставлення та об'єднування власної

точки зору з судженнями одногрупників (колеґ), викладачів (експертів); формулювання та оформлення висновків. В групах відмічалась здорова інтелектуальна конкуренція, зацікавленість у вирішенні профільних питань та демонстрації знань та вмій колеґам, співпраця між різнопрофільними фахівцями та комплементація навичок для створення медико-правових висновків.

Таким чином, реалізація інтеграційного навчального курсу із застосуванням міждисциплінарних та проблемно-орієнтовних форм навчання дозволяє підвищити рівень мотивації студентів і їхньої відповідальності за результати, активізує

навчальний процес, сприяє більш ґрунтовному засвоєнню теоретичного та практичного матеріалу. Продемонстровано стратегічний вплив міждисциплінарності на зміст проблемно-орієнтовного навчання, у якому створено умови, які забезпечують свободу вибору форм і методів навчання. Водночас встановлено, що міждисциплінарні інтеграційні проекти можуть бути ефективними у формуванні професійних навичок майбутніх спеціалістів медичної та правничої галузей, якщо вони мають чітко визначені цілі і компетентне управління викладачем-тьютором, який підтримує їх креативність.

Література

1. Білоус Т. М., Гарас М. Н., Легкун Г. В. Досвід упровадження проблемноорієнтованого навчання під час вивчення дитячих хвороб студентами випускного курсу в межах грантового проекту ERASMUS+ (результати анонімного анкетування). *Проблеми безперервної медичної освіти та науки*. № 1. 2017. С. 16-20.
2. Статистика з ВІЛ/СНІДУ Епідемічна ситуація з ВІЛ-інфекції в Україні станом на 01.04.2019. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vilsnid/statistika-z-vilsnidu>
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Станом на 21 лютого 2019 року / за заг. ред. Лошицького М.В. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 864 с.
4. Правове регулювання відносин у сфері захисту населення від інфекційних хвороб / Офіційний сайт Міністерства юстиції України. 2018. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_24798
5. Nicolescu B. The transdisciplinary evolution of learning. URL: http://www.learndev.org/dl/nicolescu_f.pdf

РОЛЬ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА В ФОРМУВАННІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Яноєа В. М.

*викладач економічних дисциплін, магістр педагогіки вищої школи
Дніпровський індустріальний коледж*

Сучасний розвиток фахової передвищої освіти пов'язаний з входженням до Європейського єдиного освітнього простору. У зв'язку з цим велике значення набуває реалізація компетентнісного підходу у коледжах та технікумах.

Компетенція (лат. *competentia*) – це коло питань, в яких людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом; отже, компетентна у певній галузі людина має відповідні знання та здібності, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю область і ефективно діяти в ній [1, с. 755].

Прояв компетентності неможливий без конкретних дій з боку особистості в тих чи інших професійних і соціальних ситуаціях. Внаслідок цього змінюється роль викладача навчального закладу, який в першу чергу повинен вміти формувати ціннісне ставлення до навчальної діяльності у студентів.

«Мотив – спонукальна причина дій і вчинків людини. Вихідним спонуканням людини до діяльності є його потреби. Різноманіття людських потреб породжує надзвичайне різноманіття мотивів» [2, с. 875].

Відмінними рисами в розвитку навчальної мотивації студента є наступні:

у студентському віці відбувається з одного боку – перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій, а з іншого – і інтенсивне формування спеціальних здібностей;

формується власний моральний світогляд, моральне «Я», яке передбачає наявність стійкої системи переконань, незалежних від зовнішніх умов і тиску оточуючих;

виявляється яскраво виражене прагнення до здобуття освіти, цікавої роботи, придбання професії. Посилюється установка на хороші життєві умови і матеріальну забезпеченість.

Спілкування на даному етапі розвитку особистості є провідним видом діяльності, поряд з навчальним. Для розвитку навчальної мотивації необхідно формування її самим викладачем завдяки правильно підібраному типу навчання. Від того, як і який матеріал подається викладачем, яка роль відводиться студенту – він або пасивно вбирає, як губка, або активно працює разом з педагогом, – буде залежати і тип навчання, і характер мотивації.

Найбільш продуктивним за всіма параметрами є навчання, в якому дотримуються наступні умови:

студенту повідомляються базові (інваріантні) знання. В результаті він виявляється в змозі самостійно вирішити конкретну навчальну задачу;

студента знайомлять з узагальненими способами роботи з базовими знаннями;

засвоєння знань відбувається в процесі їх практичного застосування. Якщо всі умови дотримуються, то навчання набуває творчий характер. Як правило, успіх окрилює студента, і у нього виникає потреба в отриманні нових знань.

Мотиваційна спрямованість студентів – необхідний компонент успішності професійної діяльності. Вона включає «базовий» професійно-пізнавальний мотив і «супутні» мотиви.

Одним з найбільш значущих психологічних чинників в структурі мотивації навчання студентів прийнято вважати професійну спрямованість. Проведені дослідження В.А. Якуніна виявили істотний вплив професійної спрямованості на результати навчання і навчальну активність студентів.

Результати дослідження показали, що студенти з низьким ціннісним ставленням до професії і навчанню більше орієнтовані на зовнішні умови процесу навчання і при оцінці своїх труднощів бачать їх причини переважно в організації навчального процесу, в діяльності викладача, а не в своїй власній роботі. Студенти з позитивним ставленням до професії шукають причини труднощів в самих собі і бачать шляхи їх подолання в удосконаленні себе і своєї праці. Таким чином, вони менш залежні від зовнішніх факторів і умов навчання, більш самостійні і прагнуть до самоорганізації своєї навчальної діяльності [3, с. 270-273].

Необхідно звернути увагу на те, що роль професійної спрямованості в структурі навчальної мотивації багато в чому залежить від соціального статусу і матеріальних умов тієї професійної діяльності, до якої готує заклад освіти. Недостатня затребуваність деяких спеціальностей або їх низьке економічне забезпечення веде до зниження ролі професійної спрямованості в системі перспективно спонукальних мотивів студентів, які навчаються за даними спеціальностями. При цьому, як зазначає В.А. Якунін, серед них часто визначальними стають такі, як отримання або збереження стипендії, позитивна оцінка з боку викладача, прагнення відповідати очікуванням батьків і т.д.

У зв'язку з цим виникає необхідність в спеціально організованій діяльності викладача, спрямованій на формування широкого спектру пізнавальних і соціальних мотивів, що забезпечують активну навчальну позицію студента як суб'єкта своєї діяльності, і перш за все на формування ціннісного ставлення до навчання як до засобу освоєння цілісної професійної діяльності, професійно-особистісного розвитку і становлення.

Провідна роль в самоорганізації особистості цілепокладання передбачає, щоб увагу викладачів було обов'язково зосереджено на створенні умов для усвідомлення студентами мотивів і цілей свого навчання.

Робота в цьому напрямку вимагає координації зусиль всього педагогічного колективу закладу фахової передвищої освіти, здійснення її не тільки в навчальній, а й у позанавчальній виховній діяльності.

Формування ціннісного ставлення до навчання як засобу освоєння професійної діяльності можливо при розкритті перед студентами основних перспектив даної діяльності, таких як:

- перспективи, пов'язані з соціальною значущістю і статусом професії;
- умови праці (матеріальні, морально-психологічні та ін.);
- можливості особистісного росту і самореалізації в професії.

При цьому найменш усвідомленими і спонукальними студентів до навчання, як правило, є перспективи особистісного зростання. З вступом студента до закладу фахової передвищої освіти процес його професійного самовизначення далеко не завершується, а тільки починається.

Робота, спрямована на професійно-особистісне самовизначення студентів, повинна тривати при вивченні ними кожної конкретної дисципліни. Для цього викладачеві необхідно не тільки пояснити цілі та завдання даного курсу, його місце в цілісному процесі професійного ставлення особистості, але і створити ситуацію усвідомлення студентами своїх особистих цілей і мотивів вивчення даного курсу. Зробити це можна за допомогою різноманітних прийомів, а саме:

- використання елементів тренінгу (знайомство по колу, в процесі якого кожен студент розповідає про себе, свої цілі та очікування по відношенню до даного курсу);
- організація колективного цілепокладання – спільного визначення місця і ролі курсу в освоєнні професійної діяльності і професійно особистісному розвитку студентів;
- анкетування – вибір кожним студентом із списку запропонованих йому можливих цілей найголовніших для нього, наприклад: отримати знання і вміння, необхідні для професійної діяльності; навчитися застосовувати отримані знання в житті; здати залік; отримати високу оцінку на іспиті; здобути уміння та навички роботи з певними механізмами, приладами, машинами; розібратися в окремих питаннях курсу, які цікавлять; навчитися орієнтуватися в дисципліні і самостійно знаходити необхідні знання; розвинути свої здібності; дисципліна не потрібна для моєї подальшої професійної діяльності; у мене є свій варіант мети і тощо.

На основі обраних студентами цілей визначаються вимоги до діяльності, необхідні для їх реалізації, здійснюються планування даної діяльності. Психологічним механізмом, який забезпечує включення студентів в навчальну діяльність, стає зрушення мети на мотив.

Відсутність у студентів позитивних пізнавальних і професійних мотивів навчальної діяльності є сигналом для викладача про необхідність спеціальної роботи по

їх формуванню. Діяльність викладача по організації цілепокладання і формування мотивів навчання студентів триває протягом усього процесу навчання – при вивченні кожної теми, на кожному занятті.

Підводячи підсумок, можна відзначити, що формування ціннісного ставлення студентів до навчальної діяльності безпосередньо залежить від професійної компетентності викладача, не тільки його вміння, а й бажання бачити в студенті суб'єкта цієї діяльності.

Література

1. Компетенция: Словарь практического психолога / сост. С.Ю. Головин. Мн., 1998. 800 с.
2. Педагогическая энциклопедия / гл. ред. И.А. Каиров, Ф.Н. Петров. М., 1965. Т. 2. 911 с.
3. Якунин В. А. Педагогическая психология : учеб. пособие. Европ. ин-т экспертов. 2-е изд. СПб., 2000. 348 с.
4. Шалімова І. М., Шалімова А. С. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності у студентів вищих навчальних закладів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2014. № 42-43. С. 45-47.

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

ЕМПАУЕРМЕНТ-ПЕДАГОГІКА ЯК ТРЕНД ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Алекссеа О. Р.

кандидат педагогічних наук, доцент

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Постійне ускладнення взаємозв'язків між людиною та довкіллям, глобалізаційні соціально-економічні зміни та катаклізми, породжені як діяльністю людини, так і екологічного й природного походження; невизначеність та мінливість в усіх сферах життя й зміна способів організації діяльності, наприклад під час пандемій, як ми це бачимо сьогодні в ситуації з COVID-19, не лише об'єднують усе світове співтовариство навколо вирішення цих і ще низки нагальних проблем, а й актуалізують проблему сталого розвитку суспільства, що розуміється як формування такого способу життя особистості, який був би основою довготривалого ощадливого гармонійного розвитку людства. Відтак, ідеться про систему цінностей, складову культурного світобачення кожної людини й суспільства в цілому, яка не залежала б від економічних сплесків чи занепадів, зміни політичної влади, у якій би захист і збереження природи, турбота про людину, її життя й дотримання її прав уважались такими ж важливими, як і саме життя. Саме на таких засадах сформувалося поняття сталий розвиток (англ. – sustainable development).

У словниках, присвячених цій темі, термін sustainable (стійкий, рівноважний, збалансований, самопідтримуваний) визначається як характеристика процесу або стану, що може підтримуватись невизначено довго. А термін sustainable development означає покращення якості людського життя при збереженні сталості підтримуючих екосистем [4].

Сутність категорії «сталий розвиток» уперше було визначено на глобальному рівні як концептуальну основу проектів ООН, спрямованих на захист довкілля. Автором поняття вважається прем'єр-міністр Норвегії Гру Харлем Брундланд, яка вперше озвучила його в 1987 р. у звіті Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку в доповіді «Our Common Future» («Наше спільне майбутнє»), де потрактувала це поняття достатньо просто й конкретно: *це такий розвиток, який задовольняє потреби сучасності, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби*. Та теоретичні основи сталого розвитку як нового вектора розвитку цивілізації, що передбачає гармонійну взаємодію біологічного й соціального чинників, подано ще в пра-

цях В. Вернадського, С. Подолинського, М. Руденка, Е. Леруа тощо.

Сталий розвиток – не законсервованій стан гармонії, а динамічний процес змін, в якому масштаби експлуатації ресурсів, напрямок капіталовкладень, орієнтація технічного розвитку та інституційні зміни узгоджуються з нинішніми і орієнтовані на майбутні потреби. Отже, поняття розвитку не тотожне простому зростанню, а передбачає удосконалення та всебічні якісні зміни.

На 2-й Конференції ООН з довкілля (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) уперше було сформульовано основні положення сталого розвитку, задекларовані в програмному документі «Порядок денний XXI століття» або «Програма 21». Наступні міжнародні зустрічі – конференція в Кіото (1997 р.), відома як «Кіотський протокол», 3-я Конференція ООН з проблем клімату Землі (Бонн, 2001 р.), 4-та Конференція ООН (Йоганнесбург, 2002 р.) – сприяли координації зусиль усіх країн і виробленню на цій основі стратегії рішучих дій і практичних заходів у подоланні впливу техногенних факторів на довкілля [2, с. 7-8].

Обговорення проблеми сталого розвитку ведеться вже давно, адже реаліями є незворотні зміни в довкіллі, нестача природних ресурсів, що призводить до кризи світового масштабу, так званої «технологічної», яка почалася стрімким піднесенням машинобудівництва та інтенсифікацією виробництва. Тому на міжнародному рівні всерйоз ропочались спроби вирішення глобальних соціально-економічних й екологічних проблем. Таким чином, «сталий розвиток» можна розуміти як стратегію виживання і безперервного прогресу цивілізації та окремих країн в умовах збереження довкілля (насамперед біосфери).

Теоретичні основи сталого розвитку суспільства, еколого-економічні та фінансові аспекти формування механізму та реалізації даного напрямку у своїх працях досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме: Є. Борщук, З. Герасимчук, Л. Гринів, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, В. Кравців, Л. Мельник, В. Міщенко, В. Прадун, Ю. Стадницький, В. Трегобчук, В. Шевчук, Л. Шостак тощо. Українські вчені теж переймалися питаннями сталого розвитку (В. Боголюбов, І. Вахович, З. Герасимчук, Б. Данилишин, С. Криниця,

С. Лісовський, Л. Масловська, В. Прилипка, В. Серета тощо).

Наголосимо, що й дотепер більшість наукових розвідок, присвячених проблемі сталого розвитку, ведеться в екологічному, природоохоронному та економічному ключі, а сама проблема розуміється як **тріада суспільство – економіка – природа**. Питанням же освіти для сталого розвитку приділено, на нашу думку, недостатньо уваги.

Послідовний перехід світового співтовариства й України до сталого розвитку відбувається відповідно до рекомендацій і принципів, викладених у документах Конференції ООН з навколишнього середовища (ЮНСЕД). І глобального значення в цих умовах набуває освіта, яка має орієнтуватися на сталий розвиток і бути спрямована на засвоєння людьми різного віку надзвичайно важливих навичок екологічної, економічної й соціально доцільної поведінки, взаємодії з довкіллям на принципах гуманізації і гармонізації, без чого неможливе створення та існування благополуччя суспільства. Освіта, яка вирішить ці нагальні питання, постає як новітній тренд – напрям розвитку освітнього процесу, стратегія подальшого розвитку, яка вивчатиме закономірності цієї довгострокової тенденції в змінах показників часового ряду, без випадкових впливів та індивідуальних особливостей окремих періодів.

Тренд не слід ототожнювати з швидкоплинним захопленням, яке зникне так само скоро, як і з'явилося; він проіснує тривалий час і вплине на суспільство. Тренд – явище нове, незвичне, але прогнозоване, стійке й значуще. Розуміння цих особливостей формує не тільки обізнаність про феномени, які відбуваються навколо нас, але дозволяє трансформувати настрої суспільства й соціальні тренди в нові продукти.

Оскільки освіта сталого розвитку покликана для подолання найактуальніших соціально-економічних й екологічних проблем сучасності сформувати особистість, яка піклується про себе та оточуючий світ, виявляє раціональне заощадливе ставлення до довкілля як запоруку щасливого гармонійного життя всього суспільства, то починати сталий розвиток особистості треба ще в дошкільному віці, аби виробити необхідні переконання, навички й відповідні моделі поведінки, стиль життя в майбутньому вже дорослої особистості. Усвідомлення в ранньому віці необхідності раціонального використання матеріалів, особистої і колективної відповідальності за власні дії і вчинки, створення певної моделі поведінки задля свідомого вибору життєвого шляху, доповнення й поглиблення картини світу дитини слугує основою для формування її ціннісної сфери, планування власної діяльності крізь призму вимог стійкого суспільства і є завданнями освіти сталого розвитку.

Ідеї освіти для сталого розвитку досліджували Г. Брундланд, А. Цимбалару, Л. Пилипатіна, О. Пометун, Т. Смагіна. Так, теоретичні засади освіти для сталого розвитку презентовано в роботах В. Крамушки,

О. Пометун, І. Суценка, зокрема визначено поняття сталого розвитку, основні концепції, визначальні чинники. Провідні засади освіти для сталого розвитку висвітлено в працях І. Андрусенко, О. Онопрієнко, А. Цимбалару. Ідеям освіти для сталого розвитку дошкільнят присвячено дослідження Н. Гавриш, О. Пометун, О. Саприкіної. Проте в умовах концептуальних змін сучасної системи освіти проблема освіти дошкільників для їх сталого розвитку потребує теоретико-практичних напрацювань.

Долучившись до світового співтовариства, Україна задекларувала свою орієнтацію на стратегію сталого розвитку. Основною передумовою виникнення освіти для сталого розвитку, як зазначає Н. Миськова, є усвідомлення науково-педагогічною спільнотою необхідності змін в освітній парадигмі для подальшого сталого розвитку суспільства, економіки та навколишнього середовища [3, с. 12].

Основними концепціями сталого розвитку є звернення уваги до людини, її здоров'я, середовища, в якому вона проживає, толерантність узаємін між людьми, розуміння та свідоме ставлення до майбутнього покоління. Тому очевидно, що запровадження освіти для сталого розвитку потребує нових педагогічних моделей, нової педагогічної культури та мислення, нового педагогічного змісту й організації, більш упорядкованої порівняно з існуючою системою, яка забезпечить тривалий позитивний розвиток і зміни у суспільстві. Це мають бути нові технології, базисом яких стане міждисциплінарність.

Таким освітнім трендом, що вирішуватиме задачі сталого розвитку вже в дошкільному дитинстві, може стати педагогіка «емпауерменту» (з англ. *empowerment* – надання людині мотивації й нахнення до дії).

Принципи емпауермент-педагогіки покладені в основу програми для сталого розвитку дітей 3-6 років «Дошкільнятам – освіту для сталого розвитку», укладеної Н. Гавриш, О. Саприкіною, О. Пометун, за якою працюють заклади дошкільної освіти.

У програмі реалізуються принципи емпауермент-педагогіки:

- створення умов для формування в дитини впевненості у власних силах і можливостях та відповідальності за результати навчання;
- прийняття нею рішень щодо власного стилю життя та їх виконання;
- забезпечення психологічного комфорту дітей під час занять як за допомогою спеціальних прийомів, так і через доступність змісту (за принципом вибору кожною дитиною тих кроків, які вона хоче і може здійснити);
- створення умов для появи у дітей ентузіазму і почуття задоволення від результатів групової й індивідуальної роботи, виконання дій і вироблення звичок поведінки, орієнтованих на сталий розвиток, що досягається насамперед завдяки постійному позитивному

(як за формою, так і за змістом) зворотному зв'язку [2, с. 11-12].

Як наголошують автори програми, специфіка формування в дошкільників навичок, орієнтованих на сталий розвиток, зумовлена особливостями розвитку психічних процесів у дошкільників. Важливими складниками взаємодії з дошкільниками в цьому контексті є їх самопізнання; самонавчання через діяльність; створення умов для прийняття власних рішень у повсякденному житті; виконання дій у напрямі сталого розвитку.

Емпауермент-педагогіка – педагогіка мотивації й дії. Діяльність дошкільника завжди починається з виникнення мотиву у вигляді інтересу, стурбованості, усвідомлення потреби тощо. Такий мотив може виникати як у процесі діяльності, так і під час осмислення її результатів. Але особистість активізується лише тоді, коли бачить результат або вірить у нього. Тому, коли дитина розуміє, що вона може результативно діяти, вона відчуває занепокоєння (мотив), шукає інформацію і готова свідомо сприйняти її, а потім і втілює задумане [2, с. 14]. Тож діти мають не тільки *знати*, наприклад, про необхідність економити воду для збереження водних ресурсів країни й планети, а й *раціонально використовувати* її, закривати щільно кран, щоб не капала вода; разом з дорослими *брати участь*, наприклад, в акціях по очищенню водойм.

Побудований на зазначених вище засадах освітній процес покликаний допомогти дітям не тільки уявляти своє бажане майбутнє, а й активно його наближати

власним стилем життя. Бажання й надалі піклуватися про власне довкілля та оточення виникає на основі інформації про значення власних дій та оцінку результатів. Так робиться акцент на рішеннях дітей щодо власної поведінки та стилю життя, а не на проблемах, які існують поза ними.

Отже, поняття «сталий розвиток» не тотожне поняттям «економічно стабільний» і «екологічно безпечний розвиток». Воно акумулює ідею необхідності досягнення гармонії між людьми, з одного боку, і суспільством та природою – з іншого. Тобто в майбутньому має сформуватися соціоприродна система, здатна розв'язувати сукупність протиріч, що проявляються між природою і суспільством, екологією і економікою; між розвинутими країнами і тими, що розвиваються; між теперішніми і майбутніми поколіннями; між багатими і бідними, між уже сформованими потребами людей і розумними потребами тощо. Розв'язання цих задач уже сьогодні започатковано з найпершої освітньої ланки для особистості – у дошкільній освіті. Реалізація в роботі закладу дошкільної освіти ідей сталого розвитку за допомогою емпауермент-педагогіки як прогресивної філософсько-педагогічної платформи передбачає засвоєння дітьми, а через них і батьками та педагогами, надзвичайно важливих навичок екологічно, економічно й соціально доцільної поведінки, без якої неможливе створення та існування суспільства стійкого благополуччя, суспільства, яке засобами комфортного існування сьогодні з любов'ю створює таке ж комфортне майбутнє для наступних поколінь.

Література

1. Данильченко І. Підготовка майбутніх вихователів до формування навичок сталого розвитку в дітей дошкільного віку засобами творів В. Сухомлинського. *Наук. вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2018. № 3 (62). Т. 1. Пед. науки. С. 35-41.
2. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / Н. Гавриш, О. Саприкіна, О. Пометун; за заг. ред. О. Пометун. Д. : «ЛІРА», 2014. 120 с.
3. Миськова Н. М. Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування у старших дошкільників навичок, орієнтованих на сталий розвиток: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України. Хмельницький. 2018. 322 с.
4. Освіта для сталого розвитку – новий напрям у сучасній освіті. URL: <http://www.garmoniya.mk.ua/articles/osvita-dlya-stalogo-rozvytku-novyy-napryam-u-suchasniy-osviti.html>.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ СУМЩИНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВИБОРУ

Бевз Т. А.

*доктор історичних наук, професор
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*

Найважливішою складовою повернення України до європейської спільноти є свідомий європейський вибір громадян, зміни в політичній, економічній, соціальній, культурній сферах, підтримка руху країни до Європейського Союзу, утвердження в українському суспільстві європейської ідентичності, яка базується на спільній спадщині, спільних цінностях, колективних

соціальних образах, з одного боку, а з іншого – на принципах: як і через що особистості визначають себе європейцями і що вони вкладають у це поняття. Актуальним є й розуміння «європейськості» та «відчуття» Європи на рівні політичної участі, ідентифікація з Європейським Союзом як з політичною системою, а також співвідношення національної та європейської іден-

тичностей, раціональне і ірраціональне сприйняття ціннісного виміру Європи; ролі європейської інтеграції у сучасному світі.

У фокусі пріоритетів сучасної політичної еліти України – європейський вибір, який підтримується українським суспільством. Головними маркерами політичної еліти України упродовж 2014–2017 рр. були Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і безвізовий режим між Україною та Європейським Союзом, які визначали смислові характеристики моделі європейської ідентичності. Насамперед, євроінтеграція як чинник глобальних змін на краще. Європейський вибір для української еліти – це спроба зберегти свою владу всередині країни. Цілком закономірно, що європейські цінності та євроінтеграційні перспективи стали важливими маркерами у діяльності регіональних політичних еліт. Водночас, можна говорити й про те, що українських політиків звинувачують у тому, що вони не знають або ж не хочуть розуміти сутності європейських цінностей.

Для аналізу ціннісних орієнтацій регіональної політичної еліти у контексті євроінтеграційного виміру візьmemo Сумську область, яка знаходиться у північно-східній частині України і має найдовший (298 км.) державний кордон з Російською Федерацією, з одного боку, а з іншого – «унікальність Сумщини в європейських стандартах ведення бізнесу». Крім того, Сумська міська рада першою в Україні 27 березня 2013 р. ухвалила рішення 52 голосами із загальної кількості 76 депутатів про використання прапора Європи на рівні з Державним та прапором міста як підтвердження європейського вибору сумчан. Ініціатором даного рішення був депутат міської ради О. Хоруженко із фракції «Рідне місто». Його підтримав міський голова Сум Г. Мінаєв та майже одногосно проголосувала фракція ВО «Батьківщини» [1]. У той же день були підняті прапори України, Сум та Європи на різних майданчиках міста. У Сумах було створено Центр європейських ініціатив, місією якого було «сприяння реформуванню України у відповідності до європейських стандартів, впровадження демократичних цінностей та розвитку громадянського суспільства в Україні...» [2]. З листопада 2007 р. за ініціативою Центру європейських ініціатив почала створюватися **мережа європейських клубів** у Сумській області. Серед 20 проектів-переможців конкурсу українських євроклубів, які спрямовані на популяризацію європейських цінностей Представництво ЄС в Україні в 2019 р. визначило і Євроклуб «Our Universal Club» (Сумська обл., м. Суми, проект «Стріт-арт маршрут») та Євроклуби Сумщини (Сумська обл., м. Суми, проект «День «Є» у місті Суми»).

Цінності виробляються, розповсюджуються елітами і сприймаються різними соціальними групами. Артикуляція вироблених представниками регіональної політичної еліти цінностей здійснюється в різних формах: у офіційних документах, партійних програмах, політичних текстах, агітаційних матеріалах, офіційних висту-

пах. Виокремимо такі позиції керівників області щодо: 1) євроінтеграційних перспектив України, викладених в офіційних документах (програмах, стратегіях) області; 2) спільних проектів, програм з країнами Європейського Союзу; 3) святкування Днів Європи в регіоні як дня загальних цінностей і загальної історії усіх націй континенту; 4) наукових семінарів та конференцій за участю представників Європи; 5) поєднання європейських та національних цінностей; 6) передвиборчі програми політичних партій; 7) позиціонування європейських ідей через участь у депутатських фракціях та групах.

Позиції регіональної еліти щодо європейських цінностей зафіксовані в офіційних документах області, насамперед, у стратегіях та програмах. Базуючись на «Державній стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року» [3], розробленій відповідно до європейських стандартів, на період, що синхронізується з плановими та бюджетними циклами Європейського Союзу у «Стратегії регіонального розвитку Сумської області на період до 2020 року» йдеться про те, що «зміна підходів до регіонального розвитку, яка відбулася в Європі та наразі відбувається в Україні...», тому завданням є «перетворити Сумщину в регіон сталого економічного зростання на основі інноваційної промисловості, важливий продовольчий центр країни з екологічним, високоефективним сільським господарством, комфортний та безпечний край, де є усі умови для всебічного розвитку людини» [4]. Про «утвердження європейських культурних та духовних цінностей, збагачення культурної спадщини міста та її промоцію йшлося у «Стратегії розвитку міста Суми до 2030 року» [5].

Упродовж останніх років Сумська область успішно розвиває відносини із державами-членами Європейського Союзу, шукає точки дотику для реалізації спільних проектів, які дозволять об'єднати ресурси з партнерами. Зокрема, лише у 2018 р. ЄС був підтриманий 161 мікропроект від Сумщини на суму 40 мільйонів грн. Сумська обласна рада інформує зацікавлених представників місцевого самоврядування про можливість участі в міжнародних програмах та проектах, що спрямовані на розвиток громад [6]. Делегація Представництва Європейського Союзу в Україні відвідала у березні 2019 р. Суми та Тростянець. У рамках візиту відбулася низка інформаційних заходів, метою яких було *пояснити важливість реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, поширення європейських цінностей та підвищення рівня обізнаності українців щодо розвитку відносин між Україною та ЄС* [7].

Україна – єдина держава не член Європейського Союзу, у якій на державному рівні відзначається День Європи. Сумська область почала святкувати День Європи з 2008 р. *За європейський напрям розвитку м. Суми отримало 2 нагороди від Ради Європи: у 2013 р. – диплом Європи, у 2016 – прапор Честі.* Очільники області проголошували на святкуваннях: «ми підтверджуємо свій європейський вибір, відданість

європейським цінностям, справі демократичних перетворень та економічних реформ» [8]. Ідентична думка прозвучала і у зверненні очільника Сумської ОДА у 2020 р., назначивши, що «крок за кроком ми інтегруємось у Європу» [9]. У зверненні прозвучала й нова ідея, що до того, що країна стає все ближчою до європейської спільноти. Причиною цього в даному випадку стала коронавірусна інфекція, що охопила світ, пандемія, яка стала однією з глобальних проблем людства. На думку голови ОДА, «взаємна допомога у складні часи пандемії дала новий поштовх до розвитку дружніх стосунків між нашою державою та європейськими країнами» [9]. До речі, традиційним є те, що представники регіональної політичної еліти більше акценти роблять на загальноукраїнські масштаби, а не регіональні.

Представники регіональної політичної еліти долучалися до участі у міжнародних та всеукраїнських наукових зібраннях, які проводяться за участі представників європейської спільноти. Беруть активну участь в обговоренні актуальних питань, акцентуючи увагу на тому, що Україна вибрала європейський курс розвитку. При цьому наголошуючи, що для досягнення основної мети необхідно «пройти серйозні випробування, провести радикальні зміни і фактично змінити Україну, зробивши її європейською» [10].

Ідея поєднання національних та європейських цінностей досить часто артикулювалася представниками регіональної політичної еліти під час загальноукраїнських свят. До прикладу, під час відзначення Дня Гідності очільниками області проголошувалися європейські цінності: «Україна тримає курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію. І цей курс є незмінним, як і прагнення України закінчити війну на Сході України, повернути Крим та побудувати процвітаючу європейську державу» [11].

Сумщина є лідером у проведенні молитовних сніданків, що слугують об'єднанню політиків з різних політичних таборів навколо спільних цінностей. Політична та релігійна еліта області закликає до єдності та підтримки суспільної злагоди заради європейського майбутнього держави та регіону [12].

Європейські цінності та євроінтеграційні перспективи зафіксовані в передвиборних програмах політичних партій, які здобули більшість у багатомандатному окрузі та одномандатних округах Сумської області: «ухвалимо закони, необхідні для виконання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС і розширення співпраці з Євросоюзом і НАТО» (ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «СЛУГА НАРОДУ») [13]; «ми ефективно втілюватимемо Угоду

про асоціацію Україна–ЄС. Наше майбутнє – в ЄС» [14] (ВО «Батьківщина»); «поваги до власних історичних витоків і європейського цивілізаційного вибору, до прав людини; захистити європейське майбутнє України; майбутнє України – тільки у НАТО і ЄС» [15] (ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ЄВРОПЕЙСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ»).

Ідентифікація з Європою простежується і у назвах депутатських фракцій та груп у міській та обласній радах. Вже на початку 2014 р. фракція політичної партії «Рідне місто» майже в повному складі переформувалася у депутатську групу «ЄС: Європейські Суми» [16]. У Сумській обласній раді з 2015 р. функціонує депутатська група «За розвиток Сумщини», до якої входять керівники підприємств, які підтримували ідею європейського розвитку Сумщини. До складу депутатської групи «За європейську Сумщину», яка виступає за європейську Сумщину входить 8 депутатів.

Отже на основі проведеного аналізу можемо твердити, що маркерами європейської ідентичності для регіональної політичної еліти Сумщини у контексті цінностей стали: *позиціонування* «Європа починається з кожного з нас» [17]; *констатація* «мільйони українців, котрі сповідують європейські цінності, заявили, що вони більше не будуть жити, як раніше» [18]; *прагнення*: «ми маємо інтегруватися в Європу» [19], «ми маємо прагнути до європейського рівня життя ..., ми подолаємо всі перешкоди на цьому нелегкому шляху» [20]; «українці воєдино висловили прагнення жити у вільній європейській країні» [21]; «сумчани прагнуть до Європи, а не до Росії, незважаючи на те, що тут у нас 40 км до кордону з нею. Дві третини городян виступають за Європу, такий вибір Сум [22]; *пам'ять*: «Ми мусимо пам'ятати ці події, аби їхні жертви не були марними і Україна посіла гідне місце у європейській спільноті» [21]; *питання безвізу*: «безвіз» – це не лише свобода пересування, а й ті цінності, які ми розділяємо разом із європейською спільнотою» [20]; *сподівання*: «я вірю, що кордон, який Сумщина має з Російською Федерацією, колись обов'язково стане кордоном Європейського Союзу» [20].

Підсумовуючи зазначимо, що регіональна політична еліта Сумщини декларує європейські цінності, євроінтеграційний вибір України через офіційні документи, виступи, меседжі, роблячи при цьому акцент на загальноукраїнську позицію, а не регіональну. Ціннісні орієнтації регіональної політичної еліти Сумщини спрямовані на європейську ідентичність.

Література

1. У Сумах офіційно підніматимуть прапор ЄС поряд із прапором України. 28.03.2013. URL: <https://web.archive.org/web/20130604041445/http://sumynews.com/polityka/item/5064-u-sumax-bude-oficijno-pidnimatysya-prapor-evropejskogo-soyuzu.html>
2. Зі Статуту СМГО «Центр європейських ініціатив». URL: <http://www.eu.sumy.ua/pro-organizaciju/>
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року». 06.08.2014. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

4. Стратегія регіонального розвитку Сумської області на період до 2020 року. 22.03.2019. <http://www.gue.sm.gov.ua/index.php/uk/str-reg-roz-sumobl>
5. Стратегія розвитку міста Суми до 2030 року. С.53. URL: <https://smr.gov.ua/uk/dokumenti/rozrobka-stratehii-rozvytku/16496-strategiya-rozvitku-mista-sumi-do-2030-roku.html>
6. Інформація щодо програм та проектів міжнародної допомоги місцевому самоврядуванню. URL: <https://sorada.gov.ua/grants.html>
7. Інформаційні заходи від Представництва ЄС у Сумах та Тростянці. 12.03.2019. URL: <https://internews.ua/opportunity/eu-visit-sumy>
8. Понад 800 учасників Євроклубів Сумщини взяли участь у тематичному флешмобі до Дня Європи. 20.05.2019. URL: <http://sm.gov.ua/ru/arkhiv1/18646-ponad-800-uchasnykiv-yevroklubiv-sumshchyny-vzyaly-uchast-u-tematychnomu-fleshmobi-do-dnya-yevropy.html>
9. Роман Грищенко: «Бажаю, щоб для всіх жителів Сумщини день Європи щороку був справжнім святом миру і єднання з європейською спільнотою». 16.05.2020. URL: <http://sm.gov.ua/uk/arkhiv1/21313-roman-hryshchenko-bazhayu-shchob-dlya-vsikh-zhyteliv-sumshchyny-den-yevropy-shchoroku-buv-spravzhnim-svyatom-myru-i-yednannya-z-yevropeyskoju-spilnotoyu.html>
10. Участь у засіданні у форматі «круглого столу» на тему: «Легалізація праці – запорука гідного життя». 23.10.2019. URL: <http://sm.gov.ua/ru/natsionalna-sluzhba-poserednytstva-i-prumyrennia/19829-uchast-u-zasidanni-u-formati-kruhloho-stolu-na-temu-lehalizatsiya-pratsi-zaporuka-hidnoho-zhyttya.html>
11. Янголи, які зараз тримають українське небо, за покликом душі були там, де палало серце України, – Іван Боршош. 20.02.2020. URL: <http://sm.gov.ua/ru/topky/20693-yanholy-yaki-zaraz-trymayut-ukryinske-nebo-za-poklykom-dushi-buly-tam-de-palalo-sertse-ukrayiny-ivan-borshosh.html>
12. Молитовний сніданок організували на Сумщині. URL: <http://sts.sumy.ua/publication/molitovniy-snidanok-organizuvali-na-sumshhini.html>
13. Передвиборна програма політичної партії «Слуга народу». URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp502pt001f01=919pf7171=403.html>
14. Передвиборна програма політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp502pt001f01=919pf7171=328.html>
15. Передвиборна програма Політичної партії «Європейська Солідарність». Захистимо європейське майбутнє України! URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp502pt001f01=919pf7171=335.html>
16. Політична мапа одномандатного виборчого округу № 157 (Сумська обл.). 20.05.2015. URL: <https://rada.oporaua.org/chitati/mapa-okruhu/6184-politychna-mapa-odnomandatnoho-vyborchoho-okruhu-157-sumska-obl>
17. Головка Т. Європа починається з кожного з нас! 21.05.2019. URL: <https://sorada.gov.ua/actual/actual/20339-2019-05-21-14-29-22.html>
18. Клочко М. Революція Гідності – початок нової країни. 23.11.2015. URL: <http://www.yamp.sm.gov.ua/index.php/ru/arkhiv-novin/2353-mikola-klochko-revoluytsiya-gidnosti-pochatok-novoji-krajini>
19. Макаренко К. Ми маємо інтегруватися в Європу. URL: <http://www.cci.sumy.ua/information/articles/97/1601/>
20. Сьогодні в Сумах підняли Прапори України та Європи. 11.05.2017. URL: <https://sorada.gov.ua/actual/actual/18653-sogodni-v-sumah-pidnyali-prapory-ukrayiny-ta-jevropy.html>
21. Пак С. Схиляємо голови у пам'ять про Героїв Небесної Сотні. Відео. 20.02.2019. URL: <https://www.smr.gov.ua/uk/novini/pro-golovne/13282-stepan-pak-skhilyaemo-golovi-u-pam-yat-pro-gerojiv-nebesnoji-sotni.html>
22. Івченко В. Мер Сум Геннадій Мінаєв: «Не можна сьогодні грати в революцію, а завтра кричати про репресії». 08.02.2014. URL: <https://tyzhden.ua/Politics/100618>

ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО КОМПОНЕНТУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЗА ПРОГРАМОЮ "ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВІ ВІДНОСИНИ"

Бериславська О. М.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового забезпечення
Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Цілі сталого розвитку ООН 2016–2030, яких на сьогодні дотримуються всі країни світу, встановлюють власні показники розвитку і включають 17 цілей і 169 конкретних завдань. Ми вважаємо однією з найважливіших цілей, в тому числі і в освітньому процесі – Ціль

5 "Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат" [1].

З 2018 року розпочато проект з інтегрування гендерного компонента до навчальних програм окремих закладів освіти сектору безпеки і оборони України, що

дозволяє враховувати гендерні фактори на основі міжнародних та національних зобов'язань щодо забезпечення гендерної рівності та прав жінок. Заклади освіти спільно з органами влади та міжнародними інституціями проводять консультації, тренінги, розробляють методичні матеріали, що також сприяє досягненню завдання 5.с "Приймати й удосконалювати розумні стратегії та обов'язкові для дотримання закони з метою заохочення гендерної рівності та розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчаток на всіх рівнях".

Гендерна тематика є актуальною та багатоаспектною, про що свідчить зокрема її представленість на відкритих освітніх платформах: курс "Жінки та чоловіки: гендер для всіх" на платформі "Prometheus" [2]; курс "Про гендер – простою мовою для громад" на платформі "Civicportal.education" [3]; курс "Гендерна рівність та права жінок" на сайті "JurFem" [4], а також: проект ЄС Еразмус+ GeSt "Гендерні студії: крок до демократії та миру у сусідніх до ЄС країнах з різними традиціями", який присвячений впровадженню освітніх програм у галузі соціальних і поведінкових наук, доповнених гендерними питаннями, в країнах з різними традиціями для підвищення рівня розуміння гендерних проблем в суспільстві та вдосконалення методів їх вирішення [5].

Відповідно до даних Головного управління персоналу Генерального штабу Збройних Сил України, нині у Збройних Силах України служить 29 760 жінок, з них – 902 старші офіцери. Для порівняння, торік цей показник становив трохи більше ніж 27 тис., у 2018 – майже 25 тис., а у 2008 році їх було всього 1800. Статус учасника бойових дій за участь в АТО/ООС надано 9136 військовослужбовцям-жінкам. На керівних посадах осіб офіцерського складу проходять військову службу 1090 жінок Крім цього, дві жінки-військовослужбовці проходять службу у складі національного персоналу місії ООН, дві на посадах у багатонаціональних органах військового управління та одна у складі Місії України при НАТО. З метою практичної реалізації резолюції Радбезу ООН 1325 "Жінки, мир, безпека" щодо збільшення рівня представництва жінок у складі миротворчих місій, Збройні Сили України працюють над тим, аби кількість жінок-військовослужбовців у складі таких операцій зростала [6].

Вже сьогодні можемо констатувати, що попит на жіночій особовий склад для операцій перевищує їх наявність, а відтак – Україна має заохочувати та розширювати права та можливості для служби жінок в силових відомствах під проводом ООН, в тому числі в операціях на чолі з НАТО.

Про внесок жінок у сприяння довгостроковому вирішенню конфлікту, впровадження комплексного гендерного підходу в роботі Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні зазначив Яшар Халіт Чевік – глава Місії: "Досягнення миру на сході України вимагає всеохоплюючих процесів при повноправній участі жінок. Щодня ми стаємо свідками того, як жінки впли-

вають на повсякденне життя, привносячи позитивні зміни, як в самій Місії, так і на місцях. Ми також бачимо, як по-різному конфлікт впливає на чоловіків і жінок, найчастіше лише посилюючи існуючу нерівність" [7].

Ми вважаємо, що гендерна складова є перспективною у сфері як наукових досліджень, так і з огляду на механізм її впровадження до освітніх компетенцій, зокрема її включення до підготовки фахівців CIMIC (Civil-military Cooperation), що враховує вимоги Доктрини об'єднаних сил НАТО (NATO STANDARD AJP-01 (Edition E Version 1. Лютий 2017), у якій вказано, що гендерний фактор повинен враховуватись на всіх етапах операцій НАТО. Чоловіки та жінки повинні брати рівну участь задля досягнення всеосяжного і тривалого вирішення конфлікту. НАТО виступає за повне виконання резолюцій Ради Безпеки ООН (UNSCR) щодо "Жінок, миру та безпеки" по всім ключовим завданням [8].

В цьому напрямку позитивним кроком є створення в Секторі безпеки і оборони Навчально-наукового центру гендерних компетенцій, місією якого є стати сучасним навчально-науковим центром з потужним науково-освітнім потенціалом розвитку гендерних компетенцій. Зазначений Центр матиме такі завдання: підготовку та сертифікацію персоналу для сектору безпеки і оборони; здійснення наукових досліджень та наукового супроводу гендерних студій у Секторі безпеки і оборони; впровадження принципу гендерної рівності за стандартами НАТО у національне законодавство України; реалізація гендерної політики держави в науково-освітньому просторі Сектору безпеки і оборони; співпраця з міжнародними організаціями, донорами та партнерами [9].

Автори з Норвегії Gunhild Hoogensen Gjørnv and Toiko Tõnisson Kleppe у статті "Civil-Military Interaction, CIMIC and Interacting with Gender" (2016) аналізують гендерні питання у діяльності CIMIC не лише у військових операціях, а і звертають увагу на врахування ролі гендерних перспектив у проблемах глобальної безпеки [10].

На сьогоднішній момент у Військовому інституті в межах підготовки фахівців за програмою "Цивільно-військові відносини" гендерна проблематика врахована частково, лише шляхом включення окремих тем до навчальних дисциплін. Наприклад, у спецкурсі "Планування сил та засобів ЦВС в операціях Збройних Сил України" представлена тема "Гендерний вплив на військові операції", в межах якої досягаються наступні навчальні завдання: обізнаність в тому, що постконфліктні операції і відновлення мають гендерний вимір; розуміння того, як гендерна обізнаність може підвищувати ефективність військових операцій; розуміння того, що гендерна компетентність покращує процес прийняття рішень [11].

Крім цього, передбачається включити теми: "Посилення жінок", "Співпраця в гендерній сфері", "Гендер і безпека", "Гендерно-обумовлене насильство і пору-

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

шення прав людини" до навчальних дисциплін "Публічне управління в умовах збройних конфліктів", "Спільна доктрина цивільно-військового співробітництва", "Цивільно-військове співробітництво в умовах збройних конфліктів та в постконфліктний період", "Захист цивільних осіб в умовах збройних конфліктів" відповідно.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що інституціоналізація навчання з підвищення гендерної обізнаності має стати необхідною складовою військової кар'єри

відповідно до стандартів НАТО. Саме тому актуальним завданням є удосконалення методології розробки тренінгів, навчальних кейсів та спеціальних курсів з гендерної спрямованості (з використанням можливостей дистанційного навчання) в межах програми "Цивільно-військові відносини", зокрема тому, що гендерна рівність важлива для справедливого, сталого та ефективного розвитку як військової освіти за європейськими критеріями, так і нашої країни в цілому.

Література

1. Цілі сталого розвитку 2016-2030. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholitia/tsili-staloho-rozvytku>
2. Платформа масових відкритих онлайн-курсів "Prometheus". URL: <https://prometheus.org.ua/about-us/>
3. Платформа електронної освіти: Civicportal. education. URL: <https://civicportal.education/mod/page/view.php?id=105>
4. Навчальний курс "Гендерна рівність та права жінок". URL: <http://jurfem.com.ua/navchalnyy-kurs-genderna-rivnist/>
5. Знайомтесь: проєкт ЄС Еразмус+ GeSt "Гендерні студії: крок до демократії та миру у сусідніх до ЄС країнах з різними традиціями". 18 травня 2020. URL: <http://erasmusplus.org.ua/novyny/2922-znaiomtes-proiekt-yes-erazmus-gest-henderni-studii-krok-do-demokratii-ta-myru-u-susidnikh-do-yes-krainakh-z-riznyimi-tradytsiiamy-gender-studies-curriculum-a-step-for-democracy-and-peace-in-eu-neighbouring-countries-with-different-traditions.html>
6. Климченко К. Нині у війську служить майже 30 тисяч жінок. Армія Inform. Інформаційне агентство Міністерства оборони України. 06.03.2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/03/nyni-u-vijsku-sluzhyt-majzhe-30-tysyach-zhinok/>
7. Глава Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні підкреснув важність вовлечення жінок в розвиток устійчивого мира. Пресс-релиз. 08.03.2020. URL: <https://www.osce.org/ru/special-monitoring-mission-to-ukraine/448075>
8. NATO Standardization Agreement (STANAG) 2437 NATO Standard AJP-01 Allied Joint Publication "Allied Joint Doctrine" Edition E. Version 1, February 2017. URL: <https://nso.nato.int/nso/nsdd/listpromulg.html>
9. Візія формування Навчально-наукового центру гендерних компетенцій НУОУ ім. Івана Черняхівського. Міністерство оборони України. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Презентація. Київ-2020.
10. Hoogensen Gjør, Gunhild & Kleppe, Toiko. (2016). Civil-Military Interaction, CIMIC and Interacting with Gender. In book: *Effective Civil-Military Interaction in Peace Operations*. pp. 249-261. March 2016. DOI: 10.1007/978-3-319-26806-4_17.
11. Жінки, мир та безпека: Інформаційно-методичний збірник для співробітників Міністерства оборони і Генерального штабу України. Київ. 2016. 32 с.

ПОЛІПШЕННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПРИ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Бобренко І. В.

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Одна з важливих тенденцій розвитку освітнього процесу у спеціальних закладах загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами – застосування сучасних мультимедійних технологій у процесі навчання, що сприяє підвищенню його ефективності. При цьому особливого значення набуває періодичне підвищення кваліфікації педагогів і модернізація післядипломної освіти, яка дає можливість кожному фахівцю поновлювати та поглиблювати як загальнопедагогічні, так і спеціальні фахові знання та уміння, які відповідатимуть завданням спеціальної освіти в сучасних умовах інформатизації українського суспільства.

Фізичне виховання – важлива складова системи навчання та виховання у спеціальних закладах загальної середньої освіти для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Адаптивна фізична культура (АФК) є потужним засобом корекції та компенсації порушених і недорозвинених психофізичних функцій дітей з інтелектуальними порушеннями, сприяє всебічному розвитку учнів і оптимізації їх освітньої діяльності [3; 7]. Ефективність реалізації завдань навчальної програми залежить від низки чинників, і в даній роботі ми розглянемо значення медіакомпетентності вчителя з фізичного виховання (ФВ) в роботі з молодшими школярами з порушеннями інтелектуального розвитку та можливості поліпшення її рівня.

Медіакомпетентність відноситься до професійних компетентностей вчителя з ФВ. В структурі компетенцій педагога були виділені медіакомпетенції – здатність педагога знаходити і використовувати на заняттях інформацію, отриману з різних джерел, а також застосовувати в освітньому процесі комп'ютерну, аудіо-, відеотехніку, реалізуючи тим самим сучасні інноваційні інформаційні технології (В. О. Магін, Ю. В. Сокопуд, Е. Н. Набат). За О. В. Федоровим, «професійна медіакомпетентність педагога це сукупність його мотивів, знань, умінь, здібностей (показники: мотиваційний, інформаційний, методичний, практико-операційний / діяльнісний, креативний), що сприяють медіаосвітній діяльності в аудиторії різного віку» [8, с. 49].

Мультимедійні технології дозволяють вводити, зберігати, відтворювати та переробляти аудіовізуальну, текстову, тривимірну, графічну та іншу інформацію [1; 4; 9]. Мультимедіа властива інтерактивність, гнучкість та інтеграція різних типів навчальної інформації, що робить ці технології перспективним напрямом інформатизації освітнього процесу. За даними наукових досліджень, використання мультимедійних засобів навчання дозволяє суттєво підвищити пізнавальну активність і мотивацію дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями, що сприяє активізації їх пізнавальної діяльності, здатності до навчання, якості виконання рухових завдань, збільшує рівень розвитку їх просторових уявлень тощо [1; 3; 6; 7].

Застосування мультимедійних технологій в процесі АФВ сприяє:

- підвищенню мотивації навчання учнів;
- підвищенню пізнавальної та рухової активності дітей;
- полегшенню сприймання навчального матеріалу;
- підвищенню рівня використання наочності на занятті ФВ;
- корекції психоемоційного напруження учнів;
- підвищенню продуктивності заняття;
- розвитку просторових уявлень;
- інтенсифікації процесу навчання; підвищенню ефективності навчання за рахунок його індивідуалізації;
- покращенню оперативного та заключного контролю параметрів техніки виконання рухової дії;
- моделюванню процесів і явищ при подачі навчального матеріалу;
- конструюванню комп'ютерного матеріалу відповідно конкретних потреб педагога; корегуванню темпу та об'єму навчального матеріалу;
- адаптації навчального матеріалу до умов і потреб конкретного закладу загальної середньої освіти;
- встановленню міжпредметних зв'язків;
- формуванню навички самостійної роботи учнів із навчальним матеріалом;

– адаптації дітей до умов довкілля, їх соціальної адаптації.

Вчитель з ФВ має враховувати педагогічні, санітарно-гігієнічні та технічні умови, за яких застосування мультимедійних технологій підвищує ефективність освітнього процесу [3; 5; 9].

Специфіка застосування мультимедійних засобів навчання в процесі АФВ молодших школярів з інтелектуальними порушеннями зумовлена особливостями психофізичного розвитку дітей, викликаними враженнями центральної нервової системи, різними ступенями інтелектуальної недостатності (як легким, так і помірним). Процес навчання ускладнюється наявністю окрім основних, інших вад: порушення опорно-рухового апарату, зниження зору, психопатоподібних станів тощо. Такі поєднання ведуть до ще більш вираженої своєрідності психофізичного розвитку дітей. Потрібно відзначити, що контингент спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку неоднорідний за віком, станом здоров'я, особливостями психофізичного розвитку, наявністю та якістю дошкільної підготовки та здатністю до навчання. Все це зумовлює потребу у здійсненні індивідуального та диференційованого навчання, з врахуванням як загальних, так і специфічних особливостей розвитку учнів при застосуванні мультимедійних технологій.

Результативність корекційно-розвивального впливу мультимедійних технологій в процесі АФВ залежить від рівня кваліфікації вчителя з ФВ. Відповідно до вимог сучасності, процес підготовки вчителя з ФВ включає формування в нього відповідних соціально та професійно-значущих компетентностей, що є вагомим фактором, який впливає на процес впровадження компетентнісного підходу у систему спеціальної освіти [2, 4, 6, 7]. Формування системи професійних компетентностей вчителя з ФВ передбачає сформованість компетентностей необхідних рівнів у галузі ФВ та суміжних дисциплін, методики навчання та дидактики, психолого-педагогічних основ реалізації навчально-виховного процесу закладу освіти, дослідницької діяльності, що забезпечує якісне виконання професійних обов'язків.

Медіаосвіта педагогічних кадрів є справою державного рівня [2], а завдання підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів, що володіють необхідним рівнем медіакомпетентності, актуальне на всіх рівнях державної системи педагогічної освіти (довузівська підготовка, підготовка у закладі вищої освіти, післядипломна підготовка), але, водночас, необхідна й постійна самостійна робота педагога над підвищенням професійної кваліфікації, а також особисте самовдосконалення.

Умовами формування медіакомпетентності вчителя з ФВ є наявність достатнього рівня знань і умінь з:

- АФК;
- спеціальної педагогіки;

– достатнього рівня медіаграмотності.

Для вчителя з ФВ медіакомпетентність це – можливість реалізувати інноваційні освітні технології, що лежить в основі ключових компетенцій; уміння організувати освітній процес, заснований на здатності здійснювати ефективну взаємодію в процесі освоєння інноваційних технологій у сфері АФК, що дозволить за мінімальний час і з мінімальними зусиллями організувати навчальну роботу в спеціальному закладі загальної середньої освіти для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, і, відтак, оптимізувати процес АФВ учня.

У висновках зазначимо, що мультимедіа властива інтерактивність, гнучкість та інтеграція різних типів навчальної інформації, що робить ці технології перспективним напрямом інформатизації навчально-виховного процесу в спеціальних закладах загальної середньої освіти для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Медіакомпетентність вчителя з ФВ можна розглядати як ресурс, спроможний забезпечити підвищення ефективності АФВ молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Література

1. Драгнев Ю. В. Проблеми професійного розвитку майбутнього вчителя фізичної культури в умовах інформаційно-освітнього простору: акмеологічний підхід. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2010. № 7. С. 9-12.
2. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>
3. Карпюк Р. П. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. К., 2010. 40 с.
4. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навч.-метод. зб. / О. Т. Барішпольця, Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко, О. Є. Голубєва, В. В. Різун та ін.; за ред. Л. А. Найдьонової, О. Т. Барішпольця. К.: Міленіум, 2009. 440 с.
5. Москаленко Н. В. Інноваційні технології у фізичному вихованні школярів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Дніпропетровськ: Інновація, 2011. 238 с.
6. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України: метод. рекомендації / В. Ю. Биков, О. В. Білоус, Ю. М. Богачков та ін.; за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук. К.: Атіка, 2010. 88 с.
7. Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями / навч.-метод. посіб. / О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, І. В. Бобренко, І. В. Гладченко, О. І. Мякушко, С. В. Трикоз, І. В. Сухіна, Н. А. Ярмола. За наук. ред.: О. В. Чеботарьової, І. В. Сухіної. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. 450 с. URL: http://ispukr.org.ua/?p=5108#.XsJ8yf_7RH0; <https://lib.iitta.gov.ua/718292/>
8. Федоров А. В. Классификация показателей развития профессиональных знаний и умений, необходимых педагогам для медиаобразовательной деятельности. *Инновационные образовательные технологии*. 2006. № 4. С. 44-50.
9. Шандригось В. І. Організація навчальної роботи вчителя фізичної культури за допомогою комп'ютера: монографія. Т.: ТНПУ, 2005. 260 с.

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ, РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ

Вдовиця О. О.

студентка

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Аналіз літератури з теми дослідження дозволив зробити висновок, що в науці існує досить різноманітне трактування дефініції «етична культура» і відповідно виокремлені її структурні компоненти; критерії та рівні сформованості.

Специфіка етичної культури, на думку Е. Сіляєвої, полягає в наявності обов'язкового елемента – етичних переконань і установок. У діяльнісному плані етична культура – це глибоко усвідомлена установка, що виявляється в реалізації моральних потреб у сфері професійно-етичної діяльності [3; с. 23].

Р. Гатаулліна вважає, що етична культура – це інтегральна особистісна якість, що відображає готовність й здатність вибудовувати професійні стосунки на основі етичних знань, моральних принципів і моральних умінь. У структурі цього феномена представлені взаємопов'язані підструктури:

- професійно-деонтологічна (знання і вміння реалізувати в повсякденній трудовій діяльності, взаємодія в особистісно-діловій комунікації; система професійних ідеалів і цінностей);
- комунікативно-перцептивна (вміння розуміти почуття, емоційний стан дитини та її батьків в процесі

спілкування, налагоджувати «зворотній зв'язок», розуміти співрозмовника, спостерігати й аналізувати поведінку дитини і батьків; знання і вміння враховувати статеві, етнокультурні особливості учасників освітнього процесу);

- інтерактивно-практична (вміння використовувати психолого-педагогічні знання, які сприяють оптимальній організації педагогічного впливу на вихованця; вміння керувати особистісно-діловим спілкуванням);

- професійно-акмеологічна (вміння проводити самоаналіз проявів етичної культури, адекватно оцінювати переваги й недоліки етичної культури в професійній поведінці, усвідомлення необхідності в самокорекції, вибір індивідуальних технік саморозвитку етичної культури) [1, с 100].

Для нашого дослідження особливо важливі висновки Л. Хоружої щодо компонентів етичної компетентності. Науковець, спираючись на ключові поняття професійної етики, а також компоненти етики як філософської категорії – моральну свідомість, моральні стосунки, моральну діяльність – запропонувала інтегровану структуру етичної компетентності: 1) змістовий (когнітивний); 2) особистісний; 3) операційно-процесуальний [4].

У нашому дослідженні структуру етичної культури майбутнього вчителя представлено інтеграцією інформаційного, ціннісного і діяльнісного компонентів. Кожний з цих компонентів пов'язаний з іншими; виконує певні функції в процесі формування етичної культури майбутнього вчителя.

Представники педагогічної професії, на відміну від інших, відрізняються способом мислення, підвищеним почуттям обов'язку та відповідальності. У зв'язку з цим педагогічна професія виділяється в окрему групу. Головна її відмінність від інших професій типу «людина – людина» полягає в тому, що, маючи за мету своєї діяльності становлення особистості, вчитель повинен керувати процесом її інтелектуального, емоційного і фізичного розвитку, формуванням її духовного світу. З одного боку, педагог готує своїх вихованців до конкретних запитів суспільства. З іншого боку, він, залишаючись провідником культури, несе в собі позачасовий чинник, працюючи на майбутнє. Отже, у діяльності педагога головними складовими є гуманістичні, загальнокультурні цінності. Ми говоримо про багатогранність педагогічної професії, про широкий спектр знань, умінь і навичок, які формують готовність до професійної педагогічної діяльності. Ці аспекти знайшли своє відображення в структурних компонентах етичної культури.

Отже, змістовне наповнення компонентів визначається специфікою професійної діяльності. Так, інформаційний компонент передбачає набуття майбутніми фахівцями в процесі освіти етичних знань, необхідних як у повсякденному житті, так і в подальшій професійній діяльності, оволодіння практичними навичками спілкування з дотриманням педагогічної етики. Цінніс-

ний компонент етичної культури є системою етичних цінностей і орієнтацій майбутніх учителів, мотивів їх діяльності, установок на нове моральне мислення, спрямованих на розвиток здібностей студентів до підвищення власного рівня етичної культури. У свою чергу, діяльнісний компонент етичної культури виявляє можливості майбутнього фахівця розкрити себе в різних видах педагогічної діяльності, забезпечує розвиток етично значущих якостей особистості та застосування їх на практиці.

Метою розробки критеріїв і рівнів етичної культури майбутнього вчителя є вирішення проблеми вимірювання цього феномена, що можливе лише при наявності педагогічних норм і вимог, яким повинна відповідати професійно-педагогічна культура в цілому і етична культура як її складова.

Критерій трактується тлумачним словником як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило, мірка. [2; с. 7].

Критерії етичної культури визначаються відповідно до комплексного уявлення про процес її формування, виявлення структурних компонентів. У нашому дослідженні виокремлено три критерія для оцінювання рівня сформованості досліджуваного феномена: когнітивний, праксіологічний, рефлексивний.

Когнітивний критерій визначає рівень оволодіння знаннями в сфері етики та культури, їх характер і системність, застосування в професійній діяльності. Цей критерій виявляється в наступних показниках: глибина, стійкість і усвідомленість отриманих знань. Показники цього критерію можуть бути виявлені в процесі анкетування, інтерв'ювання, бесід та аналізу продуктів діяльності студентів, що беруть участь в дослідженні проблеми формування етичної культури майбутнього вчителя в освітньому процесі вищого навчального закладу.

Праксіологічний критерій характеризує розвиток етично значущих особистісних якостей студентів, їх здібностей і готовності до професійної діяльності; усвідомлення провідних професійних і особистісних цінностей. Показниками цього критерію є наявність відповідних умінь і навичок етичної поведінки, здатність і готовність їх застосовувати в педагогічній діяльності, ставлення до майбутньої професійної діяльності як цінності, творча активність. Праксіологічний критерій може бути вивчений за допомогою бесід, анкетування, тестування, спостереження і рішення педагогічних завдань в умовах спеціально організованого навчання (рольові ігри, дискусії, тренінги, тощо).

Рефлексивний критерій визначає сформованість у майбутніх учителів здатності до самоконтролю, самооцінки і самоаналізу. Його показниками є активність та ініціативність в навчально-пізнавальній діяльності, її самоаналіз і саморегуляція, усвідомлення необхідності в самовдосконаленні. Для вимірювання цього критерію можуть бути використані методи самооцінки, вивчення продуктів діяльності майбутніх учителів, рішення педа-

гогічних завдань в умовах спеціально організованого навчання (рольові ігри, дискусії, тренінги тощо).

Аналіз наукової літератури засвідчив, що серед дослідників немає єдності щодо кількості виокремлених рівнів певної особистісної якості. Деякі науковці (І. Плужник, Н. Сахарова, Г. Селевко) вважають, що для оперативної оцінки достатньо трьох рівнів, наприклад: низький – середній – високий, неприпустимий – допустимий – оптимальний. Інші вчені (І. Ісаєв, М. Ломакіна, В. Сластьонін) виокремлюють чотири рівні: адаптивний, репродуктивний, евристичний і креативний.

У нашому дослідженні відповідно до ступеня прояву виокремлених критеріїв визначено такі рівні сформованості етичної культури: низький, середній, високий.

Низький рівень представлений поверхневими, в основному інтуїтивними, знаннями про етику, культуру; недостатнім розвитком здатності й готовності до професійної діяльності, неусвідомленим застосуванням правил етикету, відсутністю чіткого уявлення про поняття «етична культура», нерозумінням і недооцінкою її значущості; ефективність рефлексії при оцінюванні своєї діяльності низька; низька здатність до самостійного формування власної професійно-педагогічної позиції; відсутність або недостатня стійкість педагогічних пріоритетів.

Середній рівень характеризується наявністю недостатньо глибоких знань у галузі етики й культури; базовим розвитком здібностей до різних видів професій-

ної діяльності, проте відсутня готовність до її здійснення; трансформація засвоєних знань здійснюється в основному в типових ситуаціях. Креативний задум реалізується з опорою на відомі методичні моделі шляхом трансформації; рефлексія продуктивна лише під безпосереднім керівництвом викладача.

Для високого рівня характерна наявність міцних і глибоких знань, умінь творчо їх застосовувати на практиці, в тому числі і в нестандартній ситуації, здатність і готовність моделювати власні способи й стратегії діяльності; сформований стан емпатії; толерантне ставлення до цінностей і норм культури; висока творча активність, що виражається в реалізації педагогічного задуму з урахуванням оптимальних засобів і методів, а також різноманітність моделей організації урочної або позаурочної діяльності; достатній рівень рефлексивних умінь, які проявляються в адекватному оцінюванні особистісних і професійних характеристик, аналізі та перспективному плануванні корекційної діяльності; сформованість професійно важливих якостей, які виявляються в усвідомленні значущості педагогічної діяльності та необхідності її творчого здійснення.

Ми вважаємо, що цілеспрямована робота з формування етичної культури буде ефективною, якщо вона заснована на достовірних даних про студентів навчального закладу як суб'єктів освітнього процесу. Проведені анкетування дозволили зробити висновок про необхідність цілеспрямованої роботи щодо підвищення рівня етичної культури майбутніх учителів.

Література

1. Гатауллина Р. Ф. Педагогические условия саморазвития этической культуры воспитателя-гувернёра. Педагогическое образование и наука. 2009. № 5. С.98-101.
2. Новий тлумачний словник української мови / Уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. К., «Аконіт», 2008. Т.2. 928 с.
3. Силяева Е. Г. Этическая культура личности: Категориальный анализ. Педагогическое образование и наука. 2005. № 5. С.21-24.
4. Хоружа Л. Л. Педагогічна етика. *Енциклопедія освіти*. Акад. пед. Наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 640-641.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Волошина О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Свинарик А. М.

магістрантка

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Період навчання у вищому навчальному закладі є одним з найбільш відповідальних у становленні особистості вчителя-професіонала. Саме тоді формуються основні ціннісні установки, життєва позиція, ставлення до навколишньої дійсності. Необхідно, щоб цінності і норми культури, мистецтво, моральність, досягнення духовної сфери були звернені до особистості, проникли в усі структури цілісного освітнього процесу, за-

безпечували орієнтацію на гуманістично-особистісний розвиток майбутніх учителів.

На наш погляд, ефективне формування ціннісної спрямованості майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін забезпечується дотриманням низки умов:

- спрямованість гуманітарних навчальних дисциплін на формування етичної культури майбутнього вчителя;

- опора на автономність, яка відображає індивідуальну позицію студента у виборі стратегії особистісно-професійної поведінки;

- реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії при створенні сприятливого емоційно-психологічного середовища.

Охарактеризуємо виокремлені нами педагогічні умови.

Модернізація вищої педагогічної освіти передбачає якісне оновлення змісту спеціальної та загальнопедагогічної підготовки сучасного вчителя, який працює на гуманістичних засадах, бачить перспективи професійного зростання; займається науково-дослідною роботою, володіє високою загальною та педагогічною культурою.

Вважаємо, що в контексті реформування сучасної системи освіти пріоритетами у виховній і освітній діяльності педагогічного зво є:

- підвищення виховуючого характеру навчання та освітнього ефекту виховання;

- створення ефективних гуманістичних виховних систем у педагогічному вчнз;

- орієнтація молоді на значущість моральних цінностей;

- гармонізація соціального середовища студентів;

- розширення клубної, дозвільної та аматорської діяльності у вчнз, створення молодіжних громадських об'єднань, розвиток і заохочення демократичних засад в управлінні освітнім закладом, студентського самоврядування;

- введення додаткових освітніх програм, спрямованих на професійне і особистісне самовизначення студентів, підвищення конкурентоспроможності випускника вчнз на ринку праці;

- посилення соціального захисту освітнього закладу, проведення заходів щодо охорони життя, фізичного, розумового й психічного здоров'я студентів в процесі навчання і позааудиторної діяльності;

- збереження, зміцнення ресурсної бази, розвиток мережі додаткової освіти, соціального захисту та спорту.

Одним із провідних принципів реформування педагогічної системи освіти є відмова від авторитарної педагогіки, натомість запровадження педагогіки гуманізму та співробітництва, яка впливає з концепції людини як найвищої цінності у суспільстві. Агресивність, конфронтація, відчуженість мають поступитися місцем толерантному ставленню громадян суспільства один до одного, взаєморозумінню й довірі. Це сприятиме розв'язанню найактуальнішого завдання сучасності, від якого залежить подальший поступ людства – переходу від протистояння, підозри, насильства до злагоди, національної, регіональної та міжнародної стабільності.

В Україні зміст педагогічної освіти для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів визначається галузевими стандартами вищої педагогічної освіти та стандартом вищої освіти навчального закладу і, враховуючи її особливості, передбачає фундаментальну, психолого-педагогічну, методичну, інформаційно-технологічну, практичну і соціально-гуманітарну підготовку педагогічних кадрів.

Аналіз змісту освітньо-професійних програм підготовки майбутніх вчителів середньої школи (вчителів української мови та літератури) дозволив виділити низку дисциплін, у змісті яких розглядаються питання патріотичного виховання, культури міжнаціонального і міжетнічного спілкування, поваги до загальнолюдських цінностей та терпимості до думок інших, а саме: «Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Історія педагогіки», «Основи педагогічної майстерності» та інші дисципліни, які викладаються з урахуванням специфіки спеціальності [1, с. 68].

Ми вважаємо, що для результативного формування етичної культури майбутнього вчителя необхідно не тільки використання наявного змісту дисциплін, а його збагачення, оскільки обов'язковий мінімум змісту освітньої програми не в повній мірі забезпечує формування етичної культури як прояву ключової компетентності педагога.

Зміст поняття «автономність особистості» розкривається в багатьох психолого-педагогічних дослідженнях. Науковці розглядають його як якість особистості, що поєднує в собі вміння здобувати нові знання й творчо застосовувати їх в різних ситуаціях з прагненням до такої діяльності; це індивідуальна позиція студента у виборі стратегії професійно-особистісного поведінки.

Цей феномен представлений єдністю двох компонентів: мотиваційного й процесуального. Мотиваційний відображає потребу в процесі пізнання, процесуальний – знання і прийоми діяльності, які сприяють цілеспрямованому пошуку. Незважаючи на те, що ці складові існують в єдності, їх розподіл цілком виправданий, оскільки можемо прагнути до пошуку знань, але не вміти їх знаходити, в той же час, можна вміти їх здобувати, але не відчувати в цьому потреби. Саме мотив спрямовуватиме діяльність студентів на досягнення поставлених цілей. При цьому особливо важливо, щоб студент самостійно визначав завдання власної діяльності, ставив проблемні питання і прагнув знайти на них відповіді. У цьому полягає сутність внутрішньої мотивації, на якій заснована автономність особистості в освітньому процесі.

Розвиток автономності особистості в освіті тісно пов'язаний з формуванням пізнавальної активності, самостійності, ініціативності, відповідальності, свободи вибору, навичок самоконтролю, мотивації до оволодіння новими знаннями й способами дій. В контексті традиційної парадигми освіти основною метою є оволодіння знаннями, а не вміннями самостійно творчо діяти в нестандартних ситуаціях. В умовах нової освітньої парадигми необхідним є розвиток нового змісту

навчання, формування не тільки знань, а й творчого мислення.

Найважливішим засобом розвитку активності, самостійності і автономності студентів є система творчих завдань. Активність майбутніх учителів проявляється не тільки в сумлінному виконанні вказівок викладача, але і в інтенсивності виконання завдань, пов'язаних з пошуками власних індивідуальних шляхів їх розв'язання.

Самостійність передбачає відповідь студентів на запитання, які виникають перед ними; прагнення і вміння раціонально організувати роботу, самостійно, без чужої допомоги виконати її, критично осмислити досліджуваний матеріал, пов'язати нові знання з існуючими, виокремити нові завдання, самостійно вирішити проблеми, що виникли; відстояти власні переконання. Активність може проявлятися без самостійності, в той час як самостійність без активності неможлива. Автономність, в свою чергу, виникає в той момент, коли студент усвідомлює себе повноцінним суб'єктом пізнання, готовим діяти активно й самостійно.

Одним з показників розвитку автономності є відповідальність. Термін «автономність» може бути використаний для характеристики тільки таких ситуацій, в яких студент повністю несе відповідальність за прийняття і здійснення рішень, що стосуються його навчання.

Сучасна парадигма освіти характеризується суб'єкт-суб'єктними відносинами; аналіз взаємовідносин «викладання – навчання» можна охарактеризувати як взаємодію.

З позиції педагогіки, взаємодія в освітньому процесі – явище багатопланове, яке припускає навчально-педагогічну взаємодію студента і викладача, взаємодію студентів, міжособистісну взаємодію. Кожна з взаємодіючих сторін реалізує власну суб'єктну активність. На думку І.Зимньої, з урахуванням того, що викладач працює в групі, члени якої також співпрацюють між собою, його педагогічною метою є формування цієї групи як «сукупного суб'єкта», чиї зусилля повинні бути спрямовані на досягнення спільної мети [2, с. 62].

Таким чином, у взаємодії викладачів і студентів у процесі формування етичної культури повинні проявлятися активність, усвідомленість, цілеспрямованість і узгодженість взаємних дій обох сторін. Участь майбутніх учителів у взаємодії один з одним і з викладачем спрямована на становлення культурно-ціннісних орієнтацій студентів, толерантності як в загальнолюдському, моральному плані, так і в науковій, дослідницькій діяльності. При цьому важливо враховувати певні особливості кожного з суб'єктів взаємодії.

Слід підкреслити, що суб'єкт-суб'єктний характер процесу формування етичної культури передбачає не тільки врахування індивідуальних особливостей майбутніх фахівців, орієнтацію на діалог, взаємодію і партнерство в навчанні, а й виховання у студентів рефлексивного ставлення до цього процесу, готовності до прийняття відповідальності за його результат. Всі ці фактори необхідно враховувати при організації освітнього процесу в ВНЗ. Проте для всіх студентів доцільно розширювати форми самореалізації, як у навчальній, так і позааудиторній діяльності; стимулювати особистісний ріст, соціальну активність; залучати до різних видів наукової творчості. Саме в університеті закладаються основи тих якостей фахівця, з якими він вступає в професійну діяльність.

Незаперечним є позитивний вплив власного прикладу професорсько-викладацького складу на формування досліджуваного феномена у майбутніх учителів. Важливо, щоб у викладача була сформована етична культура, і він поводить себе, як коректна, толерантна особистість, що проявляє емпатію і ефективно впливає на свідомість, почуття, волю, поведінку студентів.

На особистому прикладі викладачів у студентів формується «модель» їх власної педагогічної поведінки. Педагог завжди і в усьому є зразком для наслідування; він повинен етично впливати на учнів, незалежно від того, який предмет викладає.

Духовна близькість і повага до педагога спонукають вихованців його наслідувати. Без сумніву, саме особистий приклад вчителя може переконати учнів в істинності декларованих ним моральних норм і цінностей.

Не зменшуючи значущості професійно-педагогічної діяльності викладачів університету в контексті досліджуваної проблеми, необхідно акцентувати увагу на етичному аспекті їх роботи. У всі часи дослідники вітчизняної педагогіки (А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) приділяли значну увагу цьому питанню.

Завдання викладача в ВНЗ полягає в тому, щоб заохотити кожного студента до активної, конструктивної діяльності, спрямованої на реалізацію виховного потенціалу, де етична культура є основою життєдіяльності та соціальної поведінки майбутнього вчителя. Тому викладачі соціально-гуманітарних дисциплін є важливим суб'єктом освітнього процесу. Вважаємо, що саме викладачеві належить стратегічна роль у розвитку особистості майбутнього вчителя.

Обґрунтовані нами педагогічні умови лягли в основу розробленої нами методики формування етичної культури майбутнього вчителя в освітньому процесі вищого навчального закладу.

Література

1. Волошина О. В. Роль моральних відносин між учителем і учнями в навчально-виховному процесі. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2014. Випуск 41. С.66-70.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М.: Университетская книга, 2007. 384 с.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСТ ТА СПІЛЬНОТ ЗАСОБАМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРТИСИПАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Гриньова М. В.

методист НМЛ соціального партнерства та міжнародної діяльності
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Євроінтеграційні процеси загалом та реформа децентралізації в Україні зокрема, керуючись тим, що місцева демократія є формою суспільних відносин, яка передбачає відповідальність усіх за збереження суспільних цінностей, актуалізували роль громадян у суспільно-політичних відносинах на місцевому рівні, тобто роль громадянської партисипації.

Загалом поняття «громадянська партисипація» (з англ. to participate – бути частиною чогось, брати участь), яке походить із соціологічних наук, постійно трансформується і не має усталеного визначення [2, с. 12]. Так, посібник Ради Європи «Скажи своє слово!» з використання Переглянутої Європейської хартії про участь молоді в місцевому та регіональному житті містить декілька трактувань цього поняття:

– «Участь, якщо коротко, означає бути задіяним у чомусь, вирішувати поставлені завдання та розділяти або брати на себе відповідальність. Це означає бути допущеним та включеним у якусь діяльність».

– «Участь означає допомогу в керуванні та формуванні».

– «Участь зводиться до того, щоб говорити та слухати, висловлювати свою думку й прислухатися до думки інших. Вона може означати спільну роботу над вирішенням якої-небудь проблеми або над напрямком діяльності» [6, с. 11-12].

Однозначним є той факт, що необхідність активної участі громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні, які впливають безпосередньо на них та їхнє життя, викликає кризу компетентностей як представників органів місцевої влади, так безпосередньо і самих мешканців громад, та обумовлює необхідність посилення громадянської освіти громадян усіх вікових категорій.

Варто зазначити, що Концепція громадянської освіти в Україні визначає одним із специфічних підходів до громадянської освіти «навчання через участь»: включення учасників освітнього процесу до діяльності, співуправління та практичного вирішення питань у колективах, громадах і спільнотах» [1]. Тож, враховуючи те, що громадянськість особистості формується та розвивається завдяки щоденній практиці участі у різних сферах суспільного життя, слід особливу увагу приділяти створенню автентичного демократичного життєвого й водночас освітнього простору. Це стає можливим за умов дотримання концептуальних принципів демократії та прав людини, а саме поваги до людської гідності, рівних можливостей, поваги до різноманіття, мирного співіснування та участі кожного [8, с. 13].

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що громадянська партисипація одночасно є ціллю і методологію не лише громадянської освіти, а й освіти для сталого розвитку.

У нашому дослідженні ми акцентуємо увагу на спроможності громад до громадянської партисипації учнівської молоді, а саме підлітків віком 14-18 років, розглядаючи при цьому активну участь молоді у вирішенні питань, які стосуються прав, інтересів і потреб молодих людей, як один із чинників сталого розвитку міст та спільнот.

Переглянута Європейська хартія про участь молоді у місцевому та регіональному житті окреслює галузі молодіжної політики та визначає певні засоби задля подолання участі молоді у місцевому та регіональному житті в символічний спосіб [4]. Більшість із перелічених у хартії засобів участі є дієвими у роботі з учнівською молоддю, однак їх застосування потребує відповідальної позиції представників органів місцевої влади щодо залученості учнівської молоді в життєдіяльність громади, зокрема завдяки:

- розвитку суб'єктності молоді через налагодження партнерських стосунків;

- розвитку відповідальності молоді через розширення сфер участі;

- розвитку партисипативної спроможності молоді через підтримуюче та мотивуюче до участі навчання.

Водночас результати соціологічних досліджень, проведених в Україні в останні роки, свідчать про своєрідну виключеність учнівської молоді з життя громади, зокрема пов'язану з малоефективною інституційною підтримкою молодіжної політики місцевою владою, відсутністю реальної комунікації між органами місцевої влади та учнівською молоддю, або ж її імітацією задля створення видимості сприяння участі молоді [3, 5, 7].

На жаль, усталеною є практика, коли представники органів місцевої влади виправдовують свою бездіяльність щодо розвитку соціальної інтеграції учнівської молоді громадянською інертністю та соціальною апатією тієї ж таки молоді. Однак результати опитування учнівської молоді Одещини, проведеного в квітні 2020 року в рамках діяльності Одеської обласної школи громадянської партисипації дорослих та молоді «УСі В Діі!», дають підстави для спростування позиції дорослих щодо невмотивованості молоді до участі. Так, відповідаючи на питання «Чи готовий(а) ти особисто брати активну участь у процесі розбудови та розвитку твого міста/села/селища?», 45,2 % респондентів стверджують, що «так», 34/5 % – «так, якщо мене покличуть», 16,3 % не визначилися з відповіддю, 1 % респон-

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

ндентів вказали, що вони вже беруть участь і лише 3,6 % опитаних зазначили, що не готові брати участі. Учасники опитування визначили такі можливі сфери своєї участі у житті міста/села/селища: 33,3 % – розробка та реалізація молодіжних проєктів, ініціатив, заходів, 17,9 % – бути членами молодіжної ради, 17,5 % – участь у розробці та реалізації стратегії та проєктів розвитку міста/села/селища, 10,3 % – участь у громадських зборах та слуханнях, 9,5 % – створення молодіжних ініціативних груп та організацій, 16,7 % – мати представництво у виконавчих органах місцевої влади. Серед причин, через які учнівська молодь є соціально малоактивною, були зазначені відсутність дієвої молодіжної інфраструктури у їхньому населеному пункті, недостатня поінформованість щодо можливостей участі та переваженість навчальною діяльністю.

Проаналізувавши та врахувавши потреби учнівської молоді щодо розвитку її соціальної включеності, можемо стверджувати про необхідність посилення:

- інтеграції інтерактивного конструктивістського підходу до навчання у синергії трьох вимірів (когнітивно-го, партисипативного і культурного) освіти для сталого

розвитку у всі рівні, форми та види громадянської освіти;

- ролі школи у здійсненні «навчання через участь» на трьох рівнях: клас (розвиток демократичної атмосфери в класі), школа (розвиток діяльності учнівських самоврядувань), громада (розвиток партисипативної проєктної діяльності);

- комунікації місцевої влади та учнівської молоді й мобілізації задля цього певних ресурсів громади: людських (модератори партисипативних ініціатив, молодіжні ментори та консультанти), фінансових (кошти для підтримки реалізації партисипативних ініціатив, зокрема бюджет участі), фізичних (молодіжний простір для зустрічей, навчання, проєктування, молодіжні центри та ін.), інформаційних (навчально-методичні матеріали, інформаційно-комунікативні платформи).

Можемо зробити висновок, що громадянська партисипація учнівської молоді є своєрідним лобюванням інтересів, потреб і прав молодих людей, тому має бути одним із пріоритетів молодіжної політики на місцевому рівні та здійснюватися з тієї позиції, що молодь є рушійною силою сталого розвитку міст та спільнот.

Література

1. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-konserciji-rozvitku-gromadyanskoji-osviti-v-ukrayini>
2. Мій Парламент: розумію і впливаю. Методичний посібник з громадянської парламентської просвіти для роботи з дітьми та молоддю / Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л., Юрчишин Л. / За загальною редакцією Паращенко Л. Київ, 2020. 96 с.
3. Молодь України – 2018 / Результати репрезентативного соціологічного дослідження. Київ: ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 72 с.
4. Переглянута Європейська хартія про участь молоді у місцевому та регіональному житті. URL: <https://rm.coe.int/168071b58f>
5. Розвиток громадянських компетентностей в Україні: результати соціологічних досліджень. URL: <https://docu.in.ua/rozvytok-hromadianskykh-kompetentnostei-v-ukraini-rezultaty-sotsiologichnykh-doslidzenh/#>
6. Скажи своє слово! Посібник з Переглянутої Європейської хартії про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті. URL: <https://rm.coe.int/have-your-say-manual-ukr/1680789a84>
7. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проєкту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: моногр. / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». К.: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с.

РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У РОЗБУДОВІ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ДОСВІД АКАДЕМІЇ ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН І ТУРИЗМУ

Гуляєва Л. П.

*кандидат економічних наук, доцент
Академія праці, соціальних відносин і туризму*

У порядку денному для України постає необхідність активізації потенційно високої ролі закладів вищої освіти у забезпеченні сталого розвитку. Потенційно система вищої освіти здатна позитивно впливати на досягнення усіх 17 цілей сталого розвитку, проте найшвидше реалізувати свій потенціал у цій сфері сталого розвитку заклади вищої освіти здатні перш за все щодо цілі 4 Якісна освіта та цілі 10 «Скорочення нерів-

ності». Саме ці цілі найповніше відповідають місії університетів, сприяючи розбудові інклюзивного суспільства та подоланню нерівності у всіх її проявах.

Соціальна політика в Україні передбачає побудову інклюзивної системи освіти. У 2015р. Україна ратифікувала основні міжнародні документи у сфері забезпечення прав дітей згідно зі світовими стандартами освіти, соціального захисту та охорони здоров'я.

Передусім йдеться про статтю 24 Конвенції ООН про права людей з інвалідністю [1], в якій визначено обов'язок держави щодо реалізації інклюзивної моделі освіти, тобто створення такого предметно-просторового спеціального середовища, яке б дало змогу всім дітям бути однаково рівними учасниками навчального процесу в єдиному освітньому просторі відповідно до їхніх особливостей, потреб та можливостей.

У 2017-2018 роках внесені зміни до законодавства про освіту щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг [2]. Зокрема, закріплене право здобувати освіту в усіх навчальних закладах та передбачено можливість запровадження дистанційної та індивідуальної форм навчання, отримання психолого-педагогічної та корекційно-розвиткової допомоги, створення інклюзивних та спеціальних груп (класів) у загальноосвітніх навчальних закладах та «прилаштування» загальноосвітніх шкіл і класів під їхні потреби. Інклюзивне навчання визнано одним з пріоритетів розвитку української держави.

Але попри численні зміни у законодавчих і нормативно-правових актах ступінь реальної поширеності інклюзивної освіти в Україні ще доволі низька [3]. Процес значною мірою гальмується через неготовність більшості навчальних закладів інших ланок освіти прийняти учнів з особливими освітніми потребами. Йдеться, насамперед, про відсутність у навчальних закладах архітектурної доступності, брак сучасного корекційно-реабілітаційного обладнання, невизначеність із заробітною платою корекційних педагогів, недостатню кількість спеціальних автобусів, пристосованих для перевезення учнів з фізичними обмеженнями тощо. Має місце ситуація, коли законодавство зобов'язує навчальні заклади створити інклюзивні умови, проте не дає жодних дієвих інструментів/допомоги/фінансування для виконання таких вимог.

Наприклад, для ліцензування кожен освітній заклад у сфері вищої освіти має відповідати технологічним вимогам освітньої діяльності, зокрема забезпечити доступність навчальних приміщень для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, у тому числі безперешкодний доступ до будівлі, навчальних класів (груп) та іншої інфраструктури відповідно до державних будівельних норм, правил і стандартів, що повинно бути документально підтверджено [4]. У більшості закладів вищої освіти відсутні такі умови та немає фінансових ресурсів для створення інклюзивного простору. Відповідно існуючі норми права на практиці не виконуються та носять декларативний характер.

За таких умов, кожен навчальний заклад обирає свій шлях розбудови інклюзивної освіти, що потребує потужних фінансових, організаційних зусиль для створення якісних освітніх продуктів на засадах інклюзії.

Академія праці, соціальних відносин і туризму (АПСВТ, м.Київ) має власний унікальний досвід роботи з особами з інвалідністю. АПСВТ є приватним навчальним закладом з соціальною місією, оскільки створена всеукраїнською громадською організацією – Федерацією професійних спілок України. З таких позицій власник та колектив АПСВТ у стратегії орієнтуються на впровадження інклюзивних підходів до організації освітнього процесу та розвитку навчального закладу. Не зважаючи на фінансові труднощі, що характерні для українських закладів освіти в сучасних умовах, Академія активно залучає волонтерську підтримку, грантові кошти, активізує власні резерви для реалізації освітніх, профорієнтаційних та інших соціальних проєктів для осіб з інвалідністю. Серед проєктів, реалізованих з 2016 р. такі:

1. Проєкт «Вір у себе» – започаткований у 2016 р. як волонтерська ініціатива викладачів, що розпочали проводити консультації для людей з інвалідністю щодо планування кар'єрного розвитку, профорієнтації, можливостей здобуття освіти та працевлаштування, надавати психологічну та юридичну підтримку особам з інвалідністю у процесі здобуття освіти. В рамках цього проєкту АПСВТ співпрацює з Фондом соціального захисту інвалідів, що надає фінансову підтримку для оплати навчання осіб з інвалідністю в Україні. За період реалізації проєкту понад 500 людей з інвалідністю отримали консультаційну підтримку, а понад 100 студентів здобувають освітній рівень бакалавр та магістр або вже успішно завершили навчання.

2. Міжнародний проєкт «SMM4WIN: SMM навички для посилення інклюзії та зайнятості молодих людей з інвалідністю» програми ERASMUS + (№ 2019-2-PL01-KA205-066133), що реалізується протягом 2019-2021 рр. стратегічним партнерством у складі Fundacja im. Zofii Zamenhof (Польща), Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija (Латвія), Ecoistituto del Friuli Venezia Giulia (Італія), Академія праці, соціальних відносин і туризму (Україна). Мета проєкту – допомогти молодим людям з інвалідністю отримати нові навички з маркетингу в соціальних мережах та використовувати ці навички як потужний інструмент у професійній роботі, для самореалізації та комунікації, просування особистого бренду та кар'єрного просування [5]. В рамках проєкту передбачається створення таких інтелектуальних результатів: 1) дослідження “Молоді люди з інвалідністю в соціальних медіа”, 2) створення розумного навчального середовища – цифрової платформи для комунікацій «Youth DSI SMM Community platform», 3) розробку та пілотування інноваційного навчального курсу з SMM для молоді з інвалідністю.

3. Магістерська програма «Фінансування стартап-бізнесу» [6] для осіб з інвалідністю (2018-2020 роки). Відповідаючи на вимогу часу кафедра фінансів розробила першу в Україні інноваційну магістерську програму “Фінансування стартап-бізнесу” за спеціальністю “Фінанси, банківська справа і страхування” та

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

провела дві хвилини набору студентів (2018р. – 12 осіб з інвалідністю, що вже успішно завершили навчання, 2019р. – 6 осіб з інвалідністю). Групи формуються на принципах інклюзивності, коли студенти з інвалідністю за програмою навчаються разом зі студентами без інвалідності. Кожен студент має куратора, що надає індивідуальну підтримку у навчальному процесі. В рамках навчальної програми студенти мають можливість: підготувати проект та обґрунтувати заявку для отримання фінансування на краудфандингових платформах; розробити грантову заявку та здійснити калькуляцію бюджету проекту; оцінити ефективність реалізації проекту із врахуванням структури фінансування, отримати допомогу в реєстрації власного інноваційного бізнесу.

4. Воркшоп “ERASMUS+: генератор ідей для молодіжних проектів” для студентів з інвалідністю (12 жовтня 2019р.) був проведений в рамках міжнародної ініціативи #ERASMUSDAYS2019 – інформаційних днів грантової програми ЄС «ERASMUS+». 12 студентів з проблемами слуху з різних регіонів України дізналися про можливість грантової програми ERASMUS+ та попрацювали спільно над розробкою ідей та концепцій створення соціальних та освітніх проектів, орієнтованих на поліпшення життя молоді з інвалідністю.

5. Юридична клініка «Феміда» [7]. Клініка створена як структурний підрозділ юридичного факультету

АПСВТ, за допомогою якого студенти набувають практичної підготовки шляхом надання безкоштовної первинної юридичної допомоги та здійснення правової просвіти населення. Юридична клініка «Феміда» має дві головні цілі: 1) навчальна мета – працюючи у юридичній клініці, студент має можливість застосувати отримані теоретичні знання на практиці без відриву від навчання; 2) соціальна мета – надання безоплатної юридичної допомоги та правової інформації малозабезпеченим верствам населення, з особливим фокусом на допомогу людям з інвалідністю та родинам таких осіб.

Отже, Академія праці, соціальних відносин і туризму впевнено здійснює кроки щодо впровадження інклюзивних практик в навчальний процес, працюючи безпосередньо як у сфері формальної освіти (особи з інвалідністю здобувають освітній рівень магістра та бакалавра), так і у сфері неформальної освіти, соціальної, молодіжної роботи й правозахисної діяльності для інклюзивної аудиторії. Наразі перед АПСВТ постають завдання підвищення рівня доступності навчальних приміщень для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, пошук фінансових ресурсів для подальшої роботи над створенням інклюзивного освітнього простору.

Література

1. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї. Закон України від 16 грудня 2009 року № 1767-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17>
2. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг: Закон України від 23 травня 2017 року № 2053-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2053-19>
3. Інклюзивне навчання. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
4. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1187 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>
5. Проект «SMM навички для посилення інклюзії та зайнятості молодих людей з інвалідністю». Академія праці, соціальних відносин і туризму. URL: <https://www.socosvita.kiev.ua/node/2314>
6. Юридична клініка «Феміда». Академія праці, соціальних відносин і туризму. URL: <https://www.socosvita.kiev.ua/node/2167>
7. Магістерська програма "Фінансування стартап-бізнесу": безкоштовне навчання для осіб з інвалідністю. Академія праці, соціальних відносин і туризму. URL: <https://www.socosvita.kiev.ua/node/2112>

THE ROLE OF THE UNIVERSITY IN THE EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT – THE PROJECT SULANET

De Palma Laura

University of Foggia, Italy

Agenda 2030 required to change the traditional way of governing, of producing and of consuming but also of educating. Sustainable development cannot be built without a cultural change that must start from the

educational system, at all levels. Education is linked with all the goals present in the other SDGs. University plays a central role promoting sustainable development in order empowers learners to take informed decision and

responsibility action for environmental integrity, economic viability and a just society.

Land and water resources are central to agriculture and rural development, and are intrinsically linked to global challenges of food insecurity and poverty, climate change adaptation and mitigation, as well as degradation and depletion of natural resources [1].

There is a worrying imbalance worldwide between the increase in demand for freshwater resources and its availability, one of the most pressing problems of the twenty-first to be resolved.

Agriculture is the sector that uses the largest volume of water in most countries, currently absorbing 70 % of water extraction worldwide, while significant expansion of irrigated fields is expected in the coming decades [2].

The search for sustainable solutions to this situation today focuses on a possible alternative source of supply consisting of the reuse of waste water from domestic, agricultural and industrial use. Waste water is discharged daily into the environment and, when properly treated, can become a precious resource to meet the needs of the agricultural sector, to contribute to the achievements of EU circular economic and the sustainable development Agenda 2030 goal [3].

The potential role of treated wastewater reuse as an alternative source of water supply is now well acknowledged and embedded within international, European and national strategies. The problem in the large-scale use of wastewater is skepticism and social opposition, which can block public and private projects.

A social acceptability is needed and can only come through education of sustainable development, how empowered people to change the way they think and work towards a sustainable future.

The recognition that education, at all the levels and in all social context, transform society by reorienting education and help people to develop knowledge, skills, values and behaviours needed for sustainable development.

In the Agenda 2030, Quality Education is a dedicated goal four (SDG4), it is one of the top strategies and can be a powerful tool in promoting sustainable development and for achieving and accelerate of all the 17 sustainable development goals (SDGs).

With regard to Higher Education the university can play a pivotal role in turning society towards sustainability [4]. Universities have to promote the culture of sustainability in all formal, non formal and informal

education venues, with a view to life-long learning, is the main vector for triggering the transformation of the current development model, as well as the dissemination of knowledge, skills, lifestyles and virtuous models of sustainable production and consumption.

Sustainable development cannot be built without a cultural change that must start from the educational system, at all levels [5].

An examples of best practice in sustainable educational university activity, is the "Sustainable Land Management Network", project partnered by the University of Foggia and Slovak University of Agriculture in Nitra (Slovakia), University of Foggia (Italy), University of Bialystok (Poland), University of Cordoba (Spain), BOKU (Austria), University of Agribusiness and Rural Development (Bulgaria).

SULANET started in 2015 and finished in 2018. Its objective was to create a virtual research and educational network among higher educational institutions from different EU countries, in order to ensure multidisciplinary synergy and to promote research and teaching in the field of sustainable European land management and to strengthen the effectiveness of land-use governance in the EU. The most important results of the project SULANE were: the creation of six workshops, one webinar, six roundtables, and three summer schools held in different partner countries by teacher of all partner universities.

During the SULANET activities, learners and professors analyzed the legal, economic, political and environmental management of sustainable land use in Europe. Furthermore, it was possible to create a common database on Land Management.

SULANET highlighted the importance of working in synergy in a wide array of disciplines, to create a National and International network to share and promote best practice in sustainability with the aim to cooperate towards reaching the SDGs. It's essential that universities transform their didactic and curricula in interdisciplinary, transdisciplinary, interactive approach. Students are the initiators, drivers and contributors of the sustainable process. Universities must show students with concrete examples, how technological research and innovation can contribute a more efficient production process and management models in the use of resources (water, soil, Energy, etc).

In the near future we hope to cooperate in building new project in sustainable development, both with more European countries and developing countries.

References

1. The state of the world's land and water resources for food and agriculture. Managing system at risk. Published by: The Food and Agriculture Organization of the United Nations and Earthscan. URL: <http://www.fao.org/3/a-i1688e.pdf>
2. Michetti M., Reggi M., Guerra E. & Viaggi D. Interpreting Farmers Perceptions of Risks and Benefits Concerning Wastewater reuse for irrigation: A case study in Emilia Romagna (Italy). *Water*. 2019. № 11(1):108. DOI: 10.3390/w11010108
3. IRSA – CNR Istituto di Ricerca delle Acque. Il riutilizzo delle acque in agricoltura in Puglia. URL: https://www.arti.puglia.it/wp-content/uploads/brochure_DEMOWARE_informativa.pdf

4. Corcoran P. B. & Arjen E.J. (Eds). Higher Education and the Challenge of Sustainability. Problematics, Promise and Practice, 2004. DOI: 10.1007/0-306-48515-X

5. Tafuni V., Heb J. Education for sustainable development as a catalyst and the role of students in the future of HEIs. URL: http://bolognaprocess2019.it/wp-content/uploads/2019/07/03-keynote_Tafuni_He%C3%9F.pdf

ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІНІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДО РОБОТИ В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дьяченко М. П.

керівник гуртка

Комунальний позашкільний навчальний заклад

«Центр дитячої та юнацької творчості «Гармонія» Криворізької міської ради,

аспірантка

Криворізький державний педагогічний університет

Проблема ціннісних критеріїв у філософії й культурології ХХ-ХХІ століть є однією з найскладніших і найсуперечливіших. Як філософська, соціальна та освітня проблема, формування ціннісних орієнтацій і ціннісної сфери молоді потребує нових підходів до її розв'язання. Тому у своєму дослідженні ми поставили за мету виокремити психолого-педагогічні особливості ціннісно-орієнтованого підходу у підготовці майбутнього вчителя технологій до роботи в системі позашкільної освіти.

Дослідженню теоретико-методологічних основ ціннісно-орієнтованого підходу в системі освіти присвячені праці І. Беха, Л. Виготського, О. Вишневського, О. Дубасенюка, В. Зінченка, І. Зязюна, В. Кременя, І. Мачуської, М. Рокича, В. Сластьоніна, У. Томаса, В. Тугарінова та інших учених. Теоретичні положення щодо формування цінностей в учасників освітнього процесу закладів позашкільної освіти розкрито у дослідженнях О. Биковської, С. Білоус, В. Вербицького, Л. Калуської, А. Корнієнко, С. Кучер, Д. Лебедева, В. Мачуського, Г. Пустовіта, Т. Сущенко та інших.

У психолого-педагогічній літературі немає неоднозначного та однорівневого визначення поняття «цінність». Останнім часом науковцями запропоновано різноманітні класифікації цінностей, проте найчастіше згадуються основні: духовні, соціальні і матеріальні. Крім того, виділяють цінності, що відповідають різним сферам соціального життя (моральні, естетичні, політичні, пізнавальні, економічні та ін.). З метою аналізу і узагальнення ключового поняття «цінність» нами було представлено порівняльну таблицю визначень різних авторів (Таблиця 1).

В результаті понятійного аналізу ми пересвідчилися у значному різноманітті підходів до визначення понять, пов'язаних зі сферою цінностей. Загалом, як у вітчизняних, так і в зарубіжних дослідженнях багато уваги приділяється духовним (моральним) цінностям. Але також виходять на перший план цінності ліберальні (демократичні) та екологічні, що пов'язано з актуальними проблемами існування людства.

Таблиця 1. Визначення понять «Цінність», «Цінності», «Ціннісні орієнтації»

№ з /п	Автор	Ключові поняття	Зміст
1	Е. С. Фром	Цінності	упорядковують дійсність, вносять у неї осмислені оцінні моменти, співвідносяться не з істиною, а з уявленнями про ідеал, бажане, нормативне
2	Дж. Холстед, М. Тейлор	Цінності	«ліберальні» – свободи, рівності й раціональності (розуму); екологічні; політичної демократії; мистецтва, здоров'я та здорового способу життя; духовні; моральні, що об'єднуються розрізненням добра.
3	І. Д. Бех	Цінність	все, що може цінити особистість, що для неї є значущим і важливим (при визначенні цього поняття враховується його соціальна або психологічна природа); оперативні та базові
4	І. Д. Бех, Д. А. Леонт'єв, М. Рокич	Цінність	термінальні (цінності-цілі) та інструментальні (цінності-засоби)

5	С. М. Возняк, В. І. Кононенко	Цінність	близьке до поняття – «значущість»; цінністю можна вважати все те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим (стосовно потреб, інтересів, цілей людини)
6	В. П. Тугарінов	Цінності	матеріальні, соціально-політичні, духовні
7	В. С. Лісовий	Цінності	індивідуальні, колективні (певного суспільства, нації, цивілізації, самобутньої культури), універсальні (вселюдські), що прийняті різними народами, культурами, націями, цивілізаціями
8	І. М. Мачуська	Цінності	загальнолюдські моральні (доброта, чесність, справедливість, любов, краса, мудрість, гідність та ін.); національна культура є формою вираження самобутності світосприйняття, своєрідності моральних ідеалів, традицій, звичаїв, що загалом характеризує матеріальні та духовні цінності кожної нації
9	В. І. Федорович	Цінності	духовні (виражаються через національне – спосіб мислення, народну мораль, етику, естетику та правосвідомість, ідеологію, психологію, свідомість, самосвідомість)
10	С. У. Гончаренко	Ціннісні орієнтації	вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей; формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті

Як найважливішу характеристику системи ціннісних орієнтацій, науковці відзначають «багаторівневість, що виявляється в ієрархічній будові та наводять можливі групування цінностей, поєднаних у блоки за різними основами, котрі становлять собою поляри ціннісні системи. Зокрема, серед термінальних цінностей протиставляються: конкретні життєві цінності – абстрактні цінності; цінності професійної самореалізації – цінності особистого життя; індивідуальні цінності – цінності міжособистісних відносин; активні цінності – пасивні цінності» [7, с. 75-76].

Згідно Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, «перехід до сталого розвитку – це процес зміни ціннісних орієнтацій багатьох людей. Визнаними міжнародними фундаментальними цінностями розвитку є свобода, рівність, солідарність, толерантність, повага до природи, спільна відповідальність. Національні цілі сталого розвитку базуються на політичних, економічних, соціальних, екологічних, моральних і культурних цінностях, властивих українському суспільству.» [6, с. 6]. На нашу думку, перспектива зміни ціннісних орієнтацій багатьох людей залежить від нинішнього стану відповідної роботи з молодим поколінням, зокрема в системі освіти.

У важливості «формування особистості не тільки з високим рівнем інтелектуального розвитку, але й високодуховним, морально зрілим, соціально активним, творчим потенціалом» переконані як науковці, так і практики позашкільної освіти [7, с. 44-45]. Задля системного розвитку позашкільної освітньої галузі протягом останніх років було реалізовано низку ключових цільових та організаційно-педагогічних пріоритетів, серед котрих виділяються: «розширення навчально-виховної тематики, спрямованої на формування активного життєвого самовизначення зростаючої особистості, її здатностей до побудови власної життєвої траєкто-

рії розвитку і становлення як громадянина й патріота завдяки трансляції основних ідей та цінностей європейського суспільства як необхідного елемента європейської інтеграції; розроблення технологій формування у зростаючої особистості ціннісних орієнтацій і вмінь, потрібних для життєдіяльності в сучасному європейському співтоваристві на основі широкого впровадження нових інтерактивних форм і методів навчання, сучасних інформаційних та комунікаційних технологій» [7, с. 24-25]. На майбутнього вчителя (як керівника гуртка) покладається важлива місія – сприяти розвитку у вихованців, учнів та слухачів патріотизму, знання й прийняття національних цінностей українського народу, як і інших націй та народів.

У дослідженні теоретико-методичних основ дизайн-підготовки вчителя технологій С. Л. Кучер акцентує, що «аксіологічний, ціннісно-орієнтований підхід лежить в основі формулювання мети і завдань неперервної освіти, які полягають у формуванні особистості універсальної, творчої, мобільної, здатної ввійти в нову культурну ситуацію, роблячи свій внесок у продовження кращих традицій культури. Світоглядно-ціннісний аспект дизайнерської компетентності полягає в сформованості у фахівця сприйняття нових тенденцій у світовому дизайні, бажання вийти за рамки звичного, пізнати нове, прагнення удосконалити свої навички, цікавість до природної, живої краси» [4, с. 74].

На нашу думку, ціннісно-орієнтований підхід у процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій повинен бути основою освітнього процесу як в аудиторній роботі, та і в позааудиторній.

Протягом навчання у закладі вищої освіти, майбутні вчителі технологій вивчають багато предметів, котрі містять потенціал впливу на ціннісну сферу особистості. Нами було запропоновано методичні рекомендації щодо формування ціннісних орієнтацій майбут-

нього вчителя технологій у процесі навчання. Зокрема, при вивченні предметів швейного циклу («Технології швейного виробництва», «Обладнання швейного виробництва», «Матеріалознавство», «Конструювання та моделювання одягу з методикою викладання», «Практикум у навчальних майстернях»), студенти отримують практичні завдання, пов'язані з вивченням народних традицій крою та оздоблення одягу, та використанням їх у розробці швейних виробів.

В аудиторній роботі нами запропоновані: проблемні лекції («лекція-брейнстормінг») задля апробації багатоваріантних підходів до вирішення представленої проблеми й активізації особистого пошуку студентів, творчої та дослідницької діяльності); лекції-екскурсії, що передбачали виїзд безпосередньо до комунального закладу культури «Криворізький історико-краєзнавчий музей» Криворізької міської ради, Державного багатoproфільного навчального закладу ступеневої професійної освіти «Міжрегіональний центр професійної перепідготовки звільнених у запас військовослужбовців» м. Кривого Рогу й товариства з додатковою відповідальністю «Криворізька швейна фабрика «СТАРТ». також використовуються такі форми як семінари-дискусії, форум, дебати, симпозіум, семінар-дослідження (пошуковий), з використанням ігрових ситуацій тощо.

Важливу роль в удосконаленні методики навчання відіграє впровадження у практику семінарських занять нетрадиційних методів активного навчання. Найбільш ефективними серед них є такі методи, як-от: ігрове проектування, аналіз конкретних ситуацій (кейс-метод). В межах курсу «Елементи декоративно-прикладного

мистецтва» пропонується виконання студентами творчих проєктів («Ангели», «Вузлові ляльки», «Котилася писанка» «Від Романа до Йордану» тощо), що сприяють формуванню у майбутніх вчителів технологій національної свідомості, піднесенню рівня національно-патріотичного виховання, допомагають сприймати національну культурну спадщину українців і активізувати пошуково-дослідницьку роботу у процесі безпосереднього спілкування з народним мистецтвом під час художньо-творчої діяльності.

Реалізація ціннісно-орієнтованого підходу у позааудиторній роботі має різні напрями. Зокрема, в межах Міжнародного проєкту, профорієнтаційного інтерактивного дитячого заходу «Місто професій-2019» було проведено інтерактивні ігри «Професія – модельєр» і «Професія – лялькар»; на міському Фестивалі індустріальної культури «Industrial FEST» – майстер-класи, презентацію виставки суконь й художніх виробів; на факультеті дошкільної і технологічної освіти проведено інтерактивну бесіду «Лялькар як хобі і професія. Культурна цінність народної ляльки» і майстер-клас з виготовлення народної ляльки. На цьому матеріалі вони не тільки будуть вчити учнів, а й виховувати гуртківців на народних традиціях. Важливо, щоб традиції зберігались та передавались майбутнім поколінням.

Отже, підготовка майбутнього вчителя технологій до роботи в системі позашкільної освіти буде успішною за умов вивчення предметів зі спеціальності, розробленої методики аудиторної та позааудиторної роботи й практики реалізації ціннісно-орієнтованого підходу.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія.: навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
3. Дубасенюк О. А. Теоретичні і прикладні аспекти формування ціннісних орієнтацій особистості в системі виховної діяльності педагога. *Соціально-педагогічні основи розвитку особистості в сучасних умовах комунікації: досвід, проблеми, перспективи*: зб. матеріалів ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2018. С. 9–25.
4. Кучер С. Л. Теоретичні і методичні засади неперервної дизайн підготовки майбутніх учителів технологій: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Кривий Ріг, 2018. 616 с.
5. Мелентьев О. Б. Теорія і методика позашкільної освіти: навч. посіб. Умань: АЛМІ, 2013. 182 с.
6. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: Проєкт Закону України від 07.08.2018 № 9016 / Інформаційно-правова і комунікаційна Платформа LIGA:ZAKON «Законодавство України». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html
7. Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах: монографія / за ред. В. В. Мачуського. Київ: Задруга, 2017. 220 с.

ПИСЬМЕННИК І СТУДЕНТ: КОМУ ЗАВТРА ФОРМУВАТИ УКРАЇНСЬКУ ЕЛІТУ

Зоц І. О.

вчитель української мови та літератури

Комунальний заклад освіти «Навчально-виховний комплекс № 33»

«Маріїнська багатoproфільна гімназія – загальноосвітній навчальний заклад І ступеня» Дніпровської міської ради

Традиційним і від того дещо знівельованим на сьогодні є використання здобутків світового й українського

письменства в якості демонстраційного матеріалу під час занять з рідної мови. Це стосується як шкільної

освіти, так і вузівського курсу сучасної української мови. Поступово повернулися із забуття роками заборонені і викреслювані владою імена, утверджуючись у шкільній програмі. Нас не дивують прізвища Маланюк, Підмогильний, Стус і Хвильовий і десятки інших не менш талановитих імен, українська література діаспори навіть з-за океану вносить нові струмені у мистецький рух континентальної України. Більшість старшокласників і студентів хоча б цитатно ознайомлені з найкращими зразками світового й вітчизняного художнього слова, але ці приклади переходять з уроку в урок вже не одне покоління вчителів, викладачів та їх вихованців. І проблему на цьому не вичерпано: завершивши повний цикл середньої освіти і готуючись до здобуття вищої, наша молодь завзято викреслює саме явище української літератури зі свого щоденного розпорядку. Якщо читаємо – то детектив на ніч, якщо не детектив – то підручник або глянцеви́й жовтопис. Найчастіше – зовсім не читаємо. Звідки ж узятись чистому українському слову в університетській або інститутській аудиторії?

Можна багато розмірковувати, чому не популярне сьогодні читання як таке. І справа не в тому, що нема нових творів і нових талановитих імен, – якраз навпаки, щодня народжується якась цікава повість або поезія. Молоді письменники і поети пишуть, друкуються рецензії на їхні твори, літературне життя не переривається ні на хвилину. Але арена, на якій точаться жваві дискусії, уже не в бібліотеці. Всесвітня мережа Інтернет радує нас сотнями мистецьких порталів і можливістю вільно читати будь-які твори, навіть ще не закінчені автором. На молодіжних форумах ідуть цілодобові обговорення нових надходжень до книжкових крамниць і лунають заклики поділитися корисними адресними посиланнями. Але що цікаво: форумів достатньо, але нерідко їх відвідувачі мігрують з одного порталу до іншого, тобто якість розміщених там матеріалів не може підтвердитись кількістю дописувачів. Не можна забувати і про те, що звертаючись до Інтернет-бібліотек української літератури, молодь шукає передусім той твір, у якому зараз є нагальна потреба у вигляді іспиту, заліку або семінару. І безліч хороших видань проходять осторонь, бо «це нам не задавали». Культурне життя України ніби зосередилось у відокремленому вакуумі справжньої еліти, широкі маси просто не знають, хто зараз називає себе письменником. Тому тільки викладач мови, особливо у технічному вищому навчальному закладі з обмеженою кількістю гуманітарних дисциплін, може і повинен ознайомити студентів із модерною поезією і прозою, виступити своєрідною «рекламою» цього підконтрольного читачькому смаку товару, спрямувати своїх вихованців до справді вартого уваги витвору мистецтва.

Звісно, ситуація з новочасною українською літературою не проста. Відсутні провідні напрямки, немає «постколоніального канону», є окремі більш чи менш важливі автори, тобто – кожен сам собі тепер творить

канон» [1, с. 139]. Нова Україна – нова літературна епоха. Любко Дереш, Ірена Карпа, Сергій Жадан, Юрко Іздрик, Тарас Прохасько, Василь Кожелянко вже стали «культурами», Юрія Андруховича «проходять» у школі. І зауважте – це україномовна література, адже вистачає і російськомовних письменників. Саме через сучасну художню творчість викладач мови міг би зрушити з місця завмерлі свідомості молодих людей, що, на жаль, уже звикли до миттєвого обміну та отримання інформації завдяки Інтернет та мобільним технологіям зв'язку. Саме література «предметно знайомить з архетипами світового мистецтва й культури загалом, збагачує мову й підвищує рівень культури спілкування та співжиття, врешті-решт сприяє активізації мислення і спонукає до творчості чи не в усіх галузях професійної діяльності» [2, с. 34].

Навіть із суто лінгвістичного погляду сучасна література провокаційна: безліч жанрово-стильових варіацій, нагромадження вільних описів і потоки свідомості, використання авторських неологізмів та, що характерно останнім часом, не зовсім нормативної лексики. Професійна робота вчителя-словесника від того набуває особливого значення – збагачувати учнів і студентів якомога «вишуканішим» словом. Наголошуємо саме на вишуканості і досконалості мистецького слова, адже, пристаючи до точки зору Василя Пахаренка, «чимало авторів виявили відсутність внутрішнього морально-естетичного самоконтролю, значна частина нині друкованої мистецької продукції художньо слабка, банальна, сіра, часом моральна надщерблена» [4, с. 56]. Самостійно натрапивши, наприклад, на роман Сергія Жадана «Депеш Мод», не одразу звикаєш до ненормативної «родзинки» розмов персонажів, але погодьтесь, наділяти неформальних персонажів з реалій 90-х років високим «штилем» мовлення було б не меншим викликом суспільству. Закривши очі на ці прикмети, одразу помічаєш добрі й динамічні діалоги, надзвичайно ефективні гумор та іронію, композиційне експериментування та яскраво виражену індивідуальність автора.

Цілком слушно укладачі програми з рідної мови для загальноосвітньої школи підкреслюють необхідність цілеспрямованого патріотичного, морально-етичного, екологічного, естетичного виховання учнів, які, зокрема, мають засвоїти, що на них лежить глибока відповідальність за збереження, подальший розвиток української мови і культури як перед нашим народом, так і перед іншими націями світу. Закономірним продовженням такого виховання вважаємо фаховий коментований огляд сучасної літературної ситуації на заняттях з української мови у вищому навчальному закладі. Студент уже морально готовий до того, аби перейти від «Заповіту» до «Польових досліджень українського сексу», здатен до свідомого осмислення глибини авторського задуму і ґрунтового аналізу як самого літературного твору, так і презентованої ним навколишньої дійсності. Ярослав Поліщук аргументо-

вано відзначає, що постмодерна література розрахована на певний спосіб її сприйняття, який може забезпечити тільки культурний, ерудований читач: «Відтак красна словесність перетворюється на самодостатню еквілібристику, яка нічогісінко не варта, коли потрапляє до рук невігласа; натомість сенсу їй надає читач-інтелектуал, спраглий пошуку нових комбінацій уже давно затертих слів і вражень» [5, с. 28].

В Україні література традиційно виконувала роль будителя суспільства, несучи в собі правду життя або закликаючи до національно-визвольної боротьби. Письменник же XXI століття, перебуваючи на хитких підвалинах перехідного етапу, є, за словами Романа Кухарука, «основою української культури, її виразником, її стрижнем» [3, с. 78]. Звертаючись до скарбниці українського лексикону, молоді письменники свідомо обирають первісно вищий моральний статус української мови, зумовлений потребою залучити до рідної культури навіть тих, хто до неї байдужий. Наразі рідномовна література, як ніколи, виконує високу місію виховання патріотичного почуття у молоді, піднесення національної ідеї до загальнодержавного рівня і водночас – апеляції до індивідуального усвідомлення молоддю людиною себе громадянином України.

Саме з художніх творів Івана Котляревського і Тараса Шевченка почалася українська мова як загальнонародна, будучи виразником тодішніх тенденцій живо-го мовлення. У XXI столітті мова стрімко змінюється, всотуючи найдрібніші ознаки зламу старих пріоритетів і

висуваючи нові. Залучаючи студентів до сучасної літератури, викладач прокладає нові шляхи для самовдосконалення і самовираження молоді особистості. Сучасні автори пишуть для молоді і про молодь, будучи в самій її гушавині. Любо Дереш написав свій «Культ» в 17 років. Зрозуміло, ніхто не відміняв титанів українського письменства, їх нетлінні породження ще не раз допоможуть у розв'язанні світових вічних питань, але вони не жили у добу нанотехнологій і кишенькових комп'ютерів. Знання класичної прози і поезії служить міцним фундаментом для подальшого виховання глибокого естетичного смаку культурного індивідуума на основі переробки сучасних надходжень у мистецтві.

Співіснування на одній території в одному часовому проміжку з тими, чії твори друкують великі видавництва, дозволяє молодому спеціалісту брати безпосередню участь у створенні нових історій, навіть творити свою історію. Знову ж, мовне питання: українська мова повинна перейти нарешті з розряду елітарної, що побутує тільки у вузьких колах національно налаштованих співвітчизників, до масової, і тоді стане «модно» говорити рідною мовою і читати нею ж написані художні твори. І навпаки – сучасна проза і поезія пропагують державну мову, що б не говорили песимісти про її занепад. Вільно спілкуватися українською можна лише за умови мислення українською не з примусу, а безсвідомо, як годиться. Без читання якісного літературного слова це неможливо.

Література

1. Неборак, В. Бубабістський хронопис Віктора Неборака: [розмова з письменником про його кн. "Введення у Бу-Ба-Бу" / вів В. Габор]. *Дзвін*. 2002. № 4. С. 137-142.
2. Освітняни про мову й культуру. *Урок української*. 2002. № 7. С.34.
3. Кухарук Р. Письменник – основа культури. URL: <http://www.ukrlit.vn.ua/author.html>
4. Пахаренко В. Постмодерн. Сучасний український літературний процес. *Українська мова і література в школі*. 2002. № 4. С.56-64.
5. Поліщук Я. Випробування постмодернізмом. *Критика*. 2002. № 3. С. 28-30.

ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ільїна О. О.

викладач

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Сучасне суспільство характеризується інтенсивним розвитком науки, техніки і технологій. Фахівець у своїй професійній діяльності все частіше стикається з необхідністю освоювати нові технології. Це вимагає від нього мобільності, гнучкості, відкритості до нового, здатності до активної діяльності з самовдосконалення, уміння вирішувати професійні завдання в спільну діяльність з колегами і фахівцями суміжного профілю, що дозволить бути конкурентоспроможним на сучасному ринку праці. Перехід на багаторівневу систему підготовки є основою модернізації освіти України, в зв'язку з

чим, актуальною стає проблема забезпечення відповідної підготовки фахівця, який характеризується такими якостями як освіченість, моральність, підприємливість, здатність самостійно приймати рішення, схильність до співпраці, мобільність, конструктивність, готовність до міжкультурної взаємодії, відповідальність за результати своєї діяльності.

Багато сучасних дослідників в системі освіти зайняті розробкою проблем вдосконалення освітнього процесу, спрямованого на активізацію суб'єкта навчання, збільшення частки його самостійності в оволо-

дінні професійною діяльністю. Одним з ефективних напрямків такої практико-орієнтованої підготовки є використання тренінгів в освітньому процесі.

Науковці Г. Ковальчук, Н. Бутенко, М. Артюшина під навчальними тренінгами розуміють запланований процес модифікації знань, поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального досвіду, з тим, щоб досягти ефективного виконання в певному виді діяльності [5].

До проблеми тренінгу зверталися ще в 30-ті роки двадцятого століття. Так, К. Левін прийшов до висновку, що більшість ефективних змін в установках особистості відбувається в груповому контексті і стверджував, що для того, щоб виявити і змінити свої неадаптовані установки і виробити нові форми поведінки, люди повинні вчитися бачити себе такими, якими їх бачать інші [2].

У педагогічних дослідженнях не приділяється достатньої уваги проблемі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів через комплекс тренінгових вправ. Тренінгові вправи, в нашому розумінні, це способи розвитку особистісних якостей, допомога засвоїти, пережити новий досвід, зміна первісної позиції того, хто навчається і наявність постійного зворотного зв'язку протягом усього тренінгу.

У педагогічному процесі ефективному формуванню готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів сприяє тренінгові навчання, орієнтоване на освоєння учасниками комунікативних, гностичних, організаторських, конструктивних, проектувальних і інших умінь, оскільки кожен учасник виступає в ролі індивіда, особистості, суб'єкта діяльності тощо.

Педагогічний тренінг має особливість, що сприяє інтенсифікації навчання, що створює передумови для змагання, саморозвитку, взаємонавчання студентів.

Організація тренінгового навчання передбачає активну участь у виконанні тренінгових вправ і носить ігровий характер, з імітацією професійних ситуацій, на прикладі яких можливо продемонструвати різні форми поведінки (позитивні або негативні), а освітня спрямованість тренінгів передбачає передачу і засвоєння нового досвіду.

З точки зору змісту завдань, розв'язуваних засобами тренінгів, широкий і різноманітний, і, отже, різноманітні і самі форми тренінгу. Безліч цих форм можна розділити на два великі класи: а) орієнтовані на розвиток спеціальних умінь (вміння вести дискусію, діалог) і б) націлені на поглиблення досвіду аналізу ситуацій спілкування (підвищення адекватності аналізу себе, партнера по спілкуванню, груповий ситуації в цілому) [3].

В ході апробації було виявлено, що в практичному аспекті проведення тренінгів з формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів дає різні можливості для розвитку майбутнього фахівця:

- ефективне використання міждисциплінарних знань при вирішенні проблем і завдань професійної сфери;

- значна мотиваційна напруга в ході тренінгу;

- прищеплення і закріплення в учасників тренінгу необхідних професійно-особистісних якостей, які є основними елементами, складовими їх професійної компетентності;

- моделювання різних складних ситуацій професійної діяльності, формування конкретних навичок з виховання культури гендерних відносин;

- виконання різних професійних дій і вирішення різноманітних завдань;

- вироблення уявлень і навичок поведінки в різних ситуаціях, які часто виникають у практиці професійної діяльності;

- критична оцінка майбутніми фахівцями моделей поведінки, що реалізуються в процесі професійної взаємодії з різними суб'єктами;

- розвиток різних прийомів міжособистісної комунікації;

- вироблення навичок правильної і швидкої оцінки ситуації для правильного прийняття рішення, індивідуального або групового, і побудови ефективної системи групової взаємодії при прийнятті рішень;

- актуалізація здібностей до навчання та саморозвитку тощо.

Ефективністю тренінгу є наявність оперативного зворотного зв'язку: отримана інформація негайно співвідноситься з діяльністю і поведінкою, на основі чого усвідомлюються переваги і недоліки наявних у майбутніх учителів початкових класів навичок, умінь і способів вирішення проблем виховання гендерної культури у молодших школярів. Інтегрованість отриманих в результаті тренінгу знань з умінь, навичками, установками і ставленням, а також збагачений досвід їх перенесення в реальний професійний контекст практично повністю співвідносяться з компонентами поняття «компетентність». Тому саме тренінг є незамінною технологією формування і розвитку компонентів професійної компетентності, в нашому випадку гендерної компетентності майбутніх вчителів початкових класів.

Отже на сьогоднішній день тренінг, як метод навчання визнаний найбільш ефективним і по засвоюваності матеріалу, і по тій внутрішній роботі, яка ведеться кожним учасником тренінгу та групою в цілому.

Література

1. Бондарєва Л. І. Методичні аспекти розробки та проведення навчального тренінгу студентів у вищій професійній школі. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2005. № 6. С. 48–58.
2. Левін К. Закон і експеримент в психології. *Психологічний журнал*. 2001. № 2. С.101–118; № 3. С.116–127.

3. Мельничук І. М. Цільові аспекти використання тренінгів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : зб. наук.праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. Умань: УДПУ ім. П. Тичини, 2007. Вип. 19. С. 185–192.
4. Тренінгові технології навчання студентів у ВНЗ / Л. І. Мороз, .С. І Яковенко. та ін. К., 2004. 202 с.
5. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін: навч. посіб. / Г.О. Ковальчук, Н. Ю. Бутенко, М. В. Артюшина та ін. К. : КНЕУ, 2006. 320 с.

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ В ПОРЯДКУ ДЕННОМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 2030: ПРОСВІТНИЦЬКИЙ АСПЕКТ

Ільченко Б. В.

старший викладач

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Складні виклики, які стоять перед українським суспільством, потребують суттєвого переосмислення принципів, підходів та інструментарію реалізації суспільних трансформацій. Це, в свою чергу, актуалізує потребу у модернізації традиційних, а також застосуванні нових інструментів діалогу між владою та громадянським суспільством, посилення просвітництва та в частині місце і ролі соціального діалогу у забезпеченні досягнення цілей сталого розвитку до 2030 року в Україні.

Підсумковий документ ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку 2030», який визначає цілі та завдання сталого розвитку на період до 2030 року, зокрема закликає стимулювати і заохочувати ефективне партнерство між державними організаціями, між державним і приватним сектором та між організаціями громадянського суспільства, спираючись на досвід і стратегії використання ресурсів партнерів.

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (від 12.01.2015 р № 5/2015) [2] важливий документ, що визначає досягнення цілей сталого розвитку для України, в тому числі передбачає завдання по сприянню гідній праці, сприянню інноваційному розвитку і стійкої інфраструктури і т. д. .

В документі «Цілі Сталого Розвитку: Україна: Національна доповідь» (2017) [3] визначені ключові засади та інструменти досягнення Цілей в Україні до 2030 року, в рамках досягнення Цілі 17 «Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку», пунктом 7.3 визначено завдання «розвивати партнерські відносини влади і бізнесу для досягнення Цілей сталого розвитку».

Інститут соціального діалогу є традиційним інструментом, легітимною формою вирішення соціально-економічних та політичних протиріч, зменшення рівня конфліктності та соціальної напруженості в суспільстві. Міжнародна організація праці наголошує на тому, що соціальне партнерство є одним з найбільш ефективних шляхів забезпечення сталого розвитку [4].

У Резолюції про трипартизм та соціальний діалог [5], ухваленій Міжнародною організацією праці (18.06.2002 р.) соціальний діалог визначається як цін-

ний демократичний засіб вирішення соціальних проблем.

Відповідно до Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС [6] сприяння сталому розвитку розглядається як один з головних принципів посилення співпраці між сторонами. Зобов'язанням сторін щодо сприяння сталому розвитку присвячено Главу 13 «Торгівля та сталий розвиток» розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею»

В Угоді про Асоціацію (Глава XXI Угоди), також наголошується на необхідності зміни підходів до взаємодії профспілок, роботодавців, організацій громадянського суспільства та держави у вирішенні соціально-економічних проблем країни (ст. 419, 420 Угоди), а Стаття 421 передбачає залучення всіх зацікавлених сторін до впровадження реформ в Україні, що, в умовах децентралізації, потребує модернізації діючої моделі публічних комунікацій між владою і суспільством, розробки на регіональному та місцевому рівні інструментарію для інклюзивного та публічного обговорення, а також досягнення спільних шляхів вирішення проблем сталого соціально-економічного розвитку території.

Таким чином, вкрай актуальним є посилення публічного і відкритого соціального діалогу між владою і громадянським суспільством (перш за все організацій соціальних партнерів, зацікавлених громадських організацій, незалежних експертів, органів місцевої влади та громадських активістів на місцях) в частині широкого публічного обговорення проблем і спільних дій щодо забезпечення сталого розвитку країни та територіальних громад.

В Україні різні форми та інструменти публічного та соціального діалогу (трипартизм) формально функціонують та, знову ж таки, формально забезпечують долучення соціальних партнерів до процесів розробки та реалізації стратегічних рішень в сфері державного управління. Про проблеми чинної моделі соціального діалогу в Україні (насамперед йдеться про трипартизм) сказано вже багато [7, 8].

Особливістю існуючої системи соціального діалогу в Україні є низький рівень розвитку організацій та суб'єктів соціального діалогу, низька культура та обзна-

ність з кращими практиками соціального діалогу в суспільстві у цілому. Просвітництво в цій частині носить фрагментарний характер як на рівні вищої освіти, так і на рівні соціальних партнерів, особливо на територіальному рівні.

Сформована за роки незалежності України інституціональна (формальна і неформальна) система не забезпечує бажаного соціально-економічного ефекту – соціальний діалог ще не став дієвою і невід'ємною складовою економічної та політичної системи суспільства. Неналежна якість соціального діалогу і партнерської взаємодії органів державної влади та громадськості негативно впливає на якість управлінських рішень [9].

В якості прикладу ефективного функціонування системи широкого долучення громадськості до вирішення нагальних проблем суспільного розвитку в європейському співтоваристві можна привести Кодекс належної практики участі громадськості в процесі прийняття рішень CONF/PLE(2009) CODE1 [10], який описує участь громадськості як «залучення осіб до неофіційних інституцій, таких як громадські організації, об'єднання, громадські ініціативи, та їх участь у загальних процесах розробки державної політики, зокрема і в частині досягнення цілей сталого розвитку.

Кодексом визначено чотири рівні участі, залежно від ступеня її інтенсивності у процесі прийняття рішень: інформація, консультації, діалог, партнерство. Партнерство – найвища форма громадської участі, яка передбачає спільну відповідальність на всіх етапах політичного процесу в таких формах, як форуми за участю всіх зацікавлених сторін, утворення органів, що приймають спільні рішення тощо.

Така модель потребує високого рівня обізнаності та поінформованості громадськості щодо сутності, механізмів та інструментів, які можуть використовуватись для досягнення бажаного результату партнерства.

Таким чином, одним із аспектів модернізації чинної моделі соціального діалогу як ефективного інструменту досягнення цілей сталого розвитку в Україні є системне просвітництво та посилення обізнаності з проблематики соціального діалогу усіх зацікавлених осіб (стейкхолдерів), від учнів старших класів шкіл – до державних чиновників найвищого рівня.

Це потребує якісної розбудови неформальної складової інституту соціального діалогу в Україні шляхом:

– подальшого розвитку культури соціального діалогу, в тому числі, шляхом запровадження спеціальної освіти та підготовки фахівців соціального діалогу;

– опанування сучасних ідей, цінностей, принципів соціального діалогу політичними діячами, державними службовцями, лідерами бізнесу, профспілок і громадських організацій, лідерами та активістами територіальних громад;

– всебічного висвітлення, популяризації, поширення кращого вітчизняного і європейського досвіду соціального діалогу, зокрема в частині досягнення цілей сталого розвитку як в Україні так і інших країнах;

– формування діалогової культури (культури та процедур обміну інформацією, консультацій, узгоджувальних процедур, переговорів, медіації) серед різних верств українського суспільства, утвердження цінностей соціальної відповідальності та соціального діалогу в системі соціально-трудових і соціально-економічних відносин;

– розбудова позитивного соціального капіталу, формування високого рівня довіри між соціальними партнерами та громадськістю, насамперед на територіальному рівні, через сталі публічні комунікації;

– забезпечення випереджувального розвитку наукових досліджень з проблем теорії і методології соціального діалогу та впровадження їх результатів у практику управління у сфері соціально-трудових та соціально-економічних відносин.

Література

1. Резолюція "Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року" (2015). URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
2. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 р № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
3. Цілі Сталого Розвитку: Україна: Національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf
4. Доповідь V Генерального директора «Сталий розвиток, гідну працю і зелені робочі місця». – 102-а сесія МКП, Женева, 2013 р.
5. Резолюція про трипартизм та соціальний діалог / Міжнародна організація праці, 18.06.2002 р. URL: www.ilo.org/assets/files/lnt/Laws/resolution_t_sd.doc
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
7. Внучко С., Ільченко Б., Рой В. Як налагодити ефективний соціальний діалог в Україні? Підготовлено під егідою за сприяння проекту «Громадська синергія», що фінансується ЄС та Міжнародним фондом «Відродження». URL: scc.org.ua/content/yak-nalagoditi-efektivniy-socialniy-dialog-v-ukrayini
8. Ільченко Б. В. Від стратегії реформування – до сталого розвитку. Журнал «Роботодавець» № 5, 2017 р. С. 24-25.

9. Петрос О. М. Соціальний діалог як інститут державного управління: навч.-метод. матеріали / упоряд. В. В. Святенко. К. : НАДУ, 2013. 84 с.

10. Кодекс рекомендуемой практики гражданского участия в процессе принятия решений Совета Европы. Принят Конференцией МНПО на заседании 1 октября 2009 года. URL: http://www.coe.int/t/ngo/Source/Code_Russian_final.pdf.

ПОТЕНЦІАЛ РІЗНИХ ВИДІВ ПРАКТИКИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП

Кабусь Н. Д.

доктор педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Актуальність цілеспрямованої підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі – соціальних педагогів, соціальних працівників до діяльності в контексті сталого розвитку де термінується низкою чинників, зокрема, нагальною потребою долучення всієї світової спільноти й зокрема фахівців соціальної сфери до реалізації стратегії сталого розвитку людства, а також значним потенціалом різних видів соціально-педагогічної діяльності (соціально-виховної, просвітницької, рекламно-інформаційної, профілактичної, корекційно-реабілітаційної) щодо забезпечення сталого розвитку соціальних груп.

Соціальні педагоги, соціальні працівники, взаємодіючи в професійній діяльності з різновіковими соціальними групами (дітьми, молоддю, дорослими, людьми старшого віку), сім'єю, а також представниками проблемних груп і «груп ризику» й реалізуючи соціально-виховну політику держави, за своїм професійним призначенням і рівнем компетентності можуть і мають стати важливими суб'єктами стимулювання представників різних соціальних груп до сталого розвитку, під яким розуміємо стійкий гармонійний прогрес соціальної спільноти на засадах гуманізму, позитивної соціальної взаємодії та солідарності, здатності до само- і взаємодопомоги, самовідновлення й удосконалення, об'єднання зусиль для сталого прогресивного розвитку суспільства. У зв'язку з цим формування готовності (у єдності її мотиваційно-ціннісного, компетентнісно-креативного та особистісно-рефлексивного компонентів) майбутніх фахівців соціальної галузі до професійної діяльності зі сталого розвитку соціальних груп, що являє собою спеціально організовану багаторівневу систему цілеспрямованих переконливих впливів на мотиваційно-ціннісну, світоглядну, діяльнісно-поведінкову спрямованість соціальної групи з метою активізації процесів її саморозвитку й самоорганізації, становлення суб'єктності її представників [1], є завданням безсумнівної актуальності.

Водночас, формування такої готовності відбувається в усіх видах діяльності в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців – навчальній, практичній, виховній, науково-дослідній, волонтерській, самоосвітній, й зокрема, потребує використання потенціалу

всіх видів практики для формування відповідної готовності, оскільки, як відомо, саме практична діяльність найповніше сприяє формуванню системи професійних умінь фахівця [2].

Відзначимо, що відповідно до навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди майбутні фахівці соціальної галузі під час навчання в університеті проходять такі види практик: навчальна практика (в різних соціальних інституціях) на другому році навчання; навчальна практика в соціальних службах та організаційно-виховна практика у дитячих таборих оздоровлення й відпочинку на третьому році навчання; виробнича соціально-педагогічна практика у закладах загальної середньої освіти та спеціальних закладах освіти на четвертому році навчання, а також практикум в соціальній галузі (перший рік навчання) та практикум зі спеціалізації (другий рік навчання). На першому році навчання у магістратурі відбувається практикум зі спеціалізації та виробнича практика у соціальних службах та центрах зайнятості й науково-педагогічна практика у закладах вищої освіти, на другому році навчання – науково-дослідна практика для підготовки магістерського дослідження відповідно.

Продемонструємо яким чином використовується потенціал означених видів практики для формування готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до сталого розвитку представників різних соціальних груп.

Так, зокрема, під час практикуму в соціальній галузі (перший рік навчання) майбутні фахівці отримують такі завдання: 1) під час ознайомлення з діяльністю різних соціальних інституцій (соціальними службами у справах сім'ї, дітей та молоді; центрами соціально-психологічної реабілітації для дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з вадами розвитку; громадськими, благодійними організаціями, що працюють з дітьми вулиць, людьми з різними видами залежності; товариством Червоного Хреста; кримінально-виконавчою інспекцією у справах неповнолітніх) виявити причин порушень у соціальному функціонуванні індивідів і груп; 2) проаналізувати зовнішні і внутрішні чинники соціальної дезадаптації людини, що призво-

дять до її потрапляння до «групи ризику»; 3) визначити можливі шляхи співпраці з представниками соціальної групи, їх соціальним оточенням і органами соціального захисту.

У ході соціально-педагогічного практикуму зі спеціалізації (другий рік навчання) завданнями здобувачів освіти є: 1) ознайомитися з суттю і змістом діяльності дитячого громадського об'єднання на базі закладу загальної середньої освіти, міським центром волонтерів, виявити провідну ідею організації, її основні об'єднуючі елементи; 2) виявити форми, методи роботи, значущі в контексті сталого розвитку кожної особистості й дитячого колективу; 3) запропонувати ідею й взяти участь разом з представниками організації у реалізації спільного творчого заходу.

Під час навчальної практики у різних соціальних інституціях на другому році навчання майбутні фахівці мають: 1) ознайомитися зі специфікою, технологіями та методами соціально-педагогічної діяльності у різних соціальних інституціях (центр зайнятості, служба пробації, центри соціально-психологічної реабілітації дітей), що працюють з людьми у складних життєвих обставинах; 2) узагальнити досвід діяльності закладу (центру зайнятості, служби пробації, центру соціально-психологічної реабілітації дітей) з метою позитивної соціалізації та сталого розвитку людей у складних життєвих обставинах; осіб, що мали конфлікт із законом; дітей, позбавлених батьківського піклування; 3) організувати й провести соціально-виховні розвивально-мотивуючі заходи для дітей з урахуванням їхніх вікових особливостей, а також комплексний творчий соціально-виховний захід – спектакль-казку для дітей, позбавлених батьківського піклування у центрах соціально-психологічної реабілітації з метою їх стимулювання до сталого розвитку, розвитку їхньої суб'єктності, здатності до самоствердження через позитивні вчинки.

Завданнями навчальної практика в соціальних службах (третій рік навчання) в контексті сталого розвитку є: 1) ознайомитись з основними напрямками діяльності, стратегічним плануванням роботи соціальної служби, виявити її потенціал і перспективні напрями роботи зі стимулювання представників соціальних груп «ризик» до самореабілітації і сталого розвитку; 2) розробити й реалізувати комплекс заходів (соціально-виховних, просвітницьких, корекційно-розвивальних, творчих) для позитивного розвитку осіб та сімей в складних життєвих обставинах; 3) під час розробки й реалізації соціально-виховних, превентивних, профорієнтаційних, розвивальних, розважальних, творчих заходів у загальноосвітніх і спеціалізованих навчальних закладах, інтернатах для дітей з вадами розвитку, професійно-технічних училищах, коледжах, центрах зайнятості, кримінально-виконавчій інспекції у справах неповнолітніх, інших закладах під час практики у соціальних службах урахувати розвивальний

вектор соціально-педагогічної діяльності як інтегральний.

Під час організаційно-виховної практики у дитячих таборах оздоровлення й відпочинку наприкінці третього року навчання майбутні соціальні педагоги та працівники мали: 1) розробити й реалізувати програму соціально-виховного впливу на дітей з метою їх сталого розвитку, активізації особистісно-соціального, духовно-ціннісного, суб'єктно-діяльнісного, творчого потенціалу, стимулювання до самовиявлення через позитивні вчинки; 2) організувати творчий масовий розважально-виховний захід для роботи у дитячому таборі з урахуванням основних складових сталості розвитку особистості, дитячого колективу; 3) визначити найефективніші способи вирішення проблем, які виникають під час взаємодії з дітьми, виявити найефективніші засоби соціального виховання особистості, її розвитку як суб'єкта життєдіяльності й соціального суб'єкта.

Виробнича соціально-педагогічна практика у закладах загальної середньої освіти та спеціальних закладах освіти на четвертому році навчання передбачала: 1) розробку й реалізацію комплексу соціально-виховних, просвітницьких, профілактичних, профорієнтаційних заходів з метою стимулювання дітей та молоді до сталого розвитку, здійснення ними свідомого життєвого, особистісного, соціального, професійного самовизначення; 2) залучення учнів до здійснення позитивної соціально значущої справи – підготовки й проведення волонтерського заходу для дітей, позбавлених батьківського піклування; 3) організацію спільного творчого заходу для учнів, їх батьків та вчителів, провести тиждень сім'ї в школі з метою налагодження духовно насиченої розвивально-творчої атмосфери, гармонізації особистісно-соціального розвитку учнів, їх стимулювання до ствердження позитивних цінностей у життєдіяльності.

Під час практикуму зі спеціалізації на першому році навчання у магістратурі здобувачі мали: 1) розробити й реалізувати комплекс соціально-виховних, корекційно-реабілітаційних, профілактичних заходів в організації, що працює з залежною молоддю; 2) організувати й провести спільний захід з людьми літнього віку в територіальному центрі; 3) розробити й реалізувати комплекс реабілітаційних заходів для дітей тимчасово переселених сімей в благодійному фонді «Карітас Україна».

Виробнича практика у соціальних службах та центрах зайнятості передбачала: 1) ознайомлення з програмами діяльності, методами консалтингової роботи центру зайнятості; 2) аналіз ситуації на ринку праці й на основі цього визначення основних напрямів профорієнтаційної діяльності з молоддю; 3) проведення комплексу заходів для свідомого професійного самовизначення молоді з урахуванням індивідуальних здібностей та сучасних потреб суспільства.

Науково-педагогічну практику у закладі вищої освіти було спрямовано на: 1) ознайомлення здобувачами освіти магістерського рівня студентів молодших курсів з власним досвідом діяльності в різних соціальних сферах в контексті сталого розвитку соціальних груп; 2) розробку й реалізацію спільного творчого соціально-виховного заходу для студентів молодших курсів з метою формування в них ціннісного ставлення до професії «соціальний педагог»; 3) стимулювання здобувачів освіти молодших курсів до активної волонтерської діяльності.

Науково-дослідна практика для підготовки магістерського дослідження передбачала: 1) вивчення перспективного досвіду діяльності різних соціальних суб'єктів (педагогічного колективу навчального закладу, громадських, волонтерських організацій) для діяльності в контексті сталого розвитку соціальних груп; 2) розробку й реалізацію комплексної програми залу-

чення виховного потенціалу соціуму для діяльності зі сталого розвитку конкретної соціальної групи в межах магістерського дослідження; 3) визначення найперспективніших форм, методів роботи зі сталого розвитку конкретної соціальної групи (відповідно до тематики магістерської роботи), презентацію відповідного досвіду для інших студентів.

Все це сприяє набуттю майбутніми фахівцями досвіду соціально-педагогічної діяльності зі сталого розвитку, розвитку системи практичних умінь (як загальних умінь професійної діяльності фахівця соціальної сфери, а саме: здійснювати соціовиховну, просвітницьку, рекламно-інформаційну, профілактичну, корекційно-реабілітаційну роботу в контексті сталого розвитку, так і специфічних – комунікативно-стимулювальних та організаційно-управлінських), що забезпечують успішність професійної діяльності зі сталого розвитку соціальних груп.

Література

1. Кабусь Н. Д. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до сталого розвитку соціальних груп: теорія і практика: монографія. Х. : Видавець Іванченка І. С., 2017. 416 с.
2. Kabus N. The use of activity-based approach as methodological basis of prospective social workers' training to sustainable development of social groups. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*: scientific journal. Bach, 2016. Vol. 66. Pp. 83–90. URL: <https://www.scipress.com/ILSHS.66.140>.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Казанчук І. Д.

кандидат юридичних наук, доцент

Харківський національний університет внутрішніх справ

Найгострішою проблемою сучасності є негативний стан навколишнього природного середовища у світі загалом та в Україні зокрема. Перед людством гостро постала екологічна криза, як наслідок масштабних пожег, нещадних забруднень ґрунтів, повітря і водойм токсичними відходами, а з початку 2020 року – поширення пандемії COVID-19 у планетарному масштабі. Головною причиною екологічних проблем була і залишається безвідповідальна діяльність людини, хижацьке її ставлення до природи. Не усвідомлюючи свого місця у навколишньому природному середовищі, вона шкодить насамперед собі та своїм нащадкам. Ось чому перед кожною державою, і Україною не виключення, важливим завданням постає екологічна освіта населення, і насамперед, виховання молоді у напрямку раціонального використання (збереження) природних ресурсів.

Звісно, основою побудови моделі взаємодії суспільства та природи є достатній рівень екологічної культури, екологічної свідомості, формування яких починається з раннього дитинства і продовжується усе життя.

У Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року, затвердженій Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII, основним завдан-

ням вказано впровадження освіти в інтересах збалансованого (сталого) розвитку, екологічної освіти та виховання, просвітницької діяльності з метою формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення його екологічної свідомості [1]. Також в Стратегії вказано, що випереджаючими темпами має розвиватися всеохоплююча екологічна просвіта та виховання підростаючого покоління шляхом підтримки діяльності позашкільних закладів освіти, еколого-натуралістичних центрів та природничих секцій центрів дітей і юнацтва та профільних громадських організацій.

Екологічна політика держави – це основа сталого розвитку нашої країни на шляху до збереження та відновлення природних ресурсів як пріоритетного напрямку підтримання життєдіяльності і розвитку суспільства у найближчій та віддаленій перспективі. Відповідно, цілі та завдання екологічної освіти визначаються з врахуванням цілей і завдань національної екологічної політики. В Україні також було розроблено національну систему цілей сталого розвитку, що має забезпечити підґрунтя для подальшого планування розвитку України у тому числі і щодо екологічної освіти. Сучасна екологічна освіта є системною складовою національної системи освіти, яка функціонує на підставі чинного

законодавства про освіту та Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року, схваленої Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. Характерною рисою сучасної екологічної освіти є її спрямованість на гармонізацію взаємодії суспільства і природи, розв'язання екологічних проблем, сталий розвиток суспільства [2]. В контексті розвитку екологічної освіти у вересні 2015 року було ухвалено Резолюцію Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» [3].

Отже, сучасна екологічна освіта це безперервний комплексний процес формування екологічного світогляду, екологічної свідомості та культури всіх верств населення, соціальних груп, суспільства. Це процес освоєння системи знань про закони функціонування, життєдіяльності всього живого, екологічних систем і роль людини у збереженні природного середовища; процес екологічного виховання і навчання, освоєння професійних знань, умінь, необхідних для природоохоронної діяльності.

Найголовнішими завданнями екологічної освіти в формуванні екологічної культури всіх верств населення є: виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу, усвідомлення їх важливості, актуальності і універсальності; відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах з природою, виховання любові до рідної природи; розвиток особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому регіональному, національному і глобальному рівнях, уміння прогнозувати особисту діяльність інших людей та колективів; розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки; виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження [4, с. 106]. У цьому аспекті зазначимо, що екологічно доцільна поведінка молоді є системою свідомо керованих дій і вчинків у сфері взаємодії з довкіллям, метою якої є узгодження потреб особистості з вимогами збалансованого розвитку суспільства. Поведінка особистості значною мірою залежить від виховання, яке в свою чергу є великою рушійною силою вдосконалення та розвитку особистості [5, с. 254].

Між тим, екологічне виховання досягається поетапним шляхом вирішення освітніх, виховних та розвиваючих знань, серед яких можна виділити такі як: виховання розуміння сучасних проблем навколишнього середовища й усвідомлення їх актуальності для всього людства, своєї країни; розвиток особистої відповідальності за стан природного середовища на національному і світовому рівнях; засвоєння ціннісних орієнтацій як кращих досягнень загальнолюдської та національної культур, розуміння багатогранної цінності природи; оволодіння науковими знаннями про взаємозв'язок у системі «людина-суспільство-природа» [4, с. 108];

формування знань і вмінь дослідницького характеру, спрямованих на розвиток творчої активності при вирішенні екологічних ситуацій; уміння приймати відповідальні рішення з екологічних проблем, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки.

У наш час екологічна культура, крім світоглядних і технологічних зрушень, стає ще й могутнім чинником усталення процвітаючих суспільств. Це характерно для багатьох країн, зокрема для Японії чи Швеції, котрі зуміли інтегрувати традиційні еко-культурні цінності в постіндустріальне суспільство. Цікавим є також приклади Німеччини та США, де екологічна культура формувалася під суворим «оком» закону і забезпечувалася діяльністю правоохоронних органів [6, с. 161]. Механізм створення еко-культурного суспільства, по суті, полягає у впливі на свідомість та поведінку кожного пересічного громадянина за допомогою організаційно-правових заходів з метою формування у нього правильних переконань щодо бережливого ставлення до природи, а також розуміння ним необхідності сумлінного та добровільного виконання вимог законів і інших правових норм в сфері екологічної безпеки. Зважаючи на це та враховуючи національні традиції, властиві кожній країні, треба визнати, що екологічна культура в загальному розумінні має для всіх країн спільний вектор: думання та мислення – з одного боку, життя та діяння – з іншого.

І справді, складна ситуація, що на сьогодні склалася у взаєминах людини й навколишнього природного середовища, однаковою мірою зачіпає кожну людину незалежно від соціального статусу чи національного походження, тобто має універсальне, життєве значення для кожної країни, всього людства.

Провідна роль у процесі ефективної організації системи екологічної освіти в Україні відбувається шляхом здійснення формальної екологічної освіти (дошкільні, шкільні, професійні, вищі і післядипломні заклади освіти, навчальні програми яких мають освітній мінімум екологічних знань) та неформальної освіти (бібліотеки, громадські організації, засоби масової інформації, музеї тощо). Екологічна освіта включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, спрямована на формування екологічної культури, як складової системи національного і громадянського виховання всіх верств населення України (в тому числі через екологічне просвітництво за допомогою громадських екологічних організацій та природоохоронних установ).

З урахуванням цих обставин, на нашу думку, основними шляхами покращення екологічної освіти та виховання громадянського суспільства є:

впровадження нових норм та стандартів щодо збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;

науково обґрунтоване узгодження правових, екологічних, економічних і соціальних інтересів суспільства та держави на основі поєднання міждисциплінарних знань різних галузей права і наукових концепцій, а також

прогнозування стану навколишнього природного середовища [7, с. 58];

гласність та відкритість для громадськості при прийнятті управлінських рішень з питань, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування у населення екологічного світогляду і культури;

науково обґрунтоване нормування впливу господарської та іншої промислової діяльності на навколишнє природне середовище з урахуванням стану екологічної ситуації, що склалася в нашій країні і у світі загалом;

створення дієвої моделі «еко-культурної людини» повинно стати головним імперативом в діяльності державних органів у сфері природоохорони та забезпечення екологічної безпеки шляхом формування відповідної поведінки кожної окремої людини і всього громадянського суспільства загалом.

Таким чином, можна дійти висновку, що проведення спільної активної роботи державних органів і громадських інституцій з пошуку і впровадження ефектив-

них організаційно-правових заходів, спрямованих на покращення екологічного виховання молодого покоління, здатного гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати і відтворювати природні ресурси, готового оберігати природу – і є тим важливим напрямком, який в контексті вирішення екологічних проблем окремої держави позитивно впливає і на процеси у природоохоронній сфері у світі в цілому. При цьому розвиток екологічної освіти в українському суспільстві передбачає, з одного боку, комплексне застосування правових і організаційних засобів впливу на поведінку людини з метою не порушення нею встановлених правил природокористування, та відповідність чинного законодавства європейським нормам та стандартам. З іншого боку – саме зміна пріоритетів суспільних цінностей шляхом формування екологічної культури, екологічної свідомості як суспільної, так і кожної особистості, усвідомлення і дотримання екологічного імперативу є пріоритетом у зміні екологічної ситуації в країні на позитивну.

Література

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
2. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. (в ред. від 04.07.2013). URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
3. Цілі сталого розвитку в Україні. Програма дій (ICPD) / Офіційний сайт UNFPA Ukraine. (в ред. від 08.07.2018). URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/news/цілі-сталого-розвитку-в-україні>.
4. Шумілова А. В. Формування екологічної свідомості школярів еколого-освітніми заходами. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна серія «Екологія»*, вип. 13. 2015. С. 104-111.
5. Андрущенко В. П. Екологічна політика і освіта: проблеми становлення. *Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю*. К.: Знання України, 2004. С. 253-258.
6. Шульженко А.К. Изменения в сфере экологического образования в Западной Европе и США. *Вестник Череповецкого государственного университета*. 2017. № 3(78). С. 159-165.
7. Валеев Р. Г. Освітнє право України: навч. посіб. Луганськ: Луганськ. правова фундація, 2011. 287 с.

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК КРИТЕРІЙ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Козаченко Л. А.

*кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський національний аграрний університет*

Костирко А. Г.

*кандидат економічних наук, старший викладач
Миколаївський національний аграрний університет*

Вітчизняна система вищої освіти проходить шлях оновлення, що має на меті інтернаціоналізацію вищої освіти та культурну інтеграцію молоді різних країн, підвищення якості вищої освіти за міжнародними освітніми стандартами. Інтеграція вищої освіти України у світовий освітній простір і зумовлений цим розвиток міжнародного обміну людським капіталом потребують модернізації, у тому числі системи академічної мобільності здобувачів вищої освіти.

З кожним роком академічна мобільність розширює число учасників, як за рахунок здобувачів вищої освіти вітчизняних так і закордонних закладів вищої освіти. Така тенденція дозволяє з одного боку Україні протистояти економічним світовим викликам, з іншого – втрачається людський капітал молодих людей, які нажаль вбачають перспективи у роботі за кордоном.

Дослідження питання вітчизняного і закордонного досвіду реалізації академічної мобільності учасників освітнього процесу знайшли своє відображення у

роботах І. Богачевської, Н. Гуляєвої, С. Здіорук, В. Пархоменко, І. Світяшук, Н. Стукало, Є. Стадного, Ю. Федорченко, Г. Черушевої та інших, а також у публікаціях на освітніх порталах, що характеризує актуальність цієї теми. Вважаємо за доцільним продовження дослідження питання академічної мобільності здобувачів вищої освіти в Україні в контексті забезпечення якості вищої освіти.

В Україні академічна мобільність здобувачів вищої освіти регламентована законодавчо-нормативним забезпеченням та включає в себе відповідне оновлення державного законодавства щодо вищої освіти. Так, у Законі України «Про вищу освіту» термін «академічна мобільність» вживається в такому значенні, як можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами [1].

Постановою Кабінету Міністрів України у 2015 році затверджено Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність (далі – Положення), що було розроблене Міністерством освіти і науки України та стало основою для встановлення порядку організації програм академічної мобільності для учасників освітнього процесу закладів вищої освіти та наукових установ на території України чи поза її межами [2].

Відповідно до Положення академічна мобільність поділяється залежно від місця її реалізації на внутрішню та міжнародну і здійснюється на умовах партнерства між закладами вищої освіти чи науковими установами. Внутрішня академічна мобільність реалізується у закладах вищої освіти чи наукових установах в межах України для вітчизняних учасників освітнього процесу. Міжнародна академічна мобільність проходить для вітчизняних здобувачів у закладах вищої освіти чи наукових установах поза межами України, для іноземних – у вітчизняних закладах вищої освіти чи наукових установах. Формами академічної мобільності для здобувачів вищої освіти може бути навчання за програмами академічної мобільності, мовне стажування та наукове стажування [2].

Н. Стукало у своїй статті зазначає, що студентська мобільність є важливою складовою інтернаціоналізації освітньої програми та може реалізуватися через участь студентів у програмах студентських обмінів, програмах двох або спільних дипломів, міжнародних літніх/зимових школах, конференціях, тренінгах, індивідуальних грантових програмах тощо [3].

Сьогодні здобувачі вищої освіти надають перевагу міжнародній академічній мобільності, як засобу не тільки познайомитися з культурою іншої країни, отримати фахову підготовку вже у період навчання, закріпити знання іноземної мови, а і працевлаштуватися за кордоном.

У Річному звіті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік зазначається, що студентська мобільність є важливою складовою

інтернаціоналізації освітніх програм закладів вищої освіти, а результати опитування українських студентів свідчать, що у 2018-2019 н.р. 7561 здобувачів із 183 закладів вищої освіти України взяли участь у програмах академічних обмінів [4, с. 96].

Найбільш актуальними серед освітніх програм за останні роки, що спрямовані на підвищення мобільності академічної спільноти були програми ErasmusMundus (EMERGE, EWENT, TEMPO, ACTIVE та EUROEAST тощо), Польський Erasmus+ для України медичної, Tempus, Socrates, «Молодь» (Youth Programme), Програма «Акція Жан Моне – Розуміння Європейської Інтеграції» (Jean Monet Action – Understanding European Integration), програма «Люди» тощо. Також, здобувачі вищої освіти навчаються за міжнародними стипендіальними програмами, зокрема: програма Британії Chevening; Німецька служба академічних обмінів (DAAD); програма США імені Фулбрайта та ін [5, с. 62].

Відгуки здобувачів вищої освіти різних закладів вищої освіти, які взяли участь у програмах академічної мобільності вказують на те, що нові та сучасні знання отримані під час програм академічної мобільності збільшують їх шанси на професійну самореалізацію. Наразі визначальним фактором конкурентоздатності випускника закладу вищої освіти, на внутрішньому та зовнішньому ринку праці є рівень його теоретичної та практичної підготовки, володіння новітніми фаховими, а також цифровими технологіями, знання іноземних мов тощо, що повинно забезпечуватися якістю вищої освіти за певною освітньою програмою.

В умовах щорічного зменшення кількості вступників вітчизняні заклади вищої освіти реалізують різноманітні проєкти щодо привабливості навчання як для вітчизняних так і іноземних абітурієнтів та покращення якості освітньої діяльності за освітніми програмами, зокрема пропонують навчання за програмами двох дипломів та спільних (подвійних) дипломів. Ми погоджуємося із думкою Н. Стукало, що вищезазначені проєкти дійсно можуть забезпечити бенчмаркінг відносно аналогічних вітчизняних чи іноземних освітніх програм, впровадження кращих освітніх та наукових практик [3].

Щодо якості вищої освіти, то у Законі України «Про вищу освіту» цей термін характеризується як відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості [1].

Також у сучасній вітчизняній вищій освіті активно впроваджуються Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти які мають цілі: визначають загальну структуру для систем забезпечення якості навчання і викладання

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

на європейському, національному та інституційному рівні; створюють можливість для забезпечення і підвищення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти; підтримують формування взаємодовіри, полегшуючи визнання кваліфікацій і мобільність у межах та поза межами національних кордонів; надають інформацію щодо забезпечення якості в ЄПВО [6].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» з 2019 року почало свою роботу Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі – Національне агентство). Одним з основних напрямків діяльності Національного агентства є якість освітніх послуг, зокрема гарантування якості освітніх програм через впровадження ефективної процедури їх акредитації та вимогливого ставлення до процедур Національного агентства та діяльності закладів вищої освіти [1].

У Положенні про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти затвердженого Міністерством освіти і науки України встановлено підкритерій 4.5 «Навчання, викладання та наукові дослідження пов'язані з інтернаціоналізацією діяльності закладу вищої освіти». За цим критерієм закладу вищої освіти пропонується вказати як саме навчання, викладання і наукові дослідження, зокрема зміст освіти за певною освітньою програмою, передбачає ознайомлення учасників освітнього процесу із сучасними досягненнями світової науки у відповідній галузі [7]. Таким чином, при проходженні процедури акредитації освітньо-професійної чи освітньо-наукової програми заклад вищої освіти демонструє такі напрями організації академічної мобільності, зокрема міжнародної: реалізація програм міжнародної академічної мо-

більності; доступ до міжнародних інформаційних ресурсів та бази даних; стимулювання і підтримка міжнародних обмінів студентами та викладачами у поєднанні із навчальним процесом; динаміка кількісного показника на освітній програмі; наявність програм подвійних дипломів; міжнародні проекти у яких беруть участь студенти та викладачі; ознайомлення здобувачів із світовими науковими здобутками у відповідних галузях та інше, співпраця із закладами вищої освіти – партнерами.

У листопаді 2019 році заклади вищої освіти брали участь у опитуванні «Системи внутрішнього забезпечення якості у вітчизняних закладах вищої освіти», що проводило Національне агентство. Одним із питань було партнерство та наявність двосторонніх договорів щодо співпраці із іноземними університетами, кількість яких становила 5952. Представники Національного агентства роблять наголос на те, що закладам вищої освіти необхідно зосереджувати увагу не на кількості договорів щодо міжнародного співробітництва, а на скільки вони є ефективними для реалізації певних освітніх програм та у забезпеченні якості підготовки здобувачів вищої освіти [4, с. 94].

Отже, академічна мобільність повинна забезпечувати якісне навчання здобувачів вищої освіти, успішного завершення навчання за відповідною освітньою програмою та працевлаштування за отриманим фахом, а для закладу вищої освіти – важливим елементом у реалізації інтеграційних процесів у світовому освітньому просторі та забезпечення якості вищої освіти.

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 37-38. // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. № 579 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF>
3. Стукало Н. Про інтернаціоналізацію. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти: веб-сайт. URL: <https://naqa.gov.ua/2020/04/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d1%96%d0%bd%d1%82%d0%b5%d1%80%d0%bd%d0%b0%d1%86%d1%96%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%96%d0%b7%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8e/>
4. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти: веб-сайт. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-2020.pdf>
5. Черушева Г. Б., Пархоменко В. В. Економіко-статистичний та соціально-психологічний аналіз освітніх міграційних процесів. *Статистика України*. 2019, № 2(85). С. 61-72. URL: http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/4078/1/SU_2019%232_4-61-72.pdf
6. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти: веб-сайт. URL: <https://naqa.gov.ua/%d0%b0%d0%ba%d1%80%d0%b5%d0%b4%d0%b8%d1%82%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f/>
7. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 977 / МОН України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#top>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Коношко А. В.

здобувач вищої освіти

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Актуальною для України на даному етапі є глибока та всебічна модернізація сфери вищої освіти з виділенням необхідних для цього ресурсів та створенням механізмів їх ефективного впровадження. При цьому особливо значним є перехід країни на євроінтеграційний шлях розвитку. Для успішного здійснення процесів модернізації освітньої сфери важливого значення набуває правове регулювання цієї сфери, яке стає дійсним інструментом розвитку вітчизняної освіти.

Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні є предметом досліджень багатьох вітчизняних науковців, зокрема Орлової І. А., Є. Краснякова, О. Козієвської, В. Лугового, Т. Лукіної, Ю. Молчанової, Л. Прокопенка, Н. Протасової та ін.

Основною складовою нормативної бази реформування освіти сучасної України є Конституція України [2], Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") [3], Національна доктрина розвитку освіти [4], Закон про освіту (№ 1060-XII від 23 травня 1991 р.) [5], Закон України "Про вищу освіту" (№ 1556-VII від 1 липня 2014 р.) [6]. У цій роботі ми також проаналізуємо текст Проекту (№ 3491-д від 4 квітня 2016 р.), прийнятого в першому читанні 6 жовтня 2016 р. та підготовленого робочою групою до другого читання [7].

Так, у ст. 53 Основного Закону держава поряд із декларуванням права на освіту визначає обов'язок держави щодо розвитку освіти: "Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам" [2]. Щоб забезпечити зростання громадянина, готового прийняти виклики майбутнього, освіта, як і інші галузі народного господарства, має систематично оновлюватися у відповідь на очікування суспільства та зміни у стратегічному курсі розвитку країни.

Ст. 43 Конституції України декларує: "Держава ... гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб" [2].

На думку Ю. Кириченка, право на освіту є неодмінною складовою конституційно-правового статусу будь-якої людини Позаяк ст. 6 Закону про освіту декларує одним з основних принципів освіти в Україні – "безперервність і різноманітність освіти" [8, с. 35–39]

Закон України "Про вищу освіту" 2002 р. є однією з базових складових законодавства України про освіту, що формулює нормативно-правові вимоги щодо організації та функціонування системи вищої освіти в Україні, її 4 правові, організаційні, фінансові та інші засади. Аналіз площини формування та виконання законодавства щодо розвитку вищої освіти в Україні свідчить про те, що до Закону постійно вносилися зміни у зв'язку із рухом країни в Європу як основного напрямку інтеграції в європейський освітній простір. Цей Закон спрямований на врегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної підготовки громадян України. Він встановлює правові, організаційні, фінансові та інші засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях [9, с. 40].

У 2002 р. вийшов у світ науково-практичний коментар до Закону України "Про вищу освіту", в якому детально роз'яснюється зміст найважливіших теоретичних понять, пов'язаних з навчально-виховним процесом, розкриваються особливості застосування положень Закону в усіх сферах організації і діяльності вищих навчальних закладів усіх форм власності. На виконання Національної програми правової освіти населення у 2003 р. було випущено у світ перший офіційний і найбільш повний друкований збірник чинних нормативно-правових актів вищих органів влади України, Конституційного Суду України, МОН України, ВАК України у сфері вищої освіти. Головну увагу в цьому збірнику приділено викладу нормативного забезпечення організації навчального процесу, ретельно упорядковані акти, що регулюють наукову діяльність у ВНЗ, питання підготовки і захисту дисертаційних робіт, присвоєння наукових ступенів і вчених звань.

Із часу виходу збірника у світ прийнята велика кількість змін і доповнень до галузевого нормативного масиву. Серед яких, наприклад, такі:

Кабінет Міністрів України через систему органів виконавчої влади здійснює державну політику в галузі освіти, у межах своїх повноважень видає нормативно-правові акти з питань вищої освіти та забезпечує контроль за виконанням законодавства про вищу освіту;

За Законом "Про вищу освіту" система стандартів вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності ВНЗ незалежно від їх типів, рівнів акредитації та форм навчання [8, с. 48].

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

Освітня діяльність на території України здійснюється ВНЗ на підставі ліцензій, які видаються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Законом України “Про вищу освіту” встановлюються чотири рівні акредитації ВНЗ, в яких здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Кабінет Міністрів України, МОН України та Державна акредитаційна комісія України здійснюють контроль за акредитуванням вищих навчальних закладів державної і комунальної форми власності [10, с. 178]. Крім того кожний вищий навчальний заклад України повинен пройти державну атестацію. Прийом осіб на навчання до ВНЗ здійснюється на конкурсній основі відповідно до їх здібностей незалежно від форми власності навчального закладу та джерел його фінансування, та багато інших змін, які, на нашу думку, слугують покращенням рівня освітньої свідомості учнів та розвивають бажання останніх прикладати зусиль та прагнути до такого рівня освіти, який забезпечив би такому учню світле майбутнє.

Враховуючи зазначене та аналізуючи досліджені нормативно-правові акти, в яких освітлюється питання нормативно-правового забезпечення вищої освіти в Україні, вважаємо за потрібне звернути увагу на те, що

разом з новими рівнями акредитації в Україні існують залишки старої освітньої системи – у результаті в Україні чотири рівні акредитації: молодшого спеціаліста (колишня середня спеціальна школа), бакалавра, спеціаліста і магістра; низка нормативно-правових актів мають лише рекомендаційний характер для закладів вищої освіти, що зумовлює халатне відношення до норм викладених в законах та інших підзаконних актах; нормативні документи в галузі освіти в основному мають характер пристосування до важких економічних обставин.

Отже, вважаємо, що участь вищої освіти України в євроінтеграційних перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток, для чого потрібно створити нормативно-правові акти, закони та інші підзаконні акти, які б містили імперативні норми щодо дотримання вищими навчальними закладами (їх працівниками та учнями) європейських стандартів у процесі навчання, ставленні до навчання як учнів так і працівників вищих навчальних закладів, що неможливо без проведення модернізації нормативно-правової бази вітчизняної вищої освіти та створення програми послідовного зближення її з європейським освітнім і науковим простором.

Література

1. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. Травень – грудень 2004 р. / Упоряд.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. Ч. 2. 188 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про Державну національну програму “Освіта” (“Україна XXI століття”): Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 1993 р. № 896 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
4. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347/2002 / Президент України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>
5. Про освіту: Закон України 5 вересня 2017 року № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Про вищу освіту: Закон України редакція від 01 січня 2020 № 37-38 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Про освіту: проект Закону України № 3491-д від 4 квітня 2016 р., прийнятого в першому читанні 6 жовт. 2016 р. Офіц. веб-портал ВР України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2>
8. Кириченко Ю. Право на освіту за Конституціями України та держав континентальної Європи: порівняльно-правовий аналіз. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2015. № 12. С 35-39.
9. Прокопенко Л.Л. Процеси державотворення і освіта. *Державне будівництво*. 2007. № 1(1). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1%281%29_8
10. Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання: Нормат. зб. / За заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової. К.: Форум, 2007. Т. 1. 798 с.

ОСВІТА ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Кучмєєв О. О.

кандидат психологічних наук

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «УКРАЇНА»

Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства.

Зусилля органів управління освітою, науково-методичних служб за підтримки всього суспільства та держави повинні бути зосереджені на реалізації стра-

тегічних напрямів розвитку освіти, подоланні наявних проблем, виконанні перспективних завдань, серед яких:

- забезпечення розвитку та функціонування української мови як державної, задоволення мовно-освітніх потреб національних меншин, створення умов для вивчення іноземних мов;

- забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводження навчально-виховного процесу;

- удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних та керівних кадрів системи освіти, підвищення їхньої управлінської культури;

- розвиток взаємодії органів управління освітою та органів громадського самоврядування навчальних закладів, забезпечення об'єктивного оцінювання якості освіти [1].

Управлінська компетентність в галузі освіти ввійшла до обиходу у зв'язку з приєднанням вітчизняної системи освіти до «Болонського руху» в Європі. Від компетентності керівництва залежить професіоналізм співробітників, перспективний розвиток вищого навчального закладу.

Компетентність – специфічна здатність, потрібна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, особливо роду предметі навички, способи мислення, розуміння відповідальності за свої дії.

Компетентність – (лат. *competentis* – належний, спроможний) – знаючий, тямущий, обізнаний, досвідчений у певній галузі; який може за своїми знаннями чи повноваженнями щось здійснювати, або ухвалювати рішення, або судити про щось.

У будь-якій справі значна доля успіху залежить від умінь керівника застосовувати найефективніші технології управлінської діяльності. Організаційна управлінська сфера діяльності – основна робота керівника. А. Хуторський дав таке визначення управлінської компетентності керівника «Управлінська компетентність керівника установ освіти – це сукупність особистісних якостей керівника, де розкривається зміст даної властивості особистості з позиції сучасної управлінської, педагогічної діяльності керівника освітнього закладу».

Сучасні реалії розвитку освіти в Україні вимагають:

- відмовитись від командно-адміністративних методів керівництва;

- ставити в центр діяльності особистість;

- розглядати особистість підлеглого як повноправного суб'єкта управлінського процесу;

- виявляти повагу та довіру до підлеглих;

- підтримувати успіхи підлеглих;

- створювати умови для реалізації творчої особистості кожного підлеглого;

- дотримуватися персоналізованого підходу щодо оцінки внеску кожного у спільну діяльність [2].

Найважливішою ознакою фахівців різних спеціальних підготовок був і залишається рівень їх професіоналізму. Увесь цивілізаційний світ підтримує та впроваджує в реальність концепцію навчання впродовж життя, де освіта дорослих є ключовим та невід'ємним його елементом своєю спеціальністю. Держава ж у цьому питанні виступає гарантом забезпечення та гарантом надання освіти для всіх верств населення, кваліфікації, продовжують розвивати свої здібності, збагачувати свої знання з метою:

- завершити рівень формальної освіти;

- отримати знання і навички з нової галузі; – оновити або осучаснити свої знання в конкретній галузі.

Так, у Концепції освіти дорослих в Україні, розробником якої є колектив Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України [3], визначені головні аспекти оновлення й осучаснення соціально-економічних умов розвитку освіти дорослих в Україні, а саме фундаментально окреслено поняття, принципи, мету, завдання, напрями реалізації, етапи та очікувані результати впровадження концепції освіти дорослих.

Метою концепції є формування всеосяжної, цілісної національної системи освіти дорослих, яка б мала належні механізми державної підтримки, ряд методів координування та кооперування серед постачальників освітніх послуг. Акцентовано, що прийняття відповідних підзаконних актів та власне Закону України «Про освіту дорослих» сприяло б гарантії кожному громадянину право на безперервну освіту і на її доступність, відповідно це дозволить врахувати потреби ринку праці. Аналіз нормативно-правових документів свідчить про недостатнє забезпечення в галузі управління освітою. Зокрема, в ньому слід визначити про те, що безперервність освіти реалізується шляхом:

- забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, що функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку громадян для можливого переходу на наступні ступені;

- формування потреби та здатності особистості до самоосвіти; – оптимізації системи перепідготовки працівників і підвищення їх кваліфікації, модернізації системи післядипломної освіти на основі відповідних державних стандартів;

- створення інтегрованих навчальних планів і програм; – формування та розвитку навчальних науково-виробничих комплексів; – ступеневої підготовки фахівців;

- запровадження та розвитку дистанційної освіти;

- організації навчання відповідно до потреб особистості і ринку праці на базі професійнотехнічних та вищих навчальних закладів, закладів післядипломної освіти, а також використання інших форм навчання;

- забезпечення зв'язку між загальною середньою, професійно-технічною, вищою та післядипломною освітою.

У ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» зазначено: «сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя», а також «розширення можливостей для здобуття вищої освіти та освіти протягом життя» [1], що має на увазі зростання інвестицій у людей і знання; набуття основних навичок, включаючи цифрову грамотність і розширення можливості для інноваційної, більш гнучкої форми навчання. Мета полягає в тому, щоб забезпечити людей будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання на протязі всього їхнього життя. Освіта дорослих охоплює всю цілеспрямовану освіту, формальну, неформальну та інформальну з метою розширення знань, удосконалення навичок та набуття нових професійних компетентностей. Сьогодні всі розвинуті європейські держави мають належне нормативне забезпечення освіти дорослих, де чітко відображений цілісний механізм державного управління освітою дорослих. Проте, на думку І. Фольварочного, у більшості європейських країн (Австрія, Швеція, Данія

та ін.) спеціальні законодавчі акти щодо освіти дорослих були прийняті лише у 80–90-х роках ХХ ст., що дозволяє стверджувати, що сфера освіти дорослих – дуже молода освітянська, здійснюється державним органом чи його представниками [4, с. 16].

На сьогоднішній день проводиться кардинальне реформування всієї освітньої галузі, в основу якого покладено всебічний розвиток особистості. Зараз відбувається цілеспрямована імплементація Закону України «Про вищу освіту. управління освітою дає нам чітке уявлення про достатньо не простий стан у даній галузі, проте є надія, що все ж таки Закон України «Про освіту» буде імплементованим, а відтак освіта в Україні, набере національного та цілеспрямованого характеру.

Модернізація і розвиток освіти повинні набути вищезазначеного безперервного характеру, гнучко реагувати на всі процеси, що відбуваються в Україні та світі. Підвищення якісного рівня освіти має бути спрямовано на забезпечення економічного зростання держави та розв'язання соціальних проблем суспільства, даліше навчання і розвиток особистості.

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні до 2021 року.: Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
3. Лук'янова Л.Б. Концепція освіти дорослих в Україні. Ніжин, 2011. 24 с.
4. Фольварочний І.С. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні та країнах Європейського Союзу Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка». 2009. Вип. 7. Ч. 2. С. 14–19.

ЦІЛЬОВІ ПОКАЗНИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Маковоз О. С.

доктор економічних наук, доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Сучасні еволюційні перетворення суспільства характеризуються трансформацією взаємопов'язаних один з одним систем громадського та державного устроїв. Для прогресивного розвитку людства притаманні демократичні принципи існування на фундаменті загального добробуту та доступу до освіти. Освічене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальної перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем. Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Для

встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку. 30 вересня 2019 року було підписано Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

Цілі сталого розвитку (ЦСР) окреслюють глобальні пріоритети сталого розвитку та прагнення на період до 2030 року. Вони мають на меті мобілізувати зусилля світової спільноти довкола ряду спільних цілей та завдань. ЦСР закликають уряди, бізнес та громадськість всіх країн до сильних дій в світових масштабах задля того, щоб побороти бідність та створити гідні умови життя та можливості для всіх в межах планети [1, с. 4].

Так звана Ціль 4 (ЦСР) «Якісна освіта» виконується через забезпечення всеохоплюючої та справедливої

вої якісної освіти й заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх, у тому числі:

- забезпечити доступ до недорогої та якісної освіти різного рівня для всіх;

- встановлення партнерських відносин і надання підтримки (зокрема викладацької) університетам і школам;

- будівництво (модернізація) закладів освіти на умовах ДПП Створення он-лайн платформ навчання;

- забезпечити знання і навички, необхідні для сприяння сталому розвитку та сталого способу життя, прав людини, гендерної рівності, пропаганди культури миру та ненасильства;

- участь у спільних програмах щодо запровадження електронних урядів, комп'ютеризації навчальних та освітніх заходів, зокрема базуючись на досвіді розвинутих країн світу [2, с. 65];

Цілі сталого розвитку в Україні становитимуть нову систему взаємоузгоджених управлінських заходів за економічним, соціальним та екологічним (природоохоронним) вимірами, спрямовану на формування суспільних відносин на засадах довіри, солідарності, рівності поколінь, безпечного навколишнього середовища. Основою сталого розвитку є невід'ємні права людини на життя та повноцінний розвиток [3].

У 2015 р. на запрошення Генерального директора ЮНЕСКО в Інчхоні, Республіка Корея пройшов Всесвітній форум з питань освіти, на кому повноважні представники більше 160 країн світу підписали Інчхонську декларацію. Згідно зазначеної декларації і рамочної програми дій щодо досягнення цілей сталого розвитку уряди країн підписантів зобов'язалися до єдиного оновленого порядку денного освіти, який є цілісним, амбітним з прагненням не залишаючи жодну країну світу позаду. Це нове бачення повністю охоплено запропонованим SDG 4 «Забезпечення всеосяжної та справедливої якісної освіти і сприяння можливостям навчання протягом усього життя» та відповідних цілей. Воно є трансформаційним та універсальним, бере участь у розбудові порядку денного EFA та MDGs, який пов'язано із освітою, а також вирішує глобальні та національні проблеми освіти. Визначено гуманістичне бачення освіти та розвитку, які базуються на дотриманні прав людини та гідності; соціальній справедливості; включенні; захисті; на культурному, мовному та етнічному різноманітті; на поділі відповідальності та підзвітності [4].

Цільові показники сталого розвитку у сфері освіти до 2030 року в Україні, наступні:

- забезпечити, щоб всі дівчатка і хлопчики отримували безкоштовну, справедливу і якісну початкову та середню освіту, що дозволяє домогтися належних і ефективних результатів навчання;

- забезпечити, щоб всі дівчатка і хлопчики мали доступ до якісного дошкільного розвитку, догляду та

дошкільної освіти, з метою підготовки до отримання початкової освіти;

- забезпечити рівний доступ для всіх жінок і чоловіків до недорогої та якісної технічної, професійної та вищої освіти, у тому числі до університетів;

- значно збільшити кількість молоді та дорослого населення, які мають відповідні знання та навички, в тому числі технічні і професійні, забезпечення зайнятості, створення гідних робочих місць і розвитку підприємницької діяльності;

- ліквідувати гендерну нерівність в освіті і забезпечити рівний доступ до всіх рівнів освіти та професійної підготовки для соціально незахищених категорій населення, у тому числі осіб з обмеженими можливостями, представників корінних народів і дітей з особливими потребами;

- забезпечити, щоб всі молоді люди і значна частина дорослого населення, як чоловіків, так і жінок, вміли читати і рахувати;

- забезпечити, щоб всі учні набували знань та навичок, необхідних для сприяння сталому розвитку, у тому числі, за допомогою навчання з питань сталого розвитку та сталого способу життя, прав людини, гендерної рівності, заохочення культури миру та ненасильства, виховання громадян світу і визнання культурного розмаїття та вкладу культури в сталий розвиток.

- створити та модернізувати навчальні заклади з урахуванням потреб дітей, інвалідів та гендерних аспектів та гарантувати безпечне, ненасильницьке, інклюзивне та ефективне середовище для навчання [5].

Успіх порядку денного в галузі освіти на 2030 рік потребує обґрунтованої політики та планування, а також ефективних заходів щодо впровадження. Зрозуміло також, що прагнення, закладені у запропонованому цільовому цілі 4, неможливо здійснити без значного та цілеспрямованого збільшення фінансування, особливо в тих країнах, які найбільш віддають здобуття якісної освіти для всіх рівнів. Таким чином, світова спільнота вирішила, що необхідно збільшити державні витрати на освіту відповідно до контексту країни, і закликає дотримуватися міжнародних та регіональних орієнтирів для ефективного розподілу принаймні 4-6 % валового внутрішнього продукту та / або принаймні 15-20 % загальної суми населення витрати на освіту [4].

Нажаль, в Україні проводиться недостатньо досліджень щодо забезпечення доступності якісної шкільної освіти для всіх дітей та підлітків, а також розрахунку частки населення, задоволеного доступністю та якістю послуг шкільної освіти. Для того, щоб ідеї сталого розвитку реалізувалися, необхідно мати об'єктивну інформацію щодо стану речей в галузі освіти та розробляти аргументовану стратегію на всіх державних і світових рівнях з урахуванням потреб і можливостей людини та бізнесу. Створення сприятливого середовища для розвитку освіти буде мати позитивний ефект для сталого розвитку бізнесу та країн загалом.

Література

1. Посібник для досягнення Цілей Сталого Розвитку в сфері бізнесу. 2017 URL: www.sdgcompass.org
2. Запатріна І. В. Посилення ролі бізнесу в досягненні ЦСР в Україні. Керівництво. Цілі сталого розвитку. Київ, 2018. 69 с.
3. Цілі сталого розвитку 2016-2030 / Організація Об'єднаних Націй в Україні URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholitia/tsili-staloho-rozvytku>
4. Education 2030: Incheon Declaration URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002338/233813M.pdf>
5. 17 цілей сталого розвитку: освіта займає чільне місце / Профспілка працівників освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: <https://pon.org.ua/novyny/4301-novij-globalnij-poryadok-dennij-stalogo-rozvytku.html>

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ

Мелех Н. В.

студентка

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського»

Цифрова трансформація – це поетапна культурна, організаційна та операційна, стратегічна зміна цілей та моделей організації, бізнесу, галузі чи екосистеми шляхом розумної інтеграції цифрових технологій, процесів та компетенцій. Цифрова трансформація використовує технології для створення цінності для різних зацікавлених сторін, впровадження інновацій та набуття можливостей для швидкої адаптації до мінливих обставин.

Цифровізація відіграє важливу роль у сталому розвитку та має великий вплив на життя людей. Для прискорення прогресу до 17 цілей сталого розвитку (ЦРД), встановлених у 2015 році, надзвичайно важливим є використання всього потенціалу цифровізації з активною цифровою співпрацею та взаємодією між дослідниками та розробниками політики [1].

Цифрову економіку можна охарактеризувати як економічну діяльність на основі цифрових технологій та рішень, поділивши її умовно на цифрову інфраструктуру, онлайн-сервіси, платформи та електронну комерцію (електронний бізнес). Розвиток оцифрованого середовища вимагає підтримки існуючих цифрових платформ та створення нових науку технологій та програмного забезпечення.

Цифровізація допомагає ефективнішою мірою задовольнити потреби населення – це здоров'я, безпека, чисте навколишнє середовище, освіта. Наприклад, цифрові рішення для електронного здоров'я, такі як "e-health", "mhealth" та віддалена діагностика за допомогою телемедицини послуг, значно сприяли покращенню доступу до медичних закладів, зменшенню смертності новонароджених та забезпеченню кращого охоплення надання медичних послуг [2].

Ми вже живемо в реальності Індустрії 4.0 – світі автоматизованих виробництв, інтернету речей та Великих даних. Найуспішніші країни світу давно зрозуміли, що відповідь на виклики цифрової доби може дати інноваційна освіта, а найціннішим капіталом

є людина, яка трансформує наукові досягнення в економічний продукт.

Ключовими завданнями освітніх закладів в такий час стає розвиток і реалізація освітньої діяльності на принципах безперервної освіти в рамках концепції Освіта 4.0, що передбачає формування у студентів компетенцій не тільки за профілем обраного освітнього спрямування, а також розвиток креативного і соціального капіталу [3].

Інформаційні технології зростають неймовірно швидко у всьому світі і мають особливе стратегічне значення для економіки не лише у якості джерела прибутків, а й у якості драйвера для подальшого зростання національної економіки основане на ґрунтовних змінах, які інформаційні технології вносять у різні галузі, пропонуючи нові можливості для торгівлі та розвитку. Конкурентоздатність країн наразі тісно пов'язана з їх спроможностями інвестувати у розбудову ІТ-сектору та впроваджувати інновації у освітні, виробничі та управлінські процеси.

Епоха четвертої промислової революції характеризується пов'язуванням підкомпонентів виробничого процесу через Інтернет речей (IoT). Розумна індустрія або Індустрія 4.0 стосується технологічної еволюції від вбудованих систем до кіберфізичних систем (CPS). Це передова робототехніка, адитивні технології (3D printing), розширена реальність, моделювання, горизонтальні/вертикальні інтеграційні системи, промисловий Інтернет, послуги хмарних обчислень (CCS), кібербезпека та Big Data та аналітика [4]. Використання цифрових технологій полегшує комерційні операції, вдосконалює бізнес-процеси, змінює взаємозв'язки у бізнес-секторі та поведінку споживачів, допомагає оптимізувати процес управління, а робітникам набутти необхідних навичок та компетенцій. Індустрія 4.0 має важливий вплив на трансформацію галузі внаслідок наступних трьох прогресів:

1. Цифровізація виробничих та інформаційних систем.

2. Автоматизація систем.

3. Автоматичний обмін даними.

Створення цифрової економіки на базі цифрового сектору та нових цифрових послуг стало світовою тенденцією, про що говорять річні темпи зростання цифрової економіки у ВВП країн світу. Наприклад, частка цифрової економіки у ВВП Китаю зросла з 13 % у 2008 до 30,3 % у 2018 [5].

Цифровізація виробничих та інформаційних систем є необхідною розробкою для управління та планування виробництва. Витяг даних із виробничої лінії потребує автоматизації систем. Автоматичний обмін даними допомагає з'єднати виробничі майданчики в ланцюзі поставок.

Цифрові розробки матимуть наслідки практично для всіх цілей сталого розвитку та торкнуться всіх країн, секторів та зацікавлених сторін. В даний час для світу характерний розрив між недостатньо- і гіперцифрованими країнами. Наприклад, у найменш розвинених країнах лише кожен п'ятий користується Інтернетом порівняно з чотирма з п'яти в розвинених країнах. Це лише один аспект цифрового розриву. В інших сферах, таких як можливості використання цифрових даних та передових технологій, розрив значно ширший. Наприклад, Африка та Латинська Америка складають менше 5 відсотків світових колокаційних центрів даних. Якщо залишити їх без розгляду, ці розриви посилять існуючі нерівності в доходах [6]. Тому важливо врахувати, як можуть рухатись уперед країни, що розвиваються, з точки зору створення вартості та зростання економіки, та що слід зробити для покращення їх статусу-кво.

Економічна географія цифрової економіки не відображає атрадиційний поділ Північ-Південь. Її послідовно очолює то одна розвинена країна, то інша: США, Сінгапур, Швеція, Данія та Швейцарія. На США та Китай припадає 75 % усіх патентів, пов'язаних з технологіями blockchain, 50 % світових витрат на IoT і понад 75 % світового ринку громадських хмарних обчислень. І, мабуть, найшокуюче, на них припадає 90 % вартості ринкової капіталізації 70 найбільших цифрових платформ у світі [6]. Частка ЄС становить 4 %, а Африка та Латинська Америка разом лише 1 %. Сім «супер платформ» – Microsoft, а потім Apple, Amazon, Google, Facebook, Tencent, Alibaba – складають дві третини загальної ринкової вартості [7]. Таким чином, у багатьох цифрових технологічних розробках решта світу, особливо Африка та Латинська Америка, значно відстають від США та Китаю. Деякі поточні торговельні суперечки відображають прагнення до глобального домінування у передових технологіях.

Розширення цифрової економіки створює багато нових економічних можливостей. Цифрові дані можуть бути використані для цілей розвитку та для вирішення суспільних проблем, включаючи ті, що стосуються цілей сталого розвитку. Таким чином, це може допомогти покращити економічні та соціальні результати та стати двигуном інновацій та зростання продуктивності праці. Платформи полегшують транзакції та мережеві роботи, а також обмін інформацією. З точки зору бізнесу, трансформація всіх секторів та ринків шляхом оцифрування може сприяти виробництву товарів і послуг більш високої якості за знижених витрат.

Крім того, цифровізація перетворює ланцюги вартості різними способами та відкриває нові канали для додавання вартості та більш широких структурних змін.

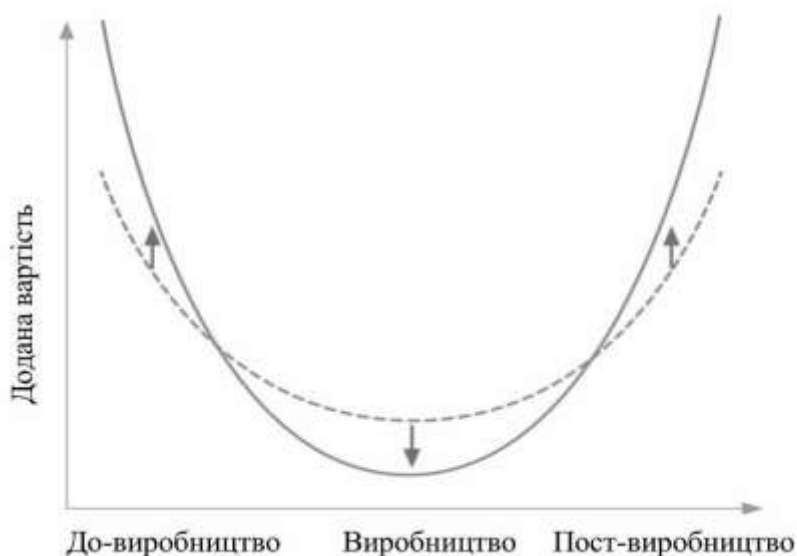
Чистий вплив буде залежати від рівня розвитку та цифрової готовності країн та їх зацікавлених сторін. Це також залежатиме від політики, що приймається та проводиться на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Вплив на створення вартості можна розглядати в кількох економічних вимірах (наприклад, продуктивність праці, додана вартість, зайнятість, дохід і торгівля), для різних суб'єктів (робітників, мікро, малих та середніх підприємств, платформ та урядів), і для різних компонентів цифрової економіки.

Залежно від визначення, оцінки розміру цифрової економіки становлять від 4,5 до 15,5 відсотка світового ВВП. Що стосується доданої вартості у секторі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), то США та Китай разом становлять майже 40 відсотків усього світу. Однак, як частка ВВП, цей сектор є найбільшим у провінції Тайвань, Китаї, Ірландії та Малайзії.

За оцінками дослідників, цифрова економіка вартує \$ 11,5 трлн. на момент 2017 року. До 2025 року прогнозується, що індустріальний Інтернет буде мати масове зростання, а галузеві галузі мають високий рівень оцифровки та інтелекту. До того часу очікується, що цифрова економіка зросте ще більше, до 24,3 відсотка світового ВВП [8].

Дані стали новим економічним ресурсом для створення вартості та збільшення доходів. Для концептуалізації ролі послуг у зміні вартості в цифровій економіці «крива усмішки» ілюструє вплив цифрової економіки з точки зору конкретних сегментів виробництва, як показано на рис 1. Пунктирна лінія представляє поточний стан сегменту з точки зору того, де додається вартість у виробництві. Підвищена цифровізація, автоматизація, модуляризація та сервітизація можуть призвести до зміщення пунктирної лінії до суцільної, показаної на рисунку, де додана вартість у виробництві зменшується, а в до- та після виробництва збільшується.

Рис. 1. Зміна кривої доданої вартості внаслідок процесів цифровізації [6]

Контроль над даними є стратегічно важливим, адже можна буде перетворити їх на цифровий інтелект. Практично в кожному ланцюжку вартості можливість збирання, зберігання, аналізу та перетворення даних приносить додаткову потужність та конкурентні переваги. Цифрові дані є основними для всіх цифрових технологій, що швидко розвиваються, таких як аналітика даних, AI, blockchain, IoT, хмарні обчислення та всі Інтернет-сервіси. Не дивно, що бізнес-моделі, орієнтовані на дані,

приймаються не лише цифровими платформами, а й, все частіше, провідними компаніями різних секторів.

У сільському господарстві, промисловості/виробництві та сфері послуг цифровізація передбачає додавання цінності за допомогою ланцюга вартості даних щодо збору, обробки даних, аналізу даних та монетизації даних. Таким чином, цифрова економіка відкриває додаткові шляхи для збільшення потенційної вартості продукції.

Література

1. Digitalization for a sustainable world. United Nation University Institute for Environment and Human Security. 2019. URL: <https://ehs.unu.edu/media/press-releases/digitalization-for-sustainability.html>.
2. Transformation of Health and Care in the Digital Single Market. European Commission. 2019. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/european-policy-ehealth>.
3. Delipiter Lase. Education and Industrial Revolution 4.0. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/334837153_Education_and_Industrial_Revolution_40
4. Шваб, К.. Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію. 2019. 416 с.
5. World Bank Open Data. The World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org/>.
6. Digital Economy Report 2019. Value creation and capture: implications for developing countries. UNCTAD. 2019. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_en.pdf.
7. World Top Internet Based Companies List by Market Cap. Value.Today. 2019. URL: <https://www.value.today/world-top-companies/internet-companies-world>.
8. Shaping the Future of Digital Economy and New Value Creation. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/platforms/shaping-the-future-of-digital-economy-and-new-value-creation>.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Миронова М. І.

кандидат економічних наук

Середня загальноосвітня школа № 90 міста Львова

Миронов Ю. Б.

кандидат економічних наук, доцент

Львівський торговельно-економічний університет

Головна функція системи освіти будь-якої держави полягає в створенні необхідних умов для адаптації

індивідів до тих соціокультурних реалій, які переважають у суспільстві. Перетворення, що відбуваються у

світі, викликають необхідність кардинальних змін в освітній сфері. Ці зміни зумовлені швидким розвитком світової спільноти, а, отже, необхідно готувати людей до життя в мінливих умовах.

У даний час у навчальних закладах впроваджуються освітні стандарти нового покоління. В цих стандартах наголошується, що основною метою є підготовка фахівців, здатних вирішувати професійні завдання в умовах мінливого світу. Компетентнісний підхід до організації навчального процесу у навчальних закладах – це свого роду реакція освіти на змінені соціально-економічні умови, за яких до фахівців пред'являються нові вимоги. Даний підхід орієнтує освіту на формування необхідних загальнокультурних і професійних компетенцій, а також на самовизначення та розвиток індивідуальності. Це орієнтує цілі викладання економічних дисциплін на формування компетентної особистості, здатної до життєдіяльності і самовизначення в інформаційному суспільстві.

Українські вчені під поняттям «компетентнісний підхід» розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток компетентностей особистості, тобто інтегрованої характеристики людини [4]. Основною ідеєю компетентнісного підходу є діяльнісний характер змісту освіти. З позиції сучасних дослідників, аналізований підхід спрямований на формування професійних і особистісних якостей, організаторських здібностей, умінь приймати рішення і брати на себе відповідальність, володіння необхідними комунікативними якостями, здатності оцінювати соціальні процеси, визначати місце й роль у них своєї професійної діяльності, знаходити шляхи її вдосконалення. В. Біскул зазначає, що означений підхід «поєднує актуальне теперішнє з професійним майбутнім» [1, с. 63].

Доцільність та ефективність застосування компетентнісного підходу полягає в тому, що результат застосування різних видів компетентностей у значній мірі відповідає загальній меті освіти – підготовці учня (студента), здатного до активної соціальної адаптації, самостійного життєвого вибору, до початку трудової діяльності, підвищення рівня професійних знань, до самоосвіти та самовдосконалення. Цей підхід об'єднує відповідні вміння та знання, які стосуються широких сфер діяльності, і особистісні якості, що забезпечують результативне застосування отриманих знань для реалізації поставленої мети. Компетентнісний підхід передбачає не засвоєння окремих знань і умінь, а оволодіння ними в комплексі. У зв'язку з цим змінюється, точніше, по-іншому визначається система методів навчання.

Вивчення реального стану організації педагогічного процесу показало, що економічна теорія часто відрізняється від економічної практичної діяльності майбутніх фахівців, а в навчальному процесі використовують переважно традиційні форми і методи навчання. Удосконалення підготовки, посилення її практичної спрямованості вимагає застосування таких форм, методів і

засобів навчання, які б максимально активізували пізнавальну діяльність учнів та студентів і задовольняли сучасні потреби соціально-економічної практики. В такому випадку викладачеві економічних дисциплін необхідно оновлювати навчальні програми, включати в зміст навчальних курсів матеріали, що розкривають сучасний стан економіки і тенденції її розвитку. Надбання тих чи інших компетенцій, освоєння професійного досвіду, повторимося, відбувається в діяльності. Тому навчання економіці, побудоване на принципі фундаментальності знань, здійснюється також через занурення учнів (студентів) у квазіпрофесійну діяльність. У навчальний курс включається широкий спектр реальних прикладів, подій в економічній сфері, де досить докладно описані різні види виробничих ситуацій і організація відповідних навчальних завдань (вправ): аналіз конкретних соціально-економічних ситуацій, рольові ігри, розгляд інцидентів, аналіз кореспонденції тощо.

Активним методом проведення економічних занять, здійснення контролю знань учнів і студентів по окремій темі конкретного курсу, а також основою для розробки міждисциплінарних завдань і занять, спрямованих на становлення компетентностей, є кейс-метод (англ. *case method* – метод кейсів, метод конкретних ситуацій, метод ситуаційного аналізу). Аналіз будь-якої економічної ситуації починається з формулювання проблеми. Проблема – це різниця між існуючим й ідеальним станом системи, її рішення – це наближення наявного стану до ідеального. Проведення занять із застосуванням методу аналізу конкретних ситуацій відрізняється від звичайних навчальних занять тим, що в основі такої ситуації лежить реальна проблема, яка може не мати однозначного вирішення. Рекомендується така послідовність аналізу ситуації: формулювання ситуації, її вивчення, дискусія щодо рішення, висновок. Наприклад, на вступному занятті з основ економіки «Економіка як наука» заняття доцільно почати із з'ясування поняття «економіка». Пояснити, що економічна наука неоднорідна, вона поєднує фундаментальні економічні та прикладні економічні науки. Учням дається завдання конкретизувати відомі прикладні дисципліни. Особливої уваги потребує з'ясування того, що в даний час предмет економіки трактується неоднозначно, при визначенні економіки відштовхуються від трьох постулатів: відносна обмеженість ресурсів; безмежність потреб; раціональна поведінка економічних суб'єктів. Учні та студенти повинні, відштовхуючись саме від цих постулатів, сформулювати визначення економіки, навести приклади інших підходів. Поглиблюючи знання, важливо усвідомити методи економіки, провести чітке розмежування між позитивним і нормативним аналізом. Зазначене розмежування слід проілюструвати конкретними прикладами. Далі слід зрозуміти ключові функції економіки. Учні повинні прагнути не тільки перерахувати відомі їм функції економіки, а й розкрити кожну з виділених функцій. При

цьому необхідно враховувати, що окремі автори підручників ігнорують той факт, що економіка виконує світоглядну (ідеологічну) функцію. Перед кожною країною стоять різні економічні проблеми. Проте, в кожен момент будь-яке суспільство вирішує кілька основних економічних проблем. Учням необхідно конкретизувати і розкрити зазначені проблеми. В ході подальшої підготовки доцільно розглянути, як вирішується економістами проблема обмеженості ресурсів, зрозуміти сутність альтернативного вибору в господарському житті. При цьому дуже важливо усвідомити феномен альтернативних витрат і особливості обліку цих витрат в економічних дослідженнях, осмислити поняття економічної ефективності та її ключових детермінантів. Завершальним етапом може бути вирішення тестових завдань, що дозволить закріпити отримані знання.

У процесі колективного аналізу виробничих ситуацій часто виникає дискусія – складна форма активізації мислення. Аналіз виробничих ситуацій є характерним прикладом проблемного навчання, тому що в ньому найбільш повно реалізуються вимоги єдності практичної і теоретичної діяльності, зв'язок підготовки у навчальних закладах освіти з господарською практикою. Постановка і вирішення економічних завдань відіграє важливу роль у навчанні майбутніх фахівців за умов ринкової економіки і сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів та студентів. У процесі аналізу і вирішення виробничих ситуацій закладаються основи економічного стилю мислення. Викладач створює умови, коли учням самим потрібно здобувати знання, проявляти самостійність в оволодінні вміннями, методами майбутньої професійної діяльності. У вирішенні проблемних ситуацій найкращих результатів досягає той, хто вміє відшукати можливості, яких не помічають інші. Ця якість просто необхідна майбутнім фахівцям. Без активної самостійної діяльності неможливо сформулювати ключові компетенції. Замість словесного пояснення економічного знання обговорюється, як воно може працювати, чому потрібно діяти саме так у виробничій ситуації. Щоб ознайомити студентів із науковими новинками, економічним законодавством, прийомами і методами праці, викладачеві потрібно самому проявляти ініціативу і творчість. Освоєння економічних знань і досвіду діяльності відбувається успішніше, якщо ви-

кладач, не захоплюючись поясненнями, добивається наближення умов практичної роботи учнів до виробничих умов. Тоді в учнів виникає розуміння необхідності осмислення теоретичного знання, його затребуваність у практичній діяльності економіста, підтримується зацікавленість студентів.

Якщо за умов централізованої економіки суспільство не мало необхідності в умінні економістів професійно формулювати свою позицію (більше потрібні були розрахунки, а не риторика), то перехід до ринкових відносин перетворив економіку в сферу ділового спілкування. Напевно, всі ми помічаємо, що грамотно висловлювати свої економічні погляди вміє сьогодні тільки невелика частина суспільства. Сучасні бізнесмени вже побачили, що найбільші успіхи в діловому світі мали люди, які володіли не тільки знаннями, а ще й умінням добре говорити, переконувати людей у правильності своїх переконань, рекламувати себе і свої ідеї. В активному оволодінні знаннями та вміннями на основі їх осмислення, творчої переробки і застосування в процесі самостійної підготовки відбувається усвідомлення учнями (студентами) цілей і якості результатів навчання.

Занурення в діяльнісно-компетентнісне навчання активізує майбутнього фахівця в саморозвитку, в прагненні до самореалізації в соціально-корисній діяльності, забезпечує його професійне становлення, дозволяє випускникам закладів вищої освіти осмислено увійти в світ професії, бути готовими до сучасного економічного виробництва, частих змін, що відбуваються в ньому, до роботи в умовах сучасного ринку праці.

Необхідно розуміти, що компетентнісний досвід не можна «передати» учням традиційними засобами. Компетентність – це властивість особистості і викладача, і учня, що є підсумком трансформування їх власної активності в спільну діяльність, і проявляється як підсумок взаємозв'язку усвідомлених економічних знань і досвіду виконання професійних дій. Причому, все це формується в контексті особистісних переконань учня чи студента.

Отже, використання компетентнісного підходу дозволяє проектувати зміст підготовки майбутніх фахівців на основі логіки професійної діяльності, створювати умови саморозвитку майбутнього економіста.

Література

1. Біскул В. С. Принципи та технології компетентнісного підходу до формування професійної кар'єрної студентської молоді. *Грані*. 2016. № 5. С. 61–67.
2. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів. Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. К., 2006. 227 с.
3. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи*. К., 2004. С. 66–72.
4. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. URL: <http://zakippro.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПОХОВАННЯ ЯК УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Недайхліб О. В.

головний судовий експерт

Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

Негативні наслідки антропогенного впливу на навколишнє середовище залишаються однією із основних проблем людства. Парадигма сталого розвитку (Sustainable Development), за визначенням Комісії ООН зі сталого розвитку (Agenda 21, United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 1992), полягає у поєднанні зусиль країн світу з метою паралельного забезпечення високої якості довкілля і розвитку економіки, балансу задоволення потреб сучасного суспільства та інтересів майбутніх поколінь. Концепція сталого розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох основних векторів: економічного, соціального та екологічного. Досягнення поставлених цілей стійкості розвитку вбачається можливим виключно за допомогою обґрунтованої політики стимулювання сталого розвитку в рамках глобального партнерства у подоланні, зокрема, екологічних проблем знищення лісів, виснаження родючих ґрунтів, розширення площі пустель тощо, шляхом впровадження і підтримки заходів, що запобігають забрудненню повітря, земель і води, знищенню ресурсів, сприяють безпечним діям з токсичними відходами. Методи реалізації концепції сталого розвитку неможливі не тільки без поширення міжнародної співпраці у сфері екологічно обґрунтованих технологій, об'єднання фінансових ресурсів, але й без міжнародних угод і правових механізмів, що можуть успішно використовуватись як на глобальному, так і на регіональному рівні [1].

Однією з Цілей сталого розвитку до 2030 р. є забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва, що, в свою чергу, передбачає екологічно раціональне використання хімічних речовин і всіх відходів упродовж усього їх життєвого циклу відповідно до узгоджених міжнародних принципів, істотне скорочення потрапляння цих речовин у повітря, воду і ґрунт, щоб звести до мінімуму їхній негативний вплив на здоров'я людей та навколишнє середовище [2]. Отже, серед проблем життєдіяльності людства, особливо, в процесі урбанізації, є накопичення і переробка відходів: як побутових, так і отриманих внаслідок виробництва або іншої діяльності. Багатьох може шокувати думка, висловлена у звіті британських екологів, що «кладовище є, по суті, сміттєзвалищем, оскільки містить підвищену концентрацію забруднюючих речовин» [3]. Нажаль, в Україні, попри широкий аналіз у статистичній інформації органів влади та проведення наукових досліджень різних джерел забруднення довкілля (промисловість, дорожній рух, побут тощо), екологічна небезпека місць поховань делікатно замовчується, хоча зростає з року в рік.

Згідно із ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічною безпекою визнається стан навколишнього середовища, що гарантує запобігання погіршення екологічної ситуації та здоров'я людини [4]. В широкому розумінні екологічна безпека це те, що забезпечує екологічний баланс на Землі і в будь-яких її регіонах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно і політично готове або може адаптуватися людство.

Екологічна безпека визначається на рівні територій держави, регіону, адміністративно-територіальної одиниці, населеного пункту (міста, села) або щодо об'єктів господарювання чи окремих галузей – транспорту, енергетики, хімії, гірництва, зв'язку тощо.

У статті 5 Закону України «Про поховання та похоронну справу» задекларовано, що з метою забезпечення безпеки життя та здоров'я людей, тварин, охорони рослин, а також майна та довкілля, створення умов для раціонального використання всіх видів ресурсів в порядку, передбаченому законом впроваджуються державні стандарти, інші нормативні документи в галузі поховання. Державні стандарти в галузі поховання складаються, насамперед, з обов'язкових містобудівних, екологічних вимог та санітарно-гігієнічних норм щодо створення та функціонування кладовищ, крематоріїв, інших місць поховань. Національні стандарти ДСТУ Б В.2.2-35:2013 «Намогильні споруди та склепи. Загальні технічні вимоги» та ДСТУ-Н Б В.2.2-36:2013 «Настанова з улаштування квітників та огорож намогильних» містять декілька (по чотири кожен у розділі 8) вимог дотримання охорони довкілля під час виготовлення намогильних споруд, квітників та огорож з відсиланням до державних стандартів щодо вмісту забруднюючих речовин у повітрі. Санітарно-гігієнічні вимоги щодо облаштування і утримання кладовищ в населених пунктах України передбачені ДСанПіН 2.2.2.028-99. Цим документом визначені гігієнічні вимоги до облаштування кладовищ, до їх експлуатації та утримання, вимоги до перевезення та до порядку проведення поховання (крім поховання померлих від особливо небезпечних інфекцій), до перепоховання останків померлого, а також вимоги до закриття та реконструкції кладовищ. Водночас, санітарні правила, наприклад, не містять норм із зазначенням періодичності та порядку проведення моніторингу стану використання цвинтарних земель місцевими органами санітарно-епідеміологічної служби або іншими органами влади або місцевого самоврядування, бажано – з оприлюдненням таких даних. Взагалі відсутні дані МОЗ України чи служб СЕС про застосування бальзамуючих речовин патологоанатомічними бюро та закладами

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

судово-медичної експертизи. Не в останню чергу внаслідок цього в Україні відсутні статистичні спостереження забруднення ґрунту та ґрунтових вод свинцем та іншими важкими металами, отруйними хімічними речовинами (формальдегідом, миш'яком тощо) від похоронної діяльності, відомості про які акумулюються та аналізуються, наприклад, в США чи у Великій Британії.

Беззаперечно, що, в цілому, похорони шкодять навколишньому середовищу. Вдаючись до більш поширеного традиційного способу поховання, люди часто не уявляють кількість руйнівних для довкілля факторів, наприклад, шкідливих речовин для ґрунту та ґрунтових вод. Так, забруднюючими факторами поховання можна назвати:

1. Тіло людини:

1.1.1. Хімічні речовини накопичені за життя внаслідок харчування й агресивного лікування та не виведені з організму (продукти хіміотерапії, антибіотики, важкі та кольорові метали – ртуть, срібло, платина, кобальт) тощо.

1.1.2. Кардіостимулятори, зубні пломби та коронки, протезувальні апарати, пластини, штифти, спіралі та інше, видалення перед похованням яких не передбачено.

1.1.3. Шкідливі речовини від бальзамування та косметичних постмортальних процедур (для тривалішого збереження естетичної форми мертвого тіла) – формальдегід, тимол, фенол, сулема, карболова кислота, хлористий цинк, оцтовокислий калій або натрій тощо.

1.1.4. Хворобливі бактерії, віруси, кишкові палички, збудники туберкульозу, інші поверхневі мікробні забруднення.

2. Труна, її вміст та одяг – лакова обробка, просочення матеріалу деревини герметиками та консервантами, металеві ручки та інкрустації, ґудзики, ювелірні прикраси, штучні парики, металеві, пластикові та гумові елементи взуття тощо.

Негативний вплив на довкілля справляє знищення деревних масивів для масового виготовлення домовин; неконтрольоване поширення («розповзання») території кладовищ, поява численних занедбаних цвинтарів у зв'язку із закриттям дрібніших населених пунктів внаслідок урбаністичних процесів; використання гербіцидів, пестицидів та інших агресивних речовин та хімічних сполук для підтримання охайності кладовищ; розповсюджене у країнах пострадянського простору використання штучних пластикових квітів, вінків, надгробків тощо.

Помітно, що крім безпосереднього засмічення землі, особлива загроза стосується ґрунтових та поверхневих вод. Не дарма у дорадянські часи цвинтарі зазвичай розміщувались на пагорбах.

Отже, похоронна діяльність створює екологічні проблеми для життєдіяльності людини. Знаходить підтвердження думка науковців, що окремі питання забезпечення екологічної безпеки залишаються неви-

рішеними в низці територій з конфліктними екологічними ситуаціями і, в першу чергу, це стосується впливів на довкілля об'єктів комунального господарства [6, с. 121], до яких належать кладовища та місця поховань.

У прагненні досягнення цілей сталого розвитку та екологічної безпеки у світі з'явилося поняття зелених похорон (ресомация через лужний гідроліз, промесія, компостування, використання біокапсули тощо), тобто такого, що сприяє його природному розкладанню та кругообігу речовин.

Для реформування сфери поховання, з огляду на потреби економії земельних ресурсів територіальних громад та екологічні аспекти, Міністерством розвитку громад та територій України оприлюднений проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення галузі поховання» від 03.01.2020 (далі – проект Закону) [7], де запропоновано ввести нові поняття «біопоховання» та «місця біопоховання». Так, біопохованням визначається вид поховання померлого, що передбачає використання матеріалів, які розкладаються протягом п'яти років, місце розташування якого не містить намогильних споруд, а облаштовується інформаційною табличкою. Місцем біопоховання є відокремлена частина земельної ділянки, розташована на території кладовища, парку, скверу, лісопарку, іншої зеленої зони, відведена виключно для здійснення біопоховань. Вказані дефініції запропоновані окремо на відміну і на протигагу поняттям «місце поховання» (кладовище, колумбарій) та «місце для поховання» (могила або колумбарна ніша).

Порівняння даного проекту Закону із положеннями і термінами Європейського стандарту EN 15017: 2019 «Ритуальні послуги – Вимоги» [8] свідчить, що законопроект не враховує світовий досвід надання ритуальних послуг. Він не охоплює повного спектру «зелених» або еко-похорон, не регламентує ринок поховальних онлайн-послуг, надання дозволів та процедури на поховання у морі й таке інше. Водночас, позитивним моментом, спрямованим на досягнення екологічної безпеки поховання, є запропоноване у проекті Закону розширення кола основних принципів діяльності в галузі поховання в частині редакції принципу забезпечення збереження місць поховань доповненням щодо додержання принципів еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів під час влаштування та утримання місць поховань (абз.10 ст.4), а також встановлення нового принципу екорозвитку та екологізації діяльності у сфері поховання.

Погоджуючись з Т. Марш [9], констатуємо, що людство, попри усвідомлення цього, знаходиться у розпалі «революції смерті»: традиційний зміст ритуальних послуг і нормативні акти в галузі похоронної справи піддаються переосмисленню та змінам. Саме наукова думка є флагманом вивчення тенденцій, базою юридичних досліджень впливу правового регулю-

вання на соціальні норми та економічні реалії, авангардом у створенні концепції бачення реформування

галузі похоронної справи з урахуванням передових ідей світового досвіду.

Література

1. Порядок денний на XXI століття. Програма дій Міжнародної конференції ООН, 1992 р. (Ріо-де-Жанейро). URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda_21.pdf
2. Цілі сталого розвитку в Україні. URL: <http://sdg.org.ua/ua/pro-hlobalni-tsili/responsion-consumption-and-production>.
3. Rachel Martin. Grave danger – Cemeteries as a source of groundwater pollution. Groundsure. 2019. October, 24. URL: <https://www.groundsure.com/resources/grave-danger-cemeteries-as-a-source-of-groundwater-pollution/#>.
4. Про поховання та похоронну справу: Закон України від 10 лип. 2003 р. № 1102-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1102-15>
5. Державні санітарні правила та норми «Гігієнічні вимоги щодо облаштування і утримання кладовищ в населених пунктах України»: Постанова Головного державного санітарного лікаря України від 01 лип. 1999 р. № 28 / ДСанПіН 2.2.2.028-99. URL: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=1350>.
6. Екологічна безпека та економіка: Монографія / М. І. Сокур, В. М. Шмандій, Є. К. Бабець, В. С. Білецький, І. Є. Мельнікова, О. В. Харламова, Л. С. Шелудченко. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2020. 240 с.
7. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення галузі поховання» від 03.01.2020. URL: <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/proekt-zakonu-ukrayini-pro-vnesennya-zmin-do-deyakih-zakonodavchih-aktiv-ukrayini-shhodo-udokonalennya-sferi-pohovannya/>
8. The European Standard EN 15017: 2019 'Funeral Services – Requirements' published by CEN in 2005, approved by CEN on 28 July 2019. URL: <https://www.en-standard.eu/bs-en-15017-2019-funeral-services-requirements/>.
9. Tanya D. Marsh. The Death Care Revolution. Wake Forest Journal of Law & Policy. 2018. Vol. 8:1. C.1 URL: <https://wfulawpolicyjournal.com.files.wordpress.com/2018/02/0-forewordrevised.pdf>.

ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ЕКСПЕРТІВ-ТОВАРОЗНАВЦІВ ІЗ ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА ВАРТОСТІ ПОСЛУГ

Петрова І. А.

доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

Донцова О. С.

завідувач сектору товарознавчих досліджень лабораторії товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

Желавська О. О.

судовий експерт-товарознавець

У нинішніх умовах господарювання сфера послуг є одним із секторів ринкової економіки, яка в умовах структурної кризи все-таки є спроможною нарощувати обсяги виробництва. До сфери послуг, згідно класифікатора видів економічної діяльності (КВЕД-2020), прийнято відносити 13 секцій, серед яких: сфера розваг, технічна та наукова діяльність, страхова діяльність, освітня сфера, соціальні послуги, ремонт автотранспортних засобів тощо [1].

Науковцями запропоновано низку характерних ознак ринку послуг, а саме: висока швидкість обороту капіталу внаслідок більш короткого виробничого циклу; територіальна сегментація та локальність; висока диференційованість продукту в одній і тій самій галузі; індивідуальність і нестандартність наданих послуг і технологій у багатьох галузях сфери послуг; висока невизначеність результату під час надання послуг;

наявність асиметрії маркетингової інформації; висока чуттєвість до ринкової кон'юнктури [2].

Професор В. В. Апопій зазначав, що сферу послуг утворюють різноманітні та різнорідні галузі діяльності, що формують матеріальні й нематеріальні послуги, що дає підстави стверджувати про неї як про сукупність економічно неоднорідних ринкових сегментів, тобто як цілісну систему, складниками якої є різні види послуг, що потрібні населенню та суспільству для нормальної життєдіяльності взагалі та для задоволення потреб кожної людини зокрема [3, с. 26].

Виходячи із такого визначення ринку послуг можна стверджувати, що цей ринок об'єднує окремі ринки, кожний із яких функціонує та розвивається з певними особливостями. Дослідники сфери послуг запропонували різні класифікації, в яких використані такі критерії, як: чутливість, характер попиту, обсяг послуг, складність, рівень кваліфікації, трудомісткість, економічна та

соціальна орієнтація, ступінь контактності зі споживачем тощо [4, с. 53].

Здійснивши дослідження у сфері оцінювання послуг Л. А. Траченко зазначає, що під експертизою послуг слід розуміти компетентне дослідження точно сформульованого питання про якість і безпеку послуг їх відповідність певним нормам і стандартам. Вона окреслює загальні засади щодо проведення експертизи послуг з метою захисту прав споживачів та наводить практичні напрацювання щодо експертного оцінювання якості надання послуг [5].

У забезпеченні сталого розвитку ринку якісних послуг в Україні не останнє місце посідає оцінка послуг, що здійснюється експертами-товарознавцями задля кваліфікованого виконання якої необхідним є формування їхньої відповідної компетентності, що відбувається під час навчання, практичної діяльності, стажування тощо. Оскільки зміни у сфері економіки поряд із розвитком ринку послуг призводять до змін у законодавчому полі України, то й освітня діяльність також змінює перелік спеціальностей, за якими готуються фахівці закладами вищої освіти для забезпечення потреб ринку послуг. Так, наказ МОН від 12.04.2016 № 419 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 06 листопада 2015 року № 1151» містить таблицю «відповідності Переліку напрямів, за якими здійснювалася підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (Перелік 1), Переліку спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра (Перелік 2), та Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015) [6].

В таблиці окреме місце посідає спеціальність «Експертиза товарів та послуг» у розподілі галузей знань щодо законодавчого регулювання підготовки здобувачів вищої освіти із даного напрямку підготовки. Так, у розділі таблиці «Соціальні науки, бізнес і право» передбачена галузь знань 0305 «Економіка та підприємництво» із напрямом підготовки 6.030510 «Товарознавство і торговельне підприємництво» та спеціальністю «Експертиза товарів та послуг» 8.03051003, відповідно галузі знань 07 «Управління та адміністрування» та спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність [6]. Цей документ визначає компетенцію товарознавця, як фахівця з експертизи товарів та послуг, а також підкреслює, що і товари, і послуги є однаково рівними об'єктами товарознавчої експертизи відповідно до визначеної спеціалізації. Фахівці, які мають вищу освіту за цією спеціальністю, володіють професійними знаннями, уміннями та навичками у товарознавчій, підприємницькій, управлінській, експертній діяльності у сфері товарного обігу, митного контролю та консумерізму.

Саме експерт-товарознавець, який отримав вищу освіту за цією спеціальністю має підготовку, що сформувала його професійні знання щодо: ідентифікації товарів та послуг; забезпечення захисту прав споживачів при реалізації товарів та наданні послуг; дослідження споживних властивостей товарів та послуг; управління якістю та безпечністю товарів; аналізу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища торговельно-технологічного процесу; формування інформаційного середовища щодо якості та безпеки товарів, асортиментної структури, правового поля здійснення торговельно-технологічного процесу, а також щодо діяльності конsumerських організацій; реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів; розроблення методичного забезпечення інспектування щодо дотримання вимог до якості, безпеки товарів та послуг; менеджменту організації та персоналу; експертизи товарів та послуг; інспекційної роботи з виявлення ступеня дотримання законодавства щодо захисту прав споживачів та накладення стягнень тощо.

Окремо слід підкреслити, що судовим експертом-товарознавцем з оцінки товарів та послуг може бути фахівець, який має вищу освіту (не нижче спеціаліста) та практичний досвід роботи на таких посадах: фахівець-аналітик із дослідження товарного ринку; промоутер, мерчандайзер, супервайзер, дистриб'ютер, логіст; завідувач складу; комерційний директор; начальник відділу збуту чи відділу маркетингу; начальник комерційного відділу; директор магазину; комерсант, топ-менеджер агентства (торговельного); менеджер в оптовій торгівлі; менеджер в роздрібній торгівлі побутовими та непродовольчими товарами; менеджер в роздрібній торгівлі продовольчими товарами; фахівець з державних закупівель; інспектор торговельний; інспектор-товарознавець; організатор зі збуту; товарознавець; інспектор державний із закупівель та якості сільськогосподарських продуктів [8].

Окремо зупинимось на практиках, які має пройти особа, що навчається за спеціальністю товарознавство. Під час навчання передбачені такі види практики: навчальна практика «Вступ до фаху», **товарознавчотехнологічна практика, виробнича практика (бакалавр), переддипломна практика (бакалавр), виробнича практика (спеціаліст, магістр), переддипломна практика (спеціаліст, магістр)**. Зупинимось більш докладно на кожній із окреслених.

Метою навчальної практики «Вступ до фаху» є ознайомлення студентів після I курсу з майбутньою спеціалізацією, коли на конкретних практичних прикладах показується роль фахівців у розвитку ринку товарів і послуг, у підвищенні конкурентоспроможності підприємств, у покращенні якості товарів та послуг; роз'яснюються загальні положення державного стандарту вищої освіти в Україні та особливості підготовки фахівців даного профілю підготовки; надати короткий огляд змісту освітньо-професійної програми підготовки фахівців зі спеціальності «Підприємництво, торгівля та

біржова діяльність» та доводяться специфіка й особливості діяльності фахівця-товарознавця.

Товарознавчо-технологічна практика передбачає поглиблення і закріплення знань студентів з товарознавства і технологій харчових продуктів і непродовольчих товарів, прищеплення навичок контролю якості сировини, напівфабрикатів і готових виробів в умовах виробництва; придбання досвіду організаторської праці в трудовому колективі.

Виробнича практика при отриманні освітнього рівня бакалавр спрямована на набуття студентами професійних, дослідницьких і організаційних навичок для повноцінної діяльності випускників закладів вищої освіти на різних підприємствах або здійсненні експертної діяльності на ринку послуг України.

Окремим видом практики при отриманні освітнього рівня бакалавр є переддипломна практика, метою якої є поглиблення та закріплення студентами теоретичних знань і набуття необхідних навичок і досвіду роботи у галузі товарознавчої, маркетингової та комерційно-управлінської, експертної діяльності, опанування торговельно-технологічними процесами, що здійснюються в різних сферах національної економіки у сучасних умовах.

Виробнича практика при отриманні освітнього рівня спеціаліст і магістр забезпечує оволодіння студентами сучасними методами, навичками, вміннями та способами організації праці майбутньої професійної діяльності, формування у них на базі одержаних у закладі вищої освіти знань професійних навичок та вмінь для прийняття самостійних рішень під час роботи в конкретних суспільно-економічних умовах, виконання потреби систематично поповнювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності при оцінюванні якості та визначенні вартості послуг.

Переддипломна практика для отримання освітнього рівня спеціаліст і магістр орієнтована на опанування студентами-випускниками професійних навичок для повноцінної діяльності у сферах сучасної торгівлі, промисловості, комерційних, експертних структурах, у роздрібних та оптових торговельних закладах, збутових структурах промислових підприємств, робота в яких потребує глибоких товарознавчих знань з експертизи якості товарів і послуг; з оцінки та прогнозування споживних властивостей товарів; визначення їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках; управління якістю товарів на всіх етапах товаропросування; ідентифікації товарів тощо.

Окремо зауважимо, що переддипломна практика магістра, крім того, пов'язана з викладацькою діяльністю і реалізується під час участі магістра у навчальному процесі, що має організувати випускаюча кафедра. Проходження переддипломної практики магістра організовано в провідних науково-дослідних та науково-виробничих установах наукового спрямування з якими є договори про творчу співпрацю.

Таким чином, усі нормативно-правові акти України, доповнення та зміни у діяльності закладів вищої освіти при підготовці професійних кадрів для ринку послуг підтверджують необхідність формування компетентностей експерта-товарознавця для його подальшої діяльності у межах компетенції при визначенні якості та вартості такого предмету дослідження як «послуга». При цьому, авторами не встановлено іншої судової експертної спеціальності, яка б мала відповідні знання, понятійний апарат та методологію дослідження з оцінки не тільки якості, але і вартості послуг крім експерта-товарознавця.

Література

1. КВЕД-2020 Класифікація видів економічної діяльності. URL: <https://evrovektor.com/kved/2010/>
2. Співак Л. С. Формування ринку послуг в трансформаційній економіці : дис. ... канд. екон. наук: 08.01.01. Київ. 2002. 192 с.
3. Апопій В. В. Організація і технологія надання послуг: навч. посіб. Київ : Академія. 2006. 312 с.
4. Пугачевська К. Й. Сфера послуг в Україні: особливості розвитку та стратегічні перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 18. С. 52-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_18_12
5. Траченко Л. А. Експертиза послуг: навч. посібн. Одеса: ОНЕУ, ротапринт. 2017. 243 с.
6. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. *Офіційний вісник України*. від 03.06.2016 2016 р.. № 41. Ст. 1553.
7. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність. Експертиза товарів та послуг. Центр НІТ ХДУХТ. URL: <http://www.hduht.edu.ua/index.php/en/fttp/te>

ОСОБЛИВОСТІ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Піддубцева О. І.

старший викладач

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Інтеграція нашої країни у європейську спільноту та поглиблення співпраці з Європейським Союзом, зокрема в сільському господарстві, є рушійною силою для поступових змін в аграрній освіті. Спільні проекти між Україною та німецькомовними країнами потребують висококваліфікованих фахівців зі знанням іноземної мови. З огляду на це, перед педагогічною спільнотою постає завдання пошуку нових підходів до викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. Серед таких науковці виокремлюють кооперативне навчання. Враховуючи той факт, що даний підхід є мало відомим в українських закладах вищої освіти, то він потребує додаткового вивчення з урахуванням особливостей викладання німецької мови в аграрних закладах вищої освіти, що і обумовлює актуальність його дослідження.

Питання кооперативного навчання досліджується багатьма зарубіжними вченими (Ф. Борш, Д. Джонсон, Р. Джонсон, Дж. Дьюї, С. Каган, Р. Славін). В українському освітньому просторі це питання частково досліджене у роботах Н.П. Волкової, А.В. Пироженко, О.І. Пометун, О.Б. Тарнопольського, переважно у розрізі інтерпретації інтерактивних методів навчання.

Попри той факт, що в багатьох працях висвітлені різні аспекти застосування кооперативного навчання іноземним мовам, його особливості у викладанні німецької мови за професійним спрямуванням залишаються недостатньо висвітленими, що і стало метою нашого дослідження.

У західній науковій літературі кооперативне навчання (cooperative language learning) розглядається як частина більш загального навчального підходу до викладання іноземних мов, а саме навчання у співробітництві (collaborative learning). Кооперативне навчання відносять до одного з найважливіших підходів для активізації студентів, інтенсифікації навчального процесу та підвищення його ефективності. Кооперативне навчання трактують як «технологію навчання в невеликих групах, коли створюється можливість обговорення кожної проблеми, доведення, аргументування власної думки» [2]. На думку О.Б. Тарнопольського, кооперативне навчання – це «не просто робота у парах та малих групах, це така робота, де знання, навички та вміння всіх учасників мовби підсумовуються так, що студенти не просто вчать, але й вчать та вчать один у одного, підвищуючи загальний навчальний ефект» [1]. У нашому дослідженні ми визначаємо кооперативне навчання як групову навчальну діяльність, яка організована таким чином, що навчання залежить від соціально-структурного обміну між учнями в групах, і в якому кожен студент несе відповідальність за своє

навчання та зацікавлений в збільшенні мотивації у навчанні інших учасників групи.

Характерною відмінністю кооперативного навчання від традиційних підходів до викладання іноземних мов є те, що під час кооперативного навчання особистість викладача відходить на другий план, відсутня конкуренція між учнями, навчання відбувається у співпраці. Кооперативне навчання – це не просто виконання структурованого завдання або досягнення певної мети учасниками групи, кооперативне навчання – це коли завдання або діяльність структуровані таким чином, що потрібна участь кожного учасника групи. Це дозволяє розподілити відповідальність за виконання завдання між усіма учасниками групи. Для кооперативного навчання характерні такі елементи: взаємодія віч-на-віч, позитивна взаємозалежність всіх учасників групи, індивідуальна відповідальність, навички співпраці та групова робота. Розглянемо кожен елемент докладніше.

Перший елемент кооперативного навчання, взаємодія віч-на-віч, – це пряма комунікація між учасниками, що може відбуватись як буквально, так і по телефону, електронною поштою або через різні соціальні комунікатори (Skype, Zoom, Messenger, Viber, Telegram). Другий елемент кооперативного навчання – це позитивна взаємозалежність всіх учасників групи. Це означає, що учасники групи покладаються один на одного та можуть досягти успіху разом. Цей елемент тісно пов'язаний з третім, який передбачає індивідуальну відповідальність за власну частину роботи. Четвертий елемент передбачає навички співпраці. Він є дуже важливим, бо не завжди студенти вміють працювати разом, тоді перед викладачем постає завдання розвинути ці навички у студентів. Останнім елементом є групова робота, сутність його полягає в тому, що студенти повинні контролювати себе під час виконання завдань, це дасть змогу забезпечити ефективну роботу групи в цілому.

У своїй роботі Д. Джонсон та Р. Джонсон виокремлюють п'ять основних критеріїв успішного кооперативного навчання [3]:

1) Позитивна залежність. Успіх кожного студента залежить від сумлінності інших студентів. Учасники групи вчать, взаємної відповідальності і роботі в команді.

2) Пряма підтримка. Студенти підтримують один одного безпосередньо. Вони обмінюються думками, джерелами та матеріалами, дають оцінку виконаній роботі один одного з метою отримання спільного ре-

зультату роботи. Вони роз'яснюють один одному новий матеріал і допомагають усувати прогалини в знаннях.

3) Відповідальність. Кожен студент бере участь в роботі групи і вносить свій внесок у вирішення заданої проблеми. Кожен учасник несе відповідальність за результат групової діяльності. Кожен студент виконує посильну йому роботу, намагається дослідити суть питання і вчиться роз'яснити його іншим учасникам навчання.

4) Соціальна компетентність. Студенти вчаться взаємній довірі і повазі, чітко і ясно висловлювати свої думки при комунікаціях і вирішувати виникаючі протиріччя і конфлікти.

5) Власна оцінка. Студенти вчаться оцінювати власний внесок в успіх групової роботи, а також оцінювати спільну роботу групи з точки зору використаних методів і виділяти причини невдач.

Кооперативне навчання має в своєму арсеналі велику кількість методів, серед яких – метод проектів, метод «Мозаїка», методика «Я-Ти-Ми». Враховуючи низький рівень володіння іноземною мовою студентів та невелику кількість годин на вивчення дисципліни «Німецька мова (за професійним спрямуванням)» на першому курсі в аграрному виші, використання зазначених методів є доречним. Особливості цих методу дають змогу використовувати їх як на заняттях в аудиторії, так і в позааудиторні години під час самостійної

роботи. Розглянемо докладніше метод «Мозаїка». Він передбачає, що кожен студент групи вивчає свій розділ матеріалу, а потім повідомляє його іншим членам групи. Наприклад, викладач дає студентам завдання – описати фази росту озимої пшениці (фаза призначається викладачем). Після цього кожен студент групи знаходить інформацію стосовно певної фази в німецькомовному джерелі та ділиться нею з іншими учасниками групи. Коли кожен учасник групи повідомить свою частину матеріалу, то всі студенти групи будуть мати повну картину стосовно цього питання. Тобто, отримати повну інформацію можливо тільки слухаючи всіх учасників групи. Цей метод дозволяє формувати у студентів не тільки навички німецькомовного спілкування на професійні теми, але й здатність довіряти та нести відповідальності за правдивість повідомлених фактів, що є дуже важливим для подальшого професійного життя.

Отже, серед особливостей кооперативного навчання німецької мови за професійним спрямуванням в аграрних закладах вищої освіти ми виокремлюємо такі: 1) формування у студентів здатності нести індивідуальну відповідальність, довіряти та працювати в команді; 2) формування німецькомовної професійно орієнтованої компетентності; 3) достатня кількість методів, які враховують особливості викладання німецької мови в аграрних закладах вищої освіти.

Література

1. Тарнопольський О.Б. Експериментально-інтерактивне навчання іноземної мови для спеціальних цілей у неформальному ВНЗ: сутність підходу. *Вісник Харківського національного університету*, 2010. № 17. С. 125-133.
2. Kessler C. Cooperative language learning: A teacher's resource book. NY: Prentice Hall Regents, 1992. 257 p.
3. Johnson, D., Johnson, R. Learning together and alone: cooperative, competitive, and individualistic learning. Boston: Allyn and Bacon, 1999. 260 p.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ: ПРАГНЕННЯ Й РЕАЛІЇ

Полякова О. М.

кандидат педагогічних наук, доцент

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

Попри наявність у сучасному науковому тезаурусі багатьох варіантів тлумачення змісту поняття «цінності», одним із загальноприйнятих підходів є трактування цінності як суспільного ідеалу. Важливий акцент знаходимо в аксіологічному поясненні двохелементної структури цінностей: 1) дещо, що має велику значимість, відповідає актуальній потребі; 2) зафіксований у культурі шлях задоволення значимої потреби [3].

У контексті зазначеного вважаємо важливою спробу аналізу практики задоволення закладами вищої освіти широко задекларованої потреби у забезпеченні гендерної рівності [6].

Здійснення політики забезпечення рівних прав та можливостей передбачає комплексні активності: наукові дослідження; впровадження гендерного підходу у

навчально-виховний процес задля формування гендерної культури студентів; дотримання засад гендерної рівності у виробничих стосунках системи університету (не лише шляхом боротьби з гендерною дискримінацією, а й шляхом програмування забезпечення гендерної рівності університетського середовища).

Зрозуміло, що однією з умов успішних перетворень є, насамперед, аналіз «вихідної» ситуації. Відповідно, нагальною потребою для закладу вищої освіти, який визнає гендерну рівність як необхідну цінність розвитку демократичного суспільства і прагне її досягти, є проведення гендерного аудиту. Зосередимо свою увагу саме на ньому.

Гендерний аудит покликаний оцінити вісім аспектів діяльності закладу:

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

- робочий графік (навчальні та робочі години);
- організацію роботи та навчання;
- робочий простір (місце роботи або навчання);
- інформаційну та комунікаційну політику (поінформованість персоналу про додаткові можливості для працівників із сімейними обов'язками);
- корпоративну культуру та розвиток лідерських навичок;
- розвиток персоналу, навчання та інші академічні кваліфікації;
- фінансову підтримку, винагороди та не грошові заохочення;
- додаткові сімейно орієнтовані послуги [1].

Методологія і методика гендерного аудиту, як і підготовка експертів і експертів для його здійснення, справджувалися в межах проекту «Гендерний мейнстримінг у вищих навчальних закладах України» (2015р.). У результаті, узагальнені звіти щодо результатів проведення гендерного аудиту представили 15 закладів вищої освіти.

Аналіз цих звітів свідчить, що:

- наявна практика зменшення обсягів гендерного аудиту за масштабами його проведення. Зокрема, в Національному університеті «Острозька академія» гендерним аудитом були охоплені два факультети – політико-інформаційного менеджменту та гуманітарний [4];

- подекуди гендерний аудит здійснювався фрагментарно: певні аспекти гендерного аудиту «випадали» з поля зору дослідниць і дослідників. Більшість робочих груп зосереджувала свою увагу на аналізі: штатного складу працівниць і працівників, їх професійної активності та рівні професійних досягнень; студентського складу; наявності та специфіці гендерних стереотипів та суб'єктивних оцінок щодо стану забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у закладі [5];

- інтерпретація отриманих результатів гендерного аудиту не завжди була об'єктивною та подекуди тяжіла до «оптимізації» їх трактування. Зокрема, цитуємо: «Серед очільника університету, проректорів, деканів 33 % жінок, на наш погляд, статистика позитивна, хоча і не відповідає представленості жінок належним чином» [4];

- звітні матеріали щодо проведеного гендерного аудиту, попри їх сукупну представленість на сайті

Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти ВНЗ [5], відсутні у відкритому доступі на сайтах низки закладів (Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Запорізького національного університету. Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Харківського національного університету радіоелектроніки, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії та ін.). Означене змушує констатувати, що гендерний аудит не перетворився для певних університетів-учасників проекту на сталий інструмент створення недискримінаційного середовища за ознакою статі;

- на жодному з сайтів університетів, які здійснили гендерний аудит у 2015 році немає оприлюднених даних про спроби його повторного проведення з метою виявлення динаміки стану проблеми досягнення гендерної рівності. Водночас Сумський державний університет, попри закінчення проекту «Гендерний мейнстримінг у вищих навчальних закладах України», провадить активну роботу щодо пропагування гендерного аудиту у мережі закладів вищої освіти України.

Всеукраїнська мережа осередків гендерної освіти ВНЗ ініціювала гендерний аудит як противагу негативним впливам низької гендерної чутливості університетів: плінність кадрів (викладацьких та студентських), втрати людського потенціалу (зниження рівня працездатності та якості навчання), зниження конкурентоспроможності жінок-випускниць із вищою освітою на ринку праці [1, С.5]. Ще однією важливою функцією гендерного аудиту була визначена просвітницька: популяризація гендерного мейнстримінгу у закладах вищої освіти. На жаль, наразі, у загальному доступі, відомості про проведення гендерного аудиту своєї діяльності вітчизняними закладами вищої освіти поза межами означеного проекту є поодинокими [2].

Наведені аналітичні дані дають підстави сформулювати припущення, що на сучасному етапі вітчизняні університети, переважно, сприймають декларацію гендерної рівності як необхідність у контексті вимог приєднання до системи європейських цінностей. Водночас, для інтеріоризації ними цієї цінності ще має бути докладено багато консолідованих зусиль державних і недержавних суб'єктів.

Література

1. Гендерний аудит діяльності вищих навчальних закладів. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12877-20161027.pdf>
2. Гендерний паспорт Чернігівського національного технологічного університету / уклад. Н. А. Ємець; Центр гендерної освіти ЧНТУ. Чернігів: ЧНТУ, 2017. 20 с. URL: <https://www.stu.cn.ua/media/files/pdf/gender-pasport.pdf>
3. Палюх М. Акіологія соціальної роботи: теоретичний аспект. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології*. Київ, 2014. № 23. С.524-531. URL: <http://es-journal.in.ua/index.php/2227-6246/article/viewFile/159479/158732>
4. Узагальнений звіт проекту Гендерний мейнстримінг у вищих навчальних закладах України вересень – жовтень 2015 р. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2015/20-09-02>
5. У Харкові підбили підсумки року гендерного аудиту. URL: <http://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/news/187-u-kharkovi-pidbyly-pidsumky-roku-hendernoho-audytu>

6. Цілі сталого розвитку. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>

ЕКОЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА В СИСТЕМІ ОСВІТИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: НАУКОВА ДОКТРИНА І ДОСВІД ІНДІЇ У ВИМІРІ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

Самойленко Є. А.

кандидат юридичних наук, доцент
Сумський державний університет

Сімнадцять цілей сталого розвитку і 169 відповідних їм завдань не виникли з нічого, як і не були транспоновані у нормативний вакуум міжнародного права. Вони ґрунтуються на міжнародних договорах, актах «м'якого» міжнародного права, рішеннях міжнародних судів і арбітражів. На питаннях сталого розвитку нині сфокусована діяльність неурядових організацій, що займаються неофіційною кодифікацією міжнародного права (наприклад, Делійська декларація принципів міжнародного права щодо сталого розвитку 2002 р. Асоціації міжнародного права).

Первинно концепція сталого розвитку зародилася у 1980-х роках в якості спільної мети співтовариства держав, а міжнародне право поступово пристосовувалося до неї. В резолюції 38/161 від 19.12.1983 р. Генеральна Асамблея ООН вітала створення спеціальної комісії, якій доручалося подати до 2000 р. та в наступні періоди свою доповідь щодо екологічних і інших глобальних проблем, включаючи пропозиції стосовно довгострокових стратегій в цілях сталого розвитку. Всесвітня комісія з питань навколишнього середовища і розвитку (WCED) у доповіді «Наше спільне майбутнє» (документ A/42/427 від 04.08.1987 р.) представила концепцію сталого розвитку, а в додатку 1 до доповіді – резюме принципів охорони навколишнього середовища і сталого розвитку. Членом комісії на той момент був представник від Індії Нагендра Сінгх (1914 – 1988) – делегат від своєї держави на сесіях Генеральної Асамблеї ООН (1966, 1969, 1975), член Комісії міжнародного права ООН (1967 – 1972), а також суддя (1973 – 1988), віце-президент (1976 – 1979) і президент (1985 – 1988) Міжнародного Суду ООН. Йому як представнику індійської школи міжнародного права судилося стати в авангарді трансформаційних процесів у вітчизняній юридичній науці, підпорядкованих перенесенню архетипу сталого розвитку на ґрунт правової системи Індії.

Зрештою, глобальні цілі сталого розвитку безвідносно суто екологічної проблематики були сформульовані у Декларації тисячоліття ООН (резолюція Генеральної Асамблеї ООН 55/2 від 08.09.2000 р.) та скориговані Порядком денним у сфері сталого розвитку на період до 2030 р. (резолюція Генеральної Асамблеї ООН 70/1 від 25.09.2015 р.). Як відмічається у доктрині, актуалізований у сучасних умовах Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.

базується, зокрема, на Статуті ООН 1945 р., Загальній декларації прав людини 1948 р., Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 р., Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку 1992 р. та ін. [1, р. 16]. При цьому основні принципи міжнародного права згідно Статуту ООН утворюють фундамент для права людини на сприятливе довкілля та сталий розвиток, дотримання якого фактично є складовою зобов'язань держави *erga omnes* [2, р. 289–290].

Покажемо та не менш важливим для окреслення масштабів поступової і різнопланової екстраполяції парадигми сталого розвитку у національні правопорядки (в т. ч. у контексті формування сприятливого навколишнього середовища) є сприйняття означеної концепції міжнародною судовою й арбітражною практикою, а також практикою окремих міжурядових організацій з вирішення міждержавних спорів. Серед численних прикладів варто виділити: справу щодо спору між Словаччиною і Угорщиною, пов'язаного з проектом спорудження та експлуатації системи шлюзів Габчикова-Надьмарош на ділянці р. Дунай (§§ 125, 140 рішення Міжнародного Суду ООН від 25.09.1997 р.); справу DS58 «США – заборона на імпорт деяких креветок та продуктів з них» в рамках Світової організації торгівлі (§§ 131, 153 звіту Апеляційного органу від 12.10.1998 р.); справу «Африканська комісія з прав людини та народів, Центр із застосування соціальних та економічних прав (SERAC) і Центр для економічних і соціальних прав (CESR) проти Нігерії» (справу корінного народу огоні; § 52 комюніке Африканської комісії з прав людини та народів № 155/96 від 27.05.2002 р.); справу «Хаттон та інші проти Великобританії» Європейського суду з прав людини (рішення Великої Палати від 08.07.2003 р. за заявою № 36022/97, § 1 спільної особливої думки суддів Ж.-П. Кости, Г. Ресса, Р. Турмена, Б. Зупанчича, Е. Штайнер); справу стосовно спору між Пакистаном та Індією, пов'язаного з відведенням вод р. Кішенганга (§§ 448-452 часткового рішення Постійної палати третейського суду від 18.02.2013 р.) та ін.

Тобто у розрізі історичної ретроспективи ідея сталого розвитку корінням входить у товщу проблем збереження довкілля. Ще на етапі «кристалізації» цієї концепції індійські юристи-міжнародники розглядали

право на сприятливе довкілля і сталий розвиток в якості принципу міжнародного права, змістом якого у тому числі є обов'язок держави: підтримувати екосистему та процеси в ній задля функціонування біосфери у всьому її різноманітті, своєчасно інформувати усіх громадян про діяльність, яка може істотно вплинути на використання ними природних ресурсів або їх навколишнє середовище, а також забезпечувати зацікавленим особам доступ і належну процедуру розгляду відповідних справ у адміністративних та судових органах [2, pp. 296, 310].

У світлі політичних зобов'язань, взятих на себе Індією згідно Стокгольмської декларації Конференції ООН з проблем оточуючого людину середовища 1972 р. (вона не містила згадок про сталий розвиток, однак заклала фундамент для наступного втілення його постулатів у життя), у листопаді 1976 р. до Конституції були внесені положення щодо обов'язку держави (ст. 48А) та обов'язку громадян Індії (ст. 51А (g)) захищати і покращувати навколишнє середовище, охороняти ліси, озера, ріки і дику природу [3]. Дані поправки вступили в силу з 03.01.1977 р. Після Стокгольмської конференції в Індії були прийняті закони: «Про контроль за забрудненням води» 1974 р., «Про контроль за забрудненням повітря» 1981 р., «Про захист навколишнього середовища» 1986 р. [4].

Найбільш яскраво специфіку національної моделі імплементації міжнародно-правових принципів і норм у сфері сприяння сталому розвитку та реалізації його цілей ілюструє правова позиція Верховного Суду Індії у вирішених ним справах.

Верховний Суд наголосив на актуальності екологічної освіти на хвилі розпочатого глобального діалогу довкола вектору сталого розвитку: у справі «*Махеш Чандра Мехта проти Індійського Союзу та інших*» (1991), відкритій за позовом відомого в Індії адвоката. Заявник, посилаючись на ст. 51А (g) Конституції, вказував, що для виконання зобов'язання дбати про навколишнє середовище та охороняти екосистему населення повинно бути краще поінформованим про стан довкілля. Відзначаючи, що в демократичній державі поширення інформації є основою її устрою, і що існує загальне визнання того, що захист навколишнього середовища є об'єктивною необхідністю для життя на Землі, Суд зробив наступні доручення: 1) кінозалам, гастрольним кінотеатрам і відеосалонам в якості однієї з ліцензійних умов провадження діяльності безкоштовно демонструвати як мінімум два слайди або повідомлення про навколишнє середовище при кожному показі (Міністерству з охорони навколишнього середовища доручалося підготувати матеріал для слайдів); 2) Міністерству інформації і телерадіомовлення випускати присвячені довкіллю короткометражні інформаційні фільми, що повинні демонструватися у кінотеатрах кожного дня, а центральному уряду та урядам штатів забезпечити виконання даної умови з 01.02.1992 р.; 3) Комісії з університетських грантів

вжити заходів для розроблення в рамках університетів навчальних курсів з навколишнього середовища, з тим щоб останні розглянули можливість введення подібних курсів як обов'язкових у своїх коледжах; 4) урядам штатів і радам з питань освіти відповідних навчальних закладів вжити заходів для поетапного введення до програми навчання, починаючи із середніх шкіл та завершуючи вступом до закладів вищої освіти, обов'язкового предмету у сфері екології [4].

Судове рішення у справі «*Махеш Чандра Мехта проти Індійського Союзу та інших*» детермінувало тектонічні зрушення в системі освіти Індії. Держава стала однією з небагатьох у світі, де екологічна освіта є обов'язковою практично на всіх рівнях формальної освіти. На підставі ст. 142 Конституції 18.12.2003 р. Верховний Суд виніс постанову (order), якою доручив Національній раді з освіти, досліджень та підготовки кадрів (NCERT) розробити модельний силабус екологічної освіти. Національна рада підготувала диференційований навчальний план для учнів 1–12 класів. Згідно постанови Верховного Суду від 13.07.2004 р. силабус мав бути схвалений кожним штатом, а Національна рада визначалася головною установою, уповноваженою контролювати його реалізацію. Проте силабус був переглянутий у світлі того, що в 2004 р. Міністерство розвитку людських ресурсів приступило до розроблення Рамкової національної освітньої програми на основі врахування проблематики охорони довкілля. Спеціально створена фокус-група рекомендувала включення компонентів екологічної освіти до навчальних планів з усіх дисциплін. Згідно прийнятої у 2005 р. Рамкової освітньої програми Національна рада підготувала нові силабуси та підручники, а в жовтні 2007 р. представила Верховному Суду афідевіт (affidavit) – документ, що засвідчував впровадження екологічної освіти у навчальну програму. Суд своєю постановою від 03.12.2010 р. прийняв афідевіт та констатував остаточне вирішення справи (виконання судового рішення) за заявою Махеша Чандри Мехти [5].

Національна рада з освіти, досліджень та підготовки кадрів рекомендувала наступний підхід до інтегрування в освітній процес екологічної компоненти:

- класи I і II (діти віком від 6 до 7 років) – екологічна освіта через заняття в з таких основних предметів, як: читання, письмо та математика (наприклад, учні можуть вивчати фігури в математиці, визначаючи форми у навколишньому середовищі);

- класи з III по V (діти віком 8–11 років) – екологічна освіта викладається в якості окремого предмету під назвою «Дослідження довкілля» за підручником «Моє оточуюче середовище», з якого учні можуть дізнатися про навколишнє середовище в контексті їх власного життя;

- класи з VI по X (діти віком 12–16 років) – інфузійна модель екологічної освіти, насамперед у суспільних науках (приміром, здобувачі освіти, які вивчають гниття чи розкладання матерії, можуть готувати проект чи

практичні завдання, пов'язані з екологією, як частину навчального блоку). З усіх предметів бали, що можуть бути виставлені за знання питань з екології, складають 10 % від загальної кількості балів в межах як формативного, так і сумативного оцінювання;

- класи XI і XII (діти віком 17–18 років) – екологічна освіта є частиною міждисциплінарних проектів здобувачів як у розрізі курсів за вибором, так і в рамках курсів загальної підготовки, оскільки для навчання вони самостійно обирають собі дисципліни. Такі заняття зосереджені на використанні в освітньому процесі проектного методу навчання. Наприклад, здобувач освіти, який вивчає комерцію, може завершити проект, присвячений на концепції «зеленої» економіки [6].

У справі «Форум добробуту мешканців міста Веллур проти Індійського Союзу та інших» (1996) провадження було відкрито на підставі ст. 32 Конституції, що передбачає звернення до Верховного Суду з метою реалізації гарантованого права на конституційний захист. Форум з питань добробуту мешканців м. Веллур стверджував про відведення місцевими шкіряними заводами неочищених стоків на сільськогосподарські поля, узбіччя, а також у водні шляхи, що призвело до забруднення р. Палар і, як наслідок, – до дефіциту питної води в районі. Проведене Сільськогосподарським науково-дослідним університетом штату Таміл-Наду попереднє опитування показало, що більше 30 000 га сільськогосподарських угідь стали непридатними для обробки. Суд у пошуках юридичної істини у справі простежив «генеалогію» концепції сталого розвитку в міжнародному екологічному праві, починаючи з Стокгольмської декларації 1972 р., й ідентифікував сталий розвиток в якості концепції балансу між екологією і розвитком (економічним розвитком – Є. С.),

що стала складовою звичаєвого міжнародного права, хоча її міжнародно-правова сутність недостатньо досліджена [7]. Значення даної справи індійські юристи вбачають у тому, що вперше принцип сталого розвитку декларувався принципом національного екологічного права. Однак, рішення по ній було винесено 10 років по тому, як принцип отримав міжнародне визнання в 1987 р. Таку неспішність Верховного Суду вони пояснюють тим, що в рамках принципу сталого розвитку було закладено розуміння альтернативного економічного устрою, за якого буде приділятися належна увага екологічним аспектам (витратам) економічної діяльності. Це закономірно перетворило б Суд на розробника політики в означеній сфері, що можна було б розцінювати як його втручання в діяльність органів виконавчої влади. Верховний Суд, не дивлячись на свою активність, цього робити не бажав. Тільки на початку 1990-х років, коли в Декларації Ріо-де-Жанейро з'явилося абстрактне формулювання принципу сталого розвитку, цим надавалася достатня гнучкість в його інтерпретації на національному рівні. Суд скористався цією можливістю, щоб вибудувати такий самобутній стиль вітчизняної юриспруденції у контексті сталого розвитку, який не йшов би у розріз зі змістом відповідних міжнародно-правових принципів у норм [8, р. 85].

Отже, ціннісно-орієнтований підхід в освіті на прикладі досвіду Індії проявився в активізації еколого-освітньої діяльності. При цьому відповідне переосмислення засад функціонування національної системи освіти хоча й відбувалося під гаслами сталого розвитку, але проходило достатньо тривалий час в умовах, коли власне сам сталий розвиток як юридична конструкція перебував поза площиною екологічного права цієї держави.

Література

1. Kim E. R. The Nexus between International Law and the Sustainable Development Goals. *Review of European Community & International Environmental Law*. 2016. Volume 25. Issue 1. Pp. 15–26. DOI: 10.1111/reel.12148
2. Singh N. Right to Environment and Sustainable Development as a Principle of International Law. *Journal of the Indian Law Institute*. 1987. Volume 29. Number 3. Pp. 289–320.
3. Ullas Th. Sustainable Development: A Harmonious Concept between Environment and Development. *Lex Terra*. 2018. Issue 30. URL: http://www.nluassam.ac.in/docs/lex%20terra/lex_terra_issue_30.pdf (date of request: 23.05.2020).
4. Supreme Court of India Case “M.C. Mehta vs Union of India & Others”, Judgment of November 22, 1991. URL: <https://indiankanoon.org/doc/1918380/> (date of request: 24.05.2020).
5. Sharma J. The NCERT Approach. URL: <http://education-for-change.blogspot.com/2012/06/ncert-approach-dr-jaiashree-sharma-nodal.html> (date of request: 24.05.2020).
6. Sharma P. K., Menon S. Compulsory Environmental Education in India: Case Study / Centre for Environment Education (CEE). URL: <https://naaee.org/eepro/groups/global-ee/case-study/compulsory-environmental-education-india> (date of request: 24.05.2020).
7. Supreme Court of India Case “Vellore Citizens Welfare Forum vs Union of India & Others”, Judgment of August 28, 1996. URL: <https://indiankanoon.org/doc/1934103/> (date of request: 24.05.2020).
8. Chowdhury N. Sustainable Development as Environmental Justice: Exploring Judicial Discourse in India. *Economic & Political Weekly*. 2016. Volume LI. Nos. 26 & 27. Pp. 84–92.

ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Складановська М. Г.

*доктор філософії, керівник психологічної служби,
куратор лабораторії екологічної інкультурації
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

Цілі сталого розвитку сформульовано в офіційному документі ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» (*Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*).

Концепція сталого розвитку (sustainable development) об'єднує екологічну, соціальну та економічну компоненти і передбачає створення стабільних умов здорового життя для теперішнього й майбутнього поколінь у гармонії з природою. Для цього необхідні зміни ціннісних критеріїв якості життя людини: не кількісне зростання матеріальних статків, а повноцінний всебічний розвиток людської індивідуальності, розкриття інтелектуальних і творчих можливостей особистості, усвідомлення своєї ролі й місця в Універсумі, а отже – відповідальність за продовження життя на планеті.

Мета – визначити базові вимоги змін ціннісних критеріїв в освітньому процесі на шляху до сталого розвитку.

Саме ціннісні пріоритети визначають не тільки бажане для людини, але й те, які способи задоволення першочергових потреб обирає людина. Саме від ієрархії цінностей людства залежить вибір того шляху, яким буде (чи не буде) розвиватися сучасна цивілізація.

Екологічний підхід ставить на перший план:

- значне обмеження забруднення навколишнього середовища шляхом чітких стандартів гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у воді, повітрі, ґрунті, жорсткий контроль за їх дотриманням і юридично, законодавчо закріплену міру відповідальності за їх порушення;
- розробку і впровадження ресурсозберігаючих, енергоємних технологій виробництва;
- постійний екологічний моніторинг стану біосфери;
- наукову розробку моделі розвитку біосфери і прогнозування можливих наслідків того чи іншого шляху розвитку.

Психолого-екологічний підхід ставить на перший план цілеспрямований розвиток екологічного мислення, екологічної культури, всіх компонентів індивідуальної і суспільної екосвідомості в процесі виховання, навчання і самоосвіти. Підкреслюючи той факт, що впровадження всіх вищезазначених заходів втрачає свою ефективність без урахування людського особистісного чинника.

Найперше – це реформування освіти, її ноосферний напрямок, починаючи з сімейного виховання, до-

шкільного і шкільного виховання, можливості формування екологічного мислення у вищій школі:

- екологічна просвіта, її ефективність і можливості застосування нових моральних цінностей, усвідомлення „екологічного імперативу”;
- соціокультурні заходи екологічної інкультурації студента;
- розвиток демократичних норм і засобів розв'язання соціальних, політичних проблем і інститутів світового співробітництва, підвищення ролі ООН та її відповідальності за шляхи загальнопланетарного розвитку.

Ауреліо Печчеї, засновник і перший президент Римського клубу, відзначав, суть проблеми, яка стоїть перед людством на нинішній стадії його еволюції, полягає саме в тому, що люди не встигають адаптувати культуру до тих змін, які самі ж вносять в цей світ і джерела цієї кризи лежать всередині, а не поза людської істоти, яка розглядається і як індивідуальність, і як колектив. Вирішення цих проблем має виходити, перш за все, зі змін самої людини, її внутрішньої сутності. Таким чином, людина стає головним об'єктом екологічного пізнання.

Вважаємо за необхідне ввести до наукового обігу термін «екологічна інкультурація». Під терміном «екологічна інкультурація» ми розуміємо процес засвоєння індивідом екоетичних цінностей, опанування екокультурних норм поведінки й ставлення до природи, як зовнішньої, так і своєї внутрішньої. Тобто процес екологічної інкультурації – це процес опанування людиною екологічної культури, освоєння її змісту й основних рис. Цей процес включає як цілеспрямовані впливи на особистість під час навчання, виховання, так і підсвідомі впливи мистецтва, природного і природно-антропогенного середовища, культуротворчу діяльність.

Ефективність екологічної інкультурації забезпечується включенням молодшої людини у значущу для неї діяльність, яка викликає позитивні емоції і спонукає студента до усвідомлення змісту ситуації, аналізу своїх переживань, намірів, дій та їх наслідків. Аналіз процесу екологічної інкультурації особистості приводить нас до першочергової проблеми: визначення основних чинників ефективності опанування екологічної культури сучасним студентом.

В екокультурному аспекті першочергового значення в реформуванні вищої освіти набувають:

- пріоритет екокультурних, екоетичних цінностей у формуванні особистості студента;
- необхідність екологізації змісту освіти;

- необхідність створення відповідного освітнього середовища, що впливає на формування екологічної особистості студента;

- організація навчально-виховного процесу у вищій школі відповідно до вимог збереження психічного (психологічного) здоров'я студента;

- екокультурна і екопсихологічна підготовка викладачів;

- необхідність безперервної екопсихологічної, екокультурної освіти і перепідготовки фахівців.

Але чим більше вільного часу залишається у сучасного студента для відпочинку, саморозвитку, занять улюбленою справою, тим актуальнішою стає проблема формування культури життєдіяльності людини, культури споживання, екологічної культури, культури мислення, здоров'язбереження, розвитку вищих потреб особистості. Розвиток творчого потенціалу, формування потреби в творчості як невід'ємної складової способу життя повноцінної здорової особистості є, на наш погляд, альтернативою споживацькій спрямованості особистості, розповсюдження якої є сумною реалією нашого часу. Адже саме ідеали споживацького напрямку є соціально-психологічною базою формування антропоцентричного типу екосвідомості, духовної порожнечі особистості. Існуюча система екологічної освіти виявляється недостатньою для формування екологічної особистості. Виникає завдання задіяти інші види соціокультурної практики для ефективного і більш інтенсивного процесу її формування. Отже, програми екологічної інкультурації мають включати як освітні засоби, так і просвітницьку діяльність, спеціально організовані соціокультурні акції, роботу засобів масової інформації, громадських об'єднань, клубів, організацію дозвілєвої сфери студентської молоді. Особистісно-діяльнісний підхід є провідною науково-методичною базою організації цього процесу, а його праксеологічний зміст – це стратегія виживання людства і тактика поведінки людини у природі відповідно до цієї стратегії.

Головним чинником ефективного процесу екологічної інкультурації студента є створення відповідного середовища, в якому живе, навчається, працює, спілкується студент. Саме під впливом найближчого соціального середовища людина обирає тип свого «життєвого сценарію» (за Е.Берном), культурний сценарій діяльності, серед яких культура мислення стає дедалі все актуальнішою. Особливої ваги набуває необхідність розвитку екологічного мислення в процесі формування професійного мислення – провідного інструменту інженерної освіти. Екологічна експертиза будь-якого інженерного рішення має передувати експертизам економічної й виробничої доцільності та рекомендації до його впровадження. Результатом екологічного контролю, екологічного підходу, на наш погляд, повинні бути не штрафи за забруднення довкілля, а неможливість початку будівництва, введення в дію проекту без жорсткої екологічної експертизи. Для студентів

навчальних закладів культури особливого значення в процесі опанування екологічної культури особистості набуває розвиток естетичного сприйняття середовища, вміння побачити красу в повсякденному оточенні людини і передати іншим свої почуття й думки, розвиток творчої уяви, емоційного світу особистості з перевагою гностичних, комунікативних, естетичних і альтруїстичних емоцій.

Глибинна сутність екологічної культури – це творча діяльність людини, спрямована в майбутнє. У людства немає досвіду виходу з глобальної екологічної кризи, і розв'язок цієї проблеми потребує як науково-технічних, так і соціокультурних рішень. Ці проблеми не мають однозначних алгоритмів розв'язку, а отже вимагають нестандартних підходів, широти мислення творчих особистостей. Аналізуючи ці проблеми, ми маємо зробити висновок: напрямком розвитку творчого потенціалу молоді людини співпадає з вектором формування екологічного мислення, екологічної свідомості, екологічної культури нашого сучасника. Отже, *розвиток творчого потенціалу особистості, креативності як здатності до творчої діяльності, стає провідним чинником формування екологічної культури особистості.*

Необхідним чинником ефективності екологічної інкультурації особистості українського студента є врахування особливостей національного характеру українця. Чутливість до краси природи, любов до неї, психологічне осмислення свого внутрішнього світу у зв'язку з оточуючим світом – це вагомі риси українського національного характеру. Отже, враховуючи специфічні риси українського національного характеру, для формування екологічної культури особистості потрібно інтегрувати наукові знання, міфологічне і релігійне світосприйняття, заходи мистецтва, традиції, обряди та інші культурні тексти.

Для управління процесом екологічної інкультурації студентської молоді ми пропонуємо програму формування екологічної культури студентів в позанавчальній сфері, яка містить систему соціокультурних заходів, спрямованих на формування і розвиток окремих складових екологічної культури особистості: екологічної свідомості, екологічного мислення, ціннісних орієнтацій особистості студента, мотивації його екологічної поведінки, розвиток його творчого потенціалу і креативності, здатності до естетичного сприйняття навколишнього середовища, культури здоров'язбереження, культури самовдосконалення і особистісного зростання. Заходи цієї програми містять і елементи просвітницької діяльності (а отже, отримання нової інформації), і також інтерактивні форми спілкування: дискусії, «круглі столи», обговорення «болючих» тем сучасного суспільства, пов'язаних з екологічними проблемами, і формування особистого ставлення до них в процесі роздумів, відстоювання своєї точки зору, обмін думками, елементи рольових і

ситуаційних ігор, підтримка творчих спроб обдарованих студентів тощо.

Результати дослідження впроваджуються в роботу Лабораторії екологічної інкультурації – структурного підрозділу Українського національного Центру екологічної архітектури та зеленого будівництва, який створено в Придніпровській державній академії будівництва та архітектури. У Центрі створюється проект сучасного

високотехнологічного екопоселення та досліджуються можливості його реалізації. Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням кроскультурного аспекту екологічної інкультурації молоді та впровадженням результатів проведеного дослідження у розробку інноваційних технологічних проектів на базі синтезу сучасної технічної та гуманітарної культур.

Література

1. Складановская М.Г. Экологическая инкультурация International Book Market Service LTD., member of Omni Scriptum Publishing Group. – 2018, 200с.
2. Складановська М.Г. Людина і світ. Вступ до екологічної психології: навч. посіб. 2-е вид., доп. Д.: Національний гірничий університет, 2006. 144 с.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ

Славко О. О.

*вчитель історії та правознавства
Глибокобалківський НВК «Загальноосвітня школа I-II ступенів – дитячий садок»*

Гендерна рівність є важливою запорукою збалансованого розвитку суспільства, що передбачає рівну участь чоловіків і жінок як у політиці, економіці та науці, так і в догляді за дітьми та домашній роботі. «Держави ... зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими і політичними правами» – це положення, зокрема, закріплено у статті 3 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [1]. Подібні норми містяться також і в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права. Крім того, цей документ окремо вказує на необхідності забезпечувати «справедливу зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, причому, зокрема, жінкам повинні гарантуватися умови праці, не гірші від тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю» (стаття 7) [2].

Проте, вважаємо, що рівна участь жінок і чоловіків у політичній, економічній та науково-культурній сферах можлива лише за умови однакового охоплення хлопчиків і дівчаток дошкільною, шкільною, професійною та вищою освітою. Тому важливими є питання не тільки декларування рівних прав незалежно від статі, але і реальні можливості доступу до освіти для жінок. Вважається, що гендерна рівність в освіті досягається тоді, коли жінки та чоловіки, які навчаються, мають однаковий доступ до можливостей навчання, рівне ставлення до себе і отримують однакову користь від освіти для реалізації свого потенціалу в культурній, політичній та економічній сфері. На жаль, статистика ЮНЕСКО свідчить, що станом на 2016 рік 132 мільйони дівчат у всьому світі не охоплені шкільною освітою, включаючи 34,3 мільйона дівчат початкового шкільного віку, 30 мільйонів дівчат середнього шкільного віку та 67,4 мільйона дівчат старшого шкільного віку [3]. Серед

причин такої ситуації дослідники наводять відстань до школи, культурні норми та практики, шкільне гендерне насильство та ранні або примусові шлюби [4].

Один із центральних міжнародно-правових актів щодо захисту прав жінок – Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок – у статті 10 зобов'язує Держав-сторін вживати усіх відповідних заходів для того, щоб ліквідувати дискримінацію щодо жінок, з тим щоб забезпечити їм рівні права з чоловіками в галузі освіти [5].

Зусилля низки міжнародних організацій спрямовані на подолання гендерної нерівності, у тому числі – у питаннях освіти. Зокрема, гендерна рівність є глобальним пріоритетом для ЮНЕСКО і нерозривно пов'язана з зусиллями організації щодо просування права на освіту та підтримки досягнення Цілей сталого розвитку. У Рамковій програмі «Освіта-2030», ухваленій у 2015 році на Всесвітньому форумі з питань освіти в Інчхоні за участі ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Світового банку, ПРООН, УВКБ ООН та інших, зокрема, передбачається: «Ми визнаємо важливість гендерної рівності у досягненні права на освіту для всіх. Отже, ми прагнемо підтримувати гендерно чутливі політики, середовища планування та навчання; інтеграцію гендерних питань у підготовку вчителів та навчальні програми; та усунення гендерної дискримінації та насильства в школах» [6].

Важливість заходів, спрямованих на утвердження гендерної рівності в освіті, визнають також і на теренах Європи. Зокрема, у Звіті про гендерну рівність в освіті Парламентської Асамблеї Ради Європи визначено, що «гендерна рівність, як основне право людини та найважливіший елемент «паритету» та плюралістичної демократії, повинна гарантуватися освітніми системами всіх держав, які є учасниками Європейської культу-

рної конвенції. Дівчатка та хлопчики, жінки та чоловіки повинні мати юридичну та фактичну свободу доступу та свободу вибору в освіті, включаючи початкову та подальшу освіту, професійне навчання та освіту дорослих. Освіта повинна допомогти їм розвинути свій повний потенціал, зберегти особисту цілісність, націлитись на економічну незалежність та повноцінно брати участь у суспільстві та політичному житті» [7].

Вбачається, що серед напрямків, з якими необхідно працювати для підвищення доступності освіти для жінок, можна виділити такі:

1) законодавство та освітня політика: ефективні законодавство та політика та їх реалізація мають важливе значення для створення сприятливого середовища для інституціоналізації та стабільності гендерної рівності та сприяння освіті дівчат та жінок;

2) підходи до викладання, навчання та оцінювання: переконання та ставлення вчителів щодо гендерних ролей, їх підходи до викладання, а також те, як вони ставляться до дівчат та хлопців у класі, можуть позитивно чи негативно вплинути на участь дівчат та хлопців у навчальному процесі, навчальні досягнення та результати навчання. Уряд має підтримувати вчителів, надавати їм можливості та залучати до розробки гендерно чутливих та трансформативних навчальних програм. Для найкращого результату навчання гендерно рівне ставлення повинно бути інтегроване як до програм професійної підготовки, так і до курсів підвищення кваліфікації вчителів;

3) навчальний план (цілі навчання, очікувані результати та зміст освітніх програм): на рівні держави має регулярно відбуватись моніторинг навчальних програм, підручників та методичних матеріалів для викладачів з метою усунення гендерних ухилів та пропагування контенту, який кидає виклик гендерним упередженням та сприяє розширенню можливостей дівчат та жінок;

4) середовище навчання: школи та інші навчальні середовища повинні бути здоровими та безпечними для всіх учнів та вчителів, особливо для дівчат та жінок, які є найбільш вразливими. Навчальні заклади повинні бути простором, вільним від гендерно зумовленого насильства або інших форм знущань та дискримінації, та задовольняти конкретні потреби учнів, особливо дівчат. Середовище навчання може бути вагомим аргументом на користь продовження освіти для окремих категорій дівчат.

5) особлива увага до вразливих категорій: жінки та дівчата, особливо підлітки, включаючи тих, які похо-

дять із малозабезпечених родин, проживають у віддалених населених пунктах, де відсутні школи, чи у зоні збройних конфліктів, належать до етнічних, релігійних чи мовних меншин, мають особливі потреби і є маломобільними, стали жертвами гендерно зумовленого насильства чи вступили в ранній шлюб, зобов'язані піклуватись про родичів похилого віку чи постійно займатись домашнім господарством, повинні отримувати особливу підтримку як від держави, так і від педагогів. Така підтримка, ймовірно, сприятиме тому, що вони закінчать навчання.

Які з цих заходів вживаються в Україні? Зокрема, Конституція України у статті 24 закріплює рівність прав чоловіків і жінок [8], а стаття 6 ЗУ «Про освіту» проголошує забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності [9]. Подібні положення продубльовано у інших галузевих законах та підзаконних нормативно-правових актах. Також в Україні проводиться несистемний моніторинг змісту навчальних програм, підручників та посібників на їх відповідність принципу гендерної рівності. До пропагування гендерної рівності в освіті доволі часто долучається Урядова уповноважена з гендерної політики. Державною соціальною програмою забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року передбачено також заходи щодо залучення особливо вразливих категорій жінок до навчання, сприяння отримання ними повного циклу шкільної / професійної освіти та заохочення їх до вступу до ЗВО [10].

Видається, що Україна робить чимало для утвердження гендерної рівності в освіті, проте можна помітити і певні недоліки у реалізації цієї політики. Наприклад, трапляються випадки навіязування учням курсів на кшталт «Сімейних цінностей» чи «Традиційної моралі», в рамках яких відбувається продукування гендерних стереотипів. На жаль, доводиться констатувати, що окремі педагоги все ще є гендерно упередженими і змушують учнів до поведінки у рамках традиційних гендерних ролей. Незважаючи на заходи щодо протидії булінгу, започатковані на державному рівні, школи все ще не стали середовищем, на 100 % вільним від упередженості та гендерно зумовленого насильства. Зауважимо, що подолання цих негативних явищ можливе за умови проведення системної правовиховної роботи у навчальних закладах. Сподіваємось, вже найближчим часом у всіх закладах освіти буде повною мірою реалізовано принцип гендерної рівності.

Література

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966 року / База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 1966 року / База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
3. One in Five Children, Adolescents and Youth is Out of School / UNESCO, 2018. URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs48-one-five-children-adolescents-youth-out-school-2018-en.pdf>

4. Gender equality/ Global Partnership for Education. URL: <https://www.globalpartnership.org/what-we-do/gender-equality>
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 1979 року / База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207
6. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4 / UNESCO, 2016. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656>
7. Report on gender equality in education / Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 1994. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=8100&lang=EN>
8. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
10. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273 / Кабінет міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-socialnoyi-programi-zabezpechennya-rivnih-prav-ta-mozhливостей-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2021-roku>

ПРАВОВЕ ПОЄДНАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Стрельник В. В.

кандидат юридичних наук, доцент

Сумський національний аграрний університет

Демченко А. М.

студентка

Сумський національний аграрний університет

Мироненко А. О.

студентка

Сумський національний аграрний університет

Науковий прогрес слугує поштовхом для переходу технології з категорії засобів до категорії інструментів. У провідних технологічних країнах світу відбувається надзвичайна популяризація робототехніки, використання технологій штучного інтелекту. Конкурентоздатність і запобігання інтелектуальної деградації людини у середовищі співіснування зі штучним інтелектом, мають значення для збереження та розвитку цивілізації [1, с. 52]. Підвищення стандартів правового захисту прав та інтересів осіб на результати їхньої інтелектуальної діяльності розглядається як одне із головних завдань, що постали нині перед правниками, парламентаріями світу. Це стосується не лише продуктів особистої мистецької чи науково-технічної діяльності, а й об'єктів, що були створені за допомогою технологій штучного інтелекту. Ціла низка проблем у сфері прав інтелектуальної власності на результати діяльності «розумних» машин, потребує врегулювання. Дискусійним залишається питання визначеності продуктів, створених «електронними особистостями», захисту такої «інтелектуальної власності». Сам термін «електронні особистості» був запроваджено Європарламентом в проекті резолюції про правовий статус роботів [2].

Питання охороноздатності творів, створених механізмом, вперше розглядалося в судовій практиці США. Закон США про авторське право визначає необхідність

дотримання певних критеріїв, для того щоб твір отримав авторсько-правову охорону: (1) має бути визнаний «оригінальним авторським твором» (original work of authorship); (2) має володіти певним «мінімальним рівнем творчості» (a modicum of creativity); (3) критерій авторства. Наприклад, *Burrow-Giles Lithographic Co. v. Sarony* (1884 р.) – одна з перших справ, у якій досліджувалося питання охороноздатності фотографічного твору із зображенням Оскара Уайльда. Компанія *Burrow-Giles Lithographic* оскаржувала авторство фотографа Наполеона Сароні, стверджуючи, що фотографія є результатом механічного процесу. Верховний Суд США не погодився з поданими аргументами та зазначив, що саме фотограф створив твір, за допомогою обрання костюму, пози моделі, застосування інших елементів постановки. Таким чином, об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту не являються об'єктом правової охорони авторського права. Об'єкти, створені людиною за допомогою комп'ютера як засобу, визнаються охороноздатними [3].

У 1974 р. Конгресом США була створена Національна комісія з нових технологічних застосувань творів, що охороняються авторським правом (National Commission on New Technological Uses of Copyrighted Works), діяльність якої спрямована на дослідження питань використання творів, створених комп'ютерами.

У своїй доповіді 1978 р. Комісія прирівняла комп'ютери до інших інструментів, що використовують люди у творчій діяльності. Відомство здійснює реєстрацію оригінальних творів лише за умови, якщо вони були створені людиною (human being), а не природою, машинами, тваринами. Отже, ні Закон США про авторське право, ні судова практика, ні практика Відомства США з авторського права не допускають можливості визнання права авторства на твори, створені без участі людини [3]. Все це пояснюється позицією, що ніхто, окрім людини, не може постати перед судом. У разі, якщо коло авторів буде розширено, вийде за зазначене обмеження, то це сприятиме правовій невизначеності. У США існує підхід, за яким визнається людина, що використовує штучний інтелект для створення твору, у співавторстві як користувача та розробника/власника штучного інтелекту [4, с. 458].

Обговорюється думка, що штучний інтелект слід розглядати як працівника або підрядника користувача. Серед наявних шляхів розвитку (розробки нового режиму, надання статусу автора штучному інтелекту тощо) США обирають свій окремий шлях, де технології незалежно від рівня складності їх функціонування залишатимуться засобом [5].

Пріоритетним напрямом розвитку в країнах ЄС визначили створення цифрового єдиного ринку (Digital single market). Європарламентом було схвалено Резолюцію «Норми цивільного права про робототехніку». Документ, що складається з понад сотні пунктів, присвячено найрізноманітнішим аспектам і проблемам робототехніки. Зокрема, пропонується закріпити правові основи використання штучного інтелекту та впровадження загальноєвропейської системи реєстрації «розумних» машин [6]. На думку парламентарів, певним категоріям роботів повинен бути присвоєний індивідуальний реєстраційний номер, що буде внесений до спеціального реєстру, де можна знайти детальну інформацію про робота, включаючи інформацію про виробника, власника й умови компенсації у разі шкоди.

Також слід звернути увагу на Директиву про етичний підхід до розробки штучного інтелекту (чорновий варіант), яка була опублікована у квітні 2019 р. Європейською комісією для вивчення представниками даної індустрії. Основні положення документа полягають у тому, що штучний інтелект повинен створюватися на підтримку суб'єктності людини. Системи штучного інтелекту та результати їхньої діяльності мають бути «людиноцентричними», спрямованими цілком і повністю на те, щоб служити людству, загальному благу,

сприяти вдосконаленню умов людського існування, його свободи» [3].

За даними звіту Artificial Intelligence Industry in Eastern Europe 2018, складеному компанією Deep Knowledge Analytics, Україна входить до трійки країн Східної Європи за кількістю компаній у сфері штучного інтелекту (57 компаній). Ця статистика свідчить про те, що питання правового регулювання охорони результатів діяльності AI є актуальним для України. Чинне українське законодавство містить відкритий перелік об'єктів, які можуть охоронятися авторським правом і потенційно можуть створюватися за допомогою систем штучного інтелекту (наприклад, літературні письмові твори або музичні твори). Водночас законодавство чітко визначає, хто є автором твору – фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства) [3]. З правової точки комп'ютери, програми й інші форми вираження штучного інтелекту не розглядаються як автори, винахідники. Така позиція обґрунтовується тим, що штучний інтелект не розглядається як суб'єкт.

Отже, в Україні на твори штучного інтелекту авторське право не поширюється. Тож, на переконання експертів, будь-хто може безкарно використовувати музику або візуальні зображення, створені комп'ютерною програмою. Законодавство нашої держави поки що не дає підстав визнавати за штучним інтелектом авторство на об'єкти інтелектуальної власності. Утім, не можна виключати ймовірності зміни такого підходу із часом. Адже на міжнародному рівні вже відбувається обговорення правового статусу роботів, зокрема й можливість визнання їх як «електронних осіб» (*electronic person*) [2].

Переконані, що ні жодний уряд, ні жодна компанія не відмовляться від автоматизації рутинної частки будь-якого процесу, роботизації та використання цифрових технологій. Відповідно необхідно навчати і навчатися. Виникає потреба навчати вмінно самостійно мислити, самостійно добувати інформацію та критично її оцінювати. У зв'язку з цим учбові програми повинні бути орієнтовані на розвиток критичного мислення, творчої винахідливості, навичок взаємодії між людиною та штучним інтелектом [1, с.50].

Процес реформування авторського права з метою забезпечення належного регулювання, зберігаючи рівновагу між публічними та приватними інтересами, не втрачає актуальності. Питання визнання об'єктів, створених за допомогою штучного інтелекту та штучним інтелектом безпосередньо, охороноздатними потребує вирішення

Література

1. Радутний О. Е. Юридична освіта та сфера надання правових послуг в контексті штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С.41-53.
2. Electronic persons is a term first proposed by the European Parliament's Committee on Legal Affairs in a draft report on civil law rules on robotics dated May 31, 2016. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/JURI-PR-582443_EN.pdf?redirect

3. Васильєва Д. Захист авторських прав для AI: гра на випередження. *Юридична газета online*. 2019. № 45-46. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/zahist-avtorskih-prav-dlya-ai-gra-na-viperedzhennya.html>

4. Dickenson J., Morgan A., Clark B. Creative machines: ownership of copyright in content created by artificial intelligence applications. *European Intellectual Property Review*. Sweet & Maxwell. London, 2017. Vol. 39, № 8. P. 457–460

5. Міліцина К. Об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту і штучним інтелектом безпосередньо, та авторське право США. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С.343-346.

6. Кривецький О. До проблеми правового регулювання. Громадська думка про правотворення. 2018. № 14. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3728:do-problemi-pravovogo-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu&catid=8&Itemid=350

УДОСКОНАЛЕННЯ БЕЗПЕКОВОЇ ЧАСТИНИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Токар А. А.

викладач

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У даній роботі пропонується розглянути новий підхід щодо комплексного вивчення тактико-спеціальної підготовки майбутніми поліцейськими. Є впевненість, що тільки посилення верховенства права та зміцнення прав людини є ключовими факторами в процесі прищеплення необхідних тактичних навичок майбутнім правоохоронцям.

В наказі МВС України від 26.01.2016 № 50 «Про затвердження положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» чітко визначено порядок проведення, планування, організації та обліку занять, здійснення контролю знань, навичок та умінь осіб молодшого, середнього та вищого складу Національної поліції України. Зазначимо п.6 цього наказу, де сказано, що різновидами службової підготовки є тактична, вогнева та домедична підготовка. Визначимо, що згідно із чинним законодавством, під тактичною підготовкою слід розуміти комплекс заходів, які спрямовані на набуття поліцейськими навичок практичного застосування теоретичних знань щодо правильного оцінювання якихось конкретних подій разом із подальшим прийняттям правомірних рішень та психологічної готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику [1]

Тактична підготовка – це не тільки набуття навичок, але і вдосконалення їх. На мою думку, тактико-спеціальна підготовка відіграє велику роль та значимість у діяльності поліції, особливо у сучасних умовах життя, адже наслідки найрізноманітніших надзвичайних та небезпечних ситуацій будуть успішно і з дуже мінімальними втратами усунені за умови добре організованих дій сил, які спрямовані на забезпечення громадського порядку, безпеку руху і т.п. З початком бойових дій на сході України, саме заняттям з комбінованої тактичної, вогневої та медичної підготовки, в підрозділах ЗСУ та МВС, приділялось високе значення. Тому вважаю, що тактико-спеціальна підготовка є важливою і невід'ємною частиною спеціальною підготовки правоохоронців. Навіть є думка багатьох вітчизняних науковців, що тактико-спеціальна підготов-

ка найдинамічніша частина спеціальних знань у сфері правоохоронної діяльності.

Якщо урахувати те, що службова підготовка з усіма її складовими частинами є базовою для підготовки майбутніх правоохоронців, то деякі її види, а саме тактична підготовка передбачена навчальними планами всіх навчальних закладів МВС України. З цього виходить, що метою дисциплін «Тактико-спеціальна підготовка», «Вогнева підготовка» та «До медична» є забезпечення майбутніх поліцейських необхідним рівнем знань, умінь та практичних навичок застосування практичних та теоретичних знань щодо подальшого прийняття правомірних рішень та саме психологічної готовності до дій у надзвичайних ситуаціях, у ситуаціях з великим ступенем ризику, у тому числі і екстремальних ситуаціях. Наприклад: проведення операцій по затриманню правопорушників, відбиття нападу на державні та приватні установи, і, звичайно, захисту себе і громадян від різного роду посягань [2]

Слід вважати, що для професійної підготовки майбутніх поліцейських вищезазначеної дисципліни є дуже доречним, тому що предмет цієї дисципліни є уособленим. Вважаю, що засвоєння курсантами саме цієї дисципліни у вищих навчальних закладах МВС України має бути зорієнтованим на формування базових навичок, які в подальшому вони зможуть застосовувати.

Щодо удосконалення тактико-спеціальною підготовки, взагалі, пропоную ввести комплексне вивчення дисциплін: «вогнева підготовка», «перша невідкладна допомога» та «тактико-спеціальна підготовка». По-перше, курсанти будуть отримувати навички щодо застосування вогнепальної зброї в різних стресових умовах під час відпрацювання до автоматизму типових тактичних дій особовим складом за основними напрямками службової діяльності, тактики комунікації, тактики евакуації, тактики дій під час надзвичайних ситуацій; по-друге, навичок щодо надання першої невідкладної долікарської допомоги, та, як наслідок, зменшить кількість можливих жертв у конкретній екстремальній ситуації; по-третє – це самозахист, це захист оточуючих,

власна безпека та безпека громадян. У подальшому під час здійснення практичної діяльності майбутні офіцери матимуть можливість не тільки застосовувати набуті вищезазначені навички, але й передавати свій досвід іншим колегам. Щось подібне впроваджується у поліцейських та військових підрозділах багатьох країн, наприклад США, Франція та ін. [3; 4].

Можна зазначити багато випадків, коли поліцейські при виконанні своїх службових обов'язків розгублювались, або не знали, що їм потрібно робити. Можливо, це відбувається саме тому, що в них недостатній рівень знань саме з цих дисциплін.

Таким чином, пропонується розглянути новий підхід щодо комплексного вивчення майбутніми поліцейськими тактико-спеціальної підготовки, вогневої підго-

товки і першої невідкладної медичної допомоги, яке сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки співробітників поліції. В цьому напрямі необхідно створити комплексні, навчальні та робочі програми у поєднанні з тактико-спеціальною, вогневою та до медичною допомогою. Також слід удосконалити існуючі напрацювання з вогневої та до медичної підготовки шляхом розроблення вправ і комплексів, які враховують практичні аспекти відпрацювання і втілення в повсякденній діяльності поліції типових засобів, методів і прийомів бойових дій особового складу і підрозділів в екстремальних ситуаціях. Наприклад: після навантаження, відпрацювання затримання «підозрюваного», одразу проводити вправи із стрільби та надання першої медичної допомоги.

Література

1. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 50 від 26 січня 2016 року / МВС України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>.
2. Тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС України: навч. посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Винячук, Ю. Р. Йосипів та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 300 с.
3. Трошев Ю. Бойова підготовка у сухопутних військах США. URL: <http://commi.narod.ru/txt/1987/0202.htm>
4. Найкраща практика первісної поліцейської підготовки – аспекти навчальної програми. Відень, ОБСЄ, 2009. URL: <https://www.osce.org/ru/secretariat/109934?download=true>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЕКЗОГЕННИХ ЗМІН

Харинович-Яворська Д. О.

кандидат економічних наук, доцент

Розвиток системи вищої освіти є важливим чинником розбудови національної економіки в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів, адже генерація нових знань, їхня комерціалізація у вигляді товарних, технологічних та інших інновацій дедалі більше залежить від інтелектуального потенціалу інститутів вищої освіти. Вища освіта України в даний час переживає період адаптації до реалій суспільно-політичного життя, спричиненого зовнішніми екстерналіями. Особливості української адаптації полягають в тому, що зміни, які відбуваються і в суспільстві, і в економіці та освіті є різномірними. Тим більше, на проблеми, викликані переходом до нових економічних викликів, накладаються процеси, зумовлені ринковою трансформацією економіки України та реформ, багато в чому тривалих і незавершених.

Гострота проблеми посилюється тим, що сфері освіти усіх рівнів, як соціальному інституту, одночасно властиві протилежні якості, такі як консерватизм і інноваційність. Проте, як ми бачимо, пандемія і фінансова криза змінюють весь освітній ландшафт зі своїми перевагами і викликами. З одного боку, є багато викликів: стійкість наукових та освітніх інституцій, студенткам необхідно ставати активними менеджерами свого навчання, бути самоорганізованим та ефективно

управляти своїм навчальним процесом, підвищена відповідальність освітніх стейкхолдерів за власну роботу, недостатність «живого» спілкування, перманентна мотивація робочого персоналу, виникнення прихованої освітньої дискримінації, виникнення питання щодо вступної кампанії і формату навчального року на наступний рік.

Серед переваг варто виділити: перехід на дистанційне навчання з різних програм, діджиталізація освіти, вільний доступ до різних ресурсів, викладачів, глобальної бази знань та курсів. Серед переваг, які діджиталізація надає з організаційно-економічної точки зору, виділяють такі: підвищення ефективності адміністративних процесів у закладах; інтеграція звичайної та оцифрованої системи записів для більш швидкого пошуку; покращення доступності та сприяння кращому обміну інформацією з колегами по всьому світу; збільшення швидкості реагування на зауваження та побажання набувачів освіти; скорочення витрат та сприяння захисту довкілля; можливість вчасно користуватися точною аналітикою; допомога у гнучкості персоналу; забезпечення безперервності учбового процесу навіть у випадках надзвичайних ситуацій (дефіцит коштів на опалення корпусів, карантин тощо). Розвиток вищої освіти на основі діджиталізації є важливим показником не

лише гармонізації відносин «людина – суспільство», а й економіки на основі практики ESG-принципів ведення бізнесу (ESG – environment, social and governance – екологічна, соціальна та управлінська стійкість). Це також може стати поштовхом до зростання частки доданої вартості в економіці, яка створюється завдяки використанню цифрових технологій, що підштовхне до появи «цифрової економіки» з якісної інфраструктурою.

Якість підготовки фахівців потребує тісної співпраці між зацікавленими учасниками навчального процесу: академічною спільнотою ЗВО, роботодавцями, випускниками та студентами. Тому важливим для підвищення конкурентоспроможності молоді у процесі навчання є можливість якісно навчатися та стажуватись на базі приватних компанії й надалі приєднуватись до реальних проектів. Бізнес, натомість, отримає доступ до талановитих спеціалістів, що вкрай важливо для підтримання якісного ринку праці в Україні. Головним результатом впровадження цієї практики – це тисячі молодих українців, що стануть конкурентними як на українському, так і на міжнародному ринку праці, і також посилення інноваційної складової освіти.

Варто наголосити, що рішення проблеми посилення інноваційної складової освіти неможливе без державної підтримки. Особливістю інноваційної економіки є заміщення капіталу на кожному етапі інноваційного процесу. У даний час, якщо держава фінансуватиме науку за допомогою видачі грантів, інвестицій в інноваційну інфраструктуру, це сприятиме залученню до всіляких досліджень і розробок різних наукових колективів, які змушені конкурувати між собою за отримання фінансування. Завдання цього етапу – отримання надлишку інноваційних ідей, який дозволить створити умови для заміщення капіталу.

Згодом, патенти і винаходи купуватимуть приватні компанії і інноваційна економіка отримуватиме наступний

приплив фінансування, але вже не за рахунок держави. Вважаємо плідним розглядати економічний механізм розвитку інноваційної складової освіти як змішаний, що представляє собою ринковий механізм самоорганізації і механізм державного регулювання.

Необхідність державного регулювання визначається недосконалістю ринкового механізму в сфері освіти і невідповідністю змісту та форм державного управління освітою інноваційній сутності освітніх процесів. Потрібно змінити становище, але не в примусовому адміністративному порядку, а з використанням економічних методів.

У 2020 році Україна вперше звітуватиме про досягнення Цілей сталого розвитку в ООН перед світовою спільнотою. Даний звіт складається з двох частин: урядової (що зроблено на рівні держави) під егідою Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, й приватної (що зроблено бізнесом для досягнення цих цілей), готується Мережею Глобального договору ООН в Україні, що дозволить вивести куди і на скільки Україна просунулася за останні п'ять років під час реалізації економічних, екологічних і соціальних цілей під дією екзогенних змін. Тому подальші дослідження проблем розвитку конкурентоспроможності національної системи вищої освіти необхідно проводити у напрямку важливості вищої освіти у сталому розвитку національної економіки, збільшення фінансування на утримання і розвиток, підвищення внутрішньої та міжнародної мобільності студентів і науково-педагогічного персоналу; забезпечення можливості для викладачів якісного підвищення кваліфікації, а для випускників надання гарантії на перше робоче місце; розвитку альтернативних джерел фінансування надання освітніх послуг; вивчення зарубіжного досвіду розвитку вищої освіти.

Література

1. Гринькевич О. С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу): дис. ... докт. екон. наук : 08.00.03. Львів, 2018. 628 с.
2. Майбутнє, яке на нас чекає. Чому без програм сталого розвитку в бізнесу немає перспектив. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/markets/maybutnye-dlya-biznesu-staliy-rozvitok-shcho-potribno-znati-pro-nogo-vzhe-sogodni-eksperti-50083754.html?fbclid=IwAR2mWguAtjMQ86k0BitbtjQDA2jZikM-ZstwpXUL-sjbdm2p2QvtmxT0pZl>

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ ІНДУСТРІЇ 4.0 У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

Хмілевська А. О.

студентка

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

Щороку людство генерує понад 2 млрд тонн відходів. З них лише 16 % проходять повну вторинну переробку. Планеті Земля уже зараз потрібно 1,75 роки для того, щоб відновити всі використані людьми ресурси за один рік. Це все результати функціонування «лінійної»

економіки, яка закріпилася у світі з часів Першої промислової революції. Принципи «лінійної» економіки – видобування сировини, її переробка, а потім викидання у сміття. Однак, глобальні тренди, такі як зростаючий дефіцит ресурсів, технічний прорив і зміна спожив-

чих потреб нових поколінь створюють умови, в яких вважається недоцільним, щоб продукти потрапляли на сміттєзвалища. Ідея зменшення кількості відходів і повторне використання ресурсів існує в суспільній свідомості вже давно, однак, циркулярна економіка починає реально виникати лише зараз.

У численних дослідженнях було зроблено висновок про те, що ступінь стійкості діяльності компанії стає все більш важливим для споживачів під час здійснення покупок. Згідно з глобальним опитуванням Nielsen 2018 року [1], 39 % респондентів готові сплачувати більше за продукцію, виготовлену з екологічно чистих матеріалів. Опитування Unilever 2017 року [2] дійшло до аналогічного висновку: третина споживачів враховує екологічний та соціальний вплив бренду, приймаючи рішення про покупку.

Стійкість особливо важлива для покоління «Y» (20-35 років) та покоління «Z» (15-20 років). Молоде покоління все більше докладає зусиль, щоб створити цінність для всього суспільства. Вони також приділяють більшу увагу екологічній діяльності компаній, як при покупці продукції, так і при виборі роботодавця. Це має вирішальне значення для компаній, оскільки ці молоді люди становлять майбутню когорту споживачів з належною купівельною спроможністю. З іншого боку, переваги споживачів також пов'язані з економією, яку несе в собі циркулярна економіка. Спираючись на дослідження Euromonitor International [3], споживачі все частіше обирають методи, які є екологічно чистими, оскільки вони надають змогу економити значні витрати.

Компанії використовують широкий спектр ресурсів для своєї діяльності. Однак, ресурси Землі обмежені і, як наслідок лінійної економічної моделі, більшість із них використовуються лише один раз. Згідно з дослідженнями Йоркського університету, 20 % видів сировини, які зараз використовуються, закінчатся протягом наступних 50 років, а ще 35 % – протягом 100 років.

Однак, для зростаючої кількості населення Землі знадобиться все більше ресурсів. У 2030 році, за деякими прогнозами [4], буде потрібно на 35 % більше харчів, на 40 % більше води та на 50 % більше енергії, ніж ми зараз споживаємо, а існуючі резерви не зможуть задовольняти цей швидко зростаючий попит.

Щороку Global Footprint Network визначає день "Всесвітнього екологічного боргу" [5], коли обсяг використаних природних ресурсів перевищує здатність Землі до їх відновлення. У 2019 році цей день настав 29 липня, пришвидшившись на 2 місяці за останні 20 років. Протягом наступного періоду року ми "позичаємо" сировину, яку мали би використовувати майбутні покоління.

Постійне зменшення кількості сировини є не лише проблематичним через дефіцит ресурсів, але й спричиняє надзвичайні коливання цін на сировину, що, у свою чергу, негативно впливає на країни та компанії.

Так, середня ціна металів, залишаючись відносно незмінною протягом усього 20 століття, зросла на 176 % між 2000 та 2014 роками.

Наразі ми спостерігаємо Четверту промислову революцію (Індустрія 4.0). Незважаючи на те, що Перша промислова революція ввела у світ відходи, є ймовірність, що Четверта знищить їх або хоча б значно зменшить їх кількість. Індустрія 4.0 підтримує циркулярні бізнес-моделі, які використовують відновлювані джерела енергії, і зберігають матеріали у «вічному» обігу. Технологічний розвиток є не лише рушієм циркулярної економіки, а і рішенням, що сприяє та полегшує її реалізацію.

Хоча, головними рушіями циркулярної економіки є дефіцит ресурсів, приріст населення та зміни поведінки споживачів, головною передумовою її виникнення є саме технологічний розвиток та, відповідно, новітні технологічні досягнення Індустрії 4.0, які варто розглянути детальніше.

IoT та «розумні пристрої» – система пристроїв, які підключені до Інтернету (і здатні передавати інформацію один одному), надає виробникам можливість отримувати дані від пристроїв, дистанційно керувати їх роботою, визначати їх положення і стан, збирати та аналізувати дані, що стосуються їх використання.

Драйвером циркулярної економіки також є виробнича модель «Продукт як послуга» ("Product as a Service" – PaaS), коли підприємства пропонують клієнтам передплату на використання своїх товарів, відповідаючи за весь життєвий цикл продукції. Виробники можуть це зробити лише в тому випадку, якщо вони контролюють та аналізують діяльність і стан своєї продукції. У моделі PaaS смарт-пристрій відстежує стан продукту та надсилає попередження, якщо його потрібно відремонтувати чи замінити. Завдяки своїй зручності ці рішення є досить привабливими як для споживачів, так і для виробників. Після первинних інвестицій останні стануть вигіднішими постачальниками, оскільки збережуть право власності на продукцію під час збору даних про їх використання, яка використовується для подальшої оптимізації процесів проектування і виробництва. Аналогічно, компанії можуть розвивати тісніші відносини з клієнтами, отримуючи додаткову вартість за консультаційні послуги.

Минуло менше десятиліття, коли економіка спільного використання стала частиною суспільної свідомості разом з такими компаніями, як Couchsurfing, Airbnb та Uber, завдяки яким споживачі можуть ділитися своєю власністю з іншими за допомогою цифрових платформ. Зростання економіки спільного використання, що забезпечується технологічним розвитком, зменшило потребу людей у власності.

У рамках Четвертої промислової революції межі робототехніки розширюються, а нові правила встановлюються системами управління, що базуються на штучному інтелекті та алгоритмах навчання, які відкривають нові можливості для виробників і споживачів.

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

Цей рівень прогресу робототехніки дозволяє виробникам застосовувати роботів до більшої кількості видів діяльності, таким чином збільшуючи результативність, зменшуючи відходи та продовжуючи термін корисної експлуатації продукції. Уже в Індустрії 4.0 роботів почали називати «коботи» – роботи, що «співробітничать».

Шведська компанія «Refind», яка спеціалізується на електронних відходах, використовує робототехніку, що відбирає, ідентифікує списані електронні пристрої, аналізує їх корисні компоненти та вибирає відповідні засоби їх обробки. У даний час фабрика сортує 70 % акумуляторів у Великобританії.

Ще один інструмент для пов'язання циркулярної економіки та Індустрії 4.0 – 3-D друк замісних і запасних частин на замовлення. Він може покращити ремонтпридатність пристроїв, продовжити життєвий цикл виробів та приладів і спростити виробничий процес. 3D-друк дозволяє дешево виготовляти невеликі кількості складних конструкцій, без необхідності придбання та обслуговування спеціальних виробничих ліній. Таким чином, він може запропонувати швидке вирішення проблем, пов'язаних із збереженням запасів запасних частин і дефіциту частин, що більше не випускаються.

Строк корисного використання виробленої продукції, яка вже використовується, може бути продовжена шляхом обслуговування та ремонту. Додаткова перевага для виробників: за рахунок надання післяпродажних послуг і виготовлення запчастин можна досягти до трьох разів більшого обороту коштів.

Варто зазначити і про повторне використання продукції після того, як його початковий користувач більше не потребує. Технологічний розвиток не обов'язково вимагає дистриб'юторів і складів з торговими площами: достатньо створити онлайн-платформу, де споживачі можуть продавати свої старі речі. І таких платформ на сьогодні є вдосталь як у світі, так і в Україні: OLX та IZI.ua.

Економічна ефективність реалізації засад Індустрії 4.0 і циркулярної економіки полягає у тому, що навіть за умов значних витрат на Індустрію 4.0, людство отримує ефект від того, що менше ресурсів видобувається і відповідно витрачається, адже має місце переробка матеріалів.

Для підтвердження необхідності комплексної реалізації Індустрії 4.0 та циркулярної економіки, зіставимо рейтинги країн за індексом якості життя, рівнем впровадження Індустрії 4.0 та переробки сміття (табл. 1).

Таблиця 1. Топ-15 країн за індексом якості життя, рівнем впровадження Індустрії 4.0 та переробки сміття [6]

№	Індекс якості життя	Впровадження Індустрії 4.0	Переробка сміття
1.	Данія	Японія	Німеччина
2.	Швейцарія	Південна Корея	Сінгапур
3.	Фінляндія	Німеччина	Уельс
4.	Австралія	Швейцарія	Південна Корея
5.	Ісландія	Китай	Австрія
6.	Австрія	Чехія	Тайвань
7.	Нідерланди	США	Словенія
8.	Німеччина	Швеція	Бельгія
9.	Нова Зеландія	Австрія	Швейцарія
10.	Швеція	Ірландія	Нідерланди
11.	Норвегія	Сінгапур	Люксембург
12.	Естонія	Тайланд	Швеція
13.	США	Великобританія	Данія
14.	Японія	Фінляндія	Шотландія
15.	Іспанія	Італія	Італія

Проаналізувавши представлені дані, бачимо, що чотири країни присутні одразу в трьох рейтингах: Швейцарія, Австрія, Німеччина та Швеція. Ще вісім країн присутні у двох рейтингах: Данія, Фінляндія, Нідерланди, США, Японія, Південна Корея, Сінгапур та Італія. Так, результати порівняння підтверджують, що потрібно впроваджувати комплексно Індустрію 4.0 та циркулярну економіку задля синергетичного ефекту та покращення рівня життя в країні.

Дійсно, запровадження чогось нового у світі є досить складним процесом. Однак, можна працювати за законом попиту та пропозиції, щоб попит на товари

циркулярної економіки та Індустрії 4.0 якомога більш точно співпадав з пропозицією в окремо взятих країнах, це дасть змогу вийти у світі на точку рівноваги, яка покаже, що дана концепція для людства в поточний період часу є доцільна для використання.

Для України, яка не є серед країн-лідерів, необхідно активно почати реалізовувати заходи з циркулярної економіки та Індустрії 4.0, оскільки вони є акселераторами розвитку.

Важливим заходом на шляху до змін є виховання молодого покоління на засадах циркулярної економіки з дитинства. У подальшому, в університетах має бути

відповідна компетенція у дисциплінах, які викладаються.

Наслідуючи досвід розвитку альтернативної енергетики – надання зеленого тарифу, необхідно надати аналогічний тариф для циркулярної економіки (субсидії, компенсації, податкові знижки). Інший можливий варіант: проведення конкурсів – кращий наповнювач бюджету міста, кращий проект для підприємства. У сучасному світі Інтернету варто акцентувати увагу і на популяризацію принципів циркулярної економіки в соціальних мережах (Telegram, Instagram, Facebook), які займають чільне місце у житті молоді.

Елементи Індустрії 4.0 та циркулярної економіки дають можливість згенерувати нові робочі місця та створити нові професії.

Індустрія 4.0 та розвиток циркулярної економіки взаємно посилюються: інструменти, що підтримують появу Індустрії 4.0, можуть пришвидшити та полегшити перехід до циркулярності. У той же час ці інструменти також продовжують розвиватися, виводячи Четверту промислову революцію на новий рівень, створюючи рішення, які запобігають марнотратству цінних ресурсів і прокладають шлях для досягнення моделі безвідходної економіки.

Література

1. A Strategy Guide by Nielsen. 2018. URL: <https://www.nielsen.com/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/global-sustainable-shoppers-report-2018.pdf>
2. Unilever Report. 2017. URL: <https://www.unilever.com/news/press-releases/2017/report-shows-a-third-of-consumers-prefer-sustainable-brands.html>
3. Euromonitor 2019 Global Trends. 2019. URL: <https://www.slideshare.net/Foodsfluidsandbeyond/euromonitor-2019-global-trends>.
4. Annan K. Delivering water, food and energy security for all. 2017. URL: <https://www.kofiannanfoundation.org/mediation-and-crisis-resolution/afsluitdijk/>
5. Earth Overshoot Day 2019 by World Wide Fund For Nature. 2019. URL: <https://wwf.panda.org/?350491/Earth-Overshoot-Day-2019>
6. Quality of Life Index for Country 2019 Mid-Year. 2019. – URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ПРОЄКТІВ У ЕКОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Чистякова Л. О.

кандидат педагогічних наук, доцент

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

Суспільний інтерес до екологічних проблем та усвідомлене ставлення людства до природних ресурсів, раціонального природокористування ставить актуальним питання екологічної освіти та виховання у суспільстві, його орієнтацію на екологічні принципи.

Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року», прийнятий 2019 року, визначає однією із стратегічних цілей і завдань впровадження освіти в інтересах збалансованого (сталого) розвитку, екологічної освіти та виховання, просвітницької діяльності з метою формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення його екологічної свідомості [4].

Провідну роль у реалізації вимог екологічного імперативу мають заклади освіти різних рівнів, де формуються основи світогляду, відбувається становлення особистості, набуваються навички практичної та професійної діяльності.

Спіраючись на «Основні засади світової стратегії сталого розвитку в галузі освіти», викладені у документах ООН, науковці, зокрема, О. Пометун та ін. виділяють такі:

- освіта здійснюється протягом усього життя людини та є невід’ємною частиною процесу загальної освіти;

- вона не повинна обмежуватися системою формальної освіти;

- у межах формальної освіти на всіх рівнях бажано поступово досягти міждисциплінарності;

- потрібно виховувати свідомих членів суспільства на засадах розуміння взаємозв’язку й взаємозалежності людини і природи, усвідомлення необхідності збереження глобальної рівноваги та причетності кожного до проблем навколишнього середовища;

- забезпечити поширення знань, умінь, навичок для прийняття рішень [3, с. 22].

Екоцентричну спрямованість сьогодні набувають не лише дисципліни еколого-природничого циклу, а усі навчальні предмети загальної середньої освіти. Широкі можливості для формування екологічної компетентності учнів мають уроки трудового навчання та технологій, на яких під час здійснення проектно-технологічної предметно-перетворювальної діяльності учні не лише опановують системою наукових знань, інтелектуальних та практичних умінь і навичок, набувають досвіду ви-

конання трудових процесів та навичок технологічної обробки матеріалів, а і вчаться нормам ціннісного ставлення до природних ресурсів, раціонального використання матеріалів, взаємодії на особистісному рівні та у колективі тощо.

Відповідно до цього зростають вимоги до підготовки вчителя трудового навчання та технологій, який володіє не тільки спеціальною підготовкою, підпорядкованою до професійних стандартів, а й має сформовану екоцентричну свідомість та екологічний стиль мислення, відповідний рівень екологічних знань, навички раціонального природокористування.

«Без адекватно підготовлених педагогів реалізація цілей шкільної екологічної освіти – основного фактору формування нового екологічного світогляду людства – неможлива», – доводить Г. Білецька [2, с. 50].

Одним із шляхів професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та формування їх практичних навичок раціонального використання матеріалів, є впровадження у освітній процес виконання дизайн-проектів з екологічної переробки матеріалів. Навчальною програмою з трудового навчання для закладів загальної середньої освіти передбачено виконання творчих проєктів із застосуванням різних технологій. Серед них – технологія виготовлення швейних виробів, технологія оздоблення одягу тощо. Тому майбутньому вчителю необхідно самому досконало володіти відповідними технологіями, при цьому маючи високий рівень екологічної культури та свідомості. Адже саме вчитель трудового навчання залучає учнів до предметно-перетворювальної діяльності, формує їх ціннісне ставлення до природи та її ресурсів.

Можливості збереження навколишнього середовища через екологічну переробку текстильних матеріалів та впровадження ідей відповідального споживання відповідно принципів sustainable fashion (стійка мода) мають проєкти, які виконують студенти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, котрі здобувають освіту за спеціальністю 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології).

Щороку в усьому світі виготовляється величезна кількість текстильних виробів, частина яких є надмірною. За даними Всесвітньої природоохоронної організації Greenpeace у 2002 році продаж одягу становив майже 1 трильйон доларів, сягнув 1,8 трильйона доларів у 2015 році, а до 2025 року прогнозується зростання до 2,1 трлн доларів. Виробництво одягу подвоїлося у проміжку з 2000 по 2014 рік. Кількість вироблених одиниць одягу перевищила 100 мільярдів у 2014 році. Люди купують на 60 відсотків більше одягу, ніж 15 років тому, а зберігають його впродовж удвічі меншого терміну, тобто більша частина людства відноситься до свого одягу як до одноразового.

Тому виконання проєктів, у яких здійснюється творча утилізація вживаного одягу, залишків крою та ниткових матеріалів сприяє удосконаленню практичних умінь майбутніх учителів трудового навчання, формує екологічне мислення, культуру та свідомість. Ознайомлення із принципами sustainable fashion в закладах освіти орієнтована на формування у молоді екологічної компетентності, вивчення підходів до розробки нових швейних виробів, що будуть багатофункціональними, такими, що трансформуються, тим самим сприятимуть мінімізації використання одягу [5, с. 186]. Зокрема, створення колекції одягу «Реінкарнація» є реалізацією завдання за темою «Відповідальна мода – тенденції майбутнього». Для реалізації проєкту обрано рециклінгову технологію – комбінування технік печворк, «Crazy Quilt» та «CrazyWool» із відходів тканин та пряжі. Опис технологічних особливостей створення колекції подано у статті «Дизайн-проєктування авторської колекції одягу з використанням техніки печворк» [1].

Крім того, техніка печворк як технологія екологічної переробки текстильних матеріалів, вивчається студентами у курсі «Прикладна творчість», «Технологічний практикум», «Основи дизайну» та ін. На заняттях окрім великих проєктів, студенти залучаються до виконання міні-проєктів, на яких створюють речі утилітарного вжитку. З дрібних клаптиків створюються декоративні панно, серветки, столові доріжки, підставки під тарілки та чашки, кухонні аксесуари, сумки і торбинки, декоративні подушки тощо. Реалізація таких проєктів сприяє формуванню фахових умінь з шиття та крою, системному застосуванню теоретичних знань у практичну діяльність, організовує перехід навчальної діяльності студентів від репродуктивної до продуктивної, творчої.

Виконання таких проєктів не обмежується лише аудиторною та самостійною роботою. Творча художньо-прикладна діяльність продовжується на гурткових заняттях в позааудиторний час, під час проходження студентами практики у закладах освіти. Для залучення більш широкої аудиторії, практикуються спільні заняття зі студентами «Університету третього віку» – дорослими людьми, що сприяє залученню до цінностей та завдань сталого розвитку численної кількості людей різних вікових груп. За результатами роботи регулярно проводяться виставки, участь у різних конкурсах, де широкий загал може ознайомитися з виробами, залучитися до виконання нових проєктів.

Очевидно, що до ідей відповідального споживання таким чином, а саме – виконанням проєктів відповідно принципів sustainable fashion, можна залучити значну кількість людей. Тим самим формуючи екологічну свідомість, мислення, культуру та ставлення до природи як найвищої цінності.

Література

1. Абрамова О. В., Єжова О. В., Чистякова Л. О., Кудревич І. О. Дизайн-проєктування авторської колекції одягу з використанням техніки печворк. *Art and design*. 2020. № 1. С.28-40. <https://doi.org/10.30857/26170272.2020.1.2>.

2. Білецька Г. А. Теоретичні і методичні засади природничо-наукової підготовки майбутніх екологів у вищих навчальних закладах: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2015. 528 с.

3. Підготовка вчителів до викладання питань сталого розвитку. Навчально-методичні матеріали для викладачів вищих педагогічних навчальних закладів та системи післядипломної педагогічної освіти: посібник / Пометун О.І та ін.; за ред. О. І. Пометун. Київ : Педагогічна думка, 2015. 120 с.

4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року: Закон України від 28 лют. 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>

5. Mykhyda S. P., Yezhova O. V., Abramova O. V., Puliak O. V., Cherkasov V. F., Chystiakova L. O. Environmental Education of Young People in Carrying out Design Projects on the Basis of Literary and Musical Folklore. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2019. № 11 (4), P. 175-192. DOI: 10.18662/rrem/165

ПАРАЮРИДИЧНА ПРАКТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСИЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД

Чурилова Т. М.

*кандидат юридичних наук, доцент
Сумський державний університет*

За оцінкою ООН, близько чотирьох мільярдів людей в усьому світі не мають необхідної правової допомоги, через що постійно стикаються із загрозами експлуатації, насильства та бідності [1]. Вирішити ці проблеми можливо шляхом реалізації стратегії посилення правової спроможності (Legal Empowerment).

Правова спроможність представляє собою «процес систематичних змін, внаслідок яких бідні групи населення стають захищеними та мають змогу використовувати закон з метою відстоювання своїх прав та інтересів як громадян та як учасників економічних відносин» [2].

Актуалізація посилення правової спроможності в українському контексті зумовлена можливістю відіграти важливу трансформаційну роль в умовах, коли така трансформація є необхідною для розвитку суспільства та утвердження демократії.

Посилення правової спроможності, розуміння своїх прав, їх гарантування, забезпечення реалізації дає можливість відчувати громадянську гідність.

У трактовці Конституційного Суду України людська гідність не тільки є правом, гарантованим статтею 28 Конституції України, а й конституційною цінністю, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав [3].

Посилення правової спроможності сприяє тому, щоб «вразливі верстви населення використовували свої права, правові послуги, системи та реформи, часто у поєднанні з іншими засобами, задля зменшення бідності, посилення впливу на діяльність держави та її послуги та в інший спосіб зміцнення свободи людини»[4].

Сільські мешканці є представниками найбільш вразливих верств населення. Бідність, низький рівень правової обізнаності, географічна віддаленість від центрів надання правової допомоги, проблеми транс-

портного сполучення є характерними рисами сільських громад. Центри з надання безоплатної правової допомоги зазвичай працюють у обласних та районних центрах, та через обмеженість можливостей не здатні охопити віддалені сільські громади. Крім того, такі проблеми, як правовий нігілізм, патерналістські настрої і відсутність довіри у людей утруднюють розвиток системи надання безоплатної правової допомоги в Україні. Певну роль у вирішенні цих проблем могла б відіграти активна правопросвітницька робота, проте вона потребує додаткових ресурсів.

Ситуація, що склалась, зумовлює необхідність виходу за межі правової системи й залучення різних потенційних фахівців, які б проводили консультації та посилювали обізнаність щодо прав та можливостей у сільських громадах.

Такими агентами правової освіти можуть виступити параюристи. Paralegal (англ.) – термін, який набув широкого поширення в англійських країнах, є назвою професії особи, яка не має юридичної освіти, або здобуває її, та може виконувати функції помічника юриста. У той же час така особа не може виконувати функції, які є виключною компетенцією адвокатів чи юристів. Параюрист – відносно нове поняття для нашої країни. Вживається для позначення особи, яка не має юридичної освіти, але пройшла спеціальне навчання, розраховане на допомогу членам громад у найбільш типових питаннях.

Функціонування мережі параюристів у різних країнах має певний досвід та підтримується на державному рівні. У деяких країнах, наприклад у Нідерландах, з 2003 році працюють пункти надання юридичних послуг, де параюристи разом з адвокатами надають юридичні послуги. Клієнти безкоштовно можуть отримати загальну інформацію, дізнатися про можливі варіанти юридичних дій. Подібна модель роботи параюристів діє в Польщі в рамках мережі Бюро Консультування Громадян, де працюють, головним чином, волонтери,

але вони співпрацюють з державними органами. В Індонезії функції параюристів виконують соціальні працівники, параюристи – волонтери та наймані параюристи. Основними напрямками діяльності параюристів в Індонезії є правопросвітництво, брокерство послуг, медіація, адвокація та первина правова допомога [5]. У Південній Африці вже майже 30 років працює система підготовки параюристів через юридичні клініки правничих факультетів університетів та клініки Живого Права (Street Law) [6]. Параюристи у цій країні займаються брокерством послуг або ж оформленням-передачею документів. Орієнтованим на громаду параюристам властиві також функції правопросвітництва та адвокації вирішення проблем у громадах.

В Україні, у якості параюристів можуть виступати, крім представників громадських організацій та органів місцевого самоврядування, студенти юридичних факультетів. Таку діяльність доцільно було б провадити на базі юридичної клініки. Для мережування параюристів, як комунікаційну платформу та ресурсний центр можна використовувати систему безоплатної правової допомоги. Така співпраця значно посилила б можливості центрів БПД та розширила територіальні межі правового просвітництва.

Крім того, залучення студентів правників у якості параюристів дозволить підвищити рівень їх професійної підготовки, надасть можливості зрозуміти соціальну місію правника. Параюридична практика має значно більше можливостей ніж аудиторна робота для оволодіння такими базовими компетентностями як навички консультування з юридичних питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів відповідно до вимог професійної етики, навички збору інформації, аналізу юридичної проблеми, здатність приймати неупереджені і мотивовані рішення, визначати інтереси і мотиви поведінки інших осіб, уміння планувати, організувати і контролювати свою діяльність.

Програми правової допомоги можуть бути ефективними тільки в тому випадку, якщо ґрунтуються на вирішенні реальних проблем. Сільські мешканці, як правило, мають схожі проблеми та питання. І в цьому важливу роль відіграють дослідження правових проблем у громаді. Для таких досліджень, разом зі студентами правниками, доцільно було б залучати студентів, які навчаються за спеціальностями «Соціальна робота», «Психологія» тощо. За допомогою простих методів дослідження: опитувань, анкетувань, інтерв'ю, фокус-груп, можна виявити перелік актуальних правових проблем у сільських громадах, та що найважливі-

ше, дослідити причини їх виникнення, дізнатися про ставлення до цих проблем основних зацікавлених осіб та в значній кількості випадків зібрати пропозиції щодо їх вирішення.

Як демонструє наявна практика, результати локальних досліджень не суперечать та не дублюють результати професійних соціологічних досліджень, а навпаки доповнюють їх, дозволяючи зануритися набагато глибше в суть проблеми [7].

Враховуючи наявний досвід роботи параюристів у сільській місцевості, до можливих видів діяльності можна віднести такі як консультування про шляхи вирішення юридичних чи адміністративних проблем; спрямування до організацій, в межах повноважень яких, надати ті чи інші послуги; консультування та медіація для примирення сторін; вирішення спорів без звернення до суду. Параюристи можуть співпрацювати із засобами масової інформації щодо публікацій, спрямованих на висвітлення подій та проблем.

У найближчій перспективі необхідно обрати модель функціонування параюристів. Одним з варіантів є співпраця з фахівцями центрів з надання безоплатної правової допомоги. Така модель має свої переваги й недоліки. Зокрема, стабільне фінансування є плюсом, але, виникає загроза незалежності параюридичної програми, та відповідного сприйняття з боку громади.

Альтернативною моделлю є впровадження параюридичних програм в рамках юридичних клінік при ВНЗ. Наприклад, в Південній Африці юридичні факультети відіграють важливу роль у здійсненні юридичної підготовки для параюридичних консультацій [6].

Недоліком створення параюридичних програм в рамках юридичних клінік є географічна віддаленість від сільських територій. Крім того, на заваді може стати брак часу у викладачів факультету, необхідного для організації та підтримки програми. Одним з варіантів мінімізації такої проблеми може стати створення громадської організації, яка могла б взаємодіяти з клініками, використовуючи їх можливості. Зі свого боку, параюридичні програми такого формату збережуть незалежність від ВНЗ, та отримують можливість залучати донорські кошти.

Отже, моделювання та формалізація параюридичних програм потребує подальших досліджень та ретельного аналізу існуючих у світі практик. Світовий досвід ілюструє надзвичайну важливість діяльності параюристів щодо посилення правової спроможності. Верховенство права існує тільки в тій мірі, в якій воно працює для всіх.

Література

1. Legal Empowerment, 2013. Justice Initiatives: Open Society Initiatives. URL: <https://www.justiceinitiative.org/uploads/112318e4-a2b5-48e4-a14d-742bb3b8bcfb/justice-initiatives-legal-empowerment-20140102.pdf>
2. Legal empowerment of the poor and eradication of poverty Report of the Secretary-General. URL: <https://www.refworld.org/docid/4a9e2c150.html>

3. Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018. Справа № 1-4/2018(2792/15). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18>
4. Golub S. The Commission on Legal Empowerment of the Poor: One Big Step Forward and a Few Steps Back for Development Policy and Practice. *Hague Journal on the Rule of Law*. 2009. 1:1. P. 105.
5. Єрошенко К. Параюридична практика: чого може навчитися з міжнародного досвіду українська соціальна робота? *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2017. № 3. С. 38-47.
6. Community-based Paralegals: A Practitioner's Guide / Open Society Institute. 2010. URL: <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/paralegal-guide-20101208.pdf>
7. Як соціологічні інструменти можуть сприяти ефективному розвитку місцевих громад. URL: <https://ldn.org.ua/event/yak-sotsiolohichni-instrumenty-mozhut-spryyaty-efektyvnomu-rozvytku-mistsevyh-hromad/https://www.refworld.org/docid/4a9e2c150.html>

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ ЗА УМОВ БРАКУ КОШТІВ І ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Яковлєва-Мельник Н. Г
викладач кафедри менеджменту,
Національна металургійна академія України

Забезпечення якісної освіти та рівного доступу до неї впродовж усього життя поєднує декілька важливих векторів розвитку освіти – якість, справедливість, доступність, залучення та всебічне заохочення. Традиційно високими в Україні є рівень охоплення шкільною освітою та рівень грамотності дорослого населення, за всіма освітніми рівнями не спостерігається значущої гендерної і соціальної нерівності (за значеннями показників «валовий коефіцієнт охоплення вищою освітою» та «середня тривалість навчання» Україна випереджає не тільки регіон ЄЦА, а навіть деякі країни з високим рівнем людського розвитку).

Проте нарощування обсягів освітньої підготовки відбувається за рахунок зниження якості освітніх послуг у ряді закладів та в умовах збереження деформації інфраструктурного устрою освітньої системи. Загострюються соціально-економічні проблеми, зумовлені комерціалізацією освіти, а напрями «освітня інклюзія» і «освіта впродовж життя» фактично перебувають на етапі становлення.

На жаль, існуюче інформаційне поле обмежує можливості проведення якісного аналізу стану освітньої галузі.

Впровадження концепції безперервної освіти вимагає збільшення участі населення (насамперед тих, хто починає входити або вже увійшли до зони соціальних ризиків) в освітніх програмах. Наразі рівень участі населення віком до 70 років у формальних та неформальних видах навчання та професійної підготовки становить близько 9 %. Найбільш активною є молодь (92,2 % населення віком 15–24 роки охоплено різними видами навчання) [1, с. 36].

Саме на організацію навчання студентів віком від 19 до 24 років хотілося би звернути увагу. Одне із завдань ВНЗ: до 2030 року істотно збільшити число молодих і дорослих людей, які володіють затребуваними навичками, у тому числі професійно-технічними навич-

ками, для працевлаштування, отримання гідної роботи та занять підприємницькою діяльністю. Наступне завдання – збільшити кількість кваліфікованих викладачів, у тому числі шляхом міжнародного співробітництва у підготовці вчителів у країнах, що розвиваються, особливо в найменш розвинених країнах і малих острівних державах, що розвиваються [2].

Дати оцінку хоча б цим двом факторам – досить важко. Перше проблема – це фінансування як підготовки кадрів, так і підвищення кваліфікації викладачів. Розв'язати цю проблему на місці викладач – не в змозі. Але сьогодні поставило нові вимоги: дистанційне навчання в умовах карантину. На перший план вийшло питання – зворотного зв'язку викладач-студент.

Що під силу викладачеві в аудиторії, в Zoom чи Google classroom без отримання додаткового фінансування. Що змушує студентів давати викладачеві зворотній зв'язок на лекції чи практичному занятті навіть в умовах віддаленого навчання. Для з'ясування цих питань було проведено опитування студентів. Поставлена мета з'ясувати: як одразу справити гарне враження, яким має бути імідж викладача, на що студенти в першу чергу звертають увагу, що вони чекають від викладача, яким вони бажать бачити свого наставника щоб підтримувати спілкування і активно долучатися до навчального процесу.

В дослідженні представлені анкетування студентів віком від 17 до 21 року з економічного та механічного факультетів ВНЗ України (анкета складена і опрацьована автором даного матеріалу).

Виявилось, що лише 9,5 % дотримуються думки, що відносини викладача і студента залежать від викладача. 90,55 % впевнені, що стосунки будуються на взаємності. Цікаво відмітити, що відповідальність на викладача покладає більшість економістів – 11,11 % (механіки – 6,67 %), більшість студентства жіночої статі – 12,5 % (чоловічої – 7,7 %), і більшість студен-

тів, що навчаються на бюджетній формі – 12,5 % (контрактна – 5,6 %), та більшість відмінників – 17,6 % (не відмінники – 4,0 %).

На запитання, кого студенти бажають бачити у викладачеві – 83,3 % відповіли – друга, колегу. А щоб стати другом і колегою необхідно завоювати довіру, повагу, стати лідером у групі. Хоча маю зауважити, що на пряме запитання, чи бажаєте ви бачити викладача лідером відповіли «так» лише – 14,3 %.

З першого погляду просто запитання, але цікаво виявити, чи має значення для аудиторії – до студента потрібно звертатися на «ви» чи «ти». В свою адресу хотіли би чути «ви» – 50,0 % студентів. Для 42,9 % – дана проблема не має значення, 7,1 % – бажають, щоб до них зверталися «на ти». Соціологи стверджують, що для людини звучання її імені найсолідше з усіх слів, тому напевне слід приділяти увагу такій «дрібниці», як звертання до своєї аудиторії.

Чи важливий для студентів стиль одягу викладача. Викладач може використовувати вільний стиль одягу чи має виглядати солідно (костюм, брюки, краватка і т. п.). Зверніть увагу, що в питаннях було спеціально деталізовано: в чому саме ви хотіли би бачити викладача. І це було зроблено навмисне, бо виявилось, що на 14,3 % опитуваних ніяк не впливає стиль одягу викладача, але, виявляється, що цьому самому викладачеві потрібно одягати діловий костюм. Загалом 52,4 % опитаних, а з них 55,56 % економістів (46,67 % технологів), 50,0 % хлопців (56,3 % дівчат), бажають бачити викладача в діловому костюмі.

В анкеті було запропоновано чотири варіанти проведення лекцій. Найбільше, 50 % хотіли, щоб лектор розповідав лекцію без допомоги підручних матеріалів (не читав матеріал з конспекту) і лише іноді дивився формули; майже 12 % вважають за потрібне поєднати

три запропонованих варіанти: розповідь лекції без підручних матеріалів, лекції на реальних прикладах, застосування сучасних засобів для візуалізації матеріалу та проведення дискусій, обговорення своїх думок обох сторін – викладача і студента. І лише 2,4 % погоджуються з «читкою лекцій» із конспекту, але в поєднанні з дискусіями.

Чи можуть підказати студенти, що робити, аби їх зацікавити. 26,2 % опитаним було важко дати відповідь на запитання: чого бракує викладацькому складу академії ВНЗ. Та більшість студентів виявилася досить вимогливими. 23,9 % (20,8 % опитаних, що навчаються на бюджеті та 33,3 % – на контракті, 22,2 % економістів і 33,0 % технологів) рекомендували б викладачам набувати практичних знань. І 12,0 % (17,6 % відмінників та 8,0 % не відмінників, 11,5 % чоловічої та 6,3 % жіночої) впевнені, що викладацькому складу бракує професіоналізму.

Вдалося визначитися з рисами ідеального викладача. На першому місці – комунікабельність – 69,0 % голосів. Друге – 62,0 % – захопленість своєю роботою. 52,4 % – стриманість; 50,0 % – доброта; 45,2 % – поблажливість; 38,1 % – вимогливість; 31,0 % – співчуття; 19,0 % – непорушне слово; 2,4 % – емоційність; 0,0 % – байдужість.

Тож якщо не має можливості використовувати сучасні технології для демонстрації навчального матеріалу, не має можливості для проходження стажування і т.д., у викладачів все одно є можливість бути Викладачем. В умовах впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні, що часто супроводжується браком коштів, залишається активно використовувати систему людських цінностей, займатися самоосвітою і підтримувати зворотній зв'язок зі студентами.

Література

1. Цілі сталого розвитку Україна: національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. 176 с.
2. Антонюк В.П. Сучасні трансформації в сфері вищої і професійної освіти як реакція на потреби ринку праці. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1 (36). С. 3-7.

ДІАЛОГІЧНИЙ ХАРАКТЕР НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ФОРМУВАННІ ЦІНІСНО-СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ

Семеновська Л. А.

доктор педагогічних наук, професор

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Динамічні процеси євроінтеграційного поступу нашої держави актуалізують потребу наукового осмислення й якісного оновлення системи національної освіти. Закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.) висувають перед педагогічною спільнотою цільові орієнтири, що пов'язані з постійним розвитком та самореалізацією особистості, удосконаленням її аксіологічної сфери та розширенням соці-

ального досвіду. В означених документах підкреслюється важливість удосконалення педагогічного процесу з урахуванням інноваційних підходів і традиційних освітньо-виховних засобів, які мають глибоке наукове коріння. Засадничим чинником у реалізації вказаних завдань виступає забезпечення діалогічного характеру взаємодії між учнем/студентом і вчителем/викладачем,

що здійснюється в процесі навчання й виховання особистості.

Узагальнення джерельної бази надало підстави стверджувати, що вітчизняною і зарубіжною науковою думкою накопичено значний обсяг теоретичних здобутків щодо розв'язання означеної проблеми. Приміром, філософські основи міжособистісної взаємодії студіювали В. Андрущенко, С. Артур, М. Бахтін, В. Біблер, О. Бодальов, В. Кремень та ін., евристичну сутність навчальної взаємодії розглядали І. Бех, А. Бойко, С. Гончаренко, В. Кан-Калик, В. Сухомлинський та ін., поняття і структуру педагогічної комунікації вивчали Н. Бутенко, О. Жирун, М. Заброцький, С. Левченко та ін., різноманітним аспектам формування комунікативної культури педагога присвячені роботи Н. Волкової, Н. Гез, Т. Гоффманн, А. Капської, М. Лазарева та ін., технологічні засади розвитку комунікативних умінь особистості висвітлювали Г. Бушуєва, А. Дубаков, А. Капська, Д. Хумест та ін.

Аналіз джерел свідчить, що теоретичною основою для розуміння феномена дидактичної взаємодії є, по-перше, філософські положення про духовну сутність людини; по-друге, положення щодо діалогічного способу її існування в історико-культурному просторі. Ці ідеї забезпечують якісно нове осмислення людської сутності, взаємовідносин людини й реальності, вибудовуючи при цьому своєрідну діалогічну картину світу. Всебічна взаємодія особистості з оточенням дозволяє їй не лише актуалізувати внутрішній потенціал, а й заповнити його в структурному, змістовному, ціннісному та смисловому аспектах. Занурення в цей процес уможливорює зіставлення думок, почуттів і вчинків індивіда з їх відбиттям у свідомості інших людей, що, безумовно, виступає основою його самопізнання, саморегуляції, самореалізації.

Досліджуючи означене питання, учені підкреслюють, що категорія «взаємодія» – складне міждисциплінарне поняття, яке використовується для позначення впливу речей одна на одну, для розкриття взаємозв'язків між різними об'єктами, для характеристики форм людського співбуття, особистісної діяльності та пізнання. У понятті «взаємодія» фіксуються, по-перше, «прямі» та «зворотні» обміни енергією й інформацією між різними суб'єктами, між ними та середовищем, по-друге, форми кооперації людей в різних ситуаціях співпраці [8]. Тож у дидактичному аспекті поняття «взаємодія» є засадничим для визначення таких категорій, як зміна, становлення, розвиток, процес, формування. Водночас конкретизація поняття «взаємодія» здійснюється саме крізь ці категорії. Взаємодія набуває визначеності як передача руху від одних об'єктів до інших, як трансляція повідомлень у людських контактах або як синтез різних людських сил, що породжує нові знання, речі, організаційні структури.

Дослідники означеної проблеми поділяють думку, що забезпечення взаємодії є сутністю педагогічної діяльності. У контексті навчання цей феномен тракту-

ється як двосторонній процес – навчання й викладання. Звісно, взаємодія вчителя/викладача та учня/студента як особистостей об'єднаних спільною метою, але не тотожних за своєю соціальною ролі, знань, досвіду і т. д., – варіант саме такої взаємодії. Навчальна взаємодія є засадничим чинником різного роду пізнавальних ситуацій, оскільки вона виявляє динаміку, зрушення та зміни щодо стану, позицій, дій і моделей сприйняття. Розкриваючи властивості суб'єктів, взаємодія непрямим чином зумовлює ситуацію пізнання, фіксує їхні пізнавальні здібності, визначає рівень включеності в ситуацію, а отже, розкриває власні характеристики педагога та студента. Існування навчальної взаємодії ставить особистість і вчителя/викладача, і учня/студента перед необхідністю зважати на ці об'єктивні властивості, які не залежать від її пізнавальної установки і впливу оточення [8, с. 136].

Педагогічна взаємодія учнів/студентів і вчителів/викладачів, що розуміється нами як варіант взаємозв'язку суб'єктів педагогічного процесу, є інтегративним і багатофункціональним чинником їх обоєбічного саморозвитку. Вона здатна впливати на цілеспрямований, прогресивний і продуктивний саморозвиток суб'єктів, а також на зміцнення їхньої спільності за умови систематичного взаємозбагачення й розвитку як явища та процесу. Сутність впливу педагогічної взаємодії на особистісний саморозвиток його суб'єктів зумовлена виникненням в процесі обміну між ними когнітивними, вольовими, емоційними, ціннісними та ін. потенціалами психолого-педагогічних феноменів і ефектів, що визначають характер і ступінь досліджуваного впливу.

Студіювання особливостей педагогічної взаємодії дає підстави констатувати, що вона є різновидом соціальної взаємодії, володіє її основними рисами, характерними ознаками і в той же час реалізує в процесі свого здійснення специфічну, але вкрай важливу для буття і становлення індивіда мету: сприяння саморозвитку особистості. Специфічність взаємодії учня/студента та вчителя/викладача полягає в тому, що вона відбувається як взаємозалежний саморозвиток партнерів, чому значною мірою сприяють своєрідні феномени й ефекти, які при цьому виникають. Водночас вони дозволяють перетворити зміст педагогічної взаємодії зі звичайного обміну в «обмін перетвореннями».

Варто також відзначити, що досліджуючи феномен виховальних відносин, А. Бойко визначає педагогічний процес як «спеціально організовану, творчу, морально-естетичну взаємодію», що спрямована на досягнення завдань навчання й виховання особисті [3, с. 172]. Водночас учена підкреслює, що характер такої взаємодії зумовлюється соціально і психологічно всією системою суспільних відносин, загальнолюдських і національних цінностей, відповідає певному етапові розвитку цивілізації. Тож розробляючи шляхи удосконалення педагогічного процесу мова має йти про

цілеспрямоване забезпечення діалогічної навчальної взаємодії між учнем/студентом та вчителем/викладачем.

Діалогічний характер комунікації та її зумовленість соціальними чинниками ґрунтовно розроблена в працях М. Бахтіна. Учений зауважував, що «свідомість складається і здійснюється в знаковому матеріалі, створеному в процесі соціального спілкування організованого колективу» [2, с. 45]. Подібні міркування розвивав Л. Виготський: «Первісна функція мови – комунікативна. Мова є, перш за все, засіб соціального спілкування, засіб висловлювання й розуміння» [5, с. 245].

На думку В. Зінченко і Б. Мещерякова, спілкування – це взаємодія двох і більше людей, що полягає в обміні між ними інформацією пізнавального або афективно-оцінювального характеру. Зазвичай спілкування передбачає практичну взаємодію людей (спільна праця, навчання, колективна гра і т. п.). Воно забезпечує планування, здійснення й контроль їхньої діяльності. Разом із тим, спілкування задовольняє особливу потребу особистості, що розвинулася в процесі суспільно-історичного розвитку людей – контакт з іншими людьми. Задоволення цієї потреби пов'язане з виникненням почуття радості [4, с. 232].

На основі узагальнення наукових джерел встановлено, що педагогічний діалог або педагогічне спілкування може здійснюватися лише в системі міжсуб'єктних відносин. Тому взаємодія на рівні діалогу передбачає наявність специфічного міжсуб'єктного простору, в якому перетинаються індивідуальні смисли й цінності. У педагогічному процесі такий простір не виникає сам по собі, він формується зусиллями педагога і студента, дорослого і дитини і т. д. У ході справжнього діалогу виникають особливі ціннісно-сміслові відносини, що засновані на інтересі до внутрішнього світу особистості, її мотивів, потреб і схильностей [1; 6]. У цьому контексті доцільно підкреслити, що за визначенням Т. Ліфінцевої, діалог (грец. – бесіда, розмова) – це філософський термін, який використовується в сучасних онтологічних теоріях комунікації для позначення особливого рівня комунікативного процесу, на якому відбувається поєднання особистостей учасників комунікації. Значну наукову цінність щодо розробки теорії діалогу становить творчий доробок М. Бахтіна. Учений переконував, що діалог є способом взаємодії свідомостей, а тому будь-яке зіткнення зі світом культури стає «запитанням і бесідою», діалогом. Виходячи з цих позицій М. Бахтін стверджував, що розуміння виникає там, де зустрічаються дві свідомості, тож розуміння взагалі можливо за умови існування іншої свідомості, що володіє розумінням [7, с. 244, 247].

Забезпечення діалогічної навчальної взаємодії передбачає пошук і знаходження педагогічного сенсу того, що відбувається, його освітньо-виховну інтерпретацію на основі особистісних смислів учнів/студентів. У ситуації вибору діалогічна свідомість педагога завжди

робить вибір на користь студентів, як правило, ігноруючи власні потреби. Інший складник такої взаємодії – «діалогічність» змісту освіти, що також пов'язано з гуманістичними пріоритетами в освіті. Зауважимо, що спеціальний розгляд питання змісту освіти як предмета спілкування між педагогом і студентом є необхідним для формування цілісного уявлення про феномен навчальної діалогічної взаємодії в умовах вищої школи.

Оскільки навчальна діалогічна взаємодія як особистісно орієнтована взаємодія може вивчатися лише в межах суб'єкт-суб'єктного підходу, то її адекватне розуміння неможливе без усвідомлення характеристики суб'єкта в його ставленні до об'єкту, тобто до предмета педагогічного спілкування, визначення його ролі та місця по відношенню до учня/студента та вчителя/викладача.

Предмет навчальної взаємодії (це можуть бути всі сфери людської діяльності й пізнання: внутрішній світ людини, міжособистісні стосунки, навколишній світ, наукові знання тощо) є одним із найважливіших чинників виникнення й побудови діалогу. Разом з тим, предмет навчальної діалогічної взаємодії повинен відповідати двом умовам. Перш за все, в ньому повинні бути втілені ті інтереси, ті смисли, які займають в даний момент часу одну з провідних позицій в ієрархії мотивів суб'єкта. Крім того, кожен із партнерів повинен мати своє власне, відмінне від іншого, бачення цього предмета спілкування. Зміст предмета спілкування породжує в учасників індивідуальні смисли, які перетинаються в ході навчальної діалогічної взаємодії, в результаті чого виникає загальне смислове поле.

Загальна смислове поле є якісно іншим утворенням по відношенню до вихідних індивідуальних сенсів. У результаті «взаємодії» смислів для індивідуальної свідомості відкриваються нові сфери, що були приховані від нею внаслідок одностороннього сприйняття дидактичного змісту. При цьому відбувається не лише подвоєння смислів за рахунок арифметичного додавання, але й їх переосмислення на новому рівні узагальнення. З огляду на це загальне смислове поле виступає носієм і генератором нових смислів (пізнавальних, емоційних, оцінювальних та інших) обох партнерів. Саме тому, на думку педагогів і психологів, можна говорити про рівність позицій партнерів у навчальній діалогічній взаємодії, про те, що вони відкривають один одному новітній об'єкт бачення предмета. Тож відсутність перетину смислів призведе фактично до наявності двох різних предметів спілкування, а повне злиття – до неможливості утворення якісно нового смислового поля, що призведе, отже, до непотрібності самого спілкування. Розуміння предмета спілкування як єдиного смислового поля робить більш зрозумілою характеристику «діалогічності» як відкритості. Відкритість у навчальній діалогічній взаємодії вбачається не як відкритість взагалі, а як здатність презентувати свою позицію-ставлення щодо предмета

педагогічного спілкування. Прояв відкритості поза предметом дидактичної взаємодії буде виглядати як монологічний прояв особистості.

Таким чином, забезпечення діалогічного характеру навчальної взаємодії має важливе значення у формуванні аксіологічної сфери та ціннісно-соціального досвіду особистості, оскільки це соціально-педагогічне явище позитивно впливає на підвищення ступеню

інтенсивності спілкування її учасників та їхньої міжособистісної комунікації; на урізноманітнення та посилення динаміки процесів взаємообміну змістовими напрямками, видами, формами та прийомами освітньо-виховної діяльності; досягнення цілеспрямованої суб'єктної рефлексії всіма учасниками взаємодії своєї пізнавальної діяльності.

Література:

1. Балл Г. О. Діалогічність як форма існування і розвитку особистості. Ніжин: Міланік, 2007. 343 с.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979. 424 с.
3. Бойко А. Виховання людини: нове і вічне. Полтава: Техсервіс, 2006. 568 с.
4. Большой психологический словарь. СПб.: Прайм-еврознак, 2004. 672 с.
5. Выготский Л. С. Мышление и речь. М.: Лабиринт, 1999. 352 с.
6. Діалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. К., 1997. 136 с.
7. Лифинцева Т. П. Философия диалога Мартина Бубера. М.: Изд. Института философии РАН, 1999. 133 с.
8. Современный философский словарь. Лондон: Панпринт, 1998. 1064 с.

THE PROBLEM OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL COMPETENCE OF THE TEACHERS AS A CHALLENGE OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

Dubrovina I. I.

*candidate of pedagogical sciences, associate professor
National Pedagogical University named after M. Drahomanov*

Moskalenko T. O.

English teacher of the Trostianets secondary school № 3

The issue of forming the pedagogical competence of a modern educator is one of the key issues and is being investigated in philosophy, sociology, acmeology, psychology and pedagogy by many researchers. The discussions and attempts to clarify the essence of this category are ongoing. According to the reference sources, the concept of «competence» is interpreted as the sphere of complex skills and personality qualities. Being competent means being able to mobilize knowledge and experience in a given pedagogical situation. «Human competence» – specially structured (organized) sets of knowledge, skills, abilities and attitudes which are acquired in the learning process. They allow a person to determine, that is, identify and solve, regardless of context (situation), the problems specific to a particular area of activity.

The problem of forming and development of a teacher's pedagogical competence is very relevant today and is actively discussed in the educational environment. More often, pedagogical competence of a teacher is understood as a set of various knowledge and practical skills that help successfully carry out pedagogical activity. To a greater extent pedagogical competence is realized in the educational process in the subject taught by a teacher; which involves providing its variability, optimization and effectiveness by a teacher. It is considered to be important a teacher's awareness of his or her role in education and upbringing of the pupils, development of his or her innate ability to cooperate with other people in combination with

the proper and moral qualities, presence of the appropriate value orientations and motives for activity. The basis of the modern scientific approaches to determining the professional competence of a teacher is disclosure of its structure, the essence constituent components. Believe that formation of pedagogical competence means maturity of a person in professional activity, in professional communication, in becoming a professional, and his or her individuality.

In view of the above, we can conclude: the structure of a teacher's professional competence is not an established formation. The researchers distinguish some different components of this competence depending on the goals and tasks of a study. The processes of modernization of general secondary education are reflected in the consciousness of a teacher and his or her professional position in the specialty, because they encourage qualitative fulfillment of his or her duties, planning of all forms of educational and educative work and reaching the «acme» peaks in self-identification of pedagogical creativity.

Pedagogical competence of a teacher is defined as a general formation, which allows a teacher to carry out pedagogical activity as a professional one in all its aspects (culture-creative, social, personal-developmental, educational-educative, etc.). The category of «pedagogical competence of a teacher» embodies the characteristic of his or her pedagogical work, in particular by example for a teacher of physical culture: importance of

physical culture for life and health of the pupils, the role of physical culture in forming of a healthy way of life of the Ukrainian nation, awareness in the subject and methods of its teaching in school, operation with the sports diagnostic tools and basic knowledge of age psychology, solution of the pedagogical situations arising in the lessons with the help of a competent approach.

The definition of competencies and skills is used in psychological and management literature in a wide variety of contexts. It involves not only being adapted but also deliberately adapting to our environment. It thus refers to the process of changes which individuals can effect on themselves, as well as those implemented in their surroundings. In this context, it is directly related to the intentional and conscious development of the competencies characteristic of a leader of the future [3]. The role and functions of a teacher as a leader, observer, mentor, organizer, initiator, motivator, consultant, expert are proved. Significant for our study is the assertion that a teacher, through his or her consciousness and position, forms a personality of a pupil. And a teacher by his or her qualities, personal professional position lays the foundations of the pupils' life competencies on the basis of pedagogical communication. [2, p. 11].

V. Khutorskyi understands under this concept a number of valuable knowledge, skills necessary for implementation of personally and socially significant productive activity [5].

In particular, O. Pometun names the competences the starting points that allow determining readiness of a person for its further development and active participation in life of society [7, p. 65].

In the process of scientific thought development, the concept of "competence" was clarified, expanded and deepened. Thereby, A. Demintsev has outlined modern understanding of the definition of "competent educator": the one who has compliance with the regulatory and legal norms, the standards for achieving the high results in the pedagogical tasks. He notes that pedagogical competence has its specificity and is formed not only during professional training, but also through self-education, non-formal and distance learning on the basis of competence approach [1, p. 15].

In our opinion— the competence approach in education allows to carry out the reform for increasing the level of professional training of the experienced teachers-masters in the countries of Europe. It is known that most scientists have come to understand that success and mobility of a teacher depends on the skills, abilities and flexibility of the workers. In any field of education today is needed a teacher, who will go into the educational process and with his or her already formed creative, project-constructive and spiritual-personal experience [6; 8].

Therefore, by competence we mean ability of an individual to carry out certain types of pedagogical work: ability to analyze the educational tasks; usage of an

advanced pedagogical experience; making appropriate decisions in some problem situations; planning and implementation of the educational actions.

Considering the problem of the teachers' pedagogical competence, we paid attention to its hierarchy. The hierarchy of pedagogical competence has three levels: 1) the key ones, 2) the general- subject ones, 3) the subject ones. Thus, we conclude that a modern educator, who is competent, is oriented in the requirements of the profession and pedagogical functions, actualizes the human and patriotic values among young people, spreads innovative knowledge and skills, forms ideology and stimulates creative activity for self-improvement.

Therefore, to be competent, a teacher must constantly develop the components of professional competence and acquire the new ones, required by pedagogical practice.

On the one hand, a teacher's competence is based on the best examples of pedagogical work and requirements for the quality of teaching. On the other hand, it is related to experience of working in a certain educational institution and the demands of society for a particular specialization. A specialist's understanding of what the pupils, parents and administration demand and expect from him or her depends on it. The competent personality of a teacher is able to make the responsible decisions in a situation of moral and professional choice, to predict its possible consequences; is capable of cooperation; possesses constructiveness.

Therefore, the position of a teacher in the role of a facilitator, who tries to maximize the opportunities for active self-improvement of the pupils by directing them to discover the problems of problematic learning and understanding the value principles of education, is in demand today.

Therefore an educator, of course, must be aware of the latest novelties and innovations, should realize and need continual improvement of his or her pedagogical competence, not only knowledge but also awareness of the subject taught at school and authority are attributed to the integrative characteristic of a teacher.

As our experience in observing work of the education teachers during experimentation and online questionnaire shows, the professionals understand their work as conforming to the established educational standards, but over time relate to it, demonstrate their creativity, potential and individual style. The innovative approaches in education orient the teachers to changes and adaptations to the new educational programs, textbooks, variative approaches in learning, require to change, abandon the established approaches and conservatism.

Pedagogical competence of a specialist is shown at the level of a certain special, activity of a subject teacher is implemented as a process of interaction with a pupil based on the methodical mastery of a teacher.

N. Volkova defines pedagogical competence as the presence of professional knowledge (social, psychological and pedagogical, subject, applied skills and abilities).

According to the scientist, their content is knowledge of the subject, methods of its teaching, knowledge of pedagogy and psychology [8, p. 202].

We have revealed the structure of professional competence of a teacher, substantiated the components of this competence in the context of our study. The defined structure consists of three elements of the competences of a teacher: 1 – the key competences (personal, organizational, social, communicative); 2 – the subject ones (didactic, methodical, technological, reflexive); 3 – the cross-curricular ones (methodological, culturological, psychological, gnostic).

Reviewing the concept of pedagogical competence, we note that it is insufficiently substantiated by the scientists.

Under the professional competence of a teacher, understands an opportunity to engage in the professional business on the basis of the relevant skills and knowledge and in accordance with the social requirements, value orientations. Professional competence reflects the content, volume and quality of pedagogical activity. It should be noted that quite often professional competence is also considered as the ability for activity. Thus, we draw attention to importance of a teacher's self adaptation to the constantly changing requirements and normative documents for improving the teaching of the school subjects. A. Markova notes that pedagogical competence is based on the ability to perform the professional duties and their conscious understanding [6, p. 27]. We agree with the didactist's statement and add the need for a synthesis between theoretical knowledge and practical skills.

The professional and pedagogical competence as a teacher's ability to use the pedagogical mechanisms to influence the minds of schoolchildren in achieving the didactic goals. Only then can a teacher successfully accomplish the task when the level of his professional training is adequate to the requirements set by society before the system of public education. The issues of obtaining development of a teacher's pedagogical competence are covered in some contemporary studies, mostly as inclusion to a professional training system.

Under conditions of the education challenges, professional training acquires some new characteristics. Therefore, in the process of pedagogical preparation, the specialists get the opportunity to choose according to their interests and demands of the labor market. Pedagogical specialization has led to some problems in education: specialization within a person, expanding its job responsibilities. The special competences are acquired in the process of pedagogical preparation.

These competences are formed in the process of mastering an appropriate professional training, methodical

work, etc. Special competence implements the key and basic competencies in the educational subject area. For better understanding of a teacher's pedagogical competence forming, we will describe its structure and reveal specifics of all its components. We imagine the specialty competence of a teacher as a projection from his or her professional competence, however, it is considered as a separate set of elements of a teacher's competencies that need to be developed to carry out a teacher's pedagogical activity. In the structure of this formation we distinguish: the value, cognitive, active, informative components. The basis for selection of the value component is the consideration of some modern ideas about the values of a personality, motives for professional activity, development and self-development, professional and social needs of the professionals. We proceed from the assumption that the value orientations regarding importance of this field for development of sports are of particular importance for a teacher. The modern researchers (of M. Grinyova & O. Shtepa) affirm that in terms of worldview, teaching is a group focused on a similar, perceived by most people set of values, which does not preclude existence and development of differentiation of the value orientations [4, p. 28].

We consider mastering by them the values of physical education and sports in young people through the influence on motivational sphere in order to increase interest to be the perspective directions of development of pedagogical competence.

Motivation prompts human activity, determines the goals and objectives of this activity. Motivation of the subjects of learning is the driving force of the learning process, it appears in the interests, penchants, preferences of the listeners, ensures attention to the content of learning, activity in its perception and assimilation and further use of the acquired. The worldview-motivational function in the educational process enables a teacher to mobilize through the experience and emotions his or her intellectual capabilities and transform the external experience (knowledge is also experience) into his or her personal capital, own experience [4, p. 10].

Therefore, a teacher's professional activity and desire for professional improvement form a kind of spiral, the previous turns of which are much narrower than the next.

Growth of the educational needs is objectively driven by practical professional activity, but its implementation requires a certain system of skills and abilities that enable a teacher to perform his or her functions. After all except mastering new knowledge based on cross-curricular content, a teacher seeks to develop the professional skills, accumulate and estimate professional experience of the other specialists.

References

1. Demintsev A. D. Organization of methodological work at school based on the development of creative activity of teachers: a manual for school leaders. Moscow, 1974.

Панель 4. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року: впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес в Україні та світі

2. Dubrovina I., Horash K., Radzivil, T. & Oliynyk, T. The Role of Motivation in the Self-education of Future Teachers. *E-mentor*. 2019. (80). Pp. 10-17. URL: <https://doi.org/10.15219/em80.1418>
3. Gaşiorowska B. Gaşiorowski P. (2019). Transforming 21st-century Leader Competencies by Developing Mindfulness. *E-mentor*. 2019. 5 (82). Pp. 52-61. URL: <https://doi.org/10.15219/em82.1445>
4. Grinova M. & Shtepa O. Mechanisms of managerial activity of the manager: Pidruchnik for the director. 2003. Pp. 28-45.
5. Khutorskoy V. A. Key competencies and educational standards: Report at the Department of Education Philosophy and Theoretical Pedagogy of the Russian Academy of Education April 23, 2002 Eidos Center. URL: www.eidos.ru
6. Markova A. K. Psychological criteria and levels of teacher professionalism. *Pedagogy*. 1995. № 6. Pp. 27–31.
7. Pometun O. Encyclopedia of interactive navigation. Kiev: A.S.K., 2007.
8. Volkova N. P. Pedagogy: teacher. Kiev: Academy. 2002.

ПІСЛЯМОВА

Проєкт 600115-EPP-1-2018-1-UA-EPPJMO-MODULE «Впровадження в Україні цінностей Європейського Союзу» в рамках напрямку Модуль Жана Моне програми Erasmus+ реалізується у Сумському державному університеті за підтримки Виконавчого агентства ЄС з освіти, аудіовізуальних засобів та культури з 2018 року.

Місія проєкту полягає у дослідженні права ЄС, розповсюдженні інформації, сприянні, через публічний діалог та обговорення, сприйняттю цінностей ЄС серед студентів-правників, викладачів, дослідників, юристів-практиків та широких кіл громадськості загалом, а також їх втіленню в правозастосовну діяльність.

Цілі проєкту досить різнопланові. Вони охоплюють покращення якості підготовки професійних юристів з акцентом на важливість поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини; надання студентам, випускникам, організаціям громадянського суспільства та всім зацікавленим особам знань про законодавство ЄС; сприяння розумінню та сприйняттю в українському суспільстві цінностей, на яких побудований ЄС та його відносини з Україною в рамках Угоди про асоціацію.

Одним з найбільш важливих завдань проєкту є впровадження передового досвіду викладання, сприяння інноваціям у навчанні та дослідженнях. Саме для його реалізації 29-30 травня 2020 року була проведена Міжнародна науково-методична конференція «Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції». З огляду на пандемію COVID-19 цей захід відбувся в онлайн режимі, однак дистанційний формат роботи не завадив широкому обговоренню аксіологічних вимірів європейського освітнього простору, ролі освіти у формуванні ціннісних основ солідаризації розділених суспільств, цінностей ЄС в історичному, правовому, політичному та педагогічному контекстах, впровадження цілей сталого розвитку в освітній процес.

Під час дводенної конференції обмінятися досвідом і поділитися сучасними методиками ціннісно-орієнтованого викладання змогли викладачі та дослідники з різних закладів вищої освіти і наукових установ, зокрема, Університету Фоджи (Італія), ISG University (Португалія), Ягеллонського університету (Польща), Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Національного авіаційного університету, Національної академії державного управління при Президентові України, Харківського національного університету будівництва та архітектури, Європейського університету, Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського та багатьох інших. До заходу долучилися також вчителі загальноосвітніх шкіл, викладачі закладів передвищої освіти, і, що було дуже важливо для організаторів, – здобувачі освіти, які висловили свій погляд на сучасний стан та перспективи розвитку Європейського освітнього простору. Результатом цікавої і продуктивної дискусії та обміну думками і став цей збірник.

Оргкомітет Міжнародної науково-методичної конференції «Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції» висловлює щирі вдячність Українській асоціації викладачів і дослідників європейської інтеграції, освітньому проєкту «Європейські цінності у художніх текстах» (Запорізький національний університет) за участь в організації заходу, поширення інформаційних матеріалів та допомогу впродовж усього періоду реалізації проєкту «Впровадження в Україні цінностей ЄС»; нашим зарубіжним партнерам з Університету Фоджа (Італія) і, особисто, – професору Доменіко Вітті та співробітниці міжнародного відділу пані Лаурі Де Пальма, Університету ISG (Португалія) за підтримку та потужне долучення до заходу; всім учасникам за цікаві і змістовні доповіді, активну онлайн-роботу та отриманий нами імпульс для подальшого розвитку проєкту!

**Голова Оргкомітету,
координаторка проєкту «Впровадження в Україні цінностей ЄС»
Владислава Завгородня**

Наукове видання

ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ І ВИКЛИКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Матеріали
Міжнародної науково-методичної конференції
(Суми, 29-30 травня 2020 року)

Відповідальний за випуск В. М. Завгородня
Комп'ютерне верстання М. В. Плотнікова

Матеріали друкуються в авторській редакції.
Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат,
економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Позиція редко-
легії не завжди збігається з думками авторів.

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 21,86. Обл.-вид. арк. 24,93. Тираж 100 пр.

Зам. №
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.